

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2012-0003**

AYDIN'DA HALK İNANÇLARI

HAZIRLAYAN

Muazzez AYDINER

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN-2012

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TDE-YL-2012-0003**

AYDIN'DA HALK İNANÇLARI

HAZIRLAYAN

Muazzez AYDINER

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK

AYDIN-2012

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Muazzez AYDINER

İmza :

YAZAR ADI-SOYADI: Muazzez AYDINER
BAŞLIK: AYDIN’DA HALK İNANÇLARI

ÖZET

Bu çalışmada Aydın ili ve çevresinde yaşamış veya yaşamakta olan halk inançlarının tasnifi yapılarak yörede yapılmış olan derlemeler yoluyla bunlar incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda yazılı kaynaklardan aktarılması gereken bilgiler verildikten sonra yörede yapılmış derlemeler yoluyla elde ettiğimiz bilgilere yer verilmiştir. Derlediğimiz bilgiler kaynak kişilerin ağız özelliklerine uygun olarak yazıya geçirilmiş ve bu haliyle sunulmuştur. Çalışmamız bir dil çalışması olmadığından ve ağız araştırmalarının dille ilgili en zor çalışmaların yapıldığı alanlardan biri olduğundan transkripsiyon harfleri kullanılmadan ağız özellikleri aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın sonunda ise yöreden fotoğraflara yer verilmiş olup, gerekli harita vb. görseller yer almıştır.

Çalışmamız, toplumsal kimliğimizi yansıtan inanç ve uygulamaların Aydın ve çevresinde canlı bir şekilde yaşatıldığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Teknolojinin halk kültürü üzerindeki olumsuz etkilerine rağmen halk inançları yer yer azalarak, yer yer yeni inanç unsurları eklenerek ve yer yer değişime uğrayarak Aydın ili ve çevresinde varlığını sürdürmektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Aydın, Halk İnançları, Halk Kültürü, Derleme, Toplumsal Kimlik

NAME AND SURNAME: Muazzez AYDINER

TITLE: PUBLIC BELIEFS IN AYDIN

ABSTRACT

In this study, beliefs of people lived or living in or around the province of Aydin are classified and examined by compiling done in the region.

In our study after giving the data to be transformed from written sources data obtained through compiling in the region is presented. Compiled information is transformed into written sources suitable with the resource people's accents and is presented in this way. Cause our study is not a language study and studies on accents are the hardest ones done in the field of language, features of accent are tried to be transformed without using transcription letters. At the end of our study visuals as photos taken in the region and necessary map etc... took place.

Our study is important as it shows beliefs and applications that reflect our social identity are vividly cherished in Aydin and around it. Despite the effects of technology on culture, beliefs partly decreasing partly adding some new elements and partly changing still exist in and around the province of Aydin.

KEYWORDS: Aydin, Public Beliefs, Public Culture, Compiling, Social Identity

ÖNSÖZ

Aydın’da Halk İnançları adını taşıyan bu araştırmamızda Aydın yöresi halkının inançlarını ve bu inançlara bağlı uygulamalarını incelemeye çalıştık.

Çalışmamız, “Giriş” kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş’te Aydın ilinin tarihî, fizikî, beşerî, ekonomik ve kültürel yapısı genel itibarı ile anlatılmış; ayrıca araştırmanın konusu, sınırları ile birlikte belirlenmiş; çalışmanın amacı ve araştırma yöntemi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Çalışmamızda, birinci bölümde kültürler, tabiat varlıkları ve tabiat olayları ile ilgili inançlar; ikinci bölümde tinsel/büyüsel âlemle ilgili inançlar; üçüncü bölümde ruhsal kişilikler ve kutsal mekânlar/ziyaret yerleri ile ilgili inançlar incelenip; dördüncü bölümde müstakil bir bölüm teşkil edemeyecek inançlar toplanarak “diğer inançlar” başlığı altında ele alınmıştır.

Araştırmamızın sonuç kısmında, dört bölümde ele alıp işlediğimiz inanç ve uygulamalara ait tespitlerin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve ulaşılmış olduğumuz sonuçlar ortaya konulmuştur.

Aydın halkı, çalışmalarımız sırasında bize içtenlikle yaklaşmış, kapılarını ve gönüllerini tereddüt etmeden açmıştır. Tüm Aydın halkına, özellikle görüşmelerde bulunduğumuz kaynak kişilere, misafirperverlikleri ve sıcak dostlukları için teşekkür ederim. Aydın’da bulunduğum süre içinde desteklerini esirgemeyen tüm dostlarıma; öğrencisi olduğum Adnan Menderes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün çok değerli hocalarına; bilgisini, sevgisini ve ışığını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Caner IŞIK’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aydın’da Halk İnançları adlı tez çalışmamızın bu alanda çalışma yapmak isteyen herkes için bir başvuru kaynağı niteliinde olmasını temenni ederim.

Muazzez AYDINER

1 Ekim 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTLER, TABİAT VARLIKLARI VE TABİAT OLAYLARI İLE İLGİLİ İNANÇLAR

1.1. KÜLTLER (YER-SU VE ATALAR).....	20
1.1.1. Yer-Su Kültleri.....	20
1.1.1.1. Ateş ve Ocak Kültü.....	21
1.1.1.2. Ağaç Kültü.....	29
1.1.1.3. Dağ Kültü.....	35
1.1.1.4. Taş Kültü.....	38
1.1.1.5. Su Kültü.....	41
1.1.2. Atalar Kültü.....	43
1.2. TABİAT VARLIKLARI: BİTKİLER VE HAYVANLAR.....	46
1.2.1. Bitkiler.....	46
1.2.1.1. Çam.....	46
1.2.1.2. Mersin.....	47
1.2.1.3. Günlük.....	49
1.2.1.4. Zeytin.....	50
1.2.1.5. İncir.....	51
1.2.1.6. Ceviz.....	51
1.2.2. Hayvanlar.....	52
1.2.2.1. Güvercin ve Kumru.....	52
1.2.2.2. Baykuş.....	55

1.2.2.3. Yarasa.....	57
1.2.2.4. Leylek.....	58
1.2.2.5. Karga.....	59
1.2.2.6. Örümcek.....	59
1.2.2.7. Yılan.....	60
1.2.2.8. Tavşan.....	62
1.2.2.9. Katır.....	63
1.2.2.10. Kedi.....	64
1.2.2.11. Köpek.....	65
1.2.2.12. Geyik.....	66
1.3. TABİAT OLAYLARI.....	68
1.3.1. Güneş ve Ay Tutulması.....	69
1.3.2. Yıldız Kayması.....	73
1.3.3. Yıldırım ve Şimşek.....	74
1.3.4. Yağmur ve Dolu.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

TİNSEL/BÜYÜSEL ÂLEMLE İLGİLİ İNANÇLAR

2.1. CİNLER.....	85
2.2. ŞEYTAN.....	104
2.3. RUH.....	109
2.4. FAL VE BÜYÜ.....	114
2.5. MUSKA.....	129
2.6. NAZAR.....	131
2.7. BEREKET, KISMET AÇMA, UĞUR VE KUTSALLIK KAZANMA.....	144

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUHSAL KİŞİLİKLER VE KUTSAL MEKANLAR/ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

3.1. RUHSAL KİŞİLİKLER.....	157
3.1.1. Hızır.....	157
3.1.2. Eren, Ermiş, Evliya.....	159
3.2. KUTSAL MEKÂNLAR/ZİYARET YERLERİ.....	164

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER İNANÇLAR

4.1. SAYILAR.....	184
4.2. ZAMAN.....	186
4.3. RENKLER.....	187
4.4. CANSIZ VARLIKLAR.....	188
4.5. İNSAN VÜCUDU	191
4.6. DUA-BEDDUA.....	192
4.7. RÜYA.....	193
4.8. HALK HEKİMLİĞİ.....	195
SONUÇ.....	202
KAYNAKÇA.....	207
A- Sözlü Kaynaklar.....	207
B- Yazılı Kaynaklar.....	213
C- İnternet Kaynakları.....	224
EK-1: ORJİNAL METİN.....	225
Görüşme 1	225
Görüşme 2	226
Görüşme 3	227
Görüşme 4	229
Görüşme 5	234
Görüşme 6	235
Görüşme 7.....	237
Görüşme 8	240

Görüşme 9	241
Görüşme 10	243
Görüşme 11	243
Görüşme 12	244
Görüşme 13	244
Görüşme 14	247
Görüşme 15	262
Görüşme 16	266
Görüşme 17	268
Görüşme 18	272
Görüşme 19	276
Görüşme 20	277
Görüşme 21	284
Görüşme 22	288
Görüşme 23	293
Görüşme 24	294
Görüşme 25	296
Görüşme 26	299
Görüşme 27	303
Görüşme 28	310
Görüşme 29	311
Görüşme 30	315
Görüşme 31	323
Görüşme 32	324
Görüşme 33	328
Görüşme 34	329
Görüşme 35	335
Görüşme 36	335
Görüşme 37	339
Görüşme 38	340
Görüşme 39	344
Görüşme 40	353

Görüşme 41	358
EK-2: HARİTA VE FOTOĞRAFLAR	360

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

Ank.: Ankara

AÜDTCF: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

İst.: İstanbul

Ör.: Örneğın

S.: Sayı

s.: sayfa

s. n. y.: sayfa numarası yok

TDK: Türk Dil Kurumu

TFA: Türk Folklor Araştırmaları

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay.: Yayınevi

Yay. y.: Yayın yok

GİRİŞ

Fizikî ve Tarihî Çevre

a) Fizikî Çevre

Aydın, orta ve batı kesiminde verimli ovalar, kuzey ve güneyi dağlar ile çevrili Büyük Menderes Havzası üzerinde 8007 km² lik bir alan üzerine kuruludur. Doğusunda Denizli, batıda Ege Denizi, kuzeyde İzmir ve Manisa, güneyde ise Muğla illeriyle komşudur.

COĞRAFİ BİLGİLER	
Yüzölçümü	8007 km ²
Rakım	65 m
İl'in En Yüksek Noktası	1891 m
Kıyı Şeridi Uzunluğu	150 km
Ortalama Sıcaklık	18 °C/yıl
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	81 gün/yıl
Ortalama Yağış Miktarı (mm)	678 mm/yıl
Tarım Arazisi	395.494 ha
Orman Arazisi	298.000 ha
Göl Bataklık	14.271 ha
Çayır Mera	47.466 ha
Sulanabilir Arazi	252.486 ha
Yer Üstü Su Kaynağı	3 milyon 800 bin hm ³
Yer Altı Su Kaynağı	292 milyon hm ³

b) Tarihî Çevre

Tarihin bilinen devirlerinden beri çeşitli uygarlıklara merkezlik yapmış ve tarih biliminin babası sayılan Herodot'un "*Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı ve en güzel iklimin bulunduğu yer*" olarak nitelendirdiği Aydın, sırasıyla Eti, Frigya, Lidya, Pers, Roma ve Bizans çağlarını yaşamıştır. Daha sonra Selçukluların ve Osmanlıların egemenliğine girmiştir.

Aydın'ın bir Türk kenti olarak tarihi başlangıcı 1390 yılında Yıldırım Bayezit'in şehzadesi Ertuğrul Bey'in vali olarak Aydın'a atanmasıyla başlar. Bu tarihte bir sancak olarak Aydın, idari yönden Anadolu Beylikleri'nin merkezi olan Karasi'ye (Kütahya) bağlıdır. Yeniçerilerin lağvından sonra 1850 yılına kadar bağımsız bir eyalet halini alan Aydın, bu tarihten sonra İzmir'e bağlı bir sancak

olarak yönetilmiştir. Bu yönetim şekli Yunanlıların İzmir'i işgal ettikleri 1919 yılına kadar devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Aydın 1923 yılında il olmuştur.¹

Tarih boyunca Anadolu'ya akan bütün ordular, Menderes Havzası adı verilen Aydın ili sınırları içinden gelip geçtiler. Kurtuluş Savaşının başlamasına sebep olan Yunan işgali de bunlardan biridir. Yunan işgaline karşı Aydın Kuvayi Milliye birliklerinin düşmanla mücadelesine Atatürk Nutuk'ta şöyle değinmiştir:

“Aydın cephesinde mübarek vatanı istila etmeye çalışan düşmanla Kuvayi Milliye çarpışmakta ve her karış toprağına sadık ve fedakâr evlatlarının naaşlarını gömmektedir. Hiçbir kuvvet, hiçbir salahiyyet tarihin emrettiği vazifeden milletimizi men edemeyecektir.”

Ulusal Kurtuluş Savaşında Türk ordusu Aydın topraklarına 5 Eylül 1922 günü girmiş, aynı gün Kuyucak, Nazilli, 6 Eylül'de Söke, 7 Eylül günü Aydın şehrini kurtarılmıştır.

Beşerî Çevre

a) Nüfus ve İdarî Durum

2011 yılı sonu itibarı ile açıklanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre ilin nüfusu 999.163 kişidir. İl nüfusunun nüfusun % 60'ı (599.973 kişi) şehirlerde, % 40'i ise (399.190 kişi) kırsal kesimde yaşamaktadır.

Yıllık nüfus artış hızı binde 9,35'dir.

Aydın'da 16 İlçe, 53 belediye, 490 köy, 265 mahalle bulunmaktadır.²

Nüfus Bilgileri			
Yıl	Toplam	Şehir	Köy
2010	989.862	588.552	401.310
2009	979.155	573.884	405.271
2008	965.500	556.700	408.800
2007	946.971	536.758	410.213
2000	950.757	493.114	457.643
1990	824.816	384.711	440.105
1985	743.419	302.311	441.108
1980	652.488	245.329	407.159
1975	609.869	214.505	395.364

¹ Sabahattin Azazi, *Her Yönü İle Aydın İli*, Aydın, 1999.

² www.aydin.gov.tr

1970	564.802	186.856	377.946
1965	524.918	165.953	358.965

İlçeleri sırası ile Bozdoğan, Buharkent, Çine, Didim, Germencik, Incirlioia, Karacasu, Karpuzlu, Koçarlı, Köşk, Kuşadası, Kuyucak, Nazilli, Söke, Sultanhisar ve Yenipazar'dır.

AYDIN İLİ İDARİ YAPI TABLOSU ³					
İLÇESİ	YÜZÖLÇÜMÜ (km ²)	NÜFUS YOĞUNLUĞU	BELEDİYE S.	KÖY S.	MAHAL LE S.
Merkez	584	356	6	56	37
Bozdoğan	849	41	2	44	12
Buharkent	121	107	1	8	5
Çine	957	56	2	65	11
Didim	402	93	3	5	15
Germencik	404	115	4	27	14
İncirlioia	181	225	2	21	10
Karacasu	781	28	4	29	15
Karpuzlu	272	48	1	19	4
Koçarlı	471	78	3	44	10
Köşk	188	134	1	24	4
Kuşadası	264	249	3	6	21
Kuyucak	468	66	6	24	28
Nazilli	664	219	4	58	31
Söke	954	144	8	34	30
Sultanhisar	267	85	3	11	11
Yenipazar	180	86	1	14	4
TOPLAM	8007		54	489	262

b) Kültürel Yapı

Aydın ili arkeolojik yönden Türkiye'nin en zengin yörelerinden biridir. M.Ö. IV. binlerin sonundan günümüze kadar Hitit, Lidya, İyon, Roma, Bizans, Selçuk, Aydınöğulları, Osmanlılar ve Türk uygarlıklarına sahne olan il, bu birikimin sonucu olarak sahip olduğu antik kentler ve müzeleri ile iç ve özellikle dış turizm açısından oldukça büyük potansiyele sahiptir. Aydın halk inançlarının olası kültürel köklerinin işaretleri veren bu ören yerleri, köklü bir yerleşim yeri ile karşı karşıya olduğumuzu ve Aydın coğrafyasında yaşamış olan medeniyetlerin yörenin halk inançları üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Karacasu ilçesinin 12 km. doğusunda Geyre Köyü yakınında ve Karya bölgesinin kuzeydoğusunda Aphrodisias; Sultanhisar ilçesinin 3 km. kuzeyinde

³ www.egev.org/ilraporlari/aydin

Nyssa; Çine ilçesinin batısında Karpuzlu ilçesinin yakınında Alinda; Söke ilçesi Balat Köyü sınırları içerisinde Milet; Söke ilçesine 15 km. uzaklıkta Güllübahçe kasabası yakınlarında Priene; Yenihisar ilçesi sınırları içerisinde Didyma antik kentleri bulunmaktadır.

Yukarıda sayılan ören yerleri dışında ilde Alabanda (Çine ilçesinin 15 km. batısında), Amyzon (Koçarlı ilçesi Akmesit köyünde), Antiocheia (Kuyucak ilçesi Başaran belediyesinde), Gerge (Çine ilçesi Eski Çine'nin 7 km. güneyinde), Kadıkalesi (Kuşadası ilçesinde 10 km. güney sahilde), Magnesia (Ortaklar Kasabası Tekin köyü yakınında), Myus (Söke ilçesi Balat köyünün 15 km. kuzeydoğusunda), Neopolis (Kuşadası ilçesinde), Ponionion (Kuşadası Davutlar belediyesinin güneybatısında), Phyglia (Kuşadası ilçesi Kuştur tatil köyü içerisinde), Tralles (Aydın ilinin 1 km. kuzeyinde), Orthasia (Yenipazar ilçesi Donduran köyünde) ören yerleri vardır.

Şehrin müzelerine baktığımızda Merkez'de Aydın Müzesi; Söke'de Milet antik kentine özgü Milet müzesi; Karacasu'da Aphrodisias antik kenti içinde Aphrodisias Müzesi karşımıza çıkar.

Kentte Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait eserler ise camiler, kervansaray ve hanlar, türbeler, kaleler, türbeler ve çeşmelerdir.

Kentteki camilerin bir kısmı mimari ve tarihi değerleri bakımından önemlidir. Bunlar: Üveys Paşa Camii, Hacı Ali Ağa Camii (Çarşı Camii), Cuma Önü Camii, Ağa Camii, Nazilli Eski Yeni Camii, Kestane Pazar Camii, Neşetiye Köyü Camii, Kuyucak Çarşı Camii, İlyas Bey Camii, Kaleiçi Camii'dir.

Ayrıca kentte, Kuşadası'nda Mehmet Paşa Kervansarayı, Merkez'de Osmanoğlu Hanı (Zincirli Han), Arpaz Kalesi, Körteke Kalesi, Cincin Kalesi, Atika Hanım Çeşmesi ve kutsal mekanlar bölümünde açıklayacağımız çok sayıda türbe bulunmaktadır. Kentte folklor ve efelik önemlidir.⁴

⁴ Sabahattin Azazi, *Her Yönü İle Aydın İli*, Aydın, 1999.

Konunun Seçimi, Amacı ve Yöntemi

a) Konunun Seçimi

Halk inançları folklorun, kapsam itibariyle zengin olan bir bölümdür. Bunlar halkın fikrî, dinî, bedîî ve ahlakî... her türlü telakkilerini yansıtır. Bu nedenle Batı folklorcuları inançlara son derece büyük önem vermişlerdir. Bizde bu saha çok zengindir. Fakat pek az işlenmiştir. Bu zengin konu üzerine yapılan derlemeler, toplanan malzemeler neşredildikten sonra bütün mevzu bir düzen altına alınırsa halk felsefesinin ve psikolojisinin temellerini açıklamaya yarayan unsurlar bulunmuş olacaktır.⁵

Aydın, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarihi ve beşeri bakımdan oldukça zengin bir ilimizdir. Bu kültürel zenginliği sebebiyle pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Yörenin halk bilimi bakımından kapsamlı bir araştırması yapılmamış olup, birtakım çalışmalar bulunmasına rağmen yeterli değildir. Bu alanda var olan boşluğu göz önüne alarak zengin folklorik malzemenin değerlendirilmesi için halk inançları konusunu seçtik. Türk kültürünün araştırılmasında önemli bir yere sahip olan Aydın yöresinin halk inançları bakımından da dikkate değer zenginlikte olduğunu gördük. Çağın değişen değerleri ile birlikte, özellikle manevî değerlerimiz olan halk inançlarının da bu değişimden etkileneceğini düşünerek bu alanda araştırma yapmaya ve Aydın'daki kültürel ortamın konumuzu ilgilendiren kısmını kayıt altında tutmaya karar verdik.

Biz, bu çalışmamızda, bu zamana kadar hakkında yeterli bir araştırma yapılmamış olan Aydın halk inançlarını ve bunlara bağlı uygulamaları inceleyerek, bunların kaynaklarına değinmeye çalışacağız.

b) Amaç

Kültür, bir ulusu var eden en önemli unsurdur. Kültür araştırmaları, bir toplumun felsefesi, inancı, ahlakı hakkında bilgi sahibi olmak için vazgeçilmezdir. Çağın getirdiği küreselleşme ile kültürel yapıda meydana gelen değişimler, bu araştırmaların yoğunlaşmasını ve bir an önce kültürel mirasın kayıt altına alınmasını

⁵ M. Şakir Ülkütaşır, “Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977, s. 305.

ve böylece milli kimliğin devamlılığının sağlanmasını gerekli kılmaktadır. Bu araştırmanın temel gayesi de budur.

Geçmiş günümüze bağlayan; günümüzünse geleceğe ışık tutulmasında önemli yeri olan kültürümüzün tüm unsurları zenginliklerle doludur. Toplumun ve bireyin yaşamını etkileyen ve yönlendiren en önemli unsurlardan olan halk inançları da bu zenginliklerimizden birisidir. Bizler bu kültürün taşıyıcıları olarak bu zenginlikleri ortaya koymak ve gelecek nesillere aktarmakla yükümlüyüz.

Bu araştırma, Aydın Merkez ilçe, bağlı beldeler ve çevre köylerine ait kültürel değerlere dikkat çekmek; Aydın halk inançlarını kaynakları ile birlikte belgelemek hedefi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanı; Aydın Merkez başta olmak üzere tüm ilçeler ve bunlara bağlı köylerdir.

Aydın halk kültürünün tanıtılması, yaşatılması ve geliştirilmesi yönünde gösterilen her çaba bizler için sevindiricidir. Biz, bu amaçla yöredeki halk inançlarını gelecek kuşaklara aktarmayı, manevi değerlerimizi yaşatma yolunda bir adım atmayı hedefledik. Böylece bu alanda yeterli çalışmaların yapılmamış olması sebebiyle oluşan boşluğu da bir nebze olsun doldurabileceğimize inanıyoruz. Bu çalışmamız, bizden sonra yörede yapılacak olan çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturacaktır. Yöreden derlediğimiz ses kayıtlarının hem folklor çalışması yapmak isteyenlere, hem de ağız çalışması yapmak isteyenlere büyük bir kolaylık sağlayacağını düşünüyoruz.

c) Araştırma Yöntemi

İnançları bütün yönleriyle ele almak, halkbiliminin sınırlarını aşar. Çünkü inançlar ilahiyat, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin çalışma alanları ile doğrudan ilgilidir. Halkbilimi, halkın geçmişinden getirip çağın ve yaşadığı coğrafyanın özelliklerine uygun olarak yaşattığı; sahip olduğu dinin ve toplumsal çevrenin de şekillendirdiği inançlarla ilgilenir. Türkiye halkının büyük çoğunluğunun mensubu olduğu İslam dinini incelemek ilahiyat bölümlerinin konusudur. Resmi İslam dışında kalan halk inançlarını incelemek ise halkbiliminin konusudur. Aydın'da varlığını sürdüren Türk halk inançlarını çalışmamızda bu çerçevede incelemiş bulunuyoruz.

Çalışmamıza literatür taraması yaparak başladık. Sahaya çıkmadan evvel Aydın iline ait her türlü yazılı ve basılı kaynağa ulaşmaya çalıştık. Literatür taramasını bitirdikten sonra alan araştırmasına yöneldik.

Çalışmamızın konusu olan halk inançları maddi kültüre ait unsurlara oranla incelenmesi daha zor ve özen isteyen bir konudur. Alan araştırmasına bu bilinçle çıktık ve derlemelerimizi gerçekleştirdik.

Gözlem ve görüşme yöntemlerini kullanarak Aydın halk inançlarına dair ürünlere ulaşmaya çalıştık. Gözlem tekniğinde yer yer katılımlı gözlemden yararlanarak bir güven ortamı oluşturduk. Görüşmeler sırasında sohbet ortamına bağlı olarak görüşmenin seyrini ve sorularımızı esnetme yoluna gittik.

Kaynak kişi seçiminde daha çok, konunun özelliğine bağlı olarak kültürel değerlere bağlı, yaşça büyük kişilere yer verdik. Tahsil seviyesini kaynak kişi seçiminde bir kriter olarak almayıp, halkın öz kültürüyle yetişmiş ve bu kültürü yaşamayı, yaşatmayı bilen kişileri öncelikle kaynak kişi olarak belirledik. Halk inançlarımız daha çok kadınlarımızın hafızasında yer ettiğinden kaynak kişilerimizin büyük çoğunluğunun kadın olduğu görülecektir.

Saha çalışması sırasında ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve kamera kullandık. Bu cihazların özellikle kapatılması istendiği durumlarda görüşme sonrasında not alma yöntemiyle edindiğimiz bilgileri kayda geçirdik. Çalışmamız sırasında birtakım olumsuz durumlarla karşılaştığımız için görsel ve işitsel materyallerimizin hemen hepsini kaybetme sıkıntısıyla karşı karşıya kaldık. Tezimizde yer verdiğimiz görseller sahada edindiğimiz materyalin çok küçük bir bölümünü temsil etmektedir.

Araştırmamıza konu olan Aydın ili halk inançlarını, yöreyi yeterince temsil edebileceğini sandığımız farklı ilçelerde ve köylerde araştırdık. İnceleme alanımızı Aydın ili merkez başta olmak üzere, Söke, Nazilli, Çine, Karacasu, Koçarlı, Germencik, Karpuzlu, İncirliova, Bozdoğan, Köşk ilçeleri ve bunlara bağlı köy ve beldeler oluşturmaktadır. Aydın ili merkezinde yaptığımız çalışmalarda karşılaştığımız inanç unsurları, kırsal yerleşimlerde karşılaştığımız inanç unsurlarına oranla daha sade ve halk kültüründen daha uzak bir yapıda karşımıza çıkmıştır.

Ardından alan araştırmasında elde ettiğimiz malzemeyi çözümleme yoluna gittik. Ses kayıt cihazıyla kaydedilen derlemeleri deşifre ederek, yazılı metin haline

getirdik. Yöreden derlediğimiz malzemeyi özgün haliyle çalışmamıza dahil ettik. Kaynak kişilerin konuşmalarını yazıya ağız özellikleri anlaşılabilecek şekilde geçirmeye çalıştık. Kaynak kişilerin ağız özelliklerine ve konuşmalarına hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir. Kaynak kişiler kimi zaman doğal bir konuşma sergilemişler, kimi zaman İstanbul Türkçesi ile konuşmaya gayret etmişlerdir.

Çalışmamız bir dil çalışması niteliği taşımamaktadır. Bu sebeple bu konuda özel bir çalışma yapmadık ve transkripsiyon harflerini kullanmadık. Kısaca söylemek gerekirse; ğ, r, y gibi seslerin yutulması sebebiyle ünlü harfler uzatılmaktadır ve biz bu gibi kullanımları çift ünlü ile gösterdik. Ayrıca yörede kullanılan *n* sesinin bir kısmının *nazal n* (**ñ**) olduğunu da belirtmemiz gerek.

Araştırmamızda, hedefimize bağlı olarak; eski Türk inançları ile yörede tespit ettiğimiz inançlar arasında var olan paralelliği ortaya koyup; İslam ve Anadolu medeniyetleri kaynaklı halk inançlarının bunlara eklenmiş durumlarını belirleyerek bu çerçevede yörenin halk inançlarını bir sınıflandırmaya tabi tutarak inceledik. İncelememiz sonunda elde edilen veriler değerlendirilmiş, yorumlanmış ve basılmak üzere metin haline getirilmiştir.

Çalışmada karşılaştığımız sorunları ise kaynakların yetersiz ve dağınık oluşu, görsel materyallerin tahrip oluşu ve ulaşımda karşılaşılan güçlükler olarak sıralayabiliriz.

Halk İnançlarına Genel Bir Bakış: Geçmişten Günümüze “Kutsal”

İnanç, sözlük anlamı ile *kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi*⁶ demektir. Arkaik zihniyete göre gerçeklik, bir güç, etkinlik ve süre olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla asıl gerçeklik kutsal olandır; zira, yalnızca kutsal olan mutlaktır, etkindir, şeyleri yaratır ve onları sürdürür.⁷ Diyebiliriz ki arkaik dünya, “dindışı” eylem diye bir şey bilmez; belirli bir anlamı olan her eylem –avlanma, balıkçılık, tarım; oyunlar, çatışmalar, cinsellik-, şu veya bu şekilde kutsal olana katılmaktadır. Dindışı olan tek eylem mitsel anlamı olmayan, yani, örnek modellerden yoksun

⁶ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.

⁷ Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev: Ümit Altuğ), İmge Yay., Ankara, 1994, s. 25.

eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki belirli bir amaca yönelik her sorumlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir.⁸

İnançların çok katı, çok kuvvetli yaptırım gücü vardır. İnançlar, gerek inanç sistemi içinde, gerek dinsel, gerekse toplumsal yönüyle birtakım işlevler üstlenmiştir. Genel biçimiyle kökleri insanlık tarihi kadar eski görünen bu kuruma bağlı ritüeller toplumlarca canlı tutulmuş, belirli zaman ve aralıklarla tekrarlanmış, böylece dirençli, sürekli bir yapıya kavuşmuştur.⁹

İnsanların inanma biçimleri ile dünyayı yaşama biçimleri paralellikler göstermektedir.¹⁰

İnançlar genellikle iki türdür. Bir somut varlıklarla ilgili olan inançlar öteki soyut varlıklara bağlanan inançlar. Somut varlıklara dayananlar doğa olayları ile ilgili inançlardır. Bunlar insan yaşamına karışan, günlük yaşam olaylarına yön veren, evlenme, komşuluk, çalışma gibi toplum olaylarına dayanan inançlardır. Bu tür inançlar doğa olaylarını izler. Yaşamı düzenlemeye yarayan inançlar kaynak bakımından genellikle somut niteliktedir. Soyut varlıklarla ilgili inançlar birtakım düşüncelerin yorumundan, sanıların açıklanışından doğan inançlardır. Ermiş, kutsal sayılan bir kimsenin sözü, bir düşün yorumu zamanla inanç niteliği kazanınca soyut kaynaklı inançlar doğar. Tektanrıci dinlerin yarattığı inançlar bu niteliktedir.

İnançları bütün bu çeşitlilik ve yaygınlıkları ile ele almak halkbiliminin sınırlarını aşar. Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.

Halkbiliminin konusu olarak inanışların başka bir niteliği de, din, ahlak... kurallarındaki kesinlik ve katılığa karşılık bunların yerden yere, topluluktan topluluğa değişik biçimler ve içerikler göstermeleridir. Türkiye halkının büyük çoğunluğunun bağlandığı İslam dinini alalım; bu dinin bir bütün olarak inanışlar düzenini incelemek din tarihine düşer; ama, örneğin Konya, Kütahya, Erzurum

⁸ Eliade, *a.g.e.*, s. 41.

⁹ Erman Artun, “Adana’da, Törenlere, Adaklara, Özel Günlere Ait İnançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü”, *Milli Folklor*, Yıl:13, Sayı:49. s. 36.

¹⁰ Caner Işık, *Derviş Ruhan Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervişlik Geleneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Tezi, Van, 2008, s. 1.

köylerinin, Güneydoğu Anadolu bölgesi halkının, ya da Tahtacı topluluklarının inanışlarından, “resmî İslam dini”nin öğrettikleri dışında kalan bölümü Türk halkbiliminin konusudur.¹¹

Bir topluluk, yeni bir dini isteyerek veya çeşitli zorlamalarla kabul edince, önceki dinini ve onun kendisinin zihniyetinde yarattığı izleri bir elbise gibi çıkarıp atamaz. Birçok düşünce şekilleri, kutsal tanınan şeyler ve bunlara karşı duyulan korku ve saygı, bunları kutsama şekilleri ve benzeri davranışlar, belirli bir ölçüde varlığını devam ettirir. Bu tutum, çoğunlukla şuurlu olarak değil, kendiliğinden sürer gider. İşte evrensel dinlerin böylece halk içinde aldığı yeni şekillere “halk inancı” (volks Glaube) diyoruz.¹²

Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adanmışlar, çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır.¹³

Yapılan çalışmalar dinsel olarak nitelenebilecek inanç ve davranış kalıplarının tüm insan topluluklarında bulunduğunu ortaya koyar.¹⁴ Beklenmedik, bilinmeyen, akıl yoluyla denetlenemeyen olaylar ve gelişmelerin yarattığı korku, kaygı ve depresyon durumlarını karşılamak, üstesinden gelmek üzere dinsel inanç pratiklerine başvurulur.¹⁵

*Kültür, insanın ikinci doğasıdır.*¹⁶ Halk kültürü ürünleri Türk kültürünün tarih içindeki görünümünün değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. Aynı uygarlığa bağlı kültürler, aynı dünya görüşünde birleşirler. Bir uygarlığın dünya görüşü de o uygarlığa özgü bir halk kültürünü doğurur. Halk kültürü ürünleri, yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. Her kültürün bir değerler ve kurallar bütünü vardır. Kültüre bağlı olarak şekillenen her türlü birikim doğal olarak o kültürün bir parçasıdır.

¹¹ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 7.

¹² Turgut Akpınar, “Din Sosyolojisi Açısından Halk İnancı ve Tarikatlerin Doğuşu Hakkında Düşünceler”, *Türk Folkloru*, Sayı: 87, Ekim 1986, s. 3.

¹³ Erman Artun, *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, 2000.

¹⁴ B. Morris, *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, (Çev: Tayfun Atay), Ankara, İmge Yay., 2004, s. 9.

¹⁵ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 20.

¹⁶ (bkz: R. J. Brym, *New Society-Sociology for the 21st Century*, Canada, 1998, s. 29.)

Halk inançları kişiden kişiye, çevreden çevreye, toplumdan topluma göre değişir. İnançlar, bir bakıma, ulusların, toplumların kimlikleridir. Halk inançları, Anadolu halkının yaşamıyla, tarihiyle, milli özellikleriyle yakından ilgilidir. Anadolu halkının inancı yaşamına karışmış, bütün eylemlerine, davranışlarına yön verici bir nitelik kazanmıştır. Bu anlamda bütün inançların belli ölçüler içinde yaşama yardımcı bir yanları vardır.

Halk inançları sabit ve katı kurallara bağlı olmadığından çağın gereklerinden de etkilenir. Bunlar zamanla birtakım değişikliklere uğrasa da özünden büsbütün kopmamıştır. Bunun sebebi de kuşkusuz inançların halkın yaşantısıyla iç içe olmasıdır. Halk inançları resmi din kurallarının tekeline girdiği zaman kaybolmaya mahkûmdur. Çağın gereklerine, çevreye ve insan yaşamına göre değişme olanaklarına sahip halk inançları ise elbet varlığını sürdürecektir.

Halkbiliminin kadrosunda yer alan “halk inançları” (folk belief) ve “halk dini”nin (folk religion), halk kültürünün temel dinamiklerini oluşturduğu bilinmektedir. Bu birbirinden kesin sınırlarla ayrılması güç olan iki sahayı ayırmak¹⁷ bir yana, halk inançlarının, neredeyse ele alınan bir halk kültürünün kadrosunda yer alan bütün unsurlarla da bir yönüyle irtibatlı bulunuşu nedeniyle mevcut malzemesinin bir envanterinin çıkarılıp bütüne yönelik hükümlerin verilebilmesi çok daha güç olan bir sahasıdır.¹⁸

Halk edebiyatı ürünlerinin hemen hepsinde inançların yuvalandığı görülür: atasözleri, masallar, tekerlemeler, bilmece, ama özellikle efsanelere anlatım olanağı veren türler: halk türküleri, halk hikayeleri, destanlar... inançların aktarma araçları olabilirler. Halk inanışları, asıl, töreler, törenler ve büyü niteliğinde işlemlerle bir bütün halinde biçimlenirler.¹⁹

Tarihî kaynaklardan, etnografik malzemedan gelen bilgilerin ışığı altında yapılan değerlendirmelerde, Türklerin, hayat tarzlarına bağlı olarak tarihî süreç boyunca muhtelif dinî inançlar içinde yaşayışlarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır.²⁰

¹⁷ Tam tersine “halk inançları” ile “halk dini” alanlarının birleştirilmesini teklif eden halkbilimcilerin görüşleri için bkz: (Vélure 1989)

¹⁸ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 1-19.

¹⁹ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 9.

²⁰ Yaşar Kalafat, *Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dini Geçmişi*, Berikan Yay., Ankara, 2011, s. 21.

Türklerin İslam öncesi kültürüne Orta Asya bozkırlarındaki göçebelik ve hayvancılığa dayalı hayat tarzının şekillendirdiği tasarımlar, inançlar ve uygulamalar yön vermiştir. Din ve kültür ayrı kurumlar olarak kabul edilmekle birlikte, aralarında çok önemli bir ilişkinin var olduğu bilinmektedir. Bu bakımdan kültüre yön veren tüm öğelerin toplumun kutsallarını da belirlediği ve böylece dinî sistemlerini şekillendirdiği kabul edilmiştir. Kültür ve din arasındaki ilişkinin temeli, toplumların ilkel dönemlerine kadar uzanmaktadır. İlkel insanın nesnel âlemle ilgili merak ve bilme ihtiyacını karşılamak üzere sorduğu evrensel sorulara, kendi bilgisi dâhilinde bulduğu cevaplar, onun *kutsal* anlayışını ve kutsallığa ilişkin tasarımlarını, kabullerini, uygulamalarını beraberinde getirdiği gibi, sosyo-kültürel hayatında bilinmeyene ilişkin her ayrıntıyı açıklayan bilgi sistemini de oluşturur.²¹

Türk inançları ile ilgili en eski bilgilere Çin yıllıklarında, Bengü Taş yazıtlarında ve muhtelif yazılı kaynaklarda rastlamaktayız. Türk inanç sistemini oluşturan unsurları, bunların ve günümüzde yaşayan biçimlerinin verdiği imkânlar çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.²² Orta Asya gibi geniş bir coğrafyada konar-göçer ve yerleşik düzenlerde yaşayan hareketli Türk toplulukları tarihî süreçte farklı kültürler ve inanç sistemleriyle karşılaşmış; sosyal, siyasal, ekonomik, askerî vb. zorunlu ve doğal ilişkiler sonucu farklı inanç sistemlerini benimsemişlerdir. Türk kültüründe karşılaşılabilen katmanlı inanç yapılarında değişiklikler sırasında bir önceki inancın, yenisinin kabulüyle tamamen unutulmaması, çoğu defa eski inanç esaslarının yeni inancın iman ve ibadet esaslarına uyarlanarak sürdürülmesi dikkat çekicidir. Türklerin İslamiyet'ten önceki dinî inançları, kültürel yapıları ve edebî birikimleri, kendi orijinallliği ve iç dinamiği yanında, ilişkili olduğu öteki dinî ve kültürel sistemlerle bağlantıları çerçevesinde şekillenmiş, köklü fakat aynı zamanda karmaşık bir sistem oluşturmıştır.

Türklerin en eski dini hakkında yeterli belge ve bilgi bulunmamakla birlikte, Animizm, Naturizm, Totemizm, Şamanizm gibi birbirinden farklı dini sistemlerin bulunduğu dair görüşler ileri sürülmüştür. Fakat uzmanlar Türklerdeki ilk dinî sistemin “Atalar Kültü”, “Tabiat Kültleri” ve “Gök Tanrı” inançlarını içerdiği

²¹ (bkz: Bronislaw Malinowsky, *İlkel Toplum* s.111)

²² İ. Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara, 1987, s. 90-91; D.W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara, 1942, s. 80.

noktasında yoğunlaşmaktadır. Özellikle atalar kültünün daha sonraki dönemlerde benimsenen farklı dinler içinde bile etkisini sürdüren en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu kabul edilir.²³ O. Turan, M. A. Köymen ve başlangıçta A. İnan²⁴ eski Türk dininin Şamanizm olduğunu belirtmiştir. Ziya Gökalp Şamanizm'in din değil büyücülük olduğunu belirtirken; H. Tanyu, İ. Kafesoğlu, B. Ögel, M. Eröz, D. Yıldırım, İ.H. Danişmend gibi araştırmacılar²⁵, eski Türk dininin tek tanrılı olduğunu açıklamıştır.²⁶

Halk bilimi, özellikle halk inançlarının, Türklüğün tanımındaki önemine İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu da ışık tutmaktadır: *"Bizi ölülerimize sımsıkı bağlayan efsaneler, masallar, atasözleri vardır. Bunları söküp atmak ne elimizdedir, ne de bu iş faydalıdır. Millî varlığımızın ilk cevherleri akıl ve medeniyet alanını dahi aşan bu derin ve karanlık zihniyette gömülüdür. Coğrafya, tarih, politika medeni ihtiyaç ayrımlarına karşı Türk'ü her yerde Türk bırakan, aynı insan soyu ve vicdan birliği olarak tanıtan işte bu kültürdür."*²⁷

Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden önce Budizm, Hinduizm, Maniheizm, Mecusilik, Musevilik ve Hristiyanlık gibi dinlere de girdiklerini görürüz. Günümüz Türk halk inançlarında bu dinlerin etkilerini ve izlerini bulmak da mümkündür.²⁸

Yaklaşık on asırdır İslamiyet'i kabul eden Türk halkı, eski Türk inanışlarının, ortaçağ düşüncelerinin kalıntılarını günümüze kadar getirmiştir.²⁹ Yüzyıllar boyu belli bir kültüre sahip olmuş ve onun içinde yoğrulmuş, sonra birtakım sebeplerle başka bir kültüre geçmiş insan topluluklarının, bu geçiş sırasında

²³ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 60-62.

²⁴ A. İnan, "Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", *İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1954, Sayı 4, s. 19-30.

²⁵ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyet Tarihi*, s.116; Hikmet Tanyu, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*; İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980; Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt 1, İstanbul, 1971, s.115; Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, İstanbul, 1992; Dursun Yıldırım, "Kök Türk Çağında Tanrı mı Tanrılar Mı Vardı?", *IV. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Antalya, 1991, Cilt 2, s. 351-363; İ. Hami Danişmend, *Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu*, Konya, 1978; *Tarihi Hakikatler*, İstanbul, 1979.

²⁶ Yaşar Kalafat, *Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dini Geçmişi*, Berikan Yay., Ankara, 2011 s. 24.

²⁷ İ.H. Baltacıoğlu, *Türk'e Doğru*, Ankara, 1994, s. 245

²⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 107-108.

²⁹ Jean Poul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), 2. bs., İşaret Yay., İstanbul, 1994, s. 33.

ve hatta çok uzun zaman sonra bile, eski kültürle ilgilerini tamamen kesmedikleri, ona ait bazı unsurları olduğu gibi, bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak muhafaza ettikleri bilinen sosyolojik bir vâkıdır.³⁰

Türkler için X. yüzyılda kitleler halinde İslamlaşma başlamış, başta Oğuzlar olmak üzere muhtelif Türk zümreleri bu yeni ve tamamen değişik mahiyetteki dinin kültür çevresine dahil olmuşlardır. Yalnız burada unutmamak gerekir ki, Türkler İslam kültürünü, kendi öz kültürleriyle yoğrulmuş İran ve Çin (Budist) kültürünün etkilerini almış olarak tanımışlardır.³¹ Görüldüğü gibi Türkler, tarihlerinin bilebildiğimiz en uzak devirlerinden beri, yaşadıkları içtimai ve iktisadi şartların belirlediği, kendilerine mahsus bir din ortaya koymuşlardır. Yaşadıkları geniş coğrafi sahanın bir gereği olarak Türkler, bir yandan doğuda Budist Çin kültürünün etkisine girerken, bir yandan da batıda Zerdüşti İran'ın inançlarıyla haşır neşir olmuşlar, nihayet Maniheizm ve Mazdeizm'i de tanımışlardır. Değişik coğrafya ve iklimlerin, kültürlerin mahsulü olan bu dinler bazen aynı anda Türk toplumunda birbirlerine halef-selef olurken, bazen de yan yana var olmuşlardır. Böyle durumlarda karşılıklı etkilenmeler olmuş, zikredilen bu dinler Türklere mahsus birer biçim almışlardır. Nihayet bunların yerini, daha önce hiçbir dinin yapamadığı bir biçimde çok geniş kitlelere yayılarak İslamiyet almıştır. Fakat İslamiyet'ten önceki dinlerin uzun asırlar boyu hasıl ettiği etkiler kolay kolay sökülüp atılamamış, bazıları İslâmî bir cilâ altında bazı Türk topluluklarında bütün kuvvetiyle yaşamaya devam etmiştir.³²

Dinler insanlara genel anlamda bütünsel ve kapsayıcı projeler sunarlar. Bu projeler kişinin kişisel dünyasının organizasyonundan başlar, toplumsal değerler ve anlama şemaları sunmaya kadar devam eder. Çoğu zaman dinlerin ürettiği bu anlamlar kümesi, kişi, grup veya toplum tarafından kendi kültürel birikimleri üzerinden anlaşılır. Bu manada bir din ile karşılaşan insandan topyekûn bir değişme beklenir, şayet bu karşılaşan bir toplumsa beklenti toplumun komple değişmesi yönündedir. Türkler de İslam dinine geçtiklerinde böyle bir değişim ve uyum süreci içine girmişlerdir. Fakat bu değişim ve uyum süreci içinde kendilerine ait ve

³⁰ Gustav Mensching, *Sociologie Religieuse*, 1951, s. 169.

³¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî-Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 84.

³² Ocak, *a.g.e.*, s. 91-92.

toplumsal denemede geçerliliği olan inanç ve davranış biçimlerinin değişmesi çok zor olmuştur. Özellikle Türk gelenek ve göreneklerine daha da bağlı olan göçebe yaşayış tarzına sahip topluluklar eski inanç kalıntılarını daha da fazla barındırmışlardır. Bu özelliklerden ve görünen etkileyici unsurlardan en başta geleni ise Anadolu insanı üzerindeki Gök Tanrı dini ne Şamanın etkisidir.³³

Eski Anadolu medeniyetleri, Sümer, Hitit gibi medeniyetlerdir. Bu medeniyetlerin göçler yoluyla Uygurlar ve İskitlerle bağlantısı vardır. Bu bağlantı medeniyetleri kadim kültürlerle ilişkilendirmektedir. Bu kadim kültürlerin Anadolu’da Hermetik bilgi ile teması vardır. Bunun yanında Hermetik bilgi Orta Asya’dan Moğolların önünden Anadolu’ya gelen Türk mistikler (Horasan dervişleri) içinde de vardır. Bu benzerlikler hem Türklerin Anadolu’da rahat kabul edilmesine yol açmış, hem de diğer İslam ülkelerinden çok farklı bir İslam okuması oluşturulmuştur.³⁴

Pertev Naili Boratav’ın, “Her kültür olgusunu Orta Asya Türk etkiyle açıklamak, işin kolayına gitmek, aceleci ve yanıltıcı sonuçlara varmak olur. Ama oluşum ve gelişim zincirinin halkalarını tamamlamadan, her töreni, her inancı doğrudan üstünde yaşadığımız topraklarda oluşmuş bir kültür kökenine çıkarmaya kalkışmak da aynı derecede yanıltıcı olabilir. Türklerin Anadolu’ya gelmeden önce de eski oturdukları yerlerde ve göç yolları boyunca Anadolu’daki uygarlıkların birçok öğelerinin yayıldığı yerlerde gelenek alışverişlerinde bulunmuş olduklarını unutmamak gerekir. Halk geleneklerinin kökenlerini araştırma gibi karmaşık bir girişimde en doğru yöntem, en yakın gelişimlerden uzaklara doğru ağır ve ihtiyatlı bir yürüyüşle yorumlamalara gitmektir.”³⁵ sözü inanç araştırmalarında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu sebeple Anadolu Türk halk inançlarını araştırırken bütün etkenleri sırayla değerlendirmek gerekir.

İsmet Zeki Eyüboğlu’na göre inançların üç büyük kaynağı vardır: Çoktanrıci dinler, tektanrıci dinler, günlük yaşam olayları. Üç kaynak da birbirini gerekli kılar,

³³Caner Işık, *Derviş Ruhan Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervişlik Geleneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Tezi, Van, 2008, s. 11.

³⁴ Işık, *a.g.e.*, s. 3.

³⁵ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 326.

öylesine iç içe, öz özedir.³⁶ Oysa Abdülkadir İnan'a göre bugün Anadolu'da yaşayan halk inançlarının birçoğunun kökeninde Türklerin anayurdu olan Orta Asya ve yine Türklerin eski dini olan Şamanizm yatmaktadır.³⁷ Ziya Gökalp'e göre bu itikatlar arasında kaynak olarak İranlılardan, Araplardan, yerli Hristiyanlardan alınmış olanlar bulunduğu gibi bir kısmı da sonradan kendi kendine ortaya çıkmıştır.³⁸ Bu arada Hint, İran, Mısır, Filistin, Arap yarımadası ve Anadolu'nun vaktiyle hurafeleriyle meşhur olmuş bölgeler olduğu ve bu bölgeler Müslümanların eline geçince oradaki halkın inandıkları hurafeleri Müslümanlara bulaştırdıkları şeklinde fikir ileri sürenler de mevcuttur.³⁹ Bekir Şişman ise bunların hepsini göz önüne alarak halk inançlarımızın kaynaklarını şöyle özetlemiştir: "*Toplumumuzda yaşayan halk inançlarının menşei şöyle sıralayabiliriz: Tek tanrılı dinler, çok tanrılı dinler, Anadolu uygarlıkları, Mısır, Bâbil, Acem, Fenike, Roma ve Helenler gibi ilkçağ kavimleri, eski Türk dinleri (özellikle Şamanizm), bazı din büyüklerinin sözleri, peygamberimizin hadislerinin farklı yorumlanması ve günlük yaşam olayları.*"⁴⁰

Günümüz Türkiye'sinde Türk halk kültürü ele alındığında, Türk tarihindeki değişikliklerin farklı toplumlarla etkileşimlerin izleri görülür. Türkiye'deki Türk halk kültüründe şöyle bir tabakalaşma görülür: "A. Orta Asya'dan ve ülkenin eski kavimlerinden gelen payen (pagan) inanç unsurları; B. Hristiyanlık ve Mazdeizm gibi geçici tesirler; C. İslam dininin bütün olarak kabulü; D. Modern dinî bünyenin doğmaya başlaması bu tabakalaşmanın katlarıdır."⁴¹ Bu tabakalaşmayı yaratan unsurlar arasında kesin sınırlar da konulamaz; çünkü, farklı etnik kökene sahip topluluklar, birbirlerinin kültürlerinden etkilenmiş ve kendi kültürlerine mal etmişlerdir.⁴²

³⁶ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 40-41.

³⁷ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1986, s. 207.

³⁸ Rıza Filizok, *Ziya Gökalp'in Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1991, s. 92.

³⁹ Recep Aktaş, *Bâtil İnanışlar*, İstanbul, 1973, s. 14.

⁴⁰ Bekir Şişman, "Anadolu'da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma", *Milli Folklor*, Yıl:12, Sayı: 46, s. 108.

⁴¹ Hilmi Ziya Ülken, "Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Ankara, 1969, s. 2.

⁴² Pertev Naili Boratav, *a.g.e.*, s. 252-257.

Senkretizm, yani dinsel bağdaştırmacılık, farklı inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucunda yeni inanç öğelerinin yada örüntülerinin ortaya çıkması olarak tanımlanabilir. Ancak İslam adına karşımıza çıkan bu senkretik doku, bu dini ‘kitaba uygun’ yaşamayı vazeden ‘ilimli’ çevrelerce reddedilir ve yerilir. Kitabî, puriten ve normatif nitelikli bir İslam anlayışını temsil eden İslam alimleri açısından bu senkretik inanç motifleri ve pratikleri, ‘hurafe’, ‘boş inanç’ ve ‘batıl itikad’ şeklinde olumsuzlanır. Bu tavır, ‘İslâmî’ inancın ve pratiklerin tarihsel değişmelerden, kültürel ve ekolojik dinamiklerden etkilendiği gerçeğini reddeder. Türbe ve yatır ziyaretleri, adak adama, ağaçlara çaput bağlama, hatta kandil kutlamaları ve mevlid törenleri, bu ‘puriten’ İslam’ın temsilcileri tarafından ‘orijinal’ İslam’da bulunmadıkları ileri sürülerek reddedilirler.⁴³ Halk bilimi normatif bir bilim değildir ve bu nedenle halk inançlarını “batıl itikad” şeklinde değerlendirmeyiz, bu konuda tarafsızdır.

Halk inançlarını, S.V. Örnek’in bir yayınının önsözünde yer alan görüşleri çerçevesinde değerlendirmemiz gerektiğine inanıyorum:

“Adet ve inanmaların, bir toplumun maddi ve manevi hayatındaki olumlu ya da olumsuz etkilerini küçümsemek, görmezlikten gelmek yanlış bir tutumdur. Halkı yönetmenin ilk şartı, halkı doğru olarak tanımaktır. Halkı siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bulunduğu çizgiden daha ileri bir çizgiye götürmek, onun eğilimlerinin, tutumunun, davranışlarının temelinde yatan şeyleri bilmekle mümkündür.”

Dinsel senkretizm olgusunun tezahürü başlı başına yeni biçimlenmiş bir din yada kült şeklinde olabileceği gibi, mevcut dinsel geleneklere eklenmiş yenilikler şeklinde de olabilir. Tabii ki her yeni din kendisinden önceki dinsel inançlardan, pratiklerden ve efsanelerden pek çok unsuru bünyesinde barındırır. Bu açıdan ele alındığında tüm dinlerin senkretik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Anadolu’nun insan yerleşimine açıldığı çok eski devirlerden günümüze kadar çeşitlilik arz eden bir inanç örüntüsüne sahip olduğu bilinmektedir. Bu çeşitliliğin Anadolu insanının zihninde ve duygularında asırlar boyunca

⁴³ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 32.

harmanlanmasından ‘halk dini’ denilen ‘senkretist’ (bağdaştırmacı) bir dinselilik şekillenir.⁴⁴

*“Halk inançları her ortamda yaşarlar, şekil değiştirirler; ama anlamını yitirmeden yeni adlar altında kabul edilmiş olan resmî dinler içinde varlıklarını sürdürürler.”*⁴⁵ Anadolu’da yeniden inşa edilen Türk kültürü içerisinde eski Türk inanışları, İslam dini, yeni coğrafyanın özellikleri ve yeni karşılaşılan kültürlerin etkileri iç içe geçip yeni bir yorum kazanmış ve bizim burada konu ettiğimiz Türk kültürüne ait inanışlar ortaya çıkmış, bir yandan de eskinin devamı olarak süregelmiştir.

Tarih boyunca farklı kültür ve dinleri benimseyip taşıyıcılığını yapan pek çok kavimlerin gelip geçtiği Anadolu toprakları üzerinde İslamlaşma süreci öncesinde yaygınlaşmış ve kökleşmiş inançlar ve ritüeller tamamen yok olmamış, yeni-hâkim din olarak İslam içerisine nüfuz ederek ona kendi renklerini katmışlardır. Özellikle İslam-öncesi Anadolu’da yaygınlaşmış popüler Hristiyan inanç motiflerinin İslam ile karşılaşmasının oldukça özgün senkretizm örneklerine doğuş verdiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen ve bu yeri vatan haline getiren atalarımız, milli ve manevi kültür değerlerini beraberlerinde getirmişlerdi. Ancak her ülkede olduğu gibi Anadolu’da da görülen kültür değişimleri, bu değerlerin değişip farklılaşmasında önemli bir sebep olmuştur.⁴⁷

Halk inançları, daha çok orta yaş ve üzerindeki kuşağın hafızalarında yaşamaktadır. Yeni ve eğitilmiş kuşağın halk inançlarına itibar etmediğini, halk inançlarını “boş inanç” şeklinde tanımladığını görüyoruz. Bu, bize halk inançlarının halkın hafızasından her geçen gün biraz daha silindiğini göstermektedir. “Sözlü kültürün gerçek arşivi kütüphaneler değil insan hafızasıdır” aforizmasının işaret ettiği hafıza, maalesef kaybolma tehlikesi içindedir ve bu tehlikeyi önlemenin yolu, eldeki malzemeyi kayıt altına almaktır.

Yapılış ve ya uygulanış nedeni sorulduğunda “atalardan kalma” veya “çok eski olduğu için” şeklinde cevaplarla izah edilen, belli bir inanış veya külte

⁴⁴ Atay, *a.g.e.*, s. 105.

⁴⁵ Mustafa Ünal, *Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı*, Türklük Bilimi Araştırmaları, Sayı: 16, Niğde 2004, s.43

⁴⁶ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 110.

⁴⁷ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, ., s. 118.

bağlanamayan gelenekler, artık anlam boşalmasına uğramışlığın ve içinde yer alıp yaratıldığı tarihî sosyo-kültürel bağlamlarla ilişkisini yenileyememiş ve dolayısıyla da yer aldığı sosyo-kültürel bağlamda anlamsızlaşmanın, sadece sembolik işleve sahip bir hayatiyete teslim olmuşluğun izlerini taşır. Eğer yeni bir anlam ve işlev yüklenemezlerse yakın bir gelecekte ölmüş halk inançları arasına katılmaları mukadderdir.⁴⁸

⁴⁸ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara, s. 69.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTLER, TABİAT VARLIKLARI VE TABİAT OLAYLARI İLE İLGİLİ İNANÇLAR

1.1. KÜLTLER (YER-SU VE ATALAR)

1.1.1. Yer-Su Kültleri

Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen bu nedenle de olağanüstü güçlere sahip olduklarına inanılan varlıklara, nesnelere karşı gösterilen saygı ve onlara gelenekselleşip kalıplaşan yollarla tapınış biçim ve pratikleri olarak bilinmektedir. Türk halk kültüründe mitolojik dönemden başlayarak günümüze kadar gelmiş birçok kültürler yer alır. Bunların başlıcaları “ağaç”, “yer”, “su”, “ateş”, “gök”, “dağ”, “kaya”, “mağara” ve “atalar” kültürleridir⁴⁹.

Eski Türk topluluklarında tabiat kültürleri, yer ve gök kültü olmak üzere ikili bir görünüm almaktadır. Eski Türkler tabiatta mevcut hemen her varlıkta mahiyeti kavranamayan gizli birtakım güçler bulunduğunu düşünüyorlar; bu sebeple dağ, tepe, taş, kaya, ağaç veya su gibi nesneleri canlı kabul ediyorlardı.⁵⁰

Eski Türklere göre bütün tabiat, bugün ancak ruh diye ifade edebildiğimiz gizli güçlerle doludur. Dağlar, tepeler, ağaçlar ve kayalar hissedene, işiten, iyilik veya kötülük yapabilen varlıklardır; daha doğrusu bunları yapan onlardaki gizli güçlerdir. Bundan dolayıdır ki, eski Türkler bu varlıkların bizzat kendilerine değil, işte bu gizli güçlere takdis hissi beslemişler ve korku, minnettarlık, saygı karışımı bir tavır takınmışlardır.⁵¹

Tabiat kültürleri, Türklerin muhtelif dinlere girip çıkmalarına rağmen yine de varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁵²

⁴⁹ Türk mitolojisinde bu kültürlerle ilgili olarak bkz. (Ögel 1989; Çobanoğlu 2001)

⁵⁰ A. Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 47.

⁵¹ A. Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s.48.

⁵² A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1972, s.1. İslamiyet’in kabulünden sonra da devam eden bu kültürler, İslâmî mefhumlarla uzlaştırılarak yaşatılmış, “Cenab-ı Hakk’ın kudretinin tecellî vasıtası” olarak görülüp yorumlanmıştır. (bkz. Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara, 1968, s. 168).

Bir kültün mevcudiyeti ancak Ŗu  Ŗartın bir araya gelmesiyle tespit edilebilir:

- a) Klte konu olabilecek bir nesne veya Ŗahsın mevcudiyeti,
- b) Bu nesne veya Ŗahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması
- c) Bu inancın sonucu olarak faydayı cezbedecek ve zararı uzaklaŖtıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı.⁵³

AraŖtırmamız sırasında tabiat kültleri ve atalar kültü ile bağlantılı pek çok inanca rastlamıŖ bulunuyoruz. Bazı inançların birkaç klte birden bağlantılı bir görünüm sergilemesi sebebiyle kültler hakkında kısaca bilgi verdikten sonra diğer bölümlerin daha açık anlaŖılabileceęi ve köken itibariyle daha sağlıklı değerlendirilebileceği kanaatindeyiz.

1.1.1.1. AteŖ ve Ocak Kültü

AteŖ asıl eski Hind ve İran inançlarında temel bir yer kazanmıŖtır. Özellikle ZerdŖtlięin ve Mazdeizm'in ana esasları ateŖ ibadetine dayanmaktadır.⁵⁴

ZerdŖtlikte ateŖin temizleyiciliğine hayatı yenileyiciliğine inanılmaktadır. İnsanlara musallat olan kötü ruhlar ve uğursuzluklar ateŖle defedilebilir. İnsan yaratılıŖındaki en üstün vasıflı unsur ateŖtir; yani insan ruhu ateŖten yaratılmıŖtır; öldüğü zaman da ruhu gökteki ilahi ateŖle birleŖecektir. Bu ilahi ateŖ Ahura Mazda'nın oğludur.⁵⁵

AteŖ kültünün İran ve Hind etkisiyle Ŗamanizm'e de geçtiğini tahmin zor değildir.⁵⁶

Türklerde kağanlık slle kurucusu ilk atanın, ateŖi bulduğuna inanılır.⁵⁷ Mutasavvıflar arasında da buna benzer bir kanaat, yine Türklerin ilk atalarından olduğu bilinen Oğuz Kağan ile ilgilidir. Bu grŖe göre ilk ateŖi yakan ve ilk yemeği piŖiren Hz. İbrahim Peygamber, esasen Oğuz Kağan'ın kendisidir.⁵⁸ Oğuz Kağan'ın

⁵³ A. YaŖar Ocak, *a.g.e.*, s.49.

⁵⁴ A. YaŖar Ocak, *a.g.e.*, s. 219.

⁵⁵ (bkz: Geo Widengren, *Les Religions de'l Iran*, Paris, 1968, s. 49.)

⁵⁶ A. YaŖar Ocak, *a.g.e.*, s. 225.

⁵⁷ S. Divitçioğlu, *Kök Türkler*, İstanbul, 1987, s. 127.

⁵⁸ (bkz: S. U. avuŖoęlu, *Tasavvuf Notları*, İzmit, 1988, s. 1150.)

ağzının ateşe benzetilmesin bir sebebi, ateşi bulmasına yoran görüşlere bugün de rastlanmaktadır.⁵⁹

Türkler eskiden beri ateşe saygı göstermişler ve ateşte kutsal bir ruhun olduğuna inanmışlardır. Ateşin gökten geldiği, Türk boyları arasında yaygın bir inançtı. Nitekim bütün Orta Asya ve Sibirya mitolojilerinde ateşin gökten geldiği ve kutsal sayıldığı inancını görüyoruz.⁶⁰ Ateşin, insanı kötülüklerden, kötü ruhlardan, hastalıklardan koruyan bir özelliği olduğu inancı çeşitli vesilelerle yapılan merasimlerden anlaşılmaktadır. Türkler onu, canlı bir varlık olarak tasavvur ederler ve ona karşı saygıda kusur etmemeye çalışırlardı.⁶¹ Ateşe karşı tükürmek, ateşe sövmek, ateşe tırnak atmak, su dökmek uğursuz sayılırdı.⁶² Türkler od ve ocak iyesine bir saygı işareti olarak üstüne pis ve kötü şeyler atmaz, bundan sakınırlardı. Söndürmez ve üstüne su dökmeyizlerdi. Bir bereket ve hayat kaynağı olarak inanılan ateşi ocaktan dışarı vermeyi uğursuzluk kabul ederlerdi ve başka boydan kişilere asla ateş vermezlerdi.⁶³ Türkler, ateşi kötülüklerden koruyucu, temizleyici gibi gördükleri için, ona karşı saygısızlık gösterenleri cezalandırmışlardır.⁶⁴ İslamiyet'in kabulü ile teşekkül eden Ahîlik, Bektaşîlik, Rifaîlik ve Mevlevîlik gibi tarikatlarda da ocak ve ateşe mukaddes bir gözle bakılmıştır.⁶⁵

“Ocağın sönee deeler. Ocağın içine (su) dökülmez, onu kenara alısın da.”
(Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

Ateş, ocak iye veya iyeleri, Türk hayatında mevki işgal eder. Ergenekon'dan çıkmak için Demir Dağ'ı ateş yakıp eriterek yeryüzüne çıkan Türkler⁶⁶, demir parçasını ocaktaki ateşte kızdırıp örs üzerinde döverlerdi. Türkler, bu hareketi ile, kendilerini tekrar yeryüzüne kavuşturan ateşe, şükranlarını sunarlardı. Ateş, ocak

⁵⁹ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, s. 51.

⁶⁰ B. Ögel, *a.g.e.*, s. 55; A. İnan, *Şamanizm*, s. 66.

⁶¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 112.

⁶² İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylence Bağlantısı*, Geçit, Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 82.

⁶³ S. Buluç, “Şamanizm”, *Türk Amacı*, İstanbul 1942, s. 127.

⁶⁴ İbn Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, s. 127.

⁶⁵ H. Tanyu, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:21, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:6, DSİ Basım ve Foto-Film İşletme Müdürlüğü Matbaası, Ankara, 1976, Cilt IV, s. 289.

⁶⁶ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971, Cilt 1, s. 59-71.

içinde küle gömülerek uyutulurdu. Kül ateşin koruyucusu, belki de koruyucu iyesi kabul ediliyordu.⁶⁷

“Galan közleen üstüne kül gömüverisin. Ocağa döktün mü ne dee böyüklee biliyon mu? Ocağına su dökülsün deeler. Öyle dua edeeler.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 63)

Aydın’da bulunan Varsaklar, ateşe su dökülürken besmele çekilmesi gerektiğine, aksi takdirde ateşe su döken kişiyi şeytanın çarpacağına inanırlar.⁶⁸ Ateşe su dökülmesi iyi görülmeyip, şayet zorunlu olarak dökülmek zorunda kalınırsa destur denerek dökülür.⁶⁹ Onu küle kapatmak ve sönmesini beklemek en doğrusudur. Aydın Alevileri arasında cem törenlerinde yakılan mumun da kutsal bir görünüm arz ettiğini görüyoruz. İbadet sırasında sembolik olarak mum yakılması ve bu ışığın ilahi nur kabul edilmesi ateşe gösterilen saygıyı özetler niteliktedir.

“Ateş bizim inancımıza göre cehennemde. Ateşe tapılmak olmaz. Bizde, İslami inançlarda çerağ diyoruz, mum, meşale, yanan şeyler, onun ışığı altında ibadet etmek gibi şeyler oluyor. O şeylerde, cem toplanmak demek, onların cem dedikleri toplantılarda yapacakları ibadetlerde, oranın aydınlanması için, yalnız Alevilere münhasır değil diğer mezheplerde ve tarikatlerde bunlar kullanılmakta idi. Onu da dualarla, her yanan mum, yanar. Ona söndürürken üflenmiyor, onda bir inançtan ötürü. Bu ibadet yapıldı, dualar okundu, duadan sonra artık orası terk edilecek, o zaman bu çerağlar söndürülüyor. Ya bunu iki parmağıyla sıkacak, üflemek yok kesinlikle, o ilahi nur olarak kabul ediliyor, o nedenle ona püf demek yok. Bu, bütün mezheplerde vardır. Sadece çerağ yakıyoruz. Sigarayla yahut çakmakla değil, illa kibritle yanacak, toplantı bittiği zaman, üflemek yok, onu bir Allah’ın nuru görüyoruz, üfürmeden söndüreceksiniz.” (Görüşme 13- Kaynak Kişi 11)

Eski inanışlara göre insan dört unsurdan yaratılmıştır. Bunlardan biri ateştir. Semavi dinlerde ise ateş, bir yandan kutsal obje olma niteliğini devam ettirirken, öte yandan cehennemin sembolü olmuştur. Semavi dinlerdeki bu olumsuzlamaya

⁶⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 59.

⁶⁸ Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 158, Ankara, 1998, s. 147.

⁶⁹ Ahmet Gökbel, *a.g.e.*, s. 146.

rağmen, halk inanış ve ritüellerinde ateş, bir tür arınma sembolü olarak kullanılmaya devam etmektedir.⁷⁰ Alevi ritüellerinin temel özelliklerinden biri ve cem töreninin ayrılmaz parçası olan *delil uyandırma* (Allah, Muhammed, Ali adına üç mum yakma) eyleminin köklerine gidilirse ateş kültünün varlığı ve rolü daha iyi anlaşılır.

Sibirya halklarında, Altaylar'da, Yakutlar ve Buryatlar'da ateşin temizleyici olduğuna inanılmakta, temizlenmesi lüzumlu eşyalar ateş arasından geçirilmektedir. Hastalıklarla mücadelede bile ateşin payı büyüktür.⁷¹ Başkurtlar ve Kazaklar ateşle tutuşturulmuş bir yağlı paçavrayı hastanın etrafında dolaştırarak onu iyi etmeye çalışırlar. Buna alaslama denmektedir ki halen Anadolu'da da alazlama şeklinde telaffuz edilir.⁷²

Ocağa kutsallık veren ateştir.⁷³ Ateşin sembolü olarak üçgen şeklini, yani ocağa benzeyen şekli görmekteyiz. Acı ve ıstırapın, insan varlığını temizleyen derdin sembolü olarak ateş kullanılmaktadır. İlahi ruhun da sembolü olarak ateşi görüyoruz.⁷⁴

Başkurtlar, Kırgız-Kazaklar, Yakutlar ve Altaylılar hemen bütün Türk boylarında, hem ateş hem de ocak kutsal tanınmaktadır. Ateş kültü ile ocak kültü ve atalar kültü arasında sıkı bir bağlantı vardır. *Atamızın yaktığı ocak* denilmesi buna dair bir örnektir.⁷⁵ Aile ocağı ve onun ateşi daima kutlu olarak görülür.

Ocak ve ateşle ilgili inançlar Türkiye'nin hemen her yerinde mevcuttur. Ocak sözü çoğu zaman evi ifade ederek hayatı ve canlılığı sembolleştirmektedir. Bu bakımdan muhtelif toplumlar, ateşe saygı duydukları gibi, ocağı da uğur ve bereket getiren kutsal bir yer olarak kabul etmişlerdir. Bazı toplumlarda ateş tapınma objesi olduğu halde İslam öncesi Türk inançlarında ruhen kirlilikten temizlenme objesidir.⁷⁶ İslam öncesi Türklerde ateşin temizleme objesi olarak kabul edilmesi ve

⁷⁰ A. Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2002, s. 89.

⁷¹ (bkz: Uno Harva, *Les Représentations Religieuses Chez Les Peuples Altaïques*, Paris, 1959, s. 164-165.)

⁷² A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1972, s. 68.

⁷³ H. Tanyu, "Türklerde Ateşle İlgili İnançlar", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara, 1976, s. 301.

⁷⁴ Hikmet Tanyu, *a.g.e.*, s. 284.

⁷⁵ H. Tanyu, *a.g.e.*, s. 290.

⁷⁶ (bkz: Lev Nikolaviç Gumilev, *Qadim Türkler*, (Çev: V. Guliyev ve V. Habiboğlu), 1994, Bakı, s. 520-531.)

ateş-ocak münasebeti nedeniyle Ahilerde, Bektaşilerde ve Mevlevilerde ocak kutsal olarak kabul edilmiştir.⁷⁷

Yakutlarda, Altaylılarda ve bütün dış Türkler arasında, Anadolu'da görüldüğü gibi ateşe küfür edilmez, tükürülmez, ona kötü su dökmezler, hatta su dökmeyerek kendi kendine sönmelerini beklerler.⁷⁸

Ocak kelimesinin üç anlamı Anadolu'da da görülmektedir:

- 1- Soy, sülale, aile anlamında,
- 2- Alevi topluluklarının bağlı oldukları kutlu merkez ve yerlerdeki tarikat ulularının soyu anlamında,
- 3- Belirli bir veya birkaç hastalığı gideren halk tedavi yerleri anlamındadır.

Ocaklıların birçok işleri ocakla ilgili olup, ateş işlemiyle sağaltma gücü elde edilir.⁷⁹

Mistik folklorun yerleşip, yaşayıp uygulandığı yerlerden birisi de manevi güçleri ve etkileri kabul edilen ocaklardır.⁸⁰ Türk halk kültüründe yer alan ocaklar bir yandan kökleri mitolojik döneme kadar giden diğer yandan günümüzde de işlevsel bir biçimde yaşamakta olan, kültürel süreklilik açısından son derece önemli kurumlardır. Türk halk kültüründe, geleneksel olarak bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş insanların mensup olduğu ve bu yeteneği “el alma” yoluyla edindikleri kuruma “ocak” denilir. Ocaklar genellikle şifa buldukları hastalığın adıyla, “sarılık ocağı”, “yılancık ocağı”, “fitık ocağı” gibi adlandırılır. Ocakların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğunlukla çeşitli büyüsel işlem ve pratikler olmakla birlikte, belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerlerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç olarak kabul edilen gereçleri de kullandıkları görülür.⁸¹ Ocak şifanın verildiği yer olarak bilinirken şifa verdiği kabul edilen kimse de “ocak” veya

⁷⁷ H. Tanyu, *a.g.e.*, s. 283-304.

⁷⁸ H. Tanyu, *a.g.e.*, s. 291.

⁷⁹ H. Tanyu, *a.g.e.*, s. 292-93.

⁸⁰ Kutlu Özen, “Divriği Yöresinde Ocaklara Bağlı Halk Hekimliği”, *Güneyde Kültür*, Mayıs 1992, S. 39, s. 22-26.

⁸¹ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 70.

“ocaklı” olarak bilinir. Rüyasında Fatma Ana’yı gören kimse ondan el almış ve ocaklı olmuş sayılır.⁸²

Kam tipi, zaman içinde ve İslamiyet’le birlikte fonksiyon dağılımına uğramış ve yeni çevrede aslî karakterini muhafaza edememiştir. Fonksiyonların dağılımı ile onun görevlerini yüklenen yeni tipler ortaya çıkar. Dinî fonksiyonu derviş, âşık, şeyh, velî gibi İslamî karakterli tipler; hekimlik, doktorluk fonksiyonunu ocaklılar, emçi kadınlar, kırık/çıkıkçılar; gelecekte ve geçmişten söz etme fonksiyonunu falcılar, cinci hocalar paylaşmıştır.⁸³ Bu üç farklı kam tipi Aydın’da bütün canlılığı ile yaşamaktadır.

Halk kültüründe yer alan “Hacı Bektaş Ocağı”, “Hasan Dede Ocağı”, “Yan Yatırlı Ocağı” gibi adlandırmalarda olduğu gibi Bektaşî ve Alevî tarikatlarının merkezleri de “ocak” kabul edilerek çoğunlukla bu merkezlerde ocak ulusunun soyundan olan kimselere de “ocakzade” veya “ocaklı” adı verilir. Bu tür ocakların da soy yoluyla intikal eden olağanüstü güçlere sahip olduklarına veya bu tür güçlerle iletişim içinde olduklarına inanılır.⁸⁴

“Ocak da kutsaldır tabi. Bizim ocağımız, Yanyatır Ocağı’ndanık biz. Bizim ocağımız, bizim o Yanyatır ocağımız senin şömine dediğin ocak var ya, o ocağa bağlıdır. Birbirine bağımlıdır. O ocağın da bi eşiği var. O ocağın eşiğine niyaz ederiz. O ocak bizim süreğimizin ocağı oluyo. Durhasan Dede köyü vardır Adana-Ceyhan’da, bizim pirimiz orasıdır. Durhasan Dede’nin çocuklarından gelmiştir buraya Narlıdere’ye. Esas pirimiz Durhasan Dede.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Ev eşikte başlayan içindekilere güven veren, düşmanı dışarıda bırakan özel koruyucusu eşiğin altında bulunan, ocakla bütünleşmiş kutsal mekandır.⁸⁵ Od-Ocak

⁸² Y.Kalafat-Necdet Yaşar Bayatlı, *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yay., Ankara, 2011, s. 42.

⁸³ (bkz: M. And, *Oyun ve Būğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul, 1974; A. İnan, “Başkurt Türklerinde Şamanizm Kalıntıları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1965, Sayı 141, s. 1760; N. Birdoğan, “Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar, Bacıyan-ı Rum”, *Folklor, Halk Bilim Dergisi*, 1988, Cilt 4, Sayı 36, s. 9-12; M. Bayram, “Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatının Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, Sayı 1, s. 57-72; Nejat Gövünç, “Ocaklık Deyimi Hakkında”, *On Birinci Türk Tarih Kongresi*, 6 Eylül 1990, Ankara.)

⁸⁴ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁵ Y.Kalafat-N.Y. Bayatlı, *a.g.e.*, s. 125.

ilişkisi, Ocak-Ev ilişkileri ve Ocak-Şifa ilişkileri, tamamen aynı şey olmamakla beraber, kendi içlerinde bir bütün oluşturur.⁸⁶

“O eşikten neçe ulu zatlar geçmiş. O eşikten neçe ulu insanlar, erenler, evliyeler gelmiş geçmiş müsafir olmuş. O eşığe basılmaz, oturulmaz. O eşik kutsal bi şey. O eşik üstüne basılmak, oturulmak için değil. O eşik hanenin içine adımını atacak bi set bi sınır.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Ev, insanların sadece dış etkenlerden korunmasına yarayan bir barınak olmayıp, aynı zamanda onların tehlikeli kabul ettikleri birtakım gizli güçlerden korunmaları için de bir sığınaktır.⁸⁷ Özellikle evin kapısı, eşığı ve ocağı gibi kısımları, halk inançlarında önemli yer tutmaktadır. Kapı, dış dünya ile ev arasında bir sınır teşkil etmektedir. Birtakım gizli güçlerin dışarıdan eve sızmalarını önleyecek şekilde kapı tahkim edilmelidir. Kapının bir parçası olan eşik de, tıpkı kapı gibi zararlı kabul edilen gizli güçlerin barınabileceği yer olması bakımından önemlidir. Kuzey Sibiry’a’dan Anadolu’ya kadar uzanan sahada yaşayan Türk topluluklarında yaygın bir inaniş’a göre kapı eşığına basmak ve üzerine oturmak uğursuzluk getirir. Kam inançlarında eşik, evi koruyan ruhun makamıdır. Ancak Abdülkadir İnan, eşığe basılmama geleneğinin Türklerin dışında diğer topluluklarda da görüldüğünü ve bunu etnografların doğruladığını belirtmiştir. Özellikle muskacıların soğukluk muskalarını eşik altına koydukları düşünülürse, eşikle ilgili duyunla korkunun sebebi daha iyi anlaşılmış olur. İnsanlar eşığın altının boş olmadığına inanırlar.⁸⁸

Ateşin bu kadar büyük bir takdise mahzar olması, Bektaşî ve Kızılbaş zümrelerinde ocağın da takdisine yol açmıştır. Bektaşilerde ocağa niyaz (secde) edilir. Aynı ocak takdisi Altaylar’da ve Yakutlar’da da mevcuttur ve yeminler ateş yanan ocak yanında ateş üzerine yapılır.⁸⁹ Ocağın takdisi, ateş kültünün atalar kültü ile irtibatını hatıra getirmektedir. Altaylılar ve Yakutlar’da, ocağın ilk ata tarafından yakılmış olması dolayısıyla ailenin sembolü kabul edildiği anlaşıyor.⁹⁰ Aynı

⁸⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 79.

⁸⁷ S.V. Örnek, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3.bs., Gerçek Yay., İstanbul, 1995, s. 113.

⁸⁸ Şükrü Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları, Milli Folklor, 2004, Yıl:16, Sayı: 64, s. 98-99.

⁸⁹ İnan, *Şamanizm*, s. 71.

⁹⁰ İnan, *a.g.e.*, s. 68

telakki bugün Anadolu’da hem Sünnî hem Kızılbaş topluluklarda mevcuttur. Ataların canları, yakılan ocağın içinde tecelli eder.⁹¹ Bu itibarla bir evde ocağın devamlı yanması, o ailenin saadet ve sürekliliğine işaret sayılmıştır.⁹² Aydın’da “ocağın sönsün” gibi beddualarda ailenin devamlılığının son bulması kastedilmektedir.

“Bizde bi beddua edecek olursan ocağın söyünsün, ocağına su sepeleyim, böyle beddua edilir. Onun için bizim ocakta su dökmezler golay golay. Dökerse ateşe gine dökmez, kenarına döker. Yeni doğum yapmış gadınnar küllüğe gidip su dökemez. Su döktü mü onu cin çarpmış dellerdi eskiden.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Hiç şüphesiz İslam öncesi devre ait ateş kültünün bunlara benzer bazı tezahürleri Anadolu’da günümüzde de devam etmektedir. Değişik yörelerde, üzerlik denilen bir bitkinin ateşe atılan tohumlarıyla hastayı tütsüleme; koyun sürülerini iki ateş arasından geçirerek muhtemel hastalıklardan ve nazardan koruma, pislikten temizleme gibi uygulamalar, hemen ilk akla gelen örneklerdendir. Ayrıca yine Anadolu’nun pek çok yerinde düğün, bayram vs. zamanlarında, yakılan ateşlerin üstünden atlamak, çevresinde raksetmek, dönmek şeklinde görülen sinsin oyunu da, eski ateş ayinlerinin, mahiyetini kaybetmiş ve folklorla yerleşmiş bir şekilden başka bir şey olmamalıdır.⁹³

Yörede alazlama tütsüleme ve kurşun dökme gibi halk hekimliği uygulamaları ateş kültünün Anadolu’da ve diğer Türk topluluklarında da görülen biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’nun birçok yerinde tuzu dua ile okuyup üfleyip ateşe atarlar. Bu çatırtı ile nazardan koruma işlemi yerine gelir.⁹⁴ Aynı uygulamaya Aydın’da da rastlanır. Diğer dinlerde de tütsü, buhur yakma olayı mevcuttur.⁹⁵ Ayrıca yörede cenaze evinde günnük (buhur) yakılması ve böylece onun kokusuyla iyi ruhların memnun edileceği inancı görülür. Dumanın olduğu yerde herhangi bir canlı eğlenmez düşüncesiyle, zehirli bazı maddeler de katılarak

⁹¹ Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik ve Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 3. baskı, İstanbul, 1992, s. 327.

⁹² A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 228.

⁹³ (bkz: Hikmet Tanyu, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV, s. 294; A.Yaşar Ocak, *a.g.e.*, s. 227.)

⁹⁴ H.Tanyu, *a.g.e.*, s. 295.

⁹⁵ H.Tanyu, *a.g.e.*, s. 302.

ateş yakılır. Evlere tütsü verilir. Köklü Türk inanışlarından biri olan “ateşin temizleyici olması” özelliği Aydın’da da görülmektedir.⁹⁶

Cinlerin ateş yakıldığı takdirde oraya giremeyeceği, ateş sönünce cinlerin, perilerin ocak başında toplanacağı inancına rastlanmaktadır.⁹⁷ Yörede ocağın içinde cinler olacağı inancı ile buradan uzak durulur. Ateş söndükten sonra külün üzerinden geçilmez veya kül dökülen yere basılmaz, şeytan çarpacağına inanılır. Külün olduğu yerde cinlerin, şeytanların olduğu inancı yaygındır. Ayrıca ateşte şeytan var düşüncesiyle, küller hiçbir zaman insanların geçebileceği yerlere dökülmez.

Değerlendirme

Ateş kültü çeşitli Türk topluluklarında ve Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Aydın’da da yaşamaktadır. Eşiğin kutsallığı ev ve ocak iyesine, ocağın kutsallığı ise ateşe dayanır. Özellikle halk hekimliğinde, ocakla ilgili işlemlerde ateş kültü sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ateşin arındırıcı, temizleyici olarak görülmesi, onun üzerine su dökülmemesi, ateş yakılan yere şeytanların gelememesi, mum eşliğinde ibadet edilmesi gibi yörede karşılaştığımız inanç ve uygulamaların hepsi ateş kültü ile ilgilidir.

1.1.1.2. Ağaç Kültü

Bütün ilkelerde, kutsal kabul edilen ağaçların gökle yer arasında iletişim kurduklarına inanılır. Çeşitli milletlerin efsanelerinde, zirveye veya göğe ulaşmak için ağaç bir aracıdır.⁹⁸ Eski Türk inanışında, ağaca tırmanma göğe çıkmayı simgeler. Şaman kendini dünya ağacı ile dayanışma içinde hisseder.⁹⁹

Ağaç, yerin dibine dalan kökleri, göğe yükselen gövdesi ve gökyüzüne dağılan dal ve yapraklarıyla olduğu kadar, mevsimden mevsime kendini yenilemesi ve daha pek çok özelliğiyle de iptidai insanın birtakım dinî telakkilerine sahip

⁹⁶ Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Dünden Bugüne Gagauzlar*, Ankara, 1993, s. 100.

⁹⁷ İ.Z. Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylen ve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul., 1987, s. 84; H.Tanyu, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, IV. Cilt, Ankara, 1976, s. 293.

⁹⁸ Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992, s. 25.

⁹⁹ M.Eliade, *a.g.e.*, s. 26.

olmasında hayli payı bulunsa gerektir.¹⁰⁰ Bu arada ağaç çoğu defa hayatın ve ebediliğin timsali olarak da benimsenmiştir.¹⁰¹

Küçük bir filizden gün geçtikçe büyüyerek irileşen ve nihayet bir sebeple kuruyup çürüyen ağaçla kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik ve paralellik gören insan, kutlu tanıdığı her mekânla ağaç arasında münasebet kurmuştur. Bu yüzden, en arkaik devirlerden günümüze kadar hemen bütün mabetlerde ve mukaddes yerlerde ağacın mevcudiyeti dikkati çeker. İlk çağlarda Hindistan, Mezopotamya, Mısır ve Ege Havzası gibi birçok bölgede, ilahların ve Tanrı'nın bir ağaçta tecelli ettiğine inanıldığını gösteren hayli örnek vardır. Bu, ilahi kudretle ağaç arasında insanın bir ilgi aradığını göstermesi itibariyle önemlidir.¹⁰²

Eliade, diğer tabiat kültlerinde olduğu gibi bunda da haklı olarak ağacın maddi varlığının değil, özelliklerinin ve temsil ettiği gücün kült konusu teşkil ettiğini, bunlar sebebiyle ağacın mukaddes tanındığını belirtir. İncelenen örnekler, her ağacın veya aynı ağacın her yerde her zaman kült konusu olmadığını, hatta en çok meyvesiz ve ulu ağaçların ve bu arada çam, kayın, çınar ve benzeri belli tiplerin takdis olunduğunu meydana koymaktadır.¹⁰³

Göktürk kitabelerinde “Ötüken Ormanı” mukaddes bir yer olarak görülür.¹⁰⁴ Uygurların Göç Destanında, Hulin Dağı'ndaki ağacın, gökten inen ışıktan gebe kalıp beş çocuğu doğurduğunu görüyoruz.¹⁰⁵

Eski Türkler arasında daha ziyade tek ağaçlar ve bunlardan da çam ve benzeri cinsten olanlar mukaddes sayılmaktaydı. Çeremisler, Buryatlar, Yakutlar, Başkurtlar, Kazaklar ve Kırgızlar, arazide *tek duran*¹⁰⁶ ulu ve yaşlı çam, kayın, ardıç, servi ve çınar ağaçlarına adaklar adamakta, kurbanlar kesmekte, birtakım

¹⁰⁰ (bkz: “Arbre”, *Dictionnaire des Symboles*; Eliade, s. 231.)

¹⁰¹ (bkz: Roux, *Faune*, s.52; Eliade, *a.g.e.*, s. 231-232.)

¹⁰² A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 109.

¹⁰³ Ocak, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁰⁴ H. Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 23, 26, 40.

¹⁰⁵ M. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat (3. Basım), İstanbul, 1981, s. 58-60.

¹⁰⁶ Hem Türkler hem de hem de dünyanın çeşitli yerlerindeki örneklerden anlaşılıyor ki, grup halindeki ağaçlardan çoktek ağaçlar kült konusu yapılmaktadır. Bunun sebebi herhalde, çıplak ve ıssız bir arazide tek ağaçların görünüş itibariyle daha esrarengiz ve daha etkileyici bir manzara arz etmesi olsa gerektir.

dualarla onlardan dilekte bulunmaktadırlar.¹⁰⁷ Kulte konu olan ağaçlara kurusalar dahi dokunulmamakta, adaklar ve kurbanlar sunulmaya devam olunmaktadır.¹⁰⁸

Farklı şekillerde de olsa hemen bütün dinlerde ağaca kutsallık verildiği görülür. Altay efsanesinde de insanın ağaçtan türediğinin anlatıldığı bir bölüm vardır: “Dalsız, budaksız bir ağaç bitmişti, bu ağacı Tanrı gördü ve dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil; buna dokuz dal bitsin dedi, ağaçta dokuz dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: dokuz dalın kökünden dokuz kişi türesin ve bundan dokuz ulus olsun.”¹⁰⁹ Bu dokuz kişi bugüne kadar yeryüzünde yaşayan dokuz boyun cedleri olmuşlardır.¹¹⁰

Ağaç kültü genellikle dağ ve su unsuru ile bir arada dağ-ağaç-su üçlüsü şeklinde görülmekte, bazen de dağ-ağaç yahut su-ağaç biçiminde bulunmaktadır. Anadolu’da ağaç kültüyle ilgili inanış ve uygulamaların, yatırlar dolayısıyla ata kültü, tepe ve dağlarda bulunması dolayısıyla dağ kültü, ağacın bir su kenarında olması dolayısıyla su kültü ile bağlantılı olduğunu görürüz.¹¹¹

Bazı Altay efsanelerine göre de göğün on ikinci katına kadar yükselen Dünya dağının üzerinde bir kayın ağacı vardır. Hayat suyu da bu kayın ağacının altındaki bir çukurda bulunurdu. Hayat ağacı ve hayat suyu yeryüzünde en çok yayılmış inançlardır.¹¹² Hayat ağacı motifinin Anadolu’da dokuma ve diğer el sanatı ürünlerinde sıklıkla kullanıldığını görüyoruz.¹¹³

Türklerin yaşadıkları coğrafyanın hemen her yerinde çaput bağlanmış ağaçlar görmek mümkündür. Türk düşüncesine göre ağaç bir taraftan sürekli olarak yenilenmekte olan evreni ve kozmik hayatın tükenmez kaynağını temsil ederken, bir taraftan da gezegenlere ait gökleri temsil etmektedir. Aynı zamanda mutlak gerçeklik ve mutlak ölümsüzlük anlamına da gelen hayat ağacı, hayatın kaynağını

¹⁰⁷ (bkz: Radloff, III, 18; İnan, s. 121-122; Roux, s.54-55.)

¹⁰⁸ Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), 2. bs., İşaret Yay., İstanbul, 1994, s. 55.

¹⁰⁹ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 64.

¹¹⁰ W. Radloff, *Sibirya’dan Seçmeler*, (Çev: Ahmet Temir), Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s. 216.

¹¹¹ Muharrem Kaya, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye’deki Halk Hekimliğinde İzleri”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt VII, Sayı:25, s. 207.

¹¹² B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, cilt I, s. 107.

¹¹³ Piri Er, “Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevî İnanıcındaki İzler”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay.:224, Ankara, 1996, s. 61.

sembolize ederek Altay ve Sibiryâ kam inançlarında yoğun bir şekilde yer almıştır.¹¹⁴

Ağaç kültünü ya da ağaca kutsallık verilmesi olayını tek bir kültü ya da dine bağlamak, bir tek kaynaktan beslendiğini söylemek mümkün değildir. Ancak bu inanç, her dinde ya da kültürde kendine yer bulmuş ve Şamanizm’den İslamiyet’e uzayan çizgide varlığını sürdürmüştür.

İslam dini ağaca tapınmayı yasaklayıp, ağaçların da Tanrı tarafından yaratıldığı görüşünü ortaya koymuştur. İslamiyet’in bu kesin hükmüne rağmen ağaca verilen kutsiyet, gerek olduğu biçimiyle, gerek şekil değiştirerek, gerekse İslâmî bir kılıfa büründürülerek varlığını sürdürmüştür.

Geçimini ormanlarda ağaç keserek veya ağaca bağlı işlerle sağlayan Tahtacı Alevileri için ise ağaç, çok daha kutsal ve çok daha anlamlıdır. Onlara Ağaç Eri de deniyor olması Tahtacıları sanki ağaçla bütünleştirmiştir.¹¹⁵ Ağaç kültü muhtelif Kızılbaş toplulukları içinde daha ziyade Tahtacılar ve Yörükler’de yayılmış görünüyor. Bununla birlikte, onların ağaçlara büyük bir saygıları ve bağlılıkları vardır. Muharrem ayında ağaç kesmek şiddetle yasaktır. Yeniden işe başlayacakları vakit ağaçlar için dualar okunur. Yörüklerde de ağaca büyük saygı duyulur. Bunların hepsi de tek ağaçları takdis ederler.¹¹⁶ Aydın Alevileri arasında ormanları tahrip edenlere iyi gözle bakılmaz, “yaş kesen baş keser” inancı yaygındır.

“Bizde ağaçlar kutsal gibidir. Eskiden babalarımız dedelerimiz tahtacılık etse de yangına çok dikkat ederiz. Tahtacılık etmeylen, orda bi ağaç kesmeylen orman bitmez. Yangın bitirir ormanı. Ağaçlar Allah’ın yarattığı bitki, insana yaşam verdiği için, Allah’ın yarattığı bi nimet olduğu için...” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Yörede ulu, büyük, yaşlı ağaçların bir sırrı olduğuna inanılmakta ve bu ağaçlar kutsal kabul edilmektedir. Anadolu’da Yörükler, Türkmenler ve pek çok köy halkı arasında ulu ağaçları kesmenin uğursuzluk getireceğine inanılır. Kutsal bilinen ağaçlara bez, “çaput” bağlanır; bu ağaçların yakınındaki yatırlara dua edilir, yardım

¹¹⁴ (bkz: Mircea Eliade, *Shamanism Archaic Techniques of Ecstasy*, trc.W.R. Trask, New York, Pantheon Boks, 1964, s. 247.)

¹¹⁵ Piri Er, *a.g.e.*, s. 63.

¹¹⁶ M. Eröz, M., *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990, s. 363-367.

dilenir.¹¹⁷ Bir arzusunun yerine gelmesini isteyen biri önce dileğini tutar, sonra ağaçlara bez veya ip bağlar. Bu husus ağaç kültüne bağlı olarak gelişmiştir.¹¹⁸

“Dereköy’de dede vaa, yolun giyında, yemeni bağlaniyo. Bunun bitişiğinde. Onu bi inançları vaa heralde okuyup yemeni bağliyolaa, dilek diliyolaa.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 57)

“O Müsella’daki yolun içindekine bağliyolaa, bi de o garıkolun yanında vaadır, sağ tarafında seytinlik vaadır. Orayı gazmışlaa, oriya çaput bağliyolaa, dilek diliyolaadı.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 58)

Ağaç kültüyle ilgili dikkati çeken bir başka nokta, aşağı yukarı Orta Asya sahasından Anadolu’ya kadar bu kültün tespit edildiği her yerde ağaç-evliya münasebetine rastlanmasıdır.

Eldeki pek çok örnek Anadolu’da da kutlu sayılan ağaçların yanında böyle türbe veya mezarların varlığını göstermektedir.¹¹⁹ Mezar yahut türbe olmayan bazı yerlerde ise ağaçların mesela Çınar Dede, Ağaç Baba tarzında, sanki evliya ağacın kendisi imiş gibi adlandırıldığına rastlanmaktadır.¹²⁰

Halk düşüncesinde kutsal ağaç ile yanı başında bulunan evliya mezarı arasında bir bağlantı olduğu kabul edilir. Ağacın ruhu ile evliyanın ruhu arasında bağlantı kurulmaktadır. Yörede kutsal kabul edilen ağaçların genellikle yatır başlarında bulunuyor olması bunu göstermektedir. Bazı ağaçların varlığı, büyümesi ve yeşil olması yanında bulunan evliya mezarına bağlanmaktadır. Bu ağaçlara halk tarafından zarar verilmemesi de bu sebeple evliyanın izin vermemesi şeklinde açıklanmaktadır. Yöreyle ait bu gibi inanışlarda ağaç, birtakım güçlere sahip canlı bir varlık olarak görülmektedir. Nitekim ziyaret olarak görülen, kendisine zarar verenleri korkutup cezalandıran, saygı ile yaklaşanlara umut kapısı olan, sunulan hediyeleri kabul eden, gelebilecek kaza ve belalara karşı kişioğlunu koruyup gözetken ve bu özellikleri ile de şahsiyet kazandıran ağaç, başlangıçtan beri sahip

¹¹⁷ Ethem Ruhi Fırlı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, No:8, Ankara, 1994, s. 69; Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik ve Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 3. baskı, İstanbul, 1992, s. 106.

¹¹⁸ Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 103.

¹¹⁹ Ş. Akkaya, Akkaya, *Orta Anadolu’da Bir Dolaşma*, Ankara, 1934, s.6; Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, s. 69-71.

¹²⁰ A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 117.

olduğu karakter unsurlarını yapısında saklayabilmiştir. Ağaçla ilgili bu inançların ve pratiklerin aynı veya benzeri biçimlerini eski Türk inançlarında da görmek mümkündür.¹²¹

“Gaip Baba var ya, Goca Meşe dediğimiz, orda var ulu bi ağaç. Ona da dilek ağacı gibi bi çapıt asallar, şunu asallar bunu asallar. Hindi yoktur o. Yalınız kimse o ağaca zarar vermemeye çalışır, kutsal. O ağaç çok büyük, ulu. Bin senelik mi bin beş yüz senelik mi çok büyük ağaç. Ordaki yatır o ağacınan bağlantılı. O yatırın sayasına o ağaç böyüyo.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Anadolu’da tek olarak yetişen ağaçların yanında mutlaka bir evliya mezarının bulunduğu inancıyla bu ağaçlar kutsal kabul edilmiş, bez parçaları bağlamak, sarılarak ya da öperek dilek tutmak suretiyle, bu ağaçların bulundukları yerler adak ve ziyaret yerleri haline gelmiştir. Bu ağaçları kesmenin iyi olmadığı, uğursuzluk getireceği inancı çok yaygındır. Kesmek isteyenlerin başlarına gelen kötü olaylara ilişkin Anadolu’nun hemen her yerinde farklı söylenceler anlatılır.¹²² Aydın da bu söylenceler bakımından zengindir.

“Alicaklı’da gocamaan bi, kaç kişi beline sarılsa olacak, onun dalından kesilmiyo, günah. Garaçtlık. Ondan bir dal ellenmeyo. Yatır başında. Yeniköy var, mezarlığında alıç ağacı var, hep yemeni bağılyolaa.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 57)

Genel olarak her yörede olduğu gibi Varsaklarda da bazı ağaçlar, kutsal kabul edilen yerlerde bulunması hasebiyle üstün kabul edilir ve çaput bağlanarak bir medet umulur.¹²³ Koçarlı ilçesinin Tekeli köyü mezarlığının kenarında bulunan mersin ağacı da kutsal kabul edilip, bu ve civar köylerden gelip geçenler bu ağaca çaput bağlarlar. Ayrıca buraya yakın köylerde bir cenaze vukuu bulduğu zaman, mezarın ayak ve başucuna dikmek için, bu ağaçtan iki dal götürmeye özen gösterilir. (Nedeni ise bu ağacın güzel kokulu olması ve yeşilliğini uzun süre devam ettirmesidir.) Görülüyor ki özellikle ziyaret yerlerinin yanındaki ağaçlar olmak üzere bazı ağaçlar kutsal kabul edilmekte ve üstün görülmektedir. Aydın merkeze bağlı Armutlu köyünün mezarlığındaki çitlik denilen ağaca herkes çaput bağlar ve dilekte

¹²¹ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 59.

¹²² Piri Er, “Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevî İnancındaki İzler”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay.:224, Ankara, 1996, s. 62.

¹²³ Ahmet Gökbıl, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 144.

bulunur. Bu ağaca bağlanan çaput veya bezlerin, kullanılmadık yeni eşyaların olmasına dikkat edilir.¹²⁴

Aydın Merkez Baltaköy mezarlığı içerisinde yer alan Baltalı Dede'nin mezarının yakınında bulunan büyük melengiç ağacı bu köy ve çevre köylerin insanları tarafından kutsal kabul edilip, onun bir dalı dahi koparılmamaktadır. Köylülere göre bu ağaçlara eziyet, dedeye eziyettir.¹²⁵

Anadolu'da yaygın bir başka inanç da kapı eşiğine basmanın günah olduğu ve eşiğe basan kişinin çarpılacağı ya da başına kötü bir şey geleceği yolundadır.¹²⁶ Eşiğe basmak kapı ruhu inancına bağlı olmakla birlikte eşiğin çoğu hallerde ağaçtan yapılıyor olması da düşünüldüğünde, ağaç kültürünün izlerini de taşıdığı akla gelmektedir.¹²⁷ Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Aydın'da da ermiş ve yatırların türbelerine kapının eşiği öpülerek girilir.

Değerlendirme

En eski devirlerden beri ağaçla kendi yaşamı arasında bir bağlantı kuran insanoğlu, onu kutsal kabul edip saçılar sunmuş, ondan medet ummuştur. Yörede kutsal kabul edilen ağaçlara dilek dilenip çaput bağlanması da bu mahiyettir. Kutsal sayılan ağaçların genellikle yatır başlarında yahut bir nehir kıyısında bulunuyor olması ağaç kültürü ile atalar kültürü ve su kültürünün bir arada bulunduğunu göstermektedir. Ağaç kültürü ile ilişkili olarak karşımıza çıkan inanç ve pratikler, bu kültürün başlangıçtaki inançların bir devamı olarak ve İslam dininin tüm yasaklamalarına rağmen yörede canlı bir biçimde yaşadığını göstermektedir.

1.1.1.3. Dağ Kültü

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik timsali kabul edilmiştir; bu yüzden de insanüstü varlıkların, ilahların mekânı olarak düşünülmüşlerdir. Buralar, genellikle ilahlarla temasa geçilen yerlerdir. Putperest

¹²⁴ Gökbel, *a.g.e.*, s. 145.

¹²⁵ Ahmet Sezen, Aydın Merkez Baltaköy, 60 yaşında, ilkokul mezunu.

¹²⁶ Piri Er, *a.g.e.*, s. 63.

¹²⁷ Piri Er, *a.g.e.*, s. 63.

dinî merasimler hemen hemen dünyanın her devir ve yerinde dağlarda, yüksek tepelerde kutlanmışlardır.¹²⁸

Türklerin dinî inançları ile ilgili tüm araştırmalarda, dağın bir ıduk, yani bir mukaddes yer olduğu hususuna temas edilmiştir.¹²⁹ Ululuğu, erişilmezliği ile dikkat çeken ve Orta Asya coğrafyasında, hayat tarzı üzerinde mühim rol oynayan dağlar, Türklerin büyük saygı gösterdiği tabiat unsurlarından biridir.¹³⁰

Türklerde dağ kültü, Gök Tanrı kültüyle ilgilidir. Türkler, dağları tanrı makamı olarak görürlerdi. Ruh bizzat dağ, dağ bizzat ruhtur.¹³¹ Eski Türk inançlarında yüksek tepelerin kutsal kabul edildiği, zira bunların yukarıda olduğu tasarlanan Tanrı'ya yakınlığının kabul edildiği bilinmektedir.¹³²

Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar dağları *ulu makam* saydıklarından, ölülerini ulu dağların tepelerine gömerlerdi.¹³³ Bu inanç, Abakan Tatarları ve Altaylılarda da tespit edilmiştir.¹³⁴ Bundan ötürü Orta Asya'da bulunan dağların büyük bölümü mukaddes, ata, büyük hakan anlamlarına gelen sıfatlarla adlandırılmışlardı.¹³⁵ Orta Asya'da eski Türklerin yaşadıkları çeşitli bölgelerde dağ kültürüne muhakkak rastlandığı görülmektedir.¹³⁶

Anadolu'da böyle takdis edilen dağlara bilhassa Bektaşî ve Kızılbaş toplumlarında sık rastlanmaktadır. Eskiden Orta Asya Türklerinde olduğu gibi, Kızılbaşlar da bu dağlara esrar dolu yerler, mübarek mekânlar nazarıyla bakmaktadırlar.¹³⁷ Anadolu'nun birçok yerinde kutsallığına inanılan dağlar vardır.¹³⁸

Eski Türklerin Tanrı'ya kurbanlarını yüksek dağ tepelerinde sunduğunu biliyoruz.¹³⁹ Aydın'da tepelerinde yatır bulunan dağlara belirli dönemlerde ziyaretçiler çıkarak burada kurban kesmekte ve ibadet etmektedirler. Dağ başında

¹²⁸ A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 94.

¹²⁹ M. Radloff, *Sibirya'dan*, İstanbul, 1954, Cilt 1, Kısım 1, s. 96.

¹³⁰ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 2, İstanbul, 1971, s. 285; D. W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, Ankara, 1942, s. 67.

¹³¹ (bkz: Ekrem Sarıçioğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002.)

¹³² B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, İstanbul, 1967, C. II, s. 285.

¹³³ M. Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 250.

¹³⁴ W. Radloff, *a.g.e.*, s. 328.

¹³⁵ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 32.

¹³⁶ A. İnan, "Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü", *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara, 1966, s. 272

¹³⁷ Eröz, *a.g.e.*, s. 365 vd.

¹³⁸ B. Ögel, *a.g.e.*, s. 290-1.

¹³⁹ A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1972, s. 32; *Makaleler ve İncelemeler*, s. 617-8.

bulunan yatırların kimlikleri hakkında çok fazla bilgi edinemiyoruz. Oysa şehirlerde bulunan yatırlara dair anlatılar yoğundur. Ahmet Yaşar Ocak bu konuda şöyle demektedir:

*“Tepe üstündeki yatırların büyük bir kısmının gerçek yatırlar olmayıp birtakım sembollerden ibaret bulunduğu sonucuna varmak doğru görünüyor. O zaman eldeki örnekler göz önünde bulundurularak İslam öncesi devirde dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inanılan üstün güç veya ruhların İslâmî devirde böyle kimliği meçhul evliya haline dönüştüğünü kabul edebiliriz. Herhalde Türkler Anadolu’da fetihten sonra yerleştikleri çeşitli yerlerde bazı dağ ve tepeleri, vaktiyle Orta Asya’daki gibi, mukaddes tanımuşlar ne bunları hayalî yatırlarla şahıslandırmış olmalıdırlar.”*¹⁴⁰

Yöredeki yatır ve türbelerin önemli bir kısmı dağ başlarında bulunmaktadır. Aydın ve çevresinde, eski Türk inançlarının bir devamı olarak dağların ulu kişilerin, evliyanın makamı olarak görüldüğü, buraların muhtelif zamanlarda yöre halkı tarafından ziyaret edildiği ve burada bulunan yatırlara kurbanlar sunulduğu görülmektedir. Madran Dağı’nda bulunan Madran Baba da bunlardan birisidir.

Günümüzde, yörede olduğu gibi, Anadolu’nun hemen her yerleşim biriminde görülen bu benzer inançlar, eski Türklerde tespit olunan dağ ve tepe iyesi ile ilgili inançların, esasları unutulmuş, pratik alanları değişmiş şekilleridir.¹⁴¹

Değerlendirme

Dağlar Eski Türk inançlarında Tanrı’ya en yakın noktalar olarak tasavvur edilmiş ve buralarda Tanrı’ya kurbanlar sunulmuştur. Türkler atalarını da bu sebeple yüksek tepelere gömmüşlerdir. Yörede hemen her dağ ve tepe başında ismi bilinmeyen yahut bulunduğu dağın adıyla anılan yatırların bulunması, buralarda kurbanlar kesilmesi ve ibadetler yapılması dağ kültürünün Aydın ilinde görülen İslami formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede dağ kültürü ile ilgili inançlar atalar kültürü ile bütünleşmiş şekilde yaşamaktadır.

¹⁴⁰ Ocak, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁴¹ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 50.

1.1.1.4. Taş Kültü

Şüphesiz çok eski zamanlardan beri tabiattaki çeşitli cansız varlıklar içinde daima, varlığını en devamlı biçimde sürdürenleri insanın dikkatini çekmiştir. Bu itibarla, dünyanın neresinde olursa olsun, tabiatın ortasında bütün haşmetiyle duran iri bir kaya veya göğe doğru yükselen muazzam bir granit kütlesi, eski insanın yerine göre hayretini, yerine göre dehşetini celbetmiştir; dayanıklılığı ile de sonsuza kadar var olabilmenin adeta sembolü gibi görünmüştür.¹⁴² Bu sebeple dünyanın hemen her tarafında eski çağlardan beri taşlara, kayalara ibadet edildiği, bunların etrafında zamanla birtakım kültlerin meydana geldiği bilinmektedir.¹⁴³

Eliade, taşların ve kayaların madde olarak tapınma konusu olmadıkları kanaatindedir. Ona göre, ilkel insan, taş ya da kayaya değil, onda varlığını sandığı iyilik ve kötülük tevlit edebilecek “şey”e tapmıştır. O halde taş ve kayanın, kült konusu olan bizzat kendisi değil, o “şey”dir.¹⁴⁴

Türlere ait yaratılış efsanelerinde taş ve kaya, kişiyi; kurtaran, koruyan, barındıran kuvvet ve kudrete sahip kutlu bir varlıktır.¹⁴⁵ Eldeki bilgiler, Orta Asya’da İslam öncesi devirde Türklerde bazı taş ve kayaların kutlu sayıldıklarını göstermektedir. Uygurların ünlü Kut Dağı efsanesi bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Hayli tanınmış bu efsanede, Uygur ülkesinin refahının Kut Dağı adıyla bilinen iri bir yeşim kayasına bağlı olduğu, bu kaya sayesinde ülkenin ve halkın felaketten uzak bir hayat sürdüğü anlatılmaktadır.¹⁴⁶

Taş’ın halk inançlarında özel yeri vardır. İyesi olduğuna inanılır, etrafında kült oluşmuştur.¹⁴⁷ Anadolu’da günümüzde pek çok bölgemizde takdis edilen taş ve kayalara rastlanabilmektedir. Taş ve kaya kültü ile ilgili asıl ilgi çekici menkıbeler, üzerinde insan izi bulunduğu inanılan kayalara dairdir. Bugün Anadolu’nun hemen her tarafında üzerinde Hz. Ali’nin atının ayak izleri bulunduğu söylenen ve

¹⁴² (bkz: Eliade, *Traité*, s. 181)

¹⁴³ A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 102.

¹⁴⁴ Eliade, *a.g.e.*, s. 191

¹⁴⁵ H. Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara, 1987, s. 39.

¹⁴⁶ Ocak, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁴⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançları İzleri*, Ankara, 2006.

bu yüzden takdis ve ziyaret olunan birçok kayalara rastlanmaktadır.¹⁴⁸ Yörede Karpuzlu'nun Tekeler köyünde de bu tür anlatılara rastlanmaktadır.

Taşlardaki canlılığa ve gizil güce inancın bir uzantısı olarak tüm Türk boylarında kutsal sayılan *Yada Taşı* üzerine geleneksel kültürümüzde sayısız efsane ve menkıbe oluşmuştur. Taş, kimi zaman *Sırt Taşı* gibi şifa kaynağı olarak düşünülmüş, kimi zaman da *Dilek Taşı* gibi umut simgesi olmuştur. Hastalık, şifa için taş taşındığı, suyunu yıkanıp, kaynatılıp içildikten başka, taşın okşandığı, gömüldüğü, gizlendiği, büyüde, yeminde, ilençte, duada kullanıldığı görülmektedir.¹⁴⁹ Taşlardaki bu canlılığa ve gizil güce inancın bir uzantısı olarak Yakutlarda *yad*, *yada*, *sata*, Kıpçak grubuna bağlı lehçelerde *cay*, *cama*, Kırgızlarda *joytaş*, Oğuz şivesinde ve tüm Anadolu'da *yada taşı* dediğimiz bir taşın yağmur yağdırma gücüne sahip olduğuna inanılır. Taşın canlılığı ve gücü ile ilgili bir anlatıya da Divanü Lügati't Türk'te rastlanmaktadır.¹⁵⁰

Yörede taş kültü kaynaklı inançlar daha çok *kırlama* ve *yağmur duası* ile ilgili uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır. Kırlama ve yağmur duasında okunmuş taşların suya bırakılması *yada taşı* ile ilişkilidir. Özellikle yağmur duasında 40.000 taşın okunarak suya bırakılması, bu taşlardan birinin yada taşı olabileceği inancından kaynaklanır. Bu uygulamalarda taş kültü genellikle su kültü ile bağlantılı görünmektedir.

“*Kırlama 40 tane taşı alıyosun, kulfüalllahi okuyosun koyuyosun, birer tane birer tane onu koyuyosun oraya, onları yıkıyosun bir parça tülbentin içine mesela onu çıkınılıyosun o taşları, o yıkıcağın suyun içersine koyuyosun. Onun içersine koyuyosun yıkıyosun, sonra onu kaldırıyosun bi tarafa koyuyosun. Okuyosun ya taşları, yani atıvermiyosun öyle.*” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

Yağmur duasında da taşları tek tek okuma ve suya bırakma söz konusudur. Bu uygulama ilerleyen bölümlerde tabiat olayları başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Yörede kimi taş ve kayaların oluşumuna dair anlatılar da vardır:

¹⁴⁸ Ocak, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁴⁹ Hikmet Tanyu, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁵⁰ Kaşgarlı Mahmut, *Divan ü Lügati't Türk*, Besim Atalay Çevirmesi, C.III, s. 3.

“Memlekette buraya gelmezden evvel anneannem mart ayı girmiş. Mart ayında kadın koyunlarını almış öreke, yün eğiriyolar ya, yün eğire eğire çıkmış. Öbür komşu demiş kız nereye gidiyon demiş hava soğuk. Aman mart murt demiş mart geldi. Bir soğuk bir soğuk koyunlarınlan donmuş taş olmuş. Olmuş memlekette. Anneannem diyodu.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Taş kültünden kaynaklandığını düşündüğümüz bir başka inanç da büyük kayalarda şeytan olacağı ve insanların bu kayaların üzerine oturmaktan sakınması gerektiği inancıdır. Taş ve kayaların yörede bir korku unsuru olarak da yaşadığı görülmektedir. Yörede cenaze çıkan evde cenazenin yatağına ağır bir taş bırakılmakta, böylece ölüm ruhunun evde kalanlara zarar vermesinin önleneceğine inanılmaktadır. Benzer inançlara Anadolu’nun hemen her yerinde rastlanabilmektedir. Bunun koruyucu bir tedbir olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte sağlamlığı ve ebediliği dolayısıyla zor durumda kalan insanların imrendiği bir varlık olmuş ve “taşa dönüşme” efsaneleri de ortaya çıkmıştır.

Taşa dönüşümle ilgili efsaneler, masum bir hayvanın başına gelebileceği gibi, düşmandan kurtulmak için yapılan dua sonucu, bir nimete veya ebeveyne yapılan saygısızlık sonucu, insanların da başına gelebilir. Bazen seven gençlerin duaları kabul olur ve taş kesilirler, bazen de cimri insanlar taş kesilerek cezalandırılırlar.¹⁵¹ Taş kesilme efsanelerinden bir kısmı, zor durumda kalanların kurtuluşu taş olmak istemeleri sonucunda gerçekleşir. Taş olmak yaşamaya yeğlenir.¹⁵²

Değerlendirme

Taş ve kaya kültürünün yörede genellikle su kültürü ile birlikte yer aldığını görüyoruz. Kırklama uygulamasında bebeğin kırkı çıktığı gün kırk taş atılmış su ile yıkanması söz konusudur. Bunun temelinde taştaki sağlamlığın ve ebediliğin çocuğa sirayet etmesi inancının yer aldığını sanıyoruz. Yine yağmur duasında taşlara dualar okunması ve suya bırakılması yer-su bütünlüğü ile ilişkili olmalıdır. Taş, yörede, hem korkulan hem de imrenilen bir varlık olarak görülmektedir. Taşın sahibi olan şeytan cinsi varlıkların bulunduğu ve büyük kayalardan uzak durulması gerektiği

¹⁵¹ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 154.

¹⁵² Önal, *a.g.e.*, s. 156.

inancı taşın korkutucu yönünü yansıtmaktadır. Taş ile ilgili inanç ve söylencelerin menşeinin Eski Türk inançları olduğunu ve yörede bunun canlı bir şekilde yaşadığını söyleyebiliriz.

1.1.1.5. Su Kültü

Tarih boyunca tüm kültürlerde olduğu gibi insanın yaşam biçimini belirleyici öğelerden birisi de su olmuştur. Evrende vazgeçilmez dört unsur bulunmaktadır. Bunlardan biri sudur. Söz konusu asli unsurlardan olan su, çeşitli toplumlarda kült unsuru olarak kendisini göstermiştir.

Su da taş gibi inanç içerikli bir varlıktır.¹⁵³ Türkler eskiden suyun da bir iyesinin yani sahibinin veya ruhunun bulunduğuna inanmışlardır.¹⁵⁴ Türklerin daha Hunlar döneminde suyu kutsal kabul ettikleri, ona kurban sundukları bilinmektedir.¹⁵⁵

Türkler arasında evrendeki dört elementten biri olarak ifade edilen suyun bereket sağlamadaki rolü iyi bilindiği için hayatın kaynakları arasında sayılmıştır. Türkler ırmak ve gölleri hep canlı nesneler olarak tasavvur etmişlerdir ve bu nedenle onlara verdikleri isimler sadece coğrafi isimler değildir. Yer-su teriminde de ifade edildiği üzere geleneksel Türk dini içerisinde su da önemli bir dini anlam ve mahiyete bürünmüş; bu çerçevede su kaynağı, pınar, ırmak ve göl gibi su ile alakalı oluşumlar kutsiyet kazanmışlardır.

Eski Türk inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi olan ve mahiyetinde birtakım gizli güçleri barındıran koruyucu bir iyedir.¹⁵⁶

Türkler’de suya karşı olan sağlam inanç, onun kutsal sayılmasına neden olmaktadır. Kutsal sayılan suyun, ölümsüzlüğü de bahşettiğine inanılmaktadır. Fakat bu su diğer sulardan ayrılmakta ve *hayat suyu* olarak anılmaktadır. Bazı Altay efsanelerine göre, göğün on ikinci katına kadar uzanan Dünya Dağı’nın üzerinde bir

¹⁵³ Yaşar Kalafat, “Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda ‘Su Kültü’”, *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu*, 8-10 Ekim 2008, Doğubayazıt, Ağrı.

¹⁵⁴ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, İstanbul, 2009, s. 78.

¹⁵⁵ Özkul Çobanoğlu, “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, *Türk Kültürü*, Sayı: 361, Mayıs 1993, s. 288.

¹⁵⁶ İnan, *Şamanizm*, s. 50-51.

kayın ağacı vardır. Hayat suyu da bu kayının altındaki kutsal bir çukurda bulunmaktadır. Bu suyun başında yine kutsal sayılan bir bekçi ruh vardır.¹⁵⁷

Türklerin ve Moğolların dikkatini çeken asıl husus, suyun özellikle saflık timsali oluşudur.¹⁵⁸ Böylece su, Türk inançları içerisinde karşımıza, her şeyden önce temizlik sembolü olarak çıkmaktadır. Orta Asya Türklerinde, Oğuzlarda, Sibiry ve Altayların Türk topluluklarında suyu, ona tükürerek veya abdest bozarak kirletmek ve hatta bazen onu temizlik aracı olarak kullanmak yasaktır. *İbn Fazlan*, Oğuzların suyu temizlik için kullanmadıklarını bildirmektedir.¹⁵⁹ Çin kaynakları Cücenlerin de elbiselerini ve ellerini yıkamadıklarını bildiriyorlar ki bunun da su kültü ile ilgili olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁰

Yörede çocuğun kırkının çıkmasını takip eden günde, kırk taş atılmış su ile çocuğun yıkanması yani kırklanması su kültürüyle ilgilidir. Kırklanma ritüeli bir nevi temizlenme, arınma ritüeli olup, yeniden doğuşu simgelemektedir.¹⁶¹ Eliade'ın da ifade ettiği gibi bu suya dalmak, her zaman formların çözülüşünü, günahlardan arınmayı, tekrar taratılışı ve yeniden doğuşu beraberinde getirmektedir.¹⁶²

Su, bütün kötülükleri ve hastalıkları içine çekme ve yok etme özelliğine sahiptir.¹⁶³ Yörede, görülen kötü rüyanın akan suya anlatılması bu inançtan kaynaklanıyor olmalıdır. Halk hekimliğinde, kurşun dökme uygulamasının sonunda hasta kişinin elini yüzünü ve vücudunun bazı bölgelerini kurşun dökülmüş su ile yıkaması, bu suyun evin içerisinden kapısına doğru serpilmesi de suyun arındırıcı özelliğini yansıtmaktadır.

Berrak akan suların kut içerdiği destanlarda yer aldığı gibi rüya yorumlarında da bulanık su değil berrak su aydınlığa işaret eder.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Ekrem Ayan, "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 622-629.

¹⁵⁸ Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev: Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1994, s. 114.

¹⁵⁹ Ünver Günay-Harun Güngör, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁶⁰ W. Eberhard, *Çin'in Şimal Komşuları*, (Ter: Nimet Uluğtuğ), Ankara, 1942, s. 100.

¹⁶¹ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul, 2008, s. 345.

¹⁶² (bkz: Mircea Eliade, *Patterns in Comparative Religion*, Tr: Rose Mary Sheed, London, 1971, pp. 194-196.)

¹⁶³ Eliade, *a.g.e.*, pp. 194-196.

¹⁶⁴ Y.Kalafat-N.Y. Bayatlı, , *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 125.

Aydın-Yenişehir’de çocuğu olmayan kadınların sıcak su içerisinden çakıl almaları halinde hamile kalabileceklerine inanılır.¹⁶⁵ Burada da tıpkı yağmur duasında taşların okunup suya bırakılması ve bebeğin kırklanması uygulamasında olduğu gibi taş ve su kültü birlikte görülmektedir. Yine Hıdrellez’in su kenarlarında kutlanması, dilek yazılmış kâğıtların su kaynaklarına bırakılması ve hıdrellez sabahı evdeki bütün suların yenilenmesi de su kültü kaynaklı inançlardır.

Değerlendirme

Eski Türklerin hayatında büyük önem arz eden su kültü doğayla bütünlük halinde yaşayan günümüz Aydın halkı için de kutsallığını korumaktadır. Yer-su adlandırmasında olduğu şekliyle genellikle yörede taş kültü ile bağlantılı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi Hızır-İlyas inancı yer-su kültüründen kaynaklanmaktadır. Yörede bu inancın canlı bir şekilde yaşadığını görüyoruz.

1.1.2. Atalar Kültü

Günümüzdeki bazı değişik tezahürlerine bakılacak olursa bu kültürün muhtelif eski Türk zümreleri arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu söylenebilir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen ve ataerkil aile yapısının bir sonucu olarak yorumlanan atalar kültü, tarihi nispeten iyi bilinen en eski Türk topluluklarından Hunlar zamanında tespit edilmektedir. Hunlarda yılda bir kere umûmî bir merasim düzenlenerek ataların ruhlarına kurban sunuluyordu.¹⁶⁶ Herhalde onlardan önce de bu kültürün mevcudiyetini tahmin etmek mümkündür.¹⁶⁷

Aslında ölmüş atalara duyulan dinî saygı, onların hatıralarının ve eşyalarının bile takdisine yol açmış, bu yüzden Türkler ölümlerini her türlü eşyasıyla birlikte gömmüşlerdir. Aydın-Yılmazköy’de ölen kişinin yatağıyla birlikte gömülmesi, bu inancın bir devamıdır. Adı geçen bu kültürün genel olarak atanın bizzat kendine tapma mahiyeti taşımadığı anlaşıyor.

¹⁶⁵ Y.Kalafat, *İslamiyet ve Türk Hlak İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1858, Ankara, 1996, s. 5.

¹⁶⁶ Köprülüzâde, *Türk Tarih-i Dinîsi*, s.45-46; Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, s. 22-23

¹⁶⁷ A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 45.

Her halükarda atalar kültünün Türkler'in eski dinî inançları arasında köklü ve sarsılmaz bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. O kadar ki, Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra bile atalar kültünün kuvvetinden bir şey kaybetmediği anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

Türk inançlarında yer alan Boz Atlı Yol Tengrisi/yol iyesi, yolda sıkıntıya düşen, darda kalanların yardımına koşan bir varlıktır.¹⁶⁹ Darda kalanlara, sıkıntıda olanlara imdada koştuğuna inanılan Hızır İlyas/Hıdrellez, dileklerin sunulduğu bir bahar bayramı haline dönüşmüştür. Yörede Hıdrellez inancı canlı bir şekilde yaşamaktadır.

Yörede “dede” olarak adlandırılan ulu ve bilge kişilerin kendilerine bağlı olan kişileri beraberinde uçurarak arzu ettikleri mesafe ve mekânlara götürdüklerine inanılmaktadır. Köçarlı-Dedeköy’de Haticee Baba bu şekilde Kabe’ye gittiğini söylemektedir.

İslam dininde mucizelerin peygamberler, kerametlerin ise veliler tarafından belirli zamanlarda ve belli bir gaye için izhar edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla velayet derecesine ulaşmış velilerin tayyi mekân ve tayyi zaman etmeleri inancı, keramet kavramı içerisinde değerlendirilmiştir.¹⁷⁰

Atalara gösterilen saygının bir diğer sebebi de, kişiöğlunun beden ve tın/ruh şekliyle iki önemli unsurdan yaratılışı ve tının, diğer bir ifadeyle atalar ruhunun sonsuza kadar yaşayacağı inancıydı.¹⁷¹ Tın’ın kişinin ölümünden sonra muhtelif suretlere bürünerek yeryüzüne gelebileceğine ve kişiöğluna birtakım fenalıklarda bulunacağına dair inançlar da vardı.¹⁷² Bu sebeple ataya gösterilen saygı ve korku o hayatta iken devam ettiği gibi, onun ölümünden sonra da devam eder, onların kızdırılıp gücendirilmemesine özellikle dikkat gösterilirdi.¹⁷³ Yörede cenaze çıkan

¹⁶⁸ (bkz: Fernand Grenard, *Le Turkestan et le Tibet (La Haute Asie: 2)*, Paris, 1989, s. 68-69.)

¹⁶⁹ Sibiryâ Türklerinin inancında Yö Kan ve Yayık Kan adları geçer. Bunlardan ilki karalardaki tehlikelerden, ikincisi su ve denizlerdeki tehlikelerden insanları korurmuş. Bunların, İslamî devrede Hızır-İlyas inancı ile birleşmiş olması ihtimal dâhilindedir. Hızır-İlyas için bkz. A. Y. Ocak, *İslâm Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara, 1985.

¹⁷⁰ H. Köksal, “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt IV, s. 227.

¹⁷¹ Y. Kalafat, *İslamiyet ve Türk Hlak İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1858, Ankara, 1996, s. 57.

¹⁷² A. Yaşar Ocak, “Bektaşî Menakıbnâmelerinde Tenasüh İnancı”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1982, cilt IV, s. 397.

¹⁷³ W. Radloff, *Sibiryâ’dan.*, s. 221.

evdeki sinek ve benzeri varlıkların öldürülmemesi, ölmüş kimsenin bu şekilde evine gelip yakınlarını izleyeceği inancı da atalar kültüründen kaynaklanan bir inanç olarak yaşamaya devam etmektedir.

Ata ruhunun başka bir insana veya hayvana, bitkiye veya cansız herhangi bir varlığa intikaline dair inançlar, genellikle eski Hind dinleri ve özellikle de Budizm dininde görülmektedir.¹⁷⁴ Bu inancın menşeyini Totemizm'e bağlayanlar da mevcuttur.¹⁷⁵ B. Ögel, bu inancın Hind Budizmi'nden kaynaklandığını ileri sürmüştür.¹⁷⁶

Dinimizde “don değiştirme” ve “sır” olarak adlandırılan tenasüh inancı, kişinin ölümünden sonra ruhun başka bir varlığın kalıbına girerek mevcudiyeti sürdürmesi olarak ifade edilmektedir.¹⁷⁷ Dünyanın muhtelif ülkelerinde değişik yapı ve anlayışlar içinde görülen bu âkide, eski Türk inanç sisteminde ata ruhlarına ait bir inanç olarak derin izler bırakmıştır. Nitekim İslam dininin reddine rağmen, İslamiyet'le imtizaç etmiş ve başta Bektaşilik olmak üzere muhtelif tarikat çevrelerinde ana inanç unsurlarından birisi olarak yer almış ve günümüze kadar yaşamıştır.¹⁷⁸

Ulu ve bilge kişilere ait türbe ve mezarların, çaresiz kişilerin ümit kapısı olması; ölünün ruhu için verilen aş merasimleri ve yas törenleri, ata ruhuna bağlı eski Türk inançlarının asıl mahiyeti unutulmuş, pratik alanları kısmen değişmiş son kalıntılarıdır.¹⁷⁹ Atalar kültürünün yörede en belirgin şekilde yaşadığı alanlar yatır ve türbelerdir. İslamiyet'in kesin reddine rağmen halk bu tür yerlere yoğun biçimde itibar etmeye devam etmektedir. Bu durum atalar kültürünün Türk'ün hayatındaki sağlam yerine işaret etmektedir. Yatır ve türbelere dair inançlar kutsal mekânlar başlığı altında ayrıntılı olarak ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

Değerlendirme

Atalar kültürü Türklerin en köklü inanç kaynaklarından birisidir. Yörede bu inanç en canlı şekliyle yatır ve türbeler etrafında oluşmuş inanç ve uygulamalarda

¹⁷⁴ Ocak, *a.g.m.*, s. 397.

¹⁷⁵ M. Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 396-97.

¹⁷⁶ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, cilt I, s. 488.

¹⁷⁷ Ocak, *a.g.m.*, s. 397-405.

¹⁷⁸ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 79.

¹⁷⁹ R.Araz, *a.g.e.*, s. 83.

görülmektedir. Ata ruhlarının ölümle tamamen kendilerini terk etmeyeceğine inanan yöre halkı zaman zaman onların kendilerine zarar vermesini önlemeye çalışmakta, zaman zaman ise onları memnun etmek için merasimler düzenlemekte, onların ruhlarına özellikle Cuma günleri dualar okumaktadırlar. İslamiyet'in kesin reddine rağmen atalar kültünden kaynaklı inançlar yörede canlı bir biçimde yaşamaya devam etmektedir.

1.2. TABİAT VARLIKLARI: BİTKİLER VE HAYVANLAR

1.2.1. Bitkiler

Bitkilerle ilgili inançlar büyük oranda ağaç kültüründen kaynaklanmaktadır. Bu başlıkta, yörede sıklıkla inanç kaynağı olan bitkilerden kısaca bahsedilecektir.

Yörede özellikle Alevi halk arasında Cuma günleri, bayramlar ve diğer kutsal günlerde *yaş kesen baş keser* anlayışı ile ağaç kesilmez. Ayrıca yatırların yanı başında bulunan ağaçların kesilmesinin de günah olduğu ve buradaki yatırım ağaca zarar veren kişiyi bir şekilde cezalandıracağına inanılır. Görülüyor ki özellikle ziyaret yerlerinin yanındaki ağaçlar olmak üzere bazı ağaçlar kutsal kabul edilmekte ve üstün görülmektedir. Aydın merkeze bağlı Armutlu köyünün mezarlığındaki çıtlık denilen ağaca herkes çaput bağlar ve dilekte bulunur. Bu ağaca bağlanan çaput veya bezlerin, kullanılmadık yeni eşyaların olmasına dikkat edilir.¹⁸⁰ Yörede dilek ağacı olarak görülen ağaçlara bez ve çaput bağlama ritüelleri canlı bir biçimde yaşamaktadır.

1.2.1.1. Çam

Çam ağacı, pek çok kültürde yeşilliğini bütün yıl koruması sebebiyle kutsal kabul edilmiştir. Hristiyan toplumların yeni yıla girerken evlerini çam ağaçlarıyla süslemeleri, onların yeni yılı bolluk ve bereket içinde karşılama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu konuyla ilgili Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ, yeni yılda çam süslemenin tamamen Türklere ait eski bir gelenek olduğunu ve bu geleneğin daha sonra Türkler vasıtasıyla Avrupa'ya geçtiğini ifade etmektedir.

¹⁸⁰ Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 145.

Kuzey-Türk destanlarında çam, önemli bir yer tutar. Çünkü bu bölgelerde, daha çok yaygın olan ağaç, çamdır. Altay destanlarında *dünya ağacı* veya *gök direği* bir çam idi. Halbuki bu dünya ağacı, Türk mitolojisinde kayın ve bazen de kavak idi.¹⁸¹ Türk mitolojisinde dünyayı yaratan Kara Han, dünyanın tam merkezine dokuz dallı çam ağacı dikmişti.

Yörede çam ağacı ile ilgili inançlar daha çok İslami kaynaklardan beslenmiş gibi görünmektedir. Çam ağacının, İbrahim peygamberin yakılması için gereken odunu verdiği için beddua almış bir ağaç olduğuna inanılır. Çam ağacının, başı kesildiği zaman filizlenip büyümemesi de bu bedduaya bağlanır.

“Çam ağacını dibinden kestin mi bi daha o ağaç zillemez, pelezlemez, fışkın vermez. Başka her türlü ağaç ziller ama çam ağacı kati surette zillemez. Bir de Halil İbrahim’ı ateşe verirken Halil İbrahim’ı yakmak için odunu bi çam ağacı vermiş. Kestin mi zilleme deye beddua etmiş. Biz ona inanıyoz. O beddua etmiş, gatr odunu çekmiş katır, haydi senin dölün döşün dutmasın demiş. Gatr ne doğurur ne eder ne ondan yavru olur ne bi beygire binse gene yavru olmaz, gancığına başka bi hayvan binse gene yavru olmaz. Gatırdan hayvan olmaz. Sadece eşek beygire biner, beygirden gatr doğar.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Çam ağacı ile ilgili yörede karşılaştığımız inançlar onun daha çok İslami anlatılardaki şekliyle yörede inanç unsuru olduğunu göstermektedir.

1.2.1.2. Mersin

Mersin ağacı farklı toplumların mitolojilerinde yer almıştır. Eski Yunanlıların verimlilik tanrıçası Artemis’in bazı zamanlarda açığ içinde ikamet ettiği, Locania bölgesinde Boiai’da bir mersin ağacına *Artemis Soteira* adı altında hürmet edildiği ifade edilmektedir.¹⁸² Diğer taraftan Sami mitolojisinde mersin ağacı ile ilgili izlere rastlamaktayız. Suriye’nin Sami kavimlerinin taptığı, bitki ve yeniden

¹⁸¹ B. Ögel, *Türk Mitolojisi II*, TTK Yay., Ankara, 2010, s. 477.

¹⁸² (bkz: Mircea Eliade, *Patterns in Comparative Religion*, p. 279.)

doğuş tanrısı olarak bilinen Adonis'in mersin ağacından doğduğu belirtilmektedir.¹⁸³ Aynı zamanda Avrupa'nın pek çok yerinde mersin ağacının bolluk, şans ve mutluluğu sembolize ettiğine inanılmaktadır.¹⁸⁴ Anadolu'nun pek çok yerinde, özellikle Yörüklerde mersin dallarının mezarları süslediğini biliyoruz. Akdeniz bitki örtüsüne sahip Aydın'da da mersin ağacı ile ilgili inançların oluşması doğaldır.

Yörede mezar yerlerini, dinî günlerde, bayramlarda ziyaret edenler, kabirler üzerine mersin dalları koyarlar. Mezara ağaç dalı konulması ölümler kültüyle bağlantılıdır. Mezarın üzerine konulan mersin ağaçlarının burada ibadet ettiğine inanılmaktadır.

“Yeşillee ibadet edemiş mezarın üstünde, ondan mersin dikiveriler üstüne.”
(Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Mersin ağacı güzel kokusu sebebiyle kabirde börtü böcek kabul etmemektedir. Bu inançta cenazeyi mümkün olduğunca diri tutma gayesini görüyoruz. Aynı şekilde cenazenin mersin konulmuş su ile yıkamasını da bu şekilde açıklayabiliriz.

“Hep mersin konulur. Çok güzel kokar o mersin. Bizim orda şey yapıyorlar. ölü gömülüp üstünden de goyuyolar toprağın altına. Börtü böcek de gabul etmiyomuş o, öyle dediler.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

Koçarlı ilçesinin Tekeli köyü mezarlığının kenarında bulunan mersin ağacı da kutsal kabul edilip, bu ve civar köylerden gelip geçenler bu ağaca çaput bağlarlar. Ayrıca buraya yakın köylerde bir cenaze vukuu bulduğu zaman, mezarın ayak ve başucuna dikmek için, bu ağaçtan iki dal götürmeye özen gösterilir.¹⁸⁵

Mersin ağacının Aydın'da daha çok ölümle ilgili ritüellerde karşımıza çıktığını görüyoruz. Ali Selçuk, bunun sebebinin ağacın simgesel ölüm ve yeniden doğuşu sembolize etmesiyle ilgili olabileceğini belirtmektedir.¹⁸⁶ Mezara dikilen ağacın yeşillenmesi ile yeniden doğuşlar başlamaktadır.

¹⁸³ James G. Frazer, *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökleri*, (Çev: Mehmet H. Doğan), Cilt:I, İstanbul, 1991, s. 268-273.

¹⁸⁴ (bkz: Philippa Waring, *Omens-Superstitions*, London, 1985, p. 161.)

¹⁸⁵ A.Gökbel, *a.g.e.*, s. 145.

¹⁸⁶ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul, 2008, s. 311.

Değerlendirme

Mersin ağacı ilgili pek çok toplumda farklı inançlar görülmektedir. Anadolu’da yaygın olarak ölümle ilgili uygulamalarda karşımıza çıkan mersin ağacı Aydın’da da bu özelliğini korumaktadır. Yörede mezarların üzerine konulan mersin dalları yeniden doğuş için bir vasıtaadır.

1.2.1.3. Günlük

Günlük ağacı Muğla ve çevresinde görülen endemik bitkilerden biridir. Bu ağacın kabuğu, ölü evinde ve mevlitlerde yakılmak suretiyle “buhur” olarak kullanılır, tütsü yapılır.¹⁸⁷ Mevlitlerde, Cuma günleri ve ölülerin ardından genellikle 7 gün yakıldığı bilinmektedir. Anadolu’nun farklı yörelerinde de günlük(buhur) yakılması ritüeli görülür.

İnanışa göre ölülerin ruhu bu günlerde eve veya ev civarına gelir, dolaşır veya bu günlerde duyarlı olur. Böylece koku ruhlara yayılır.¹⁸⁸ Aydın’da ise bu inanç, cenaze evine iyi ruhları çağırmak şeklindedir. Günlük(buhur) kokusunu sevmeyen kötü ruhlar buradan uzaklaşırken, iyi ruhlar buraya toplanacaktır.

“Cenezinin olduğu yere kötü ruhlu, şeytan ruhlu melekler gitsin diye onun kokusunu yakallar. İyi ruhlu melekler de onun kokusunu sever yine gelir. Cenazenin başında o muhakkak yakılır yanı. Günnük, tava var ya bildiğimiz, saat 10’da onun içine goyulur, biraz köz goyulur, o odanın kokusunu başka bi şeye çevirir. O kokuunan cenaze dışarı çıkarılır, yıkanır. Günnük iyi ruhları çağırmak için, kötü ruhları govalamak için. Kötü ruhlar sevmez o günnüğün kokusunu, iyi ruhlar da severler.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Günlük ağacı yörede cenazelerin ardından yakılmaktadır. Bu bitkinin ölüm ile ilgili uygulamalarda kullanılıyor olması onu ölümler kültürüyle ilişkilendirmektedir.

¹⁸⁷ Abbas Çınar, *Akyaka Sözlü Tarihi ve Gökova Havzası Halk Kültürü*, İzmir, 2007, s. 93.

¹⁸⁸ Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 111.

1.2.1.4. Zeytin

Zeytin ağacı Akdeniz toplumlarında kutsal kabul edilir. Özellikle Yunan mitolojisinde zeytin ağacı ile ilgili çeşitli anlatılar vardır. Bunlardan biri milattan önce 17. yüzyılda Atina'nın kuruluşu döneminde geçmektedir. Tanrıların babası Zeus'un bir meclis toplar ve şehre en değerli hediye getiren tanrının bu şehre isim vereceğini söyler. Bilim tanrısı Athene aşıladığı yabani bir zeytini şehre getirir. Bu ağacın meyvesi yenecek, yağı karanlık gecelere ışık olacaktır. Eski Yunanlılar için zeytin ağacı barışın simgesidir. Antik Yunan'da ve Hristiyanlıkta kutsal sayılan zeytin ağacının ilk yetiştiği yer olarak Akdeniz havzası bilinmektedir.

Aydın ili, *dağlarından yağ, ovalarından bal akar*, şeklinde tasvir edilmektedir ve zeytin ağacı bölge için oldukça önemlidir. Halkın ekonomisinde büyük bir yer tutan zeytin ağacıyla ilgili inançların varlığı da kaçınılmaz olmuştur. Zeytin ağacı yöre insanı için daima kutsal kabul edilmiş, cennet meyvesi olarak kabul edilmiştir.

“Zeytin dalı cennet meyvasıdır.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

Zeytinin zaman zaman insanları koruyucu bir unsur olarak da kullanıldığı görülür.

“Zeytinin çatal çekirdeği oluu, onu soyaalar çocuğa nazarlık deye asarsın bunu, nazar olmasın deye. Çok çocukta vaadır buularda.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

Zeytin ağacının yöre halkı için önemi yalnız ekonomiye katkısından kaynaklanmayıp dini bir niteliği olduğuna da inanılmaktadır. Zeytin'in Aydın ilinde varlığına Kuran'da dahi değinildiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca yöre Alevilerinin cem ibadetlerinde delil uyandırma sırasında zeytinyağı kullanıyor olması da bu bitkiyi kutsal kılmaktadır.

“Zeytin ağacı bizde daha kutsaldır. Zeytinin yağından biz delil uyandırırız. Onun şavkına nur olarak bakarız. Nur suresinin 35. ayetinde yazar Kuran-ı Kerim'de. Dede oldu mu biz ibabaet yaparkana o delil yanmadan biz onu yapamayız. İlle o delil olacak da öyle yapacaz. Cennet meyvesi oluyor. Nar, zeytin, incir, elma cennet meyvesi.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

“Kuran-ı Kerim’de dahi bu zeytin ağacının yemiş ağacının bu Aydın şeysinde geçtiği dahi yazıyomuş, Türkçe açıklamalı şeylerinde. Hocamız vaa bizim burda, o bahsetmişti.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 56)

Değerlendirme

Zeytin ile ilgili inançların Anadolu coğrafyası ve medeniyeti kaynaklı olması kaçınılmaz olmakla birlikte halk, zeytinin kutsallığına İslami bir nitelik de kazandırmış gibi görünmektedir.

1.2.1.5. İncir

İncir, ceviz ve zeytin ağacı kutsal kabul edilir. İnsana ağırlık verdiği inancıyla ceviz ve incir ağacının dibinde uyumaz.¹⁸⁹

Kimi ağaçlarda olumsuz birtakım niteliklerin bulunduğu inanılır. İncir ağacı dikmek, özellikle de erkek çocuğu olanlar için, uğurlu sayılmaz.¹⁹⁰ Ocağına incir ağacı dikmek deyiminin varlığı bu ağacın halk arasındaki olumsuz algılanışını göstermektedir.

“İncir ağacından düşen ıslah olmaz derler. Bu atalardan gelen bi söz.” (Görüşme 23-Kaynak Kişi 29)

Değerlendirme

Yörede incir ağacının çok yetişmesine ve ekonomide önemli olmasına karşın çok fazla inanç unsuru olarak görülmediğini anlıyoruz. İslami inançlardan kaynaklı kutsal ağaçlar arasında sayılması ve olumsuz algılanışı dışında bir inanca tesadüf etmedik.

1.2.1.6. Ceviz

Ceviz ağacı altında uyuyan kişiye ağırlık vermesi sebebiyle halk arasında olumlu karşılanmaz. Cevizin altında uyuyanı şeytan çarpacağına inanılır.

¹⁸⁹ Çınar, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁹⁰ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 54.

“Hahh mesela, cevizin altında uyuma. Çünkü o oksijeni emerimiş, karbondioksit verirmiş. Onun altında uyursan kabus geçirisin. Bizde ceviz altında yatmak eyi değildir derler.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Yörede ceviz ağacının altında uyumanın iyi sayılmadığı inancı dışında başka bir inanca tesadüf etmedik.

1.2.2. Hayvanlar

Bildiğimiz gibi İslam dininin kesin olarak yemeyi yasak ettiği hayvan domuzdur. Alevi-Kızılbaş topluluklarınca domuz gibi kesin yasağa uğramış bir başka hayvan var: tavşan. Onun uğursuz ve etinin yenilmez sayılmasının sebebi türlü türlü açıklanır: vücudu sade kan imiş, hiç eti yokmuş, aslı kedi imiş, anası babası eşekmiş, tavşan bir kadının kirli çamaşırından meydana gelmiş, kadınlar gibi aybaşı görürmüş... Tavşanın uğursuz bir hayvan sayılması sade Kızılbaşlar arasında değil, Sünnilerde de yaygın bir inanıştır: yola çıktığında tavşana rastlayan kimse bunu yolculuğu süresinde birçok güçlüklerle uğrayacağıının bir ön belirtisi sayar.¹⁹¹

Yılan kimi hallerde olumlu, kimi hallerde olumsuz değerlendirilir. Yolda yılanla rastlamak uğursuz sayılır. Rüyada yılan görme düşmandan bir zarar geleceğini haber verir. Buna karşılık evin sahibi, koruyucusu, definelerin bekçisi olan yılanlara inanılır.

İnsanların, hayvanların, bitkilerin, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmesine: cansız varlığın canlanması, canlı varlığın cansız madde haline gelmesi olaylarına *dönüşüm* diyoruz.¹⁹² Aydın’da taşa ve kuşa dönüşme şeklinde dönüşüm motifine rastlanılmaktadır.

1.2.2.1. Güvercin ve Kumru

Türk mitolojisinde kuşların Tanrı’nın elçisi olduğu bilinir.¹⁹³ Güvercin ve kumru halk arasında daha çok dönüşüm motifleri ile anılmaktadır. Bir zamanlar

¹⁹¹ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 56.

¹⁹² Boratav, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁹³ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 548.

insanlarla hayvanların iç içe yaşadığı, insanların kuşa dönüştüğü inancı yaygındır. Allah bir zamanlar masum ve temiz insanların dualarını kabul ederdi inancı yaygındır.¹⁹⁴ Bu yardım insan olmadan kuş olmaya geçiştir. Allah insanların dileklerini kabul ederek onları kurtarmış ve ödüllendirmiş olur. Yapılan alkıştır, kargış değildir. Eğer kargış olsaydı o zaman kötü bir dönüşüm söz konusu olabilirdi. Kuş olmak insan olmaktan daha üstün görülür. İnsanlığın zorluğu, başkalarından görülen eziyetler kuşların dinginliğine özenmeyi beraberinde getirir. Sorunsuz bir başka âleme geçişin özlemi söz konusudur.¹⁹⁵ Zor durumda olan ve kuşa dönüşen insan, kuşu insandan daha üstün görmektedir. Kuşların aslında birer insan olduğu inancı ve onları öldürme yasağı, çok yakın zamana kadar geçerli bir inanıştır.¹⁹⁶

“Haa kumruları, hatta buynularında ipekleri vardır onların siyah, biliyo musun? Siyah bööle, halka gibi siyah ipek var. Şey, kızlar, annem öyle anlatırdı rahmetlik, o kız çeyiz işliyolarmış da yağları dökmüşler. Dökünceye gadar, annemiz bizi görür babamız bize gızar deye Allahım bizi kuş et bizi kuş et demişler. O ipekler boyunlaanlada dolanmış, ipek o siyah ondan kalmış derler. Öyle duymuştuk. Guguuuk guk/ Yağ döktüm/ Bal döktüm/ Ben korktum. Öyle diyolar. Bilmem eskiden daha mı inançlıydı, daha mı okundulu, daha mı böyle bi şeydi ki hemen dilekleri gabul olurmuş. Allahım bizi taş et derlermiş taş olurlarmış.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

“Gu guuk guk/Yağı dööktü. Annelerine deyo heralda. Bi gız yağ dökmüş heralda, bubası mı anası mı ne duyduğumuza göre, guş ol uç da daldan dala yağ döktü deye öt deye mi şeyapmışlaa. Böyüklee öyle dee. İnsanmış, yağı dökmüş, gızmışlaa heralda yağı döktüğüne, guş olda daldan dala gon öt duu demişlee ona.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 62)

İslam inancında güvercin günahsız varlıktır. Barış ve sevgi sembolü sayılır.¹⁹⁷ Halk arasında kutsal sayılan ve eti yenilmeyen bir hayvandır.¹⁹⁸ Bunun sebebi yörede anlatılanlara göre peygamberi Mekke’de iken düşmanlardan korumasıdır.

¹⁹⁴ Önal, a.g.e., s. 128.

¹⁹⁵ Önal, a.g.e., s. 129.

¹⁹⁶ Önal, a.g.e., s. 126.

¹⁹⁷ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 47.

¹⁹⁸ Önal, a.g.e., s. 127.

“Gövercini severiz. Günahmış hatta onu yemek bilene. Gövercin yova yapmış, örümcekler ağ yapmışlaa peygamberimiz oriya saklanmış Mine’de, Mekke’de. Ondan ona eyi deyolaa, günahmış yimek bile.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

Ancak Aydın’da güvercinin evde bakılması iyi karşılanmaz.

“Güvercin evde bakmak iyi değil diyolar. Kötü diyolar.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Kumru, güvercin takımından olup güvercinden küçük, boz ve gri renkli bir kuştur. Kumrunun öldürülmesi de büyük günah sayılır. Kuşun vaktiyle insan olduğuna inanılır. Kumru kutsal bir hayvan olarak addedilir ve halk tarafından korunur, onlara dokunulmaz, eti yenmez. Yusuf Ziya Demircioğlu, Anadolu Eski Çocuk Oyunları adlı eserinde, kumrulara çocukların taş atmadığını, onların vaktiyle birer insan olduğu inanişını dile getirir.¹⁹⁹

“Benim anneannem derdi: Kumru iki kardeşmiş. Üvey anne elinde büyümüşler. Dikiş dikiyomuş. O boynundaki çizgi siyah iplik, terziymiş kız. Yemeği oğlan kardeşi dökmüş. Bir kuş olayım uçayım demiş bu analığın elinden çektiğim başıma yetti demiş. Şimdi gelir bizi döverse, iki gardeş kuş olmuş gugukçuk gugukçuk yağ döktüm ben korktum diye kumrunun manası oymuş.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Değerlendirme

Türk mitolojisinde Tanrı’nın elçisi olduğu kabul edilen kuşlar, göğe yakınlığı ile insanların dikkatini celp etmiştir. Yörede kuşa dönüşme efsaneleri yoğundur. Hacı Bektaş-ı Veli’nin de kuş donuna girerek Anadolu’ya geldiği bilinmektedir. Bir zamanlar insan olduğu kabul edilen kumru ve güvercine yöre halkı zarar verilmemekte ve bu kuşları kutsal saymaktadır. Bunun kaynağının Eski Türk inançları olduğu görülmektedir.

¹⁹⁹ Önal, a.g.e., s. 47.

1.2.2.2. Baykuş

“Her kuş geldi/Baykuş gelmedi/Yarasa soyundu/Kimse bilmedi”

Hız. Süleyman için, padişah, Sultan Süleyman gibi farklı tanımlamalar görülür. Hız. Süleyman kuşların dilini bilmektedir. Emir verince kuşlar emirlerini yerine getirirler. Herkes padişahın istediğini yapmıştır ama buna değmiş midir? Baykuş, yaratılışına ters olan emre karşı gelir ve padişaha bir ders verir. Bu ders insanlara yönelik bir derstir. Kendilerini idare edenlere kayıtsız şartsız boyun eğmenin insanın yaratılışına da uygun olmadığı sonucu çıkarılabilir.²⁰⁰

Sultan Süleyman'ın hanımı için yatak istemesi üzerine baykuşun ona verdiği ders yörede şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sultan Süleyman'ın bi hanımı varmış hasta olmuş. Ne yapıyım sana hanım demiş. Bana guş tüyünden bi yatak yaparsan ben iyi olacaam demiş. Bütün guşları çağırmiş Sultan Süleyman. O zaman guşların dilinden biliyo o, bütün mahlüklerin dilinden biliyo, 650-700 sene yaşayık. Bütün guşları çağırmiş, gelin benim hanım hasta olmuş, bi tüylerinizi boşaldın benim hanıma yatak yapalım. Yarasil geldiği gibi soyunmuş, cılbamış. Ondan sonra bütün guşlar gelmiş bayguş gelmemiş. En sonra getirin şunu bana demiş, getirmişler. Neye gelmedin? Sen neye dayanaraktan bütün bu guşların tüyünü almaya çalışıyon demiş bayguş. Sana bi şey soruyum bu dünyada erkek mi çok kadın mı çok demiş. Erkek çok demiş Sultan Süleyman. Ne bildin, sen gendini erkekten mi sayıyon demiş. Bi hanımın ağzınlan bu yarasılın tüyünü döktürdün, ne olacak şimdi bu, nerde yaşaycak bu? Onun için yarasalar mağaralarda yaşar ekseriyet. Bayguş da tüyü vermediğinden akıllı guş.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Baykuşun bu anlatıda akıllı kuş olduğu kabul edilirken çoğu zaman da uğursuzluğuna vurgu yapılmaktadır. Özellikle hasta evlerinin yakınlarında öttüğünde ölüm getirdiğine inanılır. Onun uğursuz olarak kabul edilmesinin sebebi muhtemelen viran yerlerde yaşamasından kaynaklanmaktadır.

“Baykuşların o hasta evlerinin yakınında ötmesi. Uğursuzluk getiriyo.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

“Baykuş öttüğü zaman bir haftaya varmadan cenaze olur.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

²⁰⁰ Önal, a.g.e., s. 136.

“Biz ona esas o bayguşa öttü mü ölü ölcek deeriz. Isanın üzerene üzerene ötübakı o uğursuz köpek deeriz de mi? Bizim buuda vaa ötüpduruyo da biz govalıyoz onu ya uğursuz köpek ne ötüpduruyon deeriz.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 32)

Yörede baykuş görüldüğünde acı soğanla kovalanmaktadır. Taş yerine acı soğan kullanılması acıyı acıyla kesmek inancından kaynaklanmaktadır.

“Bayguş öttü mü aakasından soğan ataalaa. Ölüm ölcek deye eyi göömezler. Gaaga ötee de onu da eyi göömezler. Acı soğan sana gelsin dath soğan bana gelsin deeler. Bayguş öttümüdün acı soğan ataalaa aadından..” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 63)

“Acı soğanla govcakmışın, taş falan değil.”(Görüşme 25-Kaynak Kişi 31)

Baykuşun bu şekilde uğursuz kabul edilmesi yanında birtakım inançlarda olumlu ve uğurlu bir kuş olarak algılandığı da görülmektedir.

“Baykuş öttü mü, ona diyolaamış ki baykuşun ötmesine kışt bu guş nazarcı küüt daşları eskiden ataalmış. Halbukim onu biliisen sen onun anlamını, ööle bi güzelmış diyo kiaplaada. O kalkın namaza dermiş gullarına, davet edemiş. İlk ötermiş, namaza namaza demiş sabah namazına eeken. Ondan sonra bi daa dermiş kalkın gafirler güneş doğuyoru gafirler deemiş hanı uykuda gafirler. Hanı guguguk guguguk diyor ya kalkın gafirler kalkın gafirler dermiş hanı. Ne gadan değerli bi şey o.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 33)

Yörede baykuşun devlet kuşu olduğu inancı da görülür. Bu inanç Umay iyesi ile ilişkilidir. Nitekim VII. Asırda Avrupa’ya geçerek bu yerleri vatan tutup yerleşen Avar Türklerinde Umay’ın kuş şeklinde tasavvur edildiği, bu kuşun gölgesi kimin başına düşerse o kişinin kağan olacağı inancı tespit edilmiştir.²⁰¹ Umay’ın kuş şeklinde tasavvur edilişiyle ilgili benzer inançlara Yakut Türklerinde de rastlanılmıştır.²⁰²

“Baykuş, devlet kuşu denilir esas. Baykuş sevilmez deye bi şey yok. Bizim burda taşlamazlar. Bi şey olsa evine bayguş tünesin deller ya, o ören olmuş, insanın bek varmadığı yapılarda gonaklar. Onun için ona ören çöksün evine deller. Eskiden

²⁰¹ Y.Kalafat, *İslamiyet ve Türk Hlak İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1858, Ankara, 1996, s. 22.

²⁰² A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 26; *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 37.

padişahı belirlemek için bi padişah öldüğünde başka bi dene padişahı belirlemek için devlet kuşuymuş baykuş. Devlet kuşuymuş, kimin başına gondur onu padişah yapallarmış. Bi çoban varımuş. Çoban da sürüleri dolaşır gelir, çobanın başına gonuyomuş. Onu almışlar bi daha salmışlar havaya, dönüp dolaşırkene gine en son çobana gonmuş, üç sefer gonunca tamam demişler bütün millet. O çoban padişah olmuş. ” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Baykuş ile ilgili inançların yörede olumlu ve olumsuz olmak üzere iki uçta toplandığı görülür. Ancak genel olarak baykuşun uğursuzluğu ağır basmaktadır. Bu inançlarda hem eski Türk inançlarının etkilerini hem de Sultan Süleyman’la ilgili anlatıda olduğu gibi İslami inançların etkilerini görmek mümkündür.

1.2.2.3. Yarasa

Yarasa viran yerlerde yaşadığından, çıplak bir kuş olup geceleri ortaya çıktığından halk inançlarında olumlu görülmemektedir. Ancak peygamberin duasıyla oluşan mucizevi bir kuş olduğu inancı da görülür.

“Peygamberin duasınlan olan bi guş bu. Herhangi bi peygamber. İnanmamışla buna. Sen demişle mucize bi şey yarat demişlee. Ne yaradam demiş. Hem emdircek hem de söylemesi ayıp bayanlar gibi aybaşı olcek bi guş, hayvan yaratceksin demişler. O okumuş dua etmiş böyle bi guş yaratmış yani. Peygamberin duasından olan bi guş bu yarasa yani. ” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 25)

Kuşların hükümdarı olan Süleyman peygamberin yarasayı cezalandırma gücüne sahip olduğu görülür. Kimi yerde yarasanın aceleciliği, kimi yerde ağırdan almasının cezasını çektiği vurgulanır.²⁰³

“Sultan Süleyman’ın bi hanımı varmış hasta olmuş. Ne yaptım sana hanım demiş. Bana guş tüyünden bi yatak yaparsan ben iyi olacaam demiş. Bütün guşları çağırmış Sultan Süleyman. O zaman guşların dilinden biliyo o, bütün mahlüklerin dilinden biliyo, 650-700 sene yaşayık. Bütün guşları çağırmış, gelin benim hanım hasta olmuş, bi tüylerinizi boşaldın benim hanıma yatak yapalım. Yarasil geldiği gibi soyunmuş, cılbamış. Ondan sonra bütün guşlar gelmiş bayguş gelmemiş. En

²⁰³ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 140.

sonra getirin şunu bana demiş, getirmişler. Neye gelmedin? Sen neye dayanaraktan bütün bu guşların tüyünü almaya çalışıyon demiş bayguş. Sana bi şey saruyum bu dünyada erkek mi çok kadın mı çok demiş. Erkek çok demiş Sultan Süleyman. Ne bildin, sen gendini erkekten mi sayıyon demiş. Bi hanımın ağzınlan bu yarasılın tüyünü döktürdün, ne olacak şimdi bu, nerde yaşaycak bu? Onun için yarasalar mağaralarda yaşar ekseriyet. Bayguş da tüyü vermediğinde akıllı guş.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Yarasa ilgili yörede karşılaştığımız inançlar baykuşta olduğu gibi hem olumlu hem olumsuzdur. Yarasanın aceleci ve akılsız bir kuş olması inancı yanında mucizevi bir kuş olması inancı bunu örnekler. Yarasa ile ilgili inançların da İslami kaynaklı olduğu görülür.

1.2.2.4. Leylek

Kuşlara dair yörede karşılaştığımız inançların birçoğu Sultan Süleyman motifinde birleşmektedir. Sultan Süleyman'ın kuşların dilini bilmesi kuşkusuz bunda etkilidir. Yörede leyleklerin onu ziyaret ettiğine inanılmaktadır.

“Sultan Süleyman, 600-700 yıl yaşadıktan sonra ezrail gelmiş yanına. Ya Süleyman senin ömrün bitti, canını alacaam diye gelmiş. Öyle mi? Öyle. “300 yaşında oğlum var Hamdireş/ Ölüm vardığını bilsem gomazdım daş üstüne daş” demiş Sultan Süleyman. Bana üç gün müsaade ver demiş. Üç gün senin olsun demiş ezrail müsaade vermiş. Neyse Sultan Süleyman gakmış buradan taa başka bi dünyaya kaçmış. Üç gün dolduktan sonra ezrail oraya şıp varmış. Müddetin doldu ya Süleyman. E sen beni burda da mı buldun? Beni hindi burda öldürösen benim cenazeme, türbeme kim gelecek demiş. Leyleklerle gırlangiçlar gelir demiş. Leyleklerle gırlangiçlar ona ziyarata gidermiş yanı.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Uçan leylek görmek halk inancında işlerin rast gitmesi olarak olumlu bir şekilde yorumlanır. Bununla birlikte leyleği yatarken görmek olumsuz yorumlanmaktadır.

“Evelden hana leylek göödün mü işin ıras gedee deeler. Uçaakan göödün mü eyi, yataakan göödün mü pek eyi değil, öyle yoraalaa.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

Değerlendirme

Leylek ile ilgili yörede karşılaştığımız az sayıda inanç bulunmaktadır. Bunların da çoğu Sultan Süleyman’la ilgili anlatıda toplanmaktadır ve İslami kaynaklıdır.

1.2.2.5. Karga

Karga yörede uğursuz bir hayvan olarak görülmektedir. Dünyada ilk birbirini öldüren hayvan olması sebebiyle olumsuz algılanmaktadır.

“Karga, dünyada ilk birbirini öldüren hayvan. Hz. Adem’in çocukları birbirini kıskanmışlar. Habilnen Kabil. Habil Kabil’i mi öldürük, Kabil Habil’i mi öldürük orasını tam kestiremiyom. Öldürmüş, dinelmiş galmış. Kömeceeni bilmiyo, hiç bi şey bilmiyo. Havada bi garga bi gargaynan dövüşmüş, küt biri yere düşmüş ölmüş. Bu sefer karga gazıvermiş hemen o toprağa, o gazdığı çukurun içine goymuş kömmüş cesedini. Hah şöyle yapılıcak deye Habil, o da orayı gazmış Kabil’i kömüş oraya. Karga baya yaramaz bi guştur.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Yörede uğursuz bir hayvan olarak algılanan kargaya dair karşılaştığımız inanç unsurları İslami kaynaklıdır.

1.2.2.6. Örümcek

Hz. Muhammed’i girmiş olduğu mağarada, ağ örmek suretiyle düşmanlardan koruduğu için kutsal sayılmakla beraber, daha çok olumsuz olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte örümceği öldürmemeye dikkat edilir.

“Peygamberimiz saklanmış, o mağaraya girmiş. Peygamberimizin önüne, Hz. Muhammed’in önüne düşmanlar gelip onu öldürmesin deye hemen ağ yapmış o inin ağzına. Düşmanlar gelmiş bi baksa ki ohoo buraya hiç girilmemiş, daha

örümcek ağı duruyo demişler, dönmüşler ordan geri. Peygamberimizi gorumuş düşmanlardan.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Değerlendirme

Yörede örümceğe atfedilen kutsallığın kaynağının İslami inançlar olduğu tespit edilmiştir.

1.2.2.7. Yılan

Mitolojilerde, kutsal kitaplarda, efsanelerde, masallarda, halk hikayelerinde yılan yer alır. Ölümsüzlüğü, kötülüğü, şekil değiştirmeyi, tekrar tekrar yaşamayı sembolize eder.²⁰⁴ Aydın’da da yılanın şekil değiştirmesine dair anlatılar vardır. Şu anlatıda şeytanın yılan şekline girip Adem ve Havayı kandırmıştır:

“Yılan dini rivayete göre cennetin kapısına gelmiş. Babam anlatırdı. Derdi ki cennetin kapısında yılan gelmiş başını uzatmış. Havva’yla Adem cennette yaratıldı. Ve orda yılan değilmiş o şeytanmış. Şeytan yılan şekline girmiş. Ve şeytan aldaticıdır derler. Ve Havva annemizi aldatmış. Havva şu buğday tanesini, o zaman buyday yerde ekin değilmiş büyük ağaçmış elma ağacı gibi, şurdan bir tane meyvasını al Adem’e yidir demiş. O zamana kadar Adem, Havva hiç bi şey yimiyomuş. Ve Havva demiş ki al Adem şunu ye, buğday tanesini. Yedirmiş. Ve yılan sevinmiş. Tekrar şeytan şekline gelmiş, ben sizi kandırdım demiş. İlk defa insanın yaratılışında olmuş bu olay. Ondan sonra cennetten atılıyo. Allah emretti bunu yimeyin diye. Demek istediğim şeytan şekline girmiş, ordan yılanı kötü sayıyorlar.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 16)

Şamanist olan Türk boyları arasında da yılanın önemli bir yeri vardır. Yılan, şamana yardım eden koruyucu hayvan ruhlarından birisidir.²⁰⁵ Yılan gömleği denen kalıntı, yılanın değiştirdiği ince deri büyücülükte önemli bir yer tutar.²⁰⁶ Aydın’da ellerin üzerindeki siğilleri, dua ile birlikte yutulması suretiyle geçirdiği anlatılmaktadır.

²⁰⁴ Bilge Seyidoğlu, “Kültürel Bir Sembol:Yılan”, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara, 1998, s. 86.

²⁰⁵ Seyidoğlu, a.g.e., s. 87.

²⁰⁶ İ.Z. Eyüboğlu, Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı, Geçit Kitabevi, İstanbul., 1987, s. 78.

“Yılan tabi daima insannık üzerine zaraalıdır da, yılanın gabiğı uğurluduu. Bu elleen üstünde sivilcelee oluusa onun gabiğına okuycaasın üç sefee gün batıla yutcaksın ona, haberin oluncaya gadaa o sivilcelee hiç galmıyo. Gabığı çok uğıuluduu, eyi gelii. Bu gelinin vaadı geçti. Ben gendim okuyuveririm. Üç gulfüallah bi alham.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Yılan rengi, şekli ve yerde sürünmesi itibariyle olumsuz bir hayvan olarak değerlendirilmekle birlikte yöre halkı için olumsuzluğunun diğer bir sebebi de İslam inancına göre cennetin kapısında bekçiliği sırasında Tanrı’nın bedduasını almış bir hayvan olmasıdır.

“Cennetin kapısını yılan bekliyomuş. Cennetten içeriye şeytanı azazili guyma deye tembih etmiş ya Rabbi, Tanrı, yılana. Varmış gapıya dayanmış, seni geçirmem ben demiş, geçmen yasak demiş azazile, şeytana. E neden? Emrettiler, geçmen yasak dediler. Gonuşurkana, bi o esne bakıyım demiş, ağzından bi girmiş şeytan, guyrugundan çıkmış getmiş, cennetin içine. Ondan sonra Allah ona beddua etmiş, yerde sürün demiş. Ondan sonra sürüngen olarak yerde galıyo.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

“Tabi yılan eyi değil ki. Ama rüyanda görünce işin akın gider derler. Yılan gördün mü işin ras gider demek.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Türk destanlarında “ejdaha/ejderha” ve “evren” olarak adlandırılan yılanın gökten indiğine, bulutlarla göğe çıktığına dair efsaneler mevcuttur.²⁰⁷ Türk inançlarında yılan, dokunulması yasak olan hayvanlar arasında sayılmıştır.²⁰⁸

Yılan daha ziyade beddualarda yer alır.²⁰⁹

“Yılanı sevmem ben. Uğursuz geliyo. Ben okumak bilmiyorun çocuğum. Gocugarı vaa bi, çok biliyoru. “Yılan dedi Muhammed / Guyrukluların ağzına mühür dak” deye.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 36)

²⁰⁷ O. Şaik Gökyay, *Dedem Korkut Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. CDLI.

²⁰⁸ C. Öztelli, “Eski İnançların Bugünkü İzleri”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt IV, s. 246-247.

²⁰⁹ (bkz: Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt*, Lalazer Kitabevi, Ankara, 2007.)

Değerlendirme

Yılan, Aydın halk inançlarında genel itibariyle olumsuz bir hayvan olarak değerlendirilmektedir. Olumsuz değerlendirilmesinin temelinde İslam kaynaklı inançların yer aldığını görüyoruz. Halk hekimliğinde yılanın kabuğundan yaralanılması ise Şamanizm'in günümüz halk inançlarına etkisi sonucudur.

1.2.2.8. Tavşan

Tavşan, Anadolu'da özellikle Aleviler arasında tabu sayılan, etinin yenilmesi yasak olan bir hayvandır. Aleviler, tavşanın bıyıklarının kediye, tırnağının eşeğe, burnunun domuza benzediğini, vücudunun sadece kandan oluştuğunu, etinin olmadığını ve İslamiyet'te kan yemenin haram olması sebebiyle tavşan eti yemediklerini belirtmektedirler.²¹⁰ Aydın'da gerek Aleviler gerekse Sünni halk arasında tavşan etini yemeyen ve bu hayvanı uğursuz sayanlar mevcuttur. Aynı zamanda evde tavşan beslemek de uğursuz kabul edilmektedir.

“Hangi ocakta tavşan da baktırmak eyi değil. O temeli gaziyo diye tavşan mesela. Kötü diyolar.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

“Davşanı göödüñ mü işin ırasgetmez deyolaa. Uğursuzluk getirir deyolaa.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 32)

“Şindi hiç göösem bile bakasım gelmiyo. Uğusuz deelee tavşana.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

Alevilik ile ilişkilendirilen tavşan inancı ile ilgili olarak Arapların tutumu oldukça farklıdır. Arap bedevilerinin tavşanı her zaman büyük bir zevkle yediklerine Roux tarafından şahit olunmuştur. Al-Şafii ve Ebu Hanefi, yenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.²¹¹ Tavşan geniş getirmeyip, çok tırnaklı olduğu için insan gibi hayız görme özelliğine sahiptir. Bu nedenle Aleviler tavşan eti yemezler.²¹²

“Tavşanın yenmediği, adet gördüğü için. Tavşanı öldüğü zaman akarsuyun içine bırakıcaksın akarsuya, sabaha kadar bir tane eti kalmaz. Sadece kemiği kalır. Bunu deneyenler var.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

²¹⁰ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul, 2008, s. 321.

²¹¹ Jean-Paul Roux, “Türk İnancında Tavşan”, *Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik*, (Çev: İlhan Cem Erseven), İstanbul, Ant Yayınları, 1997, s. 68.

²¹² Roux, *a.g.e.*, s. 67.

Eröz'e göre Kızılbaş Türkmen aşiretlerinin tavşan eti yememeleri tavşanın bir totem olmasından ötürüdür.²¹³ Tavşan, eski Türk inançlarında "töz/tös olarak kabul edilen belli başlı hayvanlardan biriydi.²¹⁴ Tavşanın kutsallığına ilişkin inançlar, Tatar ve Teleütlerde de tespit olunmuştur.²¹⁵ Zaman ve mekan içinde bu hayvan, Bektaşilikte görüldüğü gibi sevilmeyen, uğursuzluğu uğrundan daha ağır basan bir hayvan olarak telakki edilmiş ve bu şekilde inanılmıştır.²¹⁶

Değerlendirme

Yörede tavşan ile ilgili dikkati çeken en önemli inanç onun Aleviler arasında bir tabu olarak algılanması ve etinin yenmemesidir. Bu durum İslami inanç kaynaklarına bağlanıyor gibi görünse de Sünni Müslümanların tavşan etini yemekten kaçınmaması, bu inancın kaynağının eski Türk inançlarında aranmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte tavşanın uğursuz kabul edilmesi ile ilgili inançlara yörenin Sünni halkı arasında da rastlanmakta, bu durum bize, yörede farklı mezhepler arasında inanç kaynaşmaları olduğunu düşündürmektedir.

1.2.2.9. Katır

Çam ağacının İbrahim peygamberin ateşe verilisinde odun vermeyi kabul ederek lanetlenmesi ve bu yüzden kesildiği yerden filizlenmemesi ile ilgili anlatıda katır da lanetlenmiş bir hayvan olarak görülmektedir. Çünkü bu odunları taşıyan bir katırdır. Aldığı beddua nedeniyle katırın yavrusunun olmadığına inanılır.

“Halil İbrahim’ı ateşe verirken Halil İbrahim’ı yakmak için odunu bi çam ağacı vermiş. Kestin mi zilleme deye beddua etmiş. O beddua etmiş, gatr odunu çekmiş katır, haydi senin dölün döşün dutmasın demiş. Gatr ne doğurur ne eder ne ondan yavru olur ne bi beygire binse gene yavru olmaz, ganciğine başka bi hayvan binse gene yavru olmaz. Gatırdan hayvan olmaz. Sadece eşek beygire biner, beygirden gatr doğar.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

²¹³ M. Eröz, “Türk İçtimai Hayatında Totemizmin İzleri”, *İslam Tetkikleri Mecmuası Togan Armağanı*, İstanbul, 1973.

²¹⁴ M. Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 415.

²¹⁵ W. Radloff, *Sibirya’dan* (Çev: A. Temir), İstanbul, 1956, cilt I, s. 340.

²¹⁶ M. Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s. 415.

Değerlendirme

Yörede katırın lanetlenmiş bir hayvan olduğuna inanılır, kaynağı İslamî anlatılara dayanmaktadır.

1.2.2.10. Kedi

Kedi İslami inançlarda peygamberin duasını almış bir hayvan olarak kabul edilir. Rivayet şöyledir: Peygamber bir gün namaza durmuş. Tekbir aldıktan sonra siyah bir yılan gelip seccadenin üstüne kıvrılmış. Peygamberin secdeye varınca yılanın onu zehirleyeceğini anlayan kedi hızla koşup yılanı yakalamış ve dışarı atmış. Peygamber namazın sonunda kendisini kurtaran kedi için “sırtın yere gelmesin” diyerek dua etmiş ve onun sırtını sıvazlamış. İşte bu yüzden kedi ne kadar yüksekten düşerse düşsün hep dört ayağının üzerine düşmektedir. Halk arasında kedinin sırtının yere gelmemesi bu efsaneye dayandırılmaktadır.

“Peygamberimiz namaz kılarken yılan gelmiş, o kedi ordan uzaklaştırmış, okşamış sırtını, demiş senin sırtın hiç bi zaman yere gelmesin. Ne kadar yüksekten düşerse düşsün dört ayağı üstüne düşüyo mesela kedi.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

“Şöyle yapmış. Peygamberimizin beş parmağı vardır böyle üstünde. Başında. Yılan sokcam deye çıkarmış, o yılanı bastırırımış. Öyle öyle kurtarmış yani peygamberi. Ondan öyle okşamış, beş parmağı üstünde vardır kedinin.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

“Cenneti guutarcak olan kediymiş deelee. Sırtın yere gelmesin deye dua etmişle ona. Bak o düştü mü sıtı üstüne gelmez.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

İslam inancına göre hayırlı bir hayvan sayılan kediyi öldürmek de yöre halkına göre büyük bir günahdır.

“Kediyi öldürdüğün zaman yedi dene cami yapsan affedemiyor Allah seni. Afi yok.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 32)

Değerlendirme

Aydın’da kedi, peygamberi kurtarmış olması dolayısıyla olumlu bir hayvan olarak değerlendirilmektedir.

1.2.2.11. Köpek

İslamiyet'te köpeğin mekruh olduğu inancı vardır ve köpek olan eve meleklerin girmeyeceğine inanılır. Bununla birlikte İslam'a göre cennete girecek on hayvandan birinin de köpek (Ashab-ı Kehf'in köpeği) olduğu görülür.

Genellikle olumsuz bir hayvan olarak görülen köpek yöre halkı için özellikle uluduğunda ölüme işaret ettiği için uğursuz kabul edilir.

“Köpek uluduğu zaman cenaze çıkar derler.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

“Ummadık cenaze vaa diyoz. Köpek uluusa cenaze vaa diyoz. Kesin oluyo da haa. Genç köpek uluduğu zaman kesin kesin o gün cenaze vaadır. Köyün içinden çıkıyo yani.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 50)

“Uhuyan köpek uğusuzdur. Göge uuuuu ulusa uğusuzdur. Yere, o eyi.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“İyi gelmez deele insana uludu mu, ne zaman uluusa.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

Türk kültüründe ve mitolojisinde köpek, zannedildiği gibi olumsuz bir değer taşımamaktadır.²¹⁷ Yörede köpeğin uğurlu bir hayvan olduğu inancına da rastlanmaktadır. Bunda, kuşkusuz Tanrı'nın yarattığı her mahlukun kıymetli olduğu anlayışı etkilidir.

“Köpekli evlee uğurlu olumuş, uluduğundan belli olmazmış. Elin oğlu her gün duşmanmış yüzün güldüğünden belli olmazmış. Köpekli evler uğurlu olumuş gene Allah'ın yarattığı mahluk. Git demiş peygamber bi uğursuz bi hayvan bul gel demiş de gitmiş köpeği çekiğgeliymiş boynuna ipleri geçiymiş de. Ya bu benden hayırlısa Allah'ın yanda demiş goyveemiş yolda. Allah Teala bilmiyor mu onu? Sen demiş o keplin boynuna geçiidiğin ipi dakıp bene getiiseydin demiş gööcedin sen gününü demiş. O benim yanımda senden hayırlı demiş.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 33)

“Bak hu kedilee köpekle bizden gıymatlı. Neden mi? Evel Allah Teala, hadı demiş kendinden alçak bi dene bul al dak gel benim yanıma. Oodan arıyor tarıyor kendinden alçak bulameyyor. Ordan uyuz siyek bi köpek yatırdurumuş gari, dakmış gidipvarımuş, eee demiş dakıpgiderin emme demiş belki benden gıymatlıdır bu demiş. Goyveren ben bunu demiş. Kendi boğazına takmış gitmiş Allahı Tealanın

²¹⁷ A. Karadoğan, “Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü”, *Milli Folklor*, Sayı: 57, 2003, s. 109.

yanna. Eyer o gıppiyi dakıp getireydin benim yanıma demiş çekceen vaadı senin demiş. Gıppı (köpek) senden gıymatlı demiş.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 35)

Değerlendirme

Köpek Aydın’da genellikle uğursuz bir hayvan olarak algılanmaktadır. Bunun sadece İslam’ın köpeğe bakışından mı kaynaklandığını yoksa eski Türk inançlarından mı kaynaklandığını kestiremiyoruz. Yörede Tanrı nazarında köpeğin insandan daha kıymetli olduğu inancı da görülmektedir. Bu iki zıt inancın sebebini tespit edemiyoruz.

1.2.2.12. Geyik

Türklerde geyik kutsal bir hayvan olarak kabul edilmektedir. Türk mitolojisinde ve masallarında geyiğin yeri çok büyüktür.²¹⁸

Hun Türklerinin devamı olan Tu-cüe (Türkler)’lere ait olan bir efsanede geyiğin kutsallaştırıldığı görülmektedir.²¹⁹ Altay kamlarının dualarında “bindiğim hayvan geyik-sığını” ifadesine rastlanılmıştır.²²⁰ Batı Türk hükümdarı Bingul yöresinde yaşayan geyiklerin öldürülmesini yasaklamıştı. Türgiş hakanının mukaddes dağındaki geyikler yine aynı inançla avlanmıyordu.²²¹ Tonguz ve Yakutlarda geyiğin koruyuculuk ve kurtarıcılık fonksiyonlarına sahip uğurlu bir varlık olduğuna inanılıyordu.²²²

Geyik, aynı zamanda Orta Asya şamanlarının esrime esnasında yardımcı ruhlarından biridir.²²³

Anadolu’da, özellikle Alevi topluluklar arasında geyik, öldürülmesi günah olan bir hayvandır. Onlara göre geyik, bir çeşit melektir ve ermiş kişilerin geyik donuna girdiklerine inanılır.²²⁴ Bu gibi inançlar Sünni topluluklarda da yaygındır. Orhan Gazi döneminde yaşadığı, aynı zamanda Baba İlyas’ın müridi olduğu ileri

²¹⁸ Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt I, s. 567.

²¹⁹ W. Eberhard, *Çin’in Şimal Komşuları*, (Ter: Nimet Uluğtuğ), Ankara, 1942.

²²⁰ A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1986, s. 83; Eröz, *a.g.e.*, s. 407.

²²¹ Eröz, *a.g.e.*, s. 406.

²²² C. Özönder, “Türk Kore İnançları Arasındaki Benzerlikler”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:86, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1987, cilt IV, s. 296.; S. Buluş, “Şaman”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt XI, s. 331.

²²³ Eliade, *Şamanizm*, s. 116.

²²⁴ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul, 2008, s. 319.

sürülen Geyikli Baba adındaki Türkmen dervişin de geyiklerle beraber dolaştığı, geyiklere bindiği ifade edilmektedir.²²⁵

Anadolu’da bazı Türk dervişlerinin geyik kılığına girdiği ile ilgili menkıbeler bulunmaktadır. Bektaşî menkıbelerine göre, Alanya beyinin oğlu Gaybî, av esnasında bir geyiği ok ile yaralar. Gaybî, kaçan yaralı geyiği takip eder. Geyik sonunda bir tekkeye girer ve oradan ihtiyar bir derviş kılığında çıkar. Şehzadenin attığı oku hırkasının altından çıkarıp, ona geri verir. Bu ihtiyar derviş, Abdal Musa’dır. Gaybî, bu olaydan sonra Abdal Musa’nın müridi olur ve Kaygusuz Abdal adıyla hayatını sürdürür.²²⁶

“*Geyik kutsal sayılır. Abdal Musa’dan, Antalya’da, orda Kaygı deye bi avcı ava çıkmış. Kaygı ava çıkmış, avlanırkana bi geyiğe denk gelmiş. O da Abdal Musa, geyik donuna girmiş kendisiymiş. Bi ok atmış, koltuğundan denk gelmiş. Bi kaçmış o govalamış bi kaçmış o govalamış en sonunda Abdal Musa’nın türbesinin içine girmiş ganın izi. Gan izinden takip ediyö. Ee? Kapıcıları buraya giremezsiniz, yahu gireceem benim buraya geyiğim geldi, av bura geldi deye iddaşırkene, içerden salın onu demiş Abdal Musa. Ne diyon sen demiş. Ben bi geyiği vurdum ganı buraya gadar geliyo ben onu alacaam demiş. Geyiği vurdun mu? Vurdum. Neresinden vurdun? Gotluğundan. Okunu bilirmin demiş. Bilirim demiş. Hırkasını bi açmış. Bu mu? Bu. Abdal Musa’ya atmış oku. Bu sefer oku çıkarmış, vermiş. O Kaygı, ben senin yanında galıcam deye ona biat etmiş. Onun yanında galmış, onun adını sonra Gaygısız (Kaygısız) gomuş Abdal Musa. Gaygusuz Abdal goymuş.*” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Burada Abdal Musa’nın geyik donuna girmesi Şamanizm ile ilgilidir.²²⁷ Derviş ile geyikler arasındaki mistik bağa Orta Asya’da da rastlanmaktadır.²²⁸ Hoca Ahmed Yesevî’nin halifelerinden olup, XII. asırda yaşayan Hâkim Ata’nın sularda kaybolan mezarını arayan Celal Hoca, geyiklerin aracılığı ile bu mezarı bulmuştu.²²⁹

²²⁵ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1966, s. 46-47.

²²⁶ Eröz, *a.g.e.*, s. 374, 400-401.

²²⁷ Ali Selçuk, *a.g.e.*, s. 331.

²²⁸ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, cilt I, s. 569; M. And, “Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun Özellikle Hayvan Benzetmeceleri Bakımında Asya Kökenleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1983, cilt III, s. 40-42.

²²⁹ F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1976, s. 91, 92.

XIV. asrın sonunda XI. asrın birinci yarısında yaşadığı tespit olunan Kaygusuz Abdal'ın menkabevî hayatında geyiğin uğur ve kerameti açıkça görülmektedir.²³⁰

Değerlendirme

Türk inanç sisteminde uğurlu addedilen, kutsallaştırılan²³¹ ve avlanması yasaklanan geyik, bugün kutsallığını Aydın yöresi inançlarında da korumaktadır. Kaygusuz Abdal ile ilgili menkıbede gördüğümüz gibi geyik ile ilgili inançların kaynağı, İslami bir şekle bürünmüş gibi görünse de, eski Türk inançlarında, Şamanizm'de saklıdır.

1.3. TABİAT OLAYLARI

Gökle ilgili inançlar, hemen hemen bütün dinlerde vardır ve bununla ilgili inanç ve pratikler çok kere gökteki ay, güneş ve yıldızlarla ilgili olanlarla birleşmiş veya karışmıştır.²³² Denilebilir ki tarihi seyir içinde insanlar, yeryüzünden daha çok gökyüzü ile ilgilenmişlerdir. Gerek ilkel dinler, gerek ilahi dinler eskatolojilerinde, dünyanın yaratılışını anlatan mitolojilerinde gökyüzüne büyük önem vermişlerdir. İnsanlar, gökyüzünü yüce varlıkların, kutsal ruhların, çoğu kez kötü kuvvetlerin barındıkları bir yer olarak tasavvur edip, nedenini açıklayamadıkları göksel olaylar karşısında, çoğu zaman korku ve şaşkınlığa düşmüşlerdir.²³³

Türklerde de Güneş, ay, yıldız, gök gürültüsü, şimşek gibi tabiat kuvvetleri semavi ruhlar şeklinde tasavvur edilmekteydi.²³⁴ Yaratılış Destanı'nda tespit olunan inanca göre Tanrı'ya yaratma ilhamını veren "Ak Ana" ışıktan teşekkül etmiş bir kadının hayalidir.²³⁵ Oğuz Destanı'nda Oğuz'un anasının adı "Ay Kağan"dır.²³⁶ Bu destanda çocuk doğuran anaların doğum esnasında gözlerinin parlaması; Oğuz'un evlendiği kadının ışıktan inmesi; çocuklarına Gün, Ay ve Yıldız gibi isimlerin

²³⁰ A. Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara, 1983, s. 7-9; Dilgüşâ (Kaygusuz Abdal), Ankara, 1987, s. 1.

²³¹ M. Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 406.

²³² Yaşar Kalafât, *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları I, Türk Halk İrfanında Kurt*, Lalazer Kitabevi, Ankara, 2007, s. 58.

²³³ Sedat V. Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, 1966, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, s. 93.

²³⁴ Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 110.

²³⁵ N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1971, cilt I, s. 30.

²³⁶ Ş. Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 1981, s. 82.

takılması; ordulara kılavuzluk yapan gök tüylü, gök yeleli kurdun ışıktan doğması gibi hadiseler, Türk zümrelerinin ışığı, semayı ve gök cisimlerini mukaddes addetmelerinden kaynaklanmaktadır.²³⁷ Ayrıca Uygur Destanı'nda Bugu Han ve dört kardeşinin gökten inen semavî bir ışık huzmesinden yaratıldığını görüyoruz.²³⁸ Maniheizm dininin esası ışık ve iyilik tanrısına dayanmaktadır.²³⁹ Bu inanç ve telakkiler gök ve gökyüzü ile gök cisimlerinin muhtelif Türk zümreleri tarafından kutsal addedilmesinden kaynaklanmaktadır.²⁴⁰

Türkler, Ögel'e göre, yaratıcı güce, varlığa karşı İslamiyet öncesinde ve sonrasında pek farklı bir inanca sahip olmamıştır. Semavî dinlerde olduğu gibi, Türkler de kağanlarını, yeryüzünde Tanrı'nın elçisi şeklinde tasavvur etmekteydiler. Tanrı'nın yukarıda, gökyüzünde olması inancı, Türkler arasında, başlangıçtan günümüze kadar devam etmiştir.²⁴¹

Gök cisimleri ve tabiat olaylarına atfedilen kutsallık, günümüz Aydın yöresi halk inançlarında da varlığını devam ettirmektedir. Bu inançları genel itibariyle güneş ve ay tutulması, yıldız kayması, yıldırım ve yağmur olmak üzere dört başlıkta inceleyeceğiz. Güneş ve ay tutulması sırasında karşılaşılan uygulama ve inançlar birbirine benzer olduğu için ikisini aynı başlık altında incelemeyi uygun bulduk.

1.3.1. Güneş ve Ay Tutulması

Ay, eski çağlardan beri insanların ilgisini çeken, kimine korku, kimine sevgi salan bir gök varlığıdır. Ayın yeni doğuşu bir uğur, bir verimlilik belirtisi sayılır.²⁴²

²³⁷ Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara, 1971, cilt I, s. 115; Ş. Elçin, *a.g.e.*, s. 82; M. Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar (3) Tip Tahlilleri*, Dergah Yay, İstanbul, 1985, s. 17; Ş. Elçin, *a.g.e.*, s. 84; B. Ögel, *a.g.e.*, s. 140; H. Tanyu, *İslamıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1986 (2. basım), s. 38; Ögel, *a.g.e.*, s. 42; Elçin, *a.g.e.*, s. 86.

²³⁸ M. Fuad Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 1966, s. 56 (Dip not); N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, cilt I, s. 30.

²³⁹ B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, cilt I, s. 99; *Türk Mitolojisi*, cilt I, s. 83, 554, 555.

²⁴⁰ İ. Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, s. 297; Eröz, *a.g.e.*, s. 377; T. Gülensoy, "Türk Halk Bilimine Kaynak Olarak Moğolların Gizli Tarihi", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt I, s. 121.

²⁴¹ B. Ögel, *a.g.e.*, s. 117.

²⁴² İ.Z. Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 55.

Bu bakımdan yeni doğan, görünen ay’a bakınca zengin olmak, bolluğa kavuşmak isteklerinin gerçekleşeceği sanılırdı.²⁴³

Türk mitolojisinde Ay’ın erkek, Güneş’in de dişi olduğu bilinir.²⁴⁴ Güneşin kız olması sıcak, aydınlatıcı ve dişil oluşu, ayın eril olması yüzünü zaman zaman karartması şeklinde düşünülmüştür.²⁴⁵ Eski Türklerde genel olarak “güneş ana” ve “ay baba” deyimlerine rastlıyoruz.²⁴⁶ Altaylılara göre güneş ana, ay da atadır.²⁴⁷

Türk inanç sisteminde güneş ve ay kutsal olarak addedilmekteydi.²⁴⁸ Hunların güneşe, aya ve gökyüzüne sevgi ve saygı gösterip bunları kutlulaştırdıklarını Çin kaynaklarından elde edilmiş bilgilerden öğreniyoruz.²⁴⁹ Buna göre Türkler herhangi bir işe karar vermeden önce, durumlarını ayın ve yıldızların hareketlerine bakarak tayin etmeye çalışırlardı.²⁵⁰

Ay ışığının kötü ruhları dağıttığı varsayılır. Buna göre kötü tinler karanlıklarda, gecenin derinliklerinde barınmaktadır. Güneş çekilip ortalık kararınca, bu kötü tinler yeryüzüne dağılmaktadır. İşte ay, ışıklarını insanlara kötülük saçan kötü tinlerin üzerine dökerek onları kaçırmaktadır.²⁵¹ İslamiyet’e göre de ışık Nur’dur. İlâhî Işık’tır. (Nur Suresi, 35) Bu noktada Türk inançları ile İslam inançlarının örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Gök Tanrı inanç sisteminde güneş ve ay Tanrı olmamakla beraber kutsaldırlar.²⁵² Ayın kutsal kabul edilişi Gök Tanrı inancı ile tanışan bütün Türk boylarında görülmektedir. Nitekim Karaim Türklerinde de aya kutsiyet atfedilmektedir.²⁵³

Gök Tanrı inanç sisteminde Erlik Han’ın yeraltı dünyasının hâkimi olduğu, kötülükleri temsil etmesi yanında yılan, Evren, Ejder şeklinde tahayyül edildiği

²⁴³ M. Şakir Ülkütaşır, “Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977, s. 306.

²⁴⁴ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 14; Ögel, *a.g.e.*, s. 132.

²⁴⁵ (bkz: Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003.)

²⁴⁶ Ögel, *a.g.e.*, s. 169.

²⁴⁷ İnan, *Şamanizm*, s. 3-29.

²⁴⁸ İ. Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara, 1987, s. 97-99.

²⁴⁹ Eröz, *a.g.e.*, s. 377; Ögel, *a.g.e.*, s. 168.

²⁵⁰ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1976, s. 3.

²⁵¹ Eyüboğlu, *a.g.e.*, s. 65.

²⁵² Kalafat, *a.g.e.*, s. 49.

²⁵³ Kalafat, *a.g.e.*, s. 65.

bilinmektedir. Celmavuz'un, Karaçay-Malkar Türklerinde bir tür kötü ruhlu ejderha olup, ay ve güneşin tutulmasına yol açan bir varlık olduğu düşünülmektedir.²⁵⁴

Şaman inancına göre, güneş ve ay ile kötü ruhlar mücadeleye girerler. Bazen kötü ruhlar ay ve güneşi yakalayıp karanlıklar dünyasına sürdükleri için ay ve güneş tutulması olduğu inancı vardır.²⁵⁵ O zaman Şamanlar, bunları kötü ruhun elinden kurtarmak için davullara, tenekelere vurup gürültü ederek ruhları kaçırlar. Ay tutulması esnasında göğ ok atar, davul çalar, silahları birbirine vurur, bağırarak gürültü çıkarır.²⁵⁶ Anadolu'da Yörükler ve Tahtacılar arasında da yaşayan bu tür inançların kaynağı Şamanizm'dir.²⁵⁷

Altay Türklerine göre ay tutulması Yelbgen denilen bir canavarın ay'ı yemesinden ileri gelir. Bu korkunç mahlûku kovmak için havaya taş, silah atılır. Teneke çalınarak gürültü yapılır.²⁵⁸

Güneş tutulması sırasında göğ doğru tüfek, tabanca atılması, davul veya teneke çalınması, gürültü çıkartılması Türk inanç sisteminde görülen kara ve ak iyeler ile ilgili inançtan kaynaklanır.²⁵⁹ Gürültü; zararlı olduğuna inanılan güçlerden kurtulma ve kurtarmada uygulanan bir dinî pratiktir. İnanca göre çıkarılan gürültü ile fenalık yapmasından korkulan bu güçler bu şekilde kovularak korkup kaçacaklar ve böylece insanlar onlardan korunacaktır.²⁶⁰

Anadolu'da güneş ve ay kültü bütün diriliği ile yaşamaktadır.²⁶¹ Halk arasında ay hakkında pek çok inanma yer alır. Ay, Anadolu insanının yüreğinde sevilen, sayılan, kutsallık taşıyan bir gök varlığıdır.²⁶² Güneş ve ay tutulması ise uğursuzluk olarak kabul edilmektedir.²⁶³

²⁵⁴ Kalafat, a.g.e., s. 50; U. Tavkul, *Karaçay-Malkar Toplumlarında Sosyal Yapı ve Değişme*, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991, s. 60.

²⁵⁵ A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyal ve Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 28; A. İnan, *Şamanizm*, s. 29; Y. Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1990, s. 31.

²⁵⁶ A. İnan, *Şamanizm*, s. 3-29.

²⁵⁷ Eyüboğlu, a.g.e., s. 63.

²⁵⁸ "Şamanizm" Maddesi İslam Ansiklopedisi, s. 325.

²⁵⁹ Ethem Ruhi Fırlalı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:8, Ankara, 1994, s. 47.

²⁶⁰ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s. 53. (bkz: N. Tan, "Türk Folklorunda Ay Tutulması", *Türk Kültürü*, Aralık 1974.)

²⁶¹ Fırlalı, a.g.e., s. 48.

²⁶² İ.Z. Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul., 1987, s. 54.

²⁶³ Hayrettin Tolunay, "Ay Hakkında İnanmalar, İzmir'de V", *TFA*, 1956, s. 1288.

Alevî ve Bektaşî Türklerindeki bir inanca göre, güneş Hz. Muhammed, ay ise Hz. Ali' dir.²⁶⁴

Yörede ay ve güneş tutulması sırasında besmele çekmek, şahadet getirmek, dua okumak gibi uygulamalara da rastlanır. Ancak güneş ve ay tutulması sırasında en yaygın karşılaşılan uygulama tüfek atmaktır. Böylece güneşin ve ayın hastalığı geçirilecektir.

“Ay tutuluyor. Ona sıkıynan hastalığını geçiriyolaa. Sıkı atıyolaa sıkı. Tutulasya senin tüfek dolupduru ya, boşaldıyosun ay dedeye. Aya doğru atıyosun. Hastalığı geçcek. Ay hasta oluyor. Garang oluyo ay dede. Ay tutuldu demek, hastalık.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

“Bizikinler de atardı eveli. Hanı orda evren olurumuş da o atınca o goyverirmiş onu. Bizim büyüklerimiz öyle derdi. Gece ay bi dutulurdu dan dan dan dan ona sıkı atallardı ay dedeye. Ay dede o zaman kendi pasparlak parlar gelirdi.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 27)

“Güneş tutulmasında ve ay tutulmasında elinde silahı olan atar. Eskiden güneşe silah attığında güneşin açılmasını sağlamak için.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

Anadolu'da güneşin ilk ışıkları ile evin veya dükkânın kapısı açılırsa uğur ve bereket olacağı inancı vardır. Güneşin doğuşu ve batışı esnasında uyumak hoş karşılanmaz. Yöre halkı bu sebeple sabah erken kalkmanın önemli olduğuna inanmaktadır. Güneş ışıkları, Tanrı'nın yeryüzüne inen nuru kabul edilir ve inanılır. Bu inanç Hun çağından beri sürmektedir.²⁶⁵ Ayrıca yörede güneşin yedi günde bir yenilendiğine inanılır.

“Yediye değer verdiğimin sebebi yedi günde bir güneşin yenilendiğine inandığım için.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 26)

Değerlendirme

Türk inanç sisteminde, koruyucu birer iye mevkiinde oldukları anlaşılan güneş ve ay ile ilgili inanç ve uygulamaların, benzer şekilde yöre halkının hayatında

²⁶⁴ Kalafat, *a.g.e.*, s. 67.

²⁶⁵ A. Buran, “Eski Türk Gelenek ve Göreneklerimiz Fırat Havzasındaki İzleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1986, s. 12, 43.

yaşamakta olduğunu görüyoruz. Güneş ve ay tutulması sırasında dua okumak, besmele çekmek gibi İslamiyet kaynaklı inançlar görülse de, tutulmadan kurtulmanın en geçerli yönteminin tüfek atmak yani gürültü çıkarmak olduğu görülür. Başlangıçtan beri süregelen inançların yörede bu denli canlı bir şekilde yaşıyor olması dikkat çekicidir.

1.3.2. Yıldız Kayması

Yıldızlar da Ay ve Gün gibi birer koruyucu iye idi. Onlar da Gün'ün çekildiği anda yeryüzüne Tanrı'nın insanoğluna gönderdiği ışığı bildirmekteydi.²⁶⁶ Türkler, gökte her insanın bir yıldızı olduğuna inanırlardı.²⁶⁷

Yörede yıldızlarla ilgili en yaygın inanış, yeryüzünde her insanın bir yıldızı bulunduğu kanısıdır. Astroloji bilgi ve yöntemlerinin halk içinde yayılmaları bu inanışı oluşturmuş olmalıdır. Gökte bir yıldızın kaymasının, o yıldızın sahibi olan kişinin öldüğünü, ya da öleceğini haber vermesi yolunda açıklanması bu inanışa bağlanır.²⁶⁸

“Yıldız böyle zıp ener aşşaaaya. O zaman ona deller kim olursa olsun yıldızı düştü deller. Birinin yıldızı düştü deller. Allah'ın gadın Allah'ın verdiği. Bilmiyok biz Allah'ın emirini.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 27)

“Bi insanın ölceğine işaret ediyo. (Yıldız kayması)” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

Yıldız kayması yörede bazen “dede uçtu” şeklinde açıklanır. Bu ışıkla erenlerin evliyaların birbirine ziyarete gittiğine inanılır.

“Dede uçtu derler yani yıldız kaydığında. Ermiş dede.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

Yıldız kayması birinin öleceğine işaret ettiğinden tedbir olarak besmele çekilir yahut dua okunur.

“Halk arasında çoğu biri yıldız kaymasına bismillahirrahmanirrahim der daha.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

²⁶⁶ Ögel, *a.g.e.*, s. 180.

²⁶⁷ İ. Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara, 1980, s. 92

²⁶⁸ S. V. Örneke, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara, 1971, s. 24-25.

Değerlendirme

Türk inancında koruyucu iyelerden biri de yıldızlardır. Yörede her insanın bir yıldızı olduğuna, bu koruyucu ışığın yere inmesi ile insanın yaşamının son bulacağına inanılır. Bu inancın kaynağı da tıpkı ay ve güneş ile ilgili inançlarda olduğu gibi eski Türk inançlarıdır.

1.3.3. Yıldırım ve Şimşek

Yıldırım, gök gürültüsü meydana getirip elektriksel boşalma yaratan önüne geçilmez bir doğa olayıdır.

Eski Türkler, güneş, ay ve yıldızlarda olduğu gibi, gök gürültüsü, şimşek ve yıldırımda da birtakım gizli kuvvetlerin mevcut olduğuna inanmış ve bunları da birer ruh olarak telakki etmişlerdi.²⁶⁹ Nitekim göklerde kudret sahibi olan “ülgen” gök gürültüsünü oluşturup, yeryüzüne yağmuru ve doluyu gönderiyordu.²⁷⁰ Türklere göre yıldırımın düşmesi iyi ve uğurlu bir işaretti.²⁷¹

Türk-Moğol halk inançlarında yıldırımın bir insan veya hayvanı çarpmasıyla, Allah’ın o kişiye kızgınlığını gösterdiğine inanılır.²⁷² Altaylılarda gök gürültüsü, Tanrı’nın arabasının teker sesi, şimşek ise Tanrı’nın şeytanlara attığı şamar olarak yorumlanır.²⁷³

Yıldırım düşmesi, özellikle yağışın bol olduğu bahar aylarında görülür. Gök gürleyip şimşek çakınca hemen şahadet getirilir ve herkes bildiği duaları okumaya başlar.

“Gök güröldeyince onlar Lailaheillallah Muhammeden Resulallah diye dua ederlerdi.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

Şimşeğin metal cisimlere geleceğini düşünerek üzerinde altın taşıyanlar altınlarını çıkarmaktadır. Yine sacayağı atılması, ağaçlara çivi çakılması da bu düşünceden kaynaklanmaktadır.

“Eşhenüennailaheillallah ve eşhedü enna muhammeden abduhu ve resulüllah. Allah’a dua ediyon. E gari kookuyoz yıldırım düşee deye. Altına geliyoru

²⁶⁹ İ. Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 289.

²⁷⁰ A. İnan, *Şamanizm*, s. 78.

²⁷¹ Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt 2, s. 283.

²⁷² Jean-Poul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul, 1994, s. 100.

²⁷³ Ş. Gökova, *Mythologia (Söylence Bilim ve Halk Sönlenceleri)*, İzmir, 1990, s. 15-17.

altına. Ona şahadet getiriyoz gari. Altını olanlaa çıkarı goo, kookalaa.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

“Sacayaa ataalar. (Gök gürleyince)” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 63)

“Böyükleemiz ulu ağaç altına oturduğumuz zaman yıldırım çapmasın deye goca çivi çakaalaadı, ben böyükleeden duyaadım, bobamgilleeden. Ondan soona, şimşek çaktığı zaman la ilahe illalah den deeleedi bize.” (G41-Kaynak Kişi 63-Gelini)

Değerlendirme

Yörede şimşek ve yıldırım, korkulan tabiat olayları olup, bunlardan korunmak için bazı tedbirlere başvurulmaktadır. Metalden yararlanma gibi bilimsel temelli tedbirler yanında şahadet getirme ve besmele çekme gibi dini tedbirlere de başvurulduğu görülmektedir.

1.3.4. Yağmur ve Dolu

İlkellerden başlayarak hemen bütün insanlık tarihinde yağmurun taşıdığı önem büyüktür. Gökten inen bereket sayesinde insanların daha çok mutlu olacaklarının bilinmesi, yağmura ve diğer gökyüzü olaylarına kutsal bir değer verilmesine yol açmıştır. Özellikle İslamiyet’in kabulünden önce ve sonra Türklerin yaşadıkları bölgelerde de bunun için törenlerin yapılması, hatta komşu milletlerin kültürlerinden etkilenme veya onları etkileme dolayısıyla birçok varyantın oluşması, yağmur duasının ve bununla ilgili törenlerin ne kadar geniş bir alana yayıldığını kolaylıkla ortaya koymaktadır.²⁷⁴

Her kavimde olduğu gibi Türklerde de yağmur, bulut ve yıldırımlar ile gök gürlemeleri, birbirinden kolaylıkla ayrılmayan tabiat hadiseleridir. Yağmur sözü, en eski Türkçe metinlerinden itibaren görülen ve bu anlayışı karşılayan tek sözdür.²⁷⁵

Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk Tanrısı Türklerin cediti âlasına “yada” veyahut “cada, yat” denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına

²⁷⁴ Nevzat Gözaydın, “Dağıstan, İran ve Türkiye’de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1987, s. 165.

²⁷⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, Ankara, KB. Yay., s. 465.

çıkarırdı. Çin ve Arap kaynaklarında yada taşı ile ilgili birçok bilgi bulunabilir.²⁷⁶ Şaman/Kam adı verilen kimseler tarafından, Yada Taşı diye bilinen bu taş vasıtasıyla, istedikleri zaman yağmur yağıdırırlar, bulutları hareket ettirirler ve gökten kar sağlarlardı.²⁷⁷ Kaşgarlı Mahmut ünlü eserinde yaz günü böyle bir olaya şahit olduğunu kaydetmektedir.²⁷⁸ Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur. Şamanistlere göre, bu taş zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır.²⁷⁹ Yağmur duası, Türk mitolojisinin en eski ve devamlılık arz eden ürünlerindendir.²⁸⁰ Orta Asya ve Sibirya'dan Anadolu yaylalarına, köy ve kasaba gibi yerleşme alanlarına taşınan bu inanç, varlığını göçebe ve yerleşik Türk hayatında hala korumaktadır.²⁸¹

Yağmur duası Türk kültürlü halklarda bir kültür kodudur. Batı Türk kültür coğrafyası ile Doğu Türk kültür coğrafyasında konuşulan dilde farklılıklar görülebilse bile, inanç ve uygulama aynıdır.²⁸² Tevhit inancının son dönemi olan Muhammedîlikte de bu inançlara İslamî kılıflar giydirmişlerdir.²⁸³

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra şamanlığın birçok pratik ve uygulamasını İslamî bir kılığa büründürerek devam ettirmişlerdir. Günümüzde başta Anadolu sahasında yaşayan Türkler olmak üzere, diğer Müslüman Türk toplulukları arasında da yağmur yağıdırmak için yapılan yağmur duası törenlerinde çakıl taşı toplayıp, üzerinde Kuran-ı Kerim'den belli ayetler okuyup üfleyerek suya atılması âdeti, eski Türklerin yada taşı ile olan inançlarının bir uzantısı gibi görülmektedir.²⁸⁴

İslamî renge bürünmüş yağmur duasının temeli Kuran-ı Kerim'e değil, hadislere dayanır. Bütün Müslüman ülkelerinde ortak özellikler vardır; ancak törenin şeklini, yağmur duasının yapıldığı ülkenin yapısı belirler. Bunlara yerel

²⁷⁶ Boratav, a.g.e., s. 1222-1223.

²⁷⁷ Y.Kalafat-N.Y. Bayatlı, , *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 169.

²⁷⁸ Besim Atalay, *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*, Ankara, 1985, 2. basım, C. II, s. 13-14, 59.

²⁷⁹ A. İnan, *Şamanizm*, s. 160.

²⁸⁰ F. Köprülü, "Eski Türklerde Dini-Sihri Bir Anane Yat veya Yağmur Taşı", *İstanbul Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, S. 1, 1925, s. 1-11; F. Sümer, "Eski Türklerde Yağmur ve Kar Yağıdırma Adeti", *Resimli Tarih Mecmuası*, C. IV, S. 44, s. 2533-35.

²⁸¹ O. Acıpayamlı, "Türkiye'de Yağmur Duası", Ankara, 1964, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1963, Sayı 1-2'den ayrı basım.

²⁸² Şükrü Elçin, "Çömçe Gelin", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1965, S. 187, s. 4718.

²⁸³ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 39.

²⁸⁴ Kalafat-Bayatlı, a.g.e., s. 212.

adetler de katılınca her yörede farklılıkların görülmesi doğaldır.²⁸⁵ Nitekim Türkiye’de de özde aynı olmakla birlikte bölgeler arasında hatta aynı şehir sınırları içerisinde yağmur yağdırma törenlerinin değişik şekillerde uygulandığı görülmektedir.²⁸⁶

Hiz. Muhammed bu namazı ezansız ve kametsiz hutbe okuyarak, yüzü kibleye dönük elleri kaldırılmış haliyle dış giysisi ters çevrili şekliyle giyilmiş halinde kıldırılmışlardır. Başka bir tespitte de Hiz. Muhammed hutbe okurlarken cemaatten birisinin kuraklıktan, çekilen perişanlıktan bahisle peygamber efendimizden Allah’a yağmur yağması için dua etmesini talep eder. Bunun üzerine Hiz. Muhammed 3 defa ‘Allah’ım bize yağmur ver’ der. Bu duadan sonra gökte hiç bulut yokken bir hafta yağan bir yağmur gelir. Ertesi Cuma bir Müslüman, yağan yağmurdan zarar gördüklerini, yağmurun dinmesi için peygamberimizden dua etmeleri talebinde bulunur. Bunun üzerine Hiz. Muhammed ‘Allah’ım yağmuru üzerimize değil, etrafımıza; tepelere, vadilere, ağaçlı yerlere yağdır’ diye dua eder ve yağmur diner.²⁸⁷

Yağmur duasının hangi durumlarda nasıl yapılması gerektiği konusu hadislerde açıkça belirtilmiştir. Buna göre sabahleyin yerleşim alanlarının dışında iki rekâtlık namaz kılınır. Bu namaza katılanlar, sade kıyafetler giyer. Namazdan sonra iki hutbe okunur, cübbeler ters çevrilir ve yağmur duası edilir. “*Istiska*” adı verilen söz konusu yağmur duasının diğer aşamalarında okunmuş taşlar suya atılır; büyük küçük herkesin katıldığı kalabalık bir toplulukla yerleşim biriminin dışında yüksek bir yerde ya da bir ziyarette dua edilir. Dua sırasında elbiseler ters giyilir; eller, parmaklar yere doğru çevrili olarak tutulur. Daha sonra topluca yemek yenilir ve fakirlere hayır aşısı dağıtılır.²⁸⁸

²⁸⁵ İlhan Başgöz, “Çömçe Gelin; Bir Anadolu Yağmur Töreninin Kökeni ve Dağılımı Üzerine Bir Araştırma”, *Folklor Yazıları*, İstanbul, Adam Yay., 1986, s. 13.

²⁸⁶ Nilgün Çıblak, “İçel’de Yağmur Yağdırma Geleneği”, *Folklor/Edebiyat* C. VIII., S. XXXI, s. 93-103.

²⁸⁷ Kalafat-Bayatlı, *a.g.e.*, s. 167.

²⁸⁸ Pertev Naili Boratav, “İstiska Maddesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5/2, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1993, s. 1221-1222; Nilgün Çıblak, *a.g.m.*, s. 95

Dinî ayinlerden amaç insanı Tanrı'yla yakınlaştacağı kutsal bir alana çekmektir. Ayinler inananların kutsal bir alana girmesini sağlayan kurallar ve törensel davranışların bütünüdür. Yağmur duası da bir istek duasıdır.²⁸⁹

Eyüboğlu'nun bir tespitiye göre ise yağmurun yağmamasının sebebi güneşin insanlara kızması ve be nedenle kuraklığın başlamasıdır. İşte Anadolu'nun birçok yerlerinde bugün düzenlenen yağmur duası güneşin gönlünü yapmak, yağmur yağmayı sağlamak içindir. Eyüboğlu, bu inancın Eskiçağ Anadolu dinlerinden kaldığını belirtmektedir.²⁹⁰

Anadolu'nun birçok yerinde yağmur duası için su kenarları ve yüksek dağ tepeleri seçilir.²⁹¹ Allah'ın yarattığı mahlûkatın perişanlığını göstermek için yağmur namazına çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar, hasta ve zayıflar hatta hayvanlar da getirilir. Allah'ın duayı sevdiği inancından hareketler duanın 2 veya 3 gün tekrarlandığı da olur.²⁹² Yağmur duası/yağmur namazı mutlaka açık havada ve meskûn alanların dışında yapılır, kılınır. Pişirilen yemekler toplu halde yenir. Toplu halde yenilen yemeklerde, yoksullar da yedirilmiş olacağından bir saçı boyutu vardır.²⁹³

Yağmur duaları camide yapıldığı gibi, ulu zatların mezarlarının olduğu yerlerde, tepelerde, kutsal bilinen su ve ağaç yakınlarında da yapılırlar. Anadolu'da mezarlıklarda yapıldığı da olur. Yüksek tepelerin seçilmeleri, muhtemelen Eski Türk İnanç Sistemi'nde Tanrı'nın gökyüzünde düşünülmüş olmasının bir sonucudur. İnanca göre dua en yüksek yerde yapılmalıdır.²⁹⁴

Havalar kurak ve yağışsız gittiği zaman bütün Varsak yerleşim birimlerinde yağmur yağması için dua edilir. Mesela; Koçarlı'nın Çakmar köyü sınırları içerisinde olan ve köyün alt tarafındaki mezarlığın yanında bulunan türbe, bu köyün ve çevre Varsak köylerinin yağmur duası için geldikleri yerdir. Öte yandan aynı ilçenin Halilbeyli köyünün yakınındaki türbe civar köyler tarafından yağmur duası

²⁸⁹ Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, 2. baskı, İstanbul, Kitabevi Yay., 2007, s. 304.

²⁹⁰ İ.Z. Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul., 1987, s. 72.

²⁹¹ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 70.

²⁹² Yaşar Kalafat-Necdet Yaşar Bayatlı, *a.g.e.*, s. 166.

²⁹³ Kalafat-Bayatlı, *a.g.e.*, s. 187.

²⁹⁴ Yaşar Kalafat, *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X*, Berikan Yay., Ankara, 2007, s. 236

için gidilen önemli yerlerdendir.²⁹⁵ Yağmur duası sırasında eller yukarı çevrilmeyip aşağı tarafa çevrilir.²⁹⁶

Ayrıca Aydın merkez köylerinden biri olan Baltalı'da bulunan "Baltalı Dede" türbesi başta bu köy ve çevre köyler nezdinde çok önemli bir yer olduğu kabul edilmektedir. Köyün mezarlığının hemen yanında bulunan türbeye gidilerek kurban kesilir, yemekler yenir, dedenin etrafında belli bir süre dönülür ve daha sonra da yağmur duasına geçilir.²⁹⁷

Aydın'da genel olarak yağmur duası şöyle yapılır: Kuraklığın olduğu zamanlarda yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk bütün halk toplanarak en yakın yatır veya türbeye hoca ile birlikte dualar okuyarak çıkarlar. Özellikle küçük çocukların bu duaya katılmasına özen gösterilir. Bunda amacın Tanrı'nın merhametini sağlamak olduğunu sanıyoruz. Gidilen yatırlar genellikle yüksek yerlerdedir. Eğer çevrede yatır yoksa yağmur duası için camiye gidilir. Hoca yağmur duası okur ve herkes tespih çekip dualar okuyarak ona katılır, duada eller aşağıya bakacak şekildedir. Belirli sayıda taş toplanır ve bu taşlara dualar okunur. Okunan taşlar bir beze sarılarak bir değneğe bağlanır ve bir su kaynağına, örneğin Menderes Nehri'ne bırakılır. Namaz kılındığı da olur. Yağmur duası 3 gün sürer ve sonu Cuma gününe denk getirilir. Ziyafet de bu gün olur. Halk, getirdiği malzemelerden keşkek, lokma, aşure gibi yemekler yapar, kurban keser ve pişirilen yemekler hep birlikte yenir. Duanın sonunda çoğunlukla havanın bulutlandığı ve yağmur yağdığı belirtilmektedir.

"Yağmur duasında bilhassa küçük çocukların gitmesini isterler. Orda yemekler yapılır, lokmalar dökülür, ziyafetler verilir, şekerler dağıtılır, lokumlar dağıtılır. Orda o yörenin alim kişisi dua eder, eller böyle yapılır (burada ellerini parmaklarını yere bakacak şekilde tutuyor) yağmur yağsın anlamında, amin derler. Kalabalık olması, günahsız çocukların olması önemli. Mesela bir şehit mezarı başında, bir evliya mezarı başında, bir türbe mezarı başında olabilir. Bunun yanında, bunlarla ilgisi olmıyan, genelde ilkbahar mevsimine doğru olur, kıra,

²⁹⁵ Gökbel, a.g.e., s. 129.

²⁹⁶ Kazım Arslan, Koçarlı'nın Çakmar Köyü, 80 yaşında, okur-yazar; Hulusi Öndül, Koçarlı'nın Cincin Köyü, 60 yaşında, ilkokul mezunu; Ragıp Özalp, Aydın Merkez Baltaköy, 65 yaşında, ilkokul mezunu.

²⁹⁷ Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 129.

kırlar çok caziptir o dönemde, yapılır. Kadın, erkek, çocuklar hepsi olur. Ha şöyle, bizim köylerde eskiden çocukları bir araya getirirlerdi. Bi bayrak yaparlar, köyün bütün çocukları toplanırız evlere gideriz. Evlerde bize hediyeler verirler. Çocuklar sevindirilir, üzerlerine su serpilir, karşıya doğru. Yağmur yağsın diye. Yağmur yağsın diye tekerleme gibi şeyler söylenirdi. Benim çocukluğumda yapılırdı bunlar. Şimdilerde çok şeyler yok oldu. Yapılmıyo değil, yapılyo. Kuraklık oldu mu yapılyo. Hatta bu camilerden de yapılyo. Cuma vaazından sonra hoca yağmur duası yapabiliyo.” (Görüşme 8-Kaynak Kişi 9)

Burada yağmur duası öncesinde çocukların ev ev dolaşması ve hediyeler toplaması bir saçı görünümündedir. Onlara su serpilmesi ise su kültü kaynaklı bir inançtır.

“Çok kuraklık olursa yağmur duasına çıkarız. Hocalarla halk çıkıyo. Kadın erkek ayrımı olmaz. Şurda yukaada Müsella denen bi yer vaadır, orda yatırlaa vaadır. Oraya gidilir, orda yağmur duası edilir. Hocalar okuyo, herkes tespih çekiyo hocaların tarif ettiği şekilde. Kuranlar okunuyor. Kuran olarak dağıtıyo hoca, Yasin dağıtıyo diyelim. Filan tane 300-500 yasin okuncak, bilennee Yasin okusun. Bilmiyenee taş toplanıyor, ne gadaa olduğunu onu bilmiyorum, kırk bin mi ne gadaa, o taşlar okunuyor. Her taşa bir külfüallah okunuyor. Etraf köyleeden de ziyarete geliyolar. O taşlar okunuyor, dualar yapılyor, orda bizim keşkek yapılır 5-10 gazan. Bu yinir. Ordaki halka 3 gün olur. Üç gün olur duamız, üçüncüsü gün bu yiyecklee olur. Sonu Cuma gününe denk getirilir. Ekseriyetini ben öyle biliyorum. Duamız boşa çıkmaz. Bu okunan taşlar Menderes’e atılmıyo, sallanımyo hani bi şeye asılıp nasıl oluyo öyle bi şeyelee oluyo. Çoluk çocuk, yaşlı ihtiyar gidebilen herkes gitmeğe gayret ediyor. Golay golay boş dönmeyiz. Belli olmaz, hava ordayken bulutlanabilir.” (G35-K56)

40.000 taşa dua okumak şeklinde gördüğümüz bu inancın kaynağı halk sofizmindeki kırk inancı ile bağlantılıdır.²⁹⁸ Kırk sayısı ile ilgili bir diğer inanç hatırlayacağımız gibi yeni doğmuş bebeklerin kırklanması ile ilgili idi. İki uygulamanın benzerlik gösterdiği görülüyor. Her ikisi de su ve taş kültürünün günümüz inançlarına yansımalarıdır.

²⁹⁸ O.S. Adal, “Savur’da Yağmur Duası”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1961, S. 151, s. 2367.

“Gidiyoz işte o dediğimiz yatırlara, gidiyoz orda ibabet ediyoz. Yağmur yağmazsa yapılyo. En az on beş gişi kadın erkek çocuk gidiyoz. Orda bi gurban kesilir. O gurban çoluğa çocuğa o isanlara yidirilir, sofraya doası okunur, orda hepimiz ibabet ederiz, niyaz ederiz sonra ordan geliriz.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

Yörede yağmur duasına çıkıldığında kurban kesilmesi, yemekler pişirilmesi ve gelenlere yedirilmesi saçma mahiyetindedir. Yağmur Duası’nda kurban kesme inanç ve uygulaması, Hristiyan Türk kültür coğrafyası üyelerinden Ortodoks inançlı Gagavuz Türklerinde de vardır.²⁹⁹

“Yağmur yağmazsa yapılyo tabi. Huuda kaaşıda Mescitbelen deniliyo, eskiden ooda mescit olduğunu söylerler, ooda yapılyodu. İşte aşure yapıyolar, lokma döküyolar, namaz kılıp dua ediyolar, yapılyırdı.” (Görüşme 23-Kaynak Kişi 29)

“Daha yağmu yağmadığı zaman Hıdırellez Dedesi vaadı taa yokarlarda. Derin hocalaa vaadı öldü o hocalaa. Oraya amin deye deye çıkaldı, gelirken amin deye deye yağmu yağaadı. Hindi öyle hocalaa mı vaa gari? Allahukber allahuekber deye deye hocalaın önünden gidiliidi. Çocuklaa gideedi.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 34)

“Yağmur duası yapaalar bizim buuda. Yağmur yağmazsa yapılyır. Halk toplanır, hocalar geçer öne doa edeeler, heekes amin der, hööle yapaalar elleri (avuçlar aşağıya doğru). Bizim köyde çoktur o.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

“Yağmu yağmadığı zaman yağmur duasına çıkaalaa. Keşkek bişirilee, aş bişiriiler camide. O zaman Allah tarafından yağaasa yağıyo işte.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

“Yağmur yağmazdın, geyerdin kepengi yağmur duası ederdin. Ev ev gezerdin, hayır toplardın, yağmur duası ederdin, şimşir vururdun, ertesi gün şakır şakır yağmur yağardı.” (Görüşme 1- Kaynak Kişi 1)

Tüm bu uygulamalarda, Tanrı ile iletişim kurmak için türbe, yatır ve cami gibi kutsal mekânların seçildiği görülmektedir.

²⁹⁹ Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagavuz Türkleri, Tarih Dil Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara, 1991, s. 46.

Yörede yağmurla ilgili bir başka inanç ise nisan yağmurunun bereketli olduğudur.

“Annem öyle derdi. Nisan yağmuru yere düştü mü ot olur, insana düştü mü et olur derdi.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Yağış, bolluk ve bereket için vazgeçilmez bir tabiat olayı olmakla birlikte çok fazla yağmur yağması yahut yağışın dolu biçiminde düşmesi halk için afet niteliği taşımakta ve önlenmesi için bazı tedbirler alınmaktadır.

Yağış dolu olarak yağınca, dolunun durması için dışarı sacayağı ters olacak şekilde atılır. Bu uygulama çok fazla yağmur yağdığı zaman da yapılmaktadır. Sacayağı hem demir hem de od/ocak kültürü ile ilişkilendirilmektedir.³⁰⁰ Bu pratikte gökten gelen felaketin, yapısında koruyuculuk ve kurtarıcılık unsurlarını bulunduran “demir”in kudretiyle kaldırıldığı inancını görüyoruz.³⁰¹

Yağmurun ve dolunun dindirilmesi amacını taşıyan bir başka uygulama ise evin buluş çağına girmemiş ilk çocuğunun eline bıçak verilerek toprağa saplamasını sağlamaktır.

“Gülizar Hanım Teyze diye babaennemin bi arkadaşı vardı. Çok yağmur şimşekli olduğu havada oğlum şu ekmek bıçağını toprağa batır, yağmur dinsin. 1952-53 yıllarında. Neden? Annesinin ilki yaparmış bunu, ben de annemin ilk çocuğuyum. Git bu bıçağı bahçeye batır toprağa. Yağmur bundan durur derdi. Bıçağı toprağa batır dedi ama ters mi yüz mü bilmiyorum.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

Aydın’daki bazı Varsak köylerinde tam aksine evin son çocuğuna dolu kestirilmektedir. Bu dolu tanesini kesen evin en küçük çocuğunun da son çocuk olması temennisinde bulunulur.³⁰²

Değerlendirme

Yağmur yağması daima bereket, rahmet olarak algılanmıştır. Yörede kuraklığın olduğu zamanlarda Anadolu’nun diğer bölgelerinde olduğu gibi yağmur

³⁰⁰ Y.Kalafat-N.Y. Bayatlı, *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 191.

³⁰¹ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 38-39.

³⁰² İbrahim Karademir, Aydın-Merkez Baltaköy, 57 yaşında, ilkokul mezunu; Sadık Ece, Aydın-Merkez Tepeköy, 61 yaşında, ilkokul mezunu.

duası yapılmaktadır. Bu uygulama geçmişteki kadar canlı olmasa da günümüzde devam etmektedir. Aydın'da, yağmur yağdırma törenlerinde Orta Asya kültüründen ve eski Türk dininden izler buluyoruz. Belirli formülistik sayılarda taşların toplanması, saç mahiyetinde kurban kesilmesi ve yemek dağıtılması, toplanan taşların bir su kaynağına bırakılması, ellerin göğse değil yere çevrilmesi (ters motifi) gibi İslamiyet'te görülmeyen uygulamalar bizi bu sonuca götürmüştür. Taşların dualar okunarak bırakılması yada taşı ve yer-su kültlerinin bir uzantısıdır. Dolu kesme uygulamaları da yine Türklerde kutsal sayılan demir madeninden yararlanılarak yapılmaktadır. Eski Türk dininden kaynaklanan bu inanç ve uygulamalarda diğer halk inançlarında karşılaştığımız İslam gömleğini de görmek mümkündür. Bu nedenle yağmur ve dolu ile ilgili inanç ve uygulamaların Türk milli kimliğinden kaynaklanıp, İslami bir yapıya bürünmüş olarak Aydın ilinde yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

TİNSEL/BÜYÜSEL ÂLEMLE İLGİLİ İNANÇLAR

Tinsel-büyüsel âlemle ilgili temelde birbirine benzer olan açıklamalar ve tanımlamalar yapılmıştır. Bunlara göre dünya bilinen ve görülen bir evrendir; geride kalan ise bilinen bir evren olmayıp başka bir âlemdir. Bu âlem hayaletlerin, şeytanların, cinlerin dünyasıdır. Bir yanda evren, diğer yanda kaos vardır.³⁰³ Geride kalan dünyanın varlıkları genellikle kötü ruhlardır. İnsanlar için, iyi ve kötü ruh inancı, cin ve şeytan inancı, ölümün ardından ruhların yaşamaya devam etmesi anlayışından doğmuştur.³⁰⁴

Kötü olanlar kabul edilen doğaüstü varlıklar; şeytanlar ve Müslüman olmayan cinlerdir. Bunlar bu özellikleri nedeniyle insanlara onları korkutmak, aldatmak ve onları kötü yola sevk etmek gibi amaçlar için çalıştıkları düşünülmektedir. Öte yandan insanlara her ne şekilde olursa olsun zarar veren bir çeşit cin de gelenekte çok rahatlıkla “şeytan” olarak tanımlanabilmektedir.³⁰⁵

Cinler ve şeytanlar aynı varlıklarmış gibi görünmelerine rağmen, cinlerin kâfir cin, Müslüman cin ve mezhepsiz cin gibi çeşitlilikler göstermesi ve her iki varlıkta birtakım köken farklılıkları görülmesi sebebiyle bu varlıkların ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

Türk halk kültüründe doğaüstü güçlerle kurulan iletişimin bir diğer ayağı ise ölümlerle kurulan iletişimidir. Ruhla ilgili inançlar başlığı altında ölümlerle kurulan iletişimi de inceleyeceğiz.

Yörede doğaüstü varlıklar olarak cin, şeytan ve ruh ön plana çıkmaktadır. Karabasan, peri, alkarısı olarak tabir edilen varlıklardan ise nadiren söz edilmektedir. Bu anlamda Türk halk kültüründe birtakım doğaüstü varlıkların halk hafızasında işlevini yavaş yavaş terk etmekte olduğunu söyleyebiliriz.

³⁰³ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1991, s. 10.

³⁰⁴ S. Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3. bs., Gerçek Yay., İstanbul, 1995, s. 25.

³⁰⁵ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 74.

Fal ve büyü ise geçmiş öğrenmek ve geleceği değiştirmeye yönelik uygulamalardır. Aydın halkının çeşitli sebeplerle bunlardan faydalandığı görmekteyiz. Büyü sırasında cinlerle irtibat kurulduğundan bu inanış ve uygulamalar birbiriyle iç içe bir görünüm kazanmaktadır. Muskanın kötü ruhlara karşı bir kalkan olarak kullanılması ve koruyucu özelliği de yine bu inançlarla bağlantılıdır.

Nazar inancı yörede oldukça yaygındır. Nazara inanmayan kimse hemen hemen yok gibidir. Nazarın ne olduğu, nasıl korunulduğu ve nazarı tedavi etme usulleri hakkında ayrıntılı incelemeyi ilgili konu başlığında yapacağız.

Bereket, kısmet açma, uğur ve kutsallık kazanma ile ilgili inançlar hem birbiri içine geçmiş bir mahiyette hem de büyüsel işlemlerle ve nazar inancıyla bağlantılı bir biçimde görülmektedir ve bu nedenle tüm bu konulardan sonra işlenmesine dikkat edilmiştir.

2.1. CİN

Halk geleneğinde, birtakım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkilerini belirten esrarlı yaratıkların varlığına inanılır. Onlar hiçbir zaman iki kişi bir arada iken görünmezler; insana, tek başına olduğu zaman, çeşitli kılıklarda kendilerini gösterirler. Bu varlıkları çeşitli şekilleriyle adlandırmak için genellikle “cin” kelimesi kullanılır.³⁰⁶

Geleneksel ve sosyal olarak varlığına inanılan bu yaratıklarla çeşitli şekillerde iletişime geçildiğine dair anlatılar vardır. Bu tür varlıkların içinde özel bir grup olmakla birlikte, “cinler” mensup oldukları gelenek çevresinin yayılıp genişlemesiyle neredeyse bütün olağanüstü varlıkların genel adı haline dönüşmüş durumdadır. Cin kelimesi Türkçe’ye Arapça’dan Arapça’ya da Latince “genius” kelimesinden geçmiştir. Latinedeki anlamı, “insanları, hayvanları, yerleri koruyan, onların kaderini yöneten ruh” ya da “tanrımsı varlık”tır.³⁰⁷

Kur’an-ı Kerim’de cinlere pek çok ayette yer verilmiştir. 72. sure Cinn sûresidir. İncil’de de cinler geçmektedir. Cinle ve kötü ruhlarla ilgili olaylar yer alır. (Markos, 1/23-37;5/1-17) Tevrat’ta Yahudilerin cinlere kurban keserek tapındıkları

³⁰⁶ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 74.

³⁰⁷ Boratav, *a.g.e.*, s. 74.

belirtilir. (Tasniye, 32/16-17; Levilliler, 17/7-8; Tekvin, 6/1-4) Kuran’da geçiyor olması sebebiyle halk arasında cinlerle ilgili inançlar geniş yer tutar.

“Şeytan ve cinin olduğuna inanırım. Onlar insan şekline veya şuna buna girerlermiş, görünürlermiş. Böyle saf, sakın olduğu anlarda insanların veyahut da çocuk yaştakilere daha fazla görünürlermiş. Bunlara inanırım. Çünkü neden, Kuran-i Kerim’de geçiyo bunlar, onun için kabul ediyom.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

Yunanca daemon (cinbilimi) inancı, Batıda pagan dönemi inancı olarak devam etmektedir. Roma’da cinler hakkında çeşitli inanışlar vardı. İnaniş’a göre cinler, yarı insan, yarı maymun; bir inek veya bir köpek şekline girebilir.³⁰⁸

Batı’da Hristiyanlığın kabulünden sonra da cin inancı devam eder. Katolikler, Ortodokslar ve Protestanlar kitaplarında, cinlerden gözle görülmeyen ve şeytana hizmet eden kötü ruhlar olarak bahsederler. Eflatun daemonları ölümlerin ruhları olarak kabul eder.³⁰⁹

Batı dünyasında cinlerin Âdemden önce yaratıldığına inanılır. Cinler de ürer ve ölümler. Yaşamları insanlara göre çok daha uzundur. Çoğu yıldız kaymaları sonucunda ölür. Deniz kıyısında, ağaç dibinde, küllüklerde ve pis yerlerde yaşadıklarına inanılır. İnsanlarda olmayan belli güçlere sahiptirler. Çeşitli hayvan şekillerinde görülebilirler. Bazı kişilerce de denetim altına alınabilirler.³¹⁰

İslam medeniyeti dairesinde anlatılanlara göre, Tanrı’nın cinlerden insana secde etmesini istemesi üzerine, cinlerin atası kabul edilen İblis’in mantık yürütme ve kıyas yoluyla kendilerinin insandan üstün olduklarını iddia ederek Tanrı’nın emrini geri çevirmeleri üzerine Tanrı tarafından lanetlenen bir topluluk olarak düşünülürler. İnsanı kıyamet gününe kadar Tanrı’nın istediği yoldan çevirmek ve bu yolla kendi üstünlük iddialarını ispatlamak için birtakım faaliyetlerde bulunduklarına, insanlarla birlikte aynı mekânları paylaştıklarına ve zaman zaman rahatsız etmek üzere doğrudan veya dolaylı olarak insanlarla iletişim kurduklarına inanılır.

³⁰⁸ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 72.

³⁰⁹ Giovanni Scognamiglio-Arif Aslan, *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Cinler*, Karizma Yay., İstanbul, 1999, s. 17-20, 26-28, 31-33.

³¹⁰ W.B. Crow, *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*, (Çev.: Fulya Yavuz, Dharma Yay., İstanbul, 2002, s. 89-90.

Araştırmacılar, animizm sisteminin çekirdeğinin ruhlar âlemi olduğunu ve cinlerin de bedenden kurtulmuş birer ruh olduğunu kabul ederler.³¹¹ Cin, sözlüklerde örtülü veya gizli anlamına gelir. Dünyanın değişik yerlerinde, bir insanın ruhunun kaçırılması, yani hasta olması, ya da ölmesi cinlere bağlanır. Eğer insan cinle karşılaşır onunla konuşursa, cinin insanın soluğunu keseceğine ve onun ruhunu içine çekeceğine inanılır.³¹²

Şamanın ruhlara egemen olma özelliği vardır. Şaman “kendi ruhlarını” yönetir. Şaman aynı zamanda bir ruh uzmanıdır.³¹³ Animizm düşünce yapısında, kötü ruhların cinlere dönüştüğüne inanılır. Şamanların görevleri arasında, insanların içlerine girip onları hasta eden cinlerle mücadele ederek hastayı iyileştirmek de vardır.³¹⁴

Kaşgarlı Mahmut eserinde, cin çarpmasına karşı, kamların tedavi edici rollerinden bahseder.³¹⁵ Cinler Münasebeti ile Kaşgarlı, “*Çıwı, cinlerden bir bölüğünün adıdır. Türkler şuna inanırlar ki, iki bölük (birlik) birbiriyle çarpıştığı zaman bu iki birliğin vilayetlerinde oturan cinler de kendi vilayetlerinin halkını kollamak için çarpışırlar. Cinlerden hangi taraf yenerse, onlardan yana çıktığı vilayet halkı da yener. Geceleyin bu cinlerin hangisi kaçarsa, onların bulunduğu vilayetin halkı da kaçar. Türk askerleri geceleyin cinlerin attığı oktan korunmak için çadırlara saklanır. Bu, Türkler arasında yaygındır, görenektir*” der.³¹⁶

Türkler, pagan dönemdeki tanrıları ve şeytanları, İslâmiyet’i kabul ettikten sonra da cinlere ve perilere benzetirler.³¹⁷

Dünyanın her yerinde cin inancı vardır. Ortak inanış, cinlerin bir şekilde insanlara zarar vermeleridir. Cinler genellikle çöplük ve benzeri yerleri tercih ederler.³¹⁸

³¹¹ Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, (Çev: Niyazi Berkes), Cumhuriyet Yay., (Bskı yeri yok.), 2. cilt, 1989, s. 14.

³¹² James George Frazer, *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, İstanbul, Cilt I, 1991, s. 130.

³¹³ Mircea Eliade, *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, (Çev: İsmat Birkan), İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 24, 26-27.

³¹⁴ S. Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3. bs., Gerçek Yay., İstanbul, 1995, s. 51, 53-54, 58-64.

³¹⁵ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyal ve Araştırmaları*, 4. bs., TTK Yay., Ankara, 1995, s. 72-73.

³¹⁶ Muallim Rıfat Kılıslı, “Divânı Lügât-it Türk Tercümesi Münasebetiyle”, *Yeni Sabah*, 9-10 Eylül 1940; zikreden R. Genç, *Kaşgarlı Mahmut’a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Ankara, s. 133.

³¹⁷ Jean Poul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), 2. bs., İşaret Yay., İstanbul, 1994, s. 31.

Halk arasındaki cine dair inanışlar, dayanağını Kur’ân-ı Kerim’den almakla birlikte, eski Türk dini inanışların etkisini de taşır.³¹⁹

Türkler iyiliklerin ve kötülüklerin iyelerden ve arvalardan geldiğine inanırlardı. Onları kızdırmamaya, onların yardımlarını kazanmaya, onları memnun etmeye çalışırlardı. Bu yüzden, atalarımız Türkler, yılın belirli zamanlarında Tengri, iyeler ve arvalar için âyinler düzenler ve bu âyinlerde kurbanlar kesip şükranlarını onlara sunarlardı. Her varlığın bir iyesi olduğuna inanan Türkler onları kurban ve saçı ile kazanmaya çalışırdı.³²⁰

Cin kavramı, dinî folklorde çeşitli isimler ve tezahürlerle sürdürmektedir. Tasavvuf ehli, cinin ancak hayal gücüyle kavranabilen varlıklar olarak tanımlar. Şeyh Bedrettin *Ey kişi, için meleklerle ve şeytanlarla doludur; galip gelen kararı verir. Cinler ise ikisinin arasındadır*³²¹ demektedir.³²²

Türk halk kültüründe cinler iki gruba ayrılırlar. Bir kısmının İslamiyet’i kabul ettiğine ve bunları Müslümanlara karşı iyi sayılabilecek davranışlarda bulundukları kabul edilir. İslamiyet’i kabul etmeyenler ise “şeytan” olarak adlandırılır ve bunların insanları yoldan çıkarmak istediğine inanılır. Bu konuyla ilgili Aydın’da farklı bir sınıflandırma yapılmaktadır. Cinlerin Müslümanı, kafiri ve beşinci mezheplisi yani mezhepsizinin bulunduğu inanılmaktadır.

“İlginç bi kız çocuğuna rastladım ben burda hocada. Yıl 80. Bak, annesi buradan elini tutuyo, babası da bu elini tutuyo kızın. Gözlerin altı olmuş böyle esrar içmiş gibi, kolunu kurtarıyo bi şeyler yapıyo. Hocanın elinde bi kitap var eskilerin yaptığı bi kitap var. Çeviriyo çeviriyo çeviriyo hangi sayfada ne kaldı, sayfanın birinde bakıyo senin o hastanın olayını görüyo. Gördü, hoca başladı terlemeye. Hoca bi saat mı iki saat mı uğraştı o kız çocuğu için. Tombağa dedi hoca yak dedi, bi yaktı, elindeki kağıdı yaktı. Bakın kardeş, hayatta ben öyle acı bi çığlık duymadım. Bir çığlık başladı o yanıyo diye, yıkıyo ortalığı kız çocuğu. Hoca dedi ya

³¹⁸ (bkz: Scognamillo-Aslan, *a.g.e.*, s. 31-32, 89.)

³¹⁹ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 77.

³²⁰ H. Tanyu, “Eski Türklerin Dini Totemcilik veya Şamanlık Değildir”, *V. Milli Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 1985; A. İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, 1968, s. 245-415, 418; M. Eröz, “Türk Toplumlarındaki Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1985, Sayı 35, s. 56-57; “Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği”, *Türk Kültürü*, 1980, Sayı 2011, s. 211-216.

³²¹ D. Doğan, *Bütün Yönleri ile Sorgun*, Ankara, 1990, s. 13.

³²² Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 51.

bi sağına soluna bak onu ben yaktım o gitti dedi. Kız çocuğu bi döndü baktı babasını gördü aaa babacığım. Sanki 10 yıldır babasına hasret. Öbür tarafta annesi. Buna, hoca anlattığına göre cinlilerin beşinci mezheplisi yani mezhepsizi yakalamış. Bu kadar şerefsiz bir hoca olur mu dedim. Yani ben senin yaptığın tılsımı bozup. O da dedi ki, İbrahim insanlara yalnız insanlar zarar vermiyor. Felak ve nas surelerinde geçer. Ne diyo, ins ve cinin şerlerinden sana sığınırım de diyo peygamberimize cenab-ı Allah. Çünkü ona da yapmışlar, götürmüşler kuyunun dibine gömmüşler, kuyunun üstüne taş bastırmışlar. Peygamberimiz ıstırap duyuyo böyle, kaç tane iğne sokmuşlar. Kulezübirabbinfelak kulezübirabbinnas sureleri her biri on bir ayettir. Okudukları ayette bir iğne söküyolar, peygamberimiz rahatlıyo. Şimdi bu sureleri oku ki seni ben kurtarayım, Cenab-ı Allah'ın şeyi. Biz insan olarak kendimize çok güveniyoruz. Ama bizim etrafımızda başka alemler var. Cin alemleri var. Biz onları görmüyoruz, onlar bizi görüyo. O da dedi ki onların hocaları var dedi, onların hocaları da bunun üzerindeki muskayı attırıyo bunu dedi böyle yapıyo gene aynı şekilde hasta ediyο dedi.” (Görüşme 30- Kaynak Kişi 44)

Kur'an, insanın topraktan, cinlerin ateşten yaratıldığını beyan etmiştir. Ancak peygamberden gelen bir haberde, meleklerin ışıktan yaratıldığı nakledilmektedir.³²³

Cinler kendilerinden iyilik yahut kötülük gelebileceğine inanılan soyut varlıklardır. Tıpkı insanlar gibi onların da bir hayat sahası vardır ve insanlarla iç içe olan bu hayat sahası içerisinde onların hoşlanmadığı şeyler yapılmadığı müddetçe insanlara zarar vermezler. Onları kızdıran, rahatsız eden veya kaynar su dökmek veya üzerlerine basmak yoluyla yaralayanları, öldürenleri çarpmak, sakatlamak veya öldürmek yoluyla cezalandırırlar. Kendilerine yardım edenler başta olmak üzere, gönüllerini hoş edenleri mükafatlandıkları düşünülür.³²⁴

“Mesela annem bize derdi ki kızım kaynak suyu yere dökmeyin, altına bi tepsi koyun onun içine, kaynak suyu yere dökmeyin, uğrarsınız derdi. Biz de inanırdık. : İşte mesela kimisinin şimdi oluyo ya, ağzı yamukuyo, bi tarafı tutuyo felç oluyo bişeyler oluyo işte. Annem bize öyle söylerdi biz de onu dinlerdik. Onların

³²³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zaman Feza Yayıncılık, İstanbul, tarihsiz, C.4, S.317 vd.

³²⁴ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 83.

üstüne dökermişin o kaynak suyu, denk gelirmiş. Kaynak suyu dökünce tabi onlar bi şey olucak, ondan sonra sana da mesela felç oluyosun bi şeyler oluyosun, ağzın yamukuyo Allah korusun. Bismillasız dökmiycen, sonra altına bi şey koycan öyle dökcen, bismilla destur savuş diyceksin onu dökceksin. Onlar pis yerlerde olurmuş, buradan irak olsun.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

Cinlerin insanlara karşı davranışları türlü türldür: kızdırılmazlarsa kötülük etmezler ya da zararsız muzipliklerle yetinirler. Onlardan gelebilecek kötülüklere karşı gerekli tedbirleri almayanları, onları herhangi bir sebeple kızdıranları, hele onlara meydan okuyanları çarpmak, sakatlamak hatta öldürmek suretiyle cezalandırırlar. Cinlerden gelebilecek sakatlıklar içinde en çok sözü edilenler, uzuvların çarpılması ile inmedir. Başkaca marifetleri arasında karı-kocaların aralarını bozmak, evlenmelere engel olmak da vardır; bu türlü haller onları kızdırmanın sonucu olduğu gibi, kadına bir erkek cinin, erkeğe de bir dişi cinin tutulmuş olmasından da ileri gelebilir. Cinlerden ve onların sebep verebilecekleri türlü zararlardan korunmak için, onların uğrağı olan yerlere, hele geceleri gitmemek, oraları kirletmemek, rastlanabilecekleri yerlerde bir iş yaparken, hatta genel olarak bir iş tutarken, bir yerden bir yere giderken besmele çekmek, “destur” demek gerekir. Bir yere (kilere, dolaba vs.) bir eşya, bir yiyecek koyarken besmele çekilmezse yiyeceğin bereketi olmayacağına, çünkü cinlerin onun bir parçasını alıp götüreceklerine, elbiseyi alıp kullanacaklarına inanılır.³²⁵ Şeytan inanışında olduğu gibi, besmelesiz iş yapmanın cinlere açık kapı bırakacağı inanışı görülür.³²⁶

“İki tane adam varmış. İkisinin de cinnileri vaamış. Başında beraber gezerlermiş onarla. Bi tanesi bismillahirrahmanirrahim dermiş ne yise ne olsa. Öteki yiyemezmiş tabi şey diyince. O bi tanesi böyle iskelet gibi olmuş. Öteki de tabi bismillasız yiyomuş, şişmiş şişmiş. Ulen ya demiş sen zayıfsın demiş ben kiloluyum neden demiş. Benim sahibim demiş bismillahirrahmanirrahim deyo ben el süremeyom demiş. Ben yiyemiyorum demiş.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Çeşitli bilinmeyen hastalıkların cinlerden geldiğine inanılır. Bazı hastalara cinni veya cin çarpmış denir. Bir insanı cin çarparsa; bir tarafı kuru, dili tutularak

³²⁵ Çobanoğlu, a.g.e., s. 84.

³²⁶ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 78.

konuşamaz hale gelir, ağzı eğrilir, kolu çolak olur ve dengesi kaybolur, ağzı eğrilerek sapık konuşmaya başlar, kendini kaybeder ve ne dediğini bilmez.³²⁷

“Gızımın altı buçuk aylık bebeği oldu, düşük gibi bi şey. Şu gadar bak, şu gadardı. Küvezde besleniyodu. Burnuna şey taktılar, şırıngayla besleniyodu. Üç hafta sonra mı ne elinden onu da sökmüş atmış. Hatta hemşire, aman ölcek nasıl olsa yaşamaz o demiş. Neyse oldu o çocuk, çocuk bi işey oluyo havale geçiriyö ama devamlı oksijen çadırına giriyo, çaadırdan çıkıyo tekrar çadıra giriyo, hay Allahım ben gittim buna Kanlıkavak'ta bi hoca varmış. O hocaya gittim, hoca baktı, bu çocuk dedi cinliler tutmuş dedi bunu. Hemen bana bi şeyler verdi bunu tütütceksin dedi. Bunu bi şey içirceksin dedi. Ben aldım geldim hastaneye, hastanede yatıyorlar. Hemen getirdik yaktık tütüttük ona, çocuğa içirdik, çocuk düzeldi, iyileşti, getirdik geldik.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Halka göre, cin hastalıklarının tedavileri de vardır.³²⁸ Ciddi hastalıkların, sakatlıkların cinlerden geldiği anlaşıncı, uzmanına başvurmak gerektir. Cinciler, hükümleri altında tuttıkları bu varlıkları çağırıp onlarla çekişirler; hastayı, sakatı sağaltmaya, kimi zaman onlardan özürler dileyerek, kimi zaman onları sıkıştırıp söz alarak³²⁹, kimi de korkutma yolu ile onların gönlünü razı ederler.³³⁰ Bu tip sağaltma işlemleri çoğu zaman cinlerin gazabına uğramış kimselerin ve yakınlarının bulunduğu oturumlarda gerçekleştirilir. Çoğunlukla da verilen muskaları taşıyanlar veya cindarların tavsiye ettiği geleneksel işlemleri yaparak kendilerine musallat olan olağanüstü varlıktan ve onun verdiği rahatsızlıktan kurtulduklarına inanılmaktadır.³³¹

Edindiğimiz bilgiye göre cinlerden genellikle dua ve ayetle korunulur. Çünkü besmele çekilip ayet okunduğu zaman cin, korkusundan yaklaşmaz. Cinlerden korunmak için muska yazdırılarak özellikle cinlerden korkan insanların üzerine asılır. Salâvattan cinlerin korkup kaçtıkları inancı vardır.³³²

³²⁷ Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 135.

³²⁸ Önal, *a.g.e.*, s. 79.

³²⁹ Gökbel, *a.g.e.*, s. 136.

³³⁰ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 76.

³³¹ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memaratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 84. (bkz: Sabri 1933; Ülkütaşır 1933; Boratav 1984)

³³² Yaşar Kalafat, *İran Türklüğü Jeokültürel Boyut*, Yeditepe, İstanbul, 2005, s. 50-51.

“Bismillahirrahmanirrahim anahtar, ona dokunamıyo. Kilitlemiş oluyosun o sözle.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

“Kadının biri devamlı okurmuş. Ne olsa, bunu alsa bismillahirrahmanirrahim demeden almazmış, goymazmış öyle demeyince. Bi gün demiş iki gün demiş, adam demiş ya bu kadın neye böyle bu gadar yapıyo demiş. Para vaamış böyle. Garısına veemiş parıyı. Demiş bu parayı al sende dursun demiş, lazım olduğu zaman alırım demiş. Kadın dutmuş bi dülbendin arasına bağlamış goymuş, yatağının içine goymuş. Her zaman bismillahirrahmanim. Bismilla demicekmışin, onu derlermiş de manirrahim deyemezmiş cinniler. Adam bi kere almış ordan geyunun içine atmış o parayı. Ordan gelmiş soğna, demiş o verdiğim parayı versene demiş. Eyi demiş kadın gitmiş ordan bismillahirrahmanirrahim demiş, yaşınlan sucuk gibi çıkmış ordan, adamın eline vermiş. Adam korkmuş o zıman, pes demiş.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Bi kere benim torunum var Söke’de, hasta oldu dedi. Gittim çocuk gayet iyi. Çocuk dedi akşamüstü olsun bak ne olacak dedi. Artık güneş kavuştuktan sonra çocuk bi çıktı şu divanların üstüne, geliyolarr geliyolarr geliyolarr bar bar bağırıyo. Ney geliyo çocuğum. Onlar diyo gözleri bu kadar oldu çocuğun. Allahım napeyim Allahım ben başladım okumağa. Bütün bildiğim duaları okudum ama guleüzübirabbın felakla nası okumadım. Ama beni ayaklarımdan bööle sıkıyolar, ben aldım başımdan örtüyü miskinler, hınzırlar, iblisler deye vuruyom ben onlara örtüyle göya. Geliyolar deyo ya çocuk, onlar da gerçekten ordalarmış, beni bi başladılar sıkmağa, başladılar beni telle sıkmağa, burama kadar geldiler, bütün duaları okuyom hala sıkıyolar boğcaklar artık beni. Ondan sonra ben başladım, benim babam çok okumuştı, felakla nas suresi cin suresi diyodu babacığım. Hemen başladım onları okumağa. Pır pır pır pır söktüler beni, inan ki söktüler. Okudum üfledim çocuğun üstüne, okudum üfledim, çocuğum iyileşti ve bi daha da hocaya gitmedi. Hocalık bi haliniz oldumu okuyun yedi kere suyun içine için suyu, yıkayın elinizi yüzünüzü bakın bi şeyiniz kalıyo mu. O gün bugün benim çocuğum iyileşti, okur suyun içine her gece içer yatar, hiç bi şeysi de yok. Nasla felak suresi çocuğu kurtardı.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 40)

Aydın'daki Varsaklara göre besmele çekilince şeytan sopa yemişçesine hemen olduğu yeri terk eder. Burada şeytan veya cinin Allah'a ve Peygamber'e itaat etmeyenlere daha çok görüldüğüne inanılmaktadır.

Cinler insanlara türlü biçimlerde görünürler. Civevli tavuk, kara kedi, köpek, eşek, horoz, çocuk, sevilen bir insan... gibi.

“Alıcaklı dediğimiz yeede bi gomşu vaa bizim Alaattin. Oriya her zaman ağşam namazında inek gomaya geliyo. Ağşam goyup geliyo sabahınan almaya gidiyo. Ooda bi gocaa zeytinnik vaa, eskiden ora köymüşmüş ya, mahalle. Oriya hööle tovuklaa yuva yapmış yımutliyo laaamış. Alaattin eşeğe binmiş geliyomuş bura eve, bi sürü cortovuk yavru arkasında, eşeğin önünde. Eşek çiğnicek diye adam oraya gidiyo oraya gidiyo, geçmemiş eşek. Gulaklaanı dikmiş duumuş. Allahım diyomuş bu eşek niye gitmiyo bu gadaa. Bismillahirrahmanirrahim demiş ama eşeğin başından yuları çıkaamış. Yuları çıkarasıyaadaa nereye gittiği belirsiz olmuş, hala anar durur. Gayboldu o yavru laa dedi.”(Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

Cinlerin horoz sesinden, ezan sesinden sonra kaçıp gittiklerine inanılmaktadır. Bu yüzden gece vakti tekinsiz yerlere gitmekten ve umulmadık sesleri takip etmekten kaçınılması gerekmektedir.

“Şimdi yok artık. İnsanlar zaten şeytan olmuş kendileri. Benim bi arkadaşım vardı, o arkadaşımın babası gece apdes almaya namaz kılmaya galkmış. Namaz kılmaya galktığı anda apdes alırlarken kara kedi olurlarmış. Ondan sonra civev, horoz olurmuş bunlar, bi şeyler olurlarmış. Ondan sonra kara kedi gelirmiş ayağna dolanırmış. Almış o kara kediyi bi çarpmış, çarpıncaya kadar cinler yakalamışlar adamı. Adam deli oldu. Biz okuldan çıkardık cambaz oynardı. O duvara çarpılıdı, bu duvara çarpılıdı, bi şey alıp yerdi. Sen de yicen mi güneşlen, sen de mi yicen diye o duvara çarpılıdı, yani hep onlar lan, goşardı dutardı. Adam onlar lan haşır neşir olurdu. O ölmüş sonra. Boğarlarmış sonradan. Cinler boğarlarmış. Kapkara olurmuş öldükten sonra. Cin çarpması işte. Birine gandırılmışlar gece götürmüşler. Götürmüşler gitmişler. Hakaten ben de birkaç sefer şey oldum ama korktum kendime geldim. Bi ses sene bağıriyo. Sen hemen nerden diye çıkıp gidiyosun. Gidiyosun, gidiyosun, bi yere vardın mı onlar tutuyolarmış orda. Çok afedersin o eşek boklarını getirip tabaklara goyarlarmış yi deye. Yicek olarak görüyosun gari, onlar lan seni davet ediyolaamış. Ordan gelin, düğün oluyomuş. Düğün yapıyolarmış

adamı da davet etmişler, girmiş oturmuş. Gelin gelmiş, gelinlik geydirmişler garısının gelinliğine. Allah Allah demiş adam, bu gelinlik benim hanımın gelinliği ya demiş. Sigarayı değirmiş, yakmış orasını. Ordan horozlar ötünce bırakır giderlermiş. Ezan okundu mu onlar kaçarlarmış. Ondan soğna, adam ertesi günü bulunup geliniyo. Nerdeydin sen? İşte böyle oldum böyle oldum deye. Gelinliğini getir bakem demiş, getirmiş bakmış arkası yanık. Sigara yaktığı yer yanık. Bismillasız goduğun bi şeyi alırlarmış, götürülmüş. Hakaten o sigarasını yaktığı yer yerinde değilmiş.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Cinlerden Kuran’da bahsedildiği için Müslümanların çoğu inanır. İnanişâ göre cin besmelesizlerin yanında gezer. Cin çarpan kişinin ruh hali bozulur. Cinler, kendi aralarında, insanlar gibi düşün yaparlar. Bunları görenler olmuştur. İnsanları aldatırlar. Yerde cin olduğu varsayılarak geceleyin yere sıcak su dökülmez. İlle de sıcak su dökmek gerekirse besmele ile dökülür.³³³ Kaynar ve sıcak suyun özellikle geceleri dışarı dökülmesi hiçbir zaman iyi karşılanmaz ve dökülmemeye gayret edilir. Geceleyin kaynar su dökülürse dökülen yerde cin olabilir ve onların olduğu yere isabet ederse cinlerin yanması söz konusudur. Yanan bu cinler suyu döken insana sataşarak onu çarparlar. Bu yüzden kaynar ve sıcak suyun cinlerin olabileceği yerlere değil de başka yerlere dökülmesi, dökülürken de mutlaka besmele çekilmesi gerekir. Belli taşlarda ve ağaçlarda cin ve perilerin eğleştiğine inanılır.³³⁴

“Mesela diyelim ki ben öyle bi hastalandım, bana görünüyo ama siz görmüyosunuz yani. O da normal bi insanmış gibi. Ona görünüyo, bize görünmüyö. O havlularda o çöplüklerde pis yerlerde, yataklarım var benim gitcem ben orda yatcam deye bas bas bağırıyodu. Dediğim gibi o da çamaşır yıkarken dökmüş suyu. Öyle demiş hoca, onların üstüne dökmüş suyu demiş. Rahatsız etmiş, onlar da yakalamışlar.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

“Bizde bi beddua edecek olursan ocağın söyünsün, ocağına su sepeleyim, böyle beddua edilir. Onun için bizim ocakta su dökmezler golay golay. Dökerse ateşe gine dökmez, kenarına döker. Yeni doğum yapmış gadınнар küllüğe gidip su dökemez. Su döktü mü onu cin çarpmış dellerdi eskiden. Cin çarpıp da ölen burda

³³³ A. Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 112.

³³⁴ S. Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3. bs., Gerçek Yay., İstanbul, 1995, s. 103.

gadinlar da oldu yanı birkaç dene. Ben inanmıyom, benim inandığım soğuk çarpık onnara.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

“Ateş üstüne su dökerken bismillahsız dökme. Çamaşır yatağında bulunur. Tuvalete çocuklaa bismillasız çonar, şeytan çaapaa denir.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 56)

“ (Su) Bismillahsız dökmicen. Bismillahirrahmanirrahim destur savuş. Bismillasız oturmıcan. Banyoda, tuvalette, gezdiğin yeede... Denk getiicek işte. Sana bismillanı unuttuucak. Allah gorusun. Şeytanın şerinden, cinlinin şerinden, kötülerin şerinden Allah gorusun. Ayakkabı geycen, eveli sağ ayağına, bismillahirrahmanirrahim deyip. Eveli şeytan çok görünüyodu. Gençlere ööle eskiden. Sabah ezenine gadaa eskiden şeytan bulunuu deeler. Sabah ezanına gadaa bunnaa uyumaz, şeytannaa. Gündüz de oluu da gece emme çok oluu. Biz evlendiğimiz sene, buriya gelin geldik Göksu'ya gidicez, bobam gil Göksu'da. Mezaalığın ooda, on dene mi vaa, on beş dene mi vaa, çocuk. Bi oynuyolaa, bi oynuyolaa, bi gülüşüpbakılaa. Meğerkinem ben buudan gitmiycem dedim. Neden dedi amcan. Bak dedim ooda çocuklaa oynuyo. Okudu üfüüdü, hadi dedi. Ben buudan gitmem gari dedim, köyün içinden dolaştı. Meğerse şeytan çocuklaamış, öyle gözüküyomuş. Bi ona denk geldim. Isan gılığına da giriyo, seni gonuşturyo, sen ooda özürlü yapıyolaa işte.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

“Ocağa bilem su dökerkene bismillah çekip ocağa dökmüyom ateşe dökiyom decekmişin. Hani ocak söndürmek aanemine gelmesin. Kapı eşiklerinde. Ooda eğleniimiş. Ben hiç görmedim bak annemiz, bahçe ekerdik. Yine bi gün erken kakmış, hamur yoğurmuş, ekmek etcek. Bi kalkış bahçemizin içinde darı vaamış. Çatırt çatırt çatırt sıçan gırılıyomuş. Hani o sıçanı gıran kim dese bunu çarpıcak. Seslenmemiş. Neyse bu bi defa daha böyle eeken kakmışmış, gine mısırın içinde at goşuyomuş. Çat çat çat çat çat. Meğersem sabah baktıklaanda hiç bi şey yokmuş. Seni gandırabiliise, sen o atınan goşan kim deesen. Bismillah çekee, okuu üfleesen bi şey olmaz. Bizim köyde bi viren vaa göçük altı deniidi, orda cortovuk vaa deniidi. Cortovuk halinde görünürmüş. Cortovuk dediğim yavrulu tovuk. Ben kendim görmedim ama görenneeden duydum.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 56)

Adları anıldığında gelebilecekleri var sayıldığından bunlara üç harfliiler ve ya iyi saatte olsunlar da denilmektedir. İnanişa göre cinler akşam namazından sabah

namazına kadar dolaşırlar. Soğan ve sarımsak kabukları cinlerin parasıdır. Onları yakan kişiye cin musallat olur.³³⁵

“İscak su dökmezlee, iyi saatte bulunsunnaa. Şeytannaala denk gelii üstüne dökeseen. Seni sakat ediyo o mesela. Gatiyen ıscak suyu yere dökmezlee. İçine soğuk su gat, ööle dök. Lağım gibi yere dökmüşün başka. Biz mesela toprağa serpiveriyoz ıscak suya. Ne vaadını biliyoz mu? İscak suyu yere serpmek eyi değil.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 49)

Böyle bir olaya maruz kalan insanlar besmele çekerek, salavat getirerek, Felak, Nas ve Fatiha surelerini okuyarak dua etmekte ve dua edilince cin kaybolmakta ve böylece insanlar kurtulmaktadır.

Cinler çoğunlukla kırsal kesimde özellikle çobanlara ve köylerde evlerde yaşayanlara küçük fakat garip şekilli insancıklar suretinde çoğunlukla davul ve zurna sesleriyle birlikte görünürler; düğün yapmaktadırlar ve yakaladıkları bir insanla çeşitli suretlerde eğlenirler.³³⁶

“Camiye girdik, oğlum, caminin kapısında duvarda baba dedi ben bi ışık gördüm dedi. İkimiz beraber caminin kapısından giriyoruz, ramazan ayı içersinde teravih namazı kılınıyordu. Yeşil-mavi böyle bi karışık ışık dedi, önümden geçti dedi. Ben hiç fark etmedim dedim, sen fark ettin. Bir defa da oğlumun başından geçen, tren istasyonunda Söke’de bizim eşya ambarı vardır, eşya ambarından bi şey odun parçası alıp gelirken, baba dedi vagonun karşısında birisi dedi, kısa boylu uzun kulaklı dedi, afedersin eşek kulaklı dedi, kısa bayan dişlerini sırttı bana bakıyo dedi. Ama dedi bi anda geldi göründü kayboldu dedi. Vagonun yanından dedi. Orası biraz temiz yer değildi, acaba bi şeytan mı cin mi ne olabilir diye aklıma geldi. Ama ben gördüm dedi, gündüz dedi. Bana baktı, güldü, vagonun yandan kayboldu dedi. Kısa boylu, uzun sivri uzay insanların kulakları gibi.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

Cinler insanlara çoğunlukla tanıdıkları birinin kılığında görünerek veya sesiyle seslenerek veya başka bir şekilde etkileyerek onları kandırıp bir yerlere götürmek isterler.

³³⁵ Çınar, a.g.e., s. 113.

³³⁶ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 77.

“Sene bi insan gibi, en çok sevdiğin bi kişi gibi bağırılarmış sene. Sene gel diyo, uyku sersemi takılıyosun. Ben bi defa babam, Şükraaan deye bağırıldığını duydum. Bi defa da bismillahirrahmanirrahim dedim gaktım oturdum okudum okudum, ondan sonra yattım. Bi kere de ablan gibi, Saadet gibi bağardı. Anneee deye. Ben gine ööle yaptım. Okuyunca gider.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Halk arasında bazı yerler özellikle cinlerin toplandığı yerler olarak bilinir. Bu yerler genellikle üçra, karanlık ve kirli yerlerdir. Cinlerin pis yerlerde eğleşeceğine inanılır. Cinlerin insanlarla aynı mekânları paylaştıkları da bir diğer inançtır.

“Cinler tuvalette, banyoda çok olurlar derlerdi. Yerleri orası dedi. Pislik olan yerler, çöplükler.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Cinler toplum halinde yaşayan, beylerinin, padişahlarının yönetimi altında bulunan varlıklardır. Bütün işlerini gece yaparlar, horoz sesi, ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp kendi konaklarına çekilirler.³³⁷

Cinler, Cuma günlerinde, bayramlarda, arife günlerinde, kadir gecesi gibi özel günlerde ve ramazan ayında bağlı olular ve insanlara zarar veremezler.

“Cinler o zaman bağlı olurmuş, gelmezlermiş, yaklaşmazlarmış asla cumaları. Kadir geceleri, kandillerde olmaz. Öyle söylüyolar yani, olmazmış. Mübarek günlerde onlar asla yaklaşamazlarmış.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

“Ramazanlarda da zincirlerlermiş cinnileri. Olmazmış ramazanda. Kaf dağı varmış, Kaf dağının arkasına zincirlerlermiş cinnileri. Hiç 30 gün Ramazan çıkmaz.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Cinler insanlarla aynı ortamları paylaştığından, insanlar onların şerrinden korunmak için birtakım tedbirler almaktadır. Bunlar arasında yere sıcak su dökmeme, kül olan yerlerden besmeleyle geçme, tuvalet ve banyoya destur ile girme buralarda fazla vakit geçirmeme, gece yarısından sonra banyoya girmeme, pis yerlerden mümkün olduğunca uzak durma, eşığe basmama gibi inanç ve uygulamalar vardır. Sahipli yerler’in sakinlerinin onayı alınmadan o yerlerde rahat hareket edilmez. İnsanlar o yerin sahibi tarafından çarpılabilir.³³⁸ Cinler, bulaşığın

³³⁷ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 75.

³³⁸ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 54.

ve pisliklerin atıldığı yerlerde, ıssız تنها ve sessiz derelerde, küllüklerde ve ekmek ufaklarının döküldüğü yerlerde görülürler. Her bölgenin hatta her köyün kendi bölgesinde cinlerin çok görüldüğü ve insanların geceleri o tip yerlerden geçmekten kaçındıkları yerleri vardır.³³⁹

Aydın'ın merkez köylerinden "Balta" sakinlerinden Şakir Şahbaz, cinler ile karşı karşıya geldiği bir olayı şöyle nakletti: *"Otuz yaşlarındaydım. Beygire binerek köyün batısındaki İncirlitaş mevkiine vardım. O gece orada yatarken çalgı ve zurna sesleriyle uyandım. Bir de baktım ki ileride çalgı çalıyorlar. Hemen kalktım, beygire binerek yanlarına doğru ilerlemeye başladım. Oraya yaklaşıncı hiç kimseyi göremez oldum. Oradan dönüp geri geldim ve tekrar yattım. Yattıktan hemen sonra aynı şeyler yine devam etmeye başladı. Bir türlü uyuyamadım. Bunun üzerine beygire binerek yine oraya doğru gitmeye başladım. Beş ya da altı kişi orada çalgı çalıyorlardı. Kendilerine yaklaştıkça bana sert sert bakmaya başladılar. Neticede belimdeki tabancayı çekerek bunları vurmaya karar verdim. Ancak daha tabancaya elim varmadan bende korku hasıl olmaya başladı. Onlara tabancayı çekip vurma fikrinden vaz geçerek dönüp aynı yerime geldim. Tabanca elimde, oturur vaziyette olduğum yerde uyumuşum. Uyandığım zaman hasta ve rahatsız olduğumu ve mutlaka şeytana çarpıldığımı anladım."*³⁴⁰

Ayrıca cinlerden korunmak maksadıyla nazarlık ve muska gibi birtakım nesneleri üzerinde taşıyanlar da mevcuttur. Cinlerin horoz sesinden korktuğu, cinlerin eşik, hamam gibi mekânlarının olduğu görülür. Soğan ve sarımsak çiğnenmediği için şeytanın parası olduğuna inanılır.³⁴¹

Konuyla ilgili yörede şu örneğe rastlanmıştır:

"Benim köyde oturan bi halam var, beş tane çocuğu var. Sürekli çiş yapıyo çocuklar, sürekli çamaşır yıkar. Çamaşır yıkarken bi gün o da, köy, bahçede yıkıyoz zaten. Dökmüş suya, hiç bi şeysi olmıyan kadın başlıyo el ayak titremeye ilk önce. Ondan sonra bi sinir geliyo, kimseyi yanına yaklaştırmıyo. Bunu hemen getirdiler bize, o zaman biz Aydın'da oturuyoz ya. Kim hasta olsa köyden geliyolar. Halamın adı Kübra. Kübra hasta oldu. Biz zannediyoz ki halam düşmüş bi yeri acımış.

³³⁹ Ahmet Gökbel, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 133.

³⁴⁰ Gökbel, *a.g.e.*, s. 134.

³⁴¹ Hâmit Zübeyir Koşay, *Etnografya, Dil, Tarih vd. Konularda Makaleler ve İncelemeler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1974, s. 29.

Sapsağlam, hiiç bi şeysi yok ama bi sinir şeysi geliyo, ondan sonra ona ne sorarsan sor ne yaparsan yap o zaman, öbür tarafa garişiy o halam. Gerçekten o cinnilere. Bizde yatarken, yemek yedi elini yıkamaya gitcek, koştura koştura gidiyo. Banyoya gittiğinde, şuraya basmayın benim çocuklarım var orda deye bas bas bağırıyo. Ne bileyim temiz havlu veriyosun gabul etmiyo. Temiz havluyu yere çarpıveriyodu. Kirli havluya daha güzel onlan silcem ben diye. Baya bizde yattı, hastaneye götürdük tedaviye. Hiç. Bir iki gece yattı, iğne filan yapıyolar sakınleşsin etsin diye. Hastanede olmadı. Çıkardılar. Bizde kalıyordu. Enişten köyde hayvanları var, gidiyordu. Bak şimdi diyodu, hayvanlara şeylere hiç bismillahirrahmanirrahim demeden ot verdi. Eeeeğğğ diyodu, benim dostlarım yarısını aldılar, hepsini aldılar diyodu. Bismillahirrahmanirrahim demeden koyuyomuş ya eniştem. Onun dostları alıyomuş o hayvanların önünden onu. Dostları da cinler. Her şeyi biliyodu ama. Biniyolar benim dostlarım diyodu hayvanlara eziyet ediyolar. Ne bileyim bizde bi kaç şey kaldı böyle, annem de hep okuyodu, hiç korkmuyodu. Eğer ki korkan birisine ondan, üstüne yürüyüveriyodu. Gülmekten ölüyodu korkuttum diye, gümbür gümbür gülüyodu. Annem de sıkıldı artık okumaktan. Bangır bangır gitcem ben bu evdeeeeen diye, ben bu evde durmak istemiyom benim dostlarım bu eve yaklaşamıyo diye bas bas bağırmaya başladı. Karacaahmet meydanının orda da halam oturuyo. O Karacaahmet lojmanlarının arkaları da hep şeydi ya,, pis böyle. Gitcem diyodu, benim orda yataklarım serili, gitcem ben diye kapıya goşuyodu, zorla tutuyoduk. Bi gün de babam pazara gitti, cumartesi pazarına. Abim aldı, patlıcan aldı, bismilla demeden goydu, şunu aldı, yattığı yerden. Bu gözleri de kapalı, böyle yatıyodu. Şunu aldı, bunu aldı, benim dostlar paralaanı alıp duruyolar, abimin paralaanı alıpduruyo diyodu. Sonra geldi, aldıkları aynı doğru, halamın dedikleri. Annem onları yıkadı, okudu üfledi goydu. Ondan sonra sıkıntı basıyodu ona böyle. Benim dostların bu eve yaklaşamıyo, hiç bi şeye dokunamıyolar, okuya okuya yengem her tarafları doldurdu. Gelenler de okuyodu, istemiyodu. Sonra Bağarası'na hocaya götürdüler, Bağarası'ndaki hoca da iyi gelmedi ona. Daha sonra Konya'da bi hocaya gitti halam ondan sonra iyileşti. Sürekli, hayat boyu dakcaksın demiş, muska. Muska takmış buna. Çıkarırsa bozulcak.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

“Oraya oturdun mu annem kızardı, çocuğum oturmayın kapının eşiğine, uğrarsınız derdi. İyi bi şey değil yani.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

Anadolu'nun tamamında olduğu gibi Aydın'da da "cinci hoca" denilen, cinlerle iletişim kurduğuna, onlardan bilgi aldığına ve onları ikna ederek insanlardan uzaklaştırdığına, kayıp nesneleri cinlerin yardımıyla bulduğuna, insanları barıştırdığına yahut düşman ettiğine, hastaları iyileştirdiğine, gelecekte bilgi aldığına inanılan insanlar vardır. Örnekte adı geçen Bağarası, Aydın içerisinde cinci hocaları ile ünlü bir beldedir. Burada toplam 28 kayıtlı hoca bulunmaktadır. Bu kimseler, bütün işlevleri ile düşünüldüğünde İslam formuna girmiş bir Şaman olarak düşünülmelidir.³⁴²

"Cin topluyolar. Çocuklara görünür cinler." (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

*"Batıda, spritüalist felsefe doğrultusunda ve parapsikoloji için adeta deney mahiyetinde ortaya çıkan ve hobileşen "ruh çağırma seansları" Türk halk kültüründe yarım yüzyıllık bir geçmişten sonra yerli ve Cumhuriyet döneminde yaygınlaşan eğitim ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla her geçen gün daha kökleşen Ortodoks İslam'ın "cin geleneği"yle bütünleşmiş bir hale dönüşmüştür."*³⁴³ Çobanoğlu'nun değindiği gibi Aydın halkı arasında da "ruh çağırma" olarak bilinen bu işlem esasında cinlerle irtibat kurmaktan ibarettir.

"Öyle ruh çağırırlandı eskiden. Okuyolardı, böyle şey çizerlerdi, bardak gezdirirlerdi. Kul geldiysen yürü, ruh geldiysen yürü, yürüdürlerdi. Üç beş kişi toplanıyordu başına, elini koyuyodu parmağını koyuyodu. Ruh geldiysen şunu yap, ruh geldiysen bunu yap. Valla geliyo diyolardı." (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Modern bilgilerle eğitilmiş kentli insanlarla başlayıp kırsal kesime yayılan "ruh çağırma geleneği" büyük ölçüde asimile olarak geleneksel ve sosyal olarak kabul edilmiş form olan cin geleneğiyle eklemlenmiştir.³⁴⁴

Çemişgezek'te Gıbılık diye bilinen varlık uykudaki insanları basan bir kara iyedir. Gıbılığın bastığı kimsenin dili tutulur, kımıldayamaz, konuşamaz, ter içinde kalır. Gıbılık bastığı kimsenin gözüne kedi şeklinde gözükür, başında bir külah

³⁴² Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 230.

³⁴³ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 230.

³⁴⁴ Çobanoğlu, *a.g.e.*, s. 231.

vardır, bu külâh sihirlidir ve onu kapan kişinin zengin olacağına inanılır.³⁴⁵ Benzer inançlara Aydın’da da rastlanır:

“Yeni evliyim ben. Zafer mahallesinde.. Kışın saat erken oluyo ya anne, iş saati. O işe gitti. Neyse o gittikten sonra ben yattım, üşüdüm yattım. Ama uyumuom, kendime göre uyumuyom. Bi tane şey geldi böyle, Muğlalı bi kadın düşün. O Muğlalıların giyimleri, böyle donları olur, sarı bi şey bağlarlar. Öyle bi uzun boylu şıman bi kadın. Benim yatak odasından girdi baya, ama elinde iki tane üç tane de annemlerin evide olan divan yastıkları var. Hani böyle tahta divanla oluyo da akasında yastıklar oluyo ya kocaman kocaman, o üç tane yastık elinde, onlan girdi. Önce Muğlalı bi kadın vardı, evlenmeden önce, bi komşumuzun annesi, ona benziyo. Geldi, o divan yastıklaanı benim üstüme bi koydu şööle, kendisi de oturdu üzerine, ben hiç böyle nefes de alamıyom, hiç bi şey yapamıyom ama. Hiç kıpırdayamıyom bile altında. Naapcamı ne etcemi de bilmiyom. Gidiyom, ölüyom böle. Kan ter içinde galıyosun hiç kıpırdayamıyosun. Ne elini kıpırdatabiliyon, ne golunu ne bi şey. Neyse, yarım saat filan o kadınla uğraştım ben. Arka taraftan da bizim balkonlarımız komşularlan bir. Alt komu Nafizeee Nafizeee deye bene bi bağardı. O bağarmaklan birlikte o kadın yok oldu.”(Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

Cinlerin de tıpkı insanlar gibi bir hayat sahası olduğunu söylemiştik. Bu varlıkların erkek ve dişisi olup, evlenirler ve çoluk çocuk sahibi olurlar. Cinler bazen insanlarla evlenirler ve onlardan çocuk sahibi olurlar. Cinler veya periler evlenecekleri insanı seçerler, onunla evlenip çoluk çocuğa karışırlar; aksi halde onu cezalandırdıklarına inanılır.

“Eskiden biz çocukken burası dar bi sokaktı. Orda kirada oturuyodu bi kadın vardı, tek kadın, tek başına oturuyo. O kadının tepesinden aşağı pisliklerini dökerlermiş cinniler. Onlar bağırdı gari, tükürürdü yerlere, bişiyler. Kavga ederdi onlarla kendi kendine. Yolda giderken bile öyle kendi kendine gonuşur, bi şeyler yapar bağırdı çağırırdı onlara, tükürürdü yerlere. Bi de bi, teyzemin evinde bi Hacer abla vardı, Allah rahmet eylesin, o da öyle kırklykene çocuğunu düşürmüş. Gırklymış mı neymiş. Çamaşır yıkarken, yıkamaya oturmuş, arkadan biri gelmiş, kolay gelsin deyi geçermiş, öteki gelir kolay gelsin der geçermiş. Görürmüş onları.

³⁴⁵ N. Çiftçi, *Çemişgezek’in Tarihi*, F. Ü. Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Lisans Tezi, Elazığ, 1989, s. 48.

Anaa demiş, yeter gari be demiş. Hemen teknesini önünden alıvermişler, kafasını oynatmış. Ondan sonra başlamış onlarla. Genç bi tanesi böyle bağrınlarını açarmış, ben seni çok seviyom gel senle evlenelim deyi. Aaa istemeyom, gelme. Ondan sonra onun ayıbını, susun duyuyolar söylemen bunlar duyuyolar dermiş. Nar yiyolarmış garşısında böyle, alın gelin nar. Böööle kemiriyomuş onlar gibi. Öyle öyle derken gadın hocalarlan şeylerle neyi olmuş gadın. İstemeyoom deye bağıırdı. Bak senin için yanıyom ben dermiş. İstemeyooooom dermiş. Ama cinnilerlen bi yatıp biri yattı kaktı mı biri daha kurtulamazmış. Evleniyo yani. Normal insan gibi görünüyo.”
(Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Hocanın kızına oldu. Cin seviyomuş. Boşandı gari çocuk. Şeytan aldadıyo. Çocuğum hindi evelki gibi şeytanın adı mı var? Eskiden şeytan göödük deelerdi. Cenaze yıkanan suyun üstünden geçeesen hamileyken. Çocuk dünyaya geldi mi hasta oluyor, ööle morarıp gidiyo zera (sara) hastası. Başka türlü olmaz. Dikkat etcen ona. Başsağlığına gittiğin yerde baktın cenaze suyu var, geçmiycen.”
(Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

İslam’a göre *Kötü Ruhlar* cin sınıfının inançsız zümresidir. İnsanlar gibi, dişileri ve erkekleri vardır. Halk inancında dişilerine “*peri*” denir.³⁴⁶ Perilerle ilgili inançlara Aydın ilinde pek rastlamıyoruz. Genel itibariyle cin, peri, şeytan, alkarısı gibi varlıkların tümü “cinniler” olarak adlandırılıyor.

Kadınlara göre her adamın bir perisi vardır. Bu peri evlenme, doğum, ölüm zamanlarında azgınlaşır. Bu azgınlık kırk gün sürer. Bundan dolayıdır ki, evlenme zamanında gelin ve güveyi, doğum zamanında ana, baba ve yeni doğacak çocuk, vefat zamanında ölen kişinin yakın akrabaları ‘kırklı’ olurlar; kırklı olanlar için birtakım tedbir kurallarına uymak gereklidir.³⁴⁷

Alkarısı inancı yörede “albasan” ve “kırk basması” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Alkarısının daha çok yeni doğum yapan lohusa kadınlara ve yeni doğan çocuklara musallat olduğuna inanılır.³⁴⁸ Türk dünyasında bu iye, muhtelif adlarla anılır: *Albastı, Alkarısı, Al, Albıs, Almış* gibi.³⁴⁹ Lohusa hummasının ondan

³⁴⁶ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 401.

³⁴⁷ Ziya Gökalp, *Türk Töresi*, İstanbul, 1990, s. 48.

³⁴⁸ A. İnan, “Al Ruhı Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, 1968, s. 259-267.

³⁴⁹ A. İnan, *a.g.e.*, s. 259

geldiğine inanılır. Alkarısı'nın, lohusanın ciğerini söküp götürdüğü, kendini ve çocuklarını bununla beslediği sanılır; türlü tedbirlerle lohusa ve yeni doğmuş çocuğun korunmasına dikkat edilir.³⁵⁰

“Albasan derler. Lohusa gadınlarda da olur. İkisi aynı. Aynı aynı hepsi cinni.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Kırk basmasın diye. Şimdi bazı çocuklara kırk bastımı, çocuk böyle atılmıyo, zayıflıyo, bağırıyo, ağlıyo. Buna diyolar kırk basmış. Bu çocuğa diyolar kırk basmış.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

“Kırklı bebekken de şey derler, çocuk doğdu daha kırk günü dolmadı, çamaşırını yıkayıp asıyosun ya dışarı asma derler. Onu asarsın ama akşam yıldızı görmiycek. Gece kalmıyacak çamaşır dışarıda. Kırk basar derler. Günah derler.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

Günümüzde Alkarısı'na ait yaşamakta olan inanç ve pratikler, Türk inanç sisteminde varlığı tespit olunan kara iyelere ait inançların birer devamı niteliğindedir.³⁵¹

Kısaca toparlayacak olursak, Ortodoks İslam'ın kabul ettiği inançlarla, heteredoks olarak da nitelendirilen halk inançları arasında bir merkezkaç ilişki vardır ve bu ilişkiden cin geleneği, diğer olağanüstü varlıkları ya asimile ederek yada onların yerini alarak her geçen gün gelenek çevresini genişletmektedir.³⁵²

Değerlendirme

Aydın halkı cinlerle ilgili inançlarının temelinde Kuran'ı gösterse de biz yöredeki cin inancının hem İslamî kaynaklardan hem de Eski Türk inançlarından, özellikle Şamanizm'den kaynaklandığını düşünüyoruz. Özellikle “cinci hoca” denilen ve günümüzde şamanın görevini üstlenen kişilerin hastaları tedavi etme usulleri bize onların İslam formuna girmiş bir Şaman olduğunu göstermektedir. Cin inancı sadece Türklere özgü bir inanç unsuru olmayıp dünyanın her yerinde bununla ilgili inançlara rastlanmaktadır. Dolayısıyla Aydın'da cinlerle ilgili inançların Türk

³⁵⁰ O. Acıpayamlı, *Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar*, Erzurum, 1961, s. 75 vd.

³⁵¹ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 36.

³⁵² Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 131.

ve İslam medeniyeti ile birlikte tüm diğer medeniyetlerinin izlerini de taşıyor olması kaçınılmazdır.

2.2. ŞEYTAN

İslam melek, cin ve şeytan gibi olağanüstü varlıkları kabul eder.³⁵³

İslam'a göre Şeytan ateşten yaratılmış ve cin zümresinden bir varlıktır. İsyan etmezden önce, meleklerle birlikte Allah'ın hizmetinde iken, Adem'in yaratılışını kıskanarak Tanrısal emri tutmamış ve lanetlenmiştir.³⁵⁴

Dini düşünce sisteminden önce, animistik düşünce yapısında da şeytana karşılık gelen birden çok kötü ruh vardır. İlkel insanlar tabiat olaylarının sebeplerini, iyilik ve kötülük yapan cin ve şeytan gibi birtakım varlıklara yüklemekteydiler. Sadece hayvanların ve bitkilerin değil, cansız şeylerin de ruhlarla canlandırıldığına inanmaktaydılar. Bugün bu düşünce yapısından tümüyle kurtulmuş sayılmayız.³⁵⁵

Bugün bile Orta Asya'da kötü ruhlar olmasa insanın ölmeyeceğine inananlar bulunmaktadır.³⁵⁶

Şeytanın her türlü kötülüğe ve çeşitli hastalıklara sebep olduğuna inanılır. Halkın inanişine göre, şeytan, insanlığın devamını istemez ve bunun için elinden gelen kötülüğü yapar. Tanımlanamayan olağanüstü varlıklara da şeytan denir. Şeytan çeşitli kılıklara girebilir; bir insan olabileceği gibi, çeşitli hayvanların kılıklarına da bürünebilir.

Halk arasında şeytanın da çoluk çocuğunun olduğuna inanılır.³⁵⁷

“Burada yaşamış olan Şaban isminde deli sıfatındaydı. Bu konuşurdu. Bu derdim kimlerle konuşuyo. Büyüklerimden öğrendim, şeytanlarla konuşuyo bu. Kimse yok yanında, kendi kendine konuşuyo, o şeytandan şeytan çocukları var bu evliydi o delikanlı. Ondan çoluk çocuk sahibi olmuş. Konuşurdu o çocuklarınlan, şeytan eşinlen, cinlerle meşgale olur derlerdi.” (Görüşme 17-Kaynak 16)

³⁵³ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 65.

³⁵⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 400.

³⁵⁵ Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, (Çev: Niyazi Berkes), Cumhuriyet Yay., (Bski yeri yok.), 2. cilt, 1989, s. 14.

³⁵⁶ Jean-Poul Roux, *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yay., İstanbul, 1999, s. 82.

³⁵⁷ Önal, *a.g.e.*, s. 67.

İnanişla göre şeytan herkese görünmez. Şeytan çok korkana ve hiç korkmayana görünmez. Şeytanın geceleri ortaya çıktığına inanılır.³⁵⁸ Kurtuluşu, okumadır.³⁵⁹

“Ben ikiz çocuk yaptım. İkisi de kız oldu. Çocuklaa oynaakan gelin çamaşu yataana çışini yaptumış. Çocuk gonusuyo dili iccik, gonusumuyo çocuk gonusumuyo. Allaam diyom ben bu çocuk bööle değildi ne oldu bu? Ondan soona bizim kapıya nalbant, eşeklere nal çakmaya geliiler, Kazım dedim, o adam da çocuklaa seviyo gonusuyo, Kazım dedim dillee çalınıyo bunun get get dedim, hiç bi şeyi yoktu bu neden bööle dedim, pepiri olcak dedim. Da şooda bi hoca vaa dedi, ona ben bi gün soruvereyim dedi. Yıldıznamesine bakdırıvereyim dedi. Pazaa gün gittik güzelim, eveli peeşembe gün Cuma gün oluyodu buuda düğün ya bizim, ben oğlan gaadeşimin düğünü vaa çocuklaa aldım orıya gittim. Çocuk ooda gonusmasını düzeldiyo, haa dedim ben. Soona bazaa gün geldi nalbant gene. Kazım dedim ben, baktıriveedin mi ne vaa dedim. Çocuk dedi peeşembe gün dedi çamaşu yataana çışe otuumuş dedi. Bismillasız oturuular ya. Bi kaat yazıveemiş çocuğun şeyine de daktım ben, o değildi ne güzel oldu. Emme hindi yine o eser vaa accık. Ööle hızlı gonusuyo, ne dediğini goduğunu bilmiyo gari gidiyo gidiyo ne dediğini bilmiyo. Yine eseri galıyor.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

Şeytanın mekânları için farklı inanişlar sergilenmiştir. Saçakların alt hizasına su dökülmez (işenmez) şeytan vardır. Çocukların çış etmemesi gereken yerler: Damlalıklar, bulaşık suyunun döküldüğü yerler ve kül dökülen yerlerdir.³⁶⁰

“Ocak, gapı o zaman oturtmazlardı biliyom ben. Dokanır deller, şeytan gelir dokanır deller. Ondan ora oturtmazlar. Goca daş üstüne, böyük daş üstüne, böyle yellere. Evelerden öyle dellerdi. Yüklü insan hanı gannın yüklü oldu muydu ora oturmazlarımış. Benim babacığım derdikine ocak mededimiş gapı müğretimiş. Bu derdi evinizi pislikli duymaycaanız derdi benim babacığım. Ağşam yatarkana evinizi siliceniz süpürüceniz. Sonra süpürmezseniz melek bi yanna otururumuş şeytan da bi yanna otururumuş. Süpürmezsen melekler ağlaşırımış şeytannar gülüşürümüş bizim dediğimiz oldu deyi.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 27)

³⁵⁸ Önal, a.g.e., s. 69.

³⁵⁹ Önal, a.g.e., s. 68.

³⁶⁰ Önal, a.g.e., s. 70.

“Eşiğe bismillasız oturmiceesin. Otursan bi yanın eğriliyoru, kapı eşiğine oturdun mu, pencere eşiğine oturdunmu bi hastalık bluyosun. Altında şeytan vaa. Yerin altında şeytan vaa. Kapı içine otuuma, pencere içine otuuma deyolaa. Neden deyolaa, bundan deyolaa işte. Şeytannaa gitti, insannar şeytan hindik. Eskiden şeytannaa varımış, cin kızları varımış. Gork tovuğu oluyor gece, yanında gok gok gok gok, seni yaaşandırır yı deye oğraşıyoru. Sen yaaşandın mı nolasun bi yanın eğrilcek. Kimesi köpek gibi oluyor, kimesi tavuk gibi oluyor, kimesi enik gibi oluyor, evelki şeytannaa. Hindik şeytan gören mi vaa? Gündüz olmaz, gece oluyor gece. Gecenin ısmında oluu. Pislik yeeleede oluu. Şeytanın yolu vaadır, o yeeden geçee. O yerde sen denk gelmişindir, seni çaapaa geçee gece. Gündüz şeytan olmaz.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

“Hindi sen çocuklara kapı eşiğine oturulmaz deynosun demi, neden oturulmaz? Şeytan çaapar. Felç oluusun, hasta oluusun.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“Gapi eşiğine otuudun mu şeytan çaapaa deeler. Şeytannaa kapı eşiğinde oynaa. Oturup yatmıycan oraya, hasta masta oluusun. Hastalığa uğrarsın gibisine. Ocak da iyi değil. Şeytan çaapaa deeler. Ocağın içine giisen otuusan şeytan çaapaa. Şeytannaa ocağın içinde eğlenipdurumuş. Ateş olan yeede şeytan çok oluu, ocak içinde.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

Şeytan düğün ederken cinlerin arasına karışanları cinler alır götürürmüş. Cinlerin kaçırdığı bir kimseyi geri almak, kurtarmak çok güç bir işmiş. Bunu ancak onlarla konuşabilen cinciler, hocalar başarabilirmiş.³⁶¹

“Taa eskiden deermiş falan yeede peri vaa, falan yeede şeytan vaa. Şindi insannaan kendi şeytan gari. Eskiden mesela buudan ovaya gideekene falan yeede cortovuk vaa deeler. Gece oodan geçeeekene yovrularınnan barabar cortovuk görümüş. Eskiden bizim buuda evin ardında goca bi garingeç vaadı, abim vardı benim. Onun gendisi göödü cortovuk. Gece geç vakit geliikene yovrularınnan barabar yolun içinde gezeemiş. Tavuk, şeytan. Bakıyo aniden gayboluveriyo. Eskiden böyle şey görünüyodu. Şindi 40-50 seneden beri heç böyle şeyi gören yok. Eskiden bizim bi amcamız vaadın. Gır Delileen Durmuş Dayı deriz biz ona. Onun

³⁶¹ İ.Z. Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul., 1987, s. 68.

kendisi bööle bahçada yatıyomuş, bi uyanıp bakıyo elli metire öte yanında dovullaa zurnalaa her şeyler çalınıpduru. Oodan kakıyo bu, bu düğünün olduğu yere gidem ben deyo. O vaadıkça onnar ilerliyo, o vaadıkça onnar ilerleyo, Köşk'e gadar gidiyolaa böyle. Köşk yanna varıkana, sabah ezanı horoz ötmeğe başladı mı gayboluumuş bunnaa. Köşk'e varıkana sabah ezanı horozlar ötmeğe başlıyo. Kendisi ovanın içinde galyo. Ne çalgı vaa, ne düğün vaa, ne bi şey vaa. İşte bunnara şeytan diyolaa. Durmuş Dayı'yı Köşk'e gadaa almışlaa gitmişlee o zamannarı.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Tutarık (sar'a) denilen sinir hastalığına yakalananların başına gelen yıkıma da şeytan çalması, cin çalması ya da çarpılma adı verilir. Ceviz, incir türünden ağaçların altında uyuyanların şeytanca çalındığına inanılır.³⁶²

“Başka işte sen iyi yere oturmamışın, şeytan çarpmış denir. Mesela bi adam olmayacak yere su önüne oturdu diyelim, orda şey varmış şeytan çarpmış denir hastalanır, hastalığını oriya bağlarlar yani. Sara tutan kişiler var, o sara hastaları ondan. İyileşmiyo gari o.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

Yörede yaşlılarına göre gelişme gösteremeyen çelimsiz ve cılız çocukların, şeytanlar tarafından değiştirileceğine inanılır. Hastalıklı çocukların demir karşılığında başka bir aileye satıldıklarına dair inançlar, Yakutlarda olduğu gibi Müslüman Başkurlarda da tespit edilmiştir.³⁶³ Bu pratiklerde de yine amaç ve inanç, kötü ruhları aldatmaktır.

Yeni doğan bebeklerin, Şeytan tarafından değiştirileceğine inanıldığı için, kırkı çıkıncaya kadar yalnız bırakılmaz. Yeni doğan bebek günden güne zayıflıyorsa Şeytan tarafından değiştirildiğine inanılır.³⁶⁴ Yeni doğan ve giderek zayıflayan çocukları şeytanın değiştirdiğine inanılır.³⁶⁵

“Evlendim, iki buçuk sene sonra kızım oldu.. O küçükken kucağında dört aylıkken bi daha hamileymişim bilememdim. Değişik olunca süt bozuyomuş. Ama nasıl oldu biliyo musun bir deri bir kemik... Şeytan değiştirmesi gibi oldu. Şeytan değiştirmiş goya. Kırklyken. Ne bileyim öyle derler eskiden beri. Ondan sonra biz

³⁶² Eyüboğlu, a.g.e., s. 69.

³⁶³ A. İnan, *Şamanizm*, s. 174.

³⁶⁴ A. Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 16.

³⁶⁵ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 424.

yani demir terazilerin içinde çektirdik. Ondan sonra mezarlığa götür git dediler. Mezarın üstüne goy, dön arkana git dediler. Gel ağla, ağlayınca git al dediler. Hiç ben götürür gider miyim mezarın üstüne gor muyum? Goymadım onu öyle yapmadım. Sonra dediler, eski ocaktan bi kadın var dediler, şu tarafta. Oriya gittim. Ona ne türlü ilaçlarla böyle yapmış. Her taraf çıplacık soydurdu, soydum. Sürdüler her tarafına. Valla baharatlı gibi bişeyler, kadın kendi hazırlıyordu. Yaşlı bi kadındı. Ondan sonra üç defa götürdüm ona, öyle yaptı iyi oldu. Teraziyi koydular demire. Demir hafif geliyordu o ağır geliyordu. Tarta tarta, günde bi tane bi tane demirleri eksilte eksilte tam ettiler. Canım çok değişik şeyler söylediler. “Şeytan değiştirmesi” derlerdi. Öyle hani deri-kemik galanlara. Yani böyle bi değişik, çocukta bi şeylik oluyo ya o zaman.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 6)

“Her şeye bismillahirrahmanirrahim dedin mi bir şeytan çatlarmış. Rahim deymeyo onlar. Bismillah deyolar. Bismillahirrahmanirrahim lokmayı ağzına koy, bismillah dedin mi o şeytanın karnına gidiyo. Şeytana demişler yavrularını nasıl doyuruyosun? Nasıl giydiriyosun, neredede saklıyosun? Ben yavrularımı demiş, kim libaslarını, yani elbiselerini besmelesiz koyuyosa onlarla giydiriyorum demiş. Kimin tırnakları uzunsa orada saklıyorum yavrularımı demiş. Ve kim besmelesiz lokma ağzına lokma korsa benim yavrularımın ağzına gidiyo demiş. Bak, işe bak. Elhamdürüllah. Doydun mu da lappadak kalkmak yok, o da şeytanın karnına. Euzü besmele her şeyi korur, euzü besmeledir insanın her şeyini muhafaza eden. Tuvalate bile girerken euzübillahimineşşeytanirracim, sağ ayağına gircen sol ayağına çıkcan. O tuvalette her şey var. Pislik yeri orası çünkü. Evet pis yerlerde. Banyoda olur. Banyoya yarı geceden sonra girdiğin zaman ateşle gircekmişin, ateşten kaçarmış cinler. Ben gece yarısından sonra çok korkarım banyodan. 2 buçuk 3 gibi 4 gibi banyoya girme. Girersen ateşle gircen oraya. Pislik yerlerde, gübrelik yererde, kül dökülen yerlerde, çöplük yerlerde. Bulaşık yatakları, mesela köy yerlerinde bulaşık yıkarlar döküverirler. Ben çocuktum böyle, ufak. Çıktım gece tuvalete, bizim ora köy evi gibi tuvaletimiz dışarıda. Abim beni çıkardı, çıktım Allahım bulaşık yıkadığımız yerde koca bi ağaç, ağaç olmuş orda. Ondan sonra bi kedi çıktı ordan böyle kara bi kedi. Benim ayaklarımın arasından bööle dolaşıyo ama ayaklarıma iğne gibi batıyo böyle vız vız vız batıyo. Abiii dedim ben bi bağırdım, içeri gittim. O da başıma geldi. Oluyo yani, olan yerde oluyo. Çöplüklerde, bulaşık yataklarında, çamaşır suyu

dökülen yerlerde. Kedi oluyolar, kuluçka tavuk oluyolar civcivli. O senin üstüne sıçırayo. At oluyo, şu oluyo bu oluyo, çeşitli şeylere bürünüyo sana zarar getirmek için. Her çeşitlere giriyo. Biz iki kere varırırız secdeye, onlar bir kere. Sen secdeyi açık bıraktın mı üstüne varır şeytan, namaza durur. Şeytan iki kere varamıyo biz varyoz, orda bi tane şeytan çatlıyo. O kadar uğraşıyo yapamıyo. Bir kere yatıyo şeytan ikinciye yatamıyo. Bizim dilimizin ilimi daha fazla, şeytan bunu beceremiyo.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 40)

Değerlendirme

Şeytan inancı da cin inancında karşımıza çıkan nitelikleri taşımaktadır. İnsanları kötü yola sevke etmesi, geceleri görülmesi, kılıktan kılığa girmesi, insanlarla evlenmesi, okuyunca gitmesi gibi inançlar bunu göstermektedir. Aydın’da çeşitli hastalıkların şeytanlardan ve kötü ruhlardan geldiğine dair inancın tespiti ile Orta Asya’daki benzeri inançlar bir köken birliğini göstermektedir. Bu bizi Aydın’daki cin ve şeytanla ilgili inançların Eski Türk inançları ve İslam kaynaklı olması sonucuna götürmektedir.

2.3. RUH

Ruh; düşünce ve duyguların, akıl ve hayallerin, insanın gerçekleriyle gönlünün bütünü olmalıdır. Bunlardan beden görülür, duyulur âleme; ruh ise duyulur ötesi âleme ilişkindir.

Türk halk kültüründe sosyal olarak kabul edilmiş olağanüstü iletişim biçimlerinden birisi de ölümlerle kurulan iletişimlerdir. Bir geçiş töreni olarak ölümün çevresinde meydana getirilen âdet ve inanışlardan bazılarının özellikle ölenin, öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun geride bıraktıklarının gözünde ve gerekse öteki dünyada saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yöneliktir. Dahası, ölünün arkasından yapılan işlem ve pratiklerin bir kısmı da doğrudan doğruya ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engelleme amacıyla gerçekleştirilmektedir.³⁶⁶ Cenaze evden çıkarıldıktan sonra, ölünün en son giyindiği ayakkabıları yabancı bir kişiye verilir. Bununla, ruhun evi

³⁶⁶ Ruhi Ersoy, “Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller”, *Milli Folklor Dergisi*, S. 53, 2001; S.V.Örnek, *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Yay., Ankara, s. 207.

bastığı kabul edilen ağırlığından, kasavetinden kurtulmuş olunduğuna inanılır. Eski Türk inançlarında ruhun eve döneceği endişesi mevcuttu.³⁶⁷

“Kapıları pencereler açarlar. Onun yattığı yorganı, her şeyi çıkartırlar dışarı. Amaç bence onun ağırlığı gitsin. Bütün giydiği eşyaları, ayakkabıları özellikle çıkartıyolar. O ev bi hafiflesin, o ruh bi çıksın. Ağır oluyo ev, gerçekten. Çoğu insan öyle der, ölcek bi insanın başında bekleyince ağırlık basar derler. Gerçekten ben kendim de yaşadım. Böyle bi ağırlık olur yani o evde bi ağırlık hissediyosun. Hiç bi şeyisini bırakmazlar, dağıtırlar evde. Dağıtmak gerekiyo zaten. Anne, ayakkabılar neden dışarı çıkartılıyo öldüğü zaman.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

Ölümle ilgili gördüğümüz bir diğer pratik, akşam vaktinde ölen bir kişinin göğsünün üzerine bir demir parçasının bırakılması ile ilgilidir. Bu işlem, vücudun şişerek bozulmasının önüne geçmek amacı ile alınan bir tedbir olarak ifade edilmiştir.³⁶⁸ Türk inanç sisteminin içinde önemli bir yerinin mevcudiyeti tespit edilen demir; esas mahiyeti unutulmuş, pratik alanları değişmiş olarak yaşamasını sürdürmektedir.³⁶⁹

“Ayakkabıları dışarı çıkartıyolar. Bi de öldüğü yere taş koyuyolar. Ölünün üstüne makas goyarlar, şişmesin deye. Ya bıçak makas. Bi de ayakkabısını goyarlar, evden çıkmış olsun deye yani. Taş da 3 gün taş goyarlar ağırlık olsun yani başka şey olmasın deye. Başka bi ölüm olmasın gibisine heralde. 3 gün bardak su goyuyolar başına. Gelip su içer deyi. Mezarın başına. Bi de yıkandığı yere goyarlardı eskiden. Yıkandığı yere 3 gün su goyarlardı gelir içer deye. Kadınsa yemeni gorlar belli olsun deye.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Eski Türk inanç sisteminde, ölen kişilerin ruhları karanlık âleminde yaşayan ve yeraltı dünyasının sahibi Erlik’in zümresine dahil olmakla birlikte, zamana zaman değişik şekil ve suretlerde görünerek insanlara kötülükte bulunabiliyorlardı.³⁷⁰ Kök Türklerde ölen kişinin ruhunun kuş veya böcek şekline girdiğini, kitabelerde kişi hakkında “uça barmış” (uçup gitmiş) ifadesinden

³⁶⁷ S. Buluç, “Şaman”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt XI, s. 319-329.

³⁶⁸ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 128.

³⁶⁹ Araz, *a.g.e.*, s. 129.

³⁷⁰ A. İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 422-23.

anlıyoruz.³⁷¹ Akşamları ışığa gelen kelebekler, bazı yerlerde ataların ruhu nazarıyla görülür. Lambaya geldiği zaman bu pervanelere dokunulmayacağı yaygın bir inançtır.³⁷²

“Şey derler ya, evde biri öldüğünde böcek möcek girer ya evin içine kırkı çıkmadan, sinek falan öldürülmez.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 15) “Ruh dolaşıyo diye. Yaşlılar öyle der.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Ölünün başkasına rüyada, başka bir kimlikte veya hayvan kılığında görünmesi; birisini ikaz etmesi, karşılıklı konuşma içinde saygıdeğer bir büyük olarak görünmesi; öleceğini anlaması ve bunu yakınlarına açıklaması, öldürülenlerin öldürenleri sürekli izlemesi, rahatsız etmesi, onu bir başkasına ihbar etmesi, ölünün günahsızlık belirtilerinin görülmesine inanılır.

Ölünün dünyada bitiremediği işler ve amacına ulaşamadığı konularda iletişim kurduğuna inanılır. Aynı şekilde, yardımsever ölü olarak adlandırılan ve ailesindekileri ikaz edip miras tartışmalarına son verdiren ölümlerin varlığına inanılır. Mutlu olmadığı için geri dönen ölümler ailesinin fertlerine görünür, onları rahatsız eder. Arkasından çok ağlandığı için rahatsız olarak geri dönen ölümlerin varlığı gelenekte yer alır. Tehlikeli ölümler içinde ise, kötü huylu ölümler “hortlak” olarak nitelendirilir. Hortlaklar hayvanları ve insanları rahatsız eder, mezarlıktan geçenleri ürkütür, intikam için korkuttuğuna inanılır.³⁷³ Çine’nin Eski Çine köyünde “Arap” olarak bilinen ve köylüleri zaman zaman korkutan ve kadınlardan intikam almak isteyen doğaüstü bir varlıktan söz edilmektedir:

“Eskiden bizim köy hükümetlikmiş. Şuuda bi çay kenarı vaadır. Gonak ardı deelee. Ondan soona şu gavağın dibinde ev vaa Sıdık Nene’nin, orası yüzbaşının eviymiş. Baya jandarmalar vaamış orda. Yüzbaşının hanımı varımış. Yüzbaşının taalası varımış taa Cevatleen taalası. Askeelee varımış. Emir eri deeleemiş eskiden, Arap daşularmış. Babanın Arabı mıyım ben deler eskiden. İş buyursan ben senin babanın Arabı mıyın? Arap daşularmış. Ondan sonra bu yüzbaşının hanımı kapısındaki askerlen gırıştırıyo. Kaç yüz sene olmuş, iki yüz üç yüz sene olmuş.

³⁷¹ H. Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, s. 36; M. Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektaşılık*, s. 326; S. Buluç, “Şaman”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt XI, s. 330.

³⁷² H. Tanyu, “Eski Türklerin Dini Totemcilik veya Şamanlık Değildir”, *V. Milli Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 1985, s. 294.

³⁷³ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 201.

Onnaa sevişiiken Arapcağız tam meedivenneeden çıkasıya, bi bakıyolaa candarmaynan yüzbaşının hanımı, gadın milleti bu işte, sevişibakımış. Hemen dönüyoru elindee öteberiynen göömesinne benı deyyoru. Ondan sonra deyo ki, gadın görüyo asker göömemiş. Bu deyyoru benı Arap deyyoru Yüzbaşına, eskiden cellat ediliimiş öyle silah yokmuş, kafasını uçururlaamış balteyne. Ondan sonra hemen deyor ki bak, Arapcaaz söylemiceemişimiş gene hanı göödüünü gizliyceemişmiş, gadın hah diyveri bu benı, şey deyoru, benı candarmayna demeyoru, benı deyo o Arabı bi daa göndeeme benim yanıma deyoru beyine. Noldu hanım deyoru. Benı bi gün sulanıyo iki gün sulanıyo böyle hanı hallanıyo demiş. Bööle mi bööle. Hemen aşağı inmiş, askerlere demiş, Arabın kellesini uçurun demiş. Bi balta vuumuşlaa kellesi koltuğunun altına eniveemiş. Bizim çocukluğumuzda kellesi goltukta Arap geliyo deeleedi. Şehit olmuş, ölmemiş o gari. Ölmüş ama kömmüşlee ama her gün sabaanan, o başçovuşun atı vaamış eskiden arıbalaa mı vaa, başçovuşun atına eyerine semerine ulaklaamış, darağı vaamış daraamış, sabaaleyn başçovuş bi kakmış bakmış gene Arap darayıpdurumuş ata. Hhh eyvah şehid oldu bu demiş. Şehitlee ölmez ya. Ondan soona hemen gadını sıkıştırıyoru hanımını, Arap ölmedi demiş, şehit. Sıkıştırıyo ondan soona söyleyiveriyo gaari. O gün bu gün bak bizim akrabalarımız, halan gillee duymuştur bak. O nasıl bi ses çıkarır hala? Hayır hayır ben bi sahur yemeği bakırdım, eeeaaagğg deye ediyo. Öyle ölmüş bak kesiliiken. Öyle bi aceyip eeeaaah deyor hanı ah deyibakır gibi. Sesini duyuyoz. Gavağın dibinde o ev aha. Daha hala duruyo o damlaa. O nenen naal duruyon sen ooda deyolaa. Kapıları çaapıyoru Arap. Akşam misafir geldimi kapılaa çaapıyo, ışıklaa söderiyo, baya belli ediyo. Torunun bi denesi kapı açmış gelmiş, torununun bi denesi dili tıkanı da, dili tutuldu da doktoonaanan şey oldu geldi. Kapı çıtdak açıyomuş ama yok usan. Misafirler varıkana evin altından küyüp duruyodu tayta. Amaa küfür ettinmi. Hatça gollugillee bilmem ne, amaaan Arap ne olcek ööle bööle demişlee. Onnaa yörümüş aakasından dabbak dabbak, onnaa yörümüş aakasından dabbak dabbak, bakıyolaamış ayaklaanda bi şey yok. O evin de oğlu öldü 17 yaşında gaza oldu da. Dööt gız bi oğlandı. Soona gaadeşim diyo ki, ertesi gün evin sahibi Sıdık Nene'ne diyo ki Niyazi akşam bana Arap oluveedi deyoru. Ah gaadeşim demiş, onnarı kim kookuttu demiş, ağşam Çine'ye gittiydik demiş, çocuklaam çok kookmuş demiş, boğurmuş demiş. Ne! demiş kaadeşim. Hala

de o neden boğuruyomuş biliyon mu kadınnaaadan nefret ettiği için boğuruyomuş. Kadın şerrine geldi ya. Kadınnaa evine geldi mi sinir oluyomuş. Bizim bu köyde o her gün bağırılmaz da, kendinin şey olduğu zamannaada mı oluyo gari. Bir ayda üç ayda beş ayda. Eski anneleemiz daha çok duyaamış.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 33)

İnanışa göre ölenin ruhu, Cuma akşamı (perşembeyi cumaya bağlayan gece) ile arife ve diğer kutsal günlerde evini ziyaret eder. Eğer, söz konusu evde dua ediliyor ise, ruh oradan mutlu bir şekilde ayrılır. Dua edilmiyorsa üzüntülü bir şekilde gider.³⁷⁴

“Ölenlerin ruhu. Öyle ruh çağırırlardı eskiden. Okuyolardı, bilmiyom yalan bilmiyom doğru, böyle şey çizerlerdi, bardak gezdirirlerdi. Kul geldiysen yürü, ruh geldiysen yürü, yürüdürlerdi. Üç beş kişi toplanıyordu başına, elini koyuyodu parmağını koyuyodu. Ruh geldiysen şunu yap, ruh geldiysen bunu yap. Valla geliyo diyorlardı. Görmedik ki. Okuyup da çağırıyolarmış ruhları. Gelen de oluyomuş. Cuma günleri her Cuma günü, Perşembe akşamında bu saçaklara konarlarmış ruhlar. Evlerin saçaklarına. Okursun, hayır edersin. O zaman Cuma günü ezandan evvela giderlermiş yerlerine.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Ruhların genellikle Cuma geceleri ile mübarek gecelerde evleri ziyaret ettiği, gelen ruhun heybetinden tavanların sarsıldığı ve seslerin duyulduğuna dair inançlar oldukça yaygındır. Bunun için, ölü evinde ilk gün öd ağacı ve buhur yakılarak kokusu ve dumanı evin dört bir yanına sindirilir. Helva pişirilerek ekmek arasında komşu ve akrabalara dağıtılır.³⁷⁵ Eskiden bu gecelerde günlük yakılır, tütsü yapılırdı.³⁷⁶

“Dua bekliyorlar. Cinler o zaman bağlı olurmuş, gelmezlermiş, yaklaşmazlarmış asla cumaları.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

Değerlendirme

Eski Türk inançlarında karşımıza çıkan ölen kişilerin ruhlarının karanlık dünyasında yeraltında yaşayan Erlik'in zümresine dahil olması ve zaman zaman değişik şekillere girerek insanlara zarar verebileceği inancı Aydın'da ruhların geri

³⁷⁴ A. Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 123.

³⁷⁵ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 77.

³⁷⁶ A. Abbas Çınar, *Akyaka Sözlü Tarihi ve Gökova Havzası Halk Kültürü*, İzmir, 2007, s. 116.

dönüşünü önleme pratikleri olarak karşımıza çıkıyor. Ölen kişinin yatağına taş koyulması, başka ruhları da beraberinde götürmesini önlemek amacıyla, ayakkabılarının dışarı çıkarılması, ruhun evden çıkmasını ve evden uzaklaşmasını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Ayrıca ölen kişilerin ruhlarının sinek ve böcek gibi şekillere girerek evde dolaşması inancı, Eski Türk inançlarında karşımıza çıkan ruhun kuş olup uçuşması inancıyla benzerlik göstermektedir. Aydın’da ruhlarla ilgili inançların Eski Türk inançlarından izler taşıdığı görülmektedir.

2.4. FAL VE BÜYÜ

Kişinin kendi geleceği, yakınlarından birisinin sağlık durumu, uzakta olan birisinin halini öğrenme, çaldırdığı, yitirdiği değerli bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hallerde, kendi imkanları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak amacıyla başvurduğu falcıların, özel teknikleri, gereçleri olan geleneksel bir yorumlama bilgisine dayalı olarak çeşitli işlemlerle söz konusu hususlarda yaptıkları yorumlara fal denir. Yorumlamak, olaylarla nesnelerde gizlenmiş bulunan ve geleceği haber vermek yeteneğinde olan belirtileri açıklamak demektir.³⁷⁷ Türk halk kültüründe yaygın fal çeşitlerinin başında suya bakma, aynaya bakma, kürek kemiğine bakma, bakla falı, ,iskambil falı, kahve falı ve tarot falı gelmektedir.³⁷⁸ Aydın ilinde karşımıza çıkan fal çeşitleri, daha çok kadınlar arasında kahve falı, bakla falı, el falı ve cinci hoca denilen uzman kişilerin baktığı yıldıznamedir.

“Koçarlı-Bağcılar’da Yıldızname bakan hoca var.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 31)

“Benim nenem, Meryem nenem bakıyordu. Bakla falı deyo biz. Hindi açıvecek senin geleceğini söyleyiveriyodu. Biz inanmıyoduk çocuk olduğumuzdan, hakkaten dedikleri çoğunlukla çıkıyodu. Nenem gideli 20-25 yıl olmuştur.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 50)

“Bakıverem mi, bakarım ben? Pakla. Paklanın söylediği söylenir. Orda ne çıkarsa. Sen hindi bekar mısın, evli misin, kaç çocuğun vaa o orda çıkaa.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 55)

³⁷⁷ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 96.

³⁷⁸ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memaratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 219; Türk halk kültüründe fal ve falcılıkla ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Özseven 1939; Boratav 1984)

“Guranın içine bakıyolarmış. Senin başına ne gelecek, ne olacak onnarı hep annatıyomuş. (Yıldızname)” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

Genellikle kadınlar arasında oldukça yaygın olan falcılık, İslam dininin kesin reddine rağmen varlığını sürdürmektedir. Yörede özellikle kahve falı oldukça yaygındır. Ters çevrilen fincanda kalan kahve tortusunun aldığı muhtelif çizgi ve şekillere bakarak kişinin geçmişi ve geleceği hakkında yorumlar yapıp bilgiler verilir.

“İşte orda harfler çıkıyo, ağaç çıkıyo, yani telvenin toplandığı yerde. Benim annem bakıyomuş, ben bi zaman baktığım çıktı dediler, sonra bakmadım, bu kızdı Söke'deyken.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

El falı; avuç içi çizgilerinin aldığı şekle göre bakılır. Avucun parmaklara yakın olan çizgisi hayat, ortadaki kalp, en üstteki sağlık çizgisi olarak değerlendirilir.

“Avucun içindeki çizgiler vardır, insanın kaderini belirler derler. O bebekken, yumarmış bebekken insan kendini ve Allah onun kaderini avucuna verirmiş. (Ellerimize bakıyor) Mesela bu bende üçgendir, sende senin biraz hayatın karışık, hayatın karışık geçmişte günlerinde çizgiler çok. Hani karışık dediğim yaşamındaki günlerde tam denk düzende geçmemiş. Bu çizgi çizgi çizgi çizgi, mesela tek taraflı değil. O avucuna bakıyım. Yahu senin çok muammalı biçimli bi hayatın var senin gızım ya. Valla muammalı. Yani demek istediğim karışık bi hayat geçimi gelecek, ilim üzerinde veya bi araştırma üzerinde, bi gelecekte bi hedefler karıştığı bambaşka avucunun içersindeki. Karışık ya. Bu sağ elinde mesela, yalnız kaderin açık. Sola doğru meyil verdiğin yönlerde daha açık. Benim mesela kapalı, bu açık bak. Benim hayatım da hem karışık hem kapalı geçti ve inandım buna avucumun içinde. Sen biraz daha uzun ömürlü görünüyon, çizgiler uzun. Kısa olsaydı daha kısa gider ömür derler. Belki 80-85, çizgilerin uzun böyle kavisli.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 16)

Fala en çok baktıranların hanımlar olduğu anlaşılmaktadır. Fal, daha çok geleceği görmek ve kayıp eşyayı bulmak için baktırılır. Fal bakmanın ve baktırmanın büyük günah olduğunu söyleyenlere de rastlanır.

“Gelecekten hiç kimse haber veremez. O kafir cinlerle irtibat kuranlar olan şeylerden haber alabilirler. Mesela kafir cinleri emri altına alanlar var. Ayetler

okuyolar, mesela senin altınların çalınmış, tamam diyo bana bi milyar getir ben bulurum. Getiriyosun. Kafir cinleri sıkıştırıyo, o cin onun emrinde olduğu için yapmazsa çatlar ölür. Ona birisinin kıyafetinde gözüküyo. Bakıyo, dönüyo sahibine diyo ki işte orta boyda, sarı saçlı, şöyle bi bayan. Tahmin etmiştim zaten, bizim gomşu, bildi! Yok öyle bi şey. Çünkü o cin sıkıştırıldığı için sana öyle bi kılıkta görünüyo, doğru ve ya yanlış bi şey atıyo gurtuluyo. Uyduruyo, şekle girer onlar.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 9)

Büyü ise, iyi ya da kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek, ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamıdır. Türk halk kültüründe büyü, bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan “kötü/olumsuz büyü” ve bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılık sağlamak için yapılan “iyi/olumlu büyü” olarak ikiye ayrılır.³⁷⁹ Olumlu büyülerin amacı işlemin sonunda büyü yapanın da, ondan etkilenenin de “hayrına” bir sonuç elde etmektir.

Sonuçlarına göre “olumlu” veya “iyi” büyülere örnek olarak şunlar verilebilir:

- Karısına, çocuklarına kayıtsız, gözü dışarıda erkekleri evlerine bağlamak için yapılan büyüler.

- Evinden kaçmış kişileri evine geri getirmek için yapılan büyüler.

“Çocukluğumda ben bi olay yaşadım. İki arkadaş bizi götürdüler, bi demircinin yanında çıraklığa girdim. Bizi aldılar bi eve götürdüler. Evde önce kendi çırağını aldı içeriye usta. Çırağına cin toplattı. Tırnağını boyadı böyle, tırnağının üzerini boyadı, filim perdesi gibi tırnağının üzerine cinleri getirdi toplattı. Çocuk aovv etti bağırdı. Bağırıncaya gadar hocalık yapan kadın dedi ki, çocuğu çarptırdık dedi. Bunu dışarı çıkaralım ötekini alalım. Beni aldılar içeri. Ben de yaradılıştan çocukluktan dindarım. Tırnağımı boyadılar, seyrediyom. Adamın karısı kaçmış. Kavgaya yapmışlar gitmiş. Hoca dedi ki ya dedi bu çocuğu da çarptırmıyalım dedi. Seyrettim, yumurtayı boyadı bi kalemle, fincanın içersine koydu, etrafına ekmek attı, buriya su koydu, fötür şapkalı birisiydi o günkü hoca. Velhasıl dedi ki bu çocuğu da çarptırmıyalım, üzülerek söylüyom öbür arkadaş, çarpılan arkadaş hayatı boyunca sara hastası olarak yaşadı. O zamana kadar ben o arkadaşın sara hastası olduğumu

³⁷⁹ Boratav, a.g.e., s. 106.

hiç görmedim, bu olaydan sonra defa defa sara hastalığı yaşadı. Ve cinlileri o hoca filim perdesi gibi o yumurtanın üzerine topladı. Şunu da çağır, bunu da çağır, topal şeytani da çağır, çağırdık hepsini oraya geldi. Çalın oynayon de, çaldılaa oynadılaa. Zurna davul orda kırla gidiyo, seyrediyom ben manzarayı, çocuğum. Neticede kadını getiidilee geldilee, kadını bulun getirin. Kadın ovada ekin biçiyö 55-56 yıllarında. Ekin biçerkene kadın şööle yaptı, durdu bi elinde orak bi elinde bi tutam şey, esnedi. O anda üzerini arayın bakalım dedim ben, etki büyü var mı? Etki büyü yok dediler. Sonra dediler Salı gün babası gelirken babasının arkasından gelecek. Ertesi gün baktım hakkaten yenge gelmiş. Yengenin enine boyuna baktım aynı seyrettiğim kadın. Ben gördüğümü anlatıyorum. Böyle bi ilginç hastalık olduğu zaman gitseniz görseniz o zaman dersiniz. ” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 44)

Gregoryen Cemaati’nin Hristiyanlık öncesi döneminde; bir adam hastalandığı zaman vücuduna bir Aiss (kötü ruh) veya şeytanın girmiş olduğu kabul edilmektedir. Delilik veya saralık aynı şekilde, kötü ruh veya şeytanla izah edilmektedir. Hastayı iyileştirmek için şeytan veya kötü ruhun vücuttan çıkarılması gerekmektedir. Bunun için dua edilmekte ve ayinler düzenlenmektedir.³⁸⁰

- Sevdüğinden karşılık göremeyen erkek veya kadının başvurduğu ve sevgisi kazanılmak istenen kimsede bu duyguyu uyandırmak için yapılan büyüler.

- Kaybedilmiş mücevher ve benzeri bir eşyayı bulmak için yapılanlar.

“Annemin oğlan gaadeşi vaadı. Evinden tahrani, baltanı çalsın, cinciydi çok okuyodu guranıkerim, hiç abdessiz bakmazdı. Benim evimden sen tahrayı çal, o eski yazı kitaplaada, mesela Mehmet çaldı Ayşe çaldı, dayım buluyodu benim. Bu köyde herkes giderdi onu çok seveeleedi. Kitaptan buluudu fakat falanca çalmış diye söyleyiveemezdi. Çünkü eyi şey değil o.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 52)

- Her “murad” için geçerli olan büyüler.

“Bağarası ’nda. Ben tanımiyorum, ama duydum. Çok ünlüymüş. Hastaları iyi ediyö, çarpılanları iyi ediyö, cinden çarpılanları. Gidiyo, okuyo ne yapıyosa iyileşiyö. Çok iyileşenler var.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

- Kötü büyülerin etkilerini bozmak için yapılan karşı büyüler.
- Sağlık için yapılan büyüler.

³⁸⁰ A. Küçük, *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 30.

“Muğla’da daha ileri gidiyon. Elli haneli bi köyde. Kadının adı Havva. Kırk yaşlarında var. Amcası varmış bunun derin hocaymış. Ondan öğrenmiş. Geden iyi oluyo, getmeyen yok köyde. Kadın yatalak varıyo kafatı oynadıyo ora giriyo hopp çıkıp gediyo heç bi şey olmamış gibi. Allah’ın işinden. Ona inandım ben başkasına inanmadım. Çok gittim ona inandım.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 28)

- Kötü alışkanlıklardan kurtarmak için yapılan büyüler.

Benim bi damat vaa işte, çok içki içiyodu içkiden ne eve huzu veriyodu ne beş gurusı goyuyodu. Ödemiş’te mi İzmir’de mi Ali Hoca, Gülşen demiş o hoca yanına gidelim bunu içkiden soğudalım demiş. Gittilee, hindi içkinin adının andın mı tiskiniyo.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

- Çoluk çocuk sahibi olmak için yapılan büyüler.

“Bağarası’ndaki hocaya da gittim. (Eşine:) Oğlan kardeşinin hanımı hamile kalmıyodu, bunlar İsviçre’de yaşıyolardı karı-koca. Gittik, sıraya bekledik. Hoca odasından çıkmıyo. Çok kalabalık oluyodu. Kardeşinin hanımını koyduk, hoca okudu falan. Çıktık, Bağarası’ndan bu Söke yoluna gelirken aniden bu fenalaştı, attı kendini arabadan dışarıya çıkardı kadın. Ben ne oluyom, ben ne oluyom ben orda bi kadın gördüm üstüklü, bana bu nуска yapmış bana okumuş dedi bu hoca, bana nazar etmiş bu, çocuğum bundan olmuyomuş diye sayıklamağa başladı. Medeni bir kişi sanki cahil bi kişi haline döndü. Ağladı, sızladı, sıkıntı çekiyom ben dedi. Bu hoca bana ne yaptı dedi. Ve şuna vardım, duanın tesiri olabilir, inandım.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

Bu olayda kendisine muska yapılan kişinin cinci hoca tarafından tedavi edilmesi sonucunda ağlaması, sızlaması ve sayıklaması Eski Türk inançlarında Şamanların kişiye musallat olmuş kötü ruhları uzaklaştırması uygulamasının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Gök Tanrı inanç sisteminde hastalanan kişinin ruhunu kötü ruhların işgal ettiğine, hasta ruhun kurtulması için kötü ruhların kovulması gerektiğine, bu amaçla kamların birtakım ayinler yaptıklarına şahit oluyoruz. Günümüzde de birtakım ruhi rahatsızlıklar ve sara türünden hastalıkların bazı yatırlarda tedavi edilmek

istendiklerini, hastaların ziyaretlerde bir titreme sonucu kendilerine geldiklerini, sağlığına kavuşan hasta için “ruhu kurtuldu” denildiğini biliyoruz.³⁸¹

“20 gün sonra hamile kaldı. Ordan çıkan ağılyo, iyi olacak hasta ağılyomuş. Şu kadarcık küçük bir nuska koyuyomuş kalbinin üstüne. Bir kağıt çizmiş şöyle tükenmez kalemle. Her tarafını yakmış, o çizilen yer yanmamış. Bunu demiş kaldır, ne görüyon? Çocuğun olursa görceksin. Bakmış görememiş. Işığa tut ışığa demiş. Abla diyo bir kadın diyo sanki namaz örtülü, beyaz örtüsünnen bir çocuğu kapatıyo açıyo diyo, ama diyo eskiden kumaştan başlık dikerlerdi ya çocuklara büzgülü büzgülü, çocuğun beyaz başlığını beyaz kundağını gördüm diyo, gelin bizim, kağıtta. Ondan sonra güzel bak demiş, bakmış. Bi de diyo bi melek kanatlarınnan diyo, bi kanadına çocuğu örter gibi gördüm diyo. 3 sefer gürdüm diyo. Nuska yazdı eline verdi, gelin o sıkıntıyla nasıl o çıkanlar ağladıysa bizim gelinde bize ağlayarak geldi. Nasıl bağıriyo ama, sesi çıktığı kadar ağılyo gelin. Ertesi gün aldı geldi oğlan kardeşim, hiç birini hatırlamıyom aba dedi. Buradan gitti 21 gün sonra telefon etti hamile kaldı. Orda bi de doktor demiş senin çocuğun olusa elimi keserim diye.”
(Görüşme 17-Kaynak Kişi 17)

“İlginç bi kız çocuğuna rastladım ben burda hocada. Yıl 80. Bak, annesi buradan elini tutuyo, babası da bu elini tutuyo kızın. Gözlerin altı olmuş böyle esrar içmiş gibi, kolunu kurtarıyo bi şeyler yapıyo. Hocanın elinde bi kitap var eskilerin yaptığı bi kitap var. Çeviriyo çeviriyo çeviriyo hangi sayfada ne kaldı, sayfanın birinde bakıyo senin o hastanın olayını görüyo. Gördü, hoca başladı terlemeye. Hoca bi saat mı iki saat mı uğraştı o kız çocuğu için. Tombağa dedi hoca yak dedi, bi yaktı, elindeki kağıdı yaktı. Bakın kardeş, hayatta ben öyle acı bi çığlık duymadım. Bir çığlık başladı o yanıyo diye, yıkıyo ortalığı kız çocuğu. Hoca dedi ya bi sağına soluna bak onu ben yaktım o gitti dedi. Kız çocuğu bi döndü baktı babasını gördü aaa babacığım. Sanki 10 yıldır babasına hasret. Öbür tarafta annesi. Buna, hoca anlattığına göre cinlilerin beşinci mezheplisi yani mezhepsizi yakalamış. Bu kadar şerefsiz bir hoca olur mu dedim. Yani ben senin yaptığın tılsımı bozup. O da dedi ki, İbrahim insanlara yalnız insanlar zarar vermiyor. Felak ve nas surelerinde geçer. Ne diyo, ins ve cinin şerlerinden sana sığınırım de diyo peygamberimize

³⁸¹ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 45.

cenab-ı Allah. Çünkü ona da yapmışlar, götürmüşler kuyunun dibine gömmüşler, kuyunun üstüne taş bastırmışlar. Peygamberimiz ıstırap duyuyo böyle, kaç tane iğne sokmuşlar. Kulezübirabbinfelak Kulezübirabbinnas sureleri her biri on bir ayettir. Okudukları ayette bir iğne söküyorlar, peygamberimiz rahatlıyo. Şimdi bu sureleri oku ki seni ben kurtarayım, Cenab-ı Allah'ın şeyi. Biz insan olarak kendimize çok güveniyoruz. Ama bizim etrafımızda başka alemler var. Cin alemleri var. Biz onları görmüyoruz, onlar bizi görüyo. O da dedi ki onların hocaları var dedi, onların hocaları da bunun üzerindeki muskayı attırıyo bunu dedi böyle yapıyo gene aynı şekilde hasta ediyο dedi.” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 44)

Sonuçlarına göre “olumsuz” veya “kötü” büyülere örnek olarak şunlar verilebilir:

- Bir kimsenin mutsuz olması için yapılan büyüler.

“Yapılır. Tutaa da onun bozdurması çok zor oluyo. Bizim buuda bi hafız vaa, çocuk neede okudu, ooda bi hoca çocuk çok bilgin deye gızımı verem demiş. Çocuk da almyasıya ilaç eden, çocuk deliidi güzelim dee bırakı bırakı gideedi. Bubası goşturmadı mı hocalaa, doktuulaa. Soona eyi oldu çocuk, eveedi hindi hem hocalık yapıyo buuda. Gızını almadı deye ilaç yapmış. Bobası oodan gurtarayım deyesiye nelee çekti” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 58)

- Düşmanı ortadan kaldırma amacı güden büyüler.

“Toplu iğneyi yumurta kabuğunun içine atıyolar okuyolar ondan sonra büyü yapıyolar. Yumurta kabuğunun içindeki o toplu iğne çürüyesiye kadar büyüü geçmiyo, onun tesirinin altında kalıyo. Yani hasta oluyomuş, bedeni bozuyomuş, şu bu oluyomuş.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 16)

Büyüsel işlemlerde; “Parçanın başına gelen, bütünün de başına gelir.” prensibi hâkimdir.³⁸²

“Kimine ölsün deyi de sabuna iğneler batırırlarmış, toplu iğneleri. Denize atarlarmış, suya. O eridikçe insan erir, ölürmüş. Ha bi de kilit, kısmetini kilitliyorlar. Çok kişi, evlenmeyen kişiler bile bağlı derlerdi, bağlanmış derlerdi.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

³⁸² Nail Tan, *Gelenek Görenek ve İnançlar, Bayramlar, Belirli Günler, Halk Mutfağı, El Sanatları*, Cilt VI, Ankara, 2007, s. 81.

- Bir kimsenin kısmetini bağlamak veya karı-koca olmasını engellemek için yapılan büyüler.

“Asma kilitler var ya, onu götürüyolar hocaya okutuyolarmış, hoca kilitliyo. Atıyolar bi yere mesela. Açılmadığı sürece, bozulmadığı sürece o şey kilitleniyomuş.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

“Mesela benim dayım evlendi, onu anlatayım bak ben sana. Dedem vardı hacı, onun dediği olu ailede. O illa dedi bi kız vardı, Halime diye, çok tatlı çok güzel, köylü bi kız, bu kızla evlenceksin dedi dayıma. Dayım tabi kabul etmek zorunda, çünkü dedesi. Aslında dayım şehirde büyümüş, okumuş etmiş, köy insanınlan geçince bi insan değil yani. Dayım istemeye istemeye evlendi. Evlendi, üç dört yıl geçti, bunlar karı-koca hiç olmamışlar. Hiçbir zaman. Halime hep ağlıyo, işte dayın beni istemiyo. Üç dört yıl sürdü bunlar. Bu tabi bütün ailede yayıldı. Anne dedim hocalara gidelim dedim. Gittiler, oaraya git buraya git, hatta bizi de götürdüler. Çünkü çocuk gitmesi lazımmiş yanında. Kağıt gösteriyolar. İşte diyolardı, yanınızda genç kız, çocuk getirin. Ben gittim. Böyle beyaz bi kağıt gösteriyo sana. Burada ne görüyorsun? Zaten baka baka bi şekiller görüyorsun yani orda. E şunu görüyo musun? Görüyom desen olmicak, görmüyom desen olmicak. Kız kardeşim de vardı, o da baktı. Ne görüyorsun? İşte ben bi kadın görüyom. Ondan sonra neyse bu dayımlar ayrıldılar gittiler. Bağlamışlar, bunlar evlenseler bile karı-koca olmasınlar, geçinmesinler diye büyü yapılmış. Sürekli böyle dediler, bulunmadı. Hiç bi zaman. Ayrıldılar gittiler. Aradan iki üç yıl geçti, dayım bi daha evlendi başka birisiyle evlendi. Bi gün işte köyde bi fırtına bi şey, hani kapı girişlerinde kiremit olur. Hep dediler zaten gittikleri yerlerde, evinizde bi şey var, bulunmadı. Orda dediler arandı, burada dediler arandı. Kocaman bir demir muska, kendi gözümlen gördüm. Demir, şöyle koskocaman bir teneke muska. Tenekeden, leyimlenmiş, hiç açılmamış yani hiç bi şey olmamış. Düşmüş, kapının önüne bahçeye. Dayımın da çocuğu olmadı. Bak şimdi gene yok. Muska bulundu ama, hakkaten de böyle anahtar resimleri yapılmış, kocaman kocaman, şu kadar şu kadar kağıtlar yazılmış. Bulundu ama iş işten geçti. Böyle şeylere ben inanmıyom derdim ama görünce inaniyo insan. Hatta bizim, anneanneme, sizin çok yakın bi komşunuz yapmış bunu dediler. Onun bi kızı var, kızını vermek istiyomuş. Kızın da sizin oğlunuzda gönlü varmış, bunlar yapmışlar. Bunlar asla bu şey bulunmadıktan sonra

bu bozulmıyacak dediler, hakkaten de yazık ayrıldı gitti. Dayım da onların ahını aldı diyom ben, bak çocuğu olmadı. Böyle muska çok yazılıyo.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

- Bir kimseyi bağlamak ve eşinden soğutmak için yapılan büyüler.

“Bi hoca vardı, o öldü. Öyle eskisi gibi yok. Cavur İmam. Ben hiç gitmedim. Beyaz tavuk getir, siyah tavuk getir diyomuş. Kanınlan ilaç yazcam diyomuş. Öyle duyuşum. Büyü yapıyo, büyü çözüyo. Öyle. Benim eşimi de büyüyle çevirdiler, bi kadın. Kadın, ben, yani, çok hocalara gitmiş. Beni dostu bildirmiş, kendini garısı bildirmiş kadın. Ordan, ben bi hocaya gittim. Hoca dedi, böyle böyle dedi, ilaç var dedi. İlacı bozeyim dedi. Aman ben dedim ilaçlan işim yok. O hoceye verceem pareyi çocuklarıma yedirrim dedim. Yedi tane çocuğum var, adam zaten gitmiş garının peşine. Sonra sonra artık hocaya kendisi gitti, kendi çözdürdü. Goyun kellelerini yazdırmış hocalara da toprağa gömmüş, kendine bağlatmak için yapmış.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Büyü yapmak ve yaptırmak halk arasında büyük günah sayılmaktadır. Bunlara karşı halk kendisini birtakım dualarla korumaya çalışmaktadır.

“Allah’ın haram kıldığı bir ilimdir, şeytanın ilmidir. Cinlerin de Müslümanı kafiri var. Şeytan olan cinler bu ilmi biliyo. Onlarla irtibate geçenler, Kuran’ı tuvalete atarak, başının altına koyarak, üstüne yatarak, kötü şeylerle kötü tılsımlar yaptıkları bilinen bi gerçek. Nas ve Felak sureleri bunlara kalkandır. Peygambere bile büyü yapılmıştır ve tutmuştur. Kötü insanlar büyü yaparlar ve tutar ama onların ahreti mahvolmuştur. Onu yapan ve yaptıran lanetlenmiştir.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 9)

Kişinin büyü yoluyla bağlanmasına ilişkin inançlar diğer milletlerde de görülür. Mesela Hz. Muhammed’in, Yahudi sihirbazı Lebid B. A’sam tarafından sihir yoluyla bağlandığı tespit olunmuştur.³⁸³ İslam dininin bu ve benzer hurafeleri kesinlikle yasaklamasına rağmen bu inançlara Araplarda da rastlanılmıştır.³⁸⁴ Kaynağını putperestliğin en iptidai şekillerinden alan büyü, tılsım, sihir gibi inanç

³⁸³ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1981, cilt VII, s. 104-113.

³⁸⁴ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1976, s. 211.

ve pratikler, VIII-XIV. asırlarda yaşamış Budizm ve Maniheizm dinine mensup Türk zümrelerinde de mevcuttu.³⁸⁵

Kur'an'a göre büyü ve sihir de dünyadaki sınavın bir parçasıdır. Allah'ın izni olmadan büyü ile hiç kimseye zarar verilemez.³⁸⁶

Kamların, göğün ve yerin katlarında bulunan büyük-küçük ruhlarla temas kurma, bu ruhlarla muhtelif vesilelerle kurban adayıp hediyeler sunma, ölülerin ruhlarını yere gönderme, şerir ruhlardan gelebilecek her türlü hastalık ve felaketlerin önüne geçme ve hastaları iyileştirme gibi içtimai vazifeleri bulunuyordu.³⁸⁷ Kişioğlu adı geçen bu ruhlarla doğrudan doğruya temas kurma cesaretini kendisinde bulamazdı. Kamların aracılığı ile cedleriyle irtibat kurabilen kişi, bu yolla yerin ve göğün kudretli varlıklarına ihtiyaçlarını bildirir ve yardım talep ederdi.³⁸⁸ Ancak, kamların kişiliğinde toplanan bütün bu görev ve sorumluluklar, zaman ve mekân içinde içtimai iş bölümü ve dinî fonksiyonların dağılımına uğrayarak bu inanca bağlı yeni insan tiplerinin ortaya çıkmasına sebep oldu.³⁸⁹ Şeyh, veli, derviş gibi İslamî karakterli tipler, bahis konusu olan mezheplerin dinî cephesini teşkil ederken, doktorluk fonksiyonunu ocaklılar ve kırık/çıkıkçılar aldı.³⁹⁰ Geçmiş ve gelecek hakkında söz söyleme görevini ise falcılar üstlendi.³⁹¹ Günümüzde bu türden insan tiplerine yörede rastlanmıştır.

Bazı kişilerin kişiliklerinde mevcut olan olağanüstü kabiliyetleri sayesinde muhtelif hastalıkları tedavi edebileceklerine inanılır. Bu kişilere ocaklı adı verilir. Bu yetenek tamamen soydan gelen mistik bir karakter taşır ve “el verme” suretiyle devredilir. Ocaklara ait inanç ve patrikler, eski Türk inançlarında görülen kamlık hayatının bir devamı niteliğindedir.³⁹²

³⁸⁵ İnan, *a.g.e.*, s. 207, 209.

³⁸⁶ Bakara, 102.

³⁸⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1981, s. 67.

³⁸⁸ W. Radloff, *Sibirya'dan*, cilt II, s. 10; A. İnan, *Şamanizm*, s.75-76; O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1971, s. 3-4.

³⁸⁹ M. F. Köprülü, *a.g.e.*, s. 69; Y. Kalafat, *a.g.e.*, s. 66.

³⁹⁰ A. İnan, “Başkurt Türklerinde Şamanizm Kalıntıları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1965, s. 141; N. Birdoğan, “Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar, Bacıyan-ı Rum”, *Folklor, Halkbilim Dergisi*, 1988, Sayı 36, cilt IV, s. 9-12.

³⁹¹ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 66.

³⁹² Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 84-85.

Eski Türklerde kamların, sihir ve büyü yoluyla hastalıklara yakalanmış kişilerin de tedavilerini üstlendiğini görüyoruz.³⁹³ Bugün yörede bu tür hastalıkların tedavilerini “derin hoca”, “cinci hoca” adı verilen kabiliyetli kişiler üstlenmiştir.

“Bülbül hocaylan ben tartıştım. Şimdi bizim köyde Bülbül Hoca’nın hapsane arkadaşı, hapsaneye girdiği zaman demiş buraya Hülya Avşar’ı getiriverem mi demiş, demişler getir hapsaneye. Çiziyo şeye, Hülya Avşar geliyo garşılarına dineliyo. Demiş sakın ellemen demiş yani. Geliyo, birisi geliyo çarpıyo kayboluyo. Dokunmucaksın ona. Hasta olur ya, eli ayağı çarpıyo. Ondan sonra doksanlı yıllarda beni gece gelip galdırdılar, gece saat üçe on gala beş gala. Onnarla konuşuyom ben. İkisi erkek biri bayan, ama ufak boylu yani. Ama insan gibi değil yani bunların boyu ufak oluyo. Bayan, mesela ben diyom ki Hülya Avşar gibi ol, onun gibi oluyo yani. Senin isteğine bağlı yani. Üçe on gala beş gala beni kaldırıyolaa, öbür odaya geçiyom, çanağın içinde su var. Diyelim ki size bakiveecem değil mi ben, annenizin adını sizin adınızı yazıp suyun içine atıyom. Sizin hakkınızda bilgi varsa, siz suyun içinde çıkıyosunuz. Ama o gün çıkmıyabilirsiniz, üç gün sonra beş gün sonra çıkıyo yani, gerçekleşiyö. Diyolar ki şu bayanın diyolaa bi hayırı var, şunu yapması lazım, yapmazsa başına bi olay gelecek. Ben geliyom size söylüyom. Bu şekilde altı yıl defter tuttum, ama kimseye anmadan, kimseye söylemeden. Dediler bundan sonra bu gördüğün şeyleri insanlara sööliyeceksin. Ben başladım söylemeye. İlk etapta manyak, deli, çatlak, kafiyyi yimiş, böyle şeyapyılar bana ama bene gösterilen şey gerçek olmaya başladıkça herkes sonra bene hak vermeye başladı yani. Ama bene kesinlikle söylenen şu var: bir insan sene manyak dese dahi, kafiyyi yimişin dese dahi kesinlikle karşılık verme, onlar senin dediğin yere gelecek. Ondan sonra, neyse askerden geldim tabi söylemeye başladım insanlara yani. Geldim askerden gızın birine aşık oldum, neyse olmuyo. Hayvan bakarkene suyun içinde bal arısı geldi, dedi ki biz seni gezmeye götürcez. Aldılar beni uçurdular gece, neyse yörüdük biz, Nalbantlar köyü var ilerde, viraja geldik bal arısı dur dedi durdum ben, senin evlencek olduğun bayan bu garşı köyde dedi gayboldu. Neyse aradan beş altı ay geçti, aturupdurrum arkıdaşın birisi geldi. Ne vaa dedi, ya dedim ben canım sıkılıyo dedim ben. Ya dedim gızın birine aşık oldum dedim ben beş defa istettirdik veemiyolaa dedim ben.

³⁹³ A. İnan, Şamanizm, s. 112-113.

Olmazsa kaçırım bari bunu dedim ben. Boşver dedi, Nalbantlar'da bi kız var dedi. Gızın babası çok içkici, anası canına doymuş, gızın anası dedi dağ başı olsun içki içmeyen birisi olsun veecek dedi. Zaten ben şok oldum galdım. Neese ben hanımla evlendim. Neyse biz evlendik, ben diyom şöyle olacak böyle olacak hanım diyo sen manyaksın, kafıyı yimişin. Bi gün tutturdular Bülbül Hoca'ya gidelim, benim çocuk olmuyo biliyon mu. Gitmiyelim dedim benim çocuk sekiz sene sonra olacak, gitmiyelim gerek yok. Ya a. Bülbül hocaya vardık, dedi altı ay sonra çocuğunuz olacak. Hoca yalan söyleme dedim ben. Ben de bakıyom, benim çocuğum sekiz sene içinde olmayacak dedim ben. Bülbül Hoca dondu galdı böyle. (Görüşme 30-Kaynak Kişi 45)

Genellikle kısmeti bağlı kızların kısmetini açmak; birbirini sevmeyen karı-kocayı barıştırmak veya mutlu bir yuvayı dağıtmak; evine bağlı olmayan kocayı yuvasına bağlamak; nikah esnasında damadı bağlamak veya bağlı bulunan damadı yahut da gelini eski sıhhatine kavuşturmak; hastaları tedavi ettirmek veya kişileri ağır bir hastalığa düşürmek; kaybolan eşyayı bulmak; define aramak; karşı sihri etkisiz hale getirmek gibi sosyal hayatta akla gelebilen her türlü olumlu veya olumsuz isteklerin gerçekleştirilmesi amaç ve inancıyla sihir ve tılsım ocaklarına başvurulur.³⁹⁴

“Şimdi örneğin, dedesiyle babaannesi evlendi İsmail'in. Onlar evlendiği zaman büyü yapılmışlar. Dedesinin istediği bi kız varmış, olmamış, vermemişler. O taraftan buna büyü yapmışlar, niye Bahriye'yi aldı bu? Ve okudukları iğneyi kuyuya atmışlar galiba. Ve iki ay, damat-gelin bereber olamamışlar. Deden hep hasta olmuş 2 ay, nazar olmuş. Ve o tesiri geçmiş o büyüünün. Neticede bi hoca bulmuşlar. Hoca demiş ki ben bunun sonucuna varırım, okurum. Peki demişler, kabul etmişler. Okumuş etmiş ve düzelmişler.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 16)

Ocak olarak telakki edildiği halde, genellikle ocaklı yerine “cinci hoca” adı kullanılmaktadır. Bunlar, İslam dininin kesin reddine rağmen çözümü oldukça girift olan meselelerde, Kuran ayetlerini tersine yazarak, tas içindeki suya bakarak veya kendilerine has usul, esas ve formüllerle dilek sahiplerinin arzu ve isteklerini çözmeye, gelecek hakkında kendilerine bilgi vermeye çalışırlar.

³⁹⁴ Araz, a.g.e, s. 163.

“Hocalar var. Biri benim gomuşu birisi. Hasta geliyo bakıyo yani. Nуска yazıyo, bu nuskayı filan yere gömcen veya bunu suda ısılycan banyo yapcan. Yıldızına mı bakıyo ne, bakıyo, onunlan sene nуска yazıyo. En bildik Bülbul Hoca vardır bizim bura. Mesela hasta geliyo direk gidiyo, göödüüm ben gözümle. Çıkariyo senin yıldıznamana bakıyo ona göre nуска yazıyo. Olacakları söyliyo. ” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 41)

“Bunun elinde bi kitap var. Çağırıyo, oturuyosun. Zaten girerken üzerinde bi etki falan varsa adam anında söyliyo sana. Senin üzerinde büyü var diyo, sana bi tane şişe veriyo, onun içine bi şeyler koyuyo. Bu şekilde seni iyileştiriyo. İyileştirdiği insanlar gerçekten hasta insanlar. İyileştirmedği insan yok. Gece ben korkmaya başladım. Sonra hocaya gittim. Bana bi A4 kağıdına bi şeyler yazdı eski yazıyla. Bunu bi şeyin içine koyacaksın dedi, o suyla banyo yapacaksın dedi 3 gün. Ben 3 gün banyo yaptım, Allaha şükür hiçbir şeyim yok. ” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 42)

“Bülbul hocaların dört tane kitabı vardı. Savcılık bunun kitaplarını elinden aldı. Üçünü savcılık aldı, biri elinde halen. İhtilalde el koydular. Birini bulamadılar, bular onu da alacaklardı.” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 43)

“Bene gösterilen her şey köyde gerçek oluyo. Mesela benim gardeşim var, güvenlikçi. Gardeşim top oynuyo, gösterdiler dediler ki kardeşine söyle futbol maçı oynamasın. Geldim gardeşime söyledim, abi sen dedi gafıyı yemişin. Nolarsun futboldan vazgeç, başına çok kötü olay gelecek dedim, gardeşim bene aklını başına al dedi. Zaman geçti gardeşim iki sene sonra asker oldu. Muğla-Kavaklıdere’ye düştü. Orda top oynarken bacağıının damarları goptu. İstanbul’da ameliyat oldu, ondan sonra buraya geldi boynuma sarıldı ağladı abi ben seni niye dinlemedim dedi. Ondan sonra onun evliliği geldi, gızın biriyle annaşıyolaa, olmuyo. Ben senin bu iş olmaz olmaz olmaz. Senin bu iş beş yıl içinde olmaz. Beş yıla üç gün gala gardeşimin düğünü oldu. Dediğim oluyo benim, Hakkı dayın da şahit yani. Bene üçe on gala beş gala gelip galdırıyolar. Öbür odaya geçiyom, abdes alıyom, dua vaa duayı okuyom. Çanağın içinde su var, o su aydınlanıyo. Dua okuyom, ondan sonra sizin hakkınızda bi bilgi varsa bana söyliyolar. Sır o meslek sırrı, Allah’ın verdiği şey. Hocalarla ilgili bi şey diyeyim mi size? Cenaballah isteyene veriyor. İlmi isteyene serveti eline verir yani. Bağarasında 28 tane hoca var. ” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 45)

Eski Türk inançlarında, yapılan her merasimin karşılığı olarak kamlara ücret verilirdi. Kamlar bu ücrete razı olur ve kimseyle bir pazarlıkta bulunmazdı.³⁹⁵ Aydın'da kurşun dökme ve bakla falı bakma sırasında atılan “arılık” bu ücretin günümüzdeki karşılığı olmalıdır.

Yörede büyü ile sabuna saplanmış toplu iğnelerle suya atılan sabunun suda eriyip yok olması ile o kişinin de sabun gibi eriyeceği inancı mevcuttur. Toplu iğnenin yumurta kabuğuna konulması ile yapılan bir tür de bu büyü ile benzerlik göstermektedir.

“Toplu iğneyi yumurta kabuğunun içine atıyolar okuyolar ondan sonra büyü yapıyolar. Yumurta kabuğunun içindeki o toplu iğne çürüyesiyse kadar büyüsi geçmiyo, onun tesirinin altında kalıyo. Yani hasta oluyomuş, bedeni bozuyomuş, şu bu oluyomuş.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 16)

“Kimine ölsün deyi de sabuna iğneler batırırlarmış, toplu iğneleri. Denize atarlarmış, suya. O eridikçe insan erir, ölürmüş. Ha bi de kilit, kısmetini kilitliyolar. Çok kişi, evlenmeyen kişiler bile bağlı derlerdi, bağlanmış derlerdi.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Bu pratiklerde dinî-sihrî metot ve tekniklerin yanında “demir”, “yer-su” ve “ateş” gibi kavramların, diğer bir ifadeyle himayeci ruhların, “koruyuculuk, kurtarıcılık ve temizleyicilik” fonksiyonlarını korudukları inancını görüyoruz.³⁹⁶

Menşeyini putperestliğin en iptidaî şekillerinden alan büyü, sihir, tılsım gibi inanç ve düşünceleri mahiyetinde barındıran pratikler, Türk inanç sisteminde de mevcuttu.³⁹⁷ Uygurlara ait olduğu bilinen din kitaplarında, değişik tılsım şekillerine rastlanmıştır.³⁹⁸ Değişik Türk zümrelerinin kamları, yapılan ayin ve merasimlerde büyük bir vecd ve istiğrak halinde iken her türlü hastalıkları, sihir ve büyü yolu ile tedavi ederlerdi. Bu inanç ve pratiklerde kam, ruhun kılavuzu, kurtarıcısı, koruyucusu ve tabibi durumundaydı.³⁹⁹ Uygurlar, Budizm dinini kabullenmeden evvel bahşı, “ruhanî”, “falcı”, “büyücü”, “hekim”, “cerrah” anlamlarına

³⁹⁵ A. İnan, *Şamanizm*, s. 80; W. Radloff, *Sibirya'dan Seçmeler*, s. 236.

³⁹⁶ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 164.

³⁹⁷ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 207.

³⁹⁸ A. İnan, *a.g.e.*, s. 209.

³⁹⁹ *İbn Fazlan Seyahatnâmesi*, (Haz: R. Şeşen), İstanbul, 1975, s. 135.

geliyordu.⁴⁰⁰ İslamiyet'in kabulü ile kamlara atfedilen ruhanilik ve kutsilik mevhumları kalkmış ve sadece kendilerinden sakınılan, korkulan bir sihirbaz, şerir ruhlarla münasebette bulunabilen bir büyücü mahiyetini koruyabilmiştir.⁴⁰¹ Kutadgu Bilig'de:

“Kamug igke ot ol emi belgülüg

Ol ig emlegüçi kamı belgülüg”

(Her derdin belli ilacı ve tedavi edilecek kamı bulunur.)⁴⁰²

Beyitine rastlanmıştır ki, burada muhtelif hastalıkların tedavisinin kamlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁰³

“Otaçı onamas mu'azzim sözün

Mu'azzim ataçığa evrer yüzün

Ol aymış otuğ yese igke yarar

Bu aymış bitig tutsa yekler yırar”⁴⁰⁴

Mısralarında ise tabiplerden sonra mu'azzimlerin (afsuncuların) geldiğini, bunların yel ve şeytan hastalıklarına yakalanan kişilere okuyup üfleyerek bitig (muska) yazdıklarından bahsolunur.⁴⁰⁵ Bu inançlarda kamların, yöredeki “cinci hoca”larla aynı görevi üstlendiklerini görüyoruz. Benzer inançlarında Kırgız-Kazaklarda, Başkurtlarda, Altay ve Yakut Türklerinde de rastlanılmıştır.⁴⁰⁶ Muhtelif Türk zümrelerinden tespit olunan sihir, büyü ile ilgili bu inançlar, başlangıçtan beri Rumlarda, Hindlilerde, Acemlerde, Mısırlılarda, Eski Romalılarda bazı Hristiyan kavimleri ile İslam dininin kesin reddine rağmen Araplarda da tespit edilmiştir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁰ F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 147.

⁴⁰¹ F. Köprülü, *a.g.e.*, 154.

⁴⁰² A. İnan, *Şamanizm*, s. 72.

⁴⁰³ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 165.

⁴⁰⁴ İnan, *a.g.e.*, s. 73.

⁴⁰⁵ İnan, *a.g.e.*, s. 73; *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 212; A. Haydar Bayat, “Türk Folklorunda Akıl Hastalıkları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 110; Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982, s. 61.

⁴⁰⁶ A. İnan, *Şamanizm*, s. 111-112; H. Köksal, *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 59, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, s. 169.

⁴⁰⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, İstanbul, 1986, cilt II, s. 185; M. Turan, *Kültür Değişimleri*, İstanbul, 1969, s. 364; A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 211; H. Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s. 209; M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, cilt VII., s. 107.

Değerlendirme

Halk, çaresiz kaldığı durumlarda fal ve büyü yoluna başvurmaktadır. Yörede günah olduğu kabul edilen fal ve büyü, İslam dininin tüm yasaklarına rağmen neredeyse tamamı Müslüman olan Aydın halkının yaşamında yerini korumaktadır.

Aydın'da fal ve büyü inancı Eski Türk inançlarının bir devamı niteliğinde olmakla birlikte, İslamî formlara bürünmüş bir halde, farklı dinler ve medeniyetler ile benzerlik gösteren bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu, bizde, fal ve büyüye dair inançların ilkel dönemlerden kalma olduğu izlenimi yaratmaktadır. Şamanların kişiye musallat olmuş kötü ruhları kovma uygulaması ile cinci hocaların kişide ağlama, titreme ile sonuçlanan uygulamaları benzerlik göstermektedir. Büyü inancı ateş, yer-su kültleri ile de ilişkili görülmektedir.

2.5. MUSKA

İnsanlar kendilerini korumaya almak için her zaman çeşitli yöntemler veya yollar denemişlerdir. Bunlardan biri de *muskadır*. Muska, çeşitli dualardan ibarettir. Genelde sağ göğsün üstüne veya boyna veya omza takılır. Bazı muskalar iyiliğe, bazıları kötülüğe yöneliktir. İyiliğe yönelik muskalar kişiyi korumaya yönelik iken kötülüğe yönelik muskalar birtakım büyüler içeren ve gizlice kişinin yatağının yahut evinin eşiğinin altına konulmak suretiyle zarar getirmesi amaçlanan muskalar olup genellikle demir bir levha içine alınır.

Evlenmek yahut birini elde etmek için yapılan şirinlik muskası ise doğrudan doğruya istediği şahsa güzel görünmeyi amaçlamaktadır. Bu muskalar evli bir kadın tarafından da hazırlattırılabilir. Kocasının kendisine karşı ilgisizliğini sezen kadınlar, başka bir kadına aşık olma ihtimalini böylece önlerler.⁴⁰⁸

Eski Türklerde görülen ve uğurlu addedilerek boyuna asılan bir taş parçası, bir bitki, kurt dişi, ayı yahut kartal tırnağı gibi nesneler muska ve tılsım olarak kabul edilip, kişiyi nazardan koruyacağına inanılırdı. Prof. Dr. Abdülkadir İNAN, bu inançların menşeyini İslam öncesine dayandırmaktadır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Nail Tan, *Gelenek Görenek ve İnançlar, Bayramlar, Belirli Günler, Halk Mutfağı, El Sanatları*, Cilt VI, Ankara, 2007, s. 75.

⁴⁰⁹ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 207.

Muskanın koruyuculuğu nazara, cin çarpmasına, kazaya ve belaya karşıdır. Yörede koruyuculuğunun yanında tedavi edici bir mahiyette karşımıza çıkmaktadır.

“Orta Mahalle’de oturuyoduk. Merdivenli, iniyosun çamaşırlığımız var, tuvalet var aşağıda bahçede. Kız kardeşim var benden bi yaş küçük. Annem evden gitti mi işimiz gücümüz çocukları banyo yaptırmak, çok seviyoduk. Neyse biz çamaşırları falan yıkadık, getirdik kız kardeşimi oturtturduk. O da istemiyo. Galiba bağıriyo, yıkanmıcam etmicem. Biz onu zorla yıkıyalım derken kaydirdik ordan. Kaydı, giyindirdik ettik. Gece oldu akşam oldu uyumuyo çocuk, bas bas bağıriyo. Yılan var, şu var, bu var, cangır cangır ama, hiç uyutmadı gece. O zaman da Nazire hanımın altında Perihan Teyze diye biri oturuyo. Onlar geldiler. Dedi annem böyle böyle ya, bunlar banyo yaptırmışlar, düşmüş. O Kanlıkavak’taki hoca mıdır bilmiyom, belki daha eskidir. Gittiler ordan bi nуска yazdırdılar geldiler, öbür gece hiç bi şey yok. Demiş, bunu cinnilerin olduğu yere düşürmüşler demiş. Gerçekten de. Çamaşır yıkanan, zaten çamaşırlıktı orası.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

Aydın’da bazı insanlar kaza ve belalardan, hastalıklardan, baş ağrılarından ve nazardan korunmak için muska takma yoluna giderler. Özellikle küçük çocuklara çabuk nazar değmesi sebebiyle onlar için yaptırılan muskalar yaygındır.

Muskalar genellikle işlevlerini tamamladıktan sonra akarsuya atılırlar.

“Okumaycaksın derler, öyle kalcak, bi suya at. Akan suya, kaybolsun. Yakmayın, toprağa gömmeyin veyahut yırtmayın derler. Su kaybeder, çürütür gider. Benim kız havale geçirdi, nуска verdi, hocaya gittik. Manisa’nın Karaağaçlı köyü vardı, hocaya gittik. Üç tane nуска verdi. Bunları üzerinde bulundurcak. Havale filan geçtikten sonra bunları suya atın, akan suya atın demiş. Denize değil, göle değil akan suya, gitsin kaybolsun.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

İyi muskaların cinler tarafından çalınacağına inanılmaktadır. Bunu önlemek için muskayı rastgele yerlere koymamak, aynanın önüne koymamak, bazen de Kuran’ın içine saklamak gerekmektedir.

“Çalarlarmış eyi nuskayı.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Şimdi Akhisar’daydık. Birini 3 yaşına kadar, birini 5 yaşına kadar taşıyacak. Birini de 3 ay sonra akarsuya atın dedi hoca. Buraya geldiler Ortaklar’a, babannesinle halası geldi. İlle gitcem. Benim oğlan da bebek kucağımda, ağladı arkalarından, hazırladım geldim. Halası diyo annesi unutmuştur takmayı, ordan

geldim nуска yok. Arıkbaşı'na geldi, kızda nуска yok. 5 yaşında atılacak olan nуска, günü gelmeden 15 gün evel benim rüyama bi dede girdi. Rüyamda dedi ki, kızının dedi nuskası günü gelmeden al, Kuran'ın içine sakla, öbür nуска gibi kaybolur. İyi nuskaları çalarlar dedi. Bi uyandım gece, rüya. Ama nasıl biliyon mu böyle heer tarafımı bi titremek tuttu. Bu demek dedim bunun nuskası kayboldu. Sakladım. Bi o nuskayı alabildik suya attık, öbür nuskalar gitti. İki tane koltuğun altında, bi tane göğsünün ortasında. O beş yaşına kadar durucaktı. İşte onu alabildik, öbürü yok.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 17)

“Babamın akrabası, halam, çocuğu olmadı abimi evlatlık istediler, senin çocuğun çok dediler babama. Babam vermedi, annem hiç vermedi. Anneannem de var, anneannemin çocuğu çok olmuş yaşamamış, bir tek annem yaşıyo. 3 gün sonra abim sabah kaktı konuşamıyo, kekelio. İşte bu çocukta bi tuhaflık var diyorlar. Abimi doktora götürdüler, oraya buraya hocaya götürdüler. Hoca boy nuskası yapmış abim düzelmiş. Annem onu banyo ettirmiş, gene nuskayı takmış. Demiş dikkat edin aynanın önüne nuskayı çıkarıp koymasın. Aynanın üstüne abim nuskayı koyuyo sokakta kızdırmış çocuklar. Abim nerelere gittiyse düzelmedi. O kekeme abimde kaldı. Heralde aynanın önüne nуска koymak.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Değerlendirme

Muskaya dair inançlar cin, şeytan, nazar ve büyü inançlarıyla bağlantılı olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyünün iyi amaçlarla yapılanı ve kötü amaçlarla yapılanına rastlandığı gibi muskanında iyi ve kötü olanı mevcuttur. Cinler, kişinin iyiliğini istemediğinden faydalı muskaları çalma yoluna giderek kişiye zarar vermeye çalışmaktadır. Muskada birtakım ayetlerin bulunduğu göz önüne alındığında bunun kişinin üzerinde taşınması ile ayetlerin koruyuculuğu ve tedavi ediciliğinin kişiye sirayet edeceğine inanıldığı görülmektedir.

2.6. NAZAR

Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce “nazar” denilmektedir. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye bakmasıyla bunlar

üzerinde, canlıysa hastalanma, sakatlanma, ölüm, cansızsa sakatlanma veya kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesine “nazar değmesi” denir.

Esasen “bakışla yapılan kötülük” anlamına gelen nazar, Türkçe’de göz değmesi ve göze gelme deyimleri ile dile getirilmektedir. İlkellerden en gelişmiş toplumlara kadar yayılmış bir inanç olan *nazara* Araplar “isabet-i ayn”, Fransızlar “mauvais oeil”, Almanlar “böser blick”, İngilizler “evi leye” demektedirler. Psikolojik temelinde haset ve kıskançlık duygularının yattığı bu vurucu kuvvet, kimi gözlerde hasta edici ve öldürücü bir gücün bulunduğu inancına dayanır.⁴¹⁰ İnsanlar, nazara karşı koymak ve onu uzaklaştırmak için eski devirlerden beri çeşitli nazarlıklar kullanmışlardır.⁴¹¹

“*Sevdiğin birinin nazarı gider insana. Mesela hindi ben sene ta hoodan geliiken kötü gözüne baktım mı ona nazar deyolar işte.*” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 48)

Türk halk kültüründe mavi, açık renkli gözleri olan insanlarda nazar gücünün çok kuvvetli olduğuna inanılır.⁴¹²

“*Valla biz Azize’ye nişanlıyken onlar şurda yukarda bi evde oturuyolardı. Biri vardı. Ama gözleri nasıldı biliyo musun? Böyle mavi, gök mavi gözleri. Öyle dedi kadın, ben dedi bi şeye şöyle dikkatli baktım dedi, paytonun, o paytondaki atları dedi öldürdüm, çatlattım dedi. Şöyle ben birine bi bakem yeter derdi, öyle derdi. Mavi, gök mavi. Zaten nazarım değmez deyen çok günahmış. Nazarım değmez demiceksin. Herkesin nazarı var, değer. Ama kimininki keskin olur.*” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“*Benim halam da renkli gözlü, mavi. O da öyle der, ben der bi şeye baktığımda olur der.*” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

“*Gözü gök olan derler nazarı değermiş derler. Bi de çok böyle bakarsa. Bizim buuda testi baadak işi vardır, hani çömlek derler. Söylendiğine göre, çalışan*

⁴¹⁰ M. Halit Bayrı, “Nazar ve Nazarlık”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, S. 70, Mayıs 1955, İstanbul, s. 1107.

⁴¹¹ Şükrü Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, 2004, Yıl:16, Sayı: 64, s. 100.

⁴¹² Sümerlerden beri varlığı bilinen, Eski Yunan, İncil gibi eski yazılı kaynakların yanı sıra Türk kültürü, Hindistan, Pakistan, Bengal, İran, Musevi, Arap, İspanyol, İtalyan, Fransız, Slavlar ve Balkanlılar arasında var olan ve göç yoluyla Kuzey Amerika’ya yayılan “göz değmesi” veya “nazar” inancı geleneğinin, söz konusu coğrafyadaki uygulamaları için bkz. (Brav 1992; Woodburne 1992; Berry 1968; Donaldson 1992; Blum 1965; Harfouche 1992; Jones 1951; Murgoci 1992; Maloney 1976; Hand 1992; Schoek 1992; Dundes 1992)

insan, biri gelmiş bi bakmış, ne zaman yaptın sen bunları demiş, çökmüş hepsi. Nazar ööle var.” (Görüşme 23-Kaynak Kişi 29)

“Hafif çakır gözlerde daha çok olduğu, bi bakıştaki enerjinin daha yoğun enerjiyi gönderebildiği söyleniyor.” (Görüşme 7- Kaynak Kişi 9)

Günümüzde, Aydın’da olduğu gibi Anadolu’nun hemen her yerinde nazardan korunmak için alınan bir tedbir olarak kullanılan nazar boncuklarının, maviliği yönüyle, gökle ilişkisi olduğu, göğün renginin ise eski Türklerce kutsal sayıldığı bilinmektedir.⁴¹³ Mavi nazar boncuğunun, eski Türklerde köklü bir inanç olarak atların boyunlarına çeşitli şekiller de verilmek suretiyle asıldığı tespit edilmiştir.⁴¹⁴

Aydın’da halk mavi gözlü kimselerin nazarı değeceği endişesiyle onlarla aynı ortamda iken birtakım tedbirlere başvurur. Bu nedenle mavi gözlülerin uğursuz sayıldığını söyleyebiliriz. Oysa Amerika ve Avrupa milletlerinde mavi ve mavi göz uğurlu sayılır.⁴¹⁵

Ayrıca emzirmekten kesilen ve tekrar emzirililen çocuğun nazarının kuvvetli olacağı inancı vardır. Kadınların nazarının erkeklere göre daha kuvvetli olacağına inanılır.

“Annesi emdiriyo çocuğu ya, çocuğu ayırdığı zaman tekrar bi daha emdirirse, o kadının çocuk çok nazar değermiş yani. Hani bi daha emdiriyo ya çocuğu, o çocuğun nazarı çok değermiş. Bi daha emdirmicen. Şimdi ayırıyoz ya çocuğu, aman çocuğum çok ağladı, bi daha veriyolar emdiriyolar, işte o çocuğun nazarı çok değermiş. Annem öyle diyodu.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

“Ekseri çakır gözlü insanın nazarı çok değeemiş. Kadınnaan daha çok değeemiş.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Nazara uğramaya en uygun kimseler çocuklarla güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını kazanmış kimselerdir. Bunun nedeni çocukların zayıf varlıklar oldukları için çabuk ve kolay etkilenmeleri; güzellerin, hünerlilerin ve mutlu olanların da insanların kıskançlık duygularını harekete geçirmeleridir.⁴¹⁶ Kıskançlık

⁴¹³ H. Tanyu, *İslamiyetten Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, s. 134.

⁴¹⁴ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 171-172.

⁴¹⁵ Zeki Çıkman, *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kültür Bakanlığı Yayınları:279, Ankara, 1977, s. 40.

⁴¹⁶ Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 197.

duygusunun nazara yol açacağı inancı derece yaygındır. Yörede imkânlar ölçüsünde tanınan, bilinen kötü gözlü olduğu kabul edilen kişilerden uzak durulur.

Nazara karşı korunmanın en yaygın yollarından biri nazarlıktır. Nazara uğrayacağı düşünülen insanlara, hayvanlara, araçlara, evlere vb. herkesin görebileceği bir yerine asılmaktadır. Ayrıca nazardan korunmak için kurşun döktürme, tütsülenme de çok bilinen ve uygulanan tekniklerdendir.

Nazar sonucu hastalanma, sakatlanma, ölüm, kırılma ve benzeri olaylar meydana gelir ve kişi nazarın çıkması için de birtakım uygulamalara başvurur.

Halk arasında nazar değme vardır ve göz haktır. Hatta insanın kendisine dahi, kendi nazarının değeceğine inanılır. Bu inançla, kötü göz sahibinin gözünden zehir gibi bir eser çıkar herhangi bir şeye ulaşırsa helak eder ve zarar verir.⁴¹⁷

“Herkesin nazarı değer. Nazarım değmiyen kafirmiş demişlee. Nazar değer. Benim evladıma bile değer icabında. Benim gızıma benim nazarım bile değdi. Cemile abdes alıyo bundan üç dört sene evel. Melek deezenin düzgün bakdığını biliyom. Höle bakdım ben de. Ona bi şey demedim abdes alıpdurrun. Ben kendi kendime nazar duası okudum da. Sen ayağına, needen yaktıgsa bu ayak bööle yanmadımı onun. Gendi gızıma yapmadım mı benim? Mesela benim gızıma bi de şu değmiş. Bundan yedi sekiz sene önce oturuyomuş sokakta. Gomşusu demiş ki senin gibi bileklerim olsa da demiş o gonupduran bilekliklermi dakınsam demiş. Bi düştü, bilek çıtır çıtır gırıldı.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 33)

“Kendi kendine, inee inee. Ben geçen sene, eveli sene, oğlan vaa benim hööle bi sofa ekmiş. Anne hadi dedi gidelim dedi orıya dedi. Kaktık gittik gızım. Oolaada gezdim, ganaldan atladım, geldim bi şeyim yok. Oodan geldim ben, deden oturupduru gapıda, ihtiyar nenen vaa. Dedee dedim yokarı çıkmadan gaynınınan yanna giriyim çıkıyım dedim. Hindi gitme soona git dedi. Ya ya dedim. Oriya vaadım gızım kapıya ayaamı bi bastım bi kaydı benim ayak, huudan gırıldı. Soora gidiveesem olmicak mıdı? Adamın sözünü diinemedim. Sen dedi bismillasız gittin bi de benim sözümü dutmadın dedi.” (Görüşme 37-Kaynak Kişi 58)

“Benimki de deyebilii. Mesela ben bunu sevi nazarı olduğunu bilipdururun severin severin sevi nazarı düşee.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 32)

⁴¹⁷ Çıkman, a.g.e., s. 46.

Bu örnekten de anlayacağımız gibi sadece kötü gözle bakanların değil, iyi niyetle bakanların da nazarı değebilmektedir. Nitekim insanın kendine, çoluğuna çocuğuna nazarının değmesi bunu göstermektedir. Buna Aydın'da "sevi nazarı" denmektedir.

Yıldızı düşük olan insanların nazar değmesine elverişli olduğuna ve daha çok korunması gerektiğine inanılır.

"Yıldızın düşük oldu mu nazar çok değer. Ben de ööleyimdir. Ben bak goca insan gelin oldum geldim bi galıbalığa giimezdim. Bi insan göödüm mü oodan hasta geliidim. Gaynınam okuyuveriidi gari rahmetli." (Görüşme 37-Kaynak Kişi 58)

Nazar değmiş bulunan bir hastada baş ağrısı, bulantı başlar. Gözleri kararır, bu hali müşahede edenler, o gün, o eve gelenleri gözden geçirirler. Onlar içinde gözü keskinler bilinir. Herhangi birinin gözünün çok değdiğinden bahsederler. Mavi gözlülerden çok korkulur, onların gözleri taşı çatlatır, inancı yaygındır. Nazar değen bir kimseye hemen efsunlar yapılmaya başlanır.⁴¹⁸

Aydın'da rastladığımız nazarlıklar şunlardı:

- Gök boncuk

"Bak benim nazaa boncuğum vaadır. Maviyinen çıtlık vaa. Kimesin gök gözlü, kimesin gara gözlü. Gök gözünkü değdi deele. Gara gözünkü daha guvvatlı geldi." (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

"Mavi boncuk takmak, nazar boncuğu takmak dinsel ve bilimsel anlamda doğru değildir ama kabul görmüştür. Bunun paratoner gibi o negatif enerjiyi kendine çektiğine inanmışlar, öyle bi inanç var." (Görüşme 7-Kaynak Kişi 9)

"Gök boncuk dakıcaksın. Eskiden çocuklara garaçitlikten çetili edeedi eski adamlaa. Hindi onnaa yok gari gök boncuklaa dakılıyo çaaşındaki." (Görüşme 37-Kaynak Kişi 58)

- Karaçitlik

"Eveli yoğuutlaam çok oluudu ben yoğuut sataadım. İki sepet yoğuudum oluudu. Ondan sepetleen şeyleene garaçitlik sokaadım giyilaana, nazar olması deydi." (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

⁴¹⁸ Zeki Çıkman, *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kültür Bakanlığı Yayınları:279, Ankara, 1977, s. 50.

“Benim beyimden duyduğum, erkenden gidiymişin onu güneş doğmadan, sözde onu çıplak kesiliymiş o çitlik. Benim gulağıma ööle geçti. Şindi desti gibi ediylee onu çocuklara bağlamak için. ” (Görüşme 34-Kynak Kişi 55)

“Bu gara çitlik ağacına nazar geçmiyo deniliyo. Şimdi bizim büyük dedemiz, yaşanan bi örnek yani, kendi malının içine dahi çıkamıyomuş. Gözü o gadar keskin, nazarı o gadar keskin, baktığını öldürüyo. Zeytini sarmışlar deve katarı, on beş-yirmi tane deveyi. Devenin de sahibi Hacı amca söyle bakalım diyo, bu devenin hangisini diyo yıkabilcen mi diyo. Önden giden ikinci maya ne güzel mayadır diyo, deve yükünne çöküyo kalkıyo. Yani yıkıyo, kalkıyo deve. Hacı amca noldu diyo, bi şey olmadı deveye diyo. Onun havut ağaçları diyo gara çitlikten diyo. Hakkaten de o devenin havut ağaçları gara çitliktenmiş. Esas dedelerimiz Yörük. Bu anlattığım büyük dedemiz, gendi malının içine dahi çıkamıyomuş. Baktığını olduğu yerde bıraktırıyomuş, öldürüyomuş. Haberi yoğukana dışarı çıkıveriyo, buzağı böyle bahar günü oynayıpduru. Hanım diyo şu buzağı bizim mi, demesine galmıyo buzağı sıçraya sıçraya olduğu yerde galmış. O gadar nazarı keskinmiş yani. Aynı onun gibi bi bayan daha vardı, halamız oluyodu, o da aynıymış ama onun gadar tesirli değilmiş o. Garaçitlik olmasa deve ölüyümüş. Onun şu gadar bi parçasını keserler, ufak çocuklara, evlere nazar boncuğu gibi dakarlar. Ben iki tane çocuk büyüttüm, iki tane çocuğun üstünde büyüyünceye gadar galdı. Aynı nohut büyüklüğünde siyah siyah üzümü olur onun, aynı garağaca benzer. Aydın’da ben üç-dört yerde gördüm.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 10)

“Ha çitlik ağacından nazarlık yaparlardı. Bardak gibi şöyle küçük küçük, onu iğneye takarlardı muskaların yanına, oraya takarlardı omzuna.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Çitlik ağacı vardır, ona nazar değmez. Çitlik ağacından şeyaparlar bi dene ağaç, üzerlerinde taşırlar.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

- Karacaot

“Onu babaannem yapaa bak. İçine şey gataa hani çökelek otu diyoz ya çörek otu, ondan; biraz tavuk boku, garacaot, ondan yapar o. Onnarı bööle boncuklaala dizmiş. Çörekotu dediğim zaten garacaot.” (Görüşem 34-Kaynak Kişi 55)

“Mesela çocuklara biz üzerine yeni bi şey giyer düğün yeeleende çok oynar. Bunun ben cebinden hiç garıcaotu eğişik etmen derim. Koruması için karıcaot.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“Peynir, garacotlu peynir böyle basılmış toprak küplere, ona bi söylüyo, küp parça parça inmiş böyle yere, peynir basılı galmış olduğu yerde. Toprak küp unufak olmuş.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 10)

“Eskiden biri varımış. On dene deviye birbiri arkasına dakmış. Onun biisinde, peynirin içine hani gaacot gatiyolaa ya bazı, biisinde hepsinde peynii yükü varımış. Biisinde peynirinde garıcot varımış. Gaaşidan gören birsi de, bazı kişinin gözü keskin oluu nazar değdi denir a, hepsine bakıncaya gıdar o develerin hepsi yıkılmış, nazar değmiş. O bi tek garıcot olana nazar değmemiş.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

“Güzel giyinenlere gocugarılar şunu derler, garıcaot vardır bilir misin, pırasa tohumu gibidir, onun ceplerne nazar değmesin derler ceplerne gataalar.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

- Muska

“Nazar muskası yaptırırlardı hocaya. Ondan sonra nazarlık dakarlardı. Mavi boncuk, göz boncuğu takarlardı. Karacaot, üzerlik. Konuyo ya peynirlerin içine, susam gibi siyah siyah, karacaot onun ismi. Ondan koyarlardı, okurlardı, takarlardı çocuklara nazar değmesin deye. İkisini de bi araya koyarlardı, iki üç tane bişiy koyarlar çocuğa nazar değmesin deye yaparlardı üstlerine, dikerlerdi omuzlarına.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

- At nalı

“Göze gelmesin deye asıyolaa o nalı. (At nalını)” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

- Zeytinin çatal çekirdeği

“Zeytinin çatal çekirdeği oluu, onu soyaalar çocuğa nazarlık deye asarsın bunu, nazar olmasın deye. Çok çocukta vaadır buularda.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

- Yumurta kabuğu

“Nazar yerine geçiyo o. Bizim gomşu yapaa onu. Yumurtaları üstü üstüne bezin üstüne geçirir çiçeklerin dallarına asar.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

“Yumurta kabuğunu nazar değmesin diye çiçeklere koyarlardı eskiden.”
(Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

- Dana başı (kafatası)

“Nazar değmemesi için işte. Bahçalara asalar, ahırlara. (Dana başı)”
(Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

- Çakmak taşı ve sarımsak-soğan kabuğu

Çakmak daşı deeriz. Beyaz taş. Gırarız hemen ufak o daşa sarımsak soğan gabiği deeler, bi şeyin içine goyaalar bi bezin içine dikeeler dakaalar çocuğa. Ööle inanılıyo. ” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

Eski Türklerde görülen ve uğurlu addedilerek boyuna asılan bir taş parçası, bir bitki, kurt dişi, ayı yahut kartal tırnağı gibi nesneler muska ve tılsım olarak kabul edilip, kişiyi nazardan koruyacağına inanılırdı. Prof. Dr. Abdülkadir İNAN, bu inançların menşeyini İslam öncesine dayandırmaktadır.⁴¹⁹

Nazar değmesinden korunmak için alınan birtakım korunma çarelerine rağmen, nazar değmesine mani olunamayarak ortaya çıkan muhtelif hastalıklara karşı halk, çeşitli tedavi metodlarını tatbik ederek veya ocaklara giderek bu hastalıkların çaresini aramaya, bulmaya çalışmaktadır.⁴²⁰ Sadece Türk dünyasında değil bütün dünya milletlerinde de söz konusu inançlar ve pratikler vardır.⁴²¹

Nazar değmesini önlemek için kullanılan çeşitli nazarlıkların yanı sıra nazara uğramış kimseleri tedavi etmek amacı taşıyan birtakım uygulamaların da var olduğu görülür. Bunlar; çeşitli dualar okumak, maşallah demek, kurşun dökmek, tütsülemek, kömür söndürmek, tuz kavurmak gibi uygulamalardır. Tüm bunların temelinde ise nazara uğramaktan ileri geldiği sanılan rahatsızlıkların giderilmesinde ilacın yahut hekimin etkisiz kalacağı düşüncesidir.

Kurşuncu birisine başvurmak ve kurşun döktürmek eski bir adettir. Kurşun bu işte denenmiş, ocaklı aileden olan ve izinli kadınlar tarafından yapılır. Kurşun dökmenin kendine mahsus yolu, geleneği, bu hususta kullanılan bazı malzemeleri vardır. Bu uygulama için gereken malzemeler: kepçe, tas, hastanın başına örtülecek kalınca bir örtü ve bir miktar kurşundur. Kurşun şu suretle dökülür. Hastanın başı ve

⁴¹⁹ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 207.

⁴²⁰ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 169.

⁴²¹ İ. Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi*, İstanbul, 1987, s. 102.

vücudu örtü ile örtülür. Kurşun kepçede eritilir ve hastanın üzerinde su dolu tasa dökülür. Ocaklı, kurşunun suyun içinde aldığı şekillere bakıp, nazarı yapan kişinin eşgal ve evsafını belirleyerek tedavisini tamamlar. Bazen toplu iğne şekillerini alan kurşun parçaları hastanın üzerine iğnelenir.⁴²² Bu iş tamam olunca kurşun dökülen tastaki sudan hastaya birkaç yudum içirilir. Aynı sudan hastanın alınına, bileklerine, avuçlarının altına sürülmesi adettir. Tas içindeki suya dökülen kurşun, patlamalarla şekillenir. Patlamaların nazarı bertaraf edeceğine inanılır. Kurşunun şekillenmesinden hastanın kimler tarafından nazarlandığı tahmin edilmeye çalışılır.⁴²³ Aydın'da kurşun döken ocaklıların sayısı günden güne azalmaktadır. Yeni nesilde kurşun döken kimselere rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Yaşlı kimselerin bu işi sürdürmektedir.

Oldukça kompleks bir olay olarak görünen “kurşun dökme” inanç ve pratiklerine eski Türklerde de rastlanır.⁴²⁴ Ateşin kurşun (demir) ile, kurşunun ise su ile temasının neticesinde hastalığın tedavisi inancı; demir, ateş ve suyun kutsallığına ait başlangıçtaki inançlarla, dolayısıyla “koruyucu ruh” inancıyla bütünleşmektedir. Muhtelif Türk Zümrelerinde “kut kuyma” (kut dökme), Başkurtlarda ise “kurt kuyuv” adı ile adlandırılan kurşun dökme pratiğinde amaç ve inanç, hastalık getiren veya hastalığın ruhunu alıp götüren şerir ruhların elinden bu ruhun kurtarılıp vücuda iadesini sağlamak ve hastalıkları iyileştirmektir.⁴²⁵

“Dökerin nolcak. Eski tovanın içinde gızdır su gibi olur o. Höyle dülbent bi şey öötersin hastanın üstüne. Su gataasın tasın içine, iğne goolaa, soğan gabiğı goolaa, onu şartdak bi dökeesin. Bööle göbekli möbekli bi şey çıkar o gari, iğneli miğneli. Hu nazar olmuş gari. Onu dökee geliisin, suyundan bi de çocuğun elini yüzünü yıkaasın, içirisin.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

“Bazen guuşun dökeeler gızım. Hindi çocuğu hasta oldumu üstüne bez ööteelee, bi galbır içinde elek içinde guuşunu eridiiler ocakta. Onu su goolar

⁴²² Araz, a.g.e., s. 177.

⁴²³ (bkz: Mehmet Hari Bayrı, *İstanbul Folkloru*, İstanbul, 1946.)

⁴²⁴ M. Aydın, “Konya’daki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, (Haz: F. Halıcı), Ankara, 1985, cilt I, s. 257; Z. Çıkman, a.g.e., s. 54-55; D. Chemielowska, “Enderunlu Osman Vasıf’ın İki Muhammesinde Adı Geçen Batıl İtikat ve İnanışlar”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, (Haz: F. Halıcı), Ankara, 1985, cilt I, s. 501.

⁴²⁵ A. İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 477; A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 163-164; A. Haydar Bayat, “Türk Dünyasında Özellikle Anadolu Tıbbî Folklorunda Akıl Hastalıklarının Tedavi Yolları ve Kaynakları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, s. 62.

üstünde eleğin. Caaz dökelee, üç kere edeelee dökelee, o nazar oluusa iğne iğne oluu. Onarı bi daş govuğuna sokaalaa. Nazar olmuş deele. Evel goca ısanlar dökülürdü. Hindi inanısan yazaasın bi nuska edeesin çocuğa dakaasın inanısın. Belki o çocuk da usuveecektir ondan.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 34)

“Anneannem kurşun dökerdi, tuz dökerdi. Başın ağrıdığı zaman üstüne örtü tutarlardı. Bi tane kap getirirdi, kabın içine tuz atardı bi de kurşun atardı, yağ atardı. Onu başının üstünde söndürürdü. Başını örterlerdi, üstünden geçirerek okurlardı.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 16)

“Gocukarılaa guuşun döker, nazar geçmiş olur.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

“Gurşun dökeller bizim burda da. Tabi gurşun dökenler öldü hep. Hindi birileri etmiyo. Ho yanda bi garı varıdı onun elinden çok geçiyodu, sebepliyo eli.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 27)

“Göze gelmişin sen deye çevirisin bi tepsinin içinde gurşunu eridii dökelee oraya. Sene falanca göze getiimiş deeler. Eskiden nazaa değen insana dökeleedi.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Ateş kültü ve su kültü ile ilişkili nazara karşı kullanılan diğer yöntemler ise suda kömür söndürme, tütsüleme ve ateşte tuz kavurma uygulamalarıdır.

“Guuşun dökelee, kömür söndürüle. Suyu goolaa, suyun içine ocaktan kömürü alılaa, cüz cüz sönderilee. O nazar oldun deye. Ondan soğna yüzlerine okuulaa. Ondan soğna sen açılı gideesin soğnek soğnek. Galbinden, galbinden. İyi niyetlininki değmez. Kötününkü değmemi! Benim sağlığında guuşun döken de göömedim. Köz dökelee. Guuşun dökenler eveliymiş, evelki evelki insannaa.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

“Nazar oldu muydu hani çoluk çocuk hasta oldu muydu bizim, ocakta ıcıcık duz gavuruviriller işte bu. Hani höyle höyle teze çocuklar bunnunu üfeliyo ya, üfeledimi ocakta bi duz gavıriviriyollar hani nazar mı diyi.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 27)

“Annem yapardı benim. O iri tuz oluyodu ya, çocuklar böyle rahatsız oldumu ağladımı falan annem tavanın içine koyardı o iri tuzu, kavururdu onu böyle ateşin üstünde, yemeni örterdi çocuğun üstüne sıçramasın diye, onu dökerdi.

Kulfallahi, Elham işte onları okuyodu. Nazar değince.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

Kara iyelerden biri olarak kabul edilen nazar, kişioğlunun bizzat kendinden kaynaklanır. Nazar canlı ve cansız varlıklara yönelik olabilirken, nazara karşı en fazla bebeklerin korunmaya ihtiyacı olduğuna inanılır.⁴²⁶ Çocukları nazardan korumaya yönelik uygulamalarda 3 *formülistik sayı* ve *ters motifi* sıklıkla görülür. Ayrıca parçanın başına gelen bütünün de başına gelir inancından hareketle nazarı değebilecek kimselerden bir parça alınıp, örneğin iplik gibi, yakılır ve kem gözün etkisinin geçirildiğine inanılır.

“Çocuğa atletini ters geydirisin nazar değmesin diye. Bi de eve geldin mi yüzünü böyle yıkıyosun ya, böyle yıkıycakmışın tersinden, çenesinden yüzüne doğru. Dışarıdan geldin mi çocuğunu böyle tersinden yüzünü 3 defa yıkıycan.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

“Bi topluma girdiğinde güzel çocuk hani herkes okşar ya. O çocuk huzursuz olur, ağlar falan. Nazar değdi dendiği zaman, ya ordaki –saygısızlık oluyo diye yapmazlardı- insanlardan birer parça iplik kopartıp onu yakarlardı. Kimin nazarı değdiyse o kem göz geçsin diye, bir. Ondan sonra eve geldiğin zaman da çocuğun her şeyini soycaksın, çıkartıcaksın ne varsa. Giysilerin hepsi atıcaksın yıkacak. Bi de çocuğun elini yüzünü tuvaletin suyuyla, temiz suyla değil de.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 21)

“Elbisesinden eveli eveli buudan bi paaça koparılar, yakaalar, tütütüüler. Bi de çocuğun var, çocuğunnan dışarı çıkcan, çocuğun gömleğini ters giydirceesin.” (Görüşme 37-Kaynak Kişi 58)

“Pislik pisliği keser. Tuvaletin çeşmesinden akan suyla elini yüzünü yıkıycaksın gezmeye giderken veya geldikten sonra. Nazar gitsin, tuvaletten akıp gitsin diye. Kötü şeyler kötü yere gitsin diye.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

“Bi de nazar olayında şey derdi kaynanam hemen: Soy çocuğu hemen nazar değmiştir çünkü kirpikleri top top oldu birleşti, soy çocuğu balkona at yıldız görsün ki başkalarına gitsin nazar derdi.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

⁴²⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 67.

Burada da nazarı göçürmek için çocuğun giysilerini dışarı çıkarılması söz konusudur. Yıldız böylece nazarı çekecek ve çocuktan uzaklaştıracaktır.

“Yıldız çeksin yani nazarını. Tuz dağıtılır, başımızdan çevrilir.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

“Nazar değmiş çocuklara bile okursun bardağa suyu, kimi yerden varsa alırsın suyu, üstüne ilave edersin çocuklarına içirirsin nazar geçsin diye varsa.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

İnsanoğlunun her türlü meselede nazara uğraması söz konusudur. Hatta mezarlıklarda yatanların çoğunun nazardan öldüğü ifade edilmektedir.

“Bir hadiste diyor ki, yanındaki sahabilere mezarları gösteriyor, şu mezarlarda yatanların yüzde yetmişi, ümmetimin yüzde yetmişi nazardan dolayı ölmüştür diyo.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 9)

“Benim kardeşim nazardan ölmüş. Benden sonra bi oğlan olmuş. Altı aylıkken, annem, çok güzelmiş çocuk beyazmış böyle siyah gözlü güzelmiş. Bi teyze vardı şurda. Kadın ama böyle hastalıklı gibi senelerdir evden çıkmazdı hiç, herkes gelirdi onun ayağına. Annem oraya gitmiş. Bi de şu Cumhuriyet mahallesinde Zehra deye bi kadın vardı. O kadın da varmış, annem çocuğunlan böyle kucakta oturturken, ev sahibi böyle kalkıp gezdikçe diyomuş aa deyomuş bu çocuk ne biliyo senin arkandan önünden gezdikçe deyomuş. O gittikten sonra gel demiş kadın bu çocuğu okuyalım, bu kadının nazarı birebirdir demiş kadın. Okumuşlar. Üstündekileri soymuş annem ama olmamış, çocuğun gözüne ben düşmüş. Gözleri erimiş akmış, ölmüş çocuk, altı aylık çocuk.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Yörede nazarlık olarak karaçitlik ağacından alınan bir parça üstte taşınmaktadır. Bu pratiğin, eski Türklerdeki ağacın kutsiyetine ait olan inançlarla bütünleştiğini görüyoruz.⁴²⁷

Bakışı güçlü olanlar, çok sevdiği bir şeye bakarken “maşallah” demelidir.

“Anne babanın dahi kendi çocuğuna nazarı dokunur. Kıskanıyor çünkü. Bunun etkili olmaması için “Maşallah” demeli” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 9)

“Maşallah demesi lazım. Dilimi ısırđım, ısırđım derler Allah gorusun”(Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

⁴²⁷ O. Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. CCXCIV.

Göze gelen kişi okutulur.⁴²⁸ Bunun için özellikle bazı duaların etkili olduğuna inanılmaktadır.

“Nazar için iki ayet vardır. Felak ve Nas sureleri.” (Görüşme 7-Kaynak Kişi 10)

“Nazar duası Felak sureleri, hocu adamlaa vaa ya felak nas gulfüallah bunnaa okuyun deyolaa. Bunnaa birebi geliyo nazara.” (Görüşme 33-Kaynak Kişi 49)

“Gaynınam okuyuveriidi gari rahmetli. Üç gulfallahi, bi Elham, guleüzübirabbinnas, guleüzübirabbinfelak, tebbet, gulfallahi okur elini yüzünü silip buradan bööle bööle siler. Elini gezdii çık yola, hiç bi şey olmaz. Bi de sen onnaa bilmezsin, selatüncimcime(Okuyor). Bunu oku biliyosan bi çift, heç bi şeyden, kazadan beladan, nazardan, her şeyden gurtulusun. En keskin dua bu. Allahülayla. Lilafi, gulfallahi, bunnarı çok okuycan. Okumanın duanın çok faydası olur, itikat etcen.” (Görüşme 37-Kaynak Kişi 58)

“Okumanın hee şeye faydası oluu. Mesela senin elini guyruklu sokuyo, onu buuda okuyan insannaa vaa, Guran’dan ayet okuyveriyo, o guyruklunun acısı hemen ooda geçiyo. Mesela ilan sokuyo, okuyuveriyo geçiyo. Bunu birkaç kişi vaadin okuyan, yaşlıydın onnaa öldü. Hasta ediyo baya insanı. Bazısının nazarı keskin oluumuş, hasta edemiş insanı. Maşallah deyince değmezmiş gari” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Okuyan kişi sürekli esnerse nazarı almıştır, demektir. Asıl nazar kalp ile bakıştan geçer.⁴²⁹

Değerlendirme

Tespit ettiğimiz inançlar ve uygulamaların pek çoğunun temelinde eski Türk inançlarının yattığını görmekteyiz. Özellikle nazarı tedavi etme uygulamalarında ocaklardan yararlanılıyor olması, gök boncuk inancı, ateş ve su kültüründen kaynaklanan inançlar Aydın’da karşılaştığımız nazarla ilgili inançların kaynağını oluşturmaktadır. Bununla birlikte İslam’da da nazarın varlığına inanılması, nazar

⁴²⁸ A.Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 120.

⁴²⁹ Çınar, *a.g.e.*, s. 121.

için din adamlarınca okunması salık verilen dualara rastlanması Türk kültüründen kaynaklanmış inançların İslamî inançlarla desteklenerek güçlenmesine olanak sağlamıştır. Çok çeşitli nazarlık ve nazardan korunma uygulamaları bu inancın yörede yaygın bir biçimde yaşadığını göstermektedir.

2.7. BEREKET, KISMET AÇMA, UĞUR VE KUTSALLIK KAZANMA

Bereket, toplumların hayatında çok önemli yer tutan bir olgudur. Bereket, sadece bağ-bahçe, tarla mahsulleri, hayvancılık veya ticaretle ilgili bir kavram değildir. Bereket cümlesinden yağmur duası, yılın muayyen zamanlarında yapılan toplu bereket şenlikleri, anbarlarda ve kilerlerde bereket için yapılan uygulamalar, yılın bazı aylarının bereket ayı sayılması zikredilebilir.⁴³⁰ Aydın'dan başlanarak Kanunî hakkında bereket motifli efsaneler anlatılır.⁴³¹

Bereket sağlamaya yönelik uygulamalar arasında kurban, saç, adak ve yağmur duası gibi uygulamalar yer alır.

Yılın belirli dönemleri halkın bereket sağlamaya, kısmet açmaya, uğur ve kutsallık kazanmaya yönelik uygulamalarının yoğun olduğu zamanlardır. Hıdrellez bunlardandır.

Türk halk inançlarında Hıdrellez; bekarların kısmetlerinin açıldığı, yavukluların buluştukları, başlarını sokacak yuvaları olmayanların yuva dileğinde bulundukları bir dönemdir. Anadolu'nun birçok yerinde gül ağacına çeşitli dilekleri anlatan semboller bağlanır veya gül ağacının dibine niyet nişanları konulur. Hızır'ın bu mesajları alıp, dilekleri karşılayacağına inanılır. Hızır'ın boz atı ile onlara da uğraması için dua edilir. Kazak Türkleri halk inançlarına göre, Hızır Ata her insanı hayatında üç defa yoklar. Ancak onu tanımak kolay değildir. Hızır'ın Nevruz'un üç gününde muhakkak dolaştığına inanılır.⁴³²

⁴³⁰ Yaşar Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1857, Ankara, 1996, s. 41.

⁴³¹ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniveristesi Yayınları, Muğla, 2003, s. 52.

⁴³² K. N. Veliyev, "Türk Dünya Bakışında Renk", *Nevruz ve Renkler*, (Haz. S. Tural-E. Kılıç), Ankara, 1996, s. 62-74; Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 109.

Hızır'la ilgili inancın esas çekirdeğini, Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Musa ve Hz. Hızır kıssası teşkil eder.⁴³³ Ancak Türk hayatında destanlara, hikayelere ve masallara kadar giren Hızır'la ilişkili inanç ve düşünceler eski Türk inançlarından da etkilenecek, değişik biçimlerde varlığını sürdürmektedir.⁴³⁴

İslamiyet'le birlikte Türk hayatına giren ve fakat yapısında eski Türk inançlarının da izlerini taşıyan bazı inanç ve pratikler, genellikle Hıdrellez kutlamalarında görülür. Düşünce ve hayallerinde oluşturarak niyet haline dönüştürdükleri isteklerinin gerçekleşmesini isteyen genç kızlar, gelinler ve erkekler, bu gece tutulan niyetleri istikametinde gül ağacının dibine ev, araba, tarla, bağ, bahçe şekillerini toprağın üzerine çizmek veya bu varlıkların çöpten yapılan sembollerini toprağa bırakmak suretiyle niyetlerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Hıdrellez günü genç kızlar niyetlerini bir kağıda yazarak akar suya bırakırlar. Bütün bu uygulamalarda niyetin kabulünden sonra kim, neyi, kime vaat etmişse bu vaadini mutlaka yerine getirmesi gerekir. Aksi takdirde bu bereketin elden çıkacağına inanılır.⁴³⁵

“Pınarbaşı'na gideriz. Hıdrellez, 5'i 6'ya bağliyanında namaz kılarlar, dua ederler, kağıtlara dilekler yazılır. Araba yaparsın, ev yaparsın, taşla çizersin. Çaya dilekler atılır. Ama dua edenler de sabah ezanına kadar konuşmazlar. Bir kere ev yaptım legolardan. Ömrümde hiç bi şey yapmamıştım, Legolardan ev yaptım. Önüne de bakır sahanın içinde su koydum. Deniz evi. Bunu mayısta yaptım hazıranda ev aldım. İnanmıyodum hiç de niyetim yoktu. Mesela gidemedin öyle çay may bişey de yok, evin bahçesinde sağda solda gül ağacı vardır, dileğini yaz ona as. ” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

“Kimse arkasına bakmadan eve gelirsın. Kalabalık gidersin, arkana bakmadan geri dönersin, ama tan ağarmadan yani. ” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

Deniz kenarı, su kıyıları, iki nehir arası mekân olarak Hıdrellez için seçilen mekanlardır. Bunlar “su kültü” muhtevalı hususlardır.⁴³⁶ Su kültü ile ilişkili berketli

⁴³³ Kur'an-ı Kerim, Kehf Suresi, 60. ve 82. ayetler; M. Asım Köksal, *Peygamber Tarihi*, Ankara, 1990, cilt II, s. 90.

⁴³⁴ Rıfat Araz, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 154.

⁴³⁵ Araz, *a.g.e.*, 152-153.

⁴³⁶ Kalafat, *a.g.e.*, s. 44.

olduğuna inanılan bir diğer inanç ise yağmur ile ilişkilir. Aydın halkı özellikle nisan yağmurunu bereketli saymaktadır.

“Yağmur yağarsa gelin bereketli olacak. Düğün yağmurlu havada oluusa.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48) “

“Nisan yağmuru bereketlidir.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“Nisan yağmuru bereket getirir deeler. Azot oluumuş onda, mahsule çok güzel yaraamış.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Hızır’la doğrudan ilişkili görülen su, toprak (yer), gül ağacı (ağaç) gibi tabiat varlıklarının, diğer bir ifadeyle “koruyucu” ve “kurtarıcı” fonksiyonlara sahip yer su iyelerinin bu pratiklerde merkez teşkil eden Hızır’ın çevresinde halkalandıklarını, onun fonksiyonlarını icra etmesinde kendisine yardımcı olduklarını tespit ediyoruz. Benzer inançlara Kırım Türklerinde, Makedonya Türklerinde, Yugoslavya’nın Kosova bölgesinde yaşayan Türkler arasında ve Azerbaycan Türklerinde de rastlanılmıştır.⁴³⁷

Bereket sağlamaya yönelik bir diğer uygulama ise kurban ve saçı’dır.

Türk hayatında, ata ruhları ile göğün muhtelif katlarında bulunan koruyucu ve kurtarıcı iyelere, yer-sulara ve yeraltı katlarında bulunduğuna inanılan şerir ruhlara ait, belli belirsiz zamanlarda onların rızasını kazanarak yardımlarını sağlamak veya kişiliklerinden ortaya çıkan birtakım kötülüklerinin önüne geçmek amaç ve inancı ile kendilerine kanlı veya kansız kurbanlar sunulurdu. Bu kurbanlar, muhtelif amaçlarla düzenlenen ayin ve merasimlerde kamlar aracılığı ile sunulduğu gibi, içinde mütalaa edeceğimiz uğur ve bereket törenleri, belli usul ve esaslar içinde yapılmaktaydı. Yapısında “koruma, kurtarma, sağlık, uğur, bolluk ve bereket” unsurlarını yaşatan bu merasimlere ait inançlar, günümüzde İslam dininin de tesiri altında değışik şekillere bürünerek varlığını sürdürmektedir.⁴³⁸

⁴³⁷ M. Yurtsever, “Hidrellez-Tepşer”, *Emel*, Sayı 77, Temmuz-Ağustos 1973, s. 41-42; A.Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 149; N. Hafız, “Kosova’da Hidrellez Adetleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1982, cilt IV, s. 237-241; E. Ahundov, *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, (Çev: S. Tezcan), TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 433-434; Abdulhalûk Çay, *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara, 1988, s. 53.

⁴³⁸ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 142.

Evlenme ve düğün merasimlerinde de yine başlangıçtaki Türk inançlarının bir bakiyesi olarak saçı saçma pratiklerine rastlanılmıştır.⁴³⁹ Şamanist Türkler gelin geldiği gün onun başına saçı saçarlar. Saçı; av kanı, süt, et, buğday, mısır, çerez olabilir.⁴⁴⁰ Anadolu ve Türk dünyasının birçok yerine gelince saçı saçılması çok yaygındır. Saçıda çerez, şeker, para ve buğday olabilir. Saçının uğursuzluğu def edeceği ve bereketi cezp edeceğine inanılır.⁴⁴¹

“Bozuk para, buğday, şeker. Bereketli olsun diye.” (Gelin gelince saçılanlar) (Görüşme 25-Kaynak Kişi 31)

“Allah’a yalvarıyok. Gelin evine inerkene, çıkarkene kız evinden, kız evinde ayrı atılır, oğlan evine enerkene buğdaydır, leblebidir onlar oluyo.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 25)

“Gelin attan inmeden kucağına erkek çocuk verilir. Çoluğu çocuğu olsun diye. Ondan sonra başından leblebi, şeker, buğday bunlar atılır. Herkes ondan alır elini açar havada alır yer. O da uğur getirmesi için, kısmeti bol olsun diye.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

Bu tür bereket sağlamaya yönelik saçı uygulamalarının doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerde sıklıkla yapıldığını görüyoruz. Evlenme sırasında gelinin ve damadın başına saçılan çeşitli maddeler, ölünün ardından pilav, helva dağıtma gibi uygulamalar, çocuğun ilk dişinin çıkması üzerine yapılan “diş buğdayı” bunlardandır.

“Diş buğdayı yaparlar. Altı ayda diş çıkardıkları zaman aile buğday kaynatır, ondan sonra çocuk o buğdaydan herkese yedirilir. Ondan sonra tepsinin içine makas konur, kitap konur, doktor aletleri varsa. Çocuğun hangi mesleği seçeceği, para konur mesela, hangisini alırsa, kitap konur kalın, o zaman avukat olacak demektir. Makas alırsa terzi veya doktor anlamında öyle inançlar var. Ben torunuma yaptım büyük kitabı seçti. Eyvah dedim ya dedim avukat olacak ya da üniversite okuyacak yani tahsilli bi çocuk olacak. Çıkar. Çünkü o çocuk onu bilinçsiz olarak yaptığı için.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

⁴³⁹ Araz, a.g.e., s. 143.

⁴⁴⁰ A. İnan, *Şamanizm*, s. 167.

⁴⁴¹ Bekir Şişman, “İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, Eylül 1996, Sayı 401, s. 563-574.

Kişinin belirli bir mala sahip olması, mevki sahibi olması, sağlığına kavuşması gibi durumlarda ve adak adadığı zaman kan akıtılması adeti vardır. Kurbanın kanı, sahibinin alnına sürülür ve kurban etrafa dağıtılır, adak sahibi bu etten yiyemez.

“Mesela bi araba aldın, kan akıtmak lazım. İlla bi horoz keserler. Yani kazasız belasız hayırlı günlerde kullanmak amaçlı. Adak gibi bi şey yani. Benim oğlum doğuda askerlik yaptı. Sağ salım gelsin diye adadım, kurban kestim. Alnına sürdüm kanını, dağıttım. Komşum gelin almıştı, o Zekeriya sofrası şeysi. O yaptı, hoşuma gitti. Benim çocuklarıma dedim eğer üniversiteyi kazanırlarsa dedim yapcam dedim. Oğlum kazandı gitti, büyük kızım üç sene girdi olmadı. O da yedekten girdi okudu burda, ADÜ’de. Dur dedim bi olay gelmeden ben yapıyım. Çünkü oğluma da hamile kaldığımda inşallah oğlum olur dedim, vatana millete hayırlı evlat olsun diye biraz Paşa Dedesi’ne adamıştım. Zamanında adağımı yapmadım. Tavuk kescektim, dağıtcaktım konuya komşuya. Yapmadım, çocuğumun ayağı yandı. Yapmadığın zaman böyle ters şeyler oluyo.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

Yörede karşımıza çıkan bir diğer saçı merasimi ise “Zekeriya sofrası”dır. Bu sofrayı dilekleri yerine gelenler ve bereket kazanmak isteyenler hazırlar. Benzeri uygulamalar İzmir ve çevresinde de görülür.

“Şimdi bi dilek dilersin mesela, olursa dileğim Zekeriya sofrası hazırlıycam dersiniz, kendiniz evde 41 çeşit. Bütün o artık eşini dostunu çağırırsın. Herkes de yaptıklarından birer tane getirir artık evden de bi şeyler getirir, sofraya zengin olur yani 41 çeşit. Her şey, aradığın her şey vardır yani. Yemesinden, içmesinden, kuru, tatlısından, tuzlusundan, çerezinden... Herkes her şeyden birer lokma alır. Onlar da dua eder, niyet ederler böyle. Bi de kesmeşeker koyarsın. Kesmeşekeri alıp dileğini dilersin saklarsın. Olduğu zaman, gerçekleştiği zaman sen de öyle bi sofraya hazırlarsın. Yasin okursun. Çok şükür hani dileğim yerine geldi, bu sofrayı yaptım diye. Gelen arkadaşların da dilek dilerler, böylece herkes dileklerini bu şekilde yerine getirerek sofraya hem muhabbet, hoşsohbet olur.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

Zekeriya Sofrası, Halil İbrahim Sofrası gibi sofralar, bir anlamda Müslümanlaştırılmış “saçı”lardır.⁴⁴²

Dilek dilemekle ilgili yörede farklı bir uygulama da görülmektedir. Saksılara ekilmiş soğanlara dilek dilenerek ipler bağlanmakta ve soğanın büyüme hızına bakılarak dileğin olup olmayacağına veya ne kadar sürede gerçekleşeceğine bakılmaktadır.

“Soğana bağlarsın ip, soğan büyürse, uzarsa, balkonunda soğan-sarımsak yetiştiriyosan bağlıyosun. Ne kadar uzadıysa dileğin hemen olacak, mesafeye göre mesela” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

“Kayınvaldemler de kesiyolar soğanı koyuyolar. Hanginden çıktıysa, haa dilek olacak veya olmayacak diyolar.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

Tüm Anadolu’da olduğu gibi Aydın’da da bolluk ve bereket için aşure dağıtılması uygulaması vardır. Burada aşure geleneği evin kızının kısmetinin de açılmasını sağlayacak mahiyettedir.

“Kızı olanlar aşure yapar derler, aşure dağıtır kurban bayramından sonra. Kızı olanlar bereket olsun, nasibi çok olsun diye. Hele evinde kız olan aileler muhakkak aşure yapar. Eskiden her evde her sene yapılırdı. Şimdi kurban kesenler yapıp dağıtıyolar ama normalde yapmasan bile küçük bir cezvenin içinde yapıp yedi kişiye tattırmak gerekirmiş.

Bereket, evin bereketidir. Kızın da nasibi bol olurmuş. Evde bolluk bereket olur, yoksulluk çekmezmişsin.(Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

Bu tür saç uygulamarında ayrıca Tanrı’nın rızasını kazanmak amaçlanır. Öyle ki Tanrı misafiri anlayışı ile evini ve sofrasını herkese açık tutan Anadolu insanı zamanın olumsuz bir getirisi olarak bencilleşmiş ve Tanrı’nın bereketinden nasibini alamaz hale gelmiştir.

“Bet beekat needen gelii? Allah-ı Teale’den. Sen hayı yapaasan Allah sene veecek sen onara veececin. Sen onara yidiimezsen Allah sene ne veecek? Bunnaa düşüceksin. Şindi yok bet beekat yok, hayır yok. Eveli öyle değildi, birlik vardın, hukukluk vardın, hayır vardın.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 38)

Bütün bu inançlarda ve uygulamalarda, evlilik, çocuk, mal, para, uğur ve bereket gibi kişiye daimi mutluluk veren ve fakat ulaşılması her zaman mümkün

⁴⁴² Kalafat, a.g.e., s. 45.

görülmeven değeri arayan ve bulan kişinin, bu değere sahip olmasının karşılığında Tanrı'ya kurban sunduğunu görüyoruz. Ayrıca günlük hayatın akışı içinde acı ve ızdırıp veren her türlü kaza, bela, yoksulluk, hastalık gibi olması muhtemel meselelerin önüne geçmek, tekrarından sakınmak amaç ve inancı ile Tanrı'nın yardımına sığındığını ve kurban kesildiğini tespit ediyoruz. Bu inançların yanında yukarıda sıralanan saç ile ilgili patrikler eski Türk inançlarında, ata ruhları, yer su iyeleri ve şerir ruhlara sunulan kansız kurbanların izlerini taşımaktadır. Nitekim Türk hayatında kişinin veya toplumun ortak mutluluğu yahut da ızdırabı olan her türlü meselelere bağlı ayinlerde, Gök Tanrı'ya olduğu gibi adı geçen ruhlara da kurbanlar kesilip saçlar sunulduğunu görüyoruz. Hunlarda, Göktürklerde, Altaylı Şor ve Beltirlerde senenin belirli aylarında Gök Tanrı'ya kurbanlar sunulurdu.⁴⁴³

Saçı mahiyetinde karşımıza çıkan bir diğer uygulama ise yatır ve türbelere kanlı ve kansız kurban adama, taş yapıştırma, çaput bağlama ve mum yakmadır. Aydın'da ulu ve bilge kişilerin mezarlarına mum yakma uygulaması Göktürklerde ölen hakanlar için ölü evine getirilen mum ile benzerlik göstermekte ve bu uygulamanın devamı niteliğinde karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁴ Böylece kutsalın kişiye sirayeti sağlanacak, yatırdaki ulu kişi vasıtasıyla uğur ve bereket kazanılacaktır. Kutsal ağaçlara renkli iplik yahut çaput bağlama da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Bereket sağlamak amaçlı diğer uygulamalar ise bir işe başlarken besmele çekmek, dükkanı erken açmak, bir yere sağ ayakla girmek, sofranın kurulduğunda "bereketli olsun " demek, genellikle işyerlerine karınca duası asmak ve dua etmektir.

"Sağ ayakla girceksin. (İş yerinde bereket olsun diye.)" (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

"Babamın inancı sabah saat yedi buçukta dükkanı açardı. Sabah erken açarsan nasibin bol olur derdi babam her zaman için. Erken açmanın bereket dağılırken herkese dağıldığı gibi bana da gelsin anlamında düşünürdü babam." (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

⁴⁴³ A. İnan, *Şamanizm*, s. 49; M. Eröz, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 329.

⁴⁴⁴ F. Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, s. 91 (dip not)

“Okursan üç gılfüallah bi Elham, Cenaballah çoluğumun çocuğumun, guşun gurdun nasibini vesin deye ataasın (tohumu). Daha beeketli oluu tabi. İşe başlaaken bismilla deesın, Cenaballah hakkında hayulısı vesin deesın.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

“Sınava gircek çocuklara mesela okunmuş Yasin sofrasındaki küp şekerlerden yedirriz. Pirinç yutturulur. Okunmuş sudan içirriz. Sürahi koyarlar Yasin’de, mevlit biter...” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

Karınca duası, yıldızname gibi dualar da keza ayet ve hadislerde yeri olmayan ve fakat Allah adından bahisle Türkçe okunan bereket muhtevalı dualardır.⁴⁴⁵

“Karınca duası var. Karınca nasıl çok işlek olduğu için bereket getiriyö ya, o anlama geliyo.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

“Bi iş yapaaken bereketli olsun deler. Yemekten kaktınmı Halil İbrahim bereketi vesin, bu deniye.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

Halil İbrahim bereketi ile ilgili iki rivayet ise şöyledir:

“Şimdi bizim İbrahim aleyhisselam peygamberimiz zamanında hiç bi şeysi olmadığı halde evinde misafiri geliimiş, peygambermize. Bunlar dağılırmış. Herkes ben götürcem ben götürcem. Hiç bi şeysi olmadığı halde evinde, iki kişilik yiyecek kaplar dahi, çorbası dahi yok. 18 kişi gelmiş misafir. Karanlık ya, sofrada gece ev sahibi İbrahim peygamberimiz karıştırtı karıştırtı yerimiş. Boş yiyo, bi şey yimiyo. Öbürkünner, iki kişilik zaten yemek var, ama o iki kişilik yemek hepsine yetmiş. Ve buradan bereket doğmuş. Halil İbrahim bereketi diye bunun için deeler.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“Eskiden iki gaadeşmiş onnaa. Beraber kendileri böyle buydey ekmişle. Buydeyi ekeekene gaadeşi demiş, beniki senikinden çok olsun demiş Halil İbraam’a. Ötekinin adı da İbraam’mış. O yaa gaadeşim beniki senikinden çok olsun demiş o onu döküveemiş. Öyle öyle ikisinin de aldığı mahsul bereketlenmiş gari. Birbirlerine iyilik olsun deye yapıyolaa gari. Bazısı vaa fesetlik yapaa, beniki çok olsun deye senikinden alı, bu da kendininkinden senikine döküveriyomuş gari seniki çok olsun deye.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

⁴⁴⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 45.

Kısmet açmak ile ilgili inanç ve uygulamalarda ise daha çok genç kızların evlenmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Yerede evde kalmış kızlara “kısmeti bağlı” denilmekte ve bağlı olan kişinin kısmetini büyüsel içeriği de bulunabilen çeşitli yollarla açmaya çalışmaktadırlar. Çünkü kısmeti bağlı bir kızın evlenmesi imkansızdır.

Kısmet açmak için başvuru alan pratiklerin başında yatırırlar ve bazı ziyaret yerleri gelir. Yatır ziyaretlerinde gelenek, ziyaretten sonra ilk isteyene kızın verilmesi şeklindedir.⁴⁴⁶ Bu ziyaretlerde, Allah’ın nazarında değerli kişilerin güçlerinden faydalanma arzusu ağır basar. Bugün İslamî kalıplar içine dökülmüş olan bu inançlar ve pratikler, eski Türklerde ata ruhlarına bağlı inançların fonksiyon değişimine uğramış biçimleridir.⁴⁴⁷

Kilit Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Aydın’da da kızın kapalı kısmetini temsil etmektedir. Kilit bir bakıma kızın bekaretinin de sembolüdür.⁴⁴⁸ Kısmeti bağlı olmak kapıyı açanın da kapatanın da Tanrı olduğu inancı Türk kültürlü halklarda ortak bir inançtır.⁴⁴⁹

Bağlı olmak, bağlanılmış olmak görünmeyenin verdiği bir tür cezadır. İstenilmeyen haldir. Çok kere büyü ile “bağ” yapılır, bu tür yöntemlerle bağa engel olunur veya var ise bağ bozulmasına çalışılır. İpe düğüm atma en etkili büyü türlerindendir.⁴⁵⁰ İp bükme, ipe düğüm atma, kolları ve parmakları bağlama, kilit kapama Türk halk inançlarında büyü yöntemlerindendir.⁴⁵¹ Bu ve benzer pratikler, eski Türklerde kamlık hayatına, ata ruhları, yer-su iyeleri ve kötü ruhlara bağlı inançların yapı değiştirmiş biçimleri olarak varlıklarını sürdürmektedir.⁴⁵²

“Kapı eşiğinde elini bağlama diye ben de babamın arkadaşından duydum, şöyle duruyodum, bana dedi ki bu şekilde durup ellerini bağlama kısmetin bağlanır. Kapı eşiğine otursan da evde kalırsın. Sandık üstüne oturma erin erken ölür. Evde

⁴⁴⁶ Nail Tan, *Gelenek Görenek ve İnançlar, Bayramlar, Belirli Günler, Halk Mutfağı, El Sanatları*, Cilt VI, Ankara, 2007, s. 58.

⁴⁴⁷ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 110.

⁴⁴⁸ Tan, *a.g.e.*, s. 78.

⁴⁴⁹ Kalafat, *a.g.e.*, s. 122.

⁴⁵⁰ Yaşara Klafat-Necdet Yaşar Bayatlı, *Türk Kültüründe Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yay., Ankara, 2011, s. 121.

⁴⁵¹ C. Ayşenur Çavdar, “Türk Halk Hekimliğinde Bağlama”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1989, s. 84-85.

⁴⁵² Araz, *a.g.e.*, s. 111.

sandık olur ya, sandığın üstüne oturmuyacaksın. Sandık üstüne oturmak iyi değilmiş.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

Bu inançta gördüğümüz gibi “bağlanmak” sadece büyü ile değil, kolların bağlanması ile bilinçsiz bir biçimde de gerçekleşebilmektedir.

Aydın’da kısımeti kapalı kişilerin bahtlarının açılması, hiç kullanılmamış bir kilidin, Cuma namazından ilk çıkan kişiye açtırılması ile gerçekleştirilir. Böylece kısımetinin açıldığına inanılır.

“Kısımet için de işte. Benim oğlum geç evlendi, en son evlendirdiğim oğlum. Bağlı bağlı dediler hep. E ne yapcez? Dediler bi kilit al. Git caminin Cuma vaktinde önüne otur, ilk çıkana açtır bu kilidi dediler. Ben de bekledim. Gittim caminin önüne. Oturdum, hemen çıktı ordan biri goştum önüne. Dedim şunu açar mısın dedim. Açarım dedi, açtı. Sonra dediler çorabının tekine Yasin oku. Yedi tane Yasin oku. Götür git dediler ağaca tak, mandalla. Arkana bakmadan gel dediler. Ben onu yaptım, götürdüm gittim. Tabi bizim evimiz şeydeydi, şu Orta Mahalle Yetmişiki Evler’de oturuyoduk. Tren yolunun kenarı. Ağaçlar var orda. O ağaca mandalladım çorabı. O acele hem arkama bakmadan eve geldim. Açıldı kısımeti o da evlendi sonra. Böyle açtık. Köyde bizim tanıdıklar vardı, itfaiyeci Gülizar giller vardı. O Gülizar’ın akrabası, kardeşi miydi neydi bilmiyom valla. Haa biz evlenmeden. Bakıverdi bana, bu dedi kız bağlı dedi. Onu dedi, sen dedi köye yol açacaksın dedenin yanında yol açtıracaksın dedi. Aman dedim işim yok, büsürü köyün nereden nereye yol açcam ben, nasıl yapabilirim ki dedim. Bişey de yapmadık öyle. Kısımetin zamanı varmış zamanı gelince oldu. Her şey Allah’ın elinde. Allah ne zaman emrederse. Verirse o zaman olur.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

Eşiğe basmanın uğursuzluk getireceği bütün Türklerde ortak inançtır.⁴⁵³ Aydın’da eşikle ilgili pek çok inanç bulunmaktadır. Kısımet ile ilgili olanı eşikte oturan kızların evde kalacağı ve kısımetinin kapanacağı şeklindedir.

“(Eşiğe oturulduğunda) Kapıda galırsın deele, evden galırsın deele.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 33)

Evde kalma sebebi olabilecek bir diğer davranış ise genç kızların akşamdan bulaşıkları yıkamadan bırakmasıdır.

⁴⁵³ M. Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1990, s. 370.

“Eveli bulaşık yaykamezleemiş. Üç kızlaa vaamış. Ağşamdan demişlee bulaşık goman, goosanız nasibiniz olmaz.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 35)

Aydın’da karşımıza sıklıkla çıkan bir diğer bereket mnerasimi ise yağmur duasıdır. Bilindiği gibi Türk inançlarında su, taş ve ata ruhları kutsal addedilmektedir. Taş veya taşlarla yağmurun yağdırılması inanç ve pratikleri bütün Türk zümrelerinde mevcut olduğu gibi, Çin ve Moğol kavimlerinin inançlarında da tespit olunmuştur.⁴⁵⁴ Yağmur duası genellikle yatır başlarında ve kutsal olduğu kabul edilen mekânlarda yapılmaktadır. Bu nedende biz, bu konuyu kutsal mekânlara dair inançlar adlı bölümde incelemeyi daha uygun bulduk. İlgili bölümde yağmur duası ayrıntılı olarak incelenecektir.

Halk inançlarında birtakım “uğur” veya “uğursuzluk” arandığı da bilinmektedir. Bunların bir kısmı haftanın veya yılın muayyen günlerinde iş yapılmaması ile ilgilidir ki, bunlar muhtemelen geçmiş inançlardaki dinî muhtevalı günlerdir. Müslümanlıkta iş yapılmasının ertelendiği bir gün yoktur. Sadece Cuma günü için “bayram” denilmektedir. Bununla birlikte günün muayyen zamanlarında evden bazı maddelerin çıkarılması uğursuz sayılır: maya, süt, ateş gibi...

Bir kısım inançlar ise hayvanlarla ilgilidir. Onların uğurlu veya uğursuz oldukları inancı yer etmiştir. Müslümanlıkta belirli dinî hikayelere itibar edildiği bilinir. Ancak bu hususlar hayvanları uğurlu veya uğursuz olarak tasnif etmemizi gerektirmez.⁴⁵⁵ Uğursuz kabul edilen hayvanlar, bitkiler ve hayvanlarla ilgili inançlar başlığı altında geniş bir biçimde incelenectir. Ayrıca bazı nesnelerin de uğursuz kabul edildiği bilinmektedir.

Aydın’da işe besmeleyle başlamak bereket getirir ve uğurludur.

Aydın Yörükleri arasında bir kız nişanlı iken alınan bir miktar tuz, evleninceye kadar erkek evine uğursuzluk getirmese, o kız aşiret için uğurlu sayılır.

“Yörüklerin canlı hayvanlarına, mesela keçi, goyun, inek, bi bereket olursa, ölüm falan olmazsa o gelin o Yörük aşiretine uğurlu gelir. Kız nişanlandımı kabağın içine tuz gonur. O tuz bitene kadar, altı ayda biter, bi senede biter, iki senede biter.

⁴⁵⁴ H.Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s. 42; A. İnan, *Şamanizm*, s. 160, 161; O. Acıpayamlı, “Türkiye’de Yağmur Duası”, *Ankara Üniversitesi D.T.C. Fakültesi Dergisi*, Sayı 1-2, cilt XXII, Ocak-Haziran 1963, s. 230.

⁴⁵⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 49.

O tuz bitene gadar eğer o yürüğün malında bi zayı olmazsa bil ki o gelin o yürüğe uğurlu gelir. Çine-Bedirler bizim köy.” (Görüşme 12-Kaynak Kişi 10)

Hızır Aleyhisselam atını nallamak için evlerine uğrasın diye kapılarına at nalı asan, çakan halk böylece, Hızır’ın bir gün evlerine uğrayıp onları zor durumlardan kurtaracağına, nalın da uğur getireceğine inanırlar.⁴⁵⁶

Aydın’da Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi fal açtırmak, yıldıznameye baktırmak, üfürükçüye gitmek uğursuzluğun önlenmesi itibariyle bir tedbir olarak kabul edilir. Horozun gündüz ötmesi, baykuşun bacaya konması, köpeğin uluması, gece tırnağın kesilmesi, saç taranması, aynaya bakılması ve sakız çiğnenmesi uğursuzluk alameti olarak bilinir.⁴⁵⁷

Uğursuzluğa karşı mücadele ve kötülüğü uzaklaştırıcı birtakım inanışlar diğer dinlerde de mevcuttur. Yahudiler, kötülüğü uzaklaştırıcı ya da kişiyi her türlü zararlı etkiden koruyucu olarak kabul ettikleri “el”in resmini ister duvarlarına ve kapılarına yapsınlar, isterse üstlerinde taşınsınlar, “Tanrı’nın eli” diye nitelendirmektedirler. Ön Asya’da yaşayan Hristiyanlar bu ele “Meryem Ana’nın eli”, Müslümanlar da bu ele “Fadime Ana’nın eli” demektedirler.⁴⁵⁸ Genellikle ortasında göz resmi bulunan göz amuleti nazar değmesine karşı Anadolu’nun birçok yerinde evlere, iş yerlerine asılmakta ve arabalarda taşınmaktadır.⁴⁵⁹

Türkiye Türklerinde Fatma Anamızın gebelik ve doğum sırasında, uğur, bereket ve bolluğun temininde, hastalıkların tedavisinde kadınlara yardımcı olduğu inancı tespit edilmiştir. Ayrıca onun adından güç ve kudret alındığına da inanılmaktadır.⁴⁶⁰ Bu inançlarda Fatma Ana’nın Umay’ın himayecilik görevini zaman zaman üstlendiği görülür.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ M.Şakir Ülkütaşır, “Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara Üniveristesi Basımevi, Ankara, 1977, s. 308.

⁴⁵⁷ Kalafat, a.g.e, s. 48.

⁴⁵⁸ S. Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3. bs., Gerçek Yay., İstanbul, 1995, s. 49, 51.

⁴⁵⁹ Şükrü Uslu, “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, 2004, Yıl:16, Sayı:64.

⁴⁶⁰ O. Acıpayamlı, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara, 1974, s. 41; H. Tanyu, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1982, cilt IV, s. 479; M. Üçer, “Anadolu Folklorunda Fadime Ana”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1981/I, Ankara, 1981, s. 114.

⁴⁶¹ Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s. 123.

Değerlendirme

Bereket törenleri ile ilgili inançlardan Hıdrellez, yağmur duası, nisan yağmuru, saç ve kurban sunma gibi inançlar Eski Türk inançlarının günümüz Aydın yöresinden yaşayan formları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların genel itibarıyla su kültü ve atalar kültü ile bağlantıları bulunmaktadır. Özellikle geçiş merasimlerinde karşımıza çıkan saç saçma geleneğinin ise Şamanist Türkler arasında yaşamakta olduğunu biliyoruz. Aydın'da "Zekeriya Sofrası" adıyla kadınların dilekleri karşılığında kurduğu sofraların da bu mahiyette olduğunu görüyoruz. Zekeriya Sofrası, Halil İbrahim Sofrası gibi sofralar, bir anlamda Müslümanlaştırılmış "saç"lardır.⁴⁶²

Bolluk ve bereket kazanmak için yatırlarda kesilen kurbanların da Eski Türklerde Gök Tanrı'ya sunulan kurbanla benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Koruma, uğur, bereket ve kutsallık kazanmaya dair inançların günümüzde eski Türk inançları temelinde ve İslam dininin etkisi altında kompleks bir yapıda Aydın ili ve çevresinde yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁶² Kalafat, *a.g.e.*, s. 45.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUHSAL KİŞİLİK VE KUTSAL MEKÂNLARLA İLGİLİ İNANÇLAR

3.1. RUHSAL KİŞİLİKLERLE İLGİLİ İNANÇLAR

Tabiatüstü güçleri olduğuna inanılan ruhsal kişilikler iki bölümde kümelenir:

1- Büyük kutsal kitaplarda yaptıkları anlatılan peygamberlerle, tabiat-dışı, olumlu veya olumsuz güçleri belirtilen başkaca kişiler

2- Yazılı tarih ve mankabe kaynaklarında anılmış olsun olmasın, gerçekte yaşamış olsun olmasın, kendilerine tarihlik bir değer verilen ve “ermiş” diye anılan kişiler.

İkinci bölükteki kişilerin birçoğu: Eyub Sultan, Mevlâna Celâleddin, Sarı Saltuk, Yunus Emre, Karacoğlan v.b. gerçekten yaşamış kimselerdir. Birçoğu ise: Kum Baba, Çıtlık Baba, Çınar Dede, Munzur Baba v.b. gibi toprak, ağaç, bitki, dağ... adlarıyla adlanmışlardır. Kimilerinin ise hiç adı olmamış, sadece “yatır”, “dede” denilivermiştir. Bu bölüktekilerin önemli niteliklerinden biri Anadolu toprağında yatmaları, ondan ayrılamaz varlıklar olmalarıdır.⁴⁶³ Bu ruhsal kişilikler geleneğe göre belirli ve kalıplaşmış şartlar altında insanlara yardım ederler.⁴⁶⁴

Boratav’ın sınıflandırmasından yola çıkarak inceleyeceğimiz iki başlığın ilkinde bir peygamber gibi algılanmış olan Hızır, ikincisinde ise yörede genellikle ermiş, evliya olarak adlandırılan kimseler yer almaktadır.

3.1.1. Hızır

Türk halk kültüründe Hızır, bütün ümit ve imkânların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip bir kurtarıcı varlıktır. Türk halk inançları, genel anlamda bir peygamber portresinden çok farklı olmasına rağmen onu, bir peygamber olarak

⁴⁶³ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 41.

⁴⁶⁴ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 76.

kabul eder.⁴⁶⁵ Bu nedenle de *Hızır Peygamber*, *Hızır Nebi* veya *Hızır Aleyhisselam* olarak adlandırılır.

Geleneksel Türk dünya görüşünü oluşturan kabullere göre, Hızır'ın ölümsüzlük suyu olan *âb-ı hayatı* içtiğine bu nedenle de kıyamete kadar yaşayacağına inanılır.

Hızır, sınamak istediği inanlara çoğu defa çirkin, iğrenç, kaba saba bazen de fakir kişiler kılığında görünerek onlardan çeşitli isteklerde bulunur. Bu istekleri gönüllü olarak yerine getirenler çok kısa bir zamanda ödülünü alırlar; aksilik ve kötülükle karşılık verenler ise bunun cezasını çekerler.⁴⁶⁶ Özellikle Hızır'ın değişik kılıklarla sındığı insanlardan onun isteklerini severek ve isteyerek yerine getirenler servete kavuşur, mevki sahibi olur ve her ne dilekleri varsa o gerçekleşir. Bu tür insanların yaptıkları iş ve sahip oldukları mallara bereket girer, bu durumu fark edip bir başkasına söyleyinceye kadar mal ve mülkleri artar eksilmez. Ayrıca Hızır, savaşlarda zor durumda kalan Müslüman askerlere yardım ederek onları düşmandan korur ve onların zafer kazanmalarına yardım eder.⁴⁶⁷

“Bi zamanlar şorda gaavede oturukene, bizim bi hoca vardı. Tabi düşkün bi adam, herkesle tokalaşmış. Onun başparmağının üstünde şey yoğumuş, kemik olmazmış. Soğna arkasından ona pek yüz veememiş, tokalaşmamış hoca, arkasından hemen gitmiş tokalaşmış, ah hocam demiş, senin aradığını ben de arıyorum ama o ben değilim. Bak bu Hızır Dede deniyo. Yılda her insana bir defa denk gelirmiş o. İnsanın morali bozulduğu zaman, canı sıkıldığı zaman veya bi kaza yaptığında tam o anda sabır edebildin mi o zaman sen de ermiş oluyosun yani. Her Müslüman'a yılda bi defa çatarmış o Hızır. Ama senin canın sıkkın bi zamanda denk gelir, düşkün bi adam halinde çıkar gaaşına, hadi len sen kimsin der veyahut da bi dilenci halinde çıkar. Sevmediğin bi adam gaaşına çıkabilirmiş, böyle yorumluyolaa bizim buularda. Yani herkese sakın olcaksın.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

⁴⁶⁵ (bkz: Ahmet Yaşar Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, 1990, Ankara.)

⁴⁶⁶ Türk kültüründe Hızır ve onun ilişkili olduğu “Hızır-İlyas kültü” ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Walker 1973; Ocak 1990)

⁴⁶⁷ Ocak, a.g.e., s. 104-114. Türk kültüründe ve İslam aleminde Hızır kültüyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. (Boratav 1965; Ocak 1990)

Değerlendirme

Hızır, tüm Türk coğrafyasında olduğu gibi yörede de darda kalanlar için bir kurtarıcı olarak görülmekte; bir peygamber gibi algılanmaktadır. Ancak Kuran’da Hızır’ın varlığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Yöredeki bu inancın kaynağı İslam öncesi Türk kültürüne dayanmaktadır.

3.1.2. Eren, Ermiş, Evliya

Eren sözcüğü, *benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini tanrıya adanmış, ermiş, evliya* olarak açıklanmaktadır.⁴⁶⁸ Erenlerin en önemli özelliği, peygamberlerden sonra Allah’a en yakın insanlar olmalarıdır. Peygamberlerin olağanüstü işlerini göstermek için kullanılan “mucize” deyimine karşılık evliyaların “keramet” kelimesiyle gösterilir.⁴⁶⁹ Ölümden sonra, sıradan insanların yapamadığı bir şeyi, erenler yapar inancı hakimdir. Erenler, ölümlerinden sonra da yaşananlara ve yaşayanlara müdahale edebilirler.

Evliyaların pek çoğuna bilinmeyen bir zamanda yaşamış gözü ile bakılır.⁴⁷⁰ Bununla birlikte bu tür insanların sadece eski zamanlarda değil günümüzde veya yakın geçmişimizde toplumumuzun arasında yaşamış ve yaşamakta olduğuna da inanılır. Erenlerin yaşamaya devam ettiği, ölmediği ve geceleri kendi aralarında toplandıklarına inanılır.

“Ermişlee, dervişlee eskiden vaadın buuda dedelee çoktu. Biz onarı bilmiyoruz. Dedeköy dediğinden buuda bütün ermişlee dervişlee vaamış” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 37)

Yörede eren ve evliyaların, umulamadık zamanlarda iyi niyetli insanların karşısına çıkıp, dileklerini gerçekleştirdiğine inanılmaktadır. Bunun için söz konusu evliyanın görüldüğünün kimseye anlatılamaması gerekmektedir.

“Bobam annattı bana bi gün. Burda bizim mezerlik var. Mezerliğin yanında bööle diyo ak sakallı, camiye mamiye gitmezdi babam içki gullanırdı, ama ooda gömüş onu, söylemiş. Ben den demiş dile ne dilersen. Bobamın dilleri tutulmuş, kekelemeye başlamış. Gözünün önünde bööle sakallı, yalnız demiş kimseye

⁴⁶⁸ TDK Türkçe Sözlük, Ankara, 2005, s. 462.

⁴⁶⁹ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 42-43.

⁴⁷⁰ Boratav, a.g.e., s. 42.

annatmıycaksın bu konuyu yanı. Bobam eve varıyo tabi nenem gillere dedeme annadiyo, o gün bugün hiç göömedim diyo. Bobam yoldan biri geçsin çağırır açmın susuzmun diye sora. O niyetten gözükmiş. Bobam annatmamış olsaymış eyi niyeti gösterceemiş.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 50)

“Ben de andım. Babam sağ o zaman. Oraya kapıya geldi öyle nur, beyaz tenli kadın. Ana, bi kadın oraya kapı açıldı, e ben bi kadın vaa falan filan. Bobam çıktı annem çıktı kadın madın yok. Ondan soona bobam anneme güldü, a çocuk dutamadın mı ağzında dedi. Bi daa gelceedi o dedi. Bi daa göömedik. Oraya geldi, nurlu bi şey, bi daa yok.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 51)

Aydın’da Ayşe adında bir kadın evliyanın yaşamış olduğu bildirilmektedir.

“Ben, o dediğim evliya zat var ya, Ayşe idi adı. Onu buralara getirdim. Evliyaların makamları var tasavvufta. Kimisi mesela naz makamındadır. Naz makamındaki bir evliya dua eder kabul olur. Hasta olursun, bi dua eder, geçer. İster, Allah verir naz makamında. İki, keşf ül gubûr makamı vardır. Gubur, kabirlerin çoğulu. Keşfül gubur, kabirlerin keşfi makamında olan insan, o makama ulaşan bir evliyayı, hiç tanımadığın bir mezara götür, senin bildiğin onun bilmediği bi yer, ordaki kişiyle manevi anlamda rabıtaya geçer, onu ayağa kaldırır, onu görür, görüşür, resmini sana çiziverir. Kadın olsun, erkek olsun, deden olsun senin deden, gaziye, yaralıysa kaç yerinden yarası var her şeyi söyler. Bu makamda olma şartıyla. Herkes evliya olabilir, bu makamda olmaz. Bu kadın bu makamdaydı. Niye Karcı Ahmet Efe? Kendisiyle görüştü burada, buldum getirdim görüştü o, Karcı Ahmet Efeyle o anamız, keşif makamındaki insan. Kendisinden bizzat o bilgiyi aldı.” (Görüşme 9-Kaynak Kişi 9)

Ermışlerin Allah’a yakın, temiz kalpli insanlara ve özellikle çocuklara görüneceğine inanılır.

“Onlar ermiş insanlar. Veya bize görünmez oluyollar; daha saf, daha temiz, daha arı, Allah’a daha yakın olan taze çocuklara, akılbalı olmamış çocuklara, o şekil onnara da görünebiliyo.” (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

İyi niyetli insanlara, peygamberler görünüp, o insanın ermişlere karışmasını da sağlayabilmektedir. Fakat bunun şartı dünyadan vazgeçmektir.

“Cenaballah, ben anmaseydim muradıma çoktan erceedim, ermiş gulaadan olcaadım. Musa peygamber. Yatıpdurrun geldi hemen lüppedek bi şey. Hüp gondü.

İki baamağinnana sağ elimi h  le tuttu. G  r  pdurrun. Aman ha güzelliği vaa, onun nur yüzü gibi onun işçisi gibi ben hayatımda hiç bak o gadan her yaka da gitsem o yok, ömrümde    le güzellik göömedim. Ben dedi Musa peygamberiyim dedi bene. Gel dedi bereber olalım dedi, sen muradına erdin dedi bene. Yaa dedim ben, ben senle olamam dedim. Benim     dene çocuğum vaa dedim, o çocuklaamı çok seviyon dedim, gocamı çok seviyon ben dedim, bööle bak. Ondan soona eyi madem dedi sen dedi ya  ıycaasın amma dedi hiç hastalıktan gurtulmuycan dedi. Dünyada hiç işim galmıcak,   lceesin mefat etceesin. Ermiş gulu adam olcaasın gari. Peygambee geldi de    le dedi. Ondan soona gari bene hep göründü o. Hacıya da götüüdü gitti, Mekke'ye de götüüdü gitti, ooları b  y  n eski yazıları okuttu. O hacılara Mekkelere gittik, kaçıyo kaçıyo gittik geldik. Elee e   eğle gitti, ben hep bütün ruyamda. Bayaa gittim, baya. Uçtum uçtum gittim Mekke'ye. Eski yazıları okuttu, ben okudum. Eski yazı ama nasıl biliyon mu altından yazılmış ışıl ışıl,    le guren okuttu bene. Okudum,    le guran okudum o evdeykene. Cenaballah, anmadım ben onları. Üç kere gittim. Uçup gidiyosun. Cenaballh bundan bize hiç yoksuzluk   ektiimedi gızım.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 37)

Evlerde var olan evliyalar i  in çoğunlukla, abdest almaları, kurulanmaları için gereken eşyalar temin edilir. Kutsal kişiler    r  mezler, daima abdestlidirler, inanışı yer alır. Abdestini bozan ve kendisini rahatsız eden kim olursa olsun, onu rahatsız eder.⁴⁷¹ Geleneksel olarak kendilerini kızdıran, g  cendiren uygulama ve davranışlardan kaçınılır.⁴⁷² Aynı durum, Allah yolunda sava  ırken   ehit olanlar için de geçerlidir.   ehit olduktan sonraki yaşantılarında Allah'ın rızasını kazanmış ve sevgili kullar olarak görülürler. Yörede gölge suretinde bir   ehit evliyanın varlığından bahsedilmektedir:

“Benim kendi amcam eren evliya. Ben gittim   ine'ye. Babam dedi amcan gelecek kızım korkma dedi. Şöyle büyük ağaç var, ona bi tane tahra balta vurdurmamı   bahçelerinde. Böyle bir gölge, ben kendini görmüyorum. Selvi gibi bi gölge geldi geldi geldi benim arkamda durdu, ben böyle bi irkildim, korkma kızım dedi amcam bana, senin amcan o sana hoş geldine geldi dedi. Onlara ama görünüyomuş. Hep eve gelip, içeri girip namazını kılıyomu  . Ama diyo benim

⁴⁷¹ Mehmet Naci   nal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla, 2003, s. 329.

⁴⁷² Boratav, a.g.e., s. 165

amcamın karısı ben diyo sade görüyodum ellerini sildiğini havluya diyo. Yüzünü, gözünü, kendini görmeyodum deyo. Takunyaların yaş olduğunu görüyodum deyo, seccadeye yazılı, kendini görmeyodum deyo. Yarım dünya vapuru batırılmış Çanakkale Savaşı'nda o zaman. Mehmet amcamın adı, sağ kolu kesik, kafası kesik arkada böyle sallanıyo, ne zaman Çanakkale'ye düşmen sığınak yağdırıyo asker yağdırıyo, o zaman sol kolunlan ısırıyo bitiriyo o gemiyi batırıyo. Dedem inanmıyo benim, maaş bağlamışlar, hayır ben benim evladımın ölüsünü dirisini istiyorum. Arkadaşına diyo ki, söyleyin babama Eski Çine yoluna çeşme yaptırsın. Yaptırmam kendini görmeden diyo. Tamam diyo, sabah namazından önce çeşmeyi yaptırsın gelsin oraya abdesini almağa, görüşceez demiş. Ondan sonra çeşmeyi yaptıriyo dedem,, çıkıyo gidiyo oraya apdes almağa. Hemen geliyo artık, yeşil elbiselerinne, pelerinne inandın mı baba demiş dedeme. Dedem düşüyo bayılıyo orda dedem zaten bi daha iflah etmemiş, kendine gelmemiş. İnandım oğlum demiş o kadar, bi daha da konuşamamış. Dilini yutmuş, felç gibi olmuş bi çeşit olmuş dedem. Dedem öldü. Amca hala var, ermiş evliya. Görüşüyo hala ordaki yakınlarımızla. Bizim sülalede namaz kılmayan, oruç tutmayan oralarda kimse yoktur. Hep rahatsız eder. Kaldırı sabah namazında karyolayı batırır yere. Kak namazına. Latife değil bak. Yarım dünya vapurunu batıran benim amcam. Kafa kopuk böyle burda sallanıyo. Bu sağ kol kopuk sol elle. O zaman pırr ediyo bi yeşil kelebek gibi gidiyo. Bi daha yok, kendisi yok. Böyle ermiş evliya geziyo. Ben gördüm işte öyle gördüm. Amcan geliyo dedi selvi gibi bi büyük gölge geldi benim yanımda durdu ben de ürperdim böyle sallandım bi de. Kendi suretinde görünmüyo, gölge gibi görünüyo. Nur gibi yani.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 40)

Ermişlerin, dervişlerin, kendilerine kötü muamelede bulunan ve inanmayan kişileri cezalandırdığına inanılmaktadır.

“Biz Romanız. Bir tane sakallı, devriş deniyo onlara. Devriş amcanın birisi geliyo mahalleye, mahallede o adama rencide edici sözler mi ne kullanmışlar, o arkasını dönüyo, taş mı almış toprak mı ne, Arif Dede'ye, “ey medet mühret burayı darmadağın et, şu mahalleyi darmadağın et” Deyiş o deyiş. Rahmetli babam söyledi bunu bana. Böyle dervişler gezer. İnancı olan dinler. Buranın halkı dinlememiş. Bi dua ediyo, bizim mahalle... Buradan gidennee, şöyle ağız dadıyla bi ekmek yiyen yok.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 53)

Ermişlerin halk tarafından inanılan bir başka kerametleri ise, üzerlerine bir bina kabul etmemeleridir. Yapılan binanın sabahleyin yıkılmış olması, yine onların olağanüstü güçlerine bağlanır.⁴⁷³ Erenler, mezar yerinin değiştirilmesine de müsaade etmez. Yapılan binayı yıkma gücü olduğu inanışı vardır.⁴⁷⁴ Bununla ilgili ayrıntılı bilgiler, kutsal mekanlar başlığı altında verilecektir.

Ermişler kendilerini rahatsız edecek davranışlarda bulunanları rüyalar yoluyla uyarmakta ve cezalandırmaktadır.

“Ermiş, erişmiş derik biz. Okuyan bi insanın, galbi temiz bi insanın rüyayına giriyo. Mehmet Tosun’un dedesinin babası. Onun üryayına giriyo. Git diyyo Ali’ye söyle diyyo, beni arıya boğdurdu diyyo, arı govanını önümden almazsa diyyo evini yok ederim diyyo. Adam sabaana çıktı geldi. Ali arı govanını al yatırın önünden, evin yok olcak diyyo. Babam ben diyo her şeyi biliyom diyyo. Her şeyi biliyosan diyyo, ona göre Ali iki gün müddet verdiler diyyo. Bu evi yaptırıyok, evi yaptırmadan bi taata ev yaptık iki oda. Oturuyok, evler daha yeni çakıldı da yeni ev yaptırcayık. Bak böyle söykeniverdi. Geldi o adam. Ben sana demedim mi dedi. Neden söz dutmuyon dedi. Töbeye geldi bobam, aldı ordan arı govanını.” (Görüşme 1- Kaynak Kişi 1)

Değerlendirme

Ermişlere, evliyalara olan inanç, Anadolu’nun diğer bölgeleri gibi Aydın’da da canlı bir biçimde yaşamaktadır. İslam’da evliyalara birtakım kerametler verildiği, Türk kültüründe de ataların takdis edildiği bilinmektedir. Bu bilgiler ve alanda yaptığımız araştırmalar neticesinde, ermiş ve evliyalara olan inancın kaynağının eski Türk inançlarında yer alan atalar kültü olduğunu, buna İslam dininden de birtakım inançların eklendiğini ve bu sentezin yöredeki inançları şekillendirdiğini söyleyebiliriz.

⁴⁷³ Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla, 2003, s. 297.

⁴⁷⁴ Önal, *a.g.e.*, s. 321.

3.2. KUTSAL MEKÂNLAR/ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Türk halk kültüründe, tabiatüstü güçleri olduğuna inanılan insanlar olarak evliyalar son derece geniş bir yer tutar. Bu gibi şahsiyetlerin ölümlerinden sonra da, hayatîyetlerini devam ettirdiklerine, insanların çeşitli istek ve dileklerini Tanrı'nın "sevgili kulları" oldukları için ve O'nun yardımı ve rızasıyla kendisine iletebileceklerine ve "yüzleri suyu hürmetine" kendilerine müracaat edenlerin müşküllerini halledebileceklerine inanılır.⁴⁷⁵ Aynı durum Şehitler için de geçerlidir.⁴⁷⁶ İşte kutsal mekânlar olarak inceleyeceğimiz ziyaret yerleri, bir önceki başlıkta incelemeye çalıştığımız ruhsal kişiliklerin mezarları, yani yatır ve türbeleridir.

İnsanlar, isteklerinin gerçekleşmesinin zorluğu karşısında, ya büyüleyici ya da kutsal bildikleri varlıklara yaklaşıp, gereksinimlerini gidermeye ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. Genel anlamda inanç sistemlerinin temelinde bu sığınma duygusu yatmaktadır.⁴⁷⁷ Burada önem arz eden husus, manevi kuvvet ve kudrete sahip olduğuna inanılan ruhtan, başka bir ifadeyle "ölmeyen ölü" den kişinin beklediği umut, arzu ve yardımdır.⁴⁷⁸

Eski Türklerde dini inancın temellerinden birini ruhun ebediliği teşkil eder ve bu sebeple ataların ruhlarına adaklar adanır, kurbanlar kesilirdi.⁴⁷⁹ Türk inanç sistemi içinde kutsallaştırılan ata ruhlarının, birtakım güçlere sahip olduğuna inanılmıştır.⁴⁸⁰ Başlangıçtan beri ata mezarlarının üzerine "çatma ev", "çatılı mezar", "kurgan", "tepe" ve "höyük" adları ile adlandırılan yükseklikler inşa edilmiş ve atalara ait eşyalar kutsal sayılmıştır.⁴⁸¹ Bu inançlara Asya Hunlarında, Göktürklerde, Tabgaçlarda, Altaylılarda, Kazak-Kırgızlarda ve Batı Türkistan Müslümanlarında da rastlanılmıştır.⁴⁸²

⁴⁷⁵ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 165.

⁴⁷⁶ Türk halk kültüründe evliya telakkisi ile ilgili olarak bkz. (Boratav 1984; Ocak 1983; 1984; 1990)

⁴⁷⁷ A. Y. Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, 1984, s. 23.

⁴⁷⁸ A. Y. Ocak, *a.g.e.*, s. 5.

⁴⁷⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara, 1987, s. 87.

⁴⁸⁰ İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 291.

⁴⁸¹ A. İnan, *Şamanizm*, s. 182; Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşılık*, 1992, s. 351; A.

Y. Ocak, *a.g.e.*, s. 8; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 291.

⁴⁸² İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 291; A. İnan, *Makaleler ve İncelemeler*, s. 422, 466.

Ziyaret fenomenine Türk topluluklarının tamamında rastlanıldığı gibi, bu tür inanışların İslam dünyasında mevcut olduğu, temelde Sami kökenli dinlerin söz konusu fenomene karşı çıkmalarına rağmen bu tür inanışların varlıklarını sürdürdükleri belirtilmektedir.⁴⁸³ Bununla birlikte ziyaret fenomenini genel anlamda ele aldığımızda onun evrensel nitelikli olduğunu görmekteyiz. Çünkü arkaik toplumlardan günümüzün modern toplumlarına kadar pek çok kültürde inanç ve uygulamalarda farklılık olmasına rağmen ziyarete konu olan mekânların varlığı bilinmektedir.⁴⁸⁴

Veli kültü, pagan kültürle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen varlığını korumuştur. Şamanist Türkler, şamanların olağanüstü nitelikler taşıdıklarına ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. İslamiyet'te ise talep Allah'a yapılır ve sadece onun rızası için hayır işlenir. Türklerin, İslamiyet'i kabul etmesinden sonra halkın yatırlara gidip dua etmesi, şifa dilemesi, niyaz etmesi, *Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek* şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir açıklama eski inanışlarla bağı olan uygulamaların İslamî kurallara uymasını da uygun hale getirmektedir.⁴⁸⁵ Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır.

“Bu erenler Allah'a yakın olmuş, Allah'ın bir elçisi, Allah ile insan arasında bir elçi.” (Görüşme 13- Kaynak Kişi 11)

Günümüzde ziyaret yerleri ile ilgili inanç ve pratikler, kamlık inancına bağlı eski Türk inançlarının İslamiyet'le imtizaç etmiş, fonksiyon değişimine uğramış birer biçimi olarak yaşamaya devam etmektedir.⁴⁸⁶

Yörede, ermiş olduğu kabul edilen ulu ve bilge kişilerin mezarına türbeler inşa edilmiştir. Bu türbelerin bazıları oradaki velinin adı ile anılırken, bazıları başucunda bulunan bir ağacın adını, bazıları ise üstünde bulunduğu dağın yahut tepenin adını taşımaktadır.

⁴⁸³ Ünver Günay; Harun Güngör; Şaban Kuzgun vd; *a.g.e.*

⁴⁸⁴ (bkz: Mircea Eliade; *Patterns in Comparative Religion*, pp. 367-371)

⁴⁸⁵ Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşılık*, 1992.

⁴⁸⁶ A. Y. Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, 1984, s. 11.

Yöredeki türbe yatırırlar şunlardır:

- Karaca Ahmet (Karcı Ahmet): Aydın'ın merkezinde sosyal konutların arkasında bulunmaktadır. Asıl adının Karcı Ahmet olduğunu iddia edilmektedir. Keşfûl Gubûr makamında bulunan Ayşe adında bir kadın evliya kendisi ile görüşerek bu bilgiyi almıştır. Eskiden Aydın'da yazları kar hayrının çok önemli olduğu, bu evliyanın da bu sebeple Karcı Ahmet adını taşıdığı belirtilmektedir. Paşayaylası'nda türbesi bulunan İmam Baba'nın akrabasıdır. (Görüşme 9-Kaynak Kişi 9) Ayrıca İstanbul'daki Karaca Ahmet'in sembolik mekânlarından birisi olduğu da iddia edilir. (Görüşme 13- Kaynak Kişi 11) Tespitlerimize göre Aydın'da en çok ziyaret edilen türbe burası olup, hakkında yoğun olarak söylenceler oluşmuştur. Bu söylenceler genellikle mezarını kaldırmaya çalışan insanların başına gelen olumsuzluklarla ilgilidir.

- Çimen Dede: Aydın Merkez'de, Karaca Ahmet'in batısında yer alır. Aydın'a askerlik amacıyla gelip burada ilim öğrenen bir zat olduğu belirtilmektedir. (Kaynak Kişi 9)

- Hacet Baba: Bölgeye ilk yerleşen, burada İslam'ı yayanlardandır.
- Alihan Baba: Bölgeye ilk yerleşen, burada İslam'ı yayanlardandır.
- Telli Dede: Tellidede Mezarlığı'nın içindedir.
- Çıtlık Baba: Adnan Menderes Bulvarı'nın batısında iken daha sonra Telli Dede'nin yanına Tellidede Mezarlığı'na kaldırılmıştır.

- İmam Baba: Paşayaylası'nda bulunmaktadır.
- Bilal Dede: Koçarlı-Dedeköy'ün aşağısındadır. Herkesçe hikayesi bilinen bir zattır. Hikayesi şöyledir: Kara Bilal zengin bir kimsenin ırgatıdır. Ağası hacca gider, Bilal ise onun hayvanlarına bakar. Bir gün hanımı ağasının çok sevdiği bir yemek pişirir. Bilal, bu yemeği alır ve Allah tarafından hacdaki ağasına götürür. Ağası ile hacda görüşen Bilal, yengesini de inandırmak için oradan bir tespih alır ve eve getirir. Ağası hacdan geldiğinde Bilal'e bir dileği olup olmadığını sorar ve Kara Bilal ağasından kendisine bir türbe yaptırmasını ister. Asasını salları ve onun düştüğü tepeye Bilal Dede'nin türbesi yapılır. Bugün hala ağasına götürdüğü yemek tası ve asası bu türbede bulunmaktadır.

- Yaren Baba: Sultanhisar'ın üzerindedir.

- Tümen Dede: Köşk-Karatepe Köyü'ndedir. Dokuz yüz askeriyle Aydın'a gelen Selçuklu erenlerindendir.

- Süleyman Rüşdî Hazretleri: Efedir, kabri Karacasu'dadır. Ayakkabıcılık yapmıştır.

- Muhammet Zühdî Hazretleri: Nazilli'dedir.

- Sinan Dede: Nazilli'dedir.

- Eskici Baba: Aydın-Merkez'dedir.

- Madran Baba: Madran Dağı'ndadır.

- Kesikbaş Türbesi: İki ayrı Kesikbaş Türbesi bulunup ilki Yenipazar'dadır.

- Kesikbaş Türbesi: Aydın-Merkez Köprülü Mahallesi'nde, Dağdibi yolundadır. Aydinoğulları Beyliği zamanında Aydın'a gelen erenlerden olan bu zat, düşmanla kelle koltukta savaştığı için bu adı almıştır. (Görüşme 20-Kaynak Kişi 18)

- Kız Erenler: Buharkent'tedir.

- Sultan Sarı Baba: Buharkent'tedir.

- Uzun Hayrettin

- Esmâ Hatun

- Bozalı Hızır Dede: Yılmazköy'dedir.

- Gaip Sultan Dede: Yılmazköy'dedir.

- Ahi İbrahim Türbesi: Çine-Eskiçine Köyü'ndedir. Suçsuz yere öldürülen bir kişi için yaptırılmıştır.

- Hasan-Hüseyin Türbesi: Atça'dadır. Kerbela'da mezarları olan Hasan ve Hüseyin'in burada er şeklinde bir gece konaklaması sonucu türbeleri yaptırılmıştır. (Görüşme 39-Kaynak Kişi 59)

- Arif Dede: İncirlioğlu-Sınırteke Köyü'ndedir.

- Çoban Baba: Karıncalı Dağı'ndadır.

- Aşçı Baba: Alamut yakınlarında Çoban Baba'nın yanındadır.

- Pir Dilek Dede: Alamut Köyü yakınlarında Kireçlik Mevkii'ndedir.

- Baltalı Dede: Balta Köyü'ndedir.

- Arap Dede: Balta Köyü'ndedir.

- Yağcılar ve Samut Baba Dedeleri: Yağcılar Köyü'ne yakın iki tepe üzerindedirler.

- Çiftlik Dede: Çiftlik Köyü Mezarlığı'ndadır.
- Çakmar Dede: Koçarlı-Çakmar köyü mezarlığının yakınlarındadır.
- Halilbeyli Dedesi: Halilbeyli Köyü'ndedir.
- Müsella: Dalama'da mezarlığın içinde yatırların olduğu bölgedir. Burada yatanların şehitler olduğuna inanılmaktadır.

- Yatkıca Dedesi: Karpuzlu-Tekeler Köyü'ndedir.
- Gazi Paşa Dedesi: Kapalı Spor Salonu'nun yakınında, ilkokulun köşesinde hemen kaldırımın ortasında kare şeklinde etrafı demirlenmiş bir türbedir.

- Şih Kemal Türbesi: Ataköy'dedir.
- Elengüllü'de bir kadın evliya türbesi bulunmaktadır.
- Çine'de Çiftlikburnu yolunda bir evliya türbesi olduğu söylenmektedir.

Bunlar dışında yörede adı sanı belli olmayan, özellikle dağ başlarında birçok yatırın varlığından bahsedilmektedir.

Dağların yüksekliği ve yüceliği insanoğluna ata ruhlarının buralarda konumlanmış olabileceğini düşündürmüş olmalıdır. Geçmişten günümüze Tanrı'yı hep gökte, yüksekte algılamış olan Türk ulusu için dağların tepeleri kutsal ve himaye edici yerler olarak vazgeçilmez mekânlardır.

Şehirlerde karşılaştığımız türbelerinin kimliği ve kerametleri hakkında bilgi alabiliyorken, dağ başlarında bulunan erenlerin genellikle adları dahi bilinmemektedir. Dağ başlarında isimsiz pek çok erenin varlığı pek çok yerde görülmektedir. İnanişâ göre, Yörüklerin erenleri dağlarda bulunur.⁴⁸⁷ Anadolu'da Yörükler ve Türkmenler ulu dağlara, yüksek tepelere saygı ile bakarlar. Onlara göre buralar kutlu makamlar, esrar dolu yerlerdir. Hemen her tepede, geçitte, dağ eteklerinde birer yatır bulunması bunu gösterir.⁴⁸⁸ Göçebe Türkmen/Yörüklerin inanç merkezleri daha çok dağ başlarındaki yatırlar iken; kent merkezlerinde yaşayanların ise; kent kültüründe insana yönelik doğru uygulamaları, bilgisi,

⁴⁸⁷ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 48; Mehmet Naci Önal, *Muğla Efsaneleri*, Muğla, 2003, s. 376.

⁴⁸⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:8, Ankara, 1994, s. 66

düşüncesi ve tutarlılığı ile yeri olan insanların ölümünden sonra mezar/türbelerinin ululaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır.⁴⁸⁹

Yörede erenlerin birbirlerini nur şeklinde ziyaret ettiği belirtilmektedir. İnanişâ göre nur, gökyüzünde görülen bir ışık huzmesidir.⁴⁹⁰ Bunun tarihsel kökenine baktığımızda, Maniheizm'in kabulünden sonra Uygurlar'ın soylarının gökten mukaddes bir dağın üzerine inen kuvvetli bir ışık huzmesinden türediğine inanmışları ile karşılaşırız.⁴⁹¹ Bugün yörede evliyaların nur halinde dolaşmaları bu inancın devamı gibi görünmektedir.

“Üç dört tane dede vaadır. Benim evvela evim ordadı, her daim o caminin ora, minarenin olduğu yere dede gelirdi. Bu da gördü ben de gördüm. Bu gaavede görennee de çok. Şavkılan gecenin yarısında elinde baston, gelirken parr par parladıp geliyo. İnsan, dede kızım. Ak beyaz sakallı, ak sakallı dede, uçup geliyo. Geliyo buraya gonuyo. Buradan kakıyo oraya gonuyolar. Buuda birbirleriynen şey ediyolaa yani. Son zamanı bu ablan bağırdı çığırdı, çocuklaamı gookuttun şey ettin deye, ondan soona bi daa gelmez oldu gaari.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 38)

“Her taraf pırıl pırıl höyle ışıl ışıl tavandan lappadak yanna düşüyo kileede. Oraya gaplıyo onnaan yanna gookuyolaa, bi çığırlıyo bunnaa. Niçin gooktunuz oğlum. Gocaa ana dedi, ışıl ışıl dedi kedi düştü önümüze dedi. Onlara kedi gibi görünüyo gari çocuklara. Ondan soona her tarafı dedi sanki pırıl pırıl altın dolu dedi. Yaşılı sarılı pırıl pırıl. Güneşe de benzimez onun pırıltısı, aya da benzimez, ööle bi güzel oluu. Pırıl pırıl rengarenk bööle. Galbin temiz olcak, ruhun temiz oldu mu ona görünür o. Kötü şeeler yaptumaz. İmkani yok. Yatırdım birinde, gece uyandım baktım ben çocuk ağladı, bi uyandım baktım ben çocuk beşikte yok. Bomboş beşik. Deden geldi benim çocuğu aldı gitti dedim ben. Otuudum otuudum, yataakan aldı geldi gundağınlan çocuğu yatırıverdi beşiğe gene. Nereye götürdü nereye getirdi o çocuğu bilmiyon gari. Baya bu gözümüle oldu kızım bu ooda. Aşaadaki turba deden (Bilal Dede'yi kastediyor), ilk görüşüm o turba deden geldi o evdeykene. Tavanın da bööle bi yarığı vaadı, ekser o yarıktan gelii gideedin o şavk.

⁴⁸⁹ A. Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla, 2007, s. 85.

⁴⁹⁰ Çınar, *a.g.e.*, s. 121-122.

⁴⁹¹ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, Cilt II, s. 286; Y. Kalafat, *a.g.e.*, s. 34.

Bilal dedenim ben aşaadaki turba dedenim ben dedi.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 37)

“Şu dağda, Kazıcı köyü diye bi köy var, gece çift sürerken gece böyle başımın üzerine ışık geliyo, o dedeye gidiyo, bunları ben gördüm yani. Bazı geceler ziyarete geliyomuş. Baya ışık geçiveriyo.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 39)

Evliyaların özellikle mübarek günlerde, Cuma ve Pazar geceleri birbirini ziyaret ettiğinden sıklıkla bahsedilir. Cuma bildiğimiz gibi Müslümanların kutsal günüdür. Pazar ise Hristiyanların kutsal günüdür. Bunun sebebinin Aydın halkının yüzyıllarca Hristiyan halk ile aynı coğrafyayı paylaşmış olmasından kaynaklandığını sanıyoruz.

“Her Cuma ağşamı bazar ağşamı gelirleedi, gezerleedi bunnaa. Ruhü gezer, şeyh dede onnaa. Şih buuda külahlı silahlı gibidii yani. Şindi ne külahlı galdı ne silahlı galdı. Son zaman işte geldi burda oturukene gaavede adamlar da görüyo ooda şavkıla dedeydi deye. Ondan soona bi daha dede mede görünmedi. Her hafta gelidi bizim orıya. Cuma ağşamı gelmezse bazar ağşamı, bazar ağşamı gelmezse cuma ağşamı enerdi orıya dede. Bütün görennee, görennee çok. Biz iki-üç sefee göödük.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 38)

“O Gaip Sultan dediğimiz kişi, o Cuma akşamları olur. Cuma akşamları genelde birbirlerine gezmeye giderler. Şimdi buradan kalkıyo, ne diyeyim ben sana bir dünyayı, aynı o küre şeklinde bi ateş kalkıyo yeşil-kırmızı. Giderke aydınlık yapar, kalkar gider. Bu Karacaahmet kalkıyo geliyo buraya Gaip Sultan’a iniyö. İmam Baba’ya gidiyo, Paşayaylası’na.” (Görüşme 2- Kaynak Kişi 3)

“Evet, şu karşiki dağlarda var, Yeniköy dağlarında. Cuma akşamları, mübarek günlerde, kandil günlerinde yani onlar çok gezerler. Işık halinde ama, basabayaa onları görenler var. Arkadaşları görüyo onları, elbiseleriyle ışık halinde küçük bir fener gibi bi şeyle geziyorlar. Hala oralarda var yani.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 40)

“Bir ışık gibi geziyo onlar. Bir ışık hooop filan yerde eren evliya varsa oraya gidiyolar. Mübarek gecelerde ışık gibi geziyolar. Cuma akşamları o ona gidiyo o ona gidiyo. Artık ibadet mi ediyolar, artık bilmiyoruz orasını Allah biliyo da, o dağda var.” (Görüşme 29-Kaynak Kişi 40)

“Fener çocuğum onnaa görünüyo. Bizim bak o Başmakçılaa diyolaa, Artepe’de vaa, Perşembe gün ağşamı Cuma gün ağşamı buudan kakıp orıya gonuyolaa, Alıcaklı dediğimiz yere, ışıkla baya bööle görünüyo.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 58)

Yatırların üzerine inen nuru, evliyaların birbirlerini ziyaretini, temiz kalpli insanlar görebilmektedir.

“Yazın oturuuken bile dedeleemiz uçuşur. Gören görebiliyo. Herkese görünmüyolaa. Bi defa göödüm. Daha yeni, bi kaç sene içinde. Birbiileene gidip geliyo deyo büyük insannaamız.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 57)

“Ee bööle geliyo, nur gibi bi şey geliyo gari bu dediğimiz mezarlara. Her bi insana görünmezmiş bu. Elinde bööle şovk gibi bi şey, ööle bi lamba gibi bi şey geliyo eniyo oraya. Işık geliyo ışıık. Ben kendim dööt beş sene eveli, şuuda sabah namazı gaktım apdes alıyodum, aniden kendim şovkun içinde galdım. Şovkları yakan mı oldu acaba, elektrikleri yakan da yok, buriya gelmiş gayri dede buriya gonmuş.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

“Löküş biliyon mu?. Gece fır fır fır fır fır fır fır hoop eniyo oraya. O gadar gündüz oluyo ama. Ben gördüm, herkese görükmez o. Galbi temiz olan, ağzı temiz olan. Orda gösterik gennini, ışığın yandığı yere mezer yapıklar. Okuyan bi insanın, galbi temiz bi insanın rüyaina giriyo. Benim yerimi yapın, benim evim ora diyyo.” (Görüşme 1- Kaynak Kişi 1)

Türbelerde, adı geçen velinin kullandığı asa, tespih gibi eşyalar yanında sancak ve bayrak gibi eşyalara da rastlanır. Yatırların birçoğunda bayrak vardır. İslamiyet’ten sonra yapılan türbelerde bayrak-sancak hâkimiyet alâmeti olarak, işlenmiş âyetlerle süslenmiştir. Bu inancın ilk çıkış yeri Altay bölgesi ve Tengricilik olmalıdır.⁴⁹²

Yatır, evliya ve şehitler, yakınlarında bulunan ağaç ve benzeri nesneleri sahiplenerek onları insanların zarar vermesinden korurlar; zarar verenlerin cezalandırıldığına inanılır.⁴⁹³ Velinin şahsında bulunan kuvvet ve kudret unsurunun

⁴⁹² Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 29.

⁴⁹³ Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 81.

söz konusu eşyalara da sirayet ettiği inancı ile bu eşyalar da kutsallaştırılmıştır.⁴⁹⁴ Yatırlarda bulunan her türlü taş, toprak, su ve ağaçlar sahipli kabul edilir, şifa sağlama amacı dışında bunlar türbeden çıkarılamaz. Yörede bu sebeple yatırlara ait nesnelere ve yatır yakınındaki ağaçlara zarar verilmemekte, hatta tek bir dalına dahi dokunulmamaktadır. Bu yasağa uymayanların başına bir felaket geleceğine inanılır.

“Bizim köyde çok eski bi mezarlık var. Padişah zamanında oluyo ya böyle sarıklar, taştan ama, o mezarın üstünde. Hatta o mezarlıklardan hiç şey yenmez, kopartılmaz. Sarmaşık olur, yenedünya olur, hiç kimse ellemez onları. Hala kimse ellemez. Halamlar çocukmuş. Şey demiş halamın bi tanesi, o mezarlıkların üstündeki o şeyi alalım, anneme götürelim bunun içinde şey dövsün. Babannem bi bakmış, nerden aldınız bunu? İşte biz ordan mezarlıktan sene getiriverdik. Gızıuım bu alınır mı, götürün bunu yerine. Akşam olmuş, demiş bunu yarın alıp götürceksiniz yerine. Gece rüyasında bi tane dede gelmiş, o alan dede, ver benim sarığımı, ver benim sarığımı. Halam anlatır, sabaha gadar dedeyle uğraştım. Odasına gelmiş, o ittiriyomuş sabaha kadar kapıya dedeye, ver aldın benim şeyimi, ver aldın benim şeyimi. Sabah ezanı okunurken diyo bi uyandım diyo doğru annemin başına. Daha güneş doğmadan götürmüşler bırakmışlar gelmişler. Sonra benim dediğim köyde yıllar geçti, yedi sene öncesinde falan, o mezarlıkları falan artık eskidi, köyün muhtarlığı dedi orayı biz açalım tarla yapalım diye açtılar. Bi tane mezar, aynı Karacaahmet lojmanlaandaki gibi, ortadaki mezarı kaldıramadılar. Orayı eken diken, muhtarlığın alanı, sen geliyon icarlıyon, ben geliyom icarlıyom. Hiç kimsenin hiç bi malı da hayır görmedi. Şimdi bıraktılar artık kimse ellemiyor orayı. O mezarı da dedem bi gün merak etmiş, o mezar neden ordan kalkmadı ne var acaba diye. Mezarın taşları böyle yosun tutmuş zaten. Dedem almış bıçak eline, girmiş mezarın içine okuyım diye. Gazırken mezar bi sallanmış takır takır bir iki defa böyle sallanmış dedem kaçmış. Onu atmış.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

“Alicaklı’da var bi yatır. İki tene menengiç vaa, bi seytin ağacı vaa, bi dal gopaa hem uyutmazla hem onu goo geliisin. Onnarı goduru gelii. Bizim buudan bi adam vaamış, onun dakkesini alı gelii ya, ağşam oluyo evin içinde delik daş sapıtıp geziyomuş. Sen neden getiidin bunu götüüür. Habarsız gomuş gelmiş o daşı. Oodan

⁴⁹⁴ A. Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri*, Ankara, 1984, s. 7.

bi ağaç gırdın mı o ağaç hem ünee, hem gırdırtmaz, o ağacın olduğu yerdeki.”
(Görüşme 36-Kaynak Kişi 58)

“Evi yurdu dağılıpduru.(Yatırdaki ağacı kesmeye çalışan adam için)”
(Görüşme 34-Kaynak Kişi 50)

“Böyle adam kazıyomuş da, kazarken şey çıkmış, asker, gömülü asker. Şehit olmuş yani. Böyle elbiselerlen durup duru. Su matırası varmış üstünde. Adam su matırasını almış, bu nasıl olsa ölü demiş, almış matırayı getirmiş. O gece gelmiş evden almış gitmiş. Aydın’da mı Çanakkale’de mi, Çanakkale’de. Gelmiş almış, aldığı emaneti ver demiş almaya geldim demiş.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Yatır ve türbelerde genellikle bir oyuk bulunduğu görülür. Halk, bu oyuca elini sokarak oradan çıkacak nesnelere göre gelecekle ilgili tahminlerde bulunmaktadır. Evliyaların sevmediği kişilere ya hiçbir şey vermediği, yahut böcek, yılan gibi şeyler verdiğine inanılmaktadır.

“Orda bi oyuk var, elini sokuyosun oyuca, elin toprak olursa dileğin oluyo. Toprak olmazsa, bi şey bulaşmazsa olmiycak demekmiş.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 18)

“Müsella’nın içinde, yağmur doası ettiğimiz yeede iki dene böyüük böyük gabir vaa. O gabirin içinde hööle bi delik vaa, o deliğe sokuyosun eline, ooda seni seveese buğdey gatiyo, kimine para gatiyeriyo deyojaa, kimine guyruklu muyruklu gatiyeriyo, böcü gatiyo deyojaa.” (Görüşme 36-Kaynak Kişi 58)

“Oodan toprak alıyojaa, dilek tutuyoloaa. Elleeni sokuyoloaa. (Elimizi deliğe sokuyoruz ve toprak yerine taşlar geliyor elimize.) Oku oku dua et. Alıp götürüyolar işte, dilekleri oldu mu geri getiriyolar. Adaklaanı kesiyoloaa gidiyoloaa. Yemek yapıyoloaa, yemek yapmazsan goyunu kesip gidiyoloaa. Duvarlaana yazılaa yazıyolar.” (Bilal Dede Türbesi’nin görevlisi)

Çocuğu olmayan kadınlar parmaklarının ucu ile buradan alınan toprağı yalamaktadırlar. Birçok türbe etrafında buna benzer uygulamalar görülmektedir. Tanyu, ilkel toplumlarda da bir şahsın bir taşı, bir sopayı, bir bitkiyi, çok büyük değeri olan bir muskaymış gibi alıp sakladığını belirtmektedir.⁴⁹⁵

⁴⁹⁵ H. Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 731, Ankara, 1987, s. 22.

“Bizim komşular eskiden Karacaahmet dedesine gitmişler. Birine tuğla vermiş. Ellerini sokuyolarmış ordan, şöyle bi govuk var. Orda, ellerine ne verirse dede, onu alıp geliyolarmış. Çocuğu olmayanlar bile ne verdiyse ona, alıp geliyolarmış ordan. Kadına demişler ki, sen zengin olcaksın ev yaptırıcaksın. Dediği gibi kadın zengin olmuş ev yaptırmış, evler yaptırmış yani. Tabi, ordan çıkını (toprağı) yiyolarmış, yutuyolarmış, çocukları oluyomuş.” (Görüşme 14- Kaynak Kişi 6)

“Suret olarak kimse göremez onu. O görülmez, goley mi o. Allah’ın yüzünü gören var mı? Bizim buraya bundan kaç sene evel davılcı geldi. O davılcı oraya ziyaretata gitti durdu Allah’ım bana bi çocuk vee, Arif Dede’ye. Çiçekler getirdi başına, feslikanlar bitirdi, şimdi bi tane çocuğu oldu. Bi kız çocuğu veedi Allah. Bi şeye inancaksın, inanmazsan böyle şeylee olmaz. Ben buraya dilemedim. Ben Dedeköyündeki Bilal Dede’ye şey ettim. Onun baş ucunda şu gıdaa kasnak gibi bi delik vaa. Onun orasına elimi soktum, bi emzik çıktı. Ben o emzik çıkasıya millet beni güldü. Soona benim bi tane de kız vaa Germencik’te, o oldu gene.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 55)

Yatır ve türbeleri ziyaret sonucunda hamile kalanlar, çocuklarına gittikleri türbedeki şahsın adını verirler. Aynı şekilde rüya görme yoluyla da söz konusu yatırın adı çocuğa verilebilmektedir.

“Anamın babamın iki tane kızı oluyo. Anamın rüyasına mı babamın rüyasına mı ne Bilal Dede giriyo. Sana bir erkek evlat vereceem ama adını Bilal goycan. Benim gardeşimin adı ne, Bilal.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 53)

Rahatsız edilen yatırlar, insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamaları için uyarırlar, onları rahatsız etmeye devam edenleri ise cezalandırırlar.

“Mehmet Tosun’un dedesinin babası. Onun üryasına giriyo. Git diyyo Ali’ye söyle diyyo, beni arıya boğdurdu diyyo, arı govanını önümden almazsa diyyo evini yok ederim diyyo. Adam sabaana çıktı geldi, Alii dedi babama. Ali arı govanını al yatırın önünden, evin yok olcak diyyo. Babam ben diyo her şeyi biliyom diyyo. Her şeyi biliyosan diyyo, ona göre Ali iki gün müddet verdiler diyyo. Bu evi yaptıriyok, evi yaptırmadan bi taata ev yaptık iki oda. Şu Oturuyok, evler daha yeni çakıldı da yeni ev yaptırıcayık. Bak böyle söykeniverdi. Geldi o adam. Ben sana demedim mi

dedi. Neden söz dutmuyon dedi. Töbeye geldi bobam, aldı ordan arı govanını. Gösteriyo gendini, tanıdıyo gendini. Şindilerde bek görünmüyo kimseye. Herkese gendi şeytan olduğu için gendini şeyapmıyo. İnsanlarla muhatap olmuyo hindi bu.” (Görüşme 1- Kaynak Kişi 1)

Eren ve evliyalara, makamlarının kaldırılmasına ve yerlerinin değiştirilmesine de izin vermemektedir. Aydın’da pek çok yatırın bu tür girişimleri engellediğine inanılır.

“Karacaahmet Dedesi var. Bu Karacaahmet Dedesini kaldırıyım demiş, çok üstüne gitmişler, adamı ters çevirmiş, ölmüş. Kaldırmak isteyen, dozerciyi. Hatta annemler biz çocukken o dedeye gitmişler. Ordan ziyaretten çıkmışlar, bi kadın da çıkmış onlarla beraber. İnince diyo bir rüzgar bir fırtına, yağ bardağı önümüze döküldü, çarpıldı deyo. Ondan sonra kadına sorduk deyo. Bu dede onu kabul etmedi ama sen ne dedin neden yaptın yani buna. O demiş ki oğlum askere gitmezse bi bardak yağ adağım olsun demiş dedeye. Ondan sonra demişler aa demişler bunlar neyin yoluna şehit oldular demişler. Sen başka bi şey bulamadın mı oğlun askere gitseydi ya demişler. Kadının işte önüne çarpmış. Evet. Kabul etmemiş.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 6)

“Karcı Ahmet. Taşıyanlar, taşıyamadıklarını, dokunamadıklarını söylemişlerdir. Dokunamamışlar. Mesela dozer girmek istesin böyle küreği kırılır, yaparsın bi daha yüklenirsin bi daha kırılır, haa tamam derler.” (Görüşme 5- Kaynak Kişi 9)

“Hatta bu Karacaahmet dedesini bile çok uğraşmışlar kaldırayım diye, yüklenmiş böyle dozere, dozer tersine devrilmiş adam ölmüş. Geri atmış adamı.” (Görüşme 14- Kaynak Kişi 6)

“(Gazi Paşa Dedesi) Normalde o okulun bahçesindeymiş, okulun müdürü onu çıkartamamış dışarı. Cuma günü çıkarırsın demişler. Onun türbesinin taşı vardı, taşı böyle değil daha farklı bi taş vardı, taşı okulun bahçesinden dışarı çıkarıyo. O gece müdürün evi yanmış. Ondan sonra kaldırım yapılırken dozer bozulmuş, çalışmamış. O yolu düzleyememiş orayı.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 22)

“Ayakkabıcıymış o. (Süleyman Rüştü) Bu orda ölmüş tabi. Savcılık kapatın bunu demiş, kaldırın buradan. Kapatmışlar, mühürlemişler bunu. Ama adama uyku uyutmamışlaa yani, kapatan adama. Gitmiş adam, açmış kapıyı. Ertesi gün savcı

bakmış, yahu niye kapatmadın demiş. Savcı al sen kapat demiş, kilitle. Savcı kilitliyo bunu, savcı bi türlü uyku uyumamış. Savcı sabaleyin bi bakmış buruya, kapı açmış bi sürü su bardağı. Su bardakları böyle yatıp gakıp namaz gilyolaamış yani. Ondan keri demiş burayı ellemeyin. Çünkü huzur vermemiş yani kapatana yani.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 25)

“Bak şurdan öte başında Karacaahmet vardır. Karacaahmet’in yatırını kaldırmaya çok uğraştılar. Yeni dozer geldi kaldıramadı, dozerin paletleri parçalandı.” (Görüşme 2- Kaynak Kişi 3)

“Ağacı bıraktırdılar. Şimdi eyi gelmeyi insana. Kesildiği zaman eyi gelmeyi. Korkuynan kesmeyiler o ağacı. Buuda bizim Behice vaa. Soora o ordan arazi sürerkene moturun arka demiri, tam dibine yanaştırmış o türbenin, moturun arka demiri gırılmış. Demek ki yanına yanaştırmayı.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 55)

Evlere nur şeklinde inen evliyalar, buralarda yaşayanları da çeşitli biçimlerde uyarmakta ve ibadete yönlendirmektedir.

“Namaz gılmanın mı geceleede evi zangır zangır zangıradıdı. Ben çocuğu emdiidim yattım ben, yattıktan soona ak sakallı, başında böyle şey vaa eskiden keyerleemiş sarıklaa vaa. Buz gibi çomaa(çomar-köpek) boylu var bi dede. Baya alçak boyda, pek uzun boylu değil. Ondan soona geldi goca çomağılana gapıyı tak tak vurdu. Kak namazını gıl dedi bene. Namazı gılmadan yatıvee, bi yanım sidik oldu bi yanım böyle oldu dedin mi o gün uyutmez sene. İlle kakcan o namazı gılcan.” (Görüşme 27-Kaynak Kişi 37)

Yatırlar bireysel yahut toplu olarak ziyaret edilebilmektedir. Bireysel ziyaretin zamanı ziyaretçiye bağlıdır. Ancak Cuma akşamları (Perşembe günü için Anadolu’da kullanılır) ziyaretçilere daha çok rastlanır. Bu gün kutsal sayıldığından dileklerin de yerine geleceğine inanılır. Toplu ziyaretler ise Nevruz, Hidrellez, dinî bayramların arife günlerinde gerçekleştirilir. Ayrıca adağın yerine getirilmesi amacıyla da toplu ziyaretler yapılır. Birlikte yapılan ziyaretlere sağlık durumu elverişli olan herkes katılır.

“Mucizeleri oluyo. Gece bi ışık eniyo kalkıyo. Mesela bizim burda ister cuması olsun ister Salı, Çarşamba olsun, o mübareğimizdir. Gece gene varır, niyazını eder orda. Özellikle öyle bugün toplanılacak falan yok. Bizim burda bi yatırımız var, Gaip Sultan Dede deriz ona. Şimdi buna, biz çocukluk zamanımızda

yağmur duası yapılırdı. Mesela varırlar bi eve; o evden zeytindir, ekmektir, yemektir alınır; hep beraber toplanılır, başında duası edilir, toplanan şeyler orda yenirdi.” (Görüşme 2- Kaynak Kişi 2)

Yatır ve türbelere ziyarete gelenlerin; dua etme, namaz kılma, mum yakma, çaput bağlama, taş yapıştırma, dilek dileme, kurban kesme gibi bazı uygulamaları görülmektedir.

“Başına yeşil yemeni getirirler, örterler. Şu dileğim olsun da şöyle yapıyım deyince. Eskiden mum da yakarlardı ama sonra yasaklandı. Çok günahmış hatta aslında. Yasaklandı sonradan.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 6)

“Elengüllü var ya, ılıcada, orda mendil bağıyolaadı, parça bağıyolaadı. Bu kadın dediler, kadın evliya. Ağaca bağıyolardı, dibinde evliya varmış.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

“Gidip başında Yasin okuyolar, getiriyolar hayır pişiriyolar yanında, dağıtıyolar yidiriyolar ordakilere. İp bağlarlar, yazma bağlarlar, yemeni, yeşil. Mesela dilek diliyo. Mesela başında hayır yapıcım, şunu yapıcım dedikleri zaman, olunca gelip yapıyolar.” (Görüşme 14- Kaynak Kişi 6)

“Kapalı spor salonunun orda da bi yatır vardı, mum dikiyolardı eskiden.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 13)

“Hee mum yakıylaa. Dilek dile, gönlünden ne geçeese dileesin yakaasın. Onu çoluk çocuk isteyennee edeeler, beşik gibi şey yaparlar. Her şey ediyler. Bebek ediyler, ev yapıylar. Gocu gocu zelvilee var, onnara daş atıylar tutcak mı tutmıyacak mı deye. Tutaasa daş attınmı, dileğin kabul. Tutmazsa geri geldimi kabul değil.” (Görüşme 34-Kaynak Kişi 55)

“Taş yapıştırıyolar. Yapışırsa dileğin oluyomuş, yapışmazsa olmuyomuş. Ben bir sefer merak ettim gitmiştim. Gazipaşa dedesine dilek dilemiştim. Mum yaktım. Kapalıspor sahası var ya, onun karşısında, kaldırımında. İlkokulun önünde şöyle kümbet gibi bi şey var orda. Dileğin gerçekleştiği zaman gider oraya mumunu yakarsın, duanı edersin.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

“Birgi’ye gidiyolaa ya isanlar. Mezaalaa var, gocuman gocuman zelvilee var. Zelvileen üstüne dilek daşı atıyolaa. Ne galbinden geçiyosa atıyosun, o zelvilerin başında galusa dileğin geçiyomuş. Bursa’ya yatırlara gittik. Ev isteyen

daş yığmış bööle ev etmiş, çocuk isteyen beşik gibi çaput bağlamış.” (Görüşme 33-Kaynak Kişi 49)

“Telli Dede dedesi vardır, Tellidede mezarlığında. Onun başına böyle ağaca bağlarlardı. Çaput, mendil ne bulusan, tel. Gelin olalım deye bağlarlarmış. Ondan sonra bi dilekleri olunca bağlarlarmış. Çok yerlerde vardı böyle. O zamanlar Tellidede yapılıyordu. Herkes Pazar günü Tellidede’ye gidiyordu. Kalabalık, o ziyaret ediliyordu. Ama sonradan yasaklandıldılar.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 6)

“Ben Arap Hasan Dedesine bi oğlak adadım, onu alıyosun, beş altı kişi çaarıyosun akribandan, onnan gidiyosun o dedeye. Onu kesmek zorundayın gaarik. Kesmezsen pis pisine gideesin. Adadığın adağı kesemedin, yerine yetiştiremedin, yerini buldurmadın. Noluyor? İşin döngün gitmiyyoru. Bozuluyor işin. İşin tersine gidiyor, tersine.” (Görüşme 24-Kaynak Kişi 30)

Yörede ziyaret ettiğimiz pek çok yatırda, yatırın hemen yanı başında bulunan ağaçlara bez ve çaput bağlandığını gördük. Ağaca çaput bağlamak, dilek dilemek, ilgili ruhları memnun etmek pratiği, Türk inançları içinde en eskilerden biridir. Ağaç iyesini memnun etme yerini, yatır, evliya, ulu kişi almıştır.⁴⁹⁶

Aydın’da yatırlara dair inanışlarda dikkati çeken bir konu da inanmanın sadece bireysel bir eylem olmadığıdır. Topluluk olmanın, *bir olmanın* öneminin farkında olan yöre halkına göre inançlı bir insan bir diğerinin yaptıklarından da sorumludur. Amerikalı araştırmacı Radcliff Brown’un deyiimiyle, *“Toplunun işleyişi çok parçalı bir makinanın çalışmasına benzer. En küçük vidanın bile makinanın çalışmasına katkısının olması gibi, her sosyal hareketin, her geleneğin, her sosyal normun da toplumun düzenli olmasına katkısı vardır.”*⁴⁹⁷

Yatırları ziyaret sebepleri ise çeşitlidir. Halk yatır ve türbeleri daha çok bir dilekleri olduğunda ziyaret eder. Ziyaret sebeplerinden bazıları şunlardır:

- Yağmur duası yapmak
- Hıdrellez ve Nevruz’u kutlamak
- Dua etmek, psikolojik olarak rahatlamak
- Adağı yerine getirmek

⁴⁹⁶ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 107.

⁴⁹⁷ (bkz: İlhan Başgöz, *Folklor Yazıları*, İstanbul, 1986.)

- Dilek dilemek:
- Çocuk sahibi olmak
- Yaşamayan çocuğu yaşatmak
- İstediği cinsiyette çocuğa kavuşmak
- Çocuğa ad vermek, kırklı çocuğun kırkını uçurmak
- Sınavlarda başarılı olmak
- Askere sağ salim gitmek ve dönmek
- Evlenmek, evlenememişlerin kısmetini açmak
- İyi bir nişanlılık ve iyi bir evlilik geçirmek
- Hastalıklardan korunmak ve şifa bulmak
- Kazalardan korunmak
- İş-güç sahibi olmak
- Rızık artırmak
- Kötü alışkanlıklardan kurtulmak

Dua edip istekte bulunanın mutlaka bunu inanarak yapması şarttır, aksi halde dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır.

Yörede yatırların ruhsal ve bedensel bir şifa kaynağı olarak da algılandığını görüyoruz.

“Eskiden hindi bi yeeleende höyle intaap yapaa bi şey çıban denirdi bizim çocukluğumuzda. Oriya höyle bi çibikle ganadırdık biz bi beze bulaştırardık ora asardık. Geçcek gari. Dede benim çıbanımı geçiidi deedik. Bildiğimiz bir iki dua akurdık biz ora asardık.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

Yatır ziyaretinde belirli kurallar bulunmaktadır. Araştırma sahamızdaki insanlar, yatırlarla temasa geçmek için niyaz etmek, yatırım etrafında dönmek, eşik öpmek, kurban sunmak, yazma bağlamak, çaput bağlamak gibi pek çok ritüeli yerine getirmektedirler. Çünkü kutsalla doğrudan temas kurmak imkânsızdır.

Yatırlara sunulan adaklar saçı niteliğindedir. Saçı, eskiden muhtelif olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına, onların rızası ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere/yiyecek, içecek, bez gibi... verilen addır.⁴⁹⁸ Saçılar, öz itibarıyla bir cins kurban niteliği taşır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ A. İnan, *a.g.e.*, s.345-415; E. Eröz, “Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği”, *Doğu Anadolu-Milliyetçilik-Atatürk*, İstanbul, 1987, s. 211-16.

Türkler, ata ruhlarını, muhtelif fonksiyonları yüklenen iyeleri, Tengri'yi memnun etmek için, onun rızasını kazanmak, yardımını sağlamak, istediklerini ona kabul ettirmek için kurban keserler ve saç yaparlar.⁵⁰⁰ Kurban, İslamiyet'in evvelindeki birçok dinlerde de vardır.⁵⁰¹

Yörede saç mahiyetinde karşımıza çıkan adak, genellikle kişinin ekonomik durumuna göre kanlı ve ya kansız kurbandır. Kanlı kurban koç ve horoz gibi hayvanlardır. Bundaki amaç yatırım yüzü suyu hürmetine kan akıtmaktır. Bunun dışında kansız kurban da yapılabilir. Aşure yapıp dağıtmak, lokma döküp dağıtmak, yazma bağlamak gibi adaklar kansız kurbandır. Eğer dilekleri yerine gelirse halk adaklarını yatır başında yerine getirir. Adak adayan kimse, kestiği hayvanın etinden yemeyip, ya oradaki halka dağıtmalı yahut ihtiyaç sahiplerine adağını ulaştırmalıdır. Ayrıca adak kesen kişinin kurban kanını alnına sürdüğü görülmektedir. Adayan kişi bu eylemiyle, yatırım kendisiyle Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanmıştır.⁵⁰² Bu inanç ve uygulamaların geneline bakıldığında ziyaret eden kişinin türbede yatan ulu kişiyle temas kurmaya çalıştığı, bir teslimiyet duygusuyla hareket ettiği görülmektedir. Ata ruhları olarak görülen yatırlara gösterilen saygı ile onları memnun etmek ve rızalarını kazanmak amaçlanmaktadır.

“Varallar, sarılillar, öpeller yatırları. Bi dova edeller. Sağken ben bu mekenime dönersem sana bi goyun adağım olsun deller, bi goyun keseller. Sana bi horuz adağım olsun, deller, horuzunu keseller. Öyle adak adallar. Üstüne attığımız beze, yeşil atarık, emir derik. Bi emir adağım olsun sana, deller. Çocuğum sağken evime gelise, deller, emir atallar. Bunlar hep evliya. Hep sır oluklar. Görünüyo bazı. Ölmeyik bunlar, bunlar canlı geziyolar dünyada. Uruhları geziyo.” (Görüşme 2- Kaynak Kişi 4)

Adağı yerine getirmemek ise kişinin hastalanmasına ve işlerinin bozulmasına sebep olabilmektedir.

⁴⁹⁹ Yaşar Kalafat, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998, s. 217-18.

⁵⁰⁰ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 46-54; B. Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, s. 125; S. Divitçioğlu, *a.g.e.*, s. 77-83; H. Güngör, “Gagavuzlarda Kurban Kültü”, *Türk Kültürü*, 1980, S. 14, s. 211-216.

⁵⁰¹ (bkz: Tahsin Feyizli, *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, İstanbul, 1988.)

⁵⁰² Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 42.

“Orda kardeşim o kalabalığı görünce adak adanmış. Bi çocuğum olusa burada bi koyun kescem demiş. Ve çocuk oluyo, 3 yaşında çocuk hasta oluyo ayakları tutuluyo. Biraz hastanede yatmış çıkarmışlar, aradan 2 ay geçmiş, bana parayı yolluyo köyde kesiyo koyununu adağını kesiyo. Fakat adadığı yerde kesmiyo. Gene hastanede yatıyo. Bu sefer gelinin babasının rüyasına girmiş, hastaneye gelmiş, çocuk hastanede. Siz demiş buna adak mı adadınız demiş. Ne bok yidiyseniz demiş adağınızı yapın. Baba adağımı yaptım demiş. Ne deye adadın, böyle böyle. Bana oğlan gardeşim telefon ediyö, Emre hastanede, babam da rüya görmüş. Ben diyo para yollayım eniştemle abim hocanın kapısında kessinler. Kestik, ondan sonra çocuğun ayakları falan tutulmadı.” (Görüşme 17-Kaynak Kişi 17)

Eski Türklerde kurbanlık hayvanın eti parçalanmadan pişirilirdi. Anadolu’da da kurban eti parçalanmadan rehberin evinde veya tekkede kazana konur. Bu et kavrulmaz, haşlanır. Bu kurbanı Terceman denir. Ete ise “Terceman lokması” veya “Rıza lokması” denir. Anadolu’da tek parça olarak haşlanan bu kurban eti sonra kuşbaşı durumuna getirilip pay edilir.⁵⁰³ Bu inanç, kamlık âyinlerde kurbanla ilgili görülmektedir. Burada da kemikler bir araya getirilir ve o hayvanın yeniden dirileceğine inanılır. Bununla ilgili efsaneler Türkler arasında yaygındır.⁵⁰⁴ Kurbanın tek parça halinde pişirilmesi uygulamasına yörede Alevî bir köy olan Yılmazköy’de tesadüf ettik. Sünni köylerde ise böyle bir uygulamaya rastlamadık.

Aydın halkının kutsal yerleri ziyaretlerinin temelinde kutsalla temas ve bunun sonucunda kutsalın kişiye sirayetini sağlamak amaçlanmaktadır. Yörede karşılaştığımız yatır toprağının yenilmesi, oradaki taşların öpülmesi, kucaklanması, orada bulunan böceklerin yenilmesi, suların içilmesi gibi uygulamaların da yine yatırla ilişkili canlı ve cansız varlıklara yatırdaki kutsallığın geçmiş olduğu inancından kaynaklandığı görüyoruz.⁵⁰⁵ Bu durumda kutsalla temas eden kişinin aynı zamanda kutsal olmayan mekân ve zamandan da soyutlanmış olacağını söyleyebiliriz.

⁵⁰³ Nejat Birdoğan, *Anadolu’nun Gizli Kültürü, Alevilik*, Haziran 1990, s. 523.

⁵⁰⁴ Kemiklerin eksiksiz bir araya getirilmesi ve bunların yeniden dirileceği inancı Sibirya ve Altay Türkleri arasında mevcuttur. (M. Eliade, *Shamanism*, Princeton, 1974, s. 160-161)

⁵⁰⁵ Alparslan Santur, “Eren (Evliya) Mezarları Etrafında Oluşan Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanışların Etnolojik Değerlendirmesi”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1998, s. 435.

Görünenin ardında bir dünyaya yönelen Aydın halkı, inançlarının maddi bir unsuru olarak bakış açılarına türbeleri oturtmuşlar, kutsal olana layık olmaya çalışırken aynı zamanda onun manevi gücünden de yararlanmışlardır. Onların gözünde yatırlar evlerini anında yıkabilecek güçtedir. Yatırların insanlarla iç içe olduğu, onların rüyalarına girdiği ve onlar üzerinde maddi bir yaptırım olduğu görülür. Kutsal olana burada ancak sağlam bir inançla, temiz bir yürekle ulaşılabilir. Bacon'un dediği gibi, *“İnsan en çok neyi gerçek olarak görmek istiyorsa en çok ona inanır.”* Kutsal olanın adaletinin somutluğu Aydın insanının inançlarıyla yaşamı bir bütün gibi algılamasının sonucudur.

Günümüzde, yatır ve türbelere olan ilginin azaldığı tespit edilmiştir. Bunun sebepleri, çağın getirdiği yeniliklerle insanların zihinsel şeması değişmesi ve resmi İslam'ın halk inançlarına mesafeli yaklaşarak kimi yasaklamalara gitmesidir. Nitekim araştırma alanımızda yatırlar etrafında kümelenen bez bağlama ve mum yakma gibi uygulamaların yasaklandığı ve eskisi kadar tekrarlanmadığı vurgulanmaktadır. Resmi İslam'ın bu inançları hurafe olarak adlandırması ve şirk sayması ile halk, atalarından gelen gelenekleri ve dini arasında bir seçim yapmaya zorlanmış görünmektedir. Tüm yasaklara rağmen türbeler etrafındaki inanç ve uygulamalar azalarak da olsa varlığını sürdürmektedir.

Değerlendirme

Kutsal mekânlar olarak kabul edilen yatır ve türbe gibi ziyaret yerleri etrafında kümelenen inançlar Anadolu'nun her köşesinde olduğu gibi Aydın'da da yaşamaya devam etmektedir. Buraların kutsal sayılması bazı yönlerden İslam'la da uyum içinde gibi görünse de, yörede karşılaştığımız pek çok pratiğin resmi İslam'da yer almıyor olması, hatta yasak kabul edilmesi, bu inançların kaynağını eski Türk inançlarında aramamızı gerektirmektedir. Şahsında birtakım güçleri barındırdığına ve insanlara yardım ettiğine, şifa verdiğine inanılan yatırlar ile kamların görevleri arasında benzerlikler görülmüştür. Ziyaret yerleri etrafındaki ağaçların kutsal kabul edilmesi ağaç kültü kaynaklı inançlardan olup, mum yakma, çaput bağlama, adak adama gibi uygulamaların ise saçı niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Yöredeki tüm bu inanç ve uygulamaların kaynağı Orta Asya Türklüğü ve atalar kültü olmakla birlikte

bu mekânlara gösterilen saygı ve bağılık İslami esaslarla yoğrularak yaşamaya devam etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER İNANÇLAR

4.1. SAYILAR

Halk inanışında kimi sayılara özel bir önem verildiği, onların sık sık kullanılmasından, tam ve gerçek rakam yerine, bildirilmek istenen miktarın böyle bir sayı ile gösterilmesinden anlaşılır. 1,3,7,9,12 gibi ilk sayılarla, 40, 41, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 18.000 gibi daha yüksek sayılardan her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar.⁵⁰⁶ Bu formülistik sayılar etrafında pek çok inanç oluşmuştur. Üç, yedi, dokuz, on iki, kırk gibi kutsal kabul edilen sayılarla ilgili inançların çoğunu eski Anadolu dinlerinde, Mezopotamya dinlerinde buluyoruz.⁵⁰⁷

Kırk, halk inançlarımızda çok geniş bir coğrafî alana yayılmıştır. Bilhassa Bektaşî inançlı Müslüman Türklerde “kırk”, derinliği çok olan, nefeslere, semahlara, meclislere yansımış bir olgudur.⁵⁰⁸

Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi yörede kimi insanların ölmeyip kırklara karıştığına inanılır. Yeni doğmuş çocuğun kırklanması, ölenin ardından kırkinci gün ziyafet verilip mevlit okutulması, kırk çeşit bitkinin karıştırılarak kimi ilaçların yapılması, kadınlara arasında düzenlenen Zekeriya sofralarında kırk çeşit yiyeceğin bulunması gibi uygulamalardan bu sayının Aydın halkı için büyük bir önem arz ettiği sonucunu çıkarıyoruz. 40 sayısına bağlı 41 sayısı da formülistik bir sayıdır ve onun etki derecesini artırır.⁵⁰⁹

“Kırk basmasın diye. Şimdi bazı çocuklara kırk bastı mı, çocuk böyle atılmıyo, zayıflıyo, bağırıyo, ağlıyo. Buna diyolar kırk basmış. Bu çocuğa diyolar kırk basmış.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

“Kırk şeysinde insanın burnunun direği mi düşeemiş noluumuş, heralde kırk ondan önemli.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 56)

⁵⁰⁶ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 90.

⁵⁰⁷ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylence Bağlantısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 52.

⁵⁰⁸ Yaşar Kalafat, “Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Ata Tanrılarda (Kırk) Motifi”, *Millî Folklor*, Yaz, Sayı 22, 1994, s. 15-21.

⁵⁰⁹ Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla, 2007, s. 118.

“Kız çocuğu neden 37. günde kırkalanıyor? Nasibi erken çıksın diyeymiş. Hiç bi yere gitmesen yakın komşuya gitceksin kırkı çıktığı gün. Dışarı çıkarcan.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Yörede tek sayılara daha çok önem veriliyor olması kırklama uygulamasına da yansımıştır. Bunun, Tanrı’nın tekliğini vurgulama gayesi taşıdığını sanıyoruz.

“Tek olacak. 3 günlüğe çocuk yıkanır. 7 günlüğe, hep tek günlerde yıkanır. Kız çocuğu 37’sinde kırklanır, oğlan 39’unda kırk basmıcak. Tek olacak.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

Ölünün ardından 3’ünde 7’sinde, 40’ında ve yıldönümünde yapılan merasimlerin de belli bir sebebe bağlandığını görüyoruz.

“O şey içinmiş, bilmiyorum ne kadar doğru ama, yedisinde mezarda gözleri mi ne erirmiş ilk, cesedin. Kırkında başka bi tarafı. Bana eniştem demişti.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 15)

“Ölen kişinin 3’ü yapılır, 7’si yapılır, 40’ı yapılır, mevlüt okudulur.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

Türklerde yedi ve dokuz sayıları dinî inançlarla ilgilidir.⁵¹⁰ Yaradılışa dair bilgilerde; Tanrı dalsız budaksız biten ağaca dokuz dalın bitmesini emreder, dokuz dalın kökünden dokuz kişi türer. Bunlardan dokuz ulus olur.⁵¹¹ Gök ve yer yedişer kat olarak düşünülür. Cennet dokuzdur. Temizlik işlemlerinde üç kez tekrarlama şart koşulur.⁵¹²

“Mesela şimdi güneş Guranikerim’de her yedi günde bir kere yenileniyo, yedinci günde yenileniyo. Yediye değer verdiğimin sebebi yedi günde bir güneşin yenilendiğine inandığım için.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 26)

“Okumuş insan, çağırırız, çocuğun kulağına ezan okur, adını koyar çocuğun. Mesela İsmail doğdu. Aldı dedesi onu kucağına, ezan okudu sağ kulağına. Ezan okudu, senin adın İsmail, adının sahibi ol dedi. Bi kere ezanı okuyo adını 3 kere söylüyo.” (Görüşme 16-Kaynak Kişi 14)

⁵¹⁰ B. Ögel, *Türk Mitolojisi*, İstanbul, 1971, Cilt 2, s. 269-272.

⁵¹¹ A. İnanc, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1972, s. 15.

⁵¹² Boratav, *a.g.e.*, s. 92.

Değerlendirme

Yörede 3, 7, 9, 40, 41 gibi formülistik sayıların önemli olduğunu görüyoruz. Karşılaştığımız inançlar, halk tarafından İslam kaynaklıymış gibi açıklanmasına rağmen bunların kökenlerinin eski Türk inançları ve eski Anadolu medeniyetleri kaynaklı olup, İslam inancı ile bütünleşmiş bir yapıda varlığını devam ettirdiğini tespit ediyoruz.

4.2. ZAMAN

Zaman ile ilgili inançlar daha çok günler ve günün belirli saatleri etrafında kümelenmiştir. Bazı günlerin uğursuz sayılması, bazı günlerde ve saatlerde yapılması olumsuz karşılanan uygulamalar yörede geniş yer tutmaktadır.

Anadolu halkı yedi güne yedi ayrı anlam verir. Anadolu'ya değişik yönlerden gelip yerleşen toplulukların etkileri yüzünden, günlerle ilgili pek çok inanç vardır.⁵¹³ Bunların çoğu, dinlerle gelen, zamanla benimsenen inançlardır. Salı, çarşamba, cumartesi günleri büyük işler (çamaşır vb.) yapılmaz; yeni bir elbisenin biçim ve dikimine o günlerde başlanmaz. Böyle işler için uğurlu sayılan günler: pazartesi, perşembe ve cumadır.⁵¹⁴ Salı günü dinlenilmesi ile ilgili inancın kaynağı Yahudiliktir. Onların inancına göre evreni yaratan tanrı yedinci gün olan cumartesi günü dinlenmiş. Birtakım Hristiyanlar da salıyı uğursuz sayarlar. Zamanla bu inanç Anadolu'da yaşayan Hristiyanlardan Müslümanlara da geçmiştir. Bugün Anadolu'nun birçok yerinde Salı gününün gerçekten uğursuz olduğuna inanılır. Günlerle ilgili inançların çoğu tektanrıcı dinlerin ortaya çıkışı ile bağlantılıdır.⁵¹⁵ Cuma günüyle ilgili olan bütün inançların kaynağı İslam dinidir.⁵¹⁶ Müslüman Türklerde İslamiyet'in etkisiyle özellikle Cuma gününe yönelik uygulama ve inançlar meydana gelmiştir.⁵¹⁷ Yörede Cuma günleri iş yapılmaz ve herhangi bir canlıya zarar verilmez. Aydın Alevilerinin Cuma günleri ağaç kesmediği görülmektedir.

⁵¹³ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylence Bağlantısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 76.

⁵¹⁴ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 83.

⁵¹⁵ Eyüboğlu, *a.g.e.*, s. 75.

⁵¹⁶ Eyüboğlu, *a.g.e.*, s. 74.

⁵¹⁷ Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla, 2007, s. 92.

Aydın'da güneş battıktan sonra yapılmaması gereken işler ve evden çıkmaması gereken nesneler vardır. Akşamdan sonra süt, maya, ateş, biber, soğan ve sarımsak evin dışına çıkarılmaz. Bunların evin bereketini kaçıracağı düşünülmüş olmalıdır.

“Süt gibi şeylee. İneğin südü kesilmesin anlamına mı geliyor, gün aştıktan sonra süt yoğun gaymak gibi ineğile ilgili ne varsa gün aştıktan soora verilmez deeler. Verildiği zaman da içine yeşil bi yaprak goyaalaa.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

-Gece evden dışarı biber, soğan, sarımsak gibi acı yiyecekler verilmez. (Kaynak Kişi 65, Kaynak Kişi 66)

-Gece dışarı ateş çıkarılmaz. (Kaynak Kişi 67, Kaynak Kişi 68, Kaynak Kişi 69)

Gece saatlerinde tırnak kesmek ve sakız çiğnemek de olumsuz karşılanmaktadır.

Değerlendirme

Aydın'da zamanla ilgili inançların kaynağının tek tanrılı dinler olduğunu tespit ediyoruz.

4.3. RENKLER

Aydın'da çok yoğun olmamakla birlikte renklerle ilgili inançlar bulunmaktadır. Yörede karşılaştığımız bu inançlar kırmızı, mavi, yeşil ve sarı renkle ilgilidir.

“Benim bildiğim, bebek sarılığı olur ya doğduktan sonra, ona birkaç gün sarı örterler, birkaç gün kırmızı örterler o sarılığı gitsin deye. İşte bi gün sararmış olduğu, ondan sonra geçmiş kırmızı kızarmış, bitmiş olduğunu gösterir.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Yeşil murattır. Mavi nazar. Mavi boncuk takarlar çocuklara nazar değmesin diye.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

“Gırmızı ööteeler. Çocuğa sarılık oluyo ya sarısını alı deeler gırmızı onun için ööteeler. Annenin başına bağlaalar gırmızı. Gelinlere...Öldüğü zaman mesela al yazma bağlaalaa, bayrak yerine.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

“Mavi nazar olmasın deye örtüyolaa bebeğe.” (Görüşme 38-Kaynak Kişi 56)

-Kırmızıyla giren nazar çıkmazmış. (Kaynak Kişi 70, Kaynak Kişi 66)

Değerlendirme

Türklerde bazı renklerin kutlu sayıldığını göz önüne almakla birlikte yörede var olan renklerle ilgili inançların yoğunluğunun az olması sebebiyle bir köken araştırmasına girmeyi doğru bulmuyoruz.

4.4. CANSIZ VARLIKLAR

Bu başlıkta inceleyeceğimiz inançlar arasında gıdalar ve eşyalar ve madenler ile ilgili inançlar geniş yer tutmaktadır. Yörede cansız varlıkların kimine uğur taşıdığı inancı ile saygı gösterilirken; kimi de uğursuz sayılıp birtakım korunma tedbirlerine başvurulmaktadır.

Ekmek, besinlerin en çok saygı görenidir. Onu yere atmamak, yerde görünce kaldırıp öptükten sonra ayak basmayacak bir yere koymak gerekir. Ekmeği ve suyu ayakta yemek ve içmek iyi sayılmaz.⁵¹⁸

“Allah o zıman eemek veemez. Bi sokum eemek veemez. Eemek gırığı günah oluu, Allah soraa, yaksen ezsen.” (Yerde ekmek kırığı olursa) (Görüşme 23-Kaynak Kişi 30)

Tuzun da ekmek gibi besinler arasında özel bir yeri vardır. Başına gelecek kazadan, beladan kurtulan kimse bir daha kaza, bela yaşamamak için hayır olarak tuz dağıtır.

“Tuz dağıtırlar, mesela başınızdan kötü bi olay geçti, kaza geçirdiniz ve evinizde herhangi olumsuz bi olay oldu. Onun için mahalleye bardak bardak iki üç kilo tuz alıp her kapıya tuz dağıtıp ağız tadı versin Allah bi daha hata kaza vermesin anlamında böyle bir olay yaşanıyor.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 19)

Yörede özellikle Yörükler arasında aileye bir gelin getirileceğinde, o gelinin uğurlu olup olmadığını anlamak için erkek tarafı nişanlılık süresi boyunca bir miktar tuz tüketir. Bu sırada bir olumsuzluk yaşanmadı ise gelin uğurlu kabul edilir.

“Yörüklerin canlı hayvanlarına, mesela keçi, goyun, inek, bi bereket olursa, ölüm falan olmazsa o gelin o Yörük aşiretine uğurlu gelir. Kız nişanlandımı kabağın içine tuz gonur. O tuz bitene kadar, altı ayda biter, bi senede biter, iki senede biter.”

⁵¹⁸ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 64.

O tuz bitene gadar eğer o yürüğün malında bi zayi olmazsa bil ki o gelin o yürüğe uğurlu gelir. Çine-Bedirler bizim köy.” (Görüşme 12-Kaynak Kişi 10)

Tuzla ilgili bir başka uygulamaya ise nazar değmesini tedavi ederken rastlanır. Yörede bir miktar tuzun okuyup üflenerek ateşe atılması suretiyle nazarın çıkarılacağına inanılır. Bu inançta tuzun kutsallığı ile ateşin temizleyici olduğu inancı birlikte görülmektedir.

Demirden yapılmış bıçak, makas gibi aletlerin elden ele verilmeyip, yere konulduktan sonra alınması gerektiği inanılır. Bu, Türklerde demirin kutsal sayılması ile ilgili olmalıdır. Yörede elden ele demir veya sabun vermenin kavgaya ve dedikoduya sebep olacağına inanılır.

“Mesela elden ele bıçak almıyolar, benim beyim almaz işte bıçağı, makas almaz elden ele. Kavga edilirmiş.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

“Sabun elden ele verilmez, dedikodu olmasın diye. Makas verilmez kavga olmasın diye.” (Görüşme 25-Kaynak Kişi 31)

“Elini yıkandın mı sabunla, öbürüne sabun verilmez. Elden ele sabun verilmez deeler.” (Görüşme 31-Kaynak Kişi 46)

“Kurban kesiliken misal birinin yerine vekalet etsem kurbanına, bıçağı yere goruz kescek olan kişi alır öyle keser. Elden ele verilmez.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 48)

“Elden ele sabun vermezler, dedikodu yapaasın. Dedikodu annamına.” (Görüşme 32-Kaynak Kişi 47)

Ölen birisinin şişmesini önlemek için üzerine demir konur. Demirin bulunduğu yere cinlerin gelmediğine inanılmaktadır.⁵¹⁹

“Bıçak, ne bileyim ben şeytan gelmesin diye mi yaparlarmış, öyle bi şey. Bıçak koyarlar.” (Görüşme 4-Kaynak Kişi 6)

Yeni evlilerin evlerine girdiklerinde, gelinin duvara çivi çakması ile demirin sağlamlığının kurulan yuvaya da yansıtacağına inanılır.

“Bir de çivi vermişlerdi çok iyi hatırlıyorum. İçeri girdiği zaman gelin kız duvara bu çiviye çakarmış, evliliği çivi kadar sağlam olsun diye.” (Görüşme 21-Kaynak Kişi 23)

⁵¹⁹ Abbas Çınar, *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla, 2007, s. 109.

Yörede doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için de demirden faydalanılır. Hamile kadına haber vermeden, oturacağı yere bıçak ve makas konur. Anne adayı hangisine yakın oturursa, çocuğun cinsiyetinin o olacağına inanılır.

“Hamileye mesela eskiden bilinmezmiş ya, şimdi ultrasonlar var. Kız mı olacak erkek mi olacak makas veya bıçak koyarlarmış. Makas olursa kız, bıçak olursa oğlan derlermiş. Hanginin üstüne oturursa fark etmeden, saklarlar ya onu. Hangine daha yakın veya hanginin üstüne bilmeden oturdu hamile kişi, bakıyolarmış, haa makas, kız olacak.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

Türk inançlarında ayna önemlidir. Ana/ Ene/ Ayna ilişkisinde, yaradılış “Ak Ana”yı ışıktan teşekkül etmiş bir kadın hayali olarak vermektedir.⁵²⁰ Ak Ana/ Ak Ene iyesi, suyun bir yansıtıcı olduğundan ayna fonksiyonundadır. Bektaşî/ Alevî inancında yer alan, “Aynaya baktım, Ali’yi gördüm” inancının altında, bu yansıtıcılıktan kaynaklanan semboller anlatılmak isteniyor. Tengri, yaratıcısı su/ayna ile varlıkları kılmıştır.⁵²¹

Anlam olarak ayna, aydınlık gelecek, baht açıklığı olarak kabul edilir. Aynanın cinleri toplayıcı gibi bir hassasının olduğu gibi inançlar da vardır.⁵²² Ayna kırılmasının yörede uğursuz kabul etmesinin sebebi bu olmalıdır. Cam kırılmasının ise kişiyi başına gelecek kötü olaylardan koruduğuna inanılır.

-Gece aynaya bakmak şeytanı getirir. (Kaynak Kişi 71)

“Ayna gırıldı mı bek iyiye yoomazlaa ama, eski ııannarımızdan öyle duyarız. Cana gelceene mala gelsin hesabına, cam gırılısa sen uğruycan bi şeye. Ondan cam gırıldığını eyi görüyolar. Senin cam gırılmamış olsa, sene bi şey olacak. Ayna eyi gelmez deelee.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 64)

“Cam gırılısın can gırılmasın deelee, iyi deyolaa.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

Aydın’da suyun mübarek olduğuna inanılır ve yolculuğa çıkanların ardından kazasız belasız gidip gelmesi için bolca su dökülür. Su, yolculuğu kolaylaştırır.⁵²³

⁵²⁰ N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1971, C. I, s. 30.

⁵²¹ Ethem Ruhi Fırlı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşılık*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 50-51.

⁵²² Yaşar Kalafat, “Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar Ayna”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu*, 26-27 Kasım 1993, Antalya.

⁵²³ Boratav, a.g.e., s. 81.

Ölen kişinin mezarına da testi ile su konulmakta, bazen mezarın üzerine de su serpilmektedir.

“Başına da bi desti su koyarlar. İçiyomuş goya. Her gün, üç gün içermiş diye.” (Görüşme 4-Kaynak Kişi 6)

Değerlendirme

Aydın’da ekmek ve tuzun kutsal sayıldığı, demir madeninin etrafında pek çok inanç oluştuğu görülmüştür.

4.5. İNSAN VÜCUDU İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Çok eski çağlardan bu yana, vücudun çeşitli parçalarının, yönlerinin, iç ve dış uzuvlarının nitelikleri, onlarla beden ve ruh güçlerinin, yeteneklerinin ilişkileri üzerine birtakım düşünceler ortaya atılmıştır. Bunlar, eski hekimlik, anatomi, fizyoloji, physiognomonie, ruhbilim, bilgilerinden serpintilerdir. Bu bilgiler, zamanla kalıplaşmış, inanç biçimini almışlardır.⁵²⁴

İnsan vücudunun bir parçası üzerinde yapılacak bir işlemin vücudun tümünü etkileyeceği kanısı vardır.

-Kesilen tırnaklarla dökülen saçlar, ayak basılmayan yerlere atılır ya da yakılır. (Kaynak Kişi 76, Kaynak Kişi 77, Kaynak Kişi 78)

-Kuşlar insanın kafasından saç götürüp yuva yaparsa baş ağrısı hiç geçmezmiş. (Kaynak Kişi 79)

İnsan uzuvlarındaki kimi değişiklikler bir olmuşu, bir olanı, ya da bir olacağı “haber verme belirtileri”, bir çeşit fal sayılır.⁵²⁵

-İnsanın sağ gözü seğirirse sağlığa, sol gözü seğirirse ayrılığa çıkacak demektir. (Kaynak Kişi 80, Kaynak Kişi 81)

-İnsanın sağ eli kaşınırsa para kazanacağına, sol eli kaşınırsa da dayak yiyeceğine inanılır. Ayaklarının altı kaşınırsa da uzun yola gidecek demektir. (Kaynak Kişi 81)

-İnsanın dudağı seğirirse komşuyla kavga edilecek demektir. (Kaynak Kişi 85)

⁵²⁴ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 25.

⁵²⁵ Boratav, *a.g.e.*, s. 25.

-Dudak seğirirse komşuyla kavga edilirmiş. (Kaynak Kişi 77, Kaynak Kişi 82)

-Sağ göz seğirirse sağlığa, sol göz seğirirse hasretliğe çıkarmış. (Kaynak Kişi 83, Kaynak Kişi 84)

İnsanların fiziksel özelliklerinin birtakım karakter özelliklerine etki ettiğine inanılır.

-Köseler korkak insanlardır. En ufak bir münakaşada bile karşısındakini öldürebilirler. Bu sebeple onlarla iyi geçinilmelidir. (Kaynak Kişi 86)

“Rahmetlik amcan öyle derdi. Uzun kulum zumzum kulum/ Kısa kulum fitne kulum/ Orta kulum makbul kulum derdi. Kafası kocaman olanlara koç kafalı derlerdi, zihni açık olur, çok bilgili olur derler.” (Görüşme 15-Kaynak Kişi 6)

Değerlendirme

İnsan vücudu ile ilgili yörede karşılaştığımız inançlar Anadolu’nun pek çok yerinde yaygın olup, kaynağının nereye dayandığını tespit edemiyoruz.

4.6. DUA-BEDDUA

Fiziksel, ruhsal, ekonomik ve dinî gereksinimlerin doğurduğu iyi dilek bildiren, etkisini anlatımdaki özenmişlikten imge, düşünme ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alan, kalıplaşmış sözlere alkış; Tanrı’nın sevgi ve ilgisinden mahrum olmayı, gücenme ve gönül kırıklığını, hak edilen cezayı öfke ve kızgınlık içinde olumsuz sözlere de kargış denir.⁵²⁶

Halk inançlarında ananın bedduası tutmaz. “Sütü karşı gelir” denir. Annenin ve babanın duasının kabul edileceğine inanılır. Haksız kargış geri döner. Kötü söz geri gelir inancı vardır.⁵²⁷ Yörede de bu inançlar görülür.

“İlenmiycen bi şeye. Ananinkı çok dutaa. Bubaninkı daha çok dutaa. Ondan bubanin beddoasını hiç almiycan. Ananinkını da almiycan ama ana töbe istifara gelii. Töbe edeesin Allah gorur onarı. Ananinkı emdiriyosun ya süt gereee deelee.

⁵²⁶ Suat Batur, *Açıklamalı Örnekli Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Altın Kitaplar Yay., 1998, s. 629.

⁵²⁷ Yaşar Kalafat-Necdet Yaşar Bayatlı, *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 18.

Eveli gocugarılaa ööle deedi. Arkasından töbe ıstıfara gelir ya o onu goruumuş.”
(Görüşme 27-Kaynak Kişi 37)

“Beddua eyi değil deeler. Ananın bubaının duası evlada çok geçeemiş. Evladın giymaylıysa beddua etmiceksin.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

Yörede uyumadan önce okunacak bir Türkçe dua tespit edilmiştir.

“Yattım Allah galdır beni / Sağıma soluma dönder beni / Gece gündüz arz ederim / Gabirime imanımlan gönder beni...deesin. Allahüla okuusun. Yataasın.”
(Görüşme 33-Kaynak Kişi 49)

Değerlendirme

Yörede beddua olumsuz karşılanmaktadır. Özellikle atanın ettiği bedduanın tuttuğuna inanılır. Bunun atalar kültü ile bir bağlantısı olabileceği kanaatindeyiz. Ayrıca Türkçe duaların da halkın günlük yaşamında yer aldığı, halkın milli kimliğinin dualarını etkilediği görülmüştür.

4.7. RÜYA

Rüya, halk arasında geleceği yorumlamak için bir vasıta olarak görülmektedir. Görülen rüyanın hayırlı çıkması için bazı tedbirler alınmaktadır. Hayra dönmesi istenen rüyaların akan suya anlatılması bunlardan biridir. Suyun temizlik sembolü olması bunda etkilidir. İnanişâ göre akan su, rüyadaki olumsuzluğu alıp götürecektir.

Görülen kötü rüyanın ise mutlaka hayra yorumlanması gerekir. Aksi takdirde gerçekleşeceğine inanılır. Bu nedenle kötü rüyalar herkese anlatılmaz.

“Yalnız benim duyduğum bi hoca, bi kadın varmış genç kadın, gocası askere gitmiş. Rüyasında bacası ateş almış. Hocaya gelmiş. Hoca efendi demiş, benim bu gece rüyamda evimi bacamı ateş aldı demiş. Kızım kocan gelecek merak etme demiş. Neyse kadın gitmiş, zaman zuhur geçmiş, tekrar görmüş o rüyayı. Gene hocaya gitceği zaman kapıdan çıkarken komşusu rasgelmiş. Demiş nereye gidiyosun. İşim var bi yere kadar gidiyom demiş. Nereye demiş. Rüya gördüm onu hocaya yordurmaya gidiyom demiş. Ben yoruvereyim demiş, söyle. Ondan sonra anlatmış, gocan öldü demiş. Gocan ölmüş demiş. Hemen ağlaya ağlaya hocaya goşmuş gitmiş. Tamam demiş hoca, onun dediği oldu. Git demiş. Onun için rüya herkese

anlatılmaz. Rüyayı nasıl yorarsan öyle olur. İyiye yormak lazım. Naapcaksın, çeşmeyi açcaksın anlatcaksın gördüğün rüyayı. Öyle derler. Ya da kimseye söylemiceksin, hiç kimseye. Onun için ben herkese rüya söylemem. Kendi kendime yorarım gördüğüm rüyayı.” (Görüşme 14- Kaynak Kişi 6)

Bazı kişilerin rüyalar yoluyla kendi ölümlerini önceden bilebileceğine inanılır.

“Benim annem ölmezden evel hamileydi. Kendi rüyasını kendi görmüş. Bir de hasta vardı. O zaman seneler evvel mide kanseri. Bi cumartesi bahçede küçüğüz eve geldik, o hastayı dolaştırmağa gittik. O hastaya anlattı annem rüyasını. Ben dedi böyle böyle gördüm dedi işte mahalleden öleni iki merdiven yüksek. Eltisinin kızı da, amcamın kızı da loğusa öldü. Ben diyo buraya gelmişken diyo benim eltimin kızını Fatma’yı da görce diyo. Aa diyo bizi o mahalleye sokmaz Fikriye sokmuyolaa demiş sorduğu kişi. Ben karşıdan göstereyim demiş. Göstermiş. Annem onun evine gitmiş oturmuş gonuşmuş. İnerken eltisinin kızı da demiş ki, abla bu ev de senin demiş sana hazırlandı, o mermer evler, çiçekler, o merdivenlere diyo bakmağa kıyamazsın. Annem loğusa öldü. Rüyasında gördü ve annem loğusa öldü.” (Görüşme 18-Kaynak Kişi 17)

-Rüyada ölüleri görmek birisi ölecek manasına gelir. (Kaynak Kişi 72)

-Rüyada dışın çıkarsa ölü olacak. (Kaynak Kişi 72)

Yörede, rüyada görülen kimi varlıkların sabit yorumları vardır.

“Rüyanda mesela at görürsen o da uğursuzluk getirir. Deve, rüyanda deveyi gördüğün zaman uğursuzluk, başına bi iş getirir. Ama bi yılan gördüğün zaman işin akkın gider, rahat gider diye bilir bizim burası.. Deve hükümet demektir. Hükümetlik bi işim olcak demektir. At ezrail demek.” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 24)

“Mahkeme gibi bi şeyle yani. Dedigodu etcekler ya da. (rüyada deve görünce)” (Görüşme 22-Kaynak Kişi 25)

“Rüyasında Hızır gören huzur görür derler.” (Görüşme 23-Kaynak Kişi 29)

- Rüyada ayakkabı kaybedilirse kaygıya çıkar. (Kaynak Kişi 75)

Rüyaların tersine çıkacağına da inanılır.

-Rüyada acı yenirse tatlıya çıkar. (Kaynak Kişi 72)

-Rüyada öldüğü görülen kişinin gerçekte ömrünün uzadığına inanılır. (Kaynak Kişi 73)

-Rüyasında bir yerden atlayan ya da düşen kişinin gerçekte boyu uzar.
(Kaynak Kişi 74)

Değerlendirme

Yörede kötü rüya görünce kimseye anlatmamak, hayra yormak yahut suya anlatmak gerektiğine inanılır. Bu, bize, Türklerin su ile ilgili geçmişteki inanç ve pratiklerinin günümüzde de yöre halkı arasında yaşadığını göstermektedir.

4.8. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği denilince akla, halkın bilimsel tıp yöntemleri dışında kendi ürettiği ve uyguladığı yöntemler gelmektedir.⁵²⁸

Boratav, halk hekimliğini, halkın doktora gidemeyince ya da gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacıyla başvurduğu işlemlerin tümü olarak tanımlamıştır. Bu işlemler içerisine a) büyüye, b) büyüye ve akla dayanan uygulamalar girer. a) Büyüye dayananlar arsında, 1) Yatırırlarla gitme, 2) Ocaklara gitme, 3) Üfürük, afsun, urasa vb. işlemler yapma, 4) Kutlu yerlere gitme, 5) Hızır'ın kutlu kişiliğine dayanan sağaltma işlemleri yapma vb. bulunmaktadır. b) Büyü ve akla dayanan uygulamalar arasında ise, 1) Büyü ilkesinin kullanılmasının yanında, hasta olan yere birtakım maddelerin uygulanması vardır. Bunun yanında 2) Sadece akla dayanan uygulamalar vardır ki, gözdeki perdeyi cerrahi müdahale ile kaldıran “Kırlangıç Uşakları” bunlar arasına girer. Ayrıca “kocakarı ilaçları” olarak adlandırılan ve bitkilerden yapılan sağaltıcılar da akla dayanan uygulamalar arasındadır. Boratav, ister büyüye, ister hem akla hem büyüye, isterse de sadece akla dayanan uygulamalar olsun, halk hekimliği uygulamalarının her birinde, işlemi kutlu kişilerin güçlerine dayandırma eğiliminin ortak olduğunu vurgular.⁵²⁹

Kam tipi, zaman içinde ve İslamiyet’le birlikte fonksiyon dağılımına uğradı ve yeni çevrede aslî karakterini muhafaza edemedi. Fonksiyonların dağılımı ile, onun görevlerini yüklenen yeni tipler ortaya çıktı. Dinî fonksiyonu derviş, âşık, şeyh, velî gibi İslamî karakterli tipler temsil etti. Hekimlik, doktorluk fonksiyonunu

⁵²⁸ Özlem Dermen, “Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt:14, Sayı: 56, s.185.

⁵²⁹ Pertev Naili Boratav, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 155-161.

ocaklılar, emçi kadınlar, kırık/çıkıkçılar aldı.⁵³⁰ Gelecekte ve geçmişten söz etme fonksiyonunu falcılar, cinci veya cinli tipler paylaştı.⁵³¹ Bu üç farklı kam tipi Aydın'da bütün canlılığı ile yaşamaktadır.

Türk halk kültüründe yer alan ocaklar bir yandan kökleri mitolojik döneme kadar giden diğer yandan günümüzde de işlevsel bir biçimde yaşamakta olan, kültürel süreklilik açısından son derece önemli kurumlardır. Türk halk kültüründe, geleneksel olarak bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş insanların mensup olduğu ve bu yeteneği “el alma” yoluyla edindikleri kuruma “ocak” denilir. Ocaklar genellikle şifa buldukları hastalığın adıyla, “sarılık ocağı”, “yılancık ocağı”, “fitik ocağı” gibi adlandırılır. Bu ocaklardan herhangi bir ocağa mensuplara da “ocaklı” denilir. Ocakların hastalıkları sağaltma yöntemleri çoğunlukla çeşitli büyüsel işlem ve pratikler olmakla birlikte, belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerlerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi ilaç olarak kabul edilen gereçleri de kullandıkları görülür.⁵³²

“Yetişenler çoktu. Benim dayım vardı, berber. Hem berberlik yapardı hem de sarılık keserdi. Ordan çivilerdi, baş ağrısını çivilerdi. Böyle dikeltirdi, buraya üstünden çivi. Duvara yani yaslanırdı. Ordan çivi çakardı. Pazar günleri oldu mu dayımın, aynı doktorlarda nasıl sıra oluyo sıra bekleniyo, öyle olurdu. Kiminin sarılık keserdi, kiminin dişini çekerdi, kiminin başına çivi çakardı. Annem de kül tutardı yarım baş ağrısına. Tabii o almış yani annesinden el almış. Ocaktan şey almış. Annem yarım baş ağrısına kül tutardı, karın bakardı, çocuğu olmayanlara bakardı. Böyle kasıklarını çekerdi, garnını vurgu vururdu. Bak bu bizim teyzemin gelinini aldık çocuğu olmadı bi zaman. Annem ona vurgular vurdu pişirdi, guru üzümle, sirkelerle, baharatlarla onun karnını yumşattı, yağladı karnını, çocuğu oldu iki tane. Annem böyle burayı jiletlen kazırdı, şeye vurgu vurardı sarılıklara

⁵³⁰ N. Birdoğan, “Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar, Bacıyan-ı Rum”, *Folklor, Halk Bilim Dergisi*, 1988, Cilt 4, Sayı 36, s. 9-12; M. Bayram, “Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatının Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, Sayı 1, s. 57-72; Nejat Gövünç, “Ocaklık Deyimi Hakkında”, *On Birinci Türk Tarih Kongresi*, 6 Eylül 1990, Ankara; A. İnan, “Başkurt Türklerinde Şamanizm Kalıntıları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1965, Sayı 141, s. 1760.

⁵³¹ M. And, *Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul, 1974.

⁵³² Özkul Çobanoğlu, *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 70.

sarılık olunca. Bi de dilinin altından kanatırdı. Dayım dilinin altından keserdi, usturası vardı, keserdi, kan akıttırıdı yere. Eşim de bel çekerdi. Beli tutulan, kasılanlar oluyo ya. Ona böyle kucağına yatırırđı, çarşafı böyle hazırlardı, bir de ayağının üstüne oturudu, saydırırken bi çekerdi küt yerine geçerdi kakar giderdi. Öyleydi. Hele annemin kül tutmasından filan alsam çok iyiymiş yaa. Duası vardı, okuyodu ama ne okuyodu hiç sormadım ben. O kül, ağrıyan yerler kül böyle yanından göçerdi. O göçtükçe üç sefer onu tekrar dondururdu böyle düpdüz yapardı, tekrar yapardı gene göçerdi. Üç sefer yapardı bi şey galmazdı. En küçük oğlum da hastalandı. Karnına vurgu vurdurun bunun dediler. E nerde vurdurcaz? Hamur yani. Ne yapcaz? Burada Kocagür var. Kocagür’de dediler biri var, hamur yapıyo ona götür. Yayan gittik o zamanlar araba yok. Orda karnını vurdu kadın. Eyer dedi terlerse dedi, uyursa terlerse eve kadar, çocuk düzelcek dedi. Demek ki terlemese ölcek nere gitcekti kim bilir. Biz gelinceye kadar terledi, uyudu, çocuk döndü, iyileşti.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 6)

“Benim annem işte hem karın bakardı çocukları olmyanlara, ilaç yapardı. Karnını asılıyodu, çekiyodu, vurgu vuruyodu sıcak sıcak böyle. Kuru üzümü dövüyodu, sirkeyle pişiriyodu, içine baharat katıyodu karnını vuruyodu. Onu birkaç defa vuruyodu, yımşatıyodu karnını, çekiyodu çocuğı oluyodu. Üstümüzdeki işte benim abimin yani teyzemin oğlunun garısının çocuğı olmuyodu. Annem öyle öyle yaparken iki tane çocuğı oldu. Mesela sarılık olanlara annem vurgu vururdu başına rakıyla baharatlan pişiriyodu bişeyler yapıyodu. O enmeye alıyodu. Bardağa külü koyuyo. Goyduktan sonra bardağa böyle üstüne geçiriyö örtüyo, örtüyle tutuyo. O külü ağrıyan yerlere gezdiriyö. Okuyo. O okudukça böööle eksiliyodu, kül çöküyodu. Tekrar onu çıkarıyodu, gene kül koyuyodu böyle düz ediyodu bi daa başlıyodu. Üç kere yapıyodu. Dayım da çivilerdi, çivi kakardı. Oraya duvara dikeltirdi, çivilerdi şeyisini. Üstünden yani, okuyarak. Sarılık keserdi. Dağlardan, köylerden gelirlerdi hep. Ünlüydü. Salih Çavuş derlerdi. Eskilerden bilmeyen yoktur dayımı hep bilirler Berber Salih Çavuş derler. Sarılık böyle kancası vardı. Dilinin altından kanatırdı. Böyle boynundan bağlardı. Akıttırdı, o pis kan akınca soğna vurgu vururdu başına, ilaç yapardı neylen yapıyodu bilmiyorum. Geçerdi. Ama tabi soğnadan doktorlar çıkınca bunlar batıl inanç oldu. Ama iyileşiyolardı.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 6)

“Mesela babamda el vardı dedesinden geçmiş. El demek de yani, okuduğu sureyi duayı söylenmez. Mesela çocukların nazar değdiği zaman, benim çocuklarım olduğu zaman veya kardeşlerim küçükken, babam okumaya başladı mı gözlerinden yaş gelirdi böyle, esner dururdu. İki saniyede de o çocuk rahatlardı. Bi gün dedim ya baba ne okuyosun bana da söyler misin? Tamam, dedi. Avcuma tükürcem yalıycaksın. Yani o zaman bana el vermiş oluyo. İı dedim ben yalamam dedim, o babamlan gömüldü. Kimse almadı. Ben de olmadım tükürük davasından. Çünkü dedesi öyle vermiş eli. O yüzden onu yapamadım. Benim anneannem de kan alırdı. Hacamat derler ona. Mesela baharda kanlar sulandığı zaman, onları böyle arkayı açıyosun, makasları vardı deliyo böyle o şeyiyle. Ondan sonra kekik yağı sürerdi oralara. Ondan sonra hasta şifa bulurdu. Boynuz çekerdi. Şimdi kupa çekiliyo ya arkaya grip olunca, o zaman boynuzlar vardı. Onlarla yapar melela, pis kanlar orda şey olur. Sonra onlar çıktı, kupalar çıktı. O da gelinine el verdi, gelini devam ediyö.” (Görüşme 20-Kaynak Kişi 20)

“Evel çocuklaan garınları şiştimi höyle iriri soğannaa oluudu. Ağaçlardan dikenlerden çövu alulaa geliileedi. Soğanı diken diken dikeele onu asaalardı. O zıman çocuğun hastalığı geçee deelerdi.” (Görüşme 26-Kaynak Kişi 34)

Yörede alazlama tütsüleme ve kurşun dökme gibi halk hekimliği uygulamaları ateş kültünün Anadolu’da ve diğer Türk topluluklarında da görülen biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³³ Köklü Türk inanışlarından biri olan “ateşin temizleyici olması”⁵³⁴ özelliği Aydın’da da görülmektedir.

“Sıtma olduğum zaman kurşun dökerler. O çat çat çatlar o. Pat pat öter. Sıtma olduğun zaman eline iplik bağlarlar. O zıman sıtma geçerimiş.” (Görüşme 23-Kaynak Kişi 29)

Anadolu’nun birçok yerinde tuzu dua ile okuyup üfleyip ateşe atarlar. Bu çatırtı ile nazardan koruma işlemi yerine gelir.⁵³⁵ Aynı uygulamaya Aydın’da da rastlanır.

“Hasta oldun mu bak sıtma dutar. Birileri vaadır gider oraya sıtma bağlayıveri. Onun bir adamı vardır. Ondan sonra okurun üç kulhüallah bi Elham

⁵³³ H.Tanyu, “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt IV, Ankara, 1976, s. 295.

⁵³⁴ Harun Güngör, Mustafa Argunşah, *Dünden Bugüne Gagauzlar*, Ankara, 1993, s. 100.

⁵³⁵ H.Tanyu, *a.g.e.*, s. 295.

okurun, sıtma ondan geçe. Kurşun döken de vaa, garın bakan da var. Garnın ağrıyo gider o garnına baktırın. Okuyuveriyo. Bizim orda ekseriye duz gavururlar. Kendin hasta oldun mu duz gavururlar, nazar değdi diye. Ha bi de garnın ağrırdı, o garnın ağrıdı mı hamur gonurdu.” (Görüşme 4- Kaynak Kişi 8)

Halk hekimliği uygulamalarının birçoğunu kadınların yaptığını görüyoruz. El alma esnasında “benim elim değil Fadime Ana’nın eli” denmektedir. Başlangıçta, Türkler, çocukları koruma görevinin ve üremeyi sağlama işinin Umay’a verildiğine inanmışlardır.⁵³⁶ Bu inanç yörede yaşamakla beraber İslamîleşmiştir. Umay’ın yerini Fadime Ana almıştır.⁵³⁷

Aydın’da el alma ocaklı olma halini bu kimseler genellikle “*okumam var*” diyerek açıklamaktadır. Böylece ocaklı olma haline İslami bir nitelik de kazandırmaktadırlar. Ocaklı olsun olmasın *üç Kulhü bir Elham* okuyan kişinin de şifa bulacağına inanılır.

“Yılan tabi daima insannık üzerine zaraalıdır da, yılanın gabiğı uğurluduu. Nasıl uğurluduu? Bu elleen üstünde sivilcelee oluusa onun gabiğına okuycaasın üç sefee gün batıla yutcaksın ona, haberin oluncaya gadaa o sivilcelee hiç galmıyo. Gabiğı çok uğuluduu, eyi gelii. Bu gelinin vaadı geçti. Ben gendim okuyuveririm. Üç gulfüallah bi alham.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 61)

“Kupa vururlar, yağlarlar zeytinyağlan, bademcikleri kaldırırlar boynundan aç karınlan inan ki yarın o insan iyidir. Başındaki şu çemberi bağ üç düğümçük atarız. Bismillahirrahmanisrrahim böyle çekcez üç kere aç garınnan, sabahleyin hiç bi şey kalmaz. Eş göbek kaçığı, bu saygındır, bunu da ben yaparım. Erkeklerinkini ayaktan, kadınlarinkini göbekten. Bakarız nereye kaçtı. Ege kemiğı altında mı yahut da yukarda mı. Yukarda olan öğrüntü yapar, aşağı kaçıkça ishal yapar. Bunu buraya basarak yerine getirir, buraya bi sabun koyarız, yarına bi ekmek yer işte kahvaltısını eder hiçbi şeyi kalmaz. Onu er yerde bilen vardır ama. Kendi kendinize de yapabilirsiniz onu, bu damarı ezersiniz. Burada da göbek damarı var. Burasını sımsıkı bi taşla bağlattırca birine ovup ovup, ordan da geliyo. Bende her şey var, terme okumak, çalma okumak, göz-nazar okumak, her şey var. Hepsinin ayrı ayrı

⁵³⁶ A. İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1968, s. 24-27.

⁵³⁷ H. Tanyu, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Bir Araştırma”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler), Ankara, 1976, Cilt IV, s. 479.

okumaları var. Gözünde böyle bi benek düştü mü mercimekle onu okurum. Arpacık çıktımı arpaylan okurum. Benim evim bööyle insan olur. Kabakulak bilmem ne okul talebeleri sıraya girerler böyle. Ben öldüm mü çok kişinin işi yaman. Şifa dağıtan teyze. Benim burası böyle olur, kaynar. Bi de çengi yeline basarım. Bu topal sakat sukat gidenlere ben basarım. Ben babamdan desturluyum. Bu kalçadan basarım iyileşir. Bel çekerim, efendim kırık çıkık bakarım. Her şeyi yaparım yani. Dualarını babadan da öğrendim de kitaplarım da var.” (Görüşme 30-Kaynak Kişi 40)

“Eveli bak bi üç çocuk annesi oldum gızım, toktura bilen gitmezdik, bi hocuya gideedik üç gulfü bi Elham okuyveri, sağırgulağa çaput bağlaa geliisin eyi oluudu. Sağudgulak vaadır höyle açaa dallaada, çiçek. Ona bi üç gulfallah bi Elham okusun çocuğum o çapıda, bağlaa geliisin hem çocuğun eyi oluu.” (Görüşme 41-Kaynak Kişi 63)

Gözde çıkan ve it dirseği denilen rahatsızlığa farklı uygulamalar ile çare aranmaktadır. Bunlardan biri ocaklının okuması iken, diğerinde şerir ruhları şaşırtarak hastalıktan kurtulmaya çalışılır:

“Göz okuduulaa. Benim göz okuma şeyim vaa. Göz okuması izinim vaa benim, aldım, hocam vaadin benim. Okumeyse geçiyoru, değilse doktura gidiyolaa. Hocam vaadin benim, hocaya gidiyodum. Bi aakadaşım vaadı, öldü, yazık o gızınan gidiyoduk. İki gişi gidiyoduk okumaya. Avucunun içine bi tüküüdü, yalan bakam bunu dedi, göz okuması dedi bu. Yalamışık biz onu gari. Allah razı olsun ondan, hindi okuyveriyon sene bene, geçiyo maşallah. Geçen gün damadın gözü it diisee olmuş, okuyuveecen mi? Okuyan oğlum dedim. Geçmiş maşallah.” (Görüşme 40-Kaynak Kişi 62)

“Eskiden hani gözlerde çok oluyomuş annem çok anlatır onu, itdirseği deniyo ya, gözü itdirseği olana, dörtyola yatırıyorlarmış, üzerine örtü, üzerine ekmek, köpek o ekmeği kapınca o iyileşiyomuş sözde. Eskiden çok yapıyorlarmış. Anneme bile yapmışlar. Dörtyola yatır, üzerine örtü, tam gözün üzerine ekmek parçası.” (Görüşme 14-Kaynak Kişi 13)

Halk hekimliği ayrıntılı araştırmayı gerektiren bir alandır. Bizim bu başlıkta ele aldığımız örnekler, kuşkusuz bu geniş alanın çok küçük bir kısmıdır. Daha geniş bir araştırma olarak Aydın’da halk hekimliği, Züleyha Ülger’in Adnan Menderes Üniversitesi’nde hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinde incelenecektir.

Değerlendirme

Aydın’da karşılaştığımız halk hekimliği uygulamaları, eski Türk inançlarından kaynaklanıp özellikle ateş ve ocak kültüne dayanmaktadır. Bu inanç ve uygulamalar İslamiyet’le kaynaşmış bir yapıda görünmektedir.

SONSÖZ

Aydın'da Halk İnançları adlı araştırmamızda Aydın halkının yaşama bakışını etkileyen ve yaşamını biçimlendiren inançlarını ve buna bağlı uygulamaları incelemeye çalıştık. İncelediğimiz bölge, malzeme bakımından Anadolu'nun batısı ve diğer bölgeleri ile özde aynılık arz etmekte, önemli farklılıklar göstermemektedir.

Tezimizin girişinde Aydın yöresinin tarihi, fiziki, beşeri durumu ve sosyo-kültürel yapısı hakkında kısaca bilgi verilmiş; ardından konunun seçimi, amacı ve araştırma yöntemi ortaya konulmuştur. Daha sonra inanç ve halk inancı kavramlarına değinilmiş, Türk halk inançlarının kaynaklarından bahsedilmiş ve tezimizin amacına uygun olarak ilerleyen bölümlerde bu konular genişletilmiştir.

Yaptığımız çalışma sonucunda elde ettiğimiz malzeme dört bölümde incelenmiştir. Aydın ili halk inançları, kültler, tabiat varlıkları ve tabiat olayları ile ilgili inançlar; tinsel/büyüsel âlemle ilgili inançlar; ruhsal kişilik ve kutsal mekanlar/ziyaret yerleri ile ilgili inançlar; diğer inançlar şeklinde sırasıyla incelenmiştir. Her bölümde ve her başlıkta öncelikle konuyla ilgili literatür taraması sonucu elde ettiğimiz bilgiler verilmiş, ardından alan araştırması sırasında sözlü kaynaklardan derlediğimiz bilgiler orijinal haliyle sunulmuştur. Yazılı ve sözlü kaynaklarımızdan elde ettiğimiz bu bilgiler, her başlığın ardından eklenen değerlendirmelerle bütünleştirilerek Aydın ilinde yaşayan inançların kaynağı tespit dilmeye çalışılmıştır. Ortaya konulan değerlendirmelerin çoğunda, Aydın ilinde yaşayan halk inançların kaynağının eski Türk inançları olduğu belirtilmiştir.

Araştırmamızın ilk bölümünü kültler, tabiat varlıkları ve tabiat olayları ile ilgili inançlar oluşturmaktadır. Kültlerle ilgili inançları ilk bölümde vermemizdeki amaç, hem giriş bölümünde Türklerin eski inançları hakkında verdiğimiz kısa bilgileri bu bölüm sayesinde genişletmek, hem de diğer bölümlerde sık sık karşımıza çıkacak olan kültlerden kaynaklanmış halk inançlarına teorik bir altyapı oluşturmaktır. Kültlerden kaynaklanan inançlar yer-su ve atalar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunlardan yer-su kültleri; ateş ve ocak, ağaç, dağ, taş ve su kültürüdür. Pek çok inanç ve uygulamanın temelinde bu kültürlerin varlığı söz konusudur. Günümüzde Aydın yöresinde yaşayan inançların pek çoğu kültlerden kaynaklanmış

olup, halk inancı formunda karşımıza çıkmaktadır. Atalar kültü ise şüphesiz yaygınlık açısından en dikkate değer olan kültür. Kültlerin Aydın yöresi inanç ve uygulamalarında bu denli güçlü bir biçimde yaşıyor olması, eski Türk inançlarının günümüz halk inançları üzerindeki etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu etki İslam unsurları ile kaynaşmış bir yapıda görülmektedir.

Tabiat varlıkları ile ilgili inançlar ve tabiat olayları ile ilgili inançlar somut inanç unsurları olarak görünmektedir. Bununla birlikte ay ve güneş tutulmasına, kötü ruhların bu varlıkları işgali gibi anlamlar yüklenmesi eski Türk inançlarının bir kalıntısı olan bu inançların soyut bir yapı taşıdığını da gösterir. Somut inanç unsurlarının daha çok kırsal kesimde tutunuyor olması Aydın yöresinde de görülmektedir. Kırdan kente gidildikçe inançlar soyutlaşmaktadır.

Araştırmamızın ikinci bölümünü tinsel/büyüsel âlemle ilgili inançlar oluşturmaktadır. Cin, şeytan, ruh, fal ve büyü, muska, nazar, bereket, kismet açma, uğur ve kutsallık kazanma bu bölümün alt başlıklarıdır.

Cin ve şeytan kavramı Aydın'da birbirine benzer varlıklar olarak algılanmakla birlikte cinlerin farklı türlerinin olması gibi sebeplerle bu iki varlığı farklı başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk. Cin ve şeytan, İslam'ın kabul ettiği varlıklar olarak görülmektedir. Ruh ile ilgili inançların kaynağının ise daha çok eski Türk inançları olduğunu görüyoruz.

Fal ve büyü, Aydın halkı tarafından İslam'a uygun olmadığı gerekçesiyle olumsuz addedilmesine rağmen halk arasında yaygınlığı ile dikkat çeker. Fal ve büyü ile uğraşan kişilere yöre halkınca "cinci" denilmekte, bu kişilerin cinleri vasıtasıyla gelecekte haber alabileceğine, geçmişini görebileceğine ve cinler vasıtasıyla geleceği değiştirebileceğine, hastaları iyileştirebileceğine inanılır. Cinci hocaların tüm bu görevleri eski Türklerde kam/şamanların görevleri ile benzerlik göstermektedir. Ancak görünüm itibarıyla Kuran ayetleri vasıtasıyla bu işlemleri yapıyor olmaları, bunları İslamî çerçevede algılanmasına sebep olmaktadır. Kanaatimizce yörenin cinci hocaları birer şamandan başka bir şey değildir. Bunların kişiye koruma ve tedavi amaçlı yazdıkları muskalar ise bir çeşit nazarlık niteliğinde olup, yine içinde ayet bulunması itibarıyla İslamî görünüm kazanmış bir inanç olarak karşımıza çıkar.

Yörede nazarın kişiye zarar veren bir güç ve enerjisi olduğna inanılmaktadır. Türkler dışındaki milletlerde de nazar inancına rastlanmasına rağmen, bizdeki nazarı tedavi eden “ocaklı”ların varlığı, bunun eski Türk inançları kaynaklı olacağını düşündürmektedir. İslam’da da nazar inancının bulunması ve korunmak için birtakım dualara başvurulması, halk arasında bu inancın daha da kökleşmesine ve yayılmasına sebep olmuştur.

Bereket, kismet açma, uğur ve kutsallık kazanma ile ilgili yörede karşılaştığımız inançlar Eski Türk inançlarının günümüz Aydın yöresinden yaşayan formları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların genel itibariyle su kültü ve atalar kültü ile bağlantıları bulunmaktadır. Özellikle geçiş merasimlerinde karşımıza çıkan saç geleneğinin ise Şamanist Türkler arasında yaşamakta olduğunu biliyoruz. Bolluk ve bereket kazanmak için yatırlarda kesilen kurbanların da Eski Türklerde Gök Tanrı’ya sunulan kurbanla benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Koruma, uğur, bereket ve kutsallık kazanmaya dair inançların günümüzde eski Türk inançları temelinde ve İslam dininin etkisi altında kompleks bir yapıda Aydın ili ve çevresinde yaşamakta olduğunu söyleyebiliriz.

Üçüncü bölümümüzde ruhsal kişilikler ve kutsal mekânlar/ziyaret yerleri ile ilgili inançlar işlenmiştir. Ruhsal kişilikler olarak karşımıza Hızır ve evliya çıkmaktadır. Hızır, bilindiği gibi tüm Türk coğrafyasında kurtarıcı olarak algılanmaktadır. Hızır inancı İslamî bir yapıda görülse de kaynağını İslam öncesi Türk kültüründe aramak gerekmektedir. Evliya inancının da kökleri Hızır gibi eski Türk inançlarındadır. Evliya inancı, atalar kültürünün günümüz halk inançlarındaki kalıntısıdır.

Kutsal mekânlar olarak yörede karşımıza, türbeler, yatırlar ve kutsal sayılan ağaçlar çıkmaktadır. Türbe ve yatırlar, günümüzde atalar kültü kalıntılarının en yaygın görüldüğü mekânlar olarak bilinmektedir. Bu kutsal yerler kendisiyle birlikte çevresindeki ağaçları ve suları da kutsal kılmaktadır. Aydın’da adıyla tespit ettiğimiz pek çok yatır bulunmakla birlikte dağ başlarında isimsiz pek çok yatırın varlığı dikkat çekmektedir. Atalar kültürünün en yaygın kalıntısı olan yatır ve türbeler etrafında görülen uygulamalarda dini yasaklar sebebiyle birtakım değişiklikler görülmektedir. Yine de bu inanç İslamla yoğrulmuş vziyette güçlü bir şekilde yaşamaya devam etmektedir.

Dördüncü bölümümüz olan diğer inançlar adlı bölümde müstakil bir bölüm oluşturacak genişlikte inceleyemediğimiz inançlara kısaca değinilmiştir. Bunlar: sayılar, zaman, renkler, cansız varlıklar, insan vücudu, dua-beddua, rüya ve halk hekimliğidir.

İnançların incelenmesinde, özelliklerinin açıklanmasında, benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konmasında bu tür çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Araştırmamızda eski Türk inanç yapısı, İslam dini ve Anadolu medeniyetleri etkisi ile birlikte Aydın yöresi halk inançlarını incelemeye ve sonuçlarını ortaya koymaya çalıştık. Halkın yaşamını etkileyen inanç unsurlarının ve bunlara dair uygulamaların pek çoğunun geçmişten günümüze kültürel bir miras olarak devam etmekte olduğunu gördük. Fakat bu devamlılık, farklılaşmaya kapalı değil, hemen her gün halkın karşılaştığı değişime açık bir devamlılıktır.

Karşılaştığımız inançların kimileri, başlangıçtaki fonksiyonlarını korurken, kimileri de değişik biçimlerde, farklı inançlarla kaynaşmış bir yapıda varlıklarını sürdürmektedir.

Araştırma sahamızda eski Türk inançlarının kalıntılarına genellikle İslami bir giysi altında, yoğun olarak rastladık. Şamanizm, Gök Tanrı inancı, tabiat kültleri, atalar kültü gibi inanç unsurlarının kalıntıları pek çok inanç ve uygulamada karşımıza çıkmıştır. Bunlar, canlı fakat esas yapıları unutulmuş bir biçimde görülmektedir. Orta Asya Türk inançlarının benzer veya değişik şekillerinin Aydın ve çevresinde bütün canlılığı ile yaşadığını söyleyebiliriz. Eski Türk inançları ve İslam dininin etkilerini taşıyan halk inançlarına Anadolu medeniyetlerinin ve çağın değişen değerlerinin de eklendiğini gördük. Sonuç olarak Aydın'da bu inançların kimilerinin değişmeden yahut çok az değişikliğe uğrayarak; kimilerinin ise değişerek ve farklı inançlarla kaynaşarak kendilerini hala koruduklarını söyleyebiliriz.

Araştırmamızda elde ettiğimiz zengin malzemeye bakarak söyleyebiliriz ki bilim adamları için yörede halk inançları konusunda araştırma yapılacak nitelikte, ele alamadığımız pek çok konu vardır. Bunların bir an önce araştırılması, şüphesiz Türk halk bilimi için bir kazanç olacaktır. Bizim tespit ettiğimiz inançların benzerleri Anadolu'nun dört bir tarafında yaşamaktadır.

Araştırmamızla Anadolu halkının kültür birliğine de vurgu yapılmıştır. Bir toplumun en önemli ihtiyacı, tıpkı bireyde olduğu gibi “inanmak”tır. Çağdaşlaşma, insanın özünü reddetmesini, inanmaktan vazgeçmesini gerektirmez. Halk hafızası, her şeye rağmen, inanmaya devam etmektedir. Araştırmamızla, Aydın ili örneğinde, Anadolu halkının kültür birliğine bir nebze de olsa vurgu yapabildiğimizi sanıyoruz.

Bu araştırma ile başlangıçta belirttiğimiz Aydın ilinin kültürel değerlerine dikkat çekme ve Aydın ili halk inançlarının kaynaklarını belirleme hedefine ulaşmaya çalıştık. Bu amaçla yöredeki halk inançlarını bir nevi fotoğrafladık ve daha sonra yapılacak çalışmalara da bir zemin hazırlamaya çalıştık. Bunu yaparken çözümlemelerimizde halkın konuşma dilini olduğu haliyle yansıtma yoluna gittik ve dil çalışması yapanlar için de bir kaynak oluşturduk.

Sonuç olarak Aydın ili halk inançları, çağın değişen değerlerine ve küreselleşmeye rağmen, canlı bir şekilde yaşamaya devam etmekte; bize biz olduğumuzu hatırlatan değerler ile halkımızın bugün ihtiyaç duyduğu güçlü toplumsal yapı için örnek teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

A- SÖZLÜ KAYNAKLAR

K. K.	Adı- Soyadı	Yaşı	Mesleği	Eğitim Durumu	Derleme Yeri	Derleme Tarihi	Derlemeyi Yapan
1	Avşar ÇIBIK	58	Ev Hanımı (Anabacı)	İlkokul	Aydın-Yılmazköy	15 Nisan 2010	Muazzez AYDINER
2	Murat CAN	60	Çiftçi	İlkokul	Aydın-Yılmazköy	20 Nisan 2010	Muazzez AYDINER
3	Hasan Dülger	52	Çiftçi	İlkokul	Aydın-Yılmazköy	20 Nisan 2010	Muazzez AYDINER
4	Döne EROĞLU	86	Ev Hanımı (Eski Anabacı)	Yok	Aydın-Yılmazköy	20 Nisan 2010	Muazzez AYDINER
5	Hüseyin ÖZDEMİR	83	Marangoz	İlkokul	Aydın-Yılmazköy	23 Mayıs 2010	Muazzez AYDINER
6	Şükran YABAŞ	75	Ev Hanımı	İlkokul	Aydın-Merkez	15 Mart 2011	Muazzez AYDINER
7	Azize YABAŞ	53	Ev Hanımı	İlkokul	Aydın-Merkez	15 Mart 2011	Muazzez AYDINER
8	Hesna YABAŞ	77	Ev Hanımı	İlkokul	Aydın-Merkez	15 Mart 2011	Muazzez AYDINER
9	Yaşar UYAR	53	Öğretmen, Halk Ozanı	Üniversite	Aydın-Merkez	17 Mart 2011	Muazzez AYDINER
10	İsmail ABALI	52	Emekli Memur	İlkokul	Aydın-Merkez	17 Mart 2011	Muazzez AYDINER
11	Nuri AKTAKKA	-	Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürü	Üniversite	Aydın-Merkez	17 Mart 2011	Muazzez AYDINER
12	Haydar ÖLMEZ	75	Mali Müşavir	Lise	Aydın-Merkez	19 Mart 2011	Muazzez AYDINER
13	Nafize YABAŞ	47	Ev Hanımı	Ortaokul	Aydın-Merkez	21 Mart 2011	Muazzez AYDINER
14	Bahriye UĞURLU	75	Ev Hanımı	Yok	Germencik-Ortaklar	22 Mart 2011	Muazzez AYDINER
15	İsmail Uğurlu	25	Öğretmen	Üniversite	Germencik-Ortaklar	22 Mart 2011	Muazzez AYDINER
16	İbrahim AVCI	57	Emekli Memur	İlkokul	Germencik-Ortaklar	22 Mart 2011	Muazzez AYDINER

17	Şennur AVCI	54	Ev Hanımı	İlkokul	Germencik- Ortaklar	22 Mart 2011	Muazzez AYDINER
18	Ertuğrul ÖZDEMİR	61	Ramazanp aşa Mah. Muhtarı	Ön Lisans	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
19	Ayşe ÖZDEMİR	59	Emekli Memur	Ön Lisans	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
20	Halime BİRİSOY	55	Usta Eğitici/Tel kırma Öğretmeni	İlkokul	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
21	Neşide OKŞAN	51	Emekli Öğretmen	Üniversi te	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
22	Mukadder SÖNMEZ	38	Bakkal	Lise	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
23	Havva ÇETİNTÜ RK	55	Emekli Öğretmen	Üniversi te	Aydın- Merkez	23 Mart 2011	Muazzez AYDINER
24	Hasan ÜNLÜ	59	Muhtar	İlkokul	Karacasu- Alemler Köyü	24 Mart 2011	Muazzez AYDINER
25	Veli ALTINÖZ	58	Çiftçi	İlkokul	Karacasu- Alemler Köyü	24 Mart 2011	Muazzez AYDINER
26	Medine DİBEK	35	Ev Hanımı	İlkokul	Karacasu- Alemler Köyü	24 Mart 2011	Muazzez AYDINER
27	Durdu DİBEK	75	Ev Hanımı	Yok	Karacasu- Alemler Köyü	24 Mart 2011	Muazzez AYDINER
28	Gülsüm ÇETİN	57	Ev Hanımı	Yok	Karacasu- Alemler Köyü	24 Mart 2011	Muazzez AYDINER
29	Mustafa KARABA CAK	78	Eski Belediye Başkanı	İlkokul	Çine- Akçaova Bel.	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
30	Esmâ NALBAN T	89	Ev Hanımı	Yok	Çine- Akçaova Bel.	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
31	Ömer AKTAŞ	34	Memur	İlkokul	Çine- Akçaova Bel.	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
32	Hayriye BENLİ	60	Ev Hanımı	İlkokul	Çine- Eskiçine Köyü	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
33	Fatma	61	Ev	İlkokul	Çine-	26 Mart	Muazzez

	Yıldız		Hanımı	3'ten terk	Eskiçine Köyü	2011	AYDINER
34	Müzeyyen CAN	63	Ev Hanımı	İlkokul 4'ten terk	Çine- Eskiçine Köyü	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
35	Ayşe BENLİ	90	Ev Hanımı	Yok	Çine- Eskiçine Köyü	26 Mart 2011	Muazzez AYDINER
36	Hasibe EVCİ	85	Ev Hanımı	Yok	Koçarlı- Dedeköy	28 Mart 2011	Muazzez AYDINER
37	Hatice BABA	83	Ev Hanımı	Yok	Koçarlı- Dedeköy	28 Mart 2011	Muazzez AYDINER
38	Lütfü BABA	94	Çiftçi	Okuryaz ar	Koçarlı- Dedeköy	28 Mart 2011	Muazzez AYDINER
39	Celal ARACI	76	Çiftçi	İlkokul	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
40	Ayten ARACI	73	Ev Hanımı	İlkokul 4'ten terk	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
41	Faik BARIŞ	72	Çiftçi	İlkokul	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
42	Aydın ARSLAN	25	Zabıta	Lise	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
43	Hakkı KİRİŞ	59	Emekli	Lise	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
44	İbrahim İZCİ	66	Emekli	İlkokul	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
45	Ali ASLAN	35	Çatlak Ali Hoca lakaplı cinci hoca	İlkokul	Söke- Bağarası Bel.	29 Mart 2011	M.AYDINE Züleyha ÜLGER
46	Selahattin TOSUN	73	Eski Muhtar	İlkokul	Karpuzlu- Merkez	30 Mart 2011	M.AYDINE Züleyha ÜLGER
47	Kezban TAĞA	41	Ev Hanımı	İlkokul	Karpuzlu- Tekeler Köyü	30 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha Ülger
48	Süleyman TAĞA	41	Nalbant	Ortaokul	Karpuzlu- Tekeler Köyü	30 Mart 2011	M.AYDINE R- Züleyha ÜLGER
49	Ayşe MERAL	77	Ev Hanımı	İlkokul 2'den	İncirliova- Sınırteke	18 Temmuz	Muazzez AYDINER

				terk	Köyü	2011	
50	Şerif ABAYLI	51	Bekçi	İlkokul	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
51	Hasan ALTUNB AŞ	88	Çiftçi	İlkokul	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
52	Zekiye ALTUNB AŞ	80	Ev Hanımı	Okuryazar	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
53	Kadir DURMAZ	49	Serbest Meslek	İlkokul	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
54	Melek DURMAZ	89	Ev Hanımı	Yok	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
55	Duran DENİZ	53	Ev Hanımı	Yok	İncirliova-Sınırteke Köyü	18 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
56	Şenay GÜNDÜZ	55	Ev Hanımı	İlkokul	Dalama	21 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
57	Sibel GÜNDÜZ	27	Ev Hanımı	İlköğretim	Dalama	21 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
58	Fikriye ARDA	79	Ev Hanımı	İlkokul 4'ten terk	Dalama	21 Temmuz 2011	Muazzez AYDINER
59	Ali SAVRAN	66	Çiftçi	Okuryazar	Bozdoğan-Alamut Köyü	12 Ağustos 2011	Muazzez AYDINER
60	Hüseyin YETKİN	83	Çiftçi	Okuryazar	Bozdoğan-Alamut Köyü	12 Ağustos 2011	Muazzez AYDINER
61	Ömer BALCI	81	Çiftçi, Kore Gazisi	Okuryazar	Köşk-Çiftlik Köyü	19 Ağustos 2011	Muazzez AYDINER
62	Hatice BALCI	76	Ev Hanımı	Yok	Köşk-Çiftlik Köyü	19 Ağustos 2011	Muazzez AYDINER
63	Ümmü Gülsüm (Mürşit) AYDOĞDU	91	Ev Hanımı	Yok	Nazilli-Dallica Köyü	21 Ağustos 2011	Muazzez AYDINER
64	Hatice AKMAN	73	Ev Hanımı	Yok	Nazilli-Dallica	21 Ağustos	Muazzez AYDINER

					Köyü	2011	
65	Mustafa Ali ERDOĞA N	56	Şoför	İlkokul	Koçarlı- Orhaniye Köyü	12 Ağustos 2010	İsmail ABALI
66	Emir YALÇIN	49	Ev Hanımı	İlkokul	Koçarlı- Timinciler Köyü	3 Temmuz 2010	İsmail ABALI
67	Ali KÖSE	61	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Çeşmeköy	1 Temmuz 2010	İsmail Abalı
68	Mehmet ÇETİN	64	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Hacıhamza lar Köyü	19 Ağustos 2010	İsmail ABALI
69	Mehmet TAŞ	53	Esnaf	İlkokul	Koçarlı	1 Eylül 2010	İsmail ABALI
70	Durmuş Ali KABAKÇ I	59	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Güdüşlü Köyü	29 Haziran 2010	İsmail ABALI
71	Yusuf YILMAZ	64	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Çakırbeyli Köyü	16 Temmuz 2010	İsmail ABALI
72	Nihal ÖZÇELİK	26	Ev Hanımı	Ortaokul	Koçarlı- Dedeköy	29 Temmuz 2010	İsmail ABALI
73	Şenol ALTIN	31	Çiftçi	Ortaokul	Koçarlı- Dedeköy	29 Temmuz 2010	İsmail ABALI
74	Ömer AK	73	Çiftçi	Okuryaz ar	Koçarlı- Gözkaya Köyü	22 Haziran 2010	İsmail ABALI
75	İbrahim ÖZEN	57	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Satılar Köyü	28 Ağustos 2010	İsmail ABALI
76	Dursun YARDIM	56	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Akmezcit Köyü	13 Ağustos 2010	İsmail ABALI
77	Sema YARDIM	53	Ev Hanımı	İlkokul	Koçarlı- Akmezcit Köyü	13 Ağustos 2010	İsmail ABALI
78	Zeynep KELEK	71	Ev Hanımı	Yok	Koçarlı- Boğaziçi Köyü	26 Haziran 2010	İsmail ABALI
79	Hatice ABALI	86	Ev Hanımı	Yok	Koçarlı- Gözkaya Köyü	20 Haziran 2010	İsmail ABALI

80	Hayrettin AYSAL	82	Çiftçi	Okuryazar	Koçal-rlı- Cincin Köyü	13 Ağustos 2010	İsmail ABALI
81	İsmail YALÇIN DAĞ	67	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Çakırbeyli Köyü	16 Temmuz 2010	İsmail ABALI
82	Metin SANDAL	66	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Bağcılar Köyü	14 Ağustos 2010	İsmail ABALI
83	Osman KAN	62	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Büyükdere Köyü	4 Ağustos 2010	İsmail ABALI
84	Yusuf DURMAZ	69	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Çallı Köyü	23 Haziran 2010	İsmail ABALI
85	Hüsnü UZUN	86	Çiftçi	Okuryazar	Koçarlı- Evsekler Köyü	9 Temmuz 2010	İsmail ABALI
86	Özer AYDIN	45	Çiftçi	İlkokul	Koçarlı- Satılar Köyü	28 Ağustos 2010	İsmail ABALI

B- YAZILI KAYNAKLAR

Acıpayamlı, Orhan, (1961), *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Erzurum.

Acıpayamlı, Orhan, (1963), “Türkiye’de Yağmur Duası”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 1-2, C. XXII, Ankara.

Akdağ, Mustafa, (1974), *Türkiye’nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, I. Cilt, 2. baskı, İstanbul.

Akkaya, Şükrü, (1934), *Orta Anadolu’da Bir Dolaşma*, Ankara.

Akpınar, Turgut, (1986), “Din Sosyolojisi Açısından Halk İnancı ve Tarikatlerin Doğuşu Hakkında Düşünceler”, *Türk Folkloru*, Sayı: 87.

Aktaş, Recep, (1973), *Bâtıl İnanışlar*, İstanbul.

And, M., (1974), *Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, İstanbul.

And, M., (1983), “Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun Özellikle Hayvan Benzetmeceleri Bakımında Asya Kökenleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt III, Ankara.

Araz, Rıfat, (1995), *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara.

Artun, Erman, (2007), *Türk Halk Bilimi*, 2. baskı, Kitabevi Yay., İstanbul.

Atalay, Besim, (1340), *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, İstanbul.

Atalay, Besim, (1985), *Divanü Lügat-it Türk Tercümesi*, 2. basım, C. II, Ankara.

Atay, Tayfun, (2004), *Din Hayattan Çıkar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ayan, Ekrem (2002), "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 3, Ankara.

Aydın, M., (1985), “Konya’daki Manevî Halk İnançlarının Dinler Tarihi Açısından Tahlili”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, (Haz: F. Halıcı), cilt I, Ankara.

Azazi, Sabahattin, (1999), *Her Yönü İle Aydın İli*, Aydın.

Babinger, F., Köprülü F., (1996), *Anadolu’da İslamiyet*, İnsan Yay., İstanbul.

Baltacıoğlu, İ.H., (1994), *Türk’e Doğru*, Ankara.

Banarlı, N. Sami, (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul.

Barthold, V.V., (1963), *İslâm Medeniyeti Tarihi*, ilaveler ve düzeltmeler: F.Köprülü, Ankara.

Başgöz, İlhan, (1986), “Çömçe Gelin; Bir Anadolu Yağmur Töreninin Kökeni ve Dağılımı Üzerine Bir Araştırma”, *Folklor Yazıları*, Adam Yay., İstanbul.

Batur, Suat, (1998), *Açıklamalı Örnekli Türk Halk Edebiyatı*, Altın Kitaplar Yay., İstanbul.

Bayat, A. Haydar, (1982), “Türk Folklorunda Akıl Hastalıkları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 110; Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Bayram, M., (1981), “Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatının Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1.

Bayrı, M. Halit, (1937), “Büyüler Hakkında.” *Halkbilgisi Haberleri*, C.6, S.64

Bayrı, M. Halit, (1946), *İstanbul Folkloru*, İstanbul.

Bayrı, M. Halit, (1955), “Nazar ve Nazarlık”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, S. 70, İstanbul.

Birdoğan, N., (1988), “Anadolu Aleviliğinde Kadın Bacılar, Bacıyan-ı Rum”, *Folklor, Halk Bilim Dergisi*, C. 4, S. 36.

Boratav, Pertev Naili, (1965), “Türk Folklorunda Hızır.” *İslam Ansiklopedisi*, C.50.

Boratav, Pertev Naili, (1974), “Türk Efsaneleri”, *Folklor Doğru*, S.35.

Boratav, Pertev Naili, (1984), *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili, (1993), “İstiska Maddesi”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5/2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Buluç, S., (1942), “Şamanizm”, *Türk Amacı*, İstanbul.

Chemielowska, D., (1985), “Enderunlu Osman Vasıf'ın İki Muhammesinde Adı Geçen Batıl İtikat ve İnanışlar”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, (Haz: F. Halıcı), cilt I, Ankara.

Crow, W.B., (2002), *Büyünün, Cadılığın ve Okültizmin Tarihi*, (Çev.: Fulya Yavuz, Dharma Yay., İstanbul.

- Çavdar, C. Ayşenur, (1989), “Türk Halk Hekimliğinde Bağlama”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.
- Çay, Abdulhalûk, (1988), *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Ankara.
- Çıblak, Nilgün, (2002), “İçel’de Yağmur Yağdırma Geleneği”, *Folklor/Edebiyat* C. VIII., S. XXXI
- Çıkman, Zeki, (1977), *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 279, Halk Kitapları:8, Ankara.
- Çınar, Abbas, (2007a), *Akyaka Sözlü Tarihi ve Gökova Havzası Halk Kültürü*, İzmir.
- Çınar, Abbas, (2007b), *Muğla ve Çevresi Sözlü Kültürü ve Toplumsal Değerleri*, Muğla Belediyesi Yayınları:4, Muğla.
- Çobanoğlu, Özkul, (1993), “Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, *Türk Kültürü*, S. 361.
- Çobanoğlu, Özkul, (2003), *Türk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yay., Ankara.
- Ergin, Muharrem, (1964), *Dede Korkut Kitabı*, Ankara.
- Demren, Özlem, (2008), “Halk Hekimliğinde Ocaklar ve Şamanizm”, *Folklor/Edebiyat*, C. 14, S. 56.
- Divitçioğlu, S., (1987), *Kök Türkler*, İstanbul.
- Doğan, D., (1990), *Bütün Yönleri ile Sorgun*, Ankara.
- Eberhard, W., (1942), *Çin’in Şimal Komşuları*, (Ter: Nimet Uluğtuğ), Ankara.
- Elçin, Şükrü, (1965), “Çömçe Gelin”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 187.
- Elçin, Şükrü, (1981), *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara.
- Eliade, Mircea, (1991), *Kutsal ve Dindışı*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara.
- Eliade, Mircea, (1992), *İmgeler ve Simgeler*, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara.
- Eliade, Mircea, (1994), *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev: Ümit Altuğ), İmge Yayınevi, Ankara.
- Eliade, Mircea, (1999), *Şamanizm İlkel Esrime Teknikleri*, (Çev: İsmat Birkan), İmge Kitabevi, Ankara.

Er, Piri, (1996), “Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevî İnanıcındaki İzler”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay.: 224, Ankara.

Eröz, M., (1973), “Türk İçtimai Hayatında Totemizmin İzleri”, *İslam Tetkikleri Mecmuası Togan Armağanı*, İstanbul.

Eröz, M., (1985), “Türk Toplumlarındaki Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 35

Eröz, Mehmet, (1992), *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, İstanbul.

Eröz, M., (1987), “Türk Boylarında Kansıız Kurban Geleneği”, *Doğu Anadolu-Milliyetçilik-Atatürk*, İstanbul.

Eröz, M., (1990), *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Ersoy, Ruhi, (2001), ”Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller” *Milli Folklor Dergisi*, S.53.

Esin, Emel, (1979), *Türk Kozmolojisi*, İstanbul.

Eyüboğlu, İsmet Zeki, (1987), *Anadolu İnançları/Anadolu Mitolojisi/İnanç-Söylenve Bağlatısı*, Geçit Kitabevi, İstanbul.

Feyizli, Tahsin, (1988), *İslam’da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*, İstanbul.

Fıglalı, Ethem Ruhi, (1994), *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, No: 8, Ankara.

Filizok, Rıza, (1991), *Ziya Gökalp’in Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara.

Frazer, James George, (1991), *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri*, 1. Cilt, İstanbul.

Freud, Sigmund, (1989), *Totem ve Tabu*, 2. cilt, (Çev: Niyazi Berkes), Cumhuriyet Yay., (Bski yeri yok.).

Gökalp, Ziya, (1990), *Türk Töresi*, İstanbul.

Gökbel, Ahmet, (1998), *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 158, Ankara.

Gökovalı, Ş., (1990), *Mythologia (Söylence Bilim ve Halk Sönlenceleri)*, İzmir.

Gökyay, O. Şaik, (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.

Gövünç, Nejat, (1990), “Ocaklık Deyimi Hakkında”, *On Birinci Türk Tarih Kongresi*, Ankara.

Gözaydın, Nevzat, (1987), “Dağıstan, İran ve Türkiye’de Yağmur Duasındaki Bazı Ortak Motifler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt, Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Gumilev, Lev Nikolaviç, (1994), *Qadim Türkler*, (Çev: V. Guliyev ve V. Habiboğlu), Bakı.

Gülensoy, T., (1981), “Türk Halk Bilimine Kaynak Olarak Moğolların Gizli Tarihi”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt I.

Güngör, H., (1980), “Gagavuzlarda Kurban Kültü”, *Türk Kültürü*, S. 14.

Güngör, Harun; Argunşah, Mustafa, (1993), *Dünden Bugüne Gagauzlar*, Ankara.

Güngör, Harun; Günay, Ünver, (1997), *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Ocak Yay., Ankara.

Gürgöze, Nurdan, (1996), *Aydın İli Gündüzlü Köyü Yörükleri Hakkında Derleme Çalışması*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisans Tezi, İzmir.

Güzel, A., (1983), *Kaygusuz Abdal’ın Mensur Eserleri*, Ankara.

Güzel, A., (1987), *Dilgüşâ (Kaygusuz Abdal)*, Ankara.

Hafız, N., (1982), “Kosova’da Hıdrellez Adetleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt IV, Ankara.

Işık, Caner, (2008), *Derviş Ruhan Örneğinde Alevi-Bektaşî Dervişlik Geleneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Van.

İbn Haldun, (1986), *Mukaddime*, cilt II, İstanbul.

İnan, Abdülkadir. (1933). “Al Ruhu Hakkında.” *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S 1.

İnan, A., (1954), “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, S. 4.

İnan, A., (1965), “Başkurt Türklerinde Şamanizm Kalıntıları”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 141.

İnan, A., (1966), “Türk Boylarında Dağ, Ağaç ve Pınar Kültü”, *Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara.

İnan, A., (1968), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara.

İnan, A., (1976), *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul.

İnan, A., (1995), *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyal ve Araştırmaları*, 4. bs., TTK Yay., Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim, (1980), *Eski Türk Dini*, Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim, (1987), *Türk Bozkır Kültürü*, Ankara.

Kalafat, Yaşar, (1994), “Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Ata Tanrılarda (Kırk) Motifi”, *Millî Folklor*, Yaz, S. 22.

Kalafat, Yaşar, (1996), *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kalafat, Yaşar, (1998), *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’da Eski Türk Dinî İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kalafat, Yaşar, (1999), *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.

Kalafat, Yaşar, (2000), *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları*, ASAM Yayınları, Ankara.

Kalafat, Yaşar, (2007), *Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X*, Berikan Yay., Ankara.

Kalafat, Yaşar, (2008), “Ağrı Yöresi Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda ‘Su Kültü’”, *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu*, Ağrı.

Kalafat, Yaşar, (2011), *Nübüvvet Tarihi İtibariyle Türklüğün Dini Geçmişi*, Berikan Yay., Ankara.

Kalafat, Yaşar; Bayatlı, Necdet Yaşar, (2011), *Türk Kültürlü Halklarda Alkışlar-Kargışlar*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Kaplan, M., (1985), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar (3) Tip Tahlilleri*, Dergah Yay, İstanbul.

Kılıç, Abdullah, (1996), “İsparta ve Çevresindeki Adak Yerleri ve İlgili İnançlar”, *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II*, Ankara.

Kilisli, Muallim Rıfat, (1940), “Divânı Lügât-it Türk Tercümesi Münasebetiyle”, *Yeni Sabah*, Ankara.

Koşay, Hâmit Zübeyir, (1974), *Etnografya, Dil, Tarih vd. Konularda Makaleler ve İncelemeler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Koz, Sabri, (2007), *Yağmur Duası Kitabı*, Kitabevi Yay., İstanbul.

Köksal, M. Asım, (1981), *İslam Tarihi*, cilt VII, İstanbul.

Köksal, M. Asım, (1990), *Peygamber Tarihi*, cilt II, Ankara.

Köksal, H., (1984), *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 59, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Köksal, H., (1987), “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşayan İnançlar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV.

Köprülü, M. Fuat, (1341), *Türk Tarih-i Dinîsi*, İstanbul.

Köprülü, M. Fuat., (1925), “Eski Türklerde Dini-Sihri Bir Anane Yat veya Yağmur Taşı”, *İstanbul Darü'l-Fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, S. 1.

Köprülü, M. Fuat, (1966), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara.

Köprülü, M. Fuat, (1981), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat (3. Basım), İstanbul.

Köprülü, M. Fuat, (1966), “Türk Edebiyatının Menşei”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara.

Köprülü, M. Fuat, (2005), *Anadolu'da İslâmiyet*, Akçağ Yay., Ankara.

Küçük, A., (1997), *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ocak Yay., Ankara.

Ligeti, Louis, (1970), *Bilinmeyen İç Asya*, tercüme, S.Karatay, İstanbul. *Makalât-ı Hacı Bektaş-i Velî*, Süleymaniye (Lâleli) Kütüphanesi.

Melinkoff, İrene, (1983), *Uyur İdik Uyardılar*, İstanbul.

Morris, B., (2004), *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, (Çev. T.Atay), İmge Yay., Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1982), “Bektaşî Menakıbnâmelerinde Tenasüh İnancı”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, cilt IV, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1983), *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1984), *Türk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar, (1990), *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar, (2000), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul.

Orkun, H. Namık, (1986), *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.

Ögel, B., (1971a), *Türk Mitolojisi*, Cilt 1 Ankara.

Ögel, B., (1971b), *Türk Mitolojisi*, Cilt 2, İstanbul.

Ögel, Bahaeddin, (1978), *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, KB. Yay., Ankara.

Önal, Mehmet Naci, (2003), *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.

Örnek, Sedat V., (1966), *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, (1977), *Türk Halkbilimi*, İş Bankası Yayınları, Ankara.

Örnek, Sedat Veyis, (1995), *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, 3.bs., Gerçek Yay., İstanbul.

Özen, Kutlu, (1992), “Divriği Yöresinde Ocaklara Bağlı Halk Hekimliği”, *Güneyde Kültür*, S. 39.

Özseven, Adil, (1939), “Büyü, Fal ve Rüya Tabirleri.” *Halkbilgisi Haberleri*, C.8, S. 93.

Öztelli, Cahit, (1976), “Eski İnançların Bugünkü İzleri”, *I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara.

Radloff, W., (1986), *Sibirya'dan Seçmeler*, (Çev: Ahmet Temir), Sevinç Matbaası, Ankara.

Roux, Jean-Poul, (1994), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), 2. bs., İşaret Yay., İstanbul.

Roux, Jean-Paul, (1997), “Türk İnancında Tavşan”, *Yabancı Araştırmacılar Gözüyle Alevilik*, (Çev: İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul.

Roux, Jean-Poul, (1999), *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yay., İstanbul.

Santur, Alparslan, (1998), “Eren (Evliya(Mezarları Etrafında Oluşan Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik İnanışların Etnolojik Değerlendirmesi”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara.

Sarıkcıoğlu, Ekrem, (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Sarıkoyuncu, Ali, (1998), “Kütahya Merkez Karaağaç, Kızık, Duva ve Geven Köylerindeki Tekkeler ve Halk İnançları”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri*, Ankara.

Scognamillo, Giovanni; Aslan, Arif, (1999), *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Cinler*, Karizma Yay., İstanbul.

Seyidoğlu, Bilge, (1998), “Kültürel Bir Sembol:Yılan”, *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Ankara.

Seyidov, M., (1988), “Gök, Ak ve Kara Renklerinin Eski İnançlarla Alâkası”, (Çev. O. Yavuz), *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 52.

Sümer, F., (1955), “Eski Türklerde Yağmur ve Kar Yağdırma Adeti”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. IV, S. 44.

Şişman, Bekir, “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, *Milli Folklor*, Yıl:12, Sayı: 46.

Şişman, Bekir, (1996), “İslamiyet Öncesi Türk İnanç ve Ritüellerinin Samsun Yöresindeki İzleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 401.

Tan, Nail, (1974), “Türk Folklorunda Ay Tutulması”, *Türk Kültürü*.

Tan, Nail, (2007), *Gelenek Görenek ve İnançlar, Bayramlar, Belirli Günler, Halk Mutfağı, El Sanatları*, Cilt VI, Ankara.

Tanyu, Hikmet, (1968), “Türklerde Taşla İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi*, Cilt IV, Ankara.

Tanyu, H., (1973), *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara.

Tanyu, H., (1976a), “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Bir Araştırma”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, Cilt IV, Ankara.

Tanyu, H., (1976b), “Türklerde Ateşle İlgili İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Cilt IV, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:21, Ankara.

Tanyu, H., (1985), “Eski Türklerin Dini Totemcilik veya Şamanlık Değildir”, *V. Millî Türkoloji Kongresi*, İstanbul.

Tanyu, H., (1986), *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Boğaziçi Yay., İstanbul.

Tanyu, H., (1987), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 731, Ankara.

TDK Türkçe Sözlük, (2005), Ankara.

Tolunay, Hayrettin, (1956), “Ay Hakkında İnanmalar, İzmir’de V”, *TFA*.

Turan, O., (1971), *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul.

Turan, M., (1969), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul.

Uslu, Şükrü, (2004), “Darende ve Çevresinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, Yıl:16, Sayı: 64.

Uyguç, Arif A., (2008), “Hamurcular (Deccallar)”, *Aydın Tarih ve Kültür Dergisi*, Aydın.

Üçer, M., (1981), “Anadolu Folklorunda Fadime Ana”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Ankara.

Ülken, Hilmi Ziya, (1969), “Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, Ankara.

Ülkütaşır, M. Şakir, (1933), “Cinler ve Periler.” *Halkbilgisi Haberleri*, C.3, S.28.

Ülkütaşır, M. Şakir, (1977), “Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara Üniveristesi Basımevi, Ankara.

Ünal, Mustafa, (2004), “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 16, Niğde.

- Veliyev, K. N., (1996), “Türk Dünya Bakışında Renk”, *Nevruz ve Renkler*, (Haz. S. Tural-E. Kılıç), Ankara.
- Widengren, Geo, (1968), *Les Religions de l'Iran*, Paris.
- Yurtsever, M., (1973), “Hidrellez-Tepşer”, *Emel*, Sayı 77.

C- İNTERNET KAYNAKLARI

www.aydin.gov.tr

www.egev.org/ilraporlari/aydin

EK-1: ORİJİNAL METİN

Görüşme 1⁵³⁸

M.A. (Muazzez AYDINER): Köyde 5 tane tekke (yadır) var. Neden oralar tekke olmuş?

A.Ç. (Avşar ÇIBIK)⁵³⁹: Zamannan gelmiş orda gennini göstermiş, gennini nasıl gösteri biliyon mu? Löküş biliyon mu, löküş yanır böyle löküş. Gece fır fır fır fır fır fır hoop eniyo oraya. O gadar gündüz oluyo ama. Ben gördüm, herkese görükmez o.

M.A.: Kimler görebiliyor?

A.Ç.: Denk gelen görebiliyo. Galbi temiz olan, ağzı temiz olan. Bu bunun yanna gediyo, o onun yanna gediyo, löküş gibim bak havada böyle fır fır fır fır fır. İşte gennini zamanna gösterik burda, burayı türbe yaptırıklar. Orda gösterik gennini, ışığın yandığı yere mezer yapıklar. Ermiş, erişmiş derik biz. Okuyan bi insanın, galbi temiz bi insanın rüyama giriyo. Benim yerimi yapın, benim evim ora diyyo. Amcamın amcasına ermişidi bu köyde. Yağmur yağmazdın, geyerdin kepengi yağmur duası ederdin. Ev ev gezerdin, hayır toplardın, yağmur duası ederdin, şimşir vururdun, ertesi gün şakır şakır yağmur yağardı.

M.A.: Ne zamanlar oluyordu bunlar?

A.Ç.: Eskiden oluyodu, ben çocuğukana, gızıkana. O adam öldü. Bununlan gonusurdum gece. Mehmet Tosun'un dedesinin babası. Arı govanı, yagaç godu yagaç, arıları gelsin de içsin deyi. Onun üryama giriyo. Git diyyo Ali'ye söyle diyyo, beni arıya boğdurdu diyyo, arı govanını önümden almazsa diyyo evini yok ederim diyyo. Adam sabaana çıktı geldi, Alii dedi babama. Babamın evidir hurdaa ev. Ali arı govanını al yatırın önünden, evin yok olacak diyyo. Babam ben diyo her şeyi biliyom diyyo. Her şeyi biliyosan diyyo, ona göre Ali iki gün müddet verdiler diyyo. Babam avrını attı. Bu evi yaptırıyok, evi yaptırmadan bi taata ev yaptık iki oda. Şu evler yoodun o zaman. Oturuyok, evler daha yeni çakıldı da yeni ev yaptırıcayık. Bak böyle söykeniverdi. Geldi o adam. Ben sana demedim mi dedi. Neden söz dutmuyon dedi. Töbeye geldi bobam, aldı ordan arı govanını. Gösteriyo

⁵³⁸ Aydın-Yılmazköy'de 15 Nisan 2010 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵³⁹ Kaynak Kişi 1: Avşar Çıbık, Yılmazköy doğumlu, 58 yaşında, evli, anabacı, ev hanımı, ilkokul mezunu.

gendini, tanıdıyo gendini. Şindilerde bek görünmüyo kimseye. Herkese gendi şeytan olduğu için gendini şeyapmıyo. İnsanlarla muhatap olmuyo hindi bu.

Görüşme 2⁵⁴⁰

M.A. (Muazzez AYDINER): Yatırların ne gibi kerametleri oluyor?

M.C. (Murat CAN)⁵⁴¹: Mucizeleri oluyo. Gece bi ışık eniyo kalkıyo. Mesela bizim burda ister cuması olsun ister Salı, Çarşamba olsun, o mübareğimizdir. Gece gene varır, niyazını eder orda. Özellikle öyle bugün toplanılacak falan yok. Bizim burda bi yatırımımız var, Gaip Sultan Dede deriz ona. Şimdi buna, biz çocukluk zamanımızda yağmur duası yapılırdı. Birisi kepenek geyerdi, çobanların kepeneklerinden. Mesela varırlar bi eve; o evden zeytindir, ekmektir, yemektir alınır; hep beraber toplanılır, başında duası edilir, toplanan şeyler orda yenirdi.

H.D. (Hasan DÜLGER)⁵⁴²: O Gaip Sultan dediğimiz kiş, o Cuma akşamları olur. Mesela Paşayaylası'nda bi yatır daha var, İmam Baba derler onun ismine. Eveli sene cami yapıldı. Bu camide, dediler ki caminin adını Paşayaylası Camisi koyalım. Orda bi de Hacı Efe'miz var bizim. Bir iki senedir marangoz. Onun rüyasına giriyo o mübarek, İmam Baba dediğimiz. Bu cami benim diyo. Ve İmam Baba Paşayaylası Camisi koydular caminin ismini. Yani rüyaya girdiyse, onun mıntıkasında olduğundan. Mesela burda Cuma akşamları genelde birbirlerine gezmeye giderler. Şimdi buradan kalkıyo, ne diyeyim ben sana bir dünyayı, aynı o küre şeklinde bi ateş kalkıyo yeşil-kırmızı. Giderke aydınlık yapar, kalkar gider. Birbirlerine Cuma akşamları ziyarete giderler. Bu Karacaahmet kalkıyo geliyo buraya Gaip Sultan'a iniyo. İmam Baba'ya gidiyo Paşayaylası'na. Bak şurdan öte başında Karacaahmet vardır. Karacaahmet'in yatırını kaldırmaya çok uğraştılar. Yeni dozer geldi kaldıramadı, dozerin paletleri parçalandı.

D.E. (Döne EROĞLU)⁵⁴³: Varallar, sarılıllar, öpeller yatırları. Bi dova edeller. Sağken ben bu mekenime dönersem sana bi goyun adağım olsun deller, bi goyun keseller. Sana bi horuz adağım olsun, deller, horuzunu keseller. Öyle adak adallar.

⁵⁴⁰ Aydın-Yılmazköy'de 20 Nisan 2010 tarihinde Muazzez Aydın tarafından gerçekleştirilmiş olup ses kaydı bulunmamaktadır.

⁵⁴¹ Kaynak Kişi 2: Murat Can, 60, Yılmazköy, çiftçi, ilkokul mezunu

⁵⁴² Kaynak Kişi 3: Hasan Dülger, 52, Yılmazköy, çiftçi, ilkokul mezunu

⁵⁴³ Kaynak Kişi 4: Döne Eroğlu, 86, Yılmazköy, eski anabacı, okuryazar değil.

Üstüne attığımız beze, yeşil atarık, emir derik. Bi emir adağım olsun sana, deller. Çocuğum sağken evime gelise, deller, emir atallar. Adak adallar, adadılar mı oğlu da geldi mi, haa benim adağam yerine geldi, o zaman emir atallar. Üç yüz bin gaib erenler deniyo. O nerde yatıyo görüyonuz mu onları? Gayıba garışmış gitmiş. Horasan piri, hani ya? Şam evliyası, nerde? Bunlar hep evliya. Hep sır oluklar. Görünüyo bazı. Ölmeyik bunlar, bunlar canlı geziyolar dünyada. Uruhları geziyo.

Görüşme 3⁵⁴⁴

M.A. (Muazzez AYDINER): Köyle ilgili bildiğiniz, duyduğunuz bir keramet var mı?

H.Ö. (Hüseyin ÖZDEMİR)⁵⁴⁵: Burda mı? Yok. Tekkelerin var tabi kerameti.

M.A.: Siz görmediniz mi dedelerin ışığını?

H.Ö.: Benim gördüğüm bambaşka bi alem. O zaman ben deliganlıyım, sevdiğim bi kız varıdı, onunla gezmeye gittim, konuşmaya. Onlan konuşurkana biz tee saat 1-2 oldu. Sen git yat, ben de gidiyorum. Çıktık yola biz. Benim geçiceem yol, o zaman bahçelere göçüyo, bahçenin inciri şunu bunu bitti mi bu köye geliyo güz mevsiminde. Orda bi yıkıklık var onu kimse bilmiyo. Ne zamandan o ev yapılmış da yıkılmış kimse bilmiyo. 120 yaşında bi adam vardı orda öldü. O bile dahi bilmiyodu o göçük evi, ne zaman göçmüş. Büyük dut ağacı var orda, yol da tam onun üzerinden geçiyo. Tam oraya dudun dibine geldim, belimde tabanca, tabancasız gezmezdim ya, neyse oraya gelince benim önüme geçtiler. Sakallı sakallı adamlar, götürcez dediler seni. Ben gelip gitmem, şöyledir böyledir, dabancayı çek, ateş et dediler. Çektim tetiği, ateş de gitmiyo, ateş de edemiyom. Dabancanın da hükmü galmadı şimdi benim yanımda. Napıyım? Bizi bindirdiler, nasıl annadıyım size, şöyle bi daire şeklinde. Üç kişiydi onlar. Biri şöförlük yapıyo, araba mı nedir uçak mı bilmiyom ki. Bindirdiler içine. Arı, eşek arısı vardır ya, eşek arısının sesi gibi ses, biz havalandık. Ulen şöyle aşağıya bi baktım, o dut aşağıda galmış. Nere götürüyolar bilmiyom ki. Yalvarıyom ben şöyle olur böyle olur. En nihayet İsm-i

⁵⁴⁴ Aydın-Yılmazköy'de 23 Mayıs 2010 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁴⁵ Kaynak Kişi 5: Hüseyin Özdemir, 83, Yılmazköy, marangoz, ilkokul mezunu.

Azam duası vardır, Kuran'ı zaten onlan bağlar. İsm-i Azam duasını okudum, o zaman bu cahil bunla uğraşılmaz yav dedi içinden bi.

M.A.: İçindekiler insan değil mi?

H.Ö.: İnsan yahu konuşuyoz. Böyle siyah sakallı, beyaz sakallı adamlar. Benim dua o arabayı istop ettirdi. Onların arabası, daire gibi böyle uçuyoz. Bi ışık yanıyo, bi adam onun dümenine bakıyo. Aynı böyle bildiğimiz ışık. Kırmızı renkte ışıklar. Velhasılı ben duayı okuyunca araba çalışmadı. Poff dedi böyle yaz günü tozun içine, böyle toz kaktı. Neyse ordan, siz dedim gitmedikten soona ben gitmeycem. Belki döneller geliller bi daa alıllar beni deye. Bizim araba bağlandı, duanı oku bitir. Duayı okudum bitirdim ben, havalandı kaktı.

M.A.: Neye benziyordu bu araba, tarif eder misiniz?

H.Ö.: Bir buçuk metireden fazla içi. Dairenin olduğu şekline göre oturcak yerleri var. Bi şöför mahalli var, onu göremiyoz ki biz. Önünde o kapalı. O idare ediyö, götürüyö nere gitcesek. Cennet-i Ala'ya götürceklermiş beni. Cahil çocuk yaa dedi, bu bilmez dedi. Gidin dedim. Cehennem olsa gitmiyom, cennet olsa gene gitmiyom sizinle dedim. Onlar gittiler, ışık olarak. Ben ordan yörüdüm. Atlar goşu yapalar, pat pat pat böyle arkamdan bi ses geliyo. Eyvah beni götürcekler galibe dedim. Arkama dönüp de bakmadım. Tam yerin ortasına geldik, o yıkık evin, bahçenin ortasına geldik. Ne olduğunu bilmiyom yav, ayakları köpek ayağı, Allahım yarabbim bu ne yav. En ulan pezevenk dedim, enmiyo. Ben de yürüyom öyle gidiyoz. O bahçeden çıktık gendi bahçemize girdik. Ben gendi bahçemizin, eve yaklaştık gari, benim çardağım ayrı gurulupduru. Çardağın şöyle beş on metire galmadı ya, ulen bizim bi köpek varıdı, eniştemin donunu yırttı, pantulunu paçavra etti, öyle keskin köpek. Tabi benim sesi duyunca şeyaptı bu. Onu görünce hemen garşı geldi ona. Garşı gelince viyk viyk viyk dedi guyruğunu altına aldı. Bizim o kadar keskin köpek sesini kaybetti. Kimse yok ya, hiç kimse yok. Oraya gadar beni geçirmiş o adam. Ama kim bilmiyom ki, kim olduğunu bilmiyom. Ordan geldim yattım. Bobannemize nene derdik. Sabah oldu, nene rüya gibi bişiy gördüm ben dedim. Rüya da değil, gezmeden geliyodum dedim. Dabanca attım, dabanca ateş almadı. Onlar işte erenler ermişler, onlara silah geçer mi yaa. Nenem aman yavrum dedi sen ermişleri görmüşün. Kaave pişirelim şöyle birkaç kişiyi çağıralım içirelim dedi.

Başımdan geçen macera benim bu. Şimdi gençliğimde, gençliğimde oluyo bunlar hep. Şimdilerde hiç birini göremiyom, gelse de gonaşsak, gelmiyolar.

Görüşme 4⁵⁴⁶

M.A. (Muazzez AYDINER): Buralarda yok mudur Aydın'da ocaklar. Mesela kurşun dökerler...

H.Y. (Hesna YABAŞ)⁵⁴⁷: Haa o ayrı. Hasta oldun mu bak sıtma dutar. Birileri vaadır gider oraya sıtma bağlayıveri.

M.A.: Kim bağlar onu?

H.Y.: Onun bir adamı vardır.

Ş.Y. (Şükran YABAŞ)⁵⁴⁸: Ocağından yetişen.

H.Y.: Ondan sonra okurun üç kulhüallah bi Elham okurun, sıtma ondan geçe.

M.A.: Kurşun döken yok mu?

H.Y.: Kurşun döken de vaa, garın bakan da var. Garnın ağrıyo gider o garnına baktırın.

M.A.: Ne yapıyor da geçiyor peki?

H.Y.: Okuyuveriyo.

Ş.Y.: Kurşun da dökerler. O kurşunlar insan oluyo...

H.Y.: Bizim orda ekseriye duz gavururlar.

Ş.Y.: O iri duzu gavururlar.

H.Y.: Kendin hasta oldun mu duz gavururlar, nazar değdi diye.

M.A.: Başka nazar değince ne yapılır peki?

H.Y.: Tuz gavrulur, okunur. Başka bişey yapılmaz.

M.A.: Nazar boncuğu belki kullanılır...

H.Y.: Nazar boncuğu vaadır da o nazar boncuğuna çatladı deniyo bilmem ne deniyo. Bi de doktor deyi bişey bilmezdik biz sonra öğrendik doktoru. Hep öyle yaşlılar yapardı.

M.A.: Hala var mı bakan yaşlılar?

H.Y.: Yok. Şimdi sağlık ocakları var.

⁵⁴⁶ Aydın-Merkez-Kurtuluş Mahallesi'nde 15 Mart 2011 tarihinde yapılan kayıttır.

⁵⁴⁷ Kaynak Kişi 8: Hesna Yabaş, 77, Aydın, ev hanımı, okuryazar.

⁵⁴⁸ Kaynak Kişi 6: Şükran Yabaş, 75, Aydın, ev hanımı, ilkokul mezunu.

Ş.Y.: Hani göbek bakılıyo.

H.Y.: Düşünce ona bakarlar. Çocuğu olmayanlara bakarlar.

M.A.: Senin köyün neresi Hesna Teyze?

H.Y.: Güdüşlü, Koçarlı.

Ş.Y.: Yetişenler çoktu. Benim dayım vardı, berber. Hem berberlik yapardı hem de sarılık keserdi. Ordan çivilerdi, baş ağrısını çivilerdi.

M.A.: Nasıl yapardı onu?

Ş.Y.: Böyle dikeltirdi, buraya üstünden çivi. Duvara yani yaslanırdı. Ordan çivi çakardı...

H.Y.: Ha bi de garnın ağrırdı, o garnın ağrısı mı hamur gonurdu.

Ş.Y.: Benim küçük oğlum, en küçük oğlum hastalandı. Küçük daha, bebek kucağında. Ben ona...

Ş.Y.: Evlendim, iki buçuk sene sonra kızım oldu, biliyosundur. O küçükken kucağında dört aylıkken bi daha hamileymişim bilememdim. Değişik olunca süt bozuyomuş. Ama nasıl oldu biliyo musun bir deri bir kemik... Şeytan değiştirmesi gibi oldu.

M.A.: Şeytan değiştirmesi ne?

Ş.Y.: Şeytan değiştirmiş goya. Kırklyken. Ne bileyim öyle derler eskiden beri. Şeytan değiştirmesi gibi derler. Ondan sonra biz yani demir terazilerin içinde çekirttik. Ondan sonra mezarlığa götür git dediler. Mezarın üstüne goy, dön arkayı git dediler. Gel ağla, ağlayınca git al dediler. Hiç ben götürür gider miyim mezarın üstüne gor muyum? Goymadım onu öyle yapmadım. Sonra dediler, eski ocaktan bi kadın var dediler, şu tarafta. Oriya gittim. Ona ne türlü ilaçlarla böyle yapmış. Her taraf çıplak soydurdu, soydum. Sürdüler her tarafına.

M.A.: Ne ilacıymış o?

Ş.Y.: Valla baharatlı gibi bişeyler, kadın kendi hazırlıyordu. Yaşlı bi kadındı. Ondan sonra üç defa göturdüm ona, öyle yaptı iyi oldu.

M.A.: Tartma işini nasıl yaptınız?

Ş.Y.: Teraziyi koydular demire. Demir hafif geliyordu o ağır geliyordu. Tarta tarta, günde bi tane bi tane demirleri eksilte eksilte tam ettiler. Canım çok değişik şeyler söylediler. Sonra doktora göturdük. Doktor ilaç iğne verdi. Öyle öyle tam yaşına gelince öteki dünyaya geldi oğlan. İkinci. Ordan o da düzeldi. Geçti artık kilo

almaya başladı. En küçük oğlum da hastalandı. Karnına vurgu vurdurun bunun dediler. E nerde vurdurcaz? Hamur yani. Ne yapcaz? Burada Kocagür var. Kocagür’de dediler biri var, hamur yapıyo ona götür. Yayan gittik o zamanlar araba yok. Orda karnını vurdu kadın. Eyer dedi terlerse dedi, uyursa terlerse eve kadar, çocuk düzelcek dedi. Demek ki terlemese ölcek nere gitcekti kim bilir. Biz gelinceye kadar terledi, uyudu, çocuk döndü, iyileşti.

M.A.: Şeytan değiştirmesini hiç duymamıştım daha önce.

Ş.Y.: Şeytan değiştirmesi derlerdi. Öyle hani deri-kemik galanlara. Yani böyle bi değişik, çocukta bi şeylik oluyo ya o zaman.

M.A.: Aydın’da ziyaret yerleri...

Ş.Y.: Var. Karacaahmet Dedesi var. Ondan sonra bi de Çıtlık Dedesi vardı şu tarafta.

M.A.: Çıtlık Dedesi yakın mı buraya?

Ş.Y.: Pek yakın sayılmaz. Şimdi yol geçti, orlar bütün değişti. Kalkmış ordan zaten. Kalkmış, kendi gitmiş. Kendi gidince bi şey olmuyo. Ama bu Karacaahmet Dedesini kaldırıyım demiş, çok üstüne gitmişler, adamı ters çevirmiş ölmüş. Kaldırmak isteyen, dozerciyi. Çok şeydir o dede.

M.A.: Karacaahmet kimdir?

Ş.Y.: Valla Karacaahmet Dedesi diyolar, biz çocukluğumuzdan beri öyle biliyoruz. Mezarlık da orda.

M.A.: Anlatılan olağanüstü bir şey var mı?

Ş.Y.: Valla öyle bi şey... Hatta annemler biz çocukken o dedeye gitmişler. Nenem de varmış. Kalabalık gitmişler komşularla, ziyarete gidiyolar ya dedeye. Ordan ziyaretten çıkmışlar, bi kadın da çıkmış onlarla beraber. Hemen indik birazcık diyo aşağı, yokuştı orası böyle. İnince diyo bir rüzgar bir fırtına, yağ bardağı önümüze döküldü, çarpıldı deyo. Ondan sonra kadına sorduk deyo. Bu dede onu kabul etmedi ama sen ne dedin neden yaptın yani buna. O demiş ki oğlum askere gitmezse bi bardak yağ adağım olsun demiş dedeye. Dede yemek mi bişircek orda naapcak yağı! Ondan sonra demişler aa demişler bunlar neyin yoluna şehit oldular demişler, kabul eder mi hiç demişler. Sen başka bi şey bulamadın mı oğlun askere gitseydi ya demişler. Kadının işte önüne çarpmış.

M.A.: Cezalandırmak için.

Ş.Y.: Evet. Kabul etmemiş.

M.A.: Dilek de dileniyor mu?

Ş.Y.: Evet, dilerler. Başına yeşil yemeni getirirler, örterler. Şu dileğim olsun da şöyle yapıyım deyince. Eskiden mum da yakarlardı ama sonra yasaklandı.

M.A.: Neden?

Ş.Y.: Valla bilmiyorum. Çok günahmış hatta aslında. Yasaklandı sonradan. Şimdi oraya bakan hususi bir kadın var. Oraları temizliyo kireçliyo. Keşke gitsen bi. Bi daha bi dede daha vardı onun yan tarafında, biraz daha ilersinde şöyle yokuşa. Bi şey dedesi diyolardı ama ben unuttum ona ne dedesi deyolardı.

M.A.: Çıtlık Dede nasıl kalkmış gitmiş ben onu anlayamadım.

Ş.Y.: Kalkmış gitmiş kızım. Heralde oralara binalar yapıldı, bozuldu. Yol geçti, bu 14 sokak geçti. O zaman gitmiş yani.

M.A.: Nasıl gitti acaba?

Ş.Y.: Gidiyo, bunlar ermiş insanlar kızım başka yere gider. Telli Dede dedesi vardır, Tellidede mezarlığında. Onun başına böyle ağaca bağlarlardı. Çaput, mendil ne bulusan, tel. Gelin olalım deye bağlarlarmış. Ondan sonra bi dilekleri olunca bağlarlarmış. Olmadan, olsun deye, yahut da dilekleri olunca götürüp bağlıyolardı. Çok yerlerde vardı böyle.

M.A.: Ordaki ağaç duruyor mu acaba hala?

Ş.Y.: Duruyo. O zamanlar Tellidede yapılıyordu. Herkes Pazar günü Tellidede'ye gidiyordu. Kalabalık, o ziyaret ediliyordu. Ama sonradan yasaklandılar.

M.A.: Kapattılar mı?

Ş.Y.: Evet şimdi arefeden arefeye gidiliyo da öyle galabalık gidilmiyo. Goya duyuşumuza göre, mezarın içinde fuhuş yaparkene yakalanmışlar da ondan yasaklanmış Tellidedeler. Eskiden dua adiyolardı geziyorlardı içine dolaşıyolardı. Sonradan yasaklandı. Mesela kimsesiz ölenlere, kemiklerine kuyu vardı böyle üstü örtülü, o kimsesizleri beş sene sonra mezardan çıkarıp kemiklerini oraya atıyolarmış, içine. Arife günlerde de onun üstünü bütün mersin koyuyolar.

M.A.: Neden koyuyorlar mersini?

Ş.Y.: Tabi ölenleri mi akıllarına geliyo, neyse. Zaten mezarları ziyaret edince mersin alıyosun.

M.A.: Yani kutsal bir anlamı var mı?

Ş.Y.: Yok da, Yasin demişler mersin anlanmış. Öyle duydum ben.

M.A.: Bizde ölü taze iken koyulur mersin...

Ş.Y.: Tazeyken çiçek koyarlar. Kadınsa başına yemeni bağlarlar, oyalı yemeni bağlarlar, kadın olduğu belli olsun diye. Başına da bi desti su koyarlar.

M.A.: Su neden konulur?

Ş.Y.: Ne bileyim ben batıl inanç mı, içiyomuş goya. Her gün, üç gün içermiş diye. Batıl inanç mı neyin nesi, kalkıp da ordan su içecek hali yok heralde.

M.A.: Ölünün üstüne bıçak koyulur mu?

Ş.Y.: Bıçak, ne bileyim ben şeytan gelmesin diye mi yaparlarmış, öyle bi şey. Bıçak koyarlar. Mesela ölürken böyle gözleri açık olan insan gurbette bi şeysi varsa bi kardeşi bi çocuğu bi şeysi akrabası varsa üstüne yaprak koyarlar, yeşil yaprak. Ya foturafını goyarlardı, ondan sonra can verirmiş.

A.Y. (Azize YABAŞ)⁵⁴⁹: Şişmesin diye koyulur bıçak. Bi de annemler sarılık olduğu zaman, senin dayın zaten berber değilmiş mi anne...

Ş.Y.: Yani Pazar günleri oldu mu dayımın, aynı doktorlarda nasıl sıra oluyo sıra bekleniyo, öyle olurdu. Kiminin sarılık keserdi, kiminin dişini çekerdi, kiminin başına çivi çakardı.

M.A.: Baş ağrısı için mi çakılırdı?

Ş.Y.: Baş ağrısı içinmiş, okuması varmış okurdu. Annem de kül tutardı yarım baş ağrısına.

M.A.: Onun elinden geçiyor değil mi?

Ş.Y.: Tabii o almış yani annesinden el almış. Ocaktan şey almış. Annem yarım baş ağrısına kül tutardı, karın bakardı, çocuğu olmayanlara bakardı.

M.A.: Çocuğu olmayana ne yapardı?

Ş.Y.: Böyle kasıklarını çekerdi, garnını vurgu vururdu. Bak bu bizim teyzemin gelinini aldık çocuğu olmadı bi zaman. Annem ona vurgular vurdu pişirdi, guru üzümlele, sirkelerle, baharatlarla onun karnını yumşattı, yağladı karnını, çocuğu oldu iki tane. Ama biz annem gibi olmadık.

M.A.: Siz el alsaydınız iyiymiş.

Ş.Y.: İyiymiş ama bilmiyorum ben okuyyom sadece okuyuver deyolar. Torunum var, Sevcan, kim okursa okusun illa anneannem okuyunca ben yenileyiyom deyo, değişiyom deyo. Keşke annemden alsaymışım deyom ben annem böyle burayı

⁵⁴⁹ Kaynak Kişi 7: Azize Yabaş, 53, Muş (40 yıldır Aydın'da yaşıyor), ev hanımı, ilkokul mezunu.

jiletlen kazırdı, şeye vurgu vurardı sarılıklara sarılık olunca. Bi de dilinin altından kanatırdı. Dayım dilinin altından keserdi, usturası vardı, keserdi, kan akıttırırdı yere. Eşim de bel çekerdi. Beli tutulan, kasılanlar oluyo ya. Ona böyle kucağına yatırırđı, çarşafı böyle hazırlardı, bir de ayağının üstüne oturdu, saydırırken bi çekerdi küt yerine geçerdi kakar giderdi. Öyleydi. (hem üzgün hem şaşkın): Hiç birinden almamışız yaa ne biçim şey. Hele annemin kül tutmasından filan alsam çok iyiymiş yaa. Duası vardı, okuyodu ama ne okuyodu hiç sormadım ben. O kül, ağrıyan yerler kül böyle yanından göçerdi. O göçtükçe üç sefer onu tekrar dondururdu böyle düpdüz yapardı, tekrar yapardı gene göçerdi. Üç sefer yapardı bi şey galmazdı.

Görüşme 5⁵⁵⁰

M.A. (Muazzez AYDINER): Köyde yaşamışlığınız var mı?

Y.U. (Yaşar UYAR)⁵⁵¹: Ben köyde yaşamışım, köy yaşamını hala çok iyi sürdürürüm.

M.A.: Köylülerin inançlarını da bilirsiniz öyleyse.

Y.U.: Yaklaşık. Çok bildiğimi söyleyemem ama –zaten çok bildim diyen hiçbir şey bilmez- sorduklarınızı bildiklerim varsa anlatırım.

M.A.: Ziyaret yerleri ile ilgili biraz konuşalım.

Y.U.: Şimdi ziyaret yerleri, bu yörede evliyalar var. Erenler, evliyalar diye geçer. Mesela Aydın'ın içerisinde Karcı Ahmet Efendi (efe) var. Efe, efendi kökünden türemiştir. Bazıları Efes'ten, eski Rumca'dan falan geldiğini iddia etmeye kalkarsa onlar safsatadır tabi. Efendilik, büyük bir ünvardır Osmanlı döneminde.

M.A.: Karcı Ahmet Efendi'nin ziyaret yeri nerde?

Y.U.: Hemen şu Doğu Gazi Bulvarı'nda sosyal konutların orda. Orda yeni bir cami yapıldı. Onun önünde, avlusunda.

M.A.: Karcı Ahmet ile Karaca Ahmet aynı kişi mi?

Y.U.: Karaca Ahmet yazmışlar, ben uyardım. Ama hala değişmedi. Esası Karcı Ahmet.

⁵⁵⁰ Aydın-Merkez-Ramazanpaşa Mahallesi'nde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁵¹ Kaynak Kişi 9: Yaşar Uyar, 53, Yenipazar-Çavdar, öğretmen-araştırmacı-şair, üniversite mezunu. Yaşar Uyar Aydın aşıklarından olup Aydın Aşıklar ve Ozanlar Derneği'nin kurucusu ve başkanıdır. Mahlası Efe Fani'dir.

M.A: Kimdir Karcı Ahmet?

Y.U.: Karcı Ahmet Aydın yerlisi. Oralar mezarlıktı eskiden. Orda türbesi, tekkesi var. Kendisi büyük bir evliya, keramet ehlidir. Keramet ehli olan birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bu mezarlar taşınmasına rağmen o yanındakiler, kendi mezarı o tekkenin orda kalmıştır. Taşıyanlar, taşıyamadıklarını, dokunamadıklarını söylemişlerdir. Öyle bir rivayet vardır. Dokunamamışlar. Mesela dozer girmek istesin böyle küreği kırılır, yaparsın bi daha yüklenirsin bi daha kırılır, haa tamam derler. Hak dostları böyle nazlılardır yani, elletmeyebilirler. Böyle bir rivayet var. Bunun için kaldırılmadığı söylenir. Hatta mezarın üstündeki duvarında eski tekkenin duvarının orijinal şekli vardır orda. Küçük bi duvar içinde delik falan. Karcı Ahmet. Onun biraz daha batı tarafında, o aşevinin arkasında Çimen Dede var. Bu, buraya askerlik amacıyla gelmiş, aslen Karadeniz taraflarından olduğu ama burada kaldığı, burada okuduğu, ilim öğrendiği söylenir. Ama Karcı Ahmet Efe buralı.

Görüşme 6⁵⁵²

Y.U. (Yaşar UYAR)⁵⁵³: Şu Dükkanönü Camii'sinin önünde camiye yapanlar, ailesine ait mezarlar varmış eskiden. Şimdi orda bi tane mezar var. Başlığı alınmış bi mezar taşını bi yere dikmişler, orda rasgele bi mezar gibi duruyor.

M.A. (Muazzez AYDINER): Ziyaret yeri olarak da görülüyor mu orası?

Y.U: Herkes bilmez. Bunların manalarını bilenler gelir tek tük. Bunun adı da Hacet Baba'dır. Benim özel araştırmalarım bunlar. Artı, şurda Alihan Baba Türbesi vardır. Aydın'a ilk defa Selçuklu döneminde gelenler orda birçok mezar vardır ailesine ait, erenlerine ait. Bu bölgeye gelip yerleşip İslam'ı buralarda yayan ilim ehli büyük evliya, aynı zamanda bu evliyalar önderdir. Peşinde obası, askerleriyle beraber gelirler, ilim irfanı yayarlar. Hemen bi tekke yaparlar, aşevi yapar, han yapar, çeşme, saray yapar, insanları yedirir, içirir, vakfiyeler, hayır hasenat... Yani "ben" dememişler. Alihan Baba, daha önceki belediyeler restore etmişti. Artı Telli Dede var, Çıtlık Baba var. Telli Dede, Tellidede Mezarlığı'nda şu an. Çıtlık Baba

⁵⁵² Aydın-Merkez-Ramazanpaşa Mahallesi'nde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁵³ Kaynak Kişi 9: Yaşar Uyar, 53, Yenipazar-Çavdar, öğretmen-araştırmacı-şair, üniversite mezunu. Yaşar Uyar Aydın aşıklarından olup Aydın Aşıklar ve Ozanlar Derneği'nin kurucusu ve başkanıdır. Mahlası Efe Fani'dir.

Bulvar'daydı. Adnan Menderes Bulvarı'nın batı tarafında evlerin arasındaydı. Çok büyük bir menengiç, çıtlık ağacı vardı. Ben ortaokul yıllarında gördüm o mezarı. Sonra o mezarı ordan taşıdılar, her taraf bina oldu. Aldılar, Telli Dede'nin yanına koydular. İkisi de aynı yerde şu anda. Mezar oraya taşındı.

M.A.: Bunun taşınmasına nasıl izin vermiş?

Y.U.: Bilmiyorum. Ben ortaokul döneminde bir defa ziyaret etmiştim, orda evlerin arasındaydı. Tabi o günden bu yana bin defa değişti Aydın. Bi külliye şeklinde olmadığı için, mezar olduğu için, orayı bina yapacaklar, köşeyi dönecekler ya, mezarı bile söküp atıyorlar işte. Bu mezarlıkları buradan taşıdılar. Telli Dede Mezarlığı'na taşıdılar, şehrin dışına. Paşayaylası'nda zirvede, Aydın'ın en önemli yeri, İmam Baba var. Ondan sonra Koçarlı Dedeköy'de (Bilal Dede) var. Sultanhisar'ın üzerinde Yaren Baba var. Köşk-Karatepe köyünde Tümen Dede var, dokuz yüz askeriyle buralara gelen Selçuklu erenlerinden birisi. O mıntıkanın adına bile "Dömen" derler. Tabi şehitlikler var. Nazilli'de var birçok. Mesela efe bir evliya var. Efe o Rum(?) mıntıkasında yeri göğü titreten, idare eden, tekke açan, aşevleri, çeşmeler yaptırıp halka ilmi öğreten, evliyalık derecesine ulaşan... Karacasu'da Süleyman Rüşdî Hazretleri var. Efedir bu. Mesela Nazilli'de Muhammet Zühdi Hazretleri onun hocasıdır, kitapları vardır çok ünlü. Sinan Dede vardır Nazilli'de, o da çok büyüklerdendir. Madran dağında Madran Baba vardır karşıda. Yenipazar'da Kesikbaş Türbesi vardır. Buharkent'te Kız Erenler vardır. Ondan sonra Sultan Sarı Baba vardır Buharkent'te. Uzun Hayrettin ve Esmâ Hatunlar vardır. Hatta Esmâ Hatun'un hikayesini ben derledim, besteledim. Daha var bunun gibi işte çok. Buralar ziyaretgahtır.

M.A.: Ne amaçla halk buraları ziyaret eder?

Y.U.: Bunlar evliya olduğu için ziyaret ederler. Ama çelişkileri göreceksiniz, hurafe dediğimiz şeyler vardır İslam'da. Mesela Karcı Ahmet'e gidersek görürüz. İp bağlamış oraya, ev yazmış kağıda bağlamış oraya, peçeteler bağlamış, mum dikmiş. Mesela eskiden Telli Dede'ye mum yakılıyordu, adet. Kim para yapıştıınca para durursa dileğin kabul oluyomuş, saçmalık! Kısmet arıyo kızına, hayırlı bi kısmet. Orda dua ediyö. Karcı Ahmet Türbesi'ne gittin, oğlum askerden gelecek hayırlı bi iş... Kimden istedin? Dededen. İyi halt ettin! O dededen mi istenir, Allah'tan istenir. Haa dedenin hatrı için Yarabbi senden istiyom de, onda bi mahsur yok. Çünkü onlar

hatırlı insanlar. Şehitler, gaziler, evliyalar değerli insanlar, Allah'ın yanında değerli. Bunu söyleyen Allah. Ben onları kıramam diyo, dostumun dostu benim de dostumdur diyo. Onların hatırı olduğundan, e ben günahkar bi gulum, günah paçamdan akıyo. Elimi açıp dua etsem belki kabul etcek belki etmicek. Dideyim bi Yasin okuyayım, Allah'ım onun hatırı için kabul et diyeyim. Orda bi dua edeyim, bu doğru bi şey. Ama halk diyor ki, ben orda bi dua ettim kabul oldu. Noldu, gızım goca buldu, mesela. O vatandaş anlıyo ki dedeye dua ettim. İyimser bi rakamla gidenlerin yüzde ellisi böyle. Bu bilgileri nasıl elde ettim? 1. akıl, mantık ve deney, 2. rivayet, sağlıklı sağlıksız, ağızdan aktarım, bire bir, bi de ilahi kaynaktan bilgi.

Görüşme 7⁵⁵⁴

Y.U. (Yaşar UYAR)⁵⁵⁵: Kimisi sevap için burada, kimisi maddi kaygılarla. Çocuğum doğuya askere gitti, dua ettim Allah onu korusun. Zengin olmak istiyom, bunun gibi. Hayaller var, buraya ait ve ya öbür tarafa ait.

M.A. (Muazzez AYDINER): Nazar nedir?

Y.U.: Nazar bakmak demektir. İki türlü bakış vardır. Bi imrenerek bakmak, bi de haset ile bakmak.

M.A.: Hangisinden nazar değer?

Y.U.: Haset ile baktığın zaman. Haset insanların bakışı kötü elektrik enerjileri, dalgaları gönderir.

M.A.: Kanı aktı derler.

Y.U.: Kötü baktı anlamındadır o. Bunun ilmî derinliğini bilemiyorum, hafif çakır gözlerde daha çok olduğu, bi bakıştaki enerjinin daha yoğun enerjiyi gönderebildiği söyleniyor. Bazı kişilerde çok bariz bi şekilde hissedildiği, hatta bi hayvana şöyle hasetle baksa hayvan küldür paldır yere düştüğü, debelenip öldüğü, öldürüyo yani. Çocuğa baksa gülüpduran çocuk ağlıyo, hasta oluyo, doktorlara götürüyorsunuz, ölümden dönüyo. Bir hadiste diyor ki, yanındaki sahabelere mezarları gösteriyor, şu mezarlarda yatanların yüzde yetmişi, ümmetimin yüzde yetmişi nazardan dolayı

⁵⁵⁴ Aydın-Merkez-Ramazanpaşa Mahallesi'nde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁵⁵ Kaynak Kişi 9: Yaşar Uyar, 53, Yenipazar-Çavdar, öğretmen-araştırmacı-şair, üniversite mezunu. Yaşar Uyar Aydın aşıklarından olup Aydın Aşıklar ve Ozanlar Derneği'nin kurucusu ve başkanıdır. Mahlası Efe Fani'dir.

ölmüştür diyo. Anne babanın dahi kendi çocuğuna nazarı dokunur. Kıskanıyor çünkü. Bunun etkili olmaması için “Maşallah” demeli.

M.A.: Çakır gözlü insanların nazarının daha etkili olduğunu söylediniz. Bunun nazar boncuğunun rengi ile bir ilgisi var mı?

Y.U.: O eski Türk inanışlarından kalıntı kalmış. Mavi boncuk takmak, nazar boncuğu takmak dinsel ve bilimsel anlamda doğru değildir ama kabul görmüştür. Bunun paratoner gibi o negatif enerjiyi kendine çektiğine inanmışlar, öyle bi inanç var.

İ.A. (İsmail ABALI)⁵⁵⁶: Hocam, bu gara çıtlık ağacına nazar geçmiyo deniliyo. Bu her yerde kanıtlanıpduru. Bu gara çıtlık hakkında herhangi bir bilgi var mı?

Y.U.: Yok, onu ben hiç duymadım.

İ.A.: Şimdi bizim büyük dedemiz, yaşanan bi örnek yani, kendi malının içine dahi çıkamıyomuş. Gözü o kadar keskin, nazarı o kadar keskin, baktığını öldürüyo. Zeytini sarmışlar deve katarı, on beş-yirmi tane deveyi. Devenin de sahibi Hacı amca söyle bakalım diyo, bu devenin hangisini diyo yıkabilcen mi diyo. Önden giden ikinci maya ne güzel mayadır diyo, deve yükünnen çöküyo kalkıyo. Yani yıkıyo, kalkıyo deve. Hacı amca noldu diyo, bi şey olmadı deveye diyo. Onun havut ağaçları diyo gara çıtlıktan diyo. Hakkaten de o devenin havut ağaçları gara çıtlıktanmış. Peynir, garacotlu peynir böyle basılmış toprak küplere, ona bi söylüyo, küp parça parça parça inmiş böyle yere, peynir basılı galmış olduğu yerde. Toprak küp unufak olmuş. Bizim akrabamızda bu yaşandı yani.

İ.A.: Nazar için iki ayet vardır. Felak ve Nas sureleri.

Y.U.: Sadece nazar değil, nazar, sihir, büyü hepsine.

M.A.: Peki büyü nedir?

Y.U.: Allah'ın haram kıldığı bir ilimdir, şeytanın ilmidir. Cinlerin de Müslümanı kafiri var. Şeytan olan cinler bu ilmi biliyo. Onlarla irtibate geçenler, Kuran'ı tuvalete atarak, başının altına koyarak, üstüne yatarak, kötü şeylerle kötü tılsımlar yaptıkları bilinen bi gerçek. Nas ve Felak sureleri bunlara kalkandır. Peygambere bile büyü yapılmıştır ve tutmuştur. Kötü insanlar büyü yaparlar ve tutar ama onların ahreti mahvolmuştur. Onu yapan ve yaptıran lanetlenmiştir.

M.A.: Fal da bakılıyor. Gelecekte haberdar olunabilir mi?

⁵⁵⁶ Kaynak Kişi 10: İsmail Abalı, 52, Çine-Bedirler, emekli memur, ilkokul mezunu.

Y.U.: Gelecekte hiç kimse haber veremez. O kafir cinlerle irtibat kuranlar olan şeylerden haber alabilirler. Mesela kafir cinleri emri altına alanlar var. Ayetler okuyolar, mesela senin altınların çalınmış, tamam diyo bana bi milyar getir ben bulurum. Getiriyosun. Kafir cinleri sıkıştırıyo, o cin onun emrinde olduğu için yapmazsa çatlar ölür. Ona birisinin kıyafetinde gözüküyo. Bakıyo, dönüyo sahibine diyo ki işte orta boyda, sarı saçlı, şöyle bi bayan. Tahmin etmiştim zaten, bizim komşu, bildi! Yok öyle bi şey. Çünkü o cin sıkıştırıldığı için sana öyle bi kılıkta görünüyo, doğru ve ya yanlış bi şey atıyo gurtuluyo. Uyduruyo, şekle girer onlar.

M.A.: Muska nedir? Ne işe yarar?

Y.U.: Peygamberimizin zamanında hastaneler yoktu. Baş ağrıyan efendimize geliyodu, hayvanı gaybolan ona geliyodu, gocasıyla gavra eden ona geliyodu... Peygamber de açıktan dua ediyodu: Allah'ım şifa ver. O da not etmiş. Peygamber benim şu hastalığımın dolayısıyla Felak suresini okumuştum ben iyi olmuşum. Bilmeyene yazıveriyodu muska, bi de bunu su geçirmiycek şekilde, bunla tuvalete muvalete girersen vebal sahibi olmayasın diye, Kuranla tuvalete girilmez, suda kalsa bile su geçirmiycek şekilde bi muhafaza içinde olması lazım. Bunu mumluyo işte muşambayla kapatıyo, onu boynunda taşıyo okumayı bilmediği için. Ayetlerle tedavi İslam'da doğrudur, geçerlidir. Alimin biri baş ağrıyan birine Fatih suresini okumuş, yüz tanesinden seksen tanesi iyi olmuş. Onu not ediyodu. Bunlar bi nevi yorumdur. Mesela rüya yorumu. Rüya yüz kişi su görmüş, akar su görmüş bulanık değil, duru su görmüş, rüyası hayırla sonuçlanmış. Yüz rüyadan doksanı böyle çıkmış. Kim rüyada duru su görürse rüya hayırla sonuçlanır, yorum.

İ.A.: Esas dedelerimiz Yörük. Canlı mal içinde yaşayan. Bu anlattığım büyük dedemiz, gendi malının içine dahi çıkamıyomuş. Baktığını olduğu yerde bırakıyomuş, öldürüyomuş. Haberi yoğukana dışarı çıkıveriyodu, buzağı böyle bahar günü oynayıpdurdu. Hanım diyo şu buzağı bizim mi, demesine galmıyo buzağı sıçraya sıçraya olduğu yerde galmış. O kadar nazarı keskinmiş yani. Aynı onun gibi bi bayan daha vardı, halamız oluyodu, o da aynıymış ama onun kadar tesirli değilmiş o. Belki de bi genetik var yani. Garaçtlık olmasa deve ölüyomuş. Onun şu kadar bi parçasını keserler, ufak çocuklara, evlere nazar boncuğu gibi dakarlar. Ben iki tane çocuk büyüttüm, iki tane çocuğun üstünde büyüyünceye kadar galdı. Mesela

benim evimde şu anda var. Aynı nohut büyüklüğünde siyah siyah üzümü olur onun, aynı garağaca benzer. Aydın’da ben üç-dört yerde gördüm.

Görüşme 8⁵⁵⁷

M.A.: Yağmur duasına gelirsek...

Y.U.: Yağmur duasında bilhassa küçük çocukların gitmesini isterler. Orda yemekler yapılır, lokmalar dökülür, ziyafetler verilir, şekerler dağıtılır, lokumlar dağıtılır. Orda o yörenin alim kişisi dua eder, eller böyle yapılır (burada ellerini parmaklarını yere bakacak şekilde tutuyor) yağmur yağsın anlamında, amin derler. Kalabalık olması, günahsız çocukların olması önemli.

M.A.: Nerde yapıyor bu dua?

Y.U.: Mesela bir şehit mezarı başında, bir evliya mezarı başında, bir türbe mezarı başında olabilir. Bunun yanında, bunlarla ilgisi olmıyan, genelde ilkbahar mevsimine doğru olur, kıra, kırlar çok caziptir o dönemde, yapılır. Kadın, erkek, çocuklar hepsi olur.

M.A.: Kıyafetler nasıl olurdu?

Y.U.: Ayrı bi kıyafet yok. Ha şöyle, bizim köylerde eskiden çocukları bir araya getirirlerdi. Bi bayrak yaparlar, köyün bütün çocukları toplanırız evlere gideriz. Evlerde bize hediyeler verirler. Çocuklar sevindirilir, üzerlerine su serpilir, karşıya doğru.

M.A.: Su serpme niçin?

Y.U.: Yağmur yağsın diye. Yağmur yağsın diye tekerleme gibi bişeyler söylenirdi. Benim çocukluğumda yapılırdı bunlar. Şimdilerde çok şeyler yok oldu.

M.A.: Yağmur duası artık yapılmıyor sanırım.

Y.U.: Yapılmıyo değil, yapılıyo. Kuraklık oldu mu yapılıyo. Hatta bu camilerden de yapılıyo. Cuma vaazından sonra hoca yağmur duası yapabiliyo.

M.A.: Burası kimin türbesi?

Y.U.: (Alihan Baba’nın) kendi içerde. Aileden olanların mezarları, müritlerinin mezarları burada. Burası restore edilirken bunları toplamışlar, biçoğu içerde yığılmıştı bunların, haraptı. Restore edildiğinde çıkarıldı, temizlendi, buralara

⁵⁵⁷ Aydın-Merkez-Ramazanpaşa Mahallesi ve Alihan Baba Türbesi’nde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

kondur. Kimilerinin başlıkları çalınmış. Yani dibek yerine, af edersin kullananlar, alıp satanlar bile var. Bunları buraya koymuşlar. Genelde çoğunun tarih yazıları ön kısmındadır. Bu mezar taşlarından bunların kadın mı, erkek mi, ilim erbabı mı, müderris mi her şeyi anlaşılıyordu. Şimdi yok. Görüyorsunuz kitabesi bile alınmış. Hastalık. Önceleri daha kötüydü. Kimsesizler kalıyordu, esrarkeşler. Belediye hiç olmazsa restore etti. Ondan sonra Alihan Baba Camisi yapıldı, dernek kuruldu. Aydın'daki çarşı, kervansaray, hamam hepsi buradaydı. İki defa işgal yaşadı Aydın. Birinci işgalde yüzde ellisi, ikinci işgalde kalan yüzde ellisi yakıldı. Tarihi bina yok. Çat pat ayakta galanlar restore ediliyo.

Görüşme 9⁵⁵⁸

M.A. (Muazzez AYDINER): Bu mezarlar nedir?

Y.U. (Yaşar UYAR): Bunlar Karcı Ahmet Efendi'nin öğrencileri olduğu söyleniyo. Ama doğru ama yanlış. Bunlar alınmamış, kalmış bu mezarlar. Bu medresenin olduğu sınırlar içinde olduğu için heralde almadılar. Şurda var bi tane, çocuk mezarı var. Mezar taşı sökülmiş. Kurşun-demir üzerine oturtulan taş olması lazım. Mesela şurası, onun medresesinin orijinal duvarlarından bi parça. Şimdi mum yakmayı daha yakından görcez. Bualara püsküller oluyo gelen giden temizliyo, alıyoruz, koparıyoruz, atıyoruz. Şu anda pek gözükmüyo.

M.A.: Her evliyanın mezarının başında bir ağaç görülüyor.

Y.U.: Evet, bu genellikle vardır. Menengiç ağacı bu. Karcı Ahmet Efendi olması lazım bunun adı. Ben, o dediğim evliya zat var ya, Ayşe idi adı, ben onun manevi evladıyım. O da benim manevi annem, sırdaşıdır. Onu buralara getirdim. Evliyaların makamları var tasavvufta. Kimisi mesela naz makamındadır. Naz makamındaki bir evliya dua eder kabul olur. Hasta olursun, bi dua eder, geçer. İster, Allah verir naz makamında. İki, keşf ül gubûr makamı vardır. Gubur, kabirlerin çoğulu. Keşfül gubur, kabirlerin keşfi makamında olan insan, o makama ulaşan bir evliyayı, hiç tanımadığın bir mezara götür, senin bildiğin onun bilmediği bi yer, götür, ordaki kişiyle manevi anlamda rabıtaya geçer, onu ayağa kaldırır, onu görür, görüşür, resmini sana çiziverir. Kadın olsun, erkek olsun, deden olsun senin deden,

⁵⁵⁸ Aydın-Merkez-Ramazanpaşa Mahallesi ve Karacaahmet Türbesi'nde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

gaziye, yaralıysa kaç yerinden yarası var her şeyi söyler. Bu makamda olma şartıyla. Herkes evliya olabilir, bu makamda olmaz. Bu kadın bu makamdaydı. Ben kendim tabi bi araştırmacıyım. Bunları araştırdım, uzun yıllardır inceliyorum, tespitlerim var. Niye Karcı Ahmet Efe? Kendisiyle görüştü burada, buldum getirdim görüştü o, Karcı Ahmet Efeyle o anamız, keşif makamındaki insan. Kendisinden bizzat o bilgiyi aldı. Ben ondan bu bilgileri aldım naklettim. Şimdi bu, mantık açısından da bunu ispatlamamız lazım. Öyle ya herkes keşif ehline inancak değil ya bunu ispatlamamız lazım. O da bize düşüyor. Tabi onun tespitini de ben yaptım. Eskiden benim köyümde, benim anne ve baba dedem köyün eşrafı, kurucularıdır. Madran Yaylası'nda kar kuyuları olur. Yazın, bu Paşayaylası'nda kar kuyuları vardır, karşı dağda vardır. Bu kuyulara kar, yazdan depolanır. Bunun üzeri gübreyle örtülür, hayvan gübresi, bu onu korur. Yaz ayları geldiği zaman bu bölgede oğlak tandırı çok meşhurdur, kuyu tandırı. Halk kuyu tandırını köyden şehre pazara indiği zaman kuyu tandırını yer veya helvasını yer, arkasından kar helvasını yer. Vişne şuruplu kar helvası bardaklarda gider. Bu, buraya yönelik bi kültüredir. Toroslar'da bunu rendelerle öyle yaparlar. O zamanlar en makbul hayır, kar hayrıydı. O gelen karlar tepsilere konur, testereyi alırız, hart hart hart hart testereyle keseriz. Kalıp şeklinde, yani böyle kocaman kocaman kesilir, tepsilere konur, bütün komşulara köylere dağıtılır. Kar hayrı en makbul hayırdır. Bi de vişne şurubu varsa evde veya pekmez, kar helvası yapılır ve dağıtılır. Bu da medresesinde öğrencilere, medreseler eskiden yolculara, yani ilden ile gidenlere, kervanlarla gelenlere, kervansaray yoksa tekke nerde var, oraya gider, orda çorba kaynıyodur, orda bedava yer içer kalır bir iki gün, yoluna devam eder. Bu da tekkesinde, Paşayaylasında İmam Baba'nın da akrabası olduğu söylenir, kar getiriyor ve medresesinde kar hayrı yapıyor. Aydın çok sıcak yazın. Bu tespiti benden başka hiç kimse bilmez. Onun için Karcı Ahmet Efe.

M.A.: Burası Zafer Mahallesi, Sosyal Konutlar'ın üstü.

Y.U.: Burada mezar taşı mı vardı bilmiyorum, örtüler, görüyorsunuz orda da var. Bazıları dua ederken iyilik olsun diye bunları satın alıyo getiriyö, üstüne koyuyolar.

M.A.: Dileği gerçekleştirenler mi getiriyor?

Y.U.: Gerçekleşen veya gerçekleşmesini isteyen ona bi iyilik yapıyım, oraya bi hizmetim olsun, çünkü evliyalar, şehitler, okursun, hediye edersin onun altında

galmazlar diyo. Onların yardımlarını görürsün diyo. Bu gerçek bi şey. Ondan dolayı işte yapanlar var. Gördüğün gibi hurafe kısımlarından birisi. Burayı delik bırakmışlar, elini sokuyo ordan güya toprak alıyo falan dilek tutuyo, saçma tarafları bunlar. Buna ne gerek var, buraya şimdi bi yılan gelse çöreklense, gelse elini soksa ısırsa ne olacak? Toprak bulamazsa elini sokup dilek diliyo. Gördüğün gibi burası medresenin ocağı olduğu söyleniyo. İşte burada mum yakmaya devam ediyolar gördüğün gibi. İşte renkli mumlar beyaz mumlar getiriyomuş bazıları. Etraf berbat. Birisi çiçek getirmiş koymuş. Cuma günleri burada bazen gelip hayır yapanlar oluyo. Lokma döküyo kadınlar, gelen giden cemaate dağıtılır. Bunun alt tarafı mezarlıktı, Aydın'ın en büyük mezarlığı. Halk Karaca Ahmet Mezarlığı diyo. Karaca Ahmet İstanbul'daki Karaca Ahmet'in burası makam mezarıymış falan diye uyduruk şeyler oluyo.

Görüşme 10⁵⁵⁹

Görüşme 11⁵⁶⁰

N.A (Nuri AKTAKKA)⁵⁶¹: Her yerin bir geleneği var. Aydın'ın da böyle yaren gecesi oturması var deyince başkanım, gelmek istedim. Çünkü bu gelenek ve göreneklerimiz bizim kültürümüzün aktarılması içindir. Şimdi günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birtakım hayat tarzlarında değişiklikler oldu. Teknoloji güzel bir şey. Bizim hayat tarzımızla ilgili konulara hizmet etse daha çok güzel. Ama bunun çok değişik kulanı yönleri var. Eğitimde masalın yeri, eğitimde maninin yeri, yani biz niceler böyle bir araya geldiğimizde televizyon yokken, birisi hayatta tecrübelerini anlatırdı. Birisi masal bile anlatsa o masalda eğitim unsurları vardı. Bununla beraber ders vardı. Bu dersler kalktı. Yaren gecesinde ya yapılır, ne konuşulur? Böyle bir gelenek yaşatılırsa belki de kültürümüzle yaşayan, hayat tarzımızı geliştiren insanlar olmamız gerekiyor.

⁵⁵⁹ Çıtlık Baba ve Telli Dede yatırlarında 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁶⁰ Aydın Yörük Ali Efe Kültür Derneğinin düzenlediği yaren gecesinde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁶¹ Kaynak Kişi 11: Nuri Aktakka, Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürü, Bozdoğan-Olukbaşı, üniversite mezunu.

Görüşme 12⁵⁶²

İ.A. (İsmail ABALI)⁵⁶³: Yörüklerin canlı hayvanlarına, mesela keçi, koyun, inek, bi bereket olursa, ölüm falan olmazsa o gelin o Yörük aşiretine uğurlu gelir. Kız nişanlandımı kabağın içine tuz gonur. O tuz bitene kadar, altı ayda biter, bi senede biter, iki senede biter. O tuz bitene kadar eğer o yörüğün malında bi zayi olmazsa bil ki o gelin o yörüğe uğurlu gelir. Bizde öyleydi. Tabi sonura sonura bunlar galktı. Mesela bizde kız istemeye gittiğin zaman as asalet sorulurdu. Filan kişinin ne güzel kızı var, namuslu, bunu alalım, isteyelim. Aynı şekilde oğlan için. Bizde söylenirdi, tabi burlarda pek söylenmiyo da, kadının saçlısı zeytinin taşlısı. Garıyı kızdan, zeytini kuzdan. Kuz yerin zeytini yanmaz. Çok söylerler bizim orda. Çine-Bedirler bizim köy.

Görüşme 13⁵⁶⁴

M.A. (Muazzez Aydın): Aydın'da ateşle ilgili birtakım inançlar olduğunu biliyorum. Bunlar hakkında ne söyleyebilirsiniz?

H.Ö. (Haydar Ölmez)⁵⁶⁵: Ateş bizim inancımıza göre cehennemde. Ateşe tapılmak olmaz. Eskiden, dini açıdan ele alırsak, elektrik yok. Bu devirlerde ateşe tapma diye bi şey yok. Sadece, bizde, İslami inançlarda چراغ diyoruz, mum, meşale, yanan şeyler, onun ışığı altında ibadet etmek gibi şeyler oluyor. İbadetin bazı yanlış bilgilendirme, yanlış inançlar... Mesela Alevilere mâl edilen bir şey var. Hani mum söndü yapıyorlar diyorlar. Alevi mum söndü yapmıyor. O şeylerde, cem toplanmak demek, onların cem dedikleri toplantılarda yapacakları ibadetlerde, oranın aydınlanması için, yalnız Alevilere münhasır değil diğer mezheplerde ve tarikatlerde bunlar kullanılmakta idi. Onu da dualarla, her yanan mum, yanar. Ona söndürürken üflenmiyor, onda bir inançtan ötürü. Bu ibadet yapıldı, dualar okundu, duadan sonra artık orası terk edilecek, o zaman bu چراغlar söndürülüyor. Ya bunu iki parmağıyla sıkacak, üflemek yok kesinlikle, o ilahi nur olarak kabul ediliyor, o nedenle ona püf demek yok. Bu, bütün mezheplerde vardır. İslamiyet'in dört mezhebi var: Hanefî,

⁵⁶² Aydın Yörük Ali Efe Kültür Derneğinin düzenlediği yaren gecesinde 17 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁶³ Kaynak Kişi 10: İsmail Abalı, 52, Çine-Bedirler, emekli memur, ilkokul mezunu.

⁵⁶⁴ Aydın-Merkez'de 19 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁶⁵ Kaynak Kişi 12: Haydar Ölmez, 75, Aydın, mali müşavir, lise mezunu

Hanbeli, Maliki ve Şafi. Bu dört mezhep aynı camide namaz kılan insanlar. Onun dışında on iki tarikat var: Mevlevî, Uşaki, Nakşibendi, Bektaşî, Rufai, Melami... Bu on iki tarikatin, Atatürk devrine kadar, tekke ve zaviyeler vardı. Tekke ve zaviyelerde, Müslümanlığın şartları nedir mesela? Beş şart var, bunların yapılması gerekiyor. Bunları yaptınız, tarikatler de birer aşama. Artık o namaz kılmak onları tatmin emiyor. Arayış içinde işte, Tasavvufa giren. Burada birçok ekoller var. Yine Allah zikrediliyor. Yalnız Müslümanlık değil, bütün dinler Allah diyor. Yunus Emre'nin çok güzel bir ilahisi var: "*Taştı rahmet deryası/Gark oldu cümle âsi/Dört kitabın manası/La ilahe illallah.*" Bizim burada, yöremizdeki olan şeyler, bu tarikatler var. Mesela tarikat ehli camiye gider, namazını kılar, sonra kahvede bir hak sohbeti ederler. Konuşurken, *Erenler siz hangi bahçenin gülüsünüz?* Yani hangi tarikate mensupsunuz diye sorarlar. Ayrı ayrı tarikat mensupları ama hepsi bir yerde toplanıyor. Bütün yol aynı Allah'ta birleşiyor. O nedenle Allah'a gidecek yollarda çeşitli araçlar var. Mesela türbeye gidiyorsunuz, türbede bir mum yakıyorsunuz, o yakılan mumun, Allah'la pazarlık olmaz. Cenab-ı Allah yarattığı bütün kullarının belli bir şekilde nasiplerini vermiştir. Fakat onun da insanlardan beklediği şeyler var. Nedir bu beklediği şeyler? Müslümanlığın şartı beş. Beşten evvel bilmemiz gereken üç şart var: Nereden geldik? Niçin geldik ve nereye gideceğiz? Nerden geldik? Allah'tan geldik, o bir vesile oldu. Ve yarattıkları içerisinde en şerefli varlık insandır. Dünyaya gelmeden evvel Allah bütün meleklerin Adem'e secde etmesini emretti. Bütün melekler Adem'e sırasıyla secde etti. İblis, meleklerin hocası, ben ateşten halk oldum o topraktan, ben ona secde edemem, demiştir. Cennetten atılmasına sebep o. Hazreti Adem cennette dolaşırken arş-ı âlâ'da bir başka ruh görüyor. Cenab-ı Allah'a soruyor. Yarabbi ilk insan ben olduğum halde bu kimdir? Yâ Adem diyor Cenab-ı Allah, her ne kadar ilk insan sen isen de bu en son peygamber olarak gelecek Hazreti Muhammed Mustafa, Hâtem-ül Enbiya. Peygamberlerin sonuncusu olacak. Hepinizin de şefaâtçisi. Yani bütün gelmiş geçmiş peygamberlerin de, bizim gibi inançlı Müslümanların da şefaâtçisi olacak. Cenab-ı Allah bir ayette, sen olmasaydın bu kainatı yaratmazdım, diyor. İşte insan böyle eşref bir mahluktur. İşte bu şeyler içerisinde kendilerine din seçmekte zorlanan birçok insan var. Ben ateistim diyor adam. Ateşe tapanlar, şunlar, bunlar... Bizim yöremizde bu tür şeylerin olduğunu sanmıyorum. Ancak ehl-i tarikat kimseler

var. Mesela Karacaahmet Sultan var İstanbul'da. Onun atının bile mezarı var. Onun sembolik mekanları var. Mesela bizim Ilıcabaşı'nda, işte Karacaahmet orada değil. Kaç yerde onun mezarı? Yunus Emre'nin kaç yerde yatırları var. Bunlar Allah'ın evliyalrı. Peygamberler gelmiş, bütün peygamberlerden sonra erenler, evliyalar var. Bu erenler Allah'a yakın olmuş, Allah'ın bir elçisi, Allah ile insan arasında bir elçi. Tebliğ etmede yardımcı olan ve irşad eden. İrşad edene ne diyoruz, mürşid-i kamil, tekamül etmiş insan. Bu İslamiyet'i tebliğ ederken sadece İslamiyet değil insan olmayı, çünkü insanda, halk arasında bir tabir var, edepsiz herif derler. Edeb Arapça üç harfle yazılıyor: e, d, b. Eline, diline, beline hakim olmak. Eline hakim olmak, sana ait olmayan bir şeyi almayacaksın. Diline hakim olma, dedikodu yapmayacaksın. Beline hakim olma, şehvetperest olmayacaksınız, kimsenin ırzına, namusuna göz dikmeyeceksiniz. Komşunun namusu senin namusun, mahallenin namusu senin namusun, dolayısıyla memleketin namusu senin namusun. İyi ahlaklı insana biz ne diyoruz, edepli insan. Ateşe tapmıştır, şunu yapmıştır, bunu yapmıştır. Her şeyi bir inanç uğruna yapıyorlar. Biz bunları şey yapmıyoruz. Biraz müstehcene yakın bir şey anlatacağım ama. Bir çobanın büyük sürüsü, yüzlerce koyunu var. Bir tek köpek varmış ama on tane çobana bedel, sürüye hakim. Bir gün hastalanmış, şimdiki gibi veteriner yok, bir hocaya gitmiş muska yazdırmaya, köpeğim hastalandı muska yazar mısın, diye. Git, Allah'ın muskası köpeğin boynuna asılır mı, şu olur mu, bu olur mu... Yazmamışlar. En son bir Bektaşî babasına gitmişler. Bir koç götürmüş. Baba erenler benim şu köpeğim çok hastalandı. Bu koyunum size hediye olsun, buna bir muska yazıverin. Bektaşî bir koça bakmış bir köpeğe bakmış. Tamam, demiş. Muska yazmış, köpek iyileşmiş. Aradan beş-on gün geçiyor, herhes duyuyor bunu. O zaman şer'i kanunlar var. Şikayet edince paldır küldür bu adamı alıp gidiyorlar. Sen Cenab-ı Allah'ın ayetini nasıl köpeğin boynuna asarsın falan. Diyor, ben ne yazmışım görelim, diyor. Önce inkar ediyor falan. Gidiyorlar köpeği buluyorlar, boynundan alıyorlar onu. Birisi okuyor gülmeye başlıyor, öbür arkadaşına bakıyor filan derken, sonra yazılan şu, ayet falan değil: Tamah ettim etine/ Muska yazdım itine/ İyi olursa da olmazsa da şeyime. Ayet yazmıyor, o köpeğin iyileşeceği tutuyor veya inançtan ötürü. Adamcağız inanmış, hayvan iyi olmuş. Bütün bunlar tesadüftür. Süleyman Çelebi Hazretleri Mevlüd-i Şerif'inde: *Bir kez Allah dese şevk ile lisan/ Dökülür cümle günah misli hazan.* Yani yürekten

bir Allah derseniz bütün günahlarınız dökülür. İşte bizim İslami inançlarımızda bunlar var. İnanarak her şeye tevekküllü olursanız hiçbir derdiniz de olmaz, Allah da yardımcı olur. Onun için dediğim gibi bizim ateşle falan işimiz yok. Sadece چراغ yakıyoruz. Sigarayla yahut çakmakla değil, illa kibritle yanacak, toplantı bittiği zaman, üfleme yok, onu bir Allah'ın nuru görüyoruz, üfürmeden söndüreceksiniz.

Görüşme 14⁵⁶⁶

M.A. (Muazzez AYDINER): Buradaki bazı türbeleri ziyaret ettim. Tellidede'ye, Çıtlık Dede'ye –ikisi aynı yerde yatıyorlar- Karacaahmet'e gittim. Bir de Alihan Baba var.

Ş.Y. (Şükran YABAŞ)⁵⁶⁷: Yukarda, gitmiş dediler ordan. Ben sana demiştim ya. Dede buradan gitmiş dediler. O karşısındakiler hep Çingene. Orda eskiden kimsesiz düşkünler yurdu vardı. Oralarda bütün kimsesi olmayan yaşlılar vardı. Şimdi ordan çıktılar, Karacahmetlerin o tarafa yapmışlar. Belki o da gitmiş ordan o zaman.

M.A.: Alihan Baba'nın oralarda mezar taşları var, epey eski.

Ş.Y.: İşte Karacaahmet Mezarlığı orası. Onun olduğu tepeler, Karacahmet dedesinin olduğu lojmanlar, o lojmanların olduğu yer bütün mezarlıktı eskiden. Eskiden bi adam bi hocanın biri demiş ki, zaman gelecek ki demiş ölümler kakcak diriler yatacak, demiş. Dediği gibi de ölümleri kaldırdılar, kemiklerini götürdüler nerlere goydular, Tellidede'ye kuyuya mı goydular ne yaptılarsa. Hatta bu Karacaahmet dedesini bile çok uğraşmışlar kaldırayım diye, yüklenmiş böyle dozere, dozer tersine devrilmiş adam ölmüş. Geri atmış adamı.

M.A.: Karacaahmet Dede'ye veya Alihan Baba'ya gidip dilek dileyenler oluyor mu?

Ş.Y.: Aslında Karacaahmet dedesine var da Alihan'ı duymadım. Gidip başında Yasin okuyolar, getiriyolar hayır pişiriyolar yanında, dağıtıyolar yidiriyolar ordakilere. İp bağlarlar, yazma bağlarlar, yemeni, yeşil.

M.A.: Mum yakarlar mı?

Ş.Y.: Mum eskiden yanıyordu, sonradan yasaklanmış. Günahmış, çok günahmış mum yakmak. Ondan mumu kaldırmışlar.

⁵⁶⁶ Aydın-Merkez-Kurtuluş Mahallesi'nde 21 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁶⁷ Kaynak Kişi 6: Şükran Yabaş, 75, Aydın, ev hanımı, ilkokul mezunu.

M.A.: Yazma bağlayan, dileği kabul olunca mı bağlıyor?

Ş.Y.: Evet. Mesela dilek diliyo. Bu dileğim olursa benim şu dedeye gidip şu dileği yapıcım. Mesela başında hayır yapıcım, şunu yapıcım dedikleri zaman, olunca gelip yapıyolar. Başında yapıyolar.

M.A.: Başka yerde yapamaz mı?

Ş.Y.: Kime adadıysa onun başında getirip yapar. Bi de Koçarlı tarafında Kara Bilal Dede varmış. Ben şey derdim, şu dileğim olunca şu dedeye bi Yasin okıyım.

M.A.: Kabul oldu mu peki hiç dileğiniz?

Ş.Y.: Evet oldu. Bak bizim komşular eskiden Karacaahmet dedesine gitmişler, bak o Hesna giller. Birine tuğla vermiş. Ellerini sokuyolarmış ordan, şöyle bi govuk var. Orda, ellerine ne verirse dede onu alıp geliyolarmış. Çocuğu olmayanlar bile ne verdiyse ona, alıp geliyolarmış ordan. Kadına demişler ki, sen zengin olcaksın ev yaptıracaksın. Dediği gibi kadın zengin olmuş ev yaptırmış, evler yaptırmış yani.

M.A.: Ordan çıkan toprağı yeme var mı?

Ş.Y.: Tabi, ordan çıkanı yiyolarmış, yutuyolarmış, çocukları oluyomuş. Ne bileyim öyle bişeyler. Ben sana anlatmış mıydım geçende. Annemler, dedeye gitmişler komşularla beraber. O dedede okumuşlar, ne dilekleri varsa yapmışlar. Ordan bi kadın gelmiş. Böyle elinde bardak diyolar ya, bardakla yağ getirmiş. Dedeye adamış, o yağı getirmiş oraya koymuş. Annemler kalkmış ordan aşağı gitcekleri zaman bir fırtına bi rüzgar. O da onlarla berabermiş, annemlerlen. Hemen kadının önüne çarpmış bardağı. Demişler dede kabul etmedi, sen ne adamıştın? O da demiş ki, oğlum askere gitmezse bi bardak yağ adağım olsdun dedim, onu getirdim. Gördün mü kabul etmedi. Onlar ne uğruna şehit oldu burlarda demişler.

M.A.: Buralarda ateşin rengine şekline göre yorum yaparlar mı?

Ş.Y.: Onu hiç duymadım. Yalnız benim duyduğum bi hoca, bi kadın varmış genç kadın, gocası askere gitmiş. Rüyasında bacası ateş almış. Hocaya gelmiş. Hoca efendi demiş, benim bu gece rüyamda evimi bacamı ateş aldı demiş. Kızım kocan gelecek merak etme demiş. Neyse kadın gitmiş, zaman zuhur geçmiş, tekrar görmüş o rüyayı. Gene hocaya gitceği zaman kapıdan çıkarken komşusu rasgelmiş. Demiş nereye gidiyosun. İşim var bi yere kadar gidiyom demiş. Nereye demiş. Rüya gördüm onu hocaya yordurmaya gidiyom demiş. Ben yoruvereyim demiş, söyle. Ondan sonra anlatmış, gocan öldü demiş. Gocan ölmüş demiş. Hemen ağlaya ağlaya

hocaya goşmuş gitmiş. Tamam demiş hoca, onun dediği oldu. Git demiş. Onun için rüya herkese anlatılmaz. Rüyayı nasıl yorarsan öyle olur. İyiye yormak lazım.

M.A.: Kötü bir rüya gördüğümüzde, onun çıkmaması için ne yaparız?

Ş.Y.: Naapcaksın, çeşmeyi açcaksın anlatacaksın gördüğün rüyayı. Öyle derler. Ya da kimseye söylemeyeceksin, hiç kimseye.

M.A.: Güzel bir rüya görürsek...

Ş.Y.: O zaman da kimseye anlatmıycaksın. Rüyayı nasıl yorarsan öyle olurmuş. İyiye yorarsan iyi olurmuş, kötüye yorarsan kötü olurmuş. Onun için ben herkese rüya söylemem. Kendi kendime yorarım gördüğüm rüyayı.

M.A.: Bağarası'nda ünlü bir hoca varmış.

Ş.Y.: Ben tanımıyorum, ama duydum. Çok ünlüymüş. Hastaları iyi ediyö, çarpılanları iyi ediyö, cinden çarpılanları.

M.A.: İyileşen var mı hiç gidip de?

Ş.Y.: Var. Gidiyö, okuyö ne yapıyosa iyileşiyö. Çok iyileşenler var.

M.A.: Aydın'da fal bakan büyü yapan insanlar var mı?

Ş.Y.: Bi hoca vardı, ö öldü. Öyle eskisi gibi yok.

M.A.: Gavur İmam diye birini duymuştum.

Ş.Y.: Ha işte ö. Cavur İmam.

M.A.: Napiyormuş bu Gavur İmam?

Ş.Y.: Ben hiç gitmedim. Beyaz tavuk getir, siyah tavuk getir diyomuş. Kanınlan ilaç yazcam diyomuş. Öyle duyuşum. Büyü yapıyö, büyü çözüyö. Öyle. Benim eşimi de büyüyen çevirdiler, bi kadın. Kadın, ben, yani, çok hocalara gitmiş. Beni dostu bildirmiş, kendini garısı bildirmiş kadın. Ordan, ben bi hocaya gittim. Hoca dedi, böyle böyle dedi, ilaç var dedi. İlacı bozeyim dedi. Aman ben dedim ilaçlan işim yok. O hoceye verceem pareyi çocuklarıma yedirrim dedim. Yedi tane çocuğum var, adam zaten gitmiş garının peşine. (Gülüyor) Sonra sonra artık hocaya kendisi gitti, kendi çözdürdü. Goyun kellelerini yazdırmış hocalara da toprağa gömmüş, kendine bağlatmak için yapmış.

M.A.: Başka neler yapıyorlar?

Ş.Y.: Valla neler yaparlar. Kimine ölsün deyi de sabuna iğneler batırırlarmış, toplu iğneleri. Denize atarlarmış, suya. Ö eridikçe insan erir, ölmüş. Ha bi de kilit, kısmetini kilitliyorlar.

NY (Nafize YABAŞ)⁵⁶⁸: Asma kilitler var ya, onu götürüyolar hocaya okutuyolarmış, hoca kilitliyo. Atıyolar bi yere mesela. Açılmadığı sürece, bozulmadığı sürece o şey kilitleniyomuş.

Ş.Y.: Çok kişi, evlenmeyen kişiler bile bağlı derlerdi, bağlanmış derlerdi.

M.A.: Çözdürmeye gitmiyor mu o bağlanan kişiler?

Ş.Y.: Valla bilmiyom. Ben de internete gidin bulursunuz diyom. (Gülüyor)

N.Y.: Şimdi daha az böyle şeyler de eskiden inanç varmış. Yapan insan çokmuş.

Ş.Y.: Şimdi insanlar kendileri cin olmuş kızım. Her şeyi biliyolar.

N.Y.: Eskiden yapan çokmuş, insanlara tuzak hazırlayan.

M.A.: Neden acaba şimdi farklı?

N.Y.: Şimdi insanlar daha bilinçli.

M.A.: Kısmet açmak için ne yapıldı?

Ş.Y.: Kısmet için de işte. Benim oğlum geç evlendi, en son evlendirdiğim oğlum. Bağlı bağlı dediler hep. E ne yapcez? Dediler bi kilit al. Git caminin Cuma vaktinde önüne otur, ilk çıkana açtır bu kilidi dediler. Ben de bekledim. Gittim caminin önüne. Oturdum, hemen çıktı ordan biri goştum önüne. Dedim şunu açar mısın dedim. Adam güldü. Açarım dedi, açtı. Sonra dediler çorabının tekine Yasin oku. Yedi tane Yasin oku. Götür git dediler ağaca tak, mandalla. Arkana bakmadan gel dediler. Ben onu yaptım, götürdüm gittim. Tabi bizim evimiz şeydeydi, şu Orta Mahalle Yetmişiki Evler’de oturuyoduk. Tren yolunun kenarı. Ağaçlar var orda. O ağaca mandalladım çorabı. Ama nasıl beni biliyo musun, rüzgar arkamdan beni böyle ittiriyo gibi sanki. O acele hem arkama bakmadan eve geldim. Açıldı kısmeti o da evlendi sonra. Böyle açtık. Köyde bizim tanıdıklar vardı, itfaiyeci Gülizar giller vardı. O Gülizar’ın akrabası, kardeşi miydi neydi bilmiyom valla. Haa biz evlenmeden. Bakıverdi bana, bu dedi kız bağlı dedi. Onu dedi, sen dedi köye yol açacaksın dedenin yanında yol açtıracaksın dedi. Bilmem ne dedi, ondan sonra bu açılacak dedi. Aman dedim işim yok, büsürü köyün nerden nereye yol açcam ben, nasıl yapabilirim ki dedim. Bişey de yapmadık öyle. Kısmetin zamanı varmış zamanı gelince oldu. Her şey Allah’ın elinde. Allah ne zaman emrederse. Verirse o zaman olur.

M.A.: Çocuğu olmayanlar da birtakım şeyler yapıyorlar.

⁵⁶⁸ Kaynak Kişi 13: Nafize Yabaş, 47, Köşk-Koçak, ev hanımı, lise terk.

Ş.Y.: Benim annem işte hem karın bakardı çocukları olmıyanlara, ilaç yapardı.

M.A.: Karın nasıl bakardı?

Ş.Y.: Karnını asılıyordu, çekiyodu, vurgu vuruyodu sıcak sıcak böyle. Kuru üzümü dövüyodu, sirkeyle pişiriyodu, içine baharat katıyodu karnını vuruyodu. Onu birkaç defa vuruyodu, yımşatıyodu karnını, çekiyodu çocuğu oluyodu. Üstümüzdeki işte benim abimin yani teyzemin oğlunun garısının çocuğu olmuyodu. Annem öyle öyle yaparken iki tane çocuğu oldu. Ben şimdi şeyediyom niye annemin şeyini almadım ki ben diyom.

M.A.: O nasıl alınıyor?

Ş.Y.: Valla izin alıyomuş öyle izin.

N.Y.: Mesela annemim annesi yapıyomuş ya, öğretiyo. Ondan sonra sen bunu yapabilirsin deyip.

M.A.: Dua mı okuyor?

Ş.Y.: Tabi dua okuyo. Kimi tükruk yalatıyomuş, öyle bişey dediler ama bilmiyorum ben. Mesela sarılık olanlara annem vurgu vururdu başına rakıyla baharatlan pişiriyodu bişeyler yapıyodu. O enmeye alıyodu. Mesela kül tutuyodu yarım ağırlarda. Okudukça o kül eksiliyodu o ağrıyan tarafta. Onu bile almamışım ben. Bardağa külü koyuyo. Goyduktan sonra bardağa böyle üstüne geçiriyo örtüyo, örtüyle tutuyo. O külü ağrıyan yerlere gezdiriyodu. Okuyo. O okudukça böööle eksiliyodu, kül çöküyodu. Tekrar onu çıkarıyodu, gene kül koyuyodu böyle düz ediyodu bi daa başlıyodu. Üç kere yapıyodu. Yarım baş ağrısına kül tutma diyodu. İşte yarı tarafı ağrıyınca yani. Dayım da çivilerdi, çivi kakardı. Oraya duvara dikeltirdi, çivilerdi şeyini. Üstünden yani, okuyarak. Sarılık keserdi. Diş çekerdi. İğnesiz miğnesiz kerpetenle diş çekerdi. Babam askere gitmiş ikinci defa da ihtiyarlık askerliği çıkmış, annem beni goyardı dayımlara, annem işe giderdi. Ben onlarda galırdım çoğunlukla. Sabaaleyin gakardık Pazar günleri. Dayım, tabi dükkanlar kapalı tatil olduğu için. Bi bakardık afedersiniz o hayvanlarla bütün dolmuş hastalar. Nasıl belkiyolar bekleme salonunda hastalar şeyde, özel doktorlarda, öyle beklerlerdi. Dağlardan, köylerden gelirlerdi hep. Ünlüydü.

M.A.: Adı neydi?

Ş.Y.: Salih Çavuş derlerdi. Eskilerden bilmeyen yoktur dayımı hep bilirler Berber Salih Çavuş derler.

M.A.: Sarılık nasıl kesiyordu?

Ş.Y.: Sarılık böyle kancası vardı. Dilinin altından kanatırdı. Böyle boynundan bağlardı. Akıtırdı, o pis kan akınca soğna vurgu vururdu başına, ilaç yapardı neylen yapıyodu bilmiyorum. Geçerdi. Ama tabi soğnadan doktorlar çıkınca bunlar batıl inanç oldu. Ama iyileşiyolardı.

M.A.: Renklerle ilgili birtakım inançlar var. Sizin bildiğiniz, hatırladığınız şeyler var mı bu konuda?

Ş.Y.: Benim bildiğim, bebek sarılığı olur ya doğduktan sonra, ona birkaç gün sarı örterler, birkaç gün kırmızı örterler o sarılığı gitsin deye. Bebek sarılığı olur bebeklerde.

M.A.: Neden sarı ve kırmızı örtüyorlar?

Ş.Y.: İşte bi gün sararmış olduğu, ondan sonra geçmiş kırmızı kızarmış, bitmiş olduğunu gösterir.

N.Y.: Annem hala okuyuverir mesela bize böyle başımız ağrıdığında, ağırlık hissettiğimizde.

M.A.: Ne okuyorsunuz?

Ş.Y.: Okuyom ayetlerden. Şey öyle der bak Azize'nin abisinin gızı, benim torun. Herkes okuyo, kim okursa okusun anneannem gibi okuyan olmaz, iyi gelmez derdi. Kim okursa okusun, annem dahi okusa anneannem gibi olmaz derdi. Mesela bu sonradan aldığım gelin, Balıkesirli, başım ağrıyo dediği zaman annesi otur gaynanağın yönünden, okusun deydi.

M.A.: Bir de nazar konusu var.

Ş.Y.: Valla biz Azize'ye nişanlıyken onlar şurda yukarda bi evde oturuyolardı. Altında da, unuttum valla lağapları bi şeydi, onların gelinleri oluyodu, biri vardı. Ama gözleri nasıldı biliyo musun? Böyle mavi, gök mavi gözleri. Öyle dedi kadın, ben dedi bi şeye şöyle dikkatli baktım dedi, paytonun, eskiden paytonlar vardı biliyo musun, o paytondaki atları dedi öldürdüm, çatlattım dedi. Şöyle ben birine bi bakem yeter derdi, öyle derdi.

N.Y.: Renkli gözlülerin daha çok nazarı değer derler. Yeşil, mavi...

Ş.Y.: Mavi, gök mavi. Ben şöyle bi şeye dikkatli baktım mı yetiyo, onun hesabı bitiyö derdi.

N.Y.: İçinden geçirmek önemli heralde, de mi anne?

Ş.Y.: Tabi, nazar değiyö bakışından.

N.Y.: Benim halam da renkli gözlü, mavi. O da öyle der, ben der bi şeye baktığımda olur der.

Ş.Y.: Zaten nazarım değmez deyen çok günahmış. Nazarım değmez demiceksin. Herkesin nazarı var, değer. Ama kimininki keskin olur.

M.A.: Nazar değmemesi için ne yapmak lazım?

Ş.Y.: Maşallah demesi lazım. Dilimi ısırđım, ısırđım derler Allah gorusun. Mesela ben bi kere otururken misafir geldi. Misafir gittikten sonra tabak çaat dedi böyle ikiye ayrıldı. Kül tabağı, dururken ikiye ayrıldı. Ben hem nazardan çok korkarım. Benim kardeşim nazardan ölmüş. Annem üç tane doğum yapmış. İlk doğumu 13 gün yaşamış, eksikmiş çocuk, ölmüş. Ondan sonra ben olmuşum. Benden sonra bi oğlan olmuş. Altı aylıkken, annem, çok güzelmiş çocuk beyazmış böyle siyah gözlü güzelmiş, bi teyze vardı şurda aşağıda, berberdi gocası. Kadın ama böyle hastalıklı gibi senelerdir evden çıkmazdı hiç, herkes gelirdi onun ayağına. Annem oraya gidermiş, orara gitmiş. Bi de şu Cumhuriyet mahallesinde Zehra deye bi kadın vardı. O kadın da varmış, annem çocuğunlan böyle kucakta oturturken, ev sahibi böyle kalkıp gezdikçe diyomuş aa deyomuş bu çocuk ne biliyo senin arkandan önünden gezdikçe deyomuş. O demiş ki, hayal gibi bakıyo çocuk ne bilsin ne anlasın demiş gadın. O gittikten sonra gel demiş gadın bu çocuğı okuyalım, bu gadının nazarı birebirdir demiş kadın. Okumuşlar. Üstündekileri soymuş annem ama olmamış, çocuğun gözüne ben düşmüş. Gözleri erimüş akmış, ölmüş çocuk, altı aylık çocuk. Ondan o zamandır o gadını hiç sevmezdim. Biz demiş, tavuk vardı tavuk temizledim demiş, bişirdim ocakta galdı yiyemedik demiş. Baya bu goca tovuğı yicek misiniz siz dedi demiş, ikimiz de hasta olduk tavuk ocakta galdı demiş. Gel okuyalım demiş bu çocuk bi şey olmasın. Ama okumuşlar ama fayda etmemiş. Kötü niyetli bi gadın heralde ki, o tovuğı baya yiye misiniz siz demiş.

M.A.: Çocuklara nazar değmesin diye neler yapıyor?

Ş.Y.: Nazar muskası yaptırırlardı hocaya. Ondan sonra nazarlık dakarlardı. Mavi boncuk, göz boncuğı takarlardı. Aktarcıda bi tohumlar satılıyodu üzerlik deyi. Ondan alırlardı. Karacaot, üzerlik. Konuyo ya peynirlerin içine, susam gibi siyah siyah, karacaot onun ismi. Ondan koyarlardı, okurlardı, takarlardı çocuklara nazar

değmesin deye. İkisini de bi araya koyarlardı, iki üç tane bişiy koyarlar çocuğa nazar değmesin deye yaparlardı üstlerine, dikerlerdi omuzlarına.

M.A.: Bir de sanırım kara çıtlık kullanılıyor buralarda.

Ş.Y.: Ha çıtlık ağacından nazarlık yaparlardı. Bardak gibi şöyle küçük küçük, onu iğneye takarlardı muskaların yanına, oraya takarlardı omzuna.

N.Y.: Şey var, o da çok ilginç. Eskiden hani gözlerde çok oluyomuş annem çok anlatır onu, itdirseği deniyo ya, onu şey yapıyolarmış mesela, gözü itdirseği olana, dörtyola yatırıyolarmış, üzerine örtü, üzerine ekmek, köpek o ekmeği kapınca o iyileşiyomuş sözde. Eskiden çok yapıyolarmış. Anneme bile yapmışlar. Dörtyola yatır, üzerine örtü, tam gözün üzerine ekmek parçası.

Ş.Y.: Mesela tavuklar kuyruküstü olurdu, hasta gibi yani yimez içmezlerdi. Hemen onları alırdı, kuyruk üstlerini böyle çatardı, keserdi duz basardı üstlerine, tavuk bi gün sonra iyileşir kakardı. Su koyduğumuz, su içtikleri yere aspirin gordu, onlardan iyi olurlardı.

N.Y.: Mesela benim dayım evlendi, onu anlatayım bak ben sana. Dedem vardı hacı, anneannem de dedemle duruyodu. Eşi ölmüş. Köyün zenginlerinden. Onun dediği olu ailede, dedemin. O illa dedi bi kız vardı, Halime diye, çok tatlı çok güzel, köylü bi kız. Ondan sonra dedi, bu kızla evlenceksin dedi dayıma. Dayım tabi kabul etmek zorunda, çünkü dedesi. Aslında dayım şehirde büyümüş, okumuş etmiş, yarım bırakmış etmiş ama biraz daha farklı, köy insanınlan geçincek bi insan değil yani. Dayım istemeye istemeye evlendi. Evlendi, üç dört yıl geçti, bunlar karı-koca hiç olmamışlar. Hiçbir zaman. Biz onu çok sevdik, anneannem de çok sevdi. Benim beyim İzmir’de çalışıyo o zaman, haftasonları geliyo. Halime hep ağlıyo, işte dayın beni istemiyo. Ben de onun arkadaşı, dengim, küçük yaşta çünkü kendisi benden bir iki yaş büyük. Ben de derdim, Halime bak dayım geldiğinde masalar hazırlıyalım, giyin süslen dayımı bekle. Niye istemiyomuş seni, ağlardı. İstemiyo dayın beni, dayın kaaveye gidince o gelinceye kadar ben uyurum. Uyuma derdim, bekle konuş neden istemiyosun. İyi tamam derdi. Öbür gün gene aynı, gene aynı. Üç dört yıl sürdü bunlar. Bu tabi bütün ailede yayıldı. Biz çok seviyoz kızı, kız çok tatlı, çok güzel, becerikli, temiz... Neyse artık bu aileye yayıldı. Dayım istemiyom istemiyom. En son ben seni istemiyom diye bağır çağır. Anne dedim bunu hep

merak ettim, anne dedim hocalara gidelim dedim. Gittiler, oaraya git buraya git, hatta bizi de götürdüler. Çünkü çocuk gitmesi lazımmiş yanında. Kağıt gösteriyolar. Ş.Y.: Cin topluyolar. Çocuklara görünür cinler.

N.Y.: Hah aynen öyle. İşte diyolardı, yanınızda genç kız, çocuk getirin. Ben gittim. Böyle beyaz bi kağıt gösteriyo sana. Burada ne görüyorsunuz? Zaten baka baka bi şekiller görüyorsunuz yani orda. E şunu görüyo musun? Görüyom desen olmicak, görmüyom desen olmicak. Hatta ben bi şey görmüyom dedim, e götürün bu bi şey görmüyo. (Gülüyor) Kız kardeşim de vardı, o da baktı. Ne görüyorsunuz? İşte ben bi kadın görüyom. Ondan sonra neyse bu dayımlar ayrıldılar gittiler. Gerçekten de nereye gittiyse dayımlar, bunları hani dedim ya bağılıyolarmış ediyolarmış diye. Bağlamışlar, bunlar evlenseler bile karı-koca olmasınlar, geçinmesinler diye büyü yapılmış. Sürekli böyle dediler, bulunmadı. Hiç bi zaman. Ayrıldılar gittiler. Aradan iki üç yıl geçti, dayım bi daha evlendi başka birisiyle evlendi. Bi gün işte köyde bi fırtına bi şey, anneannemin köy evleri, biliyorsunuzdur hani kapı girişlerinde kiremit olur. Hep dediler zaten gittikleri yerlerde, evinizde bi şey var, bulunmadı. Orda dediler arandı, burada dediler arandı. Kocaman bir demir muska, kendi gözümlen gördüm, görmesem. Demir, şöyle koskocaman bir teneke muska. Güldür güldür sabaha kadar bi fırtına, bi rüzgar, bi şey. Tenekeden, leyimlenmiş, hiç açılmamış yani hiç bi şey olmamış. Düşmüş, kapının önüne bahçeye, o rüzgarla beraber. Dayımın da çocuğu olmadı. Bak şimdi gene yok. Muska bulundu ama, hakkaten de böyle anahtar resimleri yapılmış, kocaman kocaman, şu kadar şu kadar kağıtlar yazılmış. Bulundu ama iş işten geçti. Böyle şeylere ben inanmıyom derdim ama görünce inaniyo insan. Çok yani öyle ayrılanlar edenler. Hatta bizim, anneanneme, kimsenin günahını almak istemiyo insan ama, sizin çok yakın bi komşunuz yapmış bunu dediler. Onun bi kızı var, kızını vermek istiyomuş. Kızın da sizin oğlunuzda gönlü varmış, bunlar yapmışlar. Bunlar asla bu şey bulunmadıktan sonra bu bozulmıyacak dediler, hakkaten de yazık ayrıldı gitti. Dayım da onların ahını aldı diyom ben, bak çocuğu olmadı. Böyle muska çok yazılıyo. Mesela görümcemin çocuğunun, annem biliyo ya, anlatsana anne onu sen daha iyi biliyorsunuz. Özge'ye yaptırdınız ya muska.

Ş.Y.: Gızımın altı buçuk aylık bebeği oldu, düşük gibi bi şey. Ama çocuk hala doğunca ağlamış, şey düşünce. Şu gadar bak, şu gadardı. Hemen bunu, bizim

arkadaş, ben de hastanede çalışıyom ya, tanıdıklar aldığı gibi götürüyo küveze koyuyo. Ondan sonra ertesi gün biz gidiyoz, çocuğu geydir deye benim elime veriyolar. Şu gadarcık çocuk, ben nasıl giydircem? Allahım yarebbim ben bunu geydiremiycem dedim Azize'ye, yanımda Azize de var. Kızım sen geydir dedim ben bunu geydiremiycem. Azize geydirdi yatırdı küveze. Küvezde besleniyodu. Burnuna şey taktılar, şırıngayla besleniyodu. Üç hafta sonra mı ne elinden onu da sökmüş atmış. Hatta hemşire, aman ölcek nasıl olsa yaşamaz o demiş. Neyse oldu o çocuk, çocuk bi işey oluyo havale geçiriy o ama devamlı oksijen çadırına giriyo, çaadırdan çıkıyo tekrar çadıra giriyo, hay Allahım ben gittim buna Kanlıkavak'ta bi hoca varmış. O hocaya gittim, hoca baktı, bu çocuk dedi cinliler tutmuş dedi bunu. Hemen bana bi şeyler verdi bunu tütütceksin dedi. Bunu bi şey içirceksin dedi. Ben aldım geldim hastaneye, hastanede yatıyolar. Hemen getirdik yaktık tütüttük ona, çocuğa içirdik, çocuk düzeldi, iyileşti, getirdik geldik. Soğna çıkardık eve getirdik. İki sene benim gız bi odanın içinden dışarı çıkmadı, onun başında sadece.

N.Y.: Muska şeylerinde bazen gerçekten inanıyosun yani. Biz buraya taşındık Aydın'a. Orta Mahalle'de oturuyoduk. Zafer mahallesinde evimiz var, eski evlerden. Merdivenli, iniyosun çamaşırlığımız var, tuvalet var aşağıda bahçede. Kız kardeşim var benden bi yaş küçük. Annem evden gitti mi işimiz gücümüz çocukları banyo yaptırmak, çok seviyoduk. Neyse biz çamaşırları falan yıkadık, getirdik kız kardeşimi oturtturduk. O da istemiyo. Kıvrıcık saçlı, bi yaşında falan o zaman, bi buçuk iki yaşında. Galiba bağıriyo, yıkanmıcam etmicem. Biz onu zorla yıkıyalım derken kaydirdık ordan. Kaydı, giyindirdik ettik. Gece oldu akşam oldu uyumuyo çocuk, bas bas bağıriyo. Yılan var, şu var, bu var, cangır cangır ama, hiç uyutmadı gece. O zaman da Nazire hanımın altında Perihan Teyze diye biri oturuyo. Onlar geldiler. Dedi annem böyle böyle ya, bunlar banyo yaptırmışlar, düşmüş. Gece hiç uyumadı. O Kanlıkavak'taki hoca mıdır anne bilmiyom, belki daha eskidir. Gittiler ordan bi nуска yazdırdılar geldiler güzelim, öbür gece hiç bi şey yok. Demiş, bunu cinnilerin olduğu yere düşürmüşler demiş. Gerçekten de. Beton, ocak olan, önu tahtalarla çevrilmiş, muhafazalı değil hiç bi şey değil, böyle bi yerdi. Çamaşır yıkanan, zaten çamaşırlıktı orası. Ondan biliyom bi de nuskanın iyi geldiğini.

Ş.Y.: Cinler tuvalette, banyoda çok olurlar derlerdi. Yerleri orası dedi. Pislik olan yerler, çöplükler.

N.Y.: Aynı şekilde yine benim köyde oturan bi halam var, beş tane çocuğu var. Sürekli çiş yapıyo çocuklar, sürekli çamaşır yıkar. Çamaşır yıkarken bi gün o da, annemin dediği gibi işte, köy, bahçede yıkıyoz zaten. Dökmüş suya, hiç bi şeysi olmıyan kadın başlıyo el ayak titremeye ilk önce. Ondan sonra bi sinir geliyo, kimseyi yanına yaklaştırmıyo. Köyde. Bunu hemen getirdiler bize, o zaman biz Aydın'da oturuyoz ya. Kim hasta olsa köyden geliyolar. Halamın adı Kübra. Kübra hasta oldu, Kübra hasta oldu. Biz zannediyoz ki halam düşmüş bi yeri acımış. Sapsağlam, hiiç bi şeysi yok ama bi sinir şeysi geliyo, ondan sonra ona ne sorarsan sor ne yaparsan yap o zaman, şey yapıyo öbür tarafa garışıyo halam. Gerçekten o cinnilere. Bizde yatarken, yemek yedi elini yıkamaya gitcek, koştura koştura gidiyo. Banyoya gittiğinde, şuraya basmayın benim çocuklarım var orda deye bas bas bağıriyo. Ne bileyim temiz havlu veriyosun gabul etmiyo. Temiz havluyu yere çarpıveriyodu. Kirli havluya daha güzel onlan silcem ben diye. Baya bizde yattı, hastaneye götürdük tedaviye. Hiç. Hastaneden hiç, ağza alınmıycak kelimeler, herkese söylüyodu orda hemşirelere o şeylere. Bir iki gece yattı, iğne filan yapıyolar sakinleşsin etsin diye. Hastanede olmadı. Çıkardılar. Bizde kalıyodu. Enişten köyde hayvanları var, gidiyodu. Bak şimdi diyodu, hayvanlara şeylere hiç bismillahirrahmanirrahim demeden ot verdi. Eeeeğğğ diyodu, benim dostlarım yarısını aldılar, hepsini aldılar diyodu. Bismillahirrahmanirrahim demeden koyuyomuş ya eniştem. Onun dostları alıyomuş o hayvanların önünden onu. Dostları da cinler. Ondan sonra eeğğ diyodu bağladı diyodu. Her şeyi biliyodu ama. Biniyolar benim dostlarım diyodu hayvanlara eziyet ediyolar. Ne bileyim bizde bi kaç şey kaldı böyle, annem de hep okuyodu, hiç korkmuyodu. Eğer ki korkan birisine ondan, üstüne yürüyüveriyodu. Gülmekten ölüyodu korkuttum diye, gümbür gümbür gülüyodu. Annem de sıkıldı artık okumaktan. Bangır bangır gitcem ben bu evdeeeeen diye, ben bu evde durmak istemiyom benim dostlarım bu eve yaklaşamıyo diye bas bas bağtırmaya başladı. Karacaahmet meydanının orda da halam oturuyo. O Karacaahmet lojmanlarının arkaları da hep şeydi ya anne, pis böyle. Gitcem diyodu, benim orda yataklarım serili, gitcem ben diye kapıya goşuyodu, zorla tutuyoduk. Bi gün de babam pazara gitti, cumartesi pazarına. Abim aldı, patlıcan aldı, bismilla demeden goydu, şunu aldı, yattığı yerden. Bu gözleri de kapalı, böyle yatıyodu. Şunu aldı, bunu aldı, benim dostlar paralaanı alıp duruyolar,

abimin paralaanı alıpduruyo diyodu. Sonra geldi, aldıkları aynı doğru, halamın dedikleri. Annem onları yıkadı, okudu üfledi goydu. Ondan sonra sıkıntı basıyordu ona böyle. Benim dostların bu eve yaklaşımyo, hiç bi şeye dokunamıyolar, okuya okuya yengem her tarafları doldurdu. Gelenler de okuyodu, istemiyodu.

Ş.Y.: Okumayı istemezler.

N.Y.: Mesela rahmetli Emine teyze geldi bi gün de, başını bağlamış gelmiş, gülüyodu. Ben senin diyodu o başını neden bağladığını biliyom, diyodu. Söliyem mi diyodu bi de söyliyem mi. Eeeğğ diyodu sen hayır yok sana o adamdan, kocasıyla kavga edip bağlıyomuş onu kafasına, tartışmışlar. Senin o adamdan hayır yooook, sen o adamla boşuna duruyosun diye biliyodu, her şeyi biliyodu. Sonra Bağarası'na hocaya götürdüler, Bağarası'ndaki hoca da iyi gelmedi ona. Daha sonra Konya'da bi hocaya gitti halam ondan sonra iyileşti. Sürekli, hayat boyu dakcaksın demiş, muska. Muska takmış buna. Çıkarırsa bozulcak.

Ş.Y.: Çalarlarmış eyi nuskayı.

N.Y.: Çünkü bikaç kere o Bağarası'ndaki hocadan iyileşti, bikaç kere yeniledi o hastalığı. Yeniledikçe daha ağır oldu artık böyle kriz geçirir oldu artık bilemez oldu. Yatıyodu, bayılıyodu artık şeyapıyodu. Durduğu yerde hiç bi şey yokken atıyodu kendini. Artık öyle şeyleri de galmadı. Bu sefer iyce kötüleşmeye başladı. Sonra Konya'daki hocaya gittiler işte bi kaç defa gitti. Ondan sonra iyileşti. Şimdi hiç bi şeyi yok artık düzeldi.

Ş.Y.: Eskiden biz çocukken burası dar bi sokaktı. Orda kirada oturuyodu bi kadın vardı, tek kadın, tek başına oturuyo. O gadının tepesinden aşağı pisliklerini dökerlermiş cinniler. Onlar bağıırdı gari, tükürürdü yerlere, bişiyler. Kavga ederdi onlarla kendi kendine. Biz öyle bakardık. Yolda giderken bile öyle kendi kendine gonusur, bi şeyler yapar bağıırdı çağırırdı onlara, tükürürdü yerlere. Dökerlermiş tepesinden pislikleri. Bi de bi, teyzemin evinde bi Hacer abla vardı, Allah rahmet eylesin, o da öyle kırklıykene çocuğunu düşürmüş. Gırklıymış mı neymiş. Çamaşır yıkarken, yıkamaya oturmuş, arkadan biri gelmiş, kolay gelsin deyi geçermiş, öteki gelir kolay gelsin der geçermiş. Görürmüş onları. Anaa demiş, yeter gari be demiş. Hemen teknesini önünden alıvermişler, kafasını oynatmış. Ondan sonra başlamış onlarla. Genç bi tanesi böyle bağıırlarını açarmış, ben seni çok seviyom gel senle evlenelim deyi. Aaa istemeyom, gelme. Ondan sonra onun ayıbını, susun duyuyolar

söylemen bunlar duyuyolar dermiş. Nar yiyolarmış garşısında böyle, alın gelin nar. Bööle kemiriyomuş onlar gibi. Öyle öyle derken gadın hocalarlan şeylerle neyi olmuş gadın. İstemeyoom deye bağıırdı. Bak senin için yanıyom ben dermiş. İstemeyoom dermiş. Ama cinnilerlen bi yatıp biri yattı kaktı mı biri daha kurtulamazmış. Evleniyo yani. Normal insan gibi görünüyo.

N.Y.: Mesela diyelim ki ben öyle bi hastalandım, bana görünüyo ama siz görmüyosunuz yani. O da normal bi insanmış gibi. İşte halam dedim ya, o yatardı böyle, doktorlar ilaç verdi ona sinir ilaçları verdi, hiç bi şey de fayda etmedi. Benim halamın oğlanları vardı, mesela geçmiş olsuna gelirlerdi, içmek istemezdi. Teyze, derdi. Onun teyzesi olurdu, sen bu ilaçları iç, ben seni kızlarıma alcam diyodu. Çok güzel kızlarım var benim diyodu. Benim kızları bi görsen, upuzuun saçları var böyle, melek gibi diyodu. Anlatıyodu baya normal gibi anlatıyodu. Alcam ben o kızlardan, getirin diyodu, torbasınlan içeyim madem diyodu. Hasta insan yatıpdururken fırlıyodu, çok güzel kızları varmış. Onlardan bi tanesiyle evlencem ben diyveriyodu. Bi güzel kızlarım var diye anlatıveriyodu. Ona görünüyo, bize görünmüyo. O havlularda o çöplüklerde pis yerlerde, yataklarım var benim gitcem ben orda yatcam deye bas bas bağııyodu. Dediğim gibi o da çamaşır yıkarken dökmüş suyu. Öyle demiş hoca, onların üstüne dökmüş suyu demiş. Rahatsız etmiş, onlar da yakalamışlar.

M.A.: O zaman bu cinler herkese musallat olabilir.

Ş.Y.: Şimdi yok artık. İnsanlar zaten şeytan olmuş kendileri. Benim bi arkadaşım vardı, o arkadaşımın babası gece apdes almaya namaz gılmaya galkmış. Namaz kılmaya galktığıında apdes alırlarken kara kedi olurlarmış. Ondan sonra civciv, horoz olurmuş bunlar, bi şeyler olurlarmış. Ondan soğna kara kedi, ayağına dolanırmış, gelirmiş ayağına dolanırmış. Almış o kara kediyi bi çarpmış, çarpıncaya kadar ciniler yakalamışlar adamı. Adam deli oldu. Biz okuldan çıkardık cambaz oynardı, şimdi belediye yapıldı yarım, onun karşısında cambaz oynardı, itfaiyeye giden sokak yok mu Çavuş köprüsünü geçtikten sonra, orda biz bakardık ona. O duvara çarpılıdı, bu duvara çarpılıdı, bi şey alıp yerdı. Sen de yicen mi güneşlen, sen de mi yicen diye o duvara çarpılıdı, oraya giderdi buraya giderdi, yani hep onlarlan, goşardı dutardı. Adam onlarlan haşır neşir olurdu. O ölmüş sonra. Boğarlarmış sonradan. Cinler boğarlarmış. Kapkara olurmuş öldükten soğna. Cin çarpması işte. Birine

gandırılmışlar gece götürmüşler. Götürmüşler gitmişler. Hakkaten ben de birkaç sefer şey oldum ama korktum kendime geldim. Bi ses sene bağıriyo. Sen hemen nerden diye çıkıp gidiyosun. Gidiyosun, gidiyosun, bi yere vardın mı onlar tutuyolarmış orda. Çok afedersin o eşek boklarını getirip tabaklara goyarlarmış yi deye. Yicek olarak görüyorsun gari, onlarla seni davet ediyolaamış. Ordan gelin, düğün oluyomuş. Düğün yapıyolarmış adamı da davet etmişler, girmiş oturmuş. Gelin gelmiş, gelinlik geydirmişler garısının gelinliğine. Allah Allah demiş adam, bu gelinlik benim hanımın gelinliği ya demiş. Sigarayı değirmiş, yakmış orasını. Ordan horozlar ötünce bırakır giderlermiş. Ezan okundu mu onlar gaçarlarmış. Ondan soğna, adam ertesi günü bulunup geliniyo. Nerdeydin sen? İşte böyle oldum böyle oldum deye. Gelinliğini getir bakem demiş, getirmiş bakmış arkası yanık. Sigara yaktığı yer yanık. Bismillasız goduğun bi şeyi alırlarmış, götürölermiş. Hakkaten o sigarasını yaktığı yer yerinde değilmiş.

N.Y.: Onlar öyle, zaman kavramı falan yok. İstedikleri gibi gidebiliyorlar yani.

Ş.Y.: Sene bi insan gibi, en çok sevdiğin bi kişi gibi bağırlarmış sene. Sene gel diyo, uyku sersemi takılıyosun. Ben bi defa babam, Şükraaan deye bağırdığını duydum. Bi defa da bismillahirrahmanirrahim dedim gaktım oturdum okudum okudum, ondan sonra yattım. Bi kere de ablan gibi, Saadet gibi bağardı. Anneee deye. Ben gine ööle yaptım. Okuyunca gider.

M.A.: Genellikle uykuda mı geliyor?

N.Y.: Tabi. Şeyde benim başıma bi olay geldi aynı annemin anlattığı gibi. Yeni evliyim ben. Zafer mahallesinde.

Ş.Y.: Bakardı deyidi benim kızım. Kağıtları goyuyoz okuyo deyidi.

N.Y.: O değil o değil. Psikolojik rahatsızlandıydım orda da, o değil. Zafer mahallesinde, yeni evliyken. Kışın saat erken oluyo ya anne, iş saati. O işe gitti. Bizim de mutfak, karşısında yatak odası, arada bi oda daha var. Neyse o gittikten sonra ben yattım, üşüdüm yattım. Ama uyumuom, kendime göre uyumuyom. Bakıyom etrafa böyle, ısıneyim deye bekliyorum. Bi tane şey geldi böyle, Muğlalı bi gadın düşün. O Muğlalıların giyimleri, böyle donları olur, sarı bi şey bağlarlar. Öyle bi uzun boylu şıman bi kadın. Benim yatak odasından girdi baya, ama elinde iki tane üç tane de annemlerin evide olan divan yastıkları var. Hani böyle tahta divanla oluyo da akasında yastıklar oluyo ya kocaman kocaman, o üç tane yastık elinde,

onlan girdi. Ben bakıyom, bakıyom böyle, kadın girdi geldi. Önce Muğlalı bi kadın vardı, evlenmeden önce, bi komşumuzun annesi, ona benziyo. Kadının kıyafeti şeyi aynı ona benziyo. Geldi, o divan yastıklaanı benim üstüme bi koydu şöle, kendisi de oturdu üzerine, ben hiç böyle nefes de alamıyom, hiç bi şey yapamıyom ama. Hiç kıpırdayamıyom bile altında. Naapcamı ne etcemi de bilmiyom. Gidiyom, ölüyom böle. Resmen yastıkları goydu üstüme yürüdü geldi yastıkları goydu, üstüne de oturdu. Kan ter içinde galyosun hiç kıpırdayamıyosun. Ne elini kıpırdatabiliyon, ne golunu ne bi şey. Neyse, yarım saat filan o gadınla uğraştım ben. Arka taraftan da bizim balkonlarımız komşularla bir. Alt komu Nafizeee Nafizeee deye bene bi bağardı. O bağarmakla birlikte o gadın yok oldu. Ben nasıl fırladım ama, bi daha yatak odasında kim yatar.

M.A.: Uyumken ağırlık basması gibi.

Ş.Y.: Albasan derler. Lohusa gadınlarda da olur. İkisi aynı. Aynı aynı hepsi cinni. Kadının biri devamlı okurmuş. Ne olsa, bunu alsa bismillahirrahmanirrahim demeden almazmış, goymazmış öyle demeyince. Bi gün demiş iki gün demiş, adam demiş ya bu gadın neye böyle bu gadar yapıyo demiş. Para vaamış böyle. Garısına veemiş parayı. Demiş bu parayı al sende dursun demiş, lazım olduğu zaman alırım demiş. Kadın dutmuş bi dülbendin arasına bağlamış goymuş, yatağının içine goymuş. Her zaman bismillahirrahmanim. Bismilla demicekmişin, onu derlermiş de manirrahim deyemezmiş cinniler. Adam bi kere almış ordan geyunun içine atmış o parayı. Ordan gelmiş soğna, demiş o verdiğim parayı versene demiş. İyi demiş kadın gitmiş ordan bismillahirrahmanirrahim demiş, yaşınlan sucuk gibi çıkmış ordan, adamın eline vermiş. Adam korkmuş o zıman, pes demiş. (Gülüyor)

N.Y.: Bismillahirrahmanirrahim anahtar, ona dokunamıyo. Kilitlemiş oluyosun o sözle.

Ş.Y.: İki tane adam varmış. İkisinin de cinnileri vaamış. Başında beraber gezerlermiş onarla. Bi tanesi bismillahirrahmanirrahim dermiş ne yise ne olsa. Öteki yiyemezmiş tabi şey diyince. O bi tanesi böyle iskelet gibi olmuş. Öteki de tabi bismillasız yiyomuş, şişmiş şişmiş. Ulen ya demiş sen zayıfsın demiş ben kiloluyum neden demiş. Benim sahibim demiş bismillahirrahmanirrahim deyo ben el süremeyom demiş. Ben yiyemiyorum demiş.

Görüşme 15⁵⁶⁹

M.A. (Muazzez AYDINER): Baykuş neden uğursuz sayılıyor?

Ş.Y. (Şükran YABAŞ): Ölüm olurmuş. Bi insanın ölceği yere baykuş gelirmiş damın üstüne, orda ötermiş. Sultan Süleyman'ın hanımı kuş tüyünden yatak istemiş. Bütün emir vermiş Sultan Süleyman, hep guşlaa gelsin demiş. Silkelensin, guş yatağı istiyo hanım. İlk önce yarasa gelmiş. Yarasa silkinmiş. Çıplakmış onlaa şimdi, çıplak, geceleri çıkıyo. Ondan soğna bir başka guş gelip soyunmamış, silkelenmemiş. Aradan geçmiş, baykuşu çağırmiş. Dünyada demiş, er mi çok avrat mı çok demiş. Onu sormuş Sultan Süleyman baykuşa. Baykuş demiş ki, avrat çok demiş. Neden demiş. Senin gibi avrat sözü dinliyen demiş, o kuşla şimdi nasıl çıkacak dışarı demiş. Nasıl çıkacak çıplak demiş, soyundulaa geldilee demiş. Tamam demiş, haklısın demiş. Sene benden günde bi tane bi av gelecek demiş. Her gün bi guşun olcak. Her gün bi guş onun ayağına ava gelirmiş. Yemek için, her gün gelirmiş ona. Yarasa geceleri geliyo, çıplak guş. Eskiden de yarasa guşlarını tutup da keserlermiş, ganına yeni doğan çocuklaan önüne, oralaana sürerlermiş kıl çıkması deye.

M.A.: Yılan da baykuş gibi pek uğurlu sayılmıyor sanırım.

Ş.Y.: Tabi yılan eyi değil ki. Ama rüyada görünce işin akın gider derler. Yılan gördün mü işin ras gider demek.

M.A.: Bir de birisi zor durumda kaldığında, Allahım beni kuş et...

Ş.Y.: Haa kumruları, hatta buynularında ipekleri vardır onların siyah, biliyo musun? Siyah bööle, halka gibi siyah ipek var. Şey, kızlar, annem öyle anlatırdı rahmetlik, o kız çeyiz işliyolarmış da yağları dökmüşler. Dökünceye gadar, annemiz bizi görür babamız bize gızar deye Allahım bizi kuş et bizi kuş et demişler. O ipekler boyunlaanlada dolanmış, ipek o siyah ondan kalmış derler. Öyle duymuştuk. *Guguuuk guk/ Yağ döktüm/ Bal döktüm/ Ben korktum*. Öyle diyolar. Bilmem eskiden daha mı inançlıydı, daha mı okundulu, daha mı böyle bi şeydi ki hemen dilekleri gabul olurmuş. Allahım bizi taş et derlermiş taş olurlarmış.

⁵⁶⁹ Aydın-Merkez-Kurtuluş Mahallesi'nde 21 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydinler tarafından yapılan kayıttır.

N.Y. (Nafize YABAŞ): Şey var hayvanlarla ilgili. Kedi. Peygamberimiz namaz kılarken yılan gelmiş, o kedi ordan uzaklaştırmış, okşamış sırtını, demiş senin sırtın hiç bi zaman yere gelmesin.

Ş.Y.: Şöyle yapmış. Peygamberimizin beş parmağı vardır böyle üstünde. Başında.

N.Y.: Ne kadar yüksekte düşerse düşsün dört ayağı üstüne düşüyo mesela kedi.

Ş.Y.: Yılan sokcam deye çıkarmış, o yılanı bastırırımış. Öyle öyle kurtarmış yani peygamberi. Ondan öyle okşamış, beş parmağı üstünde vardır kedinin.

N.Y.: Bizim köyde çok eski bi mezarlık var. Ona covur mezarlığı diyorlar. Yol geçiyo böyle, yolun kenarında, padişah zamanında oluyo ya böyle sarıklar, taştan ama, o mezarın üstünde. Benim halamlar da çocukmuş o zaman. Hatta o mezarlıklardan hiç şey yenmez, kopartılmaz. Sarmaşık olur, yenedünya olur, hiç kimse ellemez onları. Hala kimse ellemez. Halamlar çocukmuş. Şey demiş halamın bi tanesi, o mezarlıkların üstündeki o şeyi alalım, anneme götürelim bunun içinde şey dövsün. Hani eskiden olurmuş ya dibekle karabiber, odur, budur. Almışlar getirmişler gelmişler eve. Babannem bi bakmış, nerden aldınız bunu, babannem biliyomuş ya. İşte biz ordan mezarlıktan sene getiriverdik. Gızıııııı bu alınır mı, götürün bunu yerine. Akşam olmuş, demiş bunu yarın alıp götürceksiniz yerine. Gece rüyasında bi tane dede gelmiş, o alan dede, ver benim sarığımı, ver benim sarığımı. Halam anlatır, sabaha gadar dedeyle uğraştım. Odasına gelmiş, o ittiriyomuş sabaha kadar kapıya dedeye, dede halama ittiriyomuş, ver aldın benim şeyimi, ver aldın benim şeyimi. Sabah ezanı okunurken diyo bi uyandım diyo doğru annemin başına. Anneee demiş ben sabaha gadar uyumadım, böyle böyle oldu. Hadi gel gidelim goyalım ona. Daha güneş doğmadan götürmüşler bırakmışlar gelmişler. Ş.Y.: Ben şey de duydum da. Böyle adam kazıyomuş da, nerdeymiş bi yerde, kazarken şey çıkmış, asker, gömülü asker. Şehit olmuş yani. Böyle elbiselerle durup duru. Su matırası varmış, satı varmış üstünde, elinde. Adam su matırasını almış, bu nasıl olsa ölü demiş, almış matırayı getirmiş. O gece gelmiş evden almış gitmiş. Aydın'da mı Çanakkale'de mi, Çanakkale'de. Gelmiş almış, aldığı emaneti ver demiş almaya geldim demiş.

N.Y.: Sonra benim dediğim köyde yıllar geçti, yedi sene öncesinde falan, o mezarlıkları falan artık eskidi, köyün muhtarlığı dedi orayı biz açalım tarla yapalım diye açtılar. Bi tane mezar, aynı Karacaahmet lojmanlaandaki gibi, ortadaki mezarı

kaldıramadılar. Orayı eken diken, muhtarlığın alanı, sen geliyon icarlıyon, ben geliyom icarlıyom. Hiç kimsenin hiç bi malı da hayır görmedi. Şimdi bıraktılar artık kimse ellemiyö orayı. O mezarı da dedem rahmetli çok okuyodu. Dedem çok okurdu. Arapça da okuyodu Türkçe de okuyodu. Bi gün merak etmiş, o mezar neden ordan kalkmadı ne var acaba diye. Mezarın taşları böyle yosun tutmuş zaten. Dedem almış bıçak eline, girmiş mezarın içine okıyım diye. Gazırken mezar bi sallanmış takır takır bir iki defa böyle sallanmış dedem kaçmış. Onu atmış.

Ş.Y.: Burada da o mezarları galdırdığınlan gelin çıkmış duvağınlan telinlen. Hiç teni çürümemiş, öyle gelin çıkarmışlar bu Karacaahmet'ten. Mezarlığı bozunca. Ondan sonra gelini götürmüşler gömmüşler Tellidede'ye.

M.A.: İnsan vücuduyla yapısıyla ilgili bazı inançlar var. Kaşı, gözü, boyu, bosu...gibi.

Ş.Y.: Rahmetlik amcan öyle derdi. *Uzun kulum zumzum kulum/ Kısa kulum fitne kulum/ Orta kulum makbul kulum* derdi.

M.A.: Kafası kocaman olanlara?

Ş.Y.: Koç kafalı derlerdi, zihni açık olur, çok bilgili olur derler.

M.A.: Ruh konusu var bir de.

Ş.Y.: Ölenlerin ruhu. Öyle ruh çağırılardı eskiden. Okuyolardı, bilmiyom yalan bilmiyom doğru, böyle şey çizerlerdi, bardak gezdirirlerdi. Kul geldiysen yürü, ruh geldiysen yürü, yürüdürlerdi. Üç beş kişi toplanıyodu başına, elini koyuyodu parmağını koyuyodu. Ruh geldiysen şunu yap, ruh geldiysen bunu yap. Valla geliyo diyolardı. Görmedik ki. Okuyup da çağırıyolarmış ruhları. Gelen de oluyomuş. Cuma günleri her Cuma günü, Perşembe akşamında bu saçaklara konarlarmış ruhlar. Evlerin saçaklarına. Okursun, hayır edersin. O zaman Cuma günü ezandan evvela giderlermiş yerlerne.

N.Y.: Dua bekliyorlar. Cinler o zaman bağlı olurmuş, gelmezlermiş, yaklaşmazlarmış asla cumaları.

Ş.Y.: Ramazanlarda da zincirlerlermiş cinnileri. Olmazmış ramazanda. Kaf dağı varmış, Kaf dağının arkasına zincirlerlermiş cinnileri. Hiç 30 gün Ramazan çıkmaz.

M.A.: Cinler Cuma günleri bayramlarda ve ramazanda gelmiyor öyleyse.

N.Y.: Kadir geceleri, kandillerde olmaz. Öyle söylüyorlar yani, olmazmış. Mübarek günlerde onlar asla yaklaşamazlarmış.

M.A.: Birisi öldüğünde kapıları ve pencereleri açıyorlar.

N.Y.: Açarlar. Onun yattığı yorganı, her şeyi çıkartırlar dışarı. Amaç bence onun ağırlığı gitsin. Bütün giydiği eşyaları, ayakkabıları özellikle çıkartıyolar. O ev bi hafiflesin, o ruh bi çıksın. Ağır oluyo ev, gerçekten. Çoğu insan öyle der, ölcek bi insanın başında bekleyince ağırlık basar derler. Gerçekten ben kendim de yaşadım. Böyle bi ağırlık olur yani o evde bi ağırlık hissediyosun. Hiç bi şeyini bırakmazlar, dağıtırlar evde. Dağıtmak gerekiyo zaten. Anne, ayakkabılar neden dışarı çıkartılıyo öldüğü zaman.

Ş.Y.: Ayakkabıları dışarı çıkartıyolar. Bi de öldüğü yere taş koyuyolar. Ölünün üstüne makas goyarlar, şişmesin deye. Ya bıçak makas. Bi de ayakkabısını goyarlar, evden çıkmış olsun deye yani. Taş da 3 gün taş goyarlar ağırlık olsun yani başka şey olmasın deye. Başka bi ölüm olmasın gibisine heralde. 3 gün bardak su goyuyolar başına. Gelip su içer deyi. Mezarın başına. Bi de yıkandığı yere goyarlardı eskiden. Yıkandığı yere 3 gün su goyarlardı gelir içer deye. Kadınsa yemeni gorlar belli olsun deye. Ölünün başına tahta goyuyolaa ya, yahtaya bağlarlar.

N.Y.: Yırtarlar o yemeniyi.

Ş.Y.: Tabi canım sağlam gonmaz. Alırlar ya. Günahı bilen var mı şimdi.

N.Y.: Bi de mersin, hep mersin konulur.

Ş.Y.: Ya Yasin deyeceklerine mersin denilmiş yanlış yapılmış ondan mersin konuyomuş.

N.Y.: Çok güzel kokar o mersin. Bizim orda şey yapıyolar. Ölü gömülüp üstünden de goyuyolar toprağın altına. Börtü böcek de gabul etmiyomuş o, öyle dediler.

M.A.: Evliya duydunuz mu hiç buralarda yaşamış, yahut yaşayan?

Ş.Y.: Bi tane duydum. Elengüllü var ya, ılıcada, orda mendil bağılyolaadı, parça bağılyolaadı. Bu kim falan dedim ben de, bu kadın dediler, kadın evliya. Ağaca bağılyolardı, dibinde evliya varmış.

N.Y.: Kapalı spor salonunun orda da bi yatır vardı, mum dikiyolardı eskiden.

Ş.Y.: İlkokulun köşesindeydi, mum yakılırdı. Şimdi yakmıyolaamış. Adını bilmiyoz. Bi de Çiftlikburnu'nda var yatır, Çine'ye giderken.

M.A.: Nisan yağmurları da bereketli sayılıyor değil mi?

Ş.Y.: Annem öyle derdi. *Nisan yağmuru yere düştü mü ot olur, insana düştü mü et olur* derdi.

M.A.: Eğrikavak'ta 17 yaşında bir çocuk var.

Ş.Y.: Ne diyorlar çok bilene, ermiş gibi. Her şeyi biliyomuş. Hep oraya benim kız gillee bile gitmişler. Onlara bakmış. Herkes gidiyomuş oraya. Para da almıyomuş. 5 ver 10 ver ne verisen, para da söylemeyomuş.

N.Y.: Hafizelerin kreşte psikolog varmış da o bile gitmiş. Tek tek odaya alıyomuş seni. Resim götürüyomuşsun. Annene baktırcan, çocuğuna baktırcan diyelim birisine, senin kan bağın olması gerekiyomuş, o resimden bakıyomuş. Ve ya sene, kendine. Kan bağın olacak yalnız. Evli olmayacak. Diyelim senin kardeşin, bekar. Evli olan ayrı gelmesi gerekiyomuş.

Görüşme 16⁵⁷⁰

M.A. (Muazzez AYDINER): Sizde ocaklık var mı? Kurşun dökme için mesela...

B.U. (Bahriye UĞURLU)⁵⁷¹: Annem yapardı benim. O iri tuz oluyodu ya, çocuklar böyle rahatsız oldumu ağladımı falan annem tavanın içine koyardı o iri tuzu, kavururdu onu böyle ateşin üstünde, yemeni örterdi çocuğun üstüne sıçramasın diye, onu dökerdi.

M.A.: Bir şey okuyor muydu onu dökerken?

B.U.: E ne okuyacak Kulfallahi, Elham işte onları okuyodu.

M.A.: Siz el almadınız mı ondan?

B.U.: Biz hiçbirimiz almadık. Babam da kırık-çıkık yapardı hani bu düştükleri zaman bu ayakları şey oluyo ya. Babam yapıyodu biz hiçbirimiz öğrenmedik.

M.A.: O tuz atmayı nazar değince mi yapıyorlar?

B.U.: Nazar değince. Aman buna nazar değmiştir deniliyodu, evelden öyleydi.

M.A.: Nazar kimlerden geliyor?

B.U.: Annesi emdiriyo çocuğu ya, çocuğu ayırdığı zaman tekrar bi daha emdirirse, o kadının çocuk çok nazar değermiş yani. Hani bi daha emdiriyo ya çocuğu, o çocuğun nazarı çok değermiş. Bi daha emdirmicen. Şimdi ayırıyoz ya çocuğu, aman çocuğum çok ağladı, bi daha veriyolar emdiriyolar, işte o çocuğun nazarı çok değermiş. Annem öyle diyodu.

⁵⁷⁰ Aydın-Ortaklar'da 22 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁷¹ Kaynak Kişi 14: Bahriye Uğurlu, 75, Şaraphane-Isparta (1940'ta Aydın'a gelmiş), ev hanımı, okuryazar değil.

M.A.: Bir de pis yere su dökmeme, küle basmama gibi şeyler var.

B.U.: E tabi. Dikkat etcen. Mesela annem bize derdi ki kızım kaynak suyu yere dökmeyin, altına bi tepsi koyun onun içine, kaynak suyu yere dökmeyin, uğrarsınız derdi. Biz de inanırdık.

M.A.: Uğramak nasıl oluyor?

B.U.: İşte mesela kimisinin şimdi oluyo ya, ağzı yamukuyo, bi tarafı tutuyo felç oluyo bişeyler oluyo işte. Annem bize öyle söylerdi biz de onu dinlerdik.

M.A.: Yani cin mi çarpmış oluyor?

B.U.: E tabi. Onların üstüne dökermişin o kaynak suyu, denk gelirmiş. Kaynak suyu dökmeye tabi onlar bi şey olucak, ondan sonra sana da mesela felç oluyosun bi şeyler oluyosun, ağzın yamukuyo Allah korusun.

M.A.: Bunlardan korunmak için ne yapmak lazım?

B.U.: Dikkat ediceksin kızım yapmıcağın onu. Bismillasız dökmeycen, sonra altına bi şey koycan öyle döken, bismilla destur savuş diyeceksin onu dökceksin. Onlar pis yerlerde olurmuş, buradan ırak olsun.

M.A.: Ateş nasıl söndürülüyor?

B.U.: Destur savuş diyen kızım dökerkene. Öyle yerlerde olurmuş.

M.A.: Nasıl ad verilir çocuğa?

B.U.: Okumuş insan, çağırırız onu, çocuğun kulağına ezan okur, adını koyar çocuğun. Mesela İsmail doğdu. Aldı dedesi onu kucağına, ezan okudu sağ kulağına. Ezan okudu, senin adın İsmail, adının sahibi ol dedi. Bi kere ezanı okuyo adını 3 kere söylüyo.

M.A.: Kapı eşiğinin de önemli olduğunu söylerler.

B.U.: Oraya oturdun mu annem kızardı, çocuğum oturmayın kapının eşiğine, uğrarsınız derdi. İyi bi şey değil yani. Ama şimdi söyledin mi gülüyolar, ne var kapının eşiğinde ne olur diyolar. Bi şey olmaz diyolar. Evelden öyleydi.

M.A.: 3,7, 40 rakamları çok geçiyor, mesela ölünün yedisi, kırkı vs. yapılıyor.

İ.U. (İsmail UĞURLU)⁵⁷²: O şey içinmiş, bilmiyorum ne kadar doğru ama, yedisinde mezarda gözleri mi ne erirmiş ilk, cesedin. Kırkında başka bi tarafı. Bilmiyorum bana eniştem demişti.

⁵⁷² Kaynak Kişi 15: İsmail Uğurlu, 25, Ortaklar, öğretmen, üniversite mezunu.

B.U.: İsmail onu açıp da bakan gören var mı çocuğum, o öyle gidiyo. Kimisi hiç bak erimezmiş. Allahım kimdi bilmem, buradan birisi öldüydü, şimdi o mezarlık şey oldu ya, o meftaları kaldırdılar, yol genişledi iki şeyli oldu ya şimdi. Birkaç tanesi nasıl gömmüş kızım, ben gözümlen görmedim Allah şahitliğine çağırmasın da, duyduk. Hiçbir kefeninde dahi bir leke yokmuş, öyleymiş. Kimisini de açmışlar, ağızlarını kapatmışlar da öyle kaldırmışlar o meftaları. Bunu şimdi diyolar, çok okuyan, abdestinde namazında olan insan öyle olcakmış yani erimiyecekmiş. E bu da Allahın kulu bu da Allahın kulu neye böyle oluyo bu? Karnı gubur gubur edenlerin heralde, çok konuşanlar, dedikodu yapanlar, gıybet yapanlar, herkesin arkasından konuşanlar, yani ben kendimce öyle diyom. Şimdi günahkar olmayalım gene çocuğum da, onu Allahım biliyo.

M.A.: Kırtan çıkınca, kırklama nasıl yapılıyor?

B.U.: 40 tane taş alıyosun, kulfüalllahi okuyosun koyuyosun, birer tane birer tane onu koyuyosun oraya, onları yıkıyosun bir parça tülbentin içine mesela onu çıkınılıyosun o taşları, o yıkıcağın suyun içersine koyuyosun. Onun içersine koyuyosun yıkıyosun, sonra onu kaldırıyosun bi tarafa koyuyosun. Okuyosun ya taşları, yani atıvermiyosun öyle.

M.A.: Neler yapıyorsunuz al basmasın diye?

B.U.: Kırk basmasın diye. Şimdi bazı çocuklara kırk bastımı, çocuk böyle atılmıyo, zayıflıyo, bağırıyo, ağlıyo. Buna diyolar kırk basmış. Bu çocuğa diyolar kırk basmış. Kocakarı lafı bı da, ben bilmiyom hiç. Ben görmedim.

M.A.: İnsanların görünüşüne göre, mesela uzun boylu, kısa boylu, kepçe kulaklı...vs. buna göre o insanın huyuna suyuna bir yorun yaparlar mı?

B.U.: Onu Allah sevmiş yaratmış. Kusur bulmak çok günah. Ama Allah onu öyle yaratmış demi, ona niye mahana buluyosun sen, bulmıycan.

İ.U.: Bebeğe dedin ya az önce, sarı tülbent örterler, hastalık bulaşmasın diye.

Görüşme 17⁵⁷³

M.A. (Muazzez AYDINER): Halk arasında yaşayan inançlar hakkında konuşacağız bugün. Daha çok da batıl inanç olarak adlandırılanlar hakkında.

⁵⁷³ Germencik-Ortaklar'da 22 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

İ.A. (İbrahim AVCI)⁵⁷⁴: Batıl inançlarım yoktur, inanmam. Mesela al şu makası da aman şeytan kızırır filan, bunlara inanmam. Her şey Allah'tan derim.

M.A.: Halk arasında nasıl peki bu durum?

İ.A.: Halk arasında yıllar evelisinden daha yoğundu, şimdi azaldı bunlar.

M.A.: Sizce bunun azalmasının sebebi nedir?

İ.A.: Bu, eğitime bağlı. Onlar o zamanlar atalardan dedelerden gördüğü örf ve adetlerini fazla yapıyolardı. Şimdi bunları bu nesil yapmıyo. Eğitim onlara unutturdu. Yetişme tarzları unutturdu çağımızda. O devirde yaşayan insanlar, onlarla meşgale daha fazla oluyodu, batıl inançlarla. Mıksa yapıyım, bi yerden geçtin mi şeytan dokunur, bunlar o zamanlar vardı. Artık o örf adetleri şimdiki nesil kabul etmiyo. O yaşlı insanlar bu batıl inançları daha fazla yapıyodu. Çocukluğumda ben de inanıyordum. Mesela şöyle bi örnek vereyim. Gülizar Hanım Teyze diye babaennemin bi arkadaşı vardı. Çok yağmır şimşekli olduğu havada oğlum şu ekmek bıçağını toprağa batır, yağmır dinsin. Bu örneği ben unutmuyorum. 1952-53 yıllarında. Neden? Annesinin ilki yaparmış bunu, ben de annemin ilk çocuğuyum. Git bu bıçağı bahçeye batır toprağa. Yağmır bundan durur derdi. Bıçağı toprağa batır dedi ama ters mi yüz mü bilmiyorum. O zamanlar inanıyordum çocukken.

M.A.: Gök gürleyince napıyordunuz?

İ.A.: Gök güröldeyince onlar Lailaheillallah Muhammeden Resulallah diye dua ederlerdi. Duayla kendilerini korurlardı.

M.A.: Ocaklık var mı sizde? Kurşun dökme, sarılık kesme gibi.

İ.A.: Anneannem kurşun dökerdi, tuz dökerdi. Başın ağrıdığı zaman üstüne örtü tutarlardı. Bi tane kap getirirdi, kabın içine tuz atardı bi de kurşun atardı, yağ atardı. Onu başının üstünde söndürürdü. Başını örterlerdi, üstünden geçirerek okurlardı. Bunları yaşadım gördüm biliyom ama inanmıyom. Ama duayla okunanı kabul ediyom. Muskaya yüzde elli inanırım.

M.A.: Muskayı açsak ne olur?

İ.A.: Kimisi iyi olur der kimisi iyi olmaz der. İyi olmaz derler ekseriyetle. Okumaycaksın derler, öyle kalcak, bi suya at. Akan suya, kaybolsun. Yakmayın, toprağa gömmeyin veyahut yırtmayın derler. Su kaybeder, çürütür gider. Benim kız havale geçirdi, nuska verdi, hocaya gittik. Manisa'nın Karaağaçlı köyü vardı,

⁵⁷⁴ Kaynak Kişi 16: İbrahim Avcı, 67, Ortaklar, emekli memur, ortaokuldan terk.

hocaya gittik. Üç tane nuska verdi. Bunları üzerinde bulundurcak. Havale filan geçtikten sonra bunları suya atın, akan suya atın demiş. Denize değil, göle değil akan suya, gitsin kaybolsun.

Ş.A. (Şennur AVCI)⁵⁷⁵: Ama atamadık, biri kaldı nuskanın. Şöyle oldu: Şimdi Akhisar'daydık. Birini 3 yaşına kadar, birini 5 yaşına kadar taşıyacak. Birini de 3 ay sonra akarsuya atın dedi hoca. Buraya geldiler Ortaklar'a, babannesinle halası geldi. İlle gitcem. Benim oğlan da bebek kucağında, ağladı arkalarından, hazırladım geldim. Halası diyo annesi unutmuştur takmayı, ordan geldim nuska yok. Arıkbaşı'na geldi, kızda nuska yok. Sonra biz geldik. Birsen dedim, Özlem'in nuskasının biri yok dedim. Ben de dedi buraya geldi yoktu anası koymağı dedim dedi. 5 yaşında atılacak olan nuska, günü gelmeden 15 gün evel benim rüyama bi dede girdi. Rüyamda dedi ki, kızının dedi nuskası günü gelmeden al, Kuran'ın içine sakla, öbür nuska gibi kaybolur. İyi nuskaları çalarlar dedi. Bi uyandım gece, rüya. Ama nasıl biliyon mu böyle heer tarafımı bi titremek tuttu. Bu demek dedim bunun nuskası kayboldu. Evham ettim. Sabah oldu, İbrahim dedim böyle böyle oldu rüyamda. Sakla o zaman dedi. Sakladım. Bi o nuskayı alabildik suya attık, öbür nuskalar gitti. İki tane koltuğun altında, bi tane göğsünün ortasında. O beş yaşına kadar durucaktı. İşte onu alabildik, öbürü yok.

İ.A.: Camiye girdik, oğlum, caminin kapısında duvarda baba dedi ben bi ışık gördüm dedi, örnek mesela. İkimiz beraber caminin kapısından giriyoruz, ramazan ayı içersinde teravih namazı kılınıyordu. Baba sen gördün mü dedi, nasıl bi ışık dedim. Yeşil-mavi böyle bi karışık ışık dedi, önümden geçti dedi. Ben hiç fark etmedim dedim, sen fark ettin. Belki dedim senin bi iyi niyetli düşüncen vardı o anda. Bir defa da oğlumun başından geçen, tren istasyonunda Söke'de bizim eşya ambarı vardır, eşya ambarından bi şey odun parçası alıp gelirken, baba dedi vagonun karşısında birisi dedi, kısa boylu uzun kulaklı dedi, afedersin eşek kulaklı dedi, kısa bayan dişlerini sırttı bana bakıyo dedi. Ama dedi bi anda geldi göründü kayboldu dedi. Vagonun yanından dedi. Orası biraz temiz yer değildi, acaba bi şeytan mı cin mi ne olabilir diye aklıma geldi. Ama ben gördüm dedi, gündüz dedi. Bana baktı, güldü, vagonun yandan kayboldu dedi. Kısa boylu, uzun sivri uzay insanların kulakları gibi.

⁵⁷⁵ Kaynak Kişi 17: Şennur Avcı, 64, Germencik-Mursallı, ev hanımı, ilkokul mezunu.

Ş.A.: Gel gel etmiş ellerini.

İ.A.: Ben buna da inanırım. Bunlar batıl değil. Şeytan ve cinin olduğuna inanırım. Onlar insan şekline veya şuna buna girerlermiş, görünürlermiş. Böyle saf, sakın olduğu anlarda insanların veyahut da çocuk yaştakilere daha fazla görünürlermiş. Bunlara inanırım. Çünkü neden, Kuran-i Kerim’de geçiyo bunlar, onun için kabul ediyom. Ama tuz, kurşun, çöp möp Kuran-ı Kerim’de geçmiyor.

M.A.: Yakın çevrenizde ermiş, eren, meczup gibi kimseler var mı, yahut var mıydı geçmişte?

İ.A.: Burada yaşamış olan Şaban isminde deli sıfatındaydı. Bu konuşurdu. Bu derdim kimlerle konuşuyo. Büyüklerimden öğrendim, şeytanlarla konuşuyo bu. Kimse yok yanında, kendi kendine konuşuyo, o şeytandan şeytan çocukları var bu evliydi o delikanlı. Ondan çoluk çocuk sahibi olmuş. Konuşurdu o çocuklarınlan, şeytan eşinlen, cinlerle meşgale olur derlerdi.

M.A.: Cinlerle irtibat kuran birinin iyileşmesi mümkün mü?

İ.A.: İyi olabilir, dualarla.

M.A.: Bağarası’ndaki hoca da iyileştiriyor sanırım.

İ.A.: Bağarası’ndaki hocaya da gittim. (Eşine:) Oğlan kardeşinin hanımı hamile kalmıyordu, bunlar İsviçre’de yaşıyolardı karı-koca. Gittik, sıraya bekledik. Hoca odasından çıkmıyo. Çok kalabalık oluyodu. Kardeşinin hanımını koyduk, hoca okudu falan. Çıktık, Bağarası’ndan bu Söke yoluna gelirken aniden bu fenalaştı, attı kendini arabadan dışarıya çıkardı kadın. Ben ne oluyom, ben ne oluyom ben orda bi kadın gördüm üstlülkü, bana bu nuska yapmış bana okumuş dedi bu hoca, bana nazar etmiş bu, çocuğum bundan olmuyomuş diye sayıklamağa başladı. Medeni bir kişi sanki cahil bi kişi haline döndü. Ağladı, sızladı, sıkıntı çekiyom ben dedi. Bu hoca bana ne yaptı dedi. Ve şuna vardım, duanın tesiri olabilir, inandım.

M.A.: Çocukları oldu mu?

Ş.A.: Oldu, 20 gün sonra hamile kaldı. Ordan çıkan ağlıyo, iyi olacak hasta ağlıyomuş. Şu kadarcık küçük bir nuska koyuyomuş kalbinin üstüne. Bir kağıt çizmiş şöyle tükenmez kalemle. Her tarafını yakmış, o çizilen yer yanmamış. Bunu demiş kaldır, ne görüyon? Çocuğun olursa görceksin. Bakmış görememiş. Işığa tut ışığa demiş. Abla diyo bir kadın diyo sanki namaz örtülü, beyaz örtüsünnen bir çocuğu kapatıyo açıyo diyo, ama diyo eskiden kumaştan başlık dikerlerdi ya

çocuklara büzgölü büzgölü, çocuğun beyaz başlığını beyaz kundağını gördüm diyo, gelin bizim, kağatta. Ondan sonra güzel bak demiş, bakmış. Bi de diyo bi melek kanatlarınan diyo, bi kanadına çocuğu örter gibi gördüm diyo. 3 sefer gürdüm diyo. Nуска yazdı eline verdi, gelin o sıkıntıyla nasıl o çıkanlar ağladıysa bizim gelinde bize ağlayarak geldi. Nasıl bağırıyo ama, sesi çıktığı kadar ağlıyo gelin. Ertesi gün aldı geldi oğlan kardeşim, hiç birini hatırlamıyom aba dedi. Buradan gitti 21 gün sonra telefon etti hamile kaldı. Orda bi de doktor demiş senin çocuğun olusa elimi keserim diye. Orda kardeşim o kalabalığı görünce adak adanmış. Bi çocuğum olusa burada bi koyun kescem demiş. Ve çocuk oluyo, 3 yaşında çocuk hasta oluyo ayakları tutuluyo. Biraz hastanede yatmış çıkarmışlar, aradan 2 ay geçmiş, bana parayı yolluyo köyde kesiyo koyununu adağını kesiyo. Fakat adadığı yerde kesmiyo. Gene hastanede yatıyo. Bu sefer gelinin babasının rüyasına girmiş, hastaneye gelmiş, çocuk hastanede. Siz demiş buna adak mı adadınız demiş. Ne bok yidiyseniz demiş adağınızı yapın. Baba adağımı yaptım demiş. Ne deye adadın, böyle böyle. Bana oğlan gardeşim telefon ediyo, Emre hastanede, babam da rüya görmüş. Ben diyo para yollayım eniştemle abim hocanın kapısında kessinler. Kestik, ondan sonra çocuğun ayakları falan tutulmadı.

Görüşme 18⁵⁷⁶

İ.U. (İsmail UĞURLU): Şey derler ya, evde biri öldüğünde böcek möcek girer ya evin içine kırk çıkmadan, sinek falan öldürülmez.

Ş.A. (Şennur AVCI): Ruh dolaşıyo diye. Yaşlılar öyle der. Mesela elden ele bıçak almıyolar, benim beyim almaz işte bıçağı, makas almaz elden ele. Kavga edilirmiş. Şimdi bak benim abim var, ben yani hayal meyal hatırlıyom. Babamın akrabası, halam, çocuğu olmadı abimi evlatlık istediler, senin çocuğun çok dediler babama. Babam vermedi, annem hiç vermedi. Anneannem de var, anneannemin çocuğu çok olmuş yaşamamış, bir tek annem yaşıyo. 3 gün sonra abim sabah kaktı konuşamıyo, kekeleliyo. İşte bu çocukta bi tuhafılık var diyolar. Misafirler gitti 3 gün dört gün yedi gün sürmüş o. Abimi doktora götürdüler, oraya buraya hocaya götürdüler. Hoca boy nuskası yapmış abim düzelmiş. Annem onu banyo ettirmiş, gene nuskayı takmış. Demiş dikkat edin aynanın önüne nuskayı çıkarıp koymasın. Aynanın üstüne abim

⁵⁷⁶ Germencik-Ortaklar'da 22 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

nuskayı koyuyo sokakta kızdırmış çocuklar. Abim nerelere gittiyse düzelmedi. O kekeme abimde kaldı. Ne okula gitti, çok zekiydi. Okul müdürü babamla beraber ne Denizli nerelere nerelere hoca doktor koşturmadık yer kalmadı. Heralde aynanın önüne nuska koymak, ben de işte hayal meyal hatırlıyom 3-4 yaşında bi şeyim ben. Abim benden 3 yaş büyük. Orta ikiye giderken, Denizli’de bi hocaya götürdü müdür, hatıbın gelini ölmüş torunu kalmış, kaynana, babaanne yani çocuğu emdire emdire emdiriyomuş. Allah’tan süt gelir mi babaanneden? Gelir diyo babam. Bi de ordan gelirken yolda kaza geçirdiler, abim düzelmedi.

M.A. (Muazzez AYDINER): Ocağıma incir ağacı diktin derler. Neden?

İ.A. (İbrahim AVCI): Benim kötülüğüm mahiyetinde söylerler onu.

İ.U.: Mersin mesela, mezarlara götürülür değil mi?

Ş.A.: Bayramlarda arefe günleri herkes bir tutam götürür mezarlara. Benim annem ölmezden evvel hamileydi. Kendi rüyasını kendi görmüş. Bir de hasta vardı. O zaman seneler evvel mide kanseri. Bi cumartesi bahçede küçüğüz eve geldik, o hastayı dolaştırmağa gittik. O hastaya anlattı annem rüyasını. Ben dedi böyle böyle gördüm dedi işte mahalleden öleni iki merdiven yüksek. Eltisinin kızı da, amcamın kızı da loğusa öldü. Ben diyo buraya gelmişken diyo benim eltimin kızını Fatma’yı da görceğim diyo. Aa diyo bizi o mahalleye sokmaz Fikriye sokmuyolaa demiş sorduğu kişi. Ben karşıdan göstereyim demiş. Göstermiş. Annem onun evine gitmiş oturmuş gonuşmuş. İnerken eltisinin kızı da demiş ki, abla bu ev de senin demiş sana hazırlandı, o mermer evler, çiçekler, o merdivenlere diyo bakmağa kıyamazsın. Annem loğusa öldü. Rüyasında gördü ve annem loğusa öldü.

M.A.: Kuşlarla ilgili inanışlar var mı peki?

Ş.A.: Nasıl biliyon mu kumruyla ilgili? Benim anneannem derdi: Kumru iki kardeşmiş. Üvey anne elinde büyümüşler. Dikiş dikiyomuş. O boynundaki çizgi siyah iplik, terziymiş kız. Yemeği oğlan kardeşi dökmüş. Bir kuş olayım uçayım demiş bu analığın elinden çektiğim başıma yetti demiş. Şimdi gelir bizi döverse, iki gardeş kuş olmuş *gugukçuk gugukçuk yağ döktüm ben korktum* diye kumrunun manası oymuş.

M.A.: Taşa dönüşme ile ilgili de var mı böyle bir şey?

Ş.A.: Taşı anneannemden duydum ben. Memlekette buraya gelmezden evvel anneannem mart ayı girmiş. Mart ayında kadın koyunlarını almış öreke, yün

eğiriyolar ya, yün eğire eğire çıkmış. Öbür komşu demiş kız nereye gidiyon demiş hava soğuk. Aman mart murt demiş mart geldi. Bir soğuk bir soğuk koyunlarınlan donmuş taş olmuş. Olmuş memlekette. Anneannem diyodu.

İ.A.: Örneğin güvercin ege insanında bir barış şeyi gösterir tamam mı? Güvercin barış mı getirir? Ben inanmıyorum.

Ş.A.: Güvercin evde bakmak iyi değil diyolar. Hangi ocakta güvercin, tavşan da baktırmak eyi değil. O temeli gazıyo diye tavşan mesela. Kötü diyolar.

M.A.: Yılanla ilgili de olumsuz düşünürler.

İ.A.: Yılan dini rivayete göre cennetin kapısına gelmiş. Babam anlatırdı. Derdi ki cennetin kapısında yılan gelmiş başını uzatmış. Havva'yla Adem cennette yaratıldı. Ve orda yılan değilmiş o şeytanmış. Şeytan yılan şekline girmiş. Ve şeytan aldaticıdır derler. Ve Havva annemizi aldatmış. Havva şu buğday tanesini, o zaman buyday yerde ekin değilmiş büyük ağaçmış elma ağacı gibi, şurdan bir tane meyvasını al Adem'e yidir demiş. O zamana kadar Adem, Havva hiç bi şey yimiyomuş. Cennet kokularına, cennet meyvalarının kokularna ve orda var olanlarla yaşam sürüyomuş Allah tarafından. Ve Havva demiş ki al Adem şunu ye, buğday tanesini. Yedirmiş. Ve yılan sevinmiş. Tekrar şeytan şekline gelmiş, ben sizi kandırdım demiş. İlk defa insanın yaratılışında olmuş bu olay. Ondan sonra cennetten atılıyo. Allah emretti bunu yimeyin diye. Demek istediğim şeytan şekline girmiş, ordan yılanı kötü sayıyolar.

Ş.A.: Bi de namaz kılarken yılan seccadeye çöreklenmiş, benim babam her zaman derdi, namaz kılarken ayaklarını şöyle neden hafif aralık bırakıyosun. Allahtan bi kedi yollamışlar yılanı ordan almış namazın önünden geçmicek diye ayak arasından yılanı almış gitmiş kedi. Ayağını bitiştırmiceksin namazda.

M.A.: Bazı sayılar, 3,7,40,41... gibi çok fazla kullanılıyor. Bunun sebebi nedir?

Ş.A.: Tek olacak. 3 günlüğe çocuk yıkanır. 7 günlüğe, hep tek günlerde yıkanır. Kız çocuğu 37'sinde kırklanır, oğlan 39'unda kırk basmıcak. Tek olacak.

M.A.: Kız çocuğu neden 37. günde kırkalanıyor?

Ş.A.: Nasibi erken çıksın diyeymiş. Hiç bi yere gitmesen yakın komşuya gitceksin kırkı çıktığı gün. Dışarı çıkarcan.

İ.U.: Bereket getirsin diye neler yapılır?

Ş.A.: Karınca duası var. Karınca nasıl çok işlek olduğu için bereket getiriyo ya, o anlama geliyo.

İ.U.: Yumurta kabuğu da yapılıyordu sanırım.

Ş.A.: Yumurta kabuğunu nazar değmesin deye çiçeklere koyarlardı eskiden.

İ.A.: Toplu iğneyi yumurta kabuğunun içine atıyolar okuyolar ondan sonra büyü yapıyolar. Yumurta kabuğunun içindeki o toplu iğne çürüyesiyse kadar büyüsü geçmiyo, onun tesirinin altında kalıyo. Yani hasta oluyomuş, bedeni bozuyomuş, şu bu oluyomuş.

Ş.A.: Onu hiç duymadım.

İ.A.: Şimdi örneğin, bak ne kaldı aklımda, dedesiyle babaannesi evlendi İsmail'in. Onlar evlendiği zaman büyü yapılmışlar. Dedesinin istediği bi kız varmış, olmamış, vermemişler. O taraftan buna büyü yapmışlar, niye Bahriye'yi aldı bu? Ve okudukları iğneyi kuyuya atmışlar galiba. Ve iki ay, damat-gelin bereber olamamışlar. Deden hep hasta olmuş 2 ay, nazar olmuş. Ve o tesiri geçmiş o büyüünün. Neticede bi hoca bulmuşlar. Hoca demiş ki ben bunun sonucuna varırım, okurum. Peki demişler, kabul etmişler. Okumuş etmiş ve düzelmişler.

İ.U.: Renklerle ilgili bir inanış var mı?

Ş.A.: Yeşil murattır. Mavi nazar. Mavi boncuk takarlar çocuklara nazar değmesin diye.

İ.U.: Yağmur duasıyla ilgili bir şey yapıyor mu bizim buralarda?

İ.A.: Yağmur duası yapıyo.

Ş.A.: Bak her duayı böyle ediyosun (ellerini açıyor, göğse doğru), yağmur duasında böyle (avuçları yere bakacak şekilde), çok gittik biz çocukken yağmur duasına.

M.A.: Kıyafetleri ters giymek gibi bir şey yapar mıydınız o zaman?

Ş.A.: Çocuğa atletini ters geydirisin nazar değmesin diye. Bi de eve geldin mi yüzünü böyle yıkıyosun ya, böyle yıkıyacakmışın tersinden, çenesinden yüzüne doğru. Benim kıza çok nazar oluyodu. Bana öyle dediler. Dışarıdan geldin mi çocuğunu böyle tersinden yüzünü 3 defa yıkıycan.

İ.U.: Nazar için başka ne yapıyor?

Ş.A.: Boncuk gonuyo.

İ.A.: Kahve falı bakar.

Ş.A.: (Kocasına, gülerek) Sen çok fenasın.

İ.A.: Ben çok inanmam.

Ş.A.: Ben de inanmam.

M.A.: Ne görüyorsunuz fincanda?

Ş.A.: İşte orda harfler çıkıyo, ağaç çıkıyo, yani telvenin toplandığı yerde. Benim annem bakıyomuş, ben bi zaman baktığım çıktı dediler, sonra bakmadım, bu kızdı Söke'deyken.

İ.A.: Avucun içindeki çizgiler vardır, insanın kaderini belirler derler. O bebekken, yumarmış bebekken insan kendini ve Allah onun kaderini avucuna verirmiş. (Ellerimize bakıyor) Mesela bu bende üçgendir, sende senin biraz hayatın karışık, hayatın karışık geçmişte günlerinde çizgiler çok. Hani karışık dediğim yaşamındaki günlerde tam denk düzende geçmemiş. Bu çizgi çizgi çizgi çizgi, mesela tek taraflı değil. O avucuna bakıyım. Yahu senin çok muammalı biçimli bi hayatın var senin gızım ya. Valla muammalı. Yani demek istediğim karışık bi hayat geçimi gelecek, ilim üzerinde veya bi araştırma üzerinde, bi gelecekte bi hedefler karıştığı bambaşka avucunun içersindeki. Karışık ya. Bu sağ elinde mesela, yalnız kaderin açık. Sola doğru meyil verdiği yönlerde daha açık. Benim mesela kapalı, bu açık bak. Benim hayatım da hem karışık hem kapalı geçti ve inandım buna avucumun içinde. Sen biraz daha uzun ömürlü görünüyon, çizgiler uzun. Kısa olsaydı daha kısa gider ömür derler. Belki 80-85, çizgilerin uzun böyle kavisli.

Görüşme 19⁵⁷⁷

Ş.A. (Şennur AVCI): (Kahve falı) Bak bu bi ağaç, çok güzel bi ağacın var. Ağaçta bak eski yazılar var, görüyon mu? Burda iki tane kuş var. Bi çatal yolun var. Burda bi temiz haberin var. Burda kendi kendine bazen konuştuğun, öyle temiz lafların var. Taneler temiz laf oluyo. Burda bi kaplumbağa var, ağır ağır gidiyo ama çok güzel kaplumbağanın ağır gidişi gibi temiz bir işin oluyo çünkü bir iki üç dört yerde kaplumbağanın yanı açık bak yolları. Benzetmek bu işte. Bak, kaplumbağanın kafasını görüyon mu, şurda işte yollar var.

M.A. (Muazzez AYDINER): Kaplumbağa neye işaret?

Ş.A.: Temiz, kimseye zararı olan bi şey değil. Yılan gibi sokmaz öldürmez zehirlemez. Çok böyle kendi aranda temiz lafların var. Hemen yakında iki telefon

⁵⁷⁷ Germencik-Ortaklar'da 22 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

konuşması yapıyosun, uzaktan bi telefonla konuşuyosun. Şurda hanen açılmış, sıkıntın gitmiş. Yolların temiz, açık bak. Kep giyiyosun, başında şapka var. Kendi elinden iki yere az az bi para çıkıyo. Göz yok. Göz nasıl olur biliyon mu, şöyle kabarık baloncuk gibi şişerse göz o olur. Yalnız kuran yazılarının sana çok faydası var. Baksana ağacın üstünde. Ağaç çok güzel. Ağaç her zaman için güzel. T harfi var, temiz bi haberin oluyo. Ben çok bilmiyom az biliyom.

Görüşme 20⁵⁷⁸

E.Ö. (Ertuğrul ÖZDEMİR)⁵⁷⁹: Aydın Merkez Köprülü Mahallesi'nde askeriye'nin alt kısmında Dağdibi yolunda Kesikbaş Türbesi diye bir yer vardır. Kesikbaş Türbesi denmesinin sebebi şöyledir: Anlatılanlara göre, birincisi Aydınogulları Beyliği döneminde ordaki Türkler onar kişilik guruplar halinde Aydın'a geliyorlar, Aydın'ı ele geçirmek için geliyorlar. İşte 7 kişilik bir gurup da veya 10 kişilik bir gurup bu dediğimiz bölgeye yerleşiyor, orda mağara gibi bir yere yerleşiyorlar. Buradan ara sıra şehre inip, Aydın şehrine inip buradaki azınlıklarla savaşlar yapıyorlar. Kılıçlarla falan savaşıyorlarmış. Bir gün de azınlık dediğimiz gurup, ordaki Türklere saldırıyor bir gece. Yataklarında uyurken vuruyorlar kılıçları. Adamın kafası koltuğuna düşmüş, eline düşmüş, gene de kılıçla savaşıyormuş. Bir kadın görmüş bunu, karşı evde oturan bir kadın. Aaa, demiş, adam kelle koltukta savaşıyor demiş. Kelle koltukta savaşıyor deyince o büyü bozulmuş. Deyince adam orda yığılıp kalıyor ve mezarı da bugün ordadır. İkincisi, bir olay anlatayım. Üveys Paşa Camisi vardır, esas adı Üveys Paşa'dır. Üveys Paşa Aydınlı zengin ailelerden birisinin oğludur. Burada defterdar görevi görüyormuş. Bir cami yaptırmak istemiş Aydın'da. Parası yetmeyince halktan para toplamağa başlamış. Bağış şeklinde paralar alıyormuş. Demek ki maliyeye giren kişilerden bağış toplayıp camiyi yaptırmaya başlamış. Bu, padişaha şikayet olarak gidiyor. Müfettiş gönderiyor ve açığa alıyorlar o günün defterdarı Üveys Paşa'yı. Sonra bakıyorlar ki suçsuz buluyorlar, tekrar görevine iade ediyorlar ama vali olarak Mısır'a görev veriyorlar. Mısır'da görevdeyken burda akrabaları caminin yapımına tekrar başlıyorlar. Tekrar şikayet

⁵⁷⁸ Aydın-Ramazanpaşa Muhtarlığı ve el sanatları atölyesinde 23 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁷⁹ Kaynak Kişi 18: Ertuğrul Özdemir, 61, Aydın, muhtar, önlisans mezunu.

oluyor padişahımıza ve iki kişi gönderiyor bunları muhakeme yapıyor ve suçlu buluyor o Üveys Paşa'nın o akrabalarını. Suçlu buluyor, padişah'tan izin almadan yaptıkları için camiye ve yapan kişilerin kafalarının alınmalarını istiyorlar. Yapan kişi de diyor ki camiye yaptım bitirdim, bari içinde iki rekat namaz kılalım ondan sonra kafamı alın diyor. Namazını kılıyor, selamını verdikten sonra hançeri varmış onu çıkarıp kendi kendini öldürmüş. Yani kafasının alınmasına izin vermiyor kendi kendini öldürüyor. Ve şimdi orda mezarı var, Üveys Paşa Cami'nin orda mezarı var, mezarın yanında da lahidinde işlenmiş bi kavkaz ve kılıç, hançer resmi var. Orda bahçesinde onu görebiliyorsunuz.

M.A. (Muazzez AYDINER): Üveys Paşa Camii nerede?

E.Ö.: Köprülü Mahallesinde. Sana çok güzel bir olay daha anlatacağım. Karanlık Köprü Aydın'da, eski tarihi bir köprü. Ticaret lisesinin şurdaki köprü, bunun ismi Karanlık Köprü'dür. Karanlık köprü denmesinin sebebi de şudur: Pınarbaşı'nın Zafer Mahallesi kısmında Rumlarla Ermeniler otururmuş. Türkler bugünkü Feyzipaşa, Köprülü kısımlarında, Hasanefendi kısımlarında oturuyormuş. O dönemlerde vali Tahir Paşa diye birisi varmış Aydın'da. Bir de zengin tüccar terzi bir kişi varmış. Tüccar terzi kişinin güzel, uzun boylu, sarışın bir eşi varmış. Adam zengin bir tüccar terzi olduğu için eşine güzel kumaşlardan güzel elbiseler dikermiş. Karısı da giyinip dolaşmış şehirde. Hava atıyormuş şehirde giyinip giyinip değişik değişik elbiseler, gezermiş. Herkesin de diline düşmüş. Terzinin karısı şöyle giymiş böyle giymiş. Bunun üstüne valinin karısına da gidiyor bu. Valinin karısı kıskanıyor. Kocasına her gün gece şikayet ediyormuş. Bir terzinin karısı kadar olamadım, diye yakınıyormuş. Vali Tahir Paşa da bıkmış usanmış artık her gün her gün aynı konu. Sabahleyin hükümet binasına geldiğinde demiş ki çağırın şu terziyi. Geliyor ve bre terbiyesiz herif diyor, sen diyor karına güzel güzel şeyler giydiriyorsun gezdiriyorsun, şehirde kötü örnek oluyor. Bu, adamlarla kadınların arasının açılmasına sebep oluyor, git getir diyor o elbiseleri. O elbiseleri alıyor ve yakıyor vali, yaktırıyor ve terziyi de hapse attırıyor. Şehrin ileri gelenleri de, terziyi sevenler araya giriyorlar. Biz seni valiyle barıştıralım, affettirelim diye. Vali diyor, şehre madem bir iyilik yapsın diyor, ne yapacaksa diyor. Gidiyorlar aracılar cezaevine, tüccar terzinin yanına, diyorlar ki işte şehre bir şeyler yap, bir çeşme yap yol yap köprü yap diyorlar, vali de seni affetsin. Napayım, ne ihtiyaç var? Demişler ki bu

çayın üstünde, Tabakhane Çayı dediğimiz çayın üstünde bir köprü lazım, yolun öbür tarafına geçebilmemiz için, orayı ele geçirebilmemiz için, insanlarla irtibat kurabilmemiz için bir köprü lazım çaydan geçecek. Hemen buraya bir köprü yapalım diyorlar. Tüccar terzi tamam diyor, kabul ediyor ve inşaata başlıyor. Bütün parası bitiyor köprüyü yaparken, yetmiyor. Kumaşlarını satıyor, gene yetmiyor. Makasını, tezgahını, masasını satıyor, her şey gidiyor köprü anca bitiyor. Onun için ismi Karanlık Köprü olarak kalıyor bu köprünün. Üstte bir köprü vardır şurda. Onun altında tarihi bir köprü vardır, onun kitabesi de hatta orda duruyordu bir zamanlar, 15 yıl önceye kadar. Sonra birileri çalmak için çıkarttılar oraya koydular, sonra götürmüşler kitabe gitti. Sahipsizlik.

A.Ö (Ayşe ÖZDEMİR)⁵⁸⁰: Şimdi bi dilek dilersin mesela, olursa dileğim Zekeriya sofrası hazırlıycam dersiniz, kendiniz evde 41 çeşit. Bütün o artık eşini dostunu çağırırsın. Herkes de yaptıklarından birer tane getirir artık evden de bi şeyler getirir, sofraya zengin olur yani 41 çeşit. Her şey, aradığın her şey vardır yani. Yemesinden, içmesinden, kuru, tatlısından, tuzlusundan, çerezinden... Herkes her şeyden birer lokma alır. Onlar da dua eder, niyet ederler böyle. Bi de kesmeşeker koyarsın. Kesmeşekeri alıp dileğini dilersin saklarsın. Olduğu zaman, gerçekleştiği zaman sen de öyle bi sofraya hazırlarsın. Yasin okursun. Çok şükür hani dileğim yerine geldi, bu sofrayı yaptım diye. Gelen arkadaşların da dilek dilerler, böylece herkes dileklerini bu şekilde yerine getirerek sofraya hem muhabbet, hoşsohbet olur. Güzel bi gelenek bence.

M.A.: Aydın'da bildiğiniz yatır ve türbeler var mı?

A.Ö.: Tellidede'de dilek ağacı var. Tellidede Mezarlığı'nda Telli Baba var. Oraya gidersen yine dileklerini dilersin.

H.B. (Halime BİRİSOY)⁵⁸¹: Taş yapıştırıyorlar. Yapışırsa dileğin oluyomuş, yapışmazsa olmuyomuş. Ben bir sefer merak ettim gitmişim. Gazipaşa dedesine dilek dilemişim. Mum yaktım. Kapalıspor sahası var ya, onun karşısında, kaldırımında. İlkokulun önünde şöyle kümbet gibi bi şey var orda. Dileğin gerçekleştiği zaman gider oraya mumunu yakarsın, duanı edersin. Mesela

⁵⁸⁰ Kaynak Kişi 19: Ayşe Özdemir, 59, Aydın, emekli memur, önlisans mezunu.

⁵⁸¹ Kaynak Kişi 20: Halime Birsoy, 55, Tire (7 yaşında Aydın'a gelmiş), telkırma ustası, ilkokul mezunu.

Karacaahmet Dedesi vardır. Karacaahmet Dedesine de orada da bi nişan mı oldu bi şey mi oldu, o zaman gittim gördüm.

E.Ö.: Orda bi oyuk var, elini sokuyosun oyuğa, elin toprak olursa dileğin oluyo. Toprak olmazsa, bi şey bulaşmazsa olmayacak demekmiş. Mesela en eski tarihi bu şey var bu Çine çayı, Menderes'in efsanesi var. Bu Uzun Kulaklı Midas olayı var. Onun müzede yazılısı var, ordan alabilirsin.

H.B.: Pınarbaşı'na gideriz. Hidrellez, 5'i 6'ya bağliyanında namaz kılarlar, dua ederler, kağıtlara dilekler yazılır. Araba yaparsın, ev yaparsın, taşla çizersin. Çaya dilekler atılır. Ama dua edenler de sabah ezanına kadar konuşmazlar.

A.Ö.: Kimse arkasına bakmadan eve gelirsin. Kalabalık gidersin, arkana bakmadan geri dönersin, ama tan ağarmadan yani.

H.B.: Bir kere ev yaptım legolardan. Ömrümde hiç bi şey yapmamıştım, Legolardan ev yaptım. Önüne de bakır sahanın içinde su koydum. Deniz evi. Bunu mayısta yaptım haziranda ev aldım. İnanmıyodum hiç de niyetim yoktu.

A.Ö.: Ben de, oğlum dedim sağ salım dedim okulunu bitirsin, askerliğini yapsın dedim, iyi bi kızla evlensin dedim içimden. Onları yazdım yazdım attım çaya. Ama oldu yani. Okulunu bitirdi işe de girdi hemen. Pınarbaşı, bildiğin Tabakhane çayı.

H.B.: Mesela gidemedin öyle çay may bişey de yok, evin bahçesinde sağda solda gül ağacı vardır, dileğini yaz ona as.

A.Ö.: Soğana bağlarsın ip, soğan büyürse, uzarsa, balkonunda soğan-sarımsak yetiştiriyosan bağliyosun. Ne kadar uzadıysa dileğin hemen olacak, mesafeye göre mesela.

H.B.: Kayınvaldemler de kesiyolar soğanı koyuyolar. Hanginden çıktıysa, haa dilek olacak veya olmayacak diyolar.

A.Ö.: Kızı olanlar aşure yapar derler, aşure dağıtır kurban bayramından sonra. Kızı olanlar bereket olsun, nasibi çok olsun diye. Hele evinde kız olan aileler muhakkak aşure yapar.

M.A.: Her sene yapıyorlar mı?

A.Ö.: Tabi tabi. Eskiden her evde her sene yapılırdı. Bizde aşure gelenektir yani. Şimdi kurban kesenler yapıp dağıtıyolar ama normalde yapmasan bile küçük bir cezvenin içinde yapıp yedi kişiye tattırmak gerekirmiş.

A.Ö.: Bereket, evin bereketidir. Kızın da nasibi bol olurmuş. Evde bolluk bereket olur, yoksulluk çekmezmişsin. O şekilde bi inanç var.

M.A.: Bereket sağlayan başka bir uygulama var mı? İş yeri için mesela.

H.B.: Ona göre karınca duası olur, onu alır asarlar genelde.

A.Ö.: Sağ ayakla girceksin.

H.B.: Bir de babamın inancı sabah saat yedi buçukta dükkanı açardı. Sabah erken açarsan nasibin bol olur derdi babam her zaman için. Erken açmanın bereket dağılırken herkese dağıldığı gibi bana da gelsin anlamında düşünürdü babam.

N.O. (Neşide OKŞAN)⁵⁸²: Erken kalkan işini geç kalkan düşünür derdi benim annem.

A.Ö.: Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır derdi. Bir an önce çocuk sahibi olur anlamında.

H.B.: Mesela babamda el vardı dedesinden geçmiş. El demek de yani, okuduğu sureyi duayı söylenmez. Mesela çocukların nazar değdiği zaman, benim çocuklarım olduğu zaman veya kardeşlerim küçükken, babam okumaya başladı mı gözlerinden yaş gelirdi böyle, esner dururdu. İki saniyede de o çocuk rahatlardı. Bi gün dedim ya baba ne okuyosun bana da söyler misin? Tamam, dedi. Avcuma tükürcem yalıycaksın. Yani o zaman bana el vermiş oluyo. İı dedim ben yalamam dedim, o babamlan gömüldü. Kimse almadı. Ben de olmadım tükrük davasından. Çünkü dedesi öyle vermiş eli. O yüzden onu yapamadım.

A.Ö.: Benim anneannem de kan alırdı. Hacamat derler ona. Mesela baharda kanlar sulandığı zaman, onları böyle arkayı açıyosun, makasları vardı deliyo böyle o şeyiyle. Ondan sonra kekik yağı sürerdi oralara. Ondan sonra hasta şifa bulurdu. Boynuz çekerdi. Şimdi kupa çekiliyo ya arkaya grip olunca, o zaman boynuzlar vardı. Kuru patlıcanın yarısı gibi, oyulmuş kuru patlıcanın. Onlarla yapar melela, pis kanlar orda şey olur. Sonra onlar çıktı, kupalar çıktı. O da gelinine el verdi, gelini devam ediyö.

N.O.: Mesela nazarla ilgili bi gelenek var. Bi topluma girdiğinde güzel çocuk hani herkes okşar ya. O çocuk huzursuz olur, ağlar falan. Nazar değdi dendiği zaman, ya ordaki –saygısızlık oluyo diye yapmazlardı- orda insanlardan birer parça iplik kopartıp onu yakarlardı. Kimin nazarı değdiyse o kem göz geçsin diye, bir. Ondan

⁵⁸² Kaynak Kişi 21: Neşide Okşan, 51, Aydın, emekli öğretmen, üniversite mezunu.

sonra eve geldiğin zaman da çocuğun her şeyini soycaksın, çıkartıcaksın ne varsa. Giysilerin hepsi atıcaksın yıkacak. Bi de çocuğun elini yüzünü tuvaletin suyuyla, temiz suyla değil de.

A.Ö.: Pislik pislği keser. Tuvaletin çeşmesinden akan suyla elini yüzünü yıkıycaksın gezmeye giderken veya geldikten sonra. Nazar gitsin, tuvaletten akıp gitsin diye. Kötü şeyler kötü yere gitsin diye.

H.B.: Kırklı bebekken de şey derler, çocuk doğdu daha kırk günü dolmadı, çamaşırını yıkayıp asıyosun ya dışarı asma derler. Onu asarsın ama akşam yıldızı görmiycek. Gece kalmıycak çamaşır dışarıda. Kırk basar derler. Günah derler.

A.Ö.: Çocuk hasta olur, huzursuz olur, sürekli ağlar yani.

HB: Bi de nazar olayında şey derdi kaynanam hemen: Soy çocuğu hemen nazar değmiştir çünkü kirpikleri top top oldu birleşti, soy çocuğu balkona at yıldız görsün ki başkalarına gitsin nazar derdi.

A.Ö.: Yıldız çeksin yani nazarını. Tuz dağıtırlar, mesela başınızdan kötü bi olay geçti, kaza geçirdiniz ve evinizde herhangi olumsuz bi olay oldu. Onun için mahalleye bardak bardak iki üç kilo tuz alıp her kapıya tuz dağıtıp ağız tadı versin Allah bi daha hata kaza vermesin anlamında böyle bir olay yaşanıyor. Tuz dağıtılır, başımızdan çevrilir. Çocuklar doğduğu zaman tuzla yıkanır, tuzlanır. Vücudu güzel koksun diye.

H.B.: Mesela bi araba aldın, kan akıtmak lazım. İlla bi horoz keserler.

M.A.: Neden kan akıtılıyor?

H.B.: Yani kazasız belasız hayırlı günlerde kullanmak amaçlı. Adak gibi bi şey yani. Benim oğlum doğuda askerlik yaptı. Sağ salim gelsin diye adadım, kurban kestim. Alına sürdüm kanını, dağıttım. Komşum gelin almıştı, o Zekeriya sofrası şeysi. O yaptı, hoşuma gitti. Benim çocuklarıma dedim eğer üniversiteyi kazanırlarsa dedim yapcam dedim. Oğlum kazandı gitti, büyük kızım üç sene girdi olmadı. O da yedekten girdi okudu burda, ADÜ’de. Dur dedim bi olay gelmeden ben yapıyım. Çünkü oğluma da hamile kaldığımda inşallah oğlum olur dedim, vatana millete hayırlı evlat olsun diye biraz Paşa Dedesi’ne adamıştım. Zamanında adağımı yapmadım. Tavuk kescektim, dağıtcaktım konuya komşuya. Yapmadım, çocuğumun ayağı yandı. Yapmadığın zaman böyle ters şeyler oluyo.

A.Ö.: Sınava gircek çocuklara mesela okunmuş Yasin sofrasındaki küp şekerlerden yediririz. Pirinç yutturulur. Okunmuş sudan içiririz. Sürahi koyarlar Yasin’de, mevlit biter...

H.B.: Nazar değmiş çocuklara bile okursun bardağa suyu, kimi yerden varsa alırsın suyu, üstüne ilave edersin çocuklarına içirirsin nazar geçsin diye varsa.

A.Ö.: Ondan sonra diş buğdayı yaparlar. Altı ayda diş çıkardıkları zaman aile buğday kaynatır, ondan sonra çocuk o buğdaydan herkese yedirilir. Ondan sonra tepsinin içine makas konur, kitap konur, doktor aletleri varsa. Çocuğun hangi mesleği seçiceği, para konur mesela, hangisini alırsa, kitap konur kalın, o zaman avukat olacak demektir. Makas alırsa terzi veya doktor anlamında öyle inançlar var. Ben torunuma yaptım büyük kitabı seçti. Eyvah dedim ya dedim avukat olacak ya da üniversite okuyacak yani tahsilli bi çocuk olacak.

M.A.: Çıkıyor mu bunlar?

A.Ö.: Çıkar. Çünkü o çocuk onu bilinçsiz olarak yaptığı için.

H.B.: Hamileye mesela eskiden bilinmezmiş ya, şimdi ultrasonlar var. Kız mı olacak erkek mi olacak makas veya bıçak koyarlarmış. Makas olursa kız, bıçak olursa oğlan derlermiş. Hanginin üstüne oturursa fark etmeden, saklarlar ya onu. Hangine daha yakın veya hanginin üstüne bilmeden oturdu hamile kişi, bakıyolarmış, haa makas, kız olacak.

N.O.: Bi de şey var, saçına tuz döküyolar, saçını mı kaşıycak kulağını mı. Burnunu kaşırsa kız, kulağını-saçını kaşırsa oğlan olca diye bi inanç daha var. Emin değilim ama ondan.

A.Ö.: Tatlı yerse erkek olur çocuk. Ne derler, yedir ekşiyi doğur Ayşe’yi derler, yedir tatlıyı doğur Hakkı’yı derler.

H.B.: Kapı eşiğinde elini bağlama diye ben de babamın arkadaşından duydum, şöyle duruyodum, bana dedi ki bu şekilde durup ellerini bağlama kısmetin bağlanır. Kapı eşiğine otursan da evde kalırsın. Sandık üstüne oturma erin erken ölür. Evde sandık olur ya, sandığın üstüne oturmuyacaksın. Sandık üstüne oturmak iyi değilmiş. Kapıdan gelin çıkarken bahşiş istenir.

N.O.: Çeyizleri almaya geliyo ya oğlan tarafı, kızın arkadaşlarından yada kardeşlerinden bir genç kız kızın sandığının üzerine oturur, kalkmaz. Damattan

bahşış almadığı sürece kalkmaz. Kayınvalde gelinin ayağının dibine fırlatıyo testiyo, paramparça ediyö. Gör ben ne kadar dişliyim demek istiyo.

N.O.: (Gazi Paşa Dedesi'nde) Buranın türbe olduğunu söylüyolar, burda eski erenlerden bi kişi yattığını söylüyolar ama bilemiyorum. Gazipaşa Dedesi diyolar buraya. Adak yapıyolar, mum dikiyolar buraya.

M.A.: Üzerinden kaldırım geçmiş Gazipaşa Dede Türbesinin... Kaldırımın ortasında, birisi söylemese dikkat edilmeyecek. Kare şeklinde olması ilginç ve hiç mezara falan benzemiyor.

M.A.: Kaldırımdaki türbe hakkında bir bilginiz var mı?

M.S. (Muammer SÖNMEZ)⁵⁸³: Normalde o okulun bahçesindeymiş, okulun müdürü onu çıkartmamış dışarı. Cuma günü çıkarırsın demişler, Cuma namazı vaktinde çıkarırsın demişler. Onun türbesinin taşı vardı, taşı böyle değil daha farklı bi taş vardı, taşı okulun bahçesinden dışarı çıkarıyo. O gece müdürün evi yanmış. Ondan sonra kaldırım yapılırken dozer bozulmuş, çalışmamış. O yolu düzleyememiş orayı. Değişik bi şekilde rivayetler var ama...

Görüşme 21⁵⁸⁴

MA (Muazzez Aydın): Hurafe yahut batıl itikat denilen fakat halkın içinde güçlü bir şekilde tutunup yaşayan birtakım inançlar vardır. Bunlara biz halk inançları diyoruz. Aydın ilinde yaşayan halk inançları hakkında bize neler söyleyebilirsiniz?

HÇ (Havva Çetintürk)⁵⁸⁵: Enteresandır, Aydın'da "kapalı çiçekli duvak" denilen bir düğün geleneğimiz var bizim. Ve bu kapalı çiçekli duvak aslında taa Şamanizm'den gelen, içinde birçok inanışı barındıran bir gelenek, bir kültür. Burada çok küçük çiçeklerden küçük küçük demetçikler yapılıp yeşil ve pembeyle bir örtü şeklinde gelinin başına örtülmesi ve bu yeşil ve pembe örtünün, krep dediğimiz bizim ipekli oyları da vardır, pembe düşlerim vardı yeşille

muradıma erdim demektir. Ve devamında o çiçeklerin getirilmesi, erkek tarafındaki bir kadının, uzmanlaşmış bir kadının bu çiçekleri o örtünün üzerinde bir banda

⁵⁸³ Kaynak Kişi 22: Mukadder Sönmez, 38, Aydın, esnaf, lise mezunu.

⁵⁸⁴ Aydın-Eski Eserleri Sevenler Derneği'nde 23 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁸⁵ Kaynak Kişi 23: Havva Çetintürk, 55, Germencik-Hıdırbeyli, emekli öğretmen-araştırmacı-Aydın Eski Eserleri Sevenler Derneği Başkanı, üniversite mezunu.

yerleştirmesi, ondan sonra da gerekli olan inanışlara göre işlemlerin yapılması ardı ardına geliyor. Bu işlemlerin aklında kalanı, eskiden kuru karanfil bildiğimiz baharat karanfili bir gece önceden suya ıslatıp şiştikten sonra ipe diziıyorlar.  sıra halinde olan bu kolye gelinin kendi altınları var beşi bi yerdeleri, bilezikleri, o kadar altının içinde o da boyna geçiriliyor. Başka bir düğünde de bunu beline yaptılar, bağladılar. Bunun anlamı şuymuş: O zamanlar tabi fotoğraf ya da herhangi bir şey yok. Gelin kız bunu sandığına koyar ve her sandığı atığında o karanfil sandığına nefis bir koku verir, evlendiği günü hatırlar. İkincisi, o ikinci sırayla çocuğu doğduğu zaman kırk çıkması dediğimiz olay vardır bizde, kırkı çıktığı gün onun suyuna atar, o suyla çocuğunu yıkar mis gibi koksun diye. Üçüncüsü de ldğu zaman tabutuna konur veyahut da kefenine konur. Ben bütün hatıralarıma bağlı kaldım şimdi ölüp gidiyorum anlamını taşıyan bir olaydır bu. Bunu da kızın babaannesini anlatmıştı bana. Kızım biz kadın kadına  olayda hep dayanışma içindeyiz dedi. Bizim kültürümüzde bu vardır dedi. O güne kadar düşünmemiştim. Biz, kadın kadını doğumda yalnız bırakmaz dedi. Evlenirken de yalnız bırakmaz, ölünce de banyo yaptırırken yalnız bırakmaz dedi. Kız giderken işte, bir saksı canlı iek verdiler. O çiçeğin anlamı, kız daha önce nişanlandığı zaman bir iek dikermiş saksı çiçeği ve onunla konuşurmuş, arkadaş edinirmiş. O ieği arabanın arkasına koydular. Gittiği zaman kayınvalidesi herhangi bir şey söylediğinde yüz gz olmaması için çiçeğe anlatırmış derdini. Kayınvalidesine ya da eşine saygısızlık etmektense. Kayınvalide o çiçeğe anlatırken dinlediğinde o da kendine ona göre eki düzen verirmiş. Bir de çivi vermişlerdi çok iyi hatırlıyorum. İeri girdiği zaman gelin kız duvara bu çiviye akarmış, evliliği çivi kadar sağlam olsun diye. Bunlar batıl inançtır belki ama bence de güzel şeyler. Mesela ayakkabısına para koymak. Ayakkabısına kızın babası para koyuyor elini ptrdkten sonra. Tabi bu kızım sıkıntıya düştüğün zaman, dara düştüğün zaman unutma ki senin elini bol edecek biri var. Arkanda ben varım anlamında. Aydın kültürel yönden çok zengin bir yer. Ben Hıdırbeyli doğumluyum. Hıdırbeyli'deki gelenek greneklerimizde, inançlarımızda, bu bahsettiğim Köşk, Köşk arasında bile çok büyük ayrılıklar var. Çok uzak değil, şurda hemen bir yatır vardır, Alihan Baba Türbesi'nin karşısında. Kimindir o? Hiç bilmezler. Sonra Alihan Baba'nın oğlu İsmail'in türbesi var orda. Burada Yahudiler ve Ermenilerin oğunluk olduğu dönemde, Osmanlı döneminde

çoğunluk olduğu bir yer. Mozaik diyelim. Ve bu bölge Yahudi mahallesi olarak biliniyor. 14. yüzyılda bu Alihan Baba Tire’de obasını kurduğu zaman oğlu da Aydın’a inmek istiyor. Buraya geldiğinde de Yahudilerle o bölge için, bu bölge benim bölgem olsun diyor ama Yahudiler kabul etmeyince aralarında savaş çıkıyor. Savaşta şehit düşüyor. Orda şimdi kendisi, çocuğu, kızı ve eşı olduğu sanılan türbeler vardır. Tam türbenin karşısında da, burda Mevlevihaneler varmış, dergahlar varmış küçük küçük. Kadiriye tarikatının bir dergahı varmış burda, küçük bir yermiş. Benim annem Elengüllü köyünden. Elengüllü köyüyle ilgili bana anlatılan iki rivayet var. Birincisi, eskiden orda Helen isminde bir Rum kızının yaşadığı. Bu Rum kızı bir çobanla aşk hayatı yaşıyor. Ama babası şey yapmadığı için onu oraya sürgün gönderiyor. Daha sonra da Toros bölgesinden dört kardeş bu tarafa geliyor. Biri Hıdırbey, birinin adı Erbey, birinin adı Ömer, birinin adı da Güllü. Hakikaten o köyler birbirine yakındır. Bunlar buralarda yerleşiyorlar, obalarını kuruyorlar. Güllü Hanım da Helen’in kayborduğu yere geliyor, yerleşim yeri olarak seçiyor. Birincisi bu. Daha sonra bunun adına Helengüllü, Helengüllü’den Elengüllü olarak değıştiğı söyleniyor. Bir başka rivayete göre de Güllü isminde güzeller güzeli bir kız, karnı bir gün şişer. Bu şiş karnını annesi babası yanlış yorumlarlar ve çok büyük sıkıntıya düşerler. Bir de abisi vardır, adı Eren’dir abisinin. Köyde dedikodu olmaya başlayınca Güllü’yü abisine söylerler götür git bunu öldür derler. Abisi dağa götürür, yüksek bir yer var yanında su falan akar, jeotermal şimdi, orda abisi der ki kardeşim neden bunu yaptın. Ben kötü bir şey yapmadım inan bana falan diyor, abisiyle ağlaşıyorlar. Abisine diyor ki ben şurda beş dakika uyuyuvereyim, uyanınca öldür beni diyor. Uyumaya başladığında abisi yüzünü seyrederken bir bakıyor ki kız kardeşinin içinden koca bir yılan çıkıyor. Yılan çıkıyor gidiyor, karnı düzleşiyor. Kardeşi uyanınca sarılıyorlar ağlıyorlar, ama diyor ben bu şeyi temizlemem lazım, seni öldürmeye de kıyamayacağıma göre buradan ayrılalım biz. Sen anneme babama öldüğümü söyle diyor kendisini sudan aşağıya atıyor ama ölmüyor, erenlere karıştığı söyleniyor. Şurda caminin orda Macar ustaların yaptığı evler vardır Aydın’da. Onun bir tanesini fotoğraflarken bir amca geldi, baya da yaşlı. Benim de fotoğrafımı çek dedi, çektim. Nerelisin sen? Ben Çobanisa’danım dedi. Çobanlar kurmuş orayı, ben çobanım dedi. Bu arada bir başka yaşlı teyzem daha geldi. Onunla başladılar konuşmaya. İki yaşlıyı dinlemeye başladım ben. Teyze doktora gidecekmiş. Neyin

var dedim dizlerim ağrıyor dedi. Sen dedi niye doktora gidiyorsun dedi. Eee? Kargan otunu alcaksın dedi, karabaş otu derler. Onu kaynatcaksın onu günde üç bardak içceksin dedi. Ama bi tane de bi bardak içerken aspirin erit dedi. Onu içersin, sonra da iki bardağını su olarak içersin dedi. Ondan sonra ayaklarını dedi, kepekli un dediğimiz çavdarın, arpanın kepeğini al lapa yap, bunu lahanayı ayağına sar dedi. Eskiden çobanların yaptığı bir tedavi yöntemi. Bir de zeytinyağını söyledi. Zeytinyağı hastalıkta kullanılır, güzellikte kullanılır, kandillerde kullanılır. Ben zamanında çok rahatsızlanmıştım. Ayağımda, diz kapağımda problem vardı. Bir gün bana bir tanesi dedi ki sen oraya madeni para koy, dizinin arka tarafına ve onu bir bezle sar dedi. Düşündüm, ben fen bilgisi öğretmeniyim. İnsan vücudu artı ve eksi yüklere sahip. Ve bu yüklerin zaman zaman toplandığı yerler oluyor stres dediğimiz olaylar. Bir metal onu çekerek orayı nötr hale getiriyor. Ağrı, sızı dediğimiz olaylar orada birikmiş olan bu tür sıvılar olduğuna inanıyorum. Bozuk para, ben yaptım hala daha da yaparım, çok ağrıdığı zaman başımı da. Sonra bir din kültürü hocamdan hacca gittikleri zaman başlarını toprağa koymayı duymuştum. Yani namaz kılarken de secde ederken de toprağa koymanın şöyle bir inancı varmış: Alın bölgesinden toprağa fazla olan negatif yükü vermeniz. Rahatlama hissi çok doğru, bu da mantıklı geldi bana. Bir üçüncüsü nazarı sormuştum. Bunu da bilimsel olarak açıklayan fizik profesörü Ömer SAÇLI Ankara Üniversitesi'nden bir hocam olmuştu. Aşk da nazar gibidir demişti. Çünkü insanoğlunun bir manyetik alanı vardır demişti, kendi sahip olduğu artı ve eksi yüklerden dolayı. O manyetik alanla karşı tarafı etkin altına alabilirsin. Eğer bendeki manyetik alan sizinkinden güçlüyse ben sizi çok rahatlıkla hem nazar edebilirim hem de kendime aşık edebilirim. Bu bu kadar basit olan bir duyguymuş. Mesela benim bir manyetik alanım var ve sizde de bu manyetik alan o gün yok. Nasıl oluşur bu? Çeşitli etkenlerden dolayı parçalanmışsınızdır, stresiniz vardır. Sizinle karşılaşıyoruz ve ben, özellikle gözler bölgesiyle o manyetik alanımın içine alıyorum sizi ve siz de bana hayran oluyorsunuz. Sizi istersem kötü gözle, aman şöyle şöyle ve nazar da edebiliyorum. Bendeki yükü, negatifse eğer size çok rahatlıkla verebiliyorum. Aşkla nazar ikisi de birbirine benzeyen olaylarmış.

Görüşme 22⁵⁸⁶

H.Ü. (Hasan Ünlü)⁵⁸⁷: Bizim burda her askere giden kişi mevlüt okudur. Ölen kişinin 3'ü yapılır, 7'si yapılır, 40'ı yapılır, mevlüt okudulur. Cenaze evine giden her kişi bi şeyler alarak gider. Atıyorum çay, şeker. Bunları alarak başsağılığına gider.

M.A. (Muazzez Aydın): Köyde bereket için yapılan bir şey var mı? Bereket için saç saçma gibi mesela.

V.A. (Veli ALTINÖZ)⁵⁸⁸: Allah'a dua ediyok, başka neydelim Allah'a yalvarıyok. Gelin evine inerkene, çıkarkene kız evinden, kız evinde ayrı atılır, oğlan evine enerkene buğdaydır, leblebidir onlar oluyo.

H.Ü.: Gelin attan inmeden kucağına erkek çocuk verilir. Çoluğu çocuğu olsun diye. Ondan sonra başından leblebi, şeker, buğday bunlar atılır. Herkes ondan alır elini açar havada alır yer. O da uğur getirmesi için, kısmeti bol olsun diye.

M.A.: Genç kızlar kısmeti açılışın diye yapıyor?

H.Ü.: Onlar kına yakılıyo. Düğünden bir gece önce kına gecesi yapılır, elinin içine para konur kına yakılır. Kız evine giderler, bayanlar şarkı-türkü söyler, kız okşama derler ona.

M.A.: Doğa olaylarında, örneğin çok yağmur yağdığında dursun diye ne yaparsınız?

H.Ü.: Güneş tutulmasında ve ay tutulmasında elinde silahı olan atar. Eskiden güneşe silah attığında güneşin açılmasını sağlamak için. Halbuki dünyayla ayın arasında kaldığında ondan tutuluyor.

V.A.: Eskiden, şimdi yok. Ona silah atsan onun hiç bi lüzumu yok. Yalnız bizim atalarımız öyle demiş o zamanlarda atallardı. Cenaballah'ın ona nasıl olduğunu bilinmez ki o. Bak bu havta Japonya'da deprem oldu, (11 Mart) Allah'ın işi o.

M.A.: Yıldız kayması olayını nasıl yorumluyorsunuz?

H.Ü.: Bi insanın ölceğine işaret ediyö.

M.A.: Başka ölüme işaret eden bir şey var mı?

H.Ü.: Baykuşların o hasta evlerinin yakınında ötmesi. Uğursuzluk getiriyo.

M.A.: Başka uğursuzluk getiren bir hayvan var mı?

⁵⁸⁶ Karacasu-Alemler Köyü'nde 24 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁸⁷ Kaynak Kişi 24: Hasan Ünlü, 59, Alemler, muhtar, ilkokul mezunu.

⁵⁸⁸ Kaynak Kişi 25: Veli Alınöz, 58, Alemler, çiftçi, ilkokul mezunu.

H.Ü.: Rüyanda mesela at görürsen o da uğursuzluk getirir. Deve, rüyanda deveyi gördüğün zaman uğursuzluk, başına bi iş getirir. Ama bi yılan gördüğün zaman işin akkın gider, rahat gider diye bilir bizim burası.

M.A.: Çevrede kutsal sayılan, bez bağlanan, çaput bağlanan ağaçlar var mı?

H.Ü.: Yok. Dedeler var burda. Önceden gidiliyodu şimdi gidilmiyo. Şu sekiz on yıldır gidilmiyor. Mesela bizim burda Erenler Dede var, yatır var. Erenler Dede’de her yıl vatandaş hayvan alır giderdi oraya, orda horozu yemek pişirirler yemek yerler. Şurda dağda, yaylada. Mesela şimdi Ataköy’de Şıh Kemal diye, Ataköy var karşıda, yatır var. Bizim köylüler oraya gidiyorlar orda yemek pişiriyorlar, hayvan kesiyorlar, orda dua ediyorlar. Dilek dileyen oluyor.

M.A.: Nasıl dilek dilenir?

V.A: Mesela hasta bi insan. Oraya misal eyileşcem diyi oğlak kescem diyo. Veyahut çocuğu olmuyo, çocuğum olursa veya yaşarsa bi goyundur geçidir onu kescem diyo.

H.Ü.: Nazilli’den bile geliyorlar, Alamut’tan.

M.A.: Şıh Kemal’in bildiğiniz bir kerameti var mı?

V.A.: Şöyle benim bildiğim gadarıyla Atatürk göndermiş bura askerleri, gidin diyo bunun gazanı dinavı ne varsa toplayın gelin getirin diyo. Getirirler gelirlermiş bunlar, mesela bura goyuyolar bakıyorlar yok, giderlermiş gine orda nesi vaasa. Böyle birkaç sefer olmuş, denemişler olmuyo bu sefer ellemeyin demiş. O öyle galmış yani. Karacasu’da var çarşının içinde bööle. Bu benim dediğim adamla gardeşmiş bunlar. Birisi karacasu’da ya, Karacasu’yun çarşısında. Süleyman Rüştü Dede ordadır. Bi de yalan söylemeyim buu her zaman hayır yapıyorlar Karacasu’yun içindeki. Karacasu’yun içindekine Erzurum’dan İstanbul’dan İzmir’den daa adam geliyo yani. Bi ihtiyarın dediğine göre Geyre’de harb olmuş. Bunlar oraya gelmişler, ne kadar bi asker geldiyse demişler hayvanların samanı yiyecek var mı. Var oğlum demiş. Bakmış ora bi balya saman. Dedebağ karşıdaki. Verirlermiş saman tükenmezmiş. Yemek yicek olmuşla, oğlum var dermiş. Orda ne kadar asker varsa o kadar keklik gelmiş içeri. Adam demiş oğlum bunların demiş kemiklerini gırmayın yalnız demiş. Yiyin, gırmayın. Neyse bi tanesi gırmış bunu. Adam bi dua etmiş, keklikler uçmuş, bi tanesi pır pır pır pır, ooo demiş içinizde bi tane hayırsız vaa demiş. Neyse orda Geyre Harbi başlamış, gomtan dermiş amca hadi gidelim, oğlum dermiş acele etmeyin Allah’ına asi gelen adamlar ölüyo demiş. Az daha

durmuşla, oğlum bunla demiş anasına babasına itaat etmeyenler ölüyo. Neysem bakmış adam, oğlum hadin demiş, sizin zamanınız geldi. Ordan harbe gitmiş yani. Harpten dönüyolar, demiş ki benim elimde bi asa varıymış bunun, asanın atcam demiş fırlatcam nere düşerse bana bi yer yapıverin. O zamanla bi çardak yapıvermişle buna. Dedeler diye bi köy vardır Dedeler diye. Onlar bozu bozuvermişler çardağını. Oğlum demiş otuz dokuz olun kırk hane olman buda, bak hala o köy kırk hane olamıyomuş yani. Seninki buraya en son tüübe yapıveemişler işte. Şıh Kemal oluyo bu benim anlattığım. Ataköy’de Şıh Kemal.

M.A.: Süleyman Rüştü demiştiniz bir de...

V.A.: Onu da şöyle duyuyom. Ayakkabıcıymış o. Kardeşi ordan süt getiririmiş onun süt, ayakkabı dükkanına, bizim oğlan süt getirdim ben derimiş. Sepetin içine döküvee derimiş. Dökerimiş ordan, süt dökülmezmiş sepetten. Bu da orda ölmüş tabi. Savcılık kapatın bunu demiş, kaldırın buradan. Kapatmışlar, mühürlemişler bunu. Ama adama uyku uyutmamışlaa yani, kapatan adama. Gitmiş adam, açmış kapıyı. Ertesi gün savcı bakmış, yahu niye kapatmadın demiş. Savcı al sen kapat demiş, kilitle. Savcı kilitliyo bunu, savcı bi türlü uyku uyumamış. Savcı sabaleyin bi bakmış buriya, kapı açmış bi sürü su bardağı. Su bardakları bööle yatıp gakıp namaz gılıyolaamış yani. Ondan keri demiş burayı ellemeyin. Çünkü huzur vermemiş yani kapatana yani. Benim bildiğim gadarıyla hadiseler bunla yani.

M.A.: Rüyada deveye uğursuzluk dediniz ama Aydın’da deve çok seviliyor.

H.Ü.: Deve hükümet demektir. Hükümetlik bi işim olcak demektir.

V.A.: Mahkeme gibi bi şeyle yani. Dedigodu etcekler ya da.

H.Ü.: At ezrail demek.

M.A.: Yarasa peki?

V.A.: Peygamberin duasınlan olan bi guş bu. Herhangi bi peygamber. İnanmamışla buna. Sen demişle mucize bi şey yarat demişlee. Ne yaradam demiş. Hem emdircek hem de söylemesi ayıp bayanlar gibi aybaşı olcek bi guş, hayvan yaratceksin demişler. O okumuş dua etmiş böyle bi guş yaratmış yani. Hangi peygamber olduğunu yalan söylemiyim, peygamberin duasından olan bi guş bu yarasa yani.

M.A.: Tavşan için de yenmez derler.

H.Ü.: Tavşanın yenmediği, bayanlar gibi şey yaptığı için yenmez derler. Adet gördüğü için. Tavşanı öldüğü zaman akarsuyun içine bırakıcaksın akarsuya, sabaha

kadar bir tane eti kalmaz. Sadece kemiği kalır. Bunu deneyenler var. Köpek uluduğu zaman cenaze çıkar derler. Baykuş öttüğü zaman bir haftaya varmadan cenaze olur.

M.A.: İnsanların fiziki yapısıyla ilgili inançlar var mı?

V.A.: Uzun boylu insanlar tantanaya şuna buna fazla girmiyö amcam. Kısa boylu insanlar çok giriyo. Nerden bi daş galdırsan vardır altında kısa boylulaa. Boyu kısa olanların her iş elinden gelii derler yani.

M.A.: Buralarda fal bakan, büyü yapan var mıdır? Aydın'da Bağarası'nda var ünlü bir hoca mesela, çok bahsettiler.

H.Ü.: Ben ona inanmadım. Abimlen beraber gittik, inanmadım. Bayanı, Muğla'daki hocayı savcı tutuklatıyor. Savcıya diyor ki git diyor evinde hanımın fasulye yemeği yaparken elini kesti onu tedavi et diyor. Savcı hemen telefon ediyö hanımına. Telefon ediyö annesi çıkıyo. Ne oldu? Hanımın elini kesti diyo. Buradan Muğla'ya giden oluyo.

MD (Medine Dibek)⁵⁸⁹: Mesela şimdi güneş Guranikerim'de her yedi günde bir kere yenileniyo, yedinci günde yenileniyo. Olur mu? Olmaz. Yediye değer verdiğimin sebebi yedi günde bir güneşin yenilendiğine inandığım için.

M.A.: Nazar değmesin diye ne yaparsınız?

D.D. (Durdu Dibek)⁵⁹⁰: Nazar oldu muydu hani çoluk çocuk hasta oldu muydu bizim, nazar oldu muydu ocakta ıcıcık duz gavuruviriller işte bu. Hani höyle höyle teze çocuklar bunnunu

üfeliyo ya, üfeledimi ocakta bi duz gavırıviriyoollar hani nazar mı diyi. Ben bunu biliyom. Gurşun dökeller bizim burda da. Tabi gurşun dökkenler öldü hep. Bi garı var horda bi garı var, oncaaz döküveriyo. Hindi birileri etmiyo. Ben deee evelerden ediyodum benim bu torunun oğlu varıdı da ona iküç kere ho yanda bi garı varıdı okulun alt ucunda ona dökürüyoduk o öldü. Onun elinden çok geçiyodu sebepliyydi eli.

M.A.: Ay ve güneş tutulduğunda ne yaparsınız, yahut eskiden ne yapardınız? Silah atılır bazı yerlerde.

⁵⁸⁹ Kaynak Kişi 26: Medine Dibek, 35, Alemler, ev hanımı, ilkokul mezunu.

⁵⁹⁰ Kaynak Kişi 27: Durdu Dibek, 75, Alemler, ev hanımı, okuryazar değil.

D.D.: Bizikinler de atardı eveli. Hanı orda evren olurmuş da o atınca o goyverirmiş onu. Bizim büyüklerimiz öyle derdi. Gece ay bi dutulurdu dan dan dan dan ona sıkı atallardı ay dedeye. Ay dede o zaman kendi pasparlak parlar gelirdi.

M.A.: Yıldız kayması olunca ne yapıyorsunuz?

D.D.: Yıldız böyle zıp ener aşşaaya. O zaman ona deller kim olursa olsun yıldızı düştü deller. Birinin yıldızı düştü deller. Allah'ın gadın Allah'ın verdiği. Bilmiyok biz Allah'ın emirini.

M.A.: Yağmur duası yapıyor musunuz?

D.D.: Yapallar yapallaar. Böyle gazannarı sıraladılar ho evin üst yanda horda meydan yeri varıdı orda Allah hayrı verdiler. Ettiler, yediler, içtiler. Üstüne yağmur böyle guşgun verdi. Allahımıza ibadat ederik yavrum, hindikilerde o yok. Hindiki gençler sen sana ben bana.

M.A.: Eskiden tahtacılık yapıyor muydu burada?

D.D.: Taatacı deelik biz. Taatacılar ayrı. Onu sen hurda bi köy var ona soracaan.

M.A.: Kapı eşiğine eskiden beri oturmayın derler. Neden oturulmaz oraya?

D.D.: Ocak, gapı o zaman oturtmazlardı biliyom ben. Dokanır deller, şeytan gelir dokanır deller. Ondan ora oturtmazlar. Goca daş üstüne, büyük daş üstüne, böyle yellere. Evelerden öyle dellerdi. Yüklü insan hanı gannın yüklü oldu muydu ora oturmazlarımış.

M.A.: Büyük taş üstüne neden oturulmuyor?

D.D.: Yerli daş dedikleri mi ondan mı neyden bilmiyom. Bazı bazı oturmazlardı.

M.A.: Ocağa neden oturulmuyor?

D.D.: Benim babacığım derdikine ocak mededimiş gapı müğretimiş. Bu derdi evinizi pislikli duymaycaanız derdi benim babacığım. Ağşam yatarkana evinizi siliceniz süpürüceniz. Sonra süpürmezseniz melek bi yanna otururumuş şeytan da bi yanna otururumuş. Süpürmezsen melekler ağlaşırmış şeytannar gülüşürümüş bizim dediğimiz oldu deyi.

G.Ç. (Gülsüm ÇETİN)⁵⁹¹: Nazar deller, inanırım ama muska muska ben karşıyım

M.A.: Yok mudur köyde yapan yaptıran?

G.Ç.: Yaptıran çok. Ama ben bunara karşıyım yani. İnanan çok. Ama ben inanmıyom. Allah'tan başkasına inanmam yavrum. Her şeyi yaradan Allah.

⁵⁹¹ Kaynak Kişi 28: Gülsüm Çetin, 57, Çine, ev hanımı, okuryazar değil.

Okumadım cahil bi gadınım ama inanmıyom muskaya. Ama bene ettirdiler, benim çocuklarıma ettirdiler. Çok gettim bozdurdum bilmem naaptım ama inanmam.

M.A.: Nasıl bozuluyor?

G.Ç.: Bozulmuyo yavrım bozulmuyo. Gedi yok çok acil olduğun zaman gedi yok Muğla'da bi kadın var işte. Oncaaz epey bize yardımcı oldu bu köye baya. Orda yaptırdık yaptırdık geldik. Üzerimizdeeni alıyolar eyi oluyok. O üzerimize geldi mi hasta olup yatağa yatan kadınlar çok oldu burda.

M.A.: Muğla'da nerede bu kadın?

G.Ç.: Muğla'dan daha ileri gedi yon. Elli haneli bi köyde. Kadının adı Havva. İstanbul'daymış bu. Eşi askere getmiş buradan. Cahil gızıkene, bi yere nişannıymış. O nişannısını istememiş, o oğlana aşık olmuş orda o çocuk asker tezkeresini bitirince oğlan demiş ben gedi yom demiş. Yok gedemezsin beni de götüreceen demiş. Orası da aşiretimiş, onnarın anası babası aşiretimiş. Oğlan ben fakirim diyo. Odun keserim diyo. Ben de yaparım sennen diyo. Oğlan ona haber etmeden çıkıyo, bi telefon ediy o filan yere geldim ben diyo gedi yom diyo. Bekle diyo. Bobasının çorap faprikası varmış ordan yedi yüz bin lira para çekiyo. Oğlana ulaşıyo, bura geliyollar, düğün ediy o kendi parasınnan. Anası babası yedi sene gonusmamış gızına. Kırk yaşlarında var. Amcası varmış bunun derin hocaymış. Ondan öğrenmiş. Geden iyi oluyo, getmeyen yok köyde. Kadın yatalak varıyo kafatı oynadıyo ora giriyo hopp çıkıp gediyo heç bi şey olmamış gibi. Allah'ın işinden. Ona inandım ben başkasına inanmadım. Çok gittim ona inandım.

Görüşme 23⁵⁹²

M.K. (Mustafa KARABACAK)⁵⁹³: İncir ağacından düşen ıslah olmaz derler. Bu atalardan gelen bi söz. Rüyasında Hızır gören huzur görür derler. Yaramazlık yapan çocuğa şeytanın arka ayağı mısın derler.

M.A. (Muazzez AYDINER): Ocaklar var mıdır burada? Sağaltım ocakları. Örneğin kurşun dökme ocağı...

⁵⁹² Çine-Akçaova'da 26 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁹³ Kaynak Kişi 29: Mustafa Karabacak, 78, Akçaova, emekli belediye başkanı, ilkokul mezunu.

M.K.: Sıtma olduğum zaman kurşun dökerler. O çat çat çatlar o. Pat pat öter. Sıtma olduğun zaman eline iplik bağlarlar. O zıman sıtma geçermiş. Sıtma yok artık, tarihe garişti.

M.A.: Nazarla ilgili Aydın ve çevresinde çok fazla inanış var.

M.K.: Gözü gök olan derler nazarı değermiş derler. Bi de çok bööle bakarsa. Bizim buuda testi baadak işi vardır, hani çömlek derler. Söylendiğine göre, ben görmüş değilim, çalışan insan, biri gelmiş bi bakmış, ne zaman yaptın sen bunları demiş, çökmüş hepsi. Nazar ööle var.

M.A.: Burada fal bakan, büyü yapan, muska yapan var mı?

M.K.: Yok, burda yok. Falı bakarlar fincana, aklına gelen söylüyo işte. Muska yazan eskiden vardı ama onlar rahmetli oldu. Çocuk hasta olduğu zaman giderlerdi.

M.A.: Yağmur duası yapılıyor mu?

M.K.: Yapıldı bi zamanlar ama şimdi çoktan beri yapılmadı. Yağmur yağmazsa yapılyo tabi. Huuda kaaşıda Mescitbelen deniliyo, eskiden ooda mescit olduğunu söylerler, ooda yapılyodu. İşte aşure yapıyolar, lokma döküyolar, namaz kılıp dua ediyolar, yapılyrdı.

MA: Yerde ekmek kırığı olursa ne olur?

EN (Esmâ NALBANT)⁵⁹⁴: Allah o zıman eemek veemez. Bi sokum eemek veemez.

Görüşme 24⁵⁹⁵

E.N. (Esmâ NALBANT): Eemek gırığı günah oluu, Allah soraa, yaksen ezsen. O gıdaa şey ki ufranın üstüne unun üstüne, onun için dedim.

M.A. (Muazzez AYDINER): Esmâ Teyze, yıldız kaymasını bilir misin? Ne dersiniz yıldız kayınca?

E.N.: Yıldız göçee diyolaa, göçüyoru yıldızlaa. Buudan Sarı köyüne, Sarı köyünden başkî yere. Yıldızlar Allah'tan göçüyoru. Bizim bilceemiz iş mi o! Insannaa yalan, dünya yerinde.

M.A.: Ay tutulmasını gördün mü hiç?

⁵⁹⁴ Kaynak Kişi 30: Esmâ Nalbant, 89, Akçaova, ev hanımı, okuryazar değil.

⁵⁹⁵ Çine-Akçaova'da 26 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

E.N.: Ay tutuluyor. Ona sıkıynan hastalığını geçiriyolaa. Sıkı atıyolaa sıkı. Tutulasıya senin tüfek dolupduru ya, boşaldıyosun ay dedeye. Aya doğru atıyosun. Hastalığı geçcek. Ay hasta oluyor.

M.A.: Güneş tutulduğu zaman?

E.N.: Onda da aynı. Garang oluyo, giring o. Garang oluyo ay dede. Ay tutuldu demek, hastalık.

M.A.: Gök gürleyince dua eder misiniz?

E.N.: Etmemişin heç! Eşhenüennailaheillallah ve eşhedü enna muhammeden abduhu ve resulullah. Allah'a dua ediyon. E gari kookuyoz yıldırım düşee deye. Altına geliyor altına. Ona şehadet getiriyoz gari. Altını olanlaa çıkarı goo, kookalaa.

M.A.: Buralarda incir ve zeytin çok yetiştiriyor.

E.N.: İncii hee deede deeman. O, karnındaki ağırlara geçirii.

M.A.: Buralarda yatır, türbe ya da dilek dilenen bir ağaç var mı?

E.N.: Dede taa iraklarda vaa. Buulaada yok. Adak adadısen, oğlak adadısen. Ben Arap Hasan Dedesine bi oğlak adadım, onu alıyosun, beş altı kişi çaarıyosun akırbandan, onnan gidiyosun o dedeye.

M.A.: Adak nasıl adanıyor?

E.N.: Adak da hindi senden ötürü. Hasta oldun, dioldun, hastasın deyerekten, çocuğumun hastalığı geçese deyerekten adıyon. Onu kesmek zorundayım gaarik. Kesmezsen pis pisine gideesin. Adadığın adağı kesemedin, yerine yetiştiremedin, yerini buldurmadın. Noluyor? İşin döngün gitmiyyoru. Bozuluyor işin. İşin tersine gidiyor, tersine, tersine.

M.A.: Eşiğe oturulur mu?

E.N.: Eşiğe bismillasız oturmiceesin. Otursan bi yanın eğriliyor, kapı eşiğine oturdunmu, pencere eşiğine oturdunmu bi hastalık bluyosun. Altında şeytan vaa. Yerin altında şeytan vaa. Kapı içine otuuma, pencere içine otuuma deyolaa. Neden deyolaa, bundan deyolaa işte. Hindik heekes insannaa şeytan. Şeytannaa gitti, insannar şeytan hindik. Eskiden şeytannaa varımış, cin kızları varımış. Gork tovuğu oluyor gece, yanında gok gok gok gok, seni yaaşandırırıyı deye oğraşıyor. Sen yaaşandın mı nолusun bi yanın eğrilcek. Kimesi köpek gibi oluyor, kimesi tavuk gibi oluyor, kimesi enik gibi oluyor, evelki şeytannaa. Hindik şeytan gören mi

vaa? Gündüz olmaz, gece oluyor gece. Gecenin ısmında oluu. Pislik yeeleede oluu. Şeytanın yolu vaadır, o yedeen geçee. O yerde sen denk gelmişindir, seni çaapaa geçee gece. Gündüz şeytan olmaz.

M.A.: Kurşun dökerler...

E.N.: Guuşun dökelee, kömür söndürüle. Suyu goolaa, suyun içine ocaktan kömürü alılaa, cıız cıız sönderilee. O nazar oldun deye. Ondan soğna yüzlerine okuulaa. Ondan soğna sen açılı gideesin soğnek soğnek. Bak benim nazaa boncuğum vaadır. Maviyinen çıtlık vaa.

M.A.: Kimin nazarı daha çok değer?

E.N.: Kimesin gök gözlü, kimesin gara gözlü. Gök gözünkü değdi deele. Gara gözünkü daha guvvatlı geldi. Galbinden, galbinden. İyi niyetlininki değmez. Kötününkü değmemi! Gasti içeeden dediysen gasti.

M.A.: Ocaklık var mı sizde?

E.N.: Benim sağlığında guuşun döken de göömedim. Köz dökelee. Guuşun dökenler eveliymiş, evelki evelki insannaa.

M.A.: Bereket için neler yaparlar?

E.N.: Bi iş yapaaken bereketli olsun deler. Yemekten kaktınmı Halil İbrahim bereketi vesin, bu deniye.

M.A.: Bazı evlerin kapısına at nalı asılıyor.

E.N.: Göze gelmesin deye asıyolaa o nalı.

Görüşme 25⁵⁹⁶

M.A.(Muazzez AYDINER): Gelin geldiği zaman genelde buralarda başından buğday saçıyorlarmış.

Ö.A. (Ömer AKTAŞ)⁵⁹⁷: Bozuk para, buğday, şeker. Bereketli olsun diye.

M.A.: Baykuş uğursuz görülüyor değil mi?

Ö.A.: Acı soğanla govcakmışın, taş falan değil. Mesela sabun elden ele verilmez, dedikodu olmasın diye.

M.A.: Makas neden verilmez?

⁵⁹⁶ Çine-Akçaova ve Çine-Eskiçine Köyü'nde 26 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁵⁹⁷ Kaynak Kişi 31: Ömer Aktaş, 34, Koçarlı, memur, ilköğretim mezunu.

Ö.A.: Kavga olmasın diye. Koçarlı'da Bilal Dede diye bi türbe var. Dedeköy. Çok yaşanmış bi şeysi var. Bu zengin ağanın yanında, onun ırgatlığını yapıyo yani. İşte bu ağan hacıya gidiyo. Kendisi hayvanlara bakıyo, ineklere, tarladaki şeylere. Bu da okumuş, kendisi Allah katında. Ama bilmiyo kimse. Bu şimdi, hacıya gidiyo ağası ya ineklere bakıyo. Bi gün akşamüzeri, yenge bi şey pişirmiş, bak o tas falan asılıdır orda türbede. Ne canı çektiyse artık, helva mı, onun sevdiği bi şeymiş. Bu şimdi, ah diyo ağan olsaydı diyo ne çok severdi diyo. Sen onu goy diyo, ben onu götürem diyo. O anda coşmuş artık böyle. Ya oğlum diyo, bunun canı istedi gativerem yesin diyo ve koyuyo. Ve varıyo Allah tarafından. Yanında oturuyo, diz çöküyo, sonra selam veriyo. Bi bakıyo nasıl geldin, sen buraya nasıl geldin. Dayanamadım diyo, bi anda bi coştum diyo, yani sene getirmek istedim diyo. Nasıl oldu sen nasıl geldin buraya diyo. Eskiden uçak mı var? Neyse bu döncek artık. Ben gidiyom ağam diyo, tesbihini alabili miyim senin? Nolcak, diyo. Yengem inanmadı burıya gelceğime, onu inandırıcım diyo. Tesbihini veriyo, geliyo. Naaptın sen oğlum diyo, inanamıyo yenge. Neyse bu, ağası geliyo, beni garşılamayın diyo Bilal'i garşılaysın diyo. Benden bi istediğin bi şey vaa mı diyo. Bi asası var onun. Eski insannarın barmakları biraz daha uzun. Biz nere gavrıycas ya. Neyse bu bi isteğin var mı dileğin var mı benden diyo. Bene diyo türbe yaptır. Tamam diyo, nereye diyo. Ben asamı atcam diyo, nereye düşerse oraya türbe yaptır. Koçarlı-Bağcılar'da Yıldızname bakan hoca var.

...Eskiçine Köyü

H.B. (Hayriye BENLİ)⁵⁹⁸: Hindi yengeni göödü, hasta oluveesen nazar değdi buna deyi okurun üflerin üf üf üf deye. Oldu bitti. Benimki de deyeabili.

F.Y. (Fatma YILDIZ)⁵⁹⁹:Herkesin nazarı değer. Nazarım değmiyen kafırmiş demişlee. Nazar değer. Benim evladıma bile değer icabında.

H.B.: Mesela ben bunu sevi nazarı olduğunu bilipdururun severin severin sevi nazarı düşee.

F.Y.: Benim gızıma benim nazarı bile değdi. Cemile ayıbolmasın da bööle eteklerini etmiş abdes alıyo bundan üç dört sene evel. Melek deezenin düzgün bakdığını biliyom. Höle bakdım ben de. Ona bi şey demedim abdes alıpdurrun. Ben

⁵⁹⁸ Kaynak Kişi 32: Hayriye Benli, 60, Eskiçine, ev hanımı, ilkokul mezunu.

⁵⁹⁹ Kaynak Kişi 33: Fatma Yıldız, 61, Eskiçine, ev hanımı, okuryazar.

kendi kendime nazar duası okudum da. Sen ayağına, needen yaktıgsa bu ayak bööle yanmadımı onun. Gendi gızıma yapmadım mı benim? Mesela benim gızıma bi de şu değmiş. Bundan yedi sekiz sene önce oturuyomuş sokakta. Gomsusu demiş ki senin gibi bileklerim olsa da demiş o gonupduran bilekliklermi dakınsam demiş. Bi düştü, bilek çıtır çıtır gırıldı. Esmâ ablanın nazarı benim bileği gırdı bi daa bilezik bulmadım zaten diyyo.

M.A.: Nazar değmesin diye ne yapılır?

H.B.: Okuusun.

F.Y.: Baykuş öttü mü, ona diyolaamış ki baykuşun ötmesine kışt bu guş nazarcı küüt daşları eskiden ataalarmış. Halbukim onu biliisen sen onun anlamını, ööle bi güzelmiş diyo kiaplaada. O kalkın namaza dermiş gullarına, davet edeemiş. İlk ötermiş, namaza namaza demiş sabah namazına eeken. Ondan sonra bi daa dermiş kalkın gafirler güneş doğuyoru gafirler deemiş hanı uykuda gafirler. Hanı guguguk guguguk diyor ya kalkın gafirler kalkın gafirler dermiş hanı. Ne gadan değerli bi şey o.

H.B.: Biz ona esas o bayguşa öttü mü ölü ölcek deeriz. Isanın üzerne üzerne ötübakı o uğursuz köpek deeriz de mi? Bizim buuda vaa ötüpduruyo da biz govalıyoz onu ya uğursuz köpek ne ötüpduruyon deeriz. Ne bileyin onu ööle deyoza gaari.

F.Y.: Davşan besledin mi o eve de gıtlık geliimiş.

H.B.: Davşanı göödün mü işin ırasgetmez deyoalaa. Uğursuzluk getirir deyoalaa.

M.A.: Köpek besler misiniz?

F.Y.: Köpekli evlee uğurlu oluumuş, uluduğundan belli olmazmış. Elin oğlu her gün duşmanmış yüzün güldüğünden belli olmazmış. Köpekli evler uğurlu oluumuş gene Allah'ın yarattığı mahluk. Git demiş peygamber bi uğursuz bi hayvan bul gel demiş de gitmiş köpeği çekigeliimiş boynuna ipleri geçiimiş de. Ya bu benden hayırlıusa Allah'ın yanda demiş goyveemiş yolda. Allah Teala bilmiyor mu onu? Sen demiş o keplin boynuna geçiidiğin ipi dakıp bene getiiseydin demiş gööcedin sen gününü demiş. O benim yanımda senden hayırlı demiş. Hele kedi. Kediyi öldürdüğün zaman yedi dene cami yapsan affedemiyor Allah seni. Afı yok.

M.A.: Burda bi yatır varmış.

H.B.: Hee vaa. Dede deeyoz.

F.Y.: Ahi İbrahim'miş ama bizim eski goca ısanlaa ona Aabirem diyolaa. Onla iki dene yatı ooda. Suçsuz yere Ahi İbrahim'i öldüümüşler de yaşlılaa demiş ki ah İbrahim. Abirem türbesi galmış.

M.A.: Kerametleri var mı bu yatırın?

H.B.: Vaa. Hanı dua ettin mi bu işimi Allahım sen gabul et dedin mi. Bak biz Esmay'nan gittik, Esmada o inanç vaa biliyomun. Sen gibi üneverste gitti o çocuk. Böyle dedeye hadi gidelim dedi inanmış o hanı. Ben demiş sınavı kazanırsam dedecim senin yanına gelcem etcem deye. Gazandı da. Gitti orıya yeşil örttü geldi üstüne. Ondan soonacıma okudu geldi, namaz gıldı bayaa inanıyoru oraya o. Şehirleeden bile geliyolar oraya.

Görüşme 26⁶⁰⁰

M.C. (Müzeyyen CAN)⁶⁰¹: Bazen guuşun dökeeler gızım. Hindi çocuğu hasta oldumu üstüne bez ööteelee, bi galbır içinde elek içinde guuşunu eridiiler ocakta. Onu su goolar üstünde eleğın. Caaz dökeeelee, üç kere edeelee dökeeelee, o nazar oluusa iğne iğne oluu. Onarı bi daş govuğuna sokaalaa. Nazar olmuş deeelee. Evel goca ısanlar dökülürdü. Hindi öyle öyle şeyle mi vaa gızım? Hindi inanısan yazaasın bi nuska edeesin çocuğa dakaasın inanısın. Belki o çocuk da usuveecektir ondan. İnanısan usuveri, galbini inandırıyorun ya.

M.A.: Bereket için neler yapılır?

M.C.: Gıldıığımız namazlaamızı gabul et Allahım deesin doa edeesin. Evel çocuklaan garınları şiştimi höyle iriri soğannaa oluudu. Ağaçlardan dikenlerden çövü alılaa geliileedi. Soğanı diken diken dikeeelee onu asaalardı. O zıman çocuğun hastalığı geçee deelerdi.

M.A.: Yağmur çok yağdığında dursun diye bir şey yapar mısınız?

M.C.: Yok. Daha yağmı yağmadığı zaman Hıdırellez Dedesi vaadı taa yokarlarda. Derin hocalaa vaadı öldü o hocalaa. Oraya amin deye deye çıkaldı, gelirken amin deye deye yağmı yağaadı. Hindi öyle hocalaa mı vaa gari? Allahukber allahuekber deye deye hocanın önünden gidiliidi. Çocuklaa gideedi.

M.A.: Eşiğe neden oturulmuyor?

⁶⁰⁰ Çine- Eskiçine Köyü'nde 26 Mart 2011 tarihinde Muazze Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶⁰¹ Kaynak Kişi 34: Müzeyyen Can, 63, Eskiçine, ev hanımı, okuryazar.

F.Y. (Fatma YILDIZ)⁶⁰²: Kapıda galısın deele, evden galısın deele.

A.B. (Ayşe BENLİ)⁶⁰³: Eveli bulaşık yaykamezleemiş. Üç kızlaa vaamış. Ağşamdan demişlee bulaşık goman, goosanız nasibiniz olmaz.

F.Y.: Eskiden kızın biri ocağın başına otuumuş. Ocakta hööle kütük atılıdına. Gızın adı Ayşemiş. Anası yatmış. Gız elinde maşayna ocağı düütüyomuş. Nışanlısı pençerenin altında bekliyomuş dinliyomuş. Ayşaa gak gızım tanamızı dak gee ineğimizi dak gee de tovaletini et gee yat deyorumuş. Eder gelirin deye ocağı düütüyomuş gene. Nışannısı bekliyomuş. Anası uyumuş. Ayşa ne danayı dakmış gelmiş ne tovaletine gitmiş sabah olmuş. Oğlan vaamış, bana o gızı alma anne demiş, o gızdan hayı gelmez. Ne ineğine baktı demiş ne tovaletini etti demiş.

A.B.: Biri de, Küüt(Kürt) yeeleene varmısaydım demiş, aynı (ayna) gırığı bulamsaydım demiş, ah hu çiiğin yüzleemi görmeseydim demiş.

F.Y.: Heç ayna yoğumuş o köyde. Yüzünü heç göömemiş zati. Gız şeyetmiş, Küüt taalası deyolaamış o taalanın adına, Kürt tarlası. Gız gitmiş bu kadaacık bi parça bulmuş. Alır almaz kendini göömüş. Aneyy demiş ben pek çiiğiniymişim demiş. Ööle geziyomuşmuş, kendini güzel sanıyomuşmuş geziyomuşmuş.

A.B.: Ben bişee daa deyveren mi gızım. Bi oğlu vaamış bi anası vaamış. Anasını gocaya satcak olmuş. Dokuz dane mi kaç dane ceviz veemiş. Ana demiş bu cevizleri gıraasan seni gocaya satarın. Ööle ağızları yareymiş gari, dişsiz ceviz gırılıımı? Ağızları yareymiş, gelmiş oğlu soomuş: ana demiş kaç tanesini gıdın? Ağzımdakini gırıveesem oğlum demiş, sekizcik galcak demiş. Oodan, gari satcak olmuş. Ana demiş seni bi hoca demiş alacak demiş.

F.Y.: Güzel anlat gari. Hindi bi gari, ana demiş seni gocaya verelim demiş. Hazılanmış, düzgülenmiş. Oğlan demiş ki ben sene demiş bi imam buleyin geleyin demiş. İmammiş mı vaacak olduğu gari. Soğumuş, gışımış. Nenen aaa otur otur otur otur ölmüş. Gelceemi vaa? Adamımı bilimedim, imamımı bulımadım, adım habibibibip deeken donmuş galmış. Habibeymiş adı. Oğlu sabah almış gelmiş oodan ölüsünü. O da goca hastası olmayıveesin. Neetsin oğlu. Eskiden bizim köy hükümetlikmiş. Şuuda bi çay kenarı vaadır. Gonak ardı deele. Ondan soona şu gavağın dibinde ev vaa Sıdık Nene'nin, orası yüzbaşının eviymiş. Baya jandarmalar

⁶⁰² Kaynak Kişi 33: Fatma Yıldız, 61, Eskiçine, ev hanımı, okuryazar.

⁶⁰³ Kaynak Kişi 35: Ayşe Benli, 90, Eskiçine, ev hanımı, okuryazar değil.

vaamış orda. Yüzbaşının hanımı varımış. Yüzbaşının taalası varımış taa Cevatleen taalası. Askeele varımış. Emir eri deeleemiş eskiden, Arap daşılarmış. Babanın Arabı mıyım ben deler eskiden. İş buyursan ben senin babanın Arabı mıyın? Arap daşılarmış. Ondan sonra bu yüzbaşının hanımı kapısındaki askerlen gırıştırıyo. Kaç yüz sene olmuş, iki yüz üç yüz sene olmuş. Onnaa sevişiiken Arapcağız tam meedivenneededen çıkasıya, bi bakıyolaa candarmaynan yüzbaşının hanımı, gadın milleti bu işte, sevişibakımış. Hemen dönüyoru elindee öteberiynen göömesinne beni deyyoru. Ondan sonra deyo ki, gadın görüyo asker göömemiş. Bu deyyoru beni Arap deyyoru Yüzbaşına, eskiden cellat ediliimiş öyle silah yokmuş, kafasını uçururlaamış balteyne. Ondan sonra hemen deyor ki bak, Arapcaaz söylemiceemişmiş gene hanı göödünü gizliyceemişmiş, gadın hah diyveri bu beni, şey deyoru, beni candarmayna demeyoru, beni deyo o Arabı bi daa göndeeme benim yanıma deyoru beyine. Noldu hanım deyoru. Beni bi gün sulanıyo iki gün sulanıyo böyle hanı hallanıyo demiş. Bööle mi bööle. Hemen aşağı inmiş, askerlere demiş, Arabın kellesini uçurun demiş. Bi balta vuumuşlaa kellesi koltuğunun altına eniveemiş. Bizim çocukluğumuzda kellesi goltukta Arap geliyo deeleedi. Şehit olmuş, ölmemiş o gari. Ölmüş ama kömmüşlee ama her gün sabaanan, o başçovuşun atı vaamış eskiden arıbalaa mı vaa, başçovuşun atına eyerine semerine ulaklaamış, darağı vaamış daraamış, sabaaleyn başçovuş bi kakmış bakmış gene Arap darayıpdurumuş ata. Hhh eyvah şehid oldu bu demiş. Şehitlee ölmez ya. Ondan soona hemen gadını sıkıştırıyoru hanımını, Arap ölmedi demiş, şehit. Sen ne oldu demiş. Sıkıştırıyo ondan soona söyleyiveriyo gaari. O gün bu gün bak bizim akrabalarımız, halan gillee duymuştur bak. O nasıl bi ses çıkarır hala?

A.B.: Uuuuuuuuuuuuğ.

F.Y.: Hayır hayır ben bi sahur yemeği bakırdım, eeeaağğğ deye ediyo. Öyle ölmüş bak kesiliiken. Öyle bi aceyip eeeaaah deyor hanı ah deyibakır gibi. Sesini duyuyoz. Gavağın dibinde o ev aha. Daha hala duruyo o damlaa. O nenen naal duruyon sen ooda deyolaa. Kapıları çaapıyoru Arap. Akşam misafir geldimi kapılaa çaapıyo, ışıklaa söderiyo, baya belli ediyo. Torunun bi denesi kapı açmış gelmiş, torununun bi denesi dili tıkanı da, dili tutuldu da doktoonaanan şey oldu geldi. Kapı çıtdak açıyomuş ama yok ısan. Misafirler varıkana evin altından küyüp duruyodu tayta. Amaa küfür ettinmi.

H.B. (Hayriye BENLİ⁶⁰⁴): Araptan bilmem neden kookmam ben demiş, altından bi gomuş get anam demiş.

F.Y.: Hatça gollugillee bilmem ne, amaaan Arap ne olcek ööle bööle demişlee. Onnaa yürümüş aakasından dabbak dabbak, onnaa yürümüş aakasından dabbak dabbak, bakıyolaamış ayaklaanda bi şey yok.

H.B.: Hep gookuyoz. Bu köyde küfür yapamıyoz.

F.Y.: Benim gaadeşim bak 20 sene eveli, 24-25 sene eveli, hindi Bodurum'da oturuyoru ya, ilk çocuğu Abdurrahman, ona hamileymiş. Gocası Bodrum'da çalışıyo marangoz. Gelin giidiği eve gitcek gari annemle, adamı beyi ayda bi geliyo. Akşam buudan annemgilden gideekene bu Sıdık Nineyin evinden aaaoooh deye bağırıtı duymuş daa yatsı ezeniymiş.

H.B.: Bazen erken boğuluyoru.

F.Y.: O evin de oğlu öldü 17 yaşında gaza oldu da. Dööt kız bi oğlandı. Soona gaadeşim diyo ki, ertesi gün evin sahibi Sıdık Nene'ne diyo ki Niyazi akşam bana Arap oluveedi deyoru. Ah gaadeşim demiş, onnarı kim kookuttu demiş, ağşam Çine'ye gittiydik demiş, çocuklaam çok kookmuş demiş, boğurmuş demiş. Ne! demiş kaadeşim. Hala de o neden boğuruyomuş biliyon mu kadınnaadan nefret ettiği için boğuruyomuş. Kadın şerrine geldi ya. Kadınnaa evine geldi mi sinir oluyomuş. Bizim bu köyde o her gün bağırılmaz da, kendinin şey olduğu zamannaada mı oluyo gari. Bir ayda üç ayda beş ayda. Eski anneleemiz daha çok duyaamış. Atasözleri işte, göl gıyında yatmam gurbağadan korkmam. Bööle vaa.

A.B.: Bak hu kedilee köpekle bizden gıymatlı. Neden mi? Evel Allah Teala, hadı demiş kendinden alçak bi dene bul al dak gel benim yanıma. Oodan arıyor tarıyor kendinden alçak bulameyyor. Ordan uyuz siyek bi köpek yatırdurumuş gari, dakmış gidipvarımış, eee demiş dakıpgiderin emme demiş belki benden gıymatlıdır bu demiş. Goyveren ben bunu demiş. Kendi boğazına takmış gitmiş Allahı Tealanın yanna. Eyer o gıppiyi dakıp getireydin benim yanıma demiş çekceen vaadı senin demiş. Gıppı (köpek) senden gıymatlı demiş.

⁶⁰⁴ Kaynak Kişi 32: Hayriye Benli, 60, Eskiçine, ev hanımı, ilkokul mezunu.

Görüşme 27⁶⁰⁵

M.A. (Muazzez AYDINER): Mersin ağacını mezarların üstüne niçin koyuyorlar?

H.E. (Hasibe EVCİ)⁶⁰⁶: Biliyom, onun suyunnan yıkıyolar hem. Gazanın içine goyuyolaa, gaynadıyolaa, onun suyunnan yıkıyolaa.

M.A.: Hayvanlardan sevmelikleriniz var mı?

H.E.: Yılanı sevmem ben. Uğursuz geliyo. Akrep vaadır. Ben okumak bilmiyorum çocuğum. Gocugarı vaa bi, çok biliyoru. “Yılan dedi Muhammed/Guyrukluların ağzına mühür dak” deye.

M.A.: Köyün çevresinde derviş gibi, meczup gibi insanlar var mı?

H.B. (Hatice BABA)⁶⁰⁷: Ermişlee, dervişlee eskiden vaadın buuda dedelee çoktu. Biz onarı bilmiyoruz. Dedeköy dediğinden burda bütün ermişlee dervişlee vaamış ama biz bilmiyoz yanı yatılaa vaadır buuda.

L.B. (Lütfü BABA)⁶⁰⁸: Eveli çok vardı gızım biz bilmiyoruz. Bizim dedeköyü şeyhlee köyü. Hep dedelee buudadır. Emme şimdi mezeelikle külahlı şeyli mezee daşları vaadı hep çaldılaa gittilee. Üç dört tane dede vaadır. Benim evvela evim ordadı, her daim o caminin ora, minarenin olduğu yere dede gelirdi. Bu da gördü ben de gördüm. Bu gaavede görennee de çok. Şavkılan gecenin yarısında elinde baston, gelirken parr par parladıp geliyo. İnsan, dede gızım. Ak beyaz sakallı, ak sakallı dede, uçup geliyo. Geliyo buraya gonuyo. Buradan kakıyo oraya gonuyolar. Buuda birbirleriynen şey ediyolaa yani. Benim bildiğim. Ama daha evel daha başkadır başka. Son zamanı bu ablan bağırdı çığırdı, çocuklaamı gookuttun şey ettin deye, ondan soona bi daa gelmez oldu gaari.

H.B.: Otuz kırk sene oldu, gençkene. İki oğlan bi gız gucaamdadı. Deden gayfecilik yapıyodu, çiftçiliği bıraktık ondan soona oodan emek(ekmek) alıgeliidik. Benim gocu gaynatmı vaadı. Ekmekleri oriya goodum. Çocuklaa geliyolaa tabi yemek yicek oldukmu. Acık ben rahatsız oldum hasta oldum. Böyük oğlan vaa gız vaa. Oğlum dedim hadi gak gidin gaynatmadan emeği bismilla deyin açın kapağı bismilla deyin kapadın dedim, emeklee al gel. Ööle öğrettim çocuklaama. Ondan soona bunnaa gidiyolaa tam emek alcaklaa zaman her taraf pırıl pırıl höyle ışıl ışıl

⁶⁰⁵ Koçarlı-Dedeköy’de 28 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶⁰⁶ Kaynak Kişi 36: Hasibe Evcı, 85, Dedeköy, ev hanımı, okuryazar değil.

⁶⁰⁷ Kaynak Kişi 37: Hatice Baba, 83, Dedeköy, ev hanımı, okuryazar değil.

⁶⁰⁸ Kaynak Kişi 38: Lütfü Baba, 94, Dedeköy, çiftçi, okuryazar.

tavandan lappadak yanna düşüyo kileede. Böyle küçük kilee vaadı, yağ küpleri gonuudu, un küpleri gonuudu, küpler gaktı ya. Oraya gaplıyo onnaan yanna gookuyolaa, bi çıgrılıyo bunnaa. Niçin gooktunuz oğlum. Gocaa ana dedi, ııl ııl dedi kedi düştü önümüze dedi. Onlara kedi gibi görünüyo gari çocuklara. Ondan soona her tarafı dedi sanki pırıl pırıl altın dolu dedi. Gookman çocuğum gookman dedim. Ben onu açıklamayon tabi ööle deye. Gookman dedim o dedim buranın sahibi dedim ben. O dedim sizi kookutmamıştı dedim ben. Sizi oğşamaya gelmiştir o dedim.

L.B.: Her Cuma ağşamı bazar ağşamı gelirleedi, gezerleedi bunnaa. Bu iki günde geliilee birbirlerine ziyarete geliilee gideeleedi bu dedeler. Ruhı gezer, şeyh dede onnaa. Şıh buuda külahlı silahlı gibidii yani. Şindi ne külahlı galdı ne silahlı galdı. Ne hacı galdı ne hoca galdı. Son zaman işte geldi burda oturukene gaavede adamlar da görüyo ooda şavkıla dedeydi deye. Ondan soona bi daha dede mede görünmedi. Minarenin yapıldığı yere, mutfağa, kilerin olduğı yere oraya inerdin yani caminin yanna. Oraya gelirdi yani. Evel okuldun orası, sonra ben aldım ev yaptım, hasta oluncaya gadaa, makuf burası makuf burası okul gari ya okula makuf deniyor köyün insannarı, ben aldım oraya girdim. Aşağı yokarı 15-20 sene durdum orda. Ondan beri bi daa dede mede görünmedi. Her hafta gelidi bizim orıya. Cuma ağşamı gelmezse bazar ağşamı, bazar ağşamı gelmezse cuma ağşamı enerdi orıya dede. Bütün görennee, görennee çok. Biz iki-üç sefee göödük.

H.B.: Namaz gılmadınmı geceleede namaz gılmadınmı evi zangır zangır zangıradıdı.

L.B.: Hatta birinde de sarhoş geldim. Mesela geliyom orıya ufak su dökmeye endim. Ora yukarda atın eyeri vaa, ötebaş beribaş geliyo. Kooktum ben sonra buna haykırdım bağırdım bööle bööle yukarda bi şey var deye, yukaada ııldar vaa deye. Yukarı çıktık baktık bişeycik yok.

H.B.: Hayır hayır, bu tovalette gitmiş, ben de ikinci oğlana beşikte emdiriyodum bu gelmiş tovalette giimiş. Tovalette işeekene salon vaa, salonda da atın eyeeleri. Onu gari bu bağırıyo, onu deyo doğuran deyo lambayı al gel deyo. Aletirik mi vaadı eskiden lambeyle. Lambeyi tuttum elime bi çıktım bi baktım pırr par par yanıyo o salon. Ama buna bareket görünmeyo o. Nasıl yanıyo pırıl pırıl rengarenk olmuş o salon. Ondan soona kookma kookma dedim ben buna. Hırsız değil o dedim ben. O

dedim takırtı tukurtu dedim camide dedim ben. Namaz gılannaadır dedim ben. O vakıt namaz gılınmaz ya, ööle dedim buna gookmasın deye. Neyse bu geldi yattı. Ben çocuğu emdiidim yattım ben, yattıktan soona ak sakallı, başında bööle şey vaa eskiden keyerleemiş sarıklaa vaa. Buz gibi çomaa(çomar-köpek) boylu var bi dede. Baya alçak boyda, pek uzun boylu değil. Ondan soona geldi bu elinde goca çomağılana, camide namaza duruluyo dedim ya, geldi goca çomağılana gapıyı tak tak vurdu. Kak namazını gıl dedi bene. Bene öyle dedi. Ondan soona ben gooktum. Çok kookaadım saten gençken çok kookaadım ödümö kopaadı. Allahım dedim güzel Allahım dedim ben dedim bunu bööle dedim dedim ben. Bene namaza kak deyodu. Dışarı çıkcaasın apdes alcen oodan gelcen namaz gılcan. Ben dedim namaz gılmaya ben kookuyom dedim ben. Tüyleem şişti emme bööle. Kookuyom dedim ben, dışarı çıkmağa dedim ben. Soora gıların namazımı ben dedim. Taak tak o gün uyutmedi beni. Bu yatıpduru, iki çocuk anasıyın. Gaktım, sabah oldu. Ülen dedim sen ağşam bööle bööle dedin. Ama deden bene göründü duudu. O deden ama her şeyimize bet beeket veedi, evimize de huzuu veedi. Onu heç govma sen dedim ben. O dedim, dede falan demedim ona. Ondan soona namazı gılaakana heç bişiy yok. Namazı gılmadan yatıvee, bi yanım sidik oldu bi yanım bööle oldu dedinmi o gün uyutmez sene. İlle kakcan o namazı gılcan. Gençken insan hee şeye kookuyo da hindiki aklım olsa ben o dedeye kookaa mıdım?

M.A.: 30-40 yıldır dede gelmiyor diyorsunuz. Bunun sebebi nedir sizce?

L.B.: Ne olacak gızım böyüklee gittikten soora ne olacak? Eveli burda 8-10 dene hocu vaadır orda. O gadaa gelen yeeli yabancı bunun ekmeeni suyunu hayvanı haşatı bakıı yemeğini memeğini veriidi. Şimdi gelen bi misafire bi topan ekmek bile veemiyolaa. Sekiz on dene hocu ne demek? Bunnaa geliiler bi gış çalışılaa buuda yerlee içerlee gideelee. Şindi heekes kendini doyuremeyo. İtimazlık yok, bismillalık yok, namaz yok, hayır yok. Sen bi topan gelen misafiri yidiri içirsen uğurlarsan ne oluu? Şindi öyle değil ki. Sen senin ardında ben senin ardında. Şindi dört kişi beş kişi geliyo namaza. Eveli zıngazıncı doluyodu bu cami. Hacısı hocası hafızı dedesi hep Dedeköy'dedi. Bööle yerde hayır oluu mu bet beeket oluu mu? Olmaz. Goca köyün içinde en böyük ben varın hindi bu Dedeköy'ün içersinde. Bet beekat needen gelii? Allah-ı Teale'den. Sen hayıı yapaasan Allah sene veecek sen onara veecesin. Sen onara yidiimezsen Allah sene ne veecek? Bunnaa düşüceksin. Şindi yok bet

beekat yok, hayır yok. Eveli öyle değildi, birlik vardın, hukukluk vardın, hayır vardın. Şindi neede kötülük, neede gaypaklık, aakasından laf edecek, öyle adamlar gaavede. Ben on gişinin galbini gırıveren, bi gişinin galbini yapabili miyin ben gızım? Yapamam. Bu hepsi Allah'tan. Sen de Allah'a inanıp ona ümit edip hepsini yapacaksın. Elinden geldiği kadar fakır fukarayı yedircesin. Biz bööle bildik anamızdan bubamızdan.

H.B.: Hindi ısan bi gonu gomşu yanına gidip hindi senle benim deetleştığım gibi deetleşmiyo, halini arzetmiyo. Eveli yaadımlaşırdık, ama hindi o kaktı. Sabah gaktımmı ben mutfaamı açarkana bismillahirrahmanirrahim deyerin. Allah'ım mutfaamdan hiç bi şeyi eğişik etme derin. Yağımda, unumda, kesemde, paramda. Üçü, yağımda, unumda, duzumda. Bunlaada yoksuzluk gösteeme. Ben doğum yaptım beş dene mi altı dene mi. O zıman Davut, benim oğlan, çocuğu olmiyan oğlan, yetiştı beeber dükkana veedik. Gurtuldum ben, geldi bu anaa geçmiş ol deyceene anaa dedi çocuğun üstüne bi çiğniyen gebercen dedi, bakmıycaan kadar çocuk doğurusan sen dedi. Ne olduğumu bilimedim ben otuduğum yeeden. E oğlum gari dedim sen evlenince garını doğurttuuma dedim ben. Allah'ın veediğini ben nafen dedim ben. Na ışallah dedim ben, ellerde gör çocuğu dedim ben. O hindi anam bene ilendi Allah çocuğu ondan veemedi deyip duruyo. İlenmiyen bi şeye. Ananinkı çok dutaa. Bubaninkı daha çok dutaa. Ondan bubanın beddoasını hiç almıycan. Ananinkını da almıycan ama ana töbe ıstıfara gelii. Töbe edeesin Allah gorur onarı. Ananinkı emdiriyosun ya süt geree deele. Eveli gocugarılaa ööle deedi. Arkasından töbe ıstıfara gelir ya o onu goruumuş.

L.B.: Benim içkiyi bırakmam ondandır, dededen. Eveli buularda içki çok içilidi. Çalgı çalınmadığı gün yoktun. Hocası da içiyodu gızım. Hacı hoca hep içeelerdin. O gıdaa dedelee geldilee, hacılaa hocalaa ırakı içeeleedi.

M.A.: Dede onları rahatsız etmiyor muydu içetiği için?

L.B.: Etmiyodu.

H.B.: Bizden başkasını etmedi. Kaç sene çocuklaa yaptık böyüttük besledik heç deden rahatsız etmedi.

L.B.: Eyiliğini çok göödü bu, ben göömedim.

H.B.: Cenaballah, ben anmaseydim muradıma çoktan erceedim, ermiş gulaadan olcaadım. Ama Cenaballah ömürümü veedi, hastalıktan da hiç gurtulmadım. Musa

peygamber, peygamber, yatıpdurrun. Üç tane çocuğum vaa o zaman. Bi gız iki oğlan gari. Yatırdurrun bööle yatıpdurrun. Eekenden evel bu şeylee mi vaadı, eekenden yatılıyodu. Yatıpdurrun geldi hemen lüppedek bi şey. Hüp gondu. İki baamağinnana sağ elimi hööle tuttu. Hanı tokturlaa nabızını dinlee ya, aynı ööle, bööle tuttu. Görüpdurrun. Bööle bi tuttu. Sen kimsin dedim ben hemen. Aman ha güzelliği vaa, onun nur yüzü gibi onun işiisi gibi ben hayatımda hiç bak o gadan her yaka da gitsem o yok, ömrümde ööle güzellik göömedim. Ben dedi Musa peygamberiyim dedi bene. Gel dedi bereber olalım dedi, sen muradına erdin dedi bene. Yaa dedim ben, ben senle olamam dedim ben. Benim üç dene çocuğum vaa dedim, o çocuklaamı çok seviyon dedim, gocamı çok seviyon ben dedim, bööle bak. Ondan soona eyi madem dedi sen dedi yaşıycaasın amma dedi hiç hastalıktan gurtulmuycan dedi. Benden sonra gitti. Allahım yarebbi ya resulallah bu uçtu gitti gine, gayboldu. Beraber olcaz ben dünyamı değıştiicem gari. Dünyada hiç işim galmıcak, ölceesin mefat etceesin. Çocuklaan galcak, adamın galcak. Ermiş gulu adam olcaasın gari. Peygambee geldi de ööle dedi. Muradına erdin sen deyincek adam ben çocuklaamı çok seviyon gocamı çok seviyon dedim. Ondan soona gari bene hep göründü o. Hacıya da götüüdü gitti, Mekke'ye de götüüdü gitti, ooları büyüen eski yazıları okuttu. O hacılara Mekkelere gittik, kaçıyo kaçıyo gittik geldik. Ele eşşeğle gitti, ben hep bütün ruyamda. Benim sulalem hep hacıya gitti, tabi ben hacıya gitmedim beş dene oğlan vaa bende hangı birine, ona veecen ona veecen ona veecen hacıya naal gidicen ben? Oğlanın birini everikene bu Edipgillee hacıya gittilee. Onnaa hacıya gittilee ben oğlanın düğünü ettim. Onnaa hacıdan gelmeden onnaadan evel hacıya gittim geldim, götüüdü gitti beni gittim. Bayaa gittim, baya. Uçtum uçtum gittim ooda hacıya gittim Mekke'ye. Eski yazıları okuttu, ben okudum. O kafada olseydim hindi ben ermiş olcaadım, hep unuttum gızım. Ooda okudum edeedim geliidim evde eetesı gün kaktımmı ben hunu okudum hunu okudum deedim. Kimisini çokunu ezbeeledim, kimisini unuttum. Eski yazı ama nasıl biliyon mu altından yazılmış ııl ııl, ööle guren okuttu bene. Okudum, ööle guran okudum o evdeykene. Cenaballah, anmadım ben onları. Üç kere gittim. Uçup gidiyosun. Cenaballh bundan bize hiç yoksuzluk çektiimedi gızım. Garı goca da bak bu yaşa geldik hiç biribirimize daa sensin bensin dediğimiz duuduumuz yok. Eğısikliğı de çektik vaalığı da göödük çok şüküü.

M.A.: Hatice Teyze, benim geleceğimi nasıl anladın?

H.B.: Emek düştü elimden yuvalandı gitti. Emek düşünceye gadar dedim hayırlı müsafii gelecek dedim. Bi gocubunaz gelecek dedim. (Kahkahalar yükseliyor) Hayırlı müsafir gelsin dedim ben, büyük düştü biliyon mu? Gocuman müsafii gelecek dedim, emek gocuman düştü deye. Ööle deniyo gari.

M.A.: Cennet 7 kattır derler...

H.B.: Cennete gittik geldik, cenneti göödüm ben. Zamanında göödüm, o Kevser şaraplaandan içtim ben zamanında. Neler gördüm ben, yaa.

M.A.: Dede geliyor dedin ya, ışıklı. O ışık ne renk oluyor?

H.B.: Yaşillı sarılı pırıl pırıl. Güneşe de benzimez onun pırıltısı, aya da benzimez, ööle bi güzel oluu. Pırıl pırıl rengarenk bööle.

M.A.: Dedeler nasıl görünüyor?

H.B.: Galbin temiz olcak, ruhun temiz oldu mu ona görünür o. Kötü şeeler yaptımaz. İmkani yok. Buban, deden çok gırıklıdı, süsü çok seveedin, keyimi çok seveedin. Çocukluyum ben, eveli üç donnaa dikiniydik biz. Üç donnaa gattiyen keydiimezdi ayeen bene. Bu eltim vaadı, çocukluyun deye basma almış birinde bööle. Sen dedi eteğnen iş mi işleni gızım dedi, bi üç don dikiyin veriyin de key dedi bene. Eltim dikti veedi üç donu keydim, o yokkana keyeedim ayaama onu. İşe gittimi o, işteykene o donu keyeedim, o işten geldimi hemen o donu çıkarıdım. Ayaamda görse cart yırtadı o donnarı. O evde üçüncü döödüncü çocuktaykene içkiyi bıraktı. O işte kookuttu. Bak orayı sattık biz deden her zaman geliidi beni ille oraya gelcen zırayet etcen iki rekat namaz gılcan ooda deedi. Ondan soona onnaa aldılar, hayır etmiyo heralde deye, aynı yeede dedi hayır etcen dağıtcan o evde dedi. Gittim ben orıya, vaadım, Marziye dedim gızım dedim bu evden dedim sen aldın alalıdan beri dedim hayır etmiyomun sen hiç dedim ben. Ne vaa dedi. Bi şey değil dedim. Sen yapmıycaasan dedim ben gelcem bi ileen hamı yuğuucam buuda, aynı yeede yağınnan ununnan hayır etcem dedim ben. Ettiriyomun bene dedim ben. İh çık etti. Eetesi gün geldim burıya, bi ileğen hamırı yoğuudum, lokmayı döktüm dağıttım, dedem dedim sen bene bööle bööle dedin eme dedim ben dedim senin ooda dedim izin veemedilee dedim ben senin hayrına yapıyom bu hayırı. Soğna birinde dedi gelceesin ille orıya dedi zırayet etceesin dedi iki rekat namaz gılcaasın dedi. Ondan soora bak, her zaman kendimi ooda görün, her şeyi ooda görün, sen

dedi buraya göçtün geldin emme dedi buraya da gelirim ben senin yanına dedi deden. Burıya da geldi. Yalnız ben ilkin çok gooktum. Andım. Sen andığım gibi anma. Dayım hafızdın benim bu camide, hacı dayım. Üç dene çocuk o zaman, gençkene. Bu da ırakıyı çok içiyo ya, ırakı içen adam namaz gılmıyo tabi, beynamaz deyo, içkici deyo dayım gari gavgga ediyo. Dayım vere gavgga ediyo. Benim de gucaamda Nurten, altı aylık bebek. Onu ööle dedi benim canım sıkıldı adamıma ööle söölediğine. İçki içiyo, ırakı içiyo, camiye namaza gelmiyo. Dayı dedim ben, sen dedim bu camide bu gadan namaz gıldırıyon dedim, ezen okuyon dedim ben, camaatı topluyosun dedim ben. Benim adam zaaroş emme dedim ben, sen dedim bu yaşa girdin heç dedim hacıya gittin geldin mi dedim ben dayıma. Ben Mekke'ye kaç oldu gittim geldim biliyon mu dedim ben. Sus gızım dedi, o gün onu andım ben. O gün ağşam deden geldi, bak dedi, sen benim sıırımı andın dedi, bi, daa da senin yanına gelmiyceen dedi. Guş oldu o deden. Guş oldu hu minarenin depesine gondur. Ben gidiyom dedi, bi daa da gelmem senin yanına, andın dedi bene. O deden gitti. Eme bir ay mı iki ay mı ne görünmedi bene bi daa gelmedi. Ama ben doa ediyon. Neye gittin, neye darıldın? Ben andısam ben cahıllık yaptısam deye, onu kendi kendime namazın aakasında ööle doa edeedim. Bir ay mı iki ay mı soona gece işemeye kaktım. Aşağya indim, gocca guş. Nasıl biliyomun? Hemen asmanın dalında, bööle. Gözleri vaa bööle, kookaasın, ödün kopaa ondan sen. O bene baktı ben ona baktım, bismillahirrahmanirrahim dedim. Cin mi in mi dedim ben. Neese ben gittim işedim geldim. Geldim baktım ooda gene gonupduru. Gözleri bööle bak gocca guş, kafa nah bööle. Allahım yarebbim sen burıya geldin otuudun emme dedim ben, beni kookutmağa mı geldin dedim ben. Neden geldiisen dedim git baken buudan dedim ben. Ben senden kookmuyon dedim ben. Git dedim ben guşa. Baktı baktı farttadak bi uçtu caminin içine, o tarafa uçtu gitti. Bi daa da yok. Ondan soona görünmeğe başladı yine. O ev hanı çok bekatlı bi yerdi. Bi kere iki kere gittim yaptım işte, buuda ne yapaasam oodaki dedenin ruhuna bağışlarım. Bak birinde bu Hollanda'ya giden oğlan dört aylık beş aylık, beleedim çocuğu ben eskiden. Gundaan içinde beleedim. Yatırdım birinde, gece uyandım baktım ben çocuk ağladı, bi uyandım baktım ben çocuk beşikte yok. Bomboş beşik. Deden geldi benim çocuğu aldı gitti dedim ben. Otuudum otuudum, yataakan aldı geldi gundağınlan çocuğu yatırıverdi beşiğe gene. Nereye götürdü nereye getirdi o çocuğu bilmiyon

gari. Baya bu gözümüle oldu gızım bu ooda. Aşaadaki turba deden (Bilal Dede'yi kastediyor), ilk görüşüm o turba deden geldi o evdeykene. Evel mangallaan içinde köz oluudu, mangalı gooduk çocuklar ısınıdı yatıdı. Neyse yatıdım ben ben de yattım. Ama çok kookuyom senin gibiiken. Gençken çok kookuyodum. Geldi, yatıpdurum ben, üstümde bi gıumızı bi yoogan vaadı. Geldi yooganı topaaladı topaaladı topaaladı topaaladı hop duvara dayadı. Ben ööle yooganın altında dilleem şışti gookumdan emme. Tavanın da bööle bi yarığı vaadı, ekser o yarıktan gelii gideedin o şavk. Dayın geldi, yorganı dürdün dürdün duvara dayadın mı gari dedi bene. Halbuyse şeydeki Arap deden. Dilleem şışti benim gari gookumdan, sen dedim beni ne gookutuyon dedim ben. Ben etmedim onu dedim. Kim etti bunu bööle dedi, turbedeki deden, Bilal deden geldi dedim ben. O geldi dineldi ayak ucuma dedim ben, o etti dedim ben. Ben kooktum seremedim dedim ben. Şey dedi, deden geldi yooganı mı düücek bööle dedi. Dürdü dedim ben, soodum ben sen kimsin dedim, Bilal dedenim ben aşağıdaki turba dedenim ben dedi dedim ben. Bak hindi ona da namazların arasında hep okurun, doa ederin, ruhuna bağışların Bilal Dede'ye.

Görüşme 28⁶⁰⁹

M.A. (Muazzez AYDINER): Kapının girişindeki mezar kimin?

Görevli: Ağası oluyo o.

Türbenin içine giriyoruz. Mezarın hemen solunda bir delik var.

M.A.: Bu nedir?

Görevli: Oodan toprak alıyolaa, dilek tutuyolaa. Elleeni sokuyolaa.

M.A.: Ne yapacağız şimdi bu toprağı?

Görevli: Oku oku dua et. Alıp götürüyolar işte, dilekleri oldu mu geri getiriyolar.

M.A.: Burda nasıl dilek diliyorlar. Anlatabilir misiniz? İplik bağlıyorlar dedin, çaput bağlıyorlar... Başka?

Görevli: Bağlıyolar işte. Adaklaanı kesiyolaa gidiyolaa. Yemek yapıyolaa, yemek yapmazsan goyunu kesip gidiyolaa. Duvarlaana yazılaa yazıyolar.

M.A.: Bilal dedenin asası da burada.

Görevli: Onu bak fırladıyo, buraya düşüyo.

⁶⁰⁹ Koçarlı-Dedeköy'de 28 Mart 2010 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

M.A.: Mum yakanlar oluyor mu?

Görevli: Oluyo ta dışarıda.

M.A.: Burda da mum izleri var.

Görevli: Saklıca yakıyolaa. Yangın çıkarır, yanmasa daha iyi olcak.

Görüşme 29⁶¹⁰

M.A. (Muazzez AYDINER): Burada türbe ve ya yatır var mı?

A.A. (Ayten ARACI)⁶¹¹: Evet, şu karşiki dağlarda var, Yeniköy dağlarında. Çünkü bunlar ordan böyle gezerken fenerlerinle, orada var. Türbe yok.

M.A.: Fenerlerini sen de gördün mü?

A.A.: Tabi görünüyo, görüyo. Bizim evimiz ordaydı görüyodum ben, buradan göremem ki. Evimiz bizim yukardaydı. Benim annem çocuk emzirirken, ölen kardeşimi emziriyomuş, gelmiş, göğsünü ört diye fenerinne. Orada var, herkes biliyo orada olduğunu. Şimdi oralar mezarlıkmiş, ordan görünüyomuş.

C.A. (Celal ARACI)⁶¹²: Şu dağda, Kazıcı köyü diye bi köy var, gece çift sürerken gece böyle başımın üzerine ışık geliyo, o dedeye gidiyo, bunları ben gördüm yani. Bazı geceler ziyarete geliyomuş. Baya ışık geçiveriyo.

A.A.: Bilhassa savaş anlarında, o zamanlar çok geziyolarmış. Cuma akşamları, mübarek günlerde, kandil günlerinde yani onlar çok gezerler. Işık halinde ama, basabayaa onları görenler var. Arkadaşları görüyo onları, elbiseleriyle ışık halinde küçük bir fener gibi bi şeyle geziyorlar. Hala oralarda var yani. Benim kendi amcam eren evliya. Ben gittim Çine'ye. Babam dedi amcan gelecek kızım korkma dedi. Şöyle büyük ağaç var, ona bi tane tahra balta vurdurmamış bahçelerinde. Böyle bir gölge, ben kendini görmüyorum. Selvi gibi bi gölge geldi geldi geldi benim arkamda durdu, ben böyle bi irkildim, korkma kızım dedi amcam bana, senin amcan o sana hoş geldine geldi dedi. Onlara ama görünüyomuş. Hep eve gelip, içeri girip namazını kılıyomuş. Ama diyo benim amcamın karısı ben diyo sade görüyodum ellerini sildiğini havluya diyo. Yüzünü, gözünü, kendini görmeyodum deyo. Takunyaların yaş olduğunu görüyodum deyo, seccadeye yazılı, kendini

⁶¹⁰ Söke-Bağarası'nda 29 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın ve Züleyha Ülger tarafından yapılan kayıttır.

⁶¹¹ Kaynak Kişi 40: Ayten Aracı, 73, Çine, ev hanımı, ilkokul 4'ten terk.

⁶¹² Kaynak Kişi 39: Celal Aracı, 76, Bağarası, çiftçi, ilkokul mezunu.

görmeyodum deyo. Gördüğüm bu kadar deyo. Benim amcam var, yani yarım dünya vapuru batırılmış Çanakkale Savaşı'nda o zaman Mehmet amcamın adı, sağ kolu kesik, kafası kesik arkada böyle sallanıyo, ne zaman Çanakkale'ye düşmen sığınak yağdırıyo asker yağdırıyo, o zaman sol kolunlan ısırıyo bitiriyo o gemiyi batırıyo. Ah benim evladım diyo, ağlayasım geliyo. Dedem inanmıyo benim, maaş bağlamışlar, hayır ben benim evladımın ölüsünü dirisini istiyorum. Arkadaşına diyo ki, söyleyin babama Eski Çine yoluna çeşme yaptırın. Yaptırmam kendini görmeden diyo. Tamam diyo, sabah namazından önce çeşmeyi yaptırın gelsin oraya abdesini almağa, görüşceez demiş. Ondan sonra çeşmeyi yaptırıyo dedem orayı, çıkıyo şeye gidiyo, oraya apdes almağa. Hemen geliyo artık, yeşil elbiselerinne, pelerinne inandın mı baba demiş dedeme. Dedem düşüyo bayılıyo orda dedem zaten bi daha iflah etmemiş, kendine gelmemiş. İnandım oğlum demiş o kadar, bi daha da konuşamamış. Dilini yutmuş, felç gibi olmuş bi çeşit olmuş dedem. Dedem öldü. Amca hala var, ermiş evliya. Görüşüyo hala ordaki yakınlarımızla. Bizim sülalede namaz kılmayan, oruç tutmayan oralarda kimse yoktur. Hep rahatsız eder. Kaldırı sabah namazında karyolayı batırır yere. Kak namazına. Latife değil bak. Yarım dünya vapurunu batıran benim amcam. Kafa kopuk böyle burda sallanıyo. Bu sağ kol kopuk sol elle. O zaman pırr ediyo bi yeşil kelebek gibi gidiyo. Bi daha yok, kendisi yok. Böyle ermiş evliya geziyo. Mehmetçikler de ordan kalma.

M.A.: Tam adı neydi amcanızın?

A.A.: Başlar bizim soy isim.

M.A.: Siz gördünüz mü peki?

A.A.: Ben gördüm işte öyle gördüm. Amcan geliyo dedi selvi gibi bi büyük gölge geldi benim yanımda durdu ben de ürperdim böyle sallandım bi de. Kendi suretinde görünmüyo, gölge gibi görünüyo. Nur gibi yani.

M.A.: Bu çevrede var mı böyle?

A.A.: Bu tarafta yok. Yeniköy dağlarında var. Bir ışık gibi geziyo onlar. Bir ışık hooop filan yerde eren evliya varsa oraya gidiyolar. Onlar ona geliyo, onlar ona gidiyo, böyle gezişiyolar. Mübarek gecelerde ışık gibi geziyolar. Bizim ev yukardaydı hep seyrediyoduk Cuma akşamları. Cuma akşamları o ona gidiyo o ona gidiyo. Artık ibadet mi ediyolar, artık bilmiyoruz orasını Allah biliyo da, o dağda

var. Bizim burası Urum mahallesiymiş. Romanların yeriymiş bizim şu mahalle. O dönemden kalma evler var orada eski böyle. Rum kalmadı. O zaman bizim Türklere onlar çok işkence etmişler, bizim Türkler de kazanınca burayı kurtarıyolar burası onların oluyo ve çok Rum kızı, Rum kadını yakmışlar çatır çatır Türkler. Fırınlarmış, fırınlara atmışlar hep bizim bu mahalleli. Rum mahallesi deniyo buraya. Çok işkence etmişler bizim Türklere hep süngüyle bebekleri böyle havaya atmışlar havaya böyle süngüyü tutmuşlar, bebekleri. Bunlar da onun hincını almışlar, onların kızlarını çatır çatır fırına atmışlar. Rumlar gelip çok para çıkardılar bizim buradan.

M.A.: Burada Bülbül Hoca varmış.

A.A.: Onun bir muskası var şöyle, muska şeklinde. Herkese aynı şeyi sokuyo burayı, herkese aynı muskayı. Biz gitmiyoruz Allah nasip de etmesin. Onun bildiğini ben de biliyorum. Ben de okumuşum ben de bilirim. Okurum üflerim, cin suresi daa her şey var. Herkese aynı muskayı sokuyo. Bilmiyom o muskayı takan artık bir iki titriyo mitriyo, işte sende şu var sende bu var yazıyo yazıyo veriyo, bilmeyom. İyi oluyo diyorlar. Ben kızımı götürdüm bi kere. Hiç bi şey bilmedi. Adaya giderke Değirmendere’de bi hoca var. Şöyle iniyosun adaya giderke, diyosun hoca yerinde dur. Bülbül hocaya gelen iyi olduk diyorlar. Sakat gelen doğru çıkıp gidiyomuş. Öyle diyorlar. Kızımı getirdim buna işte. Ooo kızım dedi sizin eve etki büyü etmişler dedi, kızım sen mafolmuşun dedi, buradan gittin mi dedi içeri girdin mi dedi bi şey verdi ona bunun suyunu ısla dedi peşin her bi odalara serp her bi tarafa dedi, başla kapıdan girerken serpmeye dedi, ondan sonra içeri gir dedi. Bi üç tane bi kağıt verdi, tütüzlenme. Böyle şeye koyup da üstüne (burnunu çekiyor) böyle durma. Bi de şey verdi, banyo yapmak için verdi. Bilmiyom yani iyi oldu mu olmadı mı. Zaten benim kızım da biraz evhamlı. Öyle şeylere hiç bi şeye inanmaz. Bi de işte Çalışlı’da bi hoca var. Bi kere benim torunum var Söke’de, hasta oldu dedi, bana Bülbül hocadan sıra al anne dedi gelin. Telefon ettik, gitmiş Konya’ya. E ne olacak şimdi, dur ben geliyorum dedim. Gittim çocuk gayet iyi. Dedim çocuk iyi ya dedim, anne iyi diil dedi. Çocuk dedi akşamüstü olsun bak ne olacak dedi. Artık güneş kavuştuktan sonra çocuk bi çıktı şu divanların üstüne, divanların yukarlarına çıktı gari, geliyolarr geliyolarrr geliyolarrr bar bar bağıriyo. Ney geliyo çocuğum. Onlar diyo gözleri bu kadar oldu çocuğun. Allahım napeyim Allahım ben başladım okumağa. Bütün bildiğim duaları okudum ama guleüzübirabbın felakla nası

okumadım. Ama beni ayaklarımdan bööle sıkıyolar, ben aldım başımdan örtüyü miskinler, hınzırlar, iblisler deye vuruyom ben onlara örtüyle göya. Geliyolar deyo ya çocuk, onlar da gerçekten ordalarmış, beni bi başladılar sıkmağa, başladılar beni telle sıkmağa, burama kadar geldiler, bütün duaları okuyom hala sıkıyolar boğcaklar artık beni. Ondan sonra ben başladım, benim babam çok okumuştı, felakla nas suresi cin suresi diyodu babacığım. Hemen başladım onları okumağa. Pır pır pır pır söktüler beni, inan ki söktüler. Okudum üfledim çocuğun üstüne, okudum üfledim, çocuğum iyileşti ve bi daha da hocaya gitmedi. Hocalık bi haliniz oldumu okuyun yedi kere suyun içine için suyu, yıkayın elinizi yüzünüzü bakın bi şeyiniz kalıyo mu. O gün bugün benim çocuğum iyileşti, okur suyun içine her gece içer yatar, hiç bi şeysi de yok. Nasla felak suresi çocuğu kurtardı.

M.A.: Kimlere geliyor cinler?

A.A.: Bilmem artık, besmelesiz bi şey üstünden mi atlıyo, bi şey oluyo. Her şeye bismillahhirrahmanirrahim dedin mi bir şeytan çatlarmış. Rahim deyemeyo onlar. Bismillah deyolar. Onun için besmelesini çekerken güzel çekin. Bismillahhirrahmanirrahim lokmayı ağzına koy, bismillah dedin mi o şeytanın karnına gidiyo. Şeytana demişler yavrularını nasıl doyuruyosun? Nasıl giydiriyosun, nerede saklıyosun? Ben yavrularımı demiş, kim libaslarını, yani elbiselerini besmelesiz koyuyosa onlarla giydiriyorum demiş. Kimin tırnakları uzunsa orada saklıyorum yavrularımı demiş. Ve kim besmelesiz lokma ağzına lokma korsa benim yavrularımın ağzına gidiyo demiş. Bak, işe bak. Elhamdürüllah. Doydun mu da lappadak kalkmak yok, o da şeytanın karnına. Euzü besmele her şeyi korur, euzü besmeledir insanın her şeyini muhafaza eden. Tuvalate bile girerken euzübillahimineşşeytanirracim, sağ ayağına gircen sol ayağına çıkcan. O tuvalette her şey var. Pislik yeri orası çünkü.

M.A.: Ozaman şeytan, cin vs. pis yerler de mi olur?

A.A.: Evet pis yerlerde. Banyoda olur. Banyoya yarı geceden sonra girdiğin zaman ateşle gircekmişin, ateşten kaçarmış cinler. Ben gece yarısından sonra çok korkarım banyodan. 2 buçuk 3 gibi 4 gibi banyoya girme. Girersen ateşle gircen oraya. Pislik yerlerde, gübrelik yererde, kül dökülen yerlerde, çöplük yerlerde. Bulaşık yatakları, mesela köy yerlerinde bulaşık yıkarlar döküverirler. Ben çocuktum böyle, ufak. Çıktım gece tuvalette, bizim ora köy evi gibi tuvaletimiz dışarıda. Abim beni çıkardı,

çıktım Allahım bulaşık yıkadığımız yerde koca bi ağaç, ağaç olmuş orda. Ondan sonra bi kedi çıktı ordan böyle kara bi kedi. Benim ayaklarımın arasından böyle dolaşıyo ama ayaklarıma iğne gibi batıyo böyle vız vız vız batıyo. Abiii dedim ben bi bağırdım, içeri gittim. O da başıma geldi. Oluyo yani, olan yerde oluyo. Çöplüklerde, bulaşık yataklarında, çamaşır suyu dökülen yerlerde.

M.A.: Cinler o zaman farklı suretlere mi bürünüyor?

A.A.: Kedi oluyolar, kuluçka tavuk oluyolar civcivli. O senin üstüne sıçıruyo. At oluyo, şu oluyo bu oluyo, çeşitli şeylere bürünüyo sana zarar getirmek için. Her çeşitlere giriyo. Biz iki kere varırırız secdeye, onlar bir kere. Sen secdeyi açık bıraktın mı üstüne varır şeytan, namaza durur. Şeytan iki kere varamıyo biz varıyoz, orda bi tane şeytan çatlıyo. O kadar uğraşıyo yapamıyo. Bir kere yatıyo şeytan ikinciye yatamıyo. Bizim dilimizin ilimi daha fazla, şeytan bunu beceremiyo.

Görüşme 30⁶¹³

M.A. (Muazzez AYDINER): Şifa için buralarda ne yapılır?

A.A. (Ayten ARACI): Kupa vururlar, yağlarlar zeytinyağlan, bademcikleri kaldırırlar boynundan aç karınlan inan ki yarın o insan iyidir. Hala yaparız. Başındaki şu çemberi bağ üç düğümçük atarız. Bismillahirrahmanisrrahim böyle çekcez üç kere aç garınnan, sabahleyin hiç bi şey kalmaz. Eş göbek kaçığı, bu saygındır, bunu da ben yaparım. Erkeklerinkini ayaktan, kadınlarinkini göbekten. Bakarız nereye kaçtı. Ege kemiği altında mı yahut da yukarda mı. Yukarda olan öğrüntü yapar, aşağı kaçıkça ishal yapar. Bunu buraya basarak yerine getirir, buraya bi sabun koyarız, yarına bi ekmek yer işte kahvaltısını eder hiçbi şeyi kalmaz. Onu er yerde bilen vardır ama. Kendi kendinize de yapabilirsiniz onu, bu damarı ezersiniz.

Z.Ü. (Züleyha ÜLGER⁶¹⁴): Ayaktan nasıl yaparsınız?

A.A.: Burada da göbek damarı var. Burasını sımsıkı bi taşla bağlattırcan birine ovup ovup, ordan da geliyo. Bende her şey var, terme okumak, çalma okumak, göz-nazar okumak, her şey var. Hepsinin ayrı ayrı okumaları var. Gözünde böyle bi benek

⁶¹³ Söke-Bağarası'nda 29 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın ve Züleyha Ülger tarafından yapılan kayıttır.

⁶¹⁴ Züleyha Ülger, 1986-Kayseri, ADÜ-Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans öğrencisi.

düştü mü mercimekle onu okurum. Arpacık çıktımı arpaylan okurum. Benim evim bööyle insan olur. Kabakulak bilmem ne okul talebeleri sıraya girerler böyle. Ben öldüm mü çok kişinin işi yaman. Şifa dağıtan teyze. Benim burası böyle olur, kaynar. Bi de çengi yeline basarım. Bu topal sakat sukat gidenlere ben basarım. Ben babamdan desturluyum. Bu kalçadan basarım iyileşir. Bel çekerim, efendim kırık çıkık bakarım. Bakmadığım, yapmadığım hiçbir şey yok. Her şeyi yaparım yani. Dualarını babadan da öğrendim de kitaplarım da var. Bi kitaplarımı görsen benim böyle yığınlarla kitabım var.

M.A. (Muazzez AYDINER): Buralarda geleceği gören, fal bakan, büyü yapan insanlar var mı?

F.B. (Faik BARIŞ)⁶¹⁵: Hocalar var. Biri benim komşu birisi. Hasta geliyo bakıyo yani. Nуска yazıyo, bu nuskayı filan yere gömcen veya bunu suda ısılycan banyo yapcan. Yıldızına mı bakıyo ne, bakıyo, onunlan sene nуска yazıyo. En bildik Bülbül Hoca vardır bizim bura.

M.A.: Bülbül Hoca'nın iyileştirdiği biri var mı burda?

F.B.: Burda yok da dışarıda çok. Mesela hasta geliyo direk gidiyo, göödüm ben gözümle. Çıkariyo senin yıldıznamana bakıyo ona göre nуска yazıyo. Olacakları söylüyo.

A.A. (Aydın ARSLAN⁶¹⁶): Bunun elinde bi kitap var. Çağırıyo, oturuyosun. Zaten girerken üzerinde bi etki falan varsa adam anında söylüyo sana. Senin üzerinde büyü var diyo, sana bi tane şişe veriyo, onun içine bi şeyler koyuyo. Bu şekilde seni iyileştiriyo. İyileştirdiği insanlar gerçekten hasta insanlar. İyileştirmeddiği insan yok.

Z.Ü. (Züleyha ÜLGER): Burda iyileştirdiği kimse var mı sizin tanıdığınız?

A.A.: Gece ben korkmaya başladım. Sonra hocaya gittim. Bana bi A4 kağıdına bi şeyler yazdı eski yazıyla. Bunu bi şeyin içine koyacaksın dedi, o suyla banyo yapacaksın dedi 3 gün. Ben 3 gün banyo yaptım, Allaha şükür hiçbir şeyim yok.

M.A.: Burada hocalar çok, bunu neye bağlıyorsunuz?

H.K. (Hakkı KİRİŞ⁶¹⁷): Halkımızın dini inançlarına, hocaların da bunun arkasına sığınmasına bağlıyom. Bunlar var dinimizde, ama bu şekilde değil.

⁶¹⁵ Kaynak Kişi 41: Faik Barış, 72, Bağarası-Karaltı Köyü, çiftçi, ilkokul mezunu.

⁶¹⁶ Kaynak Kişi 42: Aydın Arslan, 25, Bağarası, zabıta, lise mezunu.

⁶¹⁷ Kaynak Kişi 43: Hakkı Kiriş, 59, Bağarası, emekli, lise mezunu.

İ.İ. (İbrahim İZCİ⁶¹⁸): Nerden türedi? İnsanların kendinden türüyo bu. Verdiğimiz cevap kısıtlı olur. İnsanlar kendindeki sıkıntıya doktora gidiyo çare bulamıyo, bilmem nereye gidiyo çare bulamıyo, geliyo hocaya. Ben de dini kitap çok okuyan birisiyim ve bu tür olaylara çok karşı olan birisiyim. 1979'da buraya geldim, bi arkadaş hadi İbrahim diyo ilginç hasta gelmiş gidelim diyo. Ben de gitmiycem diyom. Bir gün bi arkadaşım geldi, taa Dursunbey'den, gittik beraber. Neticede bekledik. İlginç bi kız çocuğuna rastladım ben burda hocada. Yıl 80. Bak, annesi buradan elini tutuyo, babası da bu elini tutuyo kızın. Ben de ööle bakıyom. Gözlerin altı olmuş böyle esrar içmiş gibi, kolunu kurtarıyo bi şeyler yapıyo. Ne yapıyo bu kız çocuğu? 200 kişinin arasında kız gösteriyo böyle, sen diyo, gözlüklü diyo, gözlük çiziyö. Konuşma yok ama, o kendi aleminde boşluğa bakıyo. Sen gözlüklü benden diyo afedersin dunsuz yerlerini gösteriyo istiyosun diyo. Sağa sola bakıyo parmağını ısırıyo. Annesi yanında babası yanında kurtardığı anda bunu yapıyo. Hocanın elinde bi kitap var eskilerin yaptığı bi kitap var. Çeviriyo çeviriyo çeviriyo hangi sayfada ne kaldı, sayfanın birinde bakıyo senin o hastanın olayını görüyo. Gördü, hoca başladı terlemeye. Hoca bi saat mı iki saat mı uğraştı o kız çocuğu için. Tombağa dedi hoca yak dedi, bi yaktı, elindeki kağıdı yaktı. Bakın kardeş, hayatta ben öyle acı bi çığlık duymadım. Bir çığlık başladı o yanıyo diye, yıkıyo ortalığı kız çocuğu. Hoca dedi ya bi sağına soluna bak onu ben yaktım o gitti dedi. Kız çocuğu bi döndü baktı babasını gördü aaa babacığım. Sanki 10 yıldır babasına hasret. Öbür tarafta annesi. Buna, hoca anlattığına göre cinlilerin beşinci mezheplisi yani mezhepsizi yakalamış. Bu kadar şerefsiz bir hoca olur mu dedim. Yani ben senin yaptığın tılsımı bozup. O da dedi ki, İbrahim insanlara yalnız insanlar zarar vermiyor. Felak ve nas surelerinde geçer. Ne diyo, ins ve cinin şerlerinden sana sığınırım de diyo peygamberimize cenab-ı Allah. Çünkü ona da yapmışlar, götürmüşler kuyunun dibine gömmüşler, kuyunun üstüne taş bastırmışlar. Peygamberimiz ıstırap duyuyo böyle, kaç tane iğne sokmuşlar. Kulezübirabbinfelak kulezübirabbinnas sureleri her biri on bir ayettir. Okudukları ayette bir iğne söküyolar, peygamberimiz rahatlıyo. Şimdi bu sureleri oku ki seni ben kurtarayım, Cenab-ı Allah'ın şeyi. Biz insan olarak kendimize çok güveniyoruz. Ama bizim etrafımızda başka alemler var. Cin alemleri var. Biz onları görmüyoruz,

⁶¹⁸ Kaynak Kişi 44: İbrahim İzci, 66, Bağarası, emekli, ilkokul mezunu.

onlar bizi görüyo. O da dedi ki onların hocaları var dedi, onların hocaları da bunun üzerindeki muskayı attırıyo bunu dedi böyle yapıyo gene aynı şekilde hasta ediyο dedi.

H.K.: Bülbül hocanın dört tane kitabı vardı. Savcılık bunun kitaplarını elinden aldı.    n  savcılık aldı, biri elinde halen. İhtilalde el koydular. Birini bulamadılar, bulsalar onu da alacaklardı.

 . .: Bazı insanlar, elde hazır kitaplar var. Bazı insanlar bu kitapları okur, yapacağını sanır, yapmaya kalkar. Nedir o, Gizli İlimler Hazinesi diye bi kitap var.

A.A. (Ali ASLAN⁶¹⁹): Bülbül hocaylan ben tartıştım. şimdi bizim köyde Bülbül Hoca'nın hapsane arkadaşı, Bülbül Hoca'nın şeyisi de guvvatlı yani, hapsaneye girdiği zaman demiş buraya Hülya Avşar'ı getiriverem mi demiş, demişler getir hapsaneye.  iziyo şeye, Hülya Avşar geliyo garşılarına dineliyo. Demiş sakın ellemen demiş yani. Geliyo, birisi geliyo çarpıyo kayboluyo. Dokunmucaksın ona.

M.A.:  arpınca ne oluyor?

A.A.: Hasta olur ya, eli ayağı  arpılıyo.

 . .: Çocukluğumda ben bi olay yaşadım. İki arkadaş bizi götürdüler, bi demircinin yanında çıraklığa girdim. Bizi aldılar bi eve götürdüler. Evde önce kendi çırağını aldı içeriye usta.  ırağına cin toplattı. Tırnağını boyadı böyle, tırnağının üzerini boyadı, filim perdesi gibi tırnağının üzerine cinleri getirdi toplattı.  ocuk aovv etti bağırdı. Bağırmcaya gadar hocalık yapan gadın dedi ki, çocuğu  arptırdık dedi. Bunu dışarı çıkaralım ötekini alalım. Beni aldılar içeri. Ben de yaradılıştan çocukluktan dindarım. Tırnağımı boyadılar, seyrediyom. Adamın karısı kaçmış, köye kaçmış babasının yanına gitmiş. Kavga yapmışlar gitmiş. Hoca dedi ki ya dedi bu çocuğu da çarptırmıyalım dedi.

A.A.: şimdi ben, 90lı yıllarda bana bi şey oldu Allah tarafından. Askerden geldim gızın birine aşık oldum. Olmuyo olmuyo beş defa istettirdim. Sayısız gız buluyolar bene, olmaz ille o gız olcak. Neyse bene bi şeyler buldular, dediler ki senin evlencek olduğu kız Nalbantlı köyünden. Ben inanmıyom tabi.

 . .: Bi insan muhakkak ister Müslüman olsun ister Yahudi olsun isterse hiç bi dine inanmasın eteş olsun, bi yere inanmak mecburiyetinde insanoğlu, doğasında. Allah'a

⁶¹⁹ Kaynak Kişi 45: Ali Aslan, 36, Söke, hoca (yörede  atlak Ali Hoca lakabıyla bilinen cinci hoca), ilkokul mezunu.

inanmıyosa şeytana inanır, şeytana inanmıyosa tabiata inanıyo bi şekilde inanç var. Bu bizim yapımızda zaten.

A.A.: Ondan sonra doksanlı yıllarda beni gece gelip galdırdılar, gece saat üçe on gala beş gala. Onnarla konuşuyom ben.

M.A.: Şekilleri, suretleri nasıl?

A.A.: İki erkek biri bayan, ama ufak boylu yani. Ama insan gibi değil yani bunların boyu ufak oluyo. Bayan, mesela ben diyom ki Hülya Avşar gibi ol, onun gibi oluyo yani. Senin isteğine bağlı yani. Ondan sonra ben kendime tam altı yıl istedim, altı yıl defterlee tuttum ben. Acaba gösterdikleri şey gerçek oluyo mu olmuyo mu? Üçe on gala beş gala beni kaldırıyolaa, öbür odaya geçiyom, çanağın içinde su var. Diyelim ki size bakıveecem değil mi ben, annenizin adını sizin adınızı yazıp suyun içine atıyom. Sizin hakkınızda bilgi varsa, siz suyun içinde çıkıyosunuz. Ama o gün çıkmıyabilirsiniz, üç gün sonra beş gün sonra çıkıyo yani, gerçekleşio. Diyolar ki şu bayanın diyolaa bi hayırı var, şunu yapması lazım, yapmazsa başına bi olay gelecek. Ben geliyom size söylüyom. Bu şekilde altı yıl defter tuttum, ama kimseye anmadan, kimseye söylemeden. Hala tutuyom defter daha yani. Dediler bundan sonra bu gördüğün şeyleri insanlara sööliyeceksin. Ben başladım söylemeye. İlk etapta manyak, deli, çatlak, kafıyı yimiş, böyle şeyapyılar bana ama bene gösterilen şey gerçek olmaya başladıkça herkes sonra bene hak vermeye başladı yani. Ama bene kesinlikle söylenen şu var: bir insan sene manyak dese dahi, kafıyı yimişin dese dahi kesinlikle karşılık verme, onlar senin dediğin yere gelecek. Bene verilen talimat bu yani, kesinlikle. Ondan sonra, neyse askerden geldim tabi söylemeye başladım insanlara yani. Geldim askerden gızın birine aşık oldum, neyse olmuyo. Hayvan bakarkene suyun içinde bal arısı geldi, dedi ki biz seni gezmeye götürcez. Aldılar beni uçurdular gece, neyse yörüdük biz, Nalbantlar köyü var ilerde, orda viraj var bööle, viraja geldik bal arısı dur dedi durdum ben, senin evlencek olduğun bayan bu garşı köyde dedi gayboldu. Neyse aradan beş altı ay geçti, aturupdurrum arkadaşın birisi geldi. Ne vaa dedi, ya dedim ben canım sıkılıyo dedim ben. Ya dedim gızın birine aşık oldum dedim ben beş defa istettirdik veemiyolaa dedim ben. Olmazsa kaçıram bari bunu dedim ben. Boşver dedi, Nalbantlar'da bi gız var dedi, yemin olsun bak, gurana el basarım yaşadım. Gızın babası çok içkici, anası canına doymuş, ben içki gullanmıyom yani, gızın anası dedi

dağ başı olsun içki içmeyen birisi olsun veecek dedi. Zaten ben şok oldum galdım. Neese ben hanımla evlendim. Bu nişannılık esnasında bobam bene hocalık gonuşturmadı. Şimdi içki içen insanna hoca insan zıt düşee. Çünkü bir insan rakı içerkene, rakı içen kişi ağzına goyarken şöyle bi bakar. Neden biliyon mu, iman der ki içkiye, ben çıkayım se ondan sonra gir. Alkolün bulunduğu vücutta iman olmaz yani, ondan ters düşler. Neyse biz evlendik, ben diyom şöyle olacak böyle olacak hanım diyo sen manyaksın, kafıyı yimişin. Bi gün tutturdular Bülbül Hoca'ya gidelim, benim çocuk olmuyo biliyon mu. Gitmiyelim dedim benim çocuk sekiz sene sonra olacak, gitmiyelim gerek yok. Ya a. Bülbül hocaya vardık, dedi altı ay sonra çocuğunuz olacak. Hoca yalan söyleme dedim ben. Ben de bakıyom, benim çocuğum sekiz sene içinde olmyacak dedim ben. Bülbül Hoca dondu galdı böyle. Bi daa gitmedik. Aradan zaman geçti, benim gayınçı var burda Ekrem. Ekrem dedi bene bakıvee. Bakıveedim ben buna kırk lira para dağıtması lazım. Bi şey adamiş, olmamış, bunu dağıtması lazım. Neyse geldik evde gonuşuyolaa, eniştem kafayı yimiş diyo Ekrem. Aradan zaman geçti bu para dağıdılmadı. Ben dedim kaza yapcaksın, kaza yaptı aradan bi altı ay geçti. Benim gayınpeder oturupduru dışarıda, olay gelinceye gadaa adamın başına, yanına birisi geliyo adamın nooldu benim kırk lira paraya ihtiyacım var diyo. Yav diyo senin parayı Ekrem verir diyo, adam geliyo burıya, benim gayınpeder yirmi lira veriyo adama. Adam olmaaaz diyo, bu para kırk lira olacak diyo. Kırk lirayı tamamlıyolaa adam parayı alıp gidiyo, adamı bi daha gören dutan yok. Ondan sonra bu belediye seçimlerine girdik, bu belediye başkanı benim dayım olur yani. Belediye başkanlığını kazancaanı ben...

İ.İ.: O konulara girme. Bülbül Hoca aldı başını gitti. Arkasından onun yanına giren, bu sırları merak eden, meraklılar, öbür taraftan biri çıktı ben de hocayım dedi, yine o çevrede dolaşanlardan biri daha çıktı ben de hocayım dedi. Bööle böle burda bi sürü hoca türedi. Esasta bu işi şeyapan Bülbül Hoca. Bunu daha önce yaşamış biri olarak az önce anladıveriyodum ya, seyrettim, yumurtayı boyadı bi kalemle, fincanın içersine koydu, etrafına ekmek attı, burıya su koydu, fötür şapkalı birisiydi o günkü hoca. Velhasıl dedi ki bu çocuğu da çarpırmıyalım, üzölerek söylüyom öbür arkadaş, çarpılan arkadaş hayatı boyunca sara hastası olarak yaşadı. O zamana kadar ben o arkadaşın sara hastası olduğunu hiç görmedim, bu olaydan sonra defa defa sara hastalığı yaşadı. Ve cinlileri o hoca filim perdesi gibi o yumurtanın üzerine

topladı. Şunu da çağır, bunu da çağır, topal şeytanı da çağır, çağırdık hepsini oraya geldi. Çalın oynayon de, çaldılaa oynadılaa. Zurna davul orda kırla gidiyo, seyrediyom ben manzarayı, çocuğum. Neticede kadını getiidilee geldilee, kadını bulun getirin. Kadın ovada ekin biçiyö 55-56 yıllarında. Ekin biçerkene kadın şööle yaptı, durdu bi elinde orak bi elinde bi tutam şey, esnedi. O anda üzerini arayın bakalım dedim ben, etki büyü var mı? Etki büyü yok dediler. Sonra dediler Salı gün babası gelirken babasının arkasından gelecek.

A.A.: Bene gösterilen her şey köyde gerçek oluyo. Mesela benim gardeşim var, güvenlikçi. Gardeşim top oynuyo, gösterdiler dediler ki kardeşine söyle futbol maçı oynamasın. Futbol maçı oynarsa başına çok kötü olay gelecek. Geldim gardeşime söyledim, abi sen dedi gafıyı yemişin. Nolursun futboldan vazgeç, başına çok kötü olay gelecek dedim, gardeşim bene aklını başına al dedi. Zaman geçti gardeşim iki sene sonra asker oldu. Muğla-Kavaklıdere'ye düştü. Orda top oynarkene bacağının damarları goptu. İstanbul'da ameliyat oldu, ondan sonra buraya geldi boynuma sarıldı ağladı abi ben seni niye dinlemedim dedi. Ondan sonra onun evliliği geldi, gızın biriyle annaşıyolaa, olmuyo. Ben senin bu iş olmaz olmaz olmaz. Senin bu iş beş yıl içinde olmaz. Beş yıla üç gün gala gardeşimin düğünü oldu. Dediğim oluyo benim, Hakkı dayın da şahit yani.

M.A.: Siz nasıl görüyorsunuz bunları?

A.A.: Bene üçe on gala beş gala gelip galdırıyolar. Öbür odaya geçiyom, abdes alıyom, dua vaa duayı okuyom. Çanağın içinde su var, o su aydınlanıyo.

Z.Ü.: Ne duası okuyorsunuz?

A.A.: Sır o meslek sırrı, Allah'ın verdiği şey.

Z.Ü.: Kur'an-ı Kerim'de geçen bir şey mi?

A.A.: Tabi canım muhakkak. Dua okuyom, ondan sonra sizin hakkınızda bi bilgi varsa bana söylüyolar. Hakkı dayın şahit bak anladıveesin.

H.K.: İşçi başkanı var şeyde, ona dedi yarım çuval un adamışın onu yerine getirmezsene dedi kaza yapacaksın dedi. İşçi başkanı dakmıyo çıkıyo gidiyo kazayı yaptı. On dakkanın içersinde oluyo bu. Ondan sonra bir ay mı geçti, gene işçi başkanı bi adak adamış yerine getirmiyo. Bak diyo yerine getirmezsene oğlun ölecek dedi bu. İşçi başkanı dağıldı zaten bizim olduğumuz odada. Ben farkına varmadım başkan koştı kucakladı. Kucaklamasaydı saten adam gidiyodu.

Aydın ARSLAN: Oğlu da kaza yaptı.

A.A.: Bi şey annadiyim ben. Halam var, halam dedi hasteyim bana bi bakıveesene dedi. Bakıverem dedim ben. Halamlar o yıl sünnet yaptılar. 97 yılında oluyo bu olay. Hala dedin bakıveedim dedim ben, ne çıktı dedi. Eniştem dedim sünnette 35 kilo et satmış, bu eti alıp dağıtcaksınız dedim ben. Eniştem yalan söölüyosun dedi. Bu eti dedim alıp dağıtmazsan dedim başın felaketten gurtulmucak. Halam 11 yıl dayanabildi, elindeki her şeyleri gitti. 11 yıl sonra aldı geldi eti dağıttılar, ilk önce bene verdiler ben de gittim başkasına verdim. Ondan sonra işleri düzeldi.

Z.Ü.: Anlatacaklarınız yarım kalmıştı tamamlayın isterseniz.

İ.İ.: Bizim o zat, yarın dedi gelecek hanımın babasının arkasından. Ertesi gün o arkadaş gitcek, o zaman öğlen için yemek getiriyoz evden, sen dur dedim ben gideyim. Onu bıraktım gittim eve, baktım hakkaten yenge gelmiş. Yengenin enine boyuna baktım aynı seyrettiğim kadın. Aradan seneler geçti, bundan üç beş sene önce eşiyle bunların araları açıldı. Bak şimdi olaya. Eşi geldi bana şahit olur musun? Neden? Yengeni boşıycam. Neden? Benimle durmuyo burda yukarda duruyo dedi. Ben o gün işi toparlayamadım, neyse şurda yakaladım. İsmail amca gel bakalım buraya dedim, geldi. Ben sana bişiy anlatcam sen diylieceksin. Ben dedi dinliyemem dedi bende kalp var dedi. Dinlemiycem dedi. Biliyo çünkü ne diyecemi biliyo o. İsmail amca şurda ölsen de ben bunu sana söyliyem. O gün orada o hoca ne dedi biliyon mu dedim. Bu eve satma sakın, bu eve satarsan bu kadın bu evden çıkmaz dedi. Sen de hanımı bu eve getirmek istiyon ama sen onun yanına gideceksin dedim. Ya o sakladığın, hocanın yaptığını nereye gömdüysen ordan çıkaracaksın yahut da o eve gideceksin. Neticede bu akli başına gidiyo, hanım diyo ben şu karyolanın altını kazıcam. Neden? Vaktiyle sen anangile kaçtığında böyle böyle bi olay oldu, ben buraya gömdüydüm onu sen geldiydin. Ee? Ben burayı kazcam sen aşağı gelceksin. Hanım da diyo ne kazdırırım ne gelirim çık dışarı. Ben gördüğümü anlatıyom. Böyle bi ilginç hastalık olduğu zaman gitseniz görseniz o zaman dersiniz.

A.A.: Hocalarla ilgili bi şey diyeyim mi size? Cenaballah isteyene veriyor. İlmi isteyene serveti eline verir yani. Her gün dua ettim. Cenaballah sen bana Yunus Emre'ye verdiğin derdin aynısından. Yunus Emre halk şairimiz. Bulunduğu yörenin halkı onu çekemiyo. Diyolar biz bunu rezil edelim. Birisini diyolaa öldü diye tabuda

bırakalım. Selasını veriyolaa, götürüyolaa mezarlığa. Diyelim ki Aydın hoca. Aydın çıkıp cenaze namazını gıldırcak, cenazenin yakınıyım ben diyom ki olmaz bizim cenaze namazını Yunus Emre gıldırcak. Yunus Emre çıkıyo, ey cemaat diyo, bu cenaze namazını ölü niyetine mi gılcanız diri niyetine mi gılcanız? Halk tepki yapıyo, sen öldüğü zaman diri yaparsın diyo. Yunus Emre cenaze namazını ölü niyetine gılıyo. Diyolaa ki sen bilemedin, hani her şeyi biliyodun ediyodun. O tabuttaki adam canlı diyolaa. Tabutu açıyolaa, Yunus Emre Allah dostu olduğu için yani, o adam çoktan ölmüş. Bağarasında 28 tane hoca var.

Görüşme 31⁶²⁰

S.T. (Selahattin TOSUN⁶²¹): Yağmur duası yapaalar bizim buuda. Yağmur yağmazsa yapılır. Halk toplanır, hocalar geçer öne doa edeeler, heekes amin der, hööle yapaalar elleri (avuçlar aşağıya doğru). Yağmur yaamadığı zaman hemen bizim köylü çıkar. Bizim köyde çoktur o.

M.A. (Muazzez AYDINER): Batıl inanç denilen inançlar var mıdır köyünüzde?

ST: Yok. Yalnız şöyle olur, elini yıkandın mı sabunla, öbürüne sabun verilmez. Elden ele sabun verilmez deeler. Neden verilmediğini bilmiyorum. Gocukarılaa guuşun döker, nazar geçmiş olur. Bizim bi köy hatıbbı varımış. Bi insan oodan geçerkene ters gözle baktı mı yıkarım o insanı derimiş hanı.

M.A.: Nazar olmasın diye bir şey yapılır mı köyde?

S.T.: Güzel giyinenlere birisi anneleri gocugarılar şunu derler, garıcaot vardır bilir misin, pırasa tohumu gibidir, onun ceplerne nazar değmesin derler ceplerne gataalar yani bööle. Çıtlık ağacı vardır, ona nazar değmez. Çıtlık ağacından şeyaparlar bi dene ağaç, üzerlerinde taşırlar. Adamın birisi demiş ki, çok nazarı değerimiş, eğer demiş şu deveyi yıkarım ben ama üzerindeki çıtlık ağacı demiş, onun için yıkamam. Şimdi aşağı yokarı yirmi senedir bu nazar değme şeyleri kalktı yani. Yengen var, asaylan gezer, nazar oldum ben onun için topal oldum der.

M.A.: Yıldız kaydığında ne yapılır, ne denir?

⁶²⁰ Karpuzlu'da 30 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın ve Züleyha Ülger tarafından yapılan kayıttır.

⁶²¹ Kaynak Kişi 46, 73, Karpuzlu-Hatıpkışla, çiftçi, ilkokul mezunu.

S.T.: Dede uçtu derler yani yıldız kaydığında. Ermiş dede. Bi zamanlar şorda gaavede oturukene, bizim bi hoca vardı. Tabi düşkün bi adami herkesle tokalaşmış. Onun başparmağının üstünde şey yoğumuş, kemik olmazmış. Soğna arkasından ona pek yüz veememiş, tokalaşmamış hoca, arkasından hemen gitmiş tokalaşmış, ah hocam demiş, senin aradığını ben de arıyorum ama o ben değilim. Bak bu Hızır Dede deniyo. Yılda her insana bir defa denk gelirmiş o. İnsanın morali bozulduğu zaman, canı sıkıldığı zaman veya bi kaza yaptığında tam o anda sabır edebildin mi o zaman sen de ermiş oluyosun yani. Her Müslüman’a yılda bi defa çatarmış o Hızır. Ama senin canın sıkkın bi zamanda denk gelir, düşkün bi adam halinde çıkar gaaşına, hadi len sen kimsin der veyahut da bi dilenci halinde çıkar. Sevmediğin bi adam gaaşına çıkabilirmiş, böyle yorumluyolaa bizim buularda. Yani herkese sakın olcaksın.

M.A.: Bu çevrede yatır veya türbe var mı?

S.T.: (Yanındakine:) Bi ara sizin o türbeye çaput bağlanırdı. Turba Dedesi denir. Mucizesi yok.

M.A.: Işık görenler yok mudur?

S.T.: O doğru. Biz ermedik heç. Ben bizim köyde hiç ben gördüm deyene rastlamadım yani. O eski inançlar biraz biraz kalktı. Başka işte sen iyi yere oturmamışın, şeytan çarpmış denir. Mesela bi adam olmyacak yere su önüne oturdu diyelim, orda şey varmış şeytan çarpmış denir hastalanır, hastalığını oriya bağlarlar yani. Sara tutan kişiler var, o sara hastaları ondan. İyileşmiyo gari o.

Görüşme 32⁶²²

S.T. (Süleyman TAĞA)⁶²³: Hindi sen çocuklara kapı eşiğine oturulmaz deyosun demi, neden oturulmaz?

TEYZE: Şeytan çaapar.

M.A. (Muazzez AYDINER): Neden?

TEYZE: Felç oluusun, hasta oluusun.

M.A.: Uğursuzluk olan şeyler var mıdır?

⁶²² Karpuzlu-Tekeler Köyü’nde 30 Mart 2011 tarihinde Muazzez Aydın ve Züleyha Ülger tarafından yapılan kayıttır.

⁶²³ Kaynak Kişi 48: Süleyman Tağa, 41, Tekeler, nalbant, ortaokul mezunu.

TEYZE: Uluyan köpek uğusuzdur. Göge uuuuu ulusa uğusuzdur.

M.A.: Yere ulursa?

TEYZE: Yere, o eyi. Köpekçi köpeği cinsinden beslee.

S.T.: Yani hırsız köpek besleme. İyisinden yani. Bu atasözü yani.

Z.Ü. (Züleyha ÜLGER): Buraya neden tekeler demişler?

S.T.: Tekeler denmesi şu. Bizim köyümüzün kuruluş yeri ilerde şu dağın arkasında. Bizim buular genelde Yörük. Şimdi her gün bi çobanın tekesi geliyo, kaavelerin olduğu yerde bi kayalık vaa, o kayalığa geliyo her gün teke gaçıyo sürünün içinden. Geliyo her gün akşam orda yatıyo. Bunda bi keramet olduğuna inancı taşıyo o zamanki bizim dedelerimiz büyüklerimiz. Tekeler ismini ordan alıyo.

M.A.: Köyde keramet, mucize gibi başka şeyler var mı?

S.T.: Biz at avlusu deriz, tabi tarihi eser orası, yukarda dağın zirvesi orası. Şindi orda atın nal izleri, orda atın nasıl uçtuğu, böyle atın nal izleri hep vardır ooda. Bi rivayete göre eskiden Hazreti İbrahim Cuma namazına yetişmek için ata onun için böyle melek deeler. At melek ya. Dinimizce at zaten melektir. Ordan o at Cuma namazına Hazreti İbrahim'i yetiştirmek için, yetiştigi söyleniyor uçarak. Bi rivayete göre de savaş esnasında cepheye yetişmek için Hazreti Hamza'nın bunu yaptığını söylüyorlar. Kesin bi rivayet yok. İnanırcı olanı, Hazreti Hamza burda işi ne, büyük bi ihtimal Hazreti İbrahim'in doğru olabilir.

M.A.: Burada batıl inanç da denilen inançlar var mıdır?

K.T. (Kezban TAĞA⁶²⁴): Eskiden biri varmış. On dene deviye birbiri arkasına dakmış. Onun biisinde, peynirin içine hani gaacot gatiyolaa ya bazı, biisinde hepsinde peynii yükü varmış. Biisinde peynirinde garıcot varmış. Gaaşıdan gören birsi de, bazı kişinin gözü keskin oluu nazar değdi denir a, hepsine bakıncaya gıdar o develerin hepsi yıkılmış, nazar değmiş. O bi tek garıcot olana nazar değmemiş.

S.T.: Mesela çocuklara biz üzerine yeni bi şey giyer düğün yeeleende çok oynar. Bunun ben cebinden hiç garıcaotu eğsik etmen derim. Koruması için karıcaot.

M.A.: Başka nazardan korunmak için yaptığınız bir şey var mı?

K.T.: Çakmak daşı deeriz. Beyaz taş. Gırarız hemen ufak o daşa sarımsak soğan gabığı deeler, bi şeyin içine goyaalar bi bezin içine dikeeler dakaalar çocuğa. Ööle inanılıyo.

⁶²⁴ Kaynak Kişi 47: Kezban Tağa, 41, Tekeler, ev hanımı, ilkokul mezunu.

M.A.: Burda çaput bağlanan kutsal ağaçlar var mı?

ST: Var. Dede deriz biz, oraya bez asarlar. Dilek tutarsın. Bizim burası kırsal olduğu için, kültür seviyesi düşük olduğu için gizli gitmeye çalışıyorlar genelde.

M.A.: Günah olduğunu düşündükleri için mi?

S.T.: Günah olduğunu düşündükleri için değil, toplum önyargıyla bakar.

K.T.: Eskiden hindi bi yeeleende höyle intaap yapaa bi şey çıban denirdi bizim çocukluğumuzda. Orıya höyle bi çibikle ganadırdık biz bi beze bulaştırdık ora asardık. Geçcek gari. Dede benim çıbanımı geçiidi deedik. Bildiğimiz bir iki dua akurduk biz ora asardık. O ooda galı çürü gider.

S.T.: İki tane dede vaa burda. Biri bu bi tanesi de Yatıkca deriz biz, eski köyün kurulduğu yer, hatta orası avlu çeviripduru. Bizim buuda ayı, deve, domuz, cavur imam oyunu canlandırılıyo burda. Eskiden beri bayramlarda biz yapıyoz. Eskiden daha büyüklerimiz yapıyodu. Yörükler 1100-1200 yıllarında Yatıkça dediğimiz yere gonuyo Yörükler. Sonra buraya toplanması 400-500 yıllık mesela. Afyon-Antalya, Karakeçili deriz biz, bi de bir ırk daha olcak, esas iki Yörük ırkından geliyo burası.

M.A.: İnançlarla ilgili olarak, mesela dana başı asarlar ahırların girişine.

K.T.: Nazar değmemesi için işte. Bahçalara asalar, ahırlara.

S.T.: Kurban kesiliken misal birinin yerine vekalet etsem kurbanına, bıçağı yere goruz kescek olan kişi alır öyle keser. Elden ele verilmez.

K.T.: Elden ele sabun vermezler, dedikodu yapaasın. Dedikodu annamına.

M.A.: Tuzla ilgili neler var?

K.T.: Tuz sevap deeler.

M.A.: Gelinin uğrunu tuzla ölçer misiniz?

K.T.: Yok yok, ööle bi şey yapmıyoz.

S.T.: Sadece bu pilav meselesi vaa buuda.

K.T.: Gelin bööle oğlan evine geldiğinde, mesele minder veedim hindi size ben a, bu minderin altına, geyun derisinden namaz gılmak içik post edeelerdi eveli, minderin altına onu gorumuşlar da eskilerden, hindi yapılmıyyoru. Geyun derisinden oluumuş, gelin geyun gibi olsun deye, minderin altına onu gorumuşlar.

S.T.: Gelinin geedek gecesinde pilav meselesi vardır bizim buuda. Gız evinden oğlan evine pilav gelir, yenge getirir onu arkadan.

K.T.: Damat gelin arasında önce kim yeese o pilavı bi gaşık, öldüğü zaman guusaanda o gitceemiş deyolaa. Sevabımış, ilk önce gelin damat arasında kim yeese ilk önce o pilava.

S.T.: Bi de önce yiyen öbürküne söz geçircene inanılır.

M.A.: Gelinin uğurlu geleceğine dair başka inançlar var mı?

S.T.: Yağmur yağarsa gelin bereketli olacak.

K.T.: Gözü yaşlı deeler.

S.T.: Düğün yağmurlu havada oluusa.

M.A.: Akşam vakitleri komşularla alıp vermediğiniz bir şey var mı?

K.T.: Süt gibi şeylee. İneğin südü kesilmesin anlamına mı geliyor, gün aştıktan sonra süt yoğun gaymak gibi ineğile ilgili ne varsa gün aştıktan soora verilmez deeler. Verildiği zaman da içine yeşil bi yaprak goyaalaa.

K.T.: Hindi bizim doğum yaptıkmi 40 gün evden dışa çıkmayız. Gomşu evile filen gitmeyiz. Hindi gidennee oluyo. İnsan yalnız galmaz deele, şeytan gelirmiş yanına.

M.A.: Nisan yağmuru da iyi derler.

S.T.: Bereketlidir.

M.A.: Bir de Halil İbrahim bereketi var.

S.T.: Şimdi bizim İbrahim aleyhisselam peygamberimiz zamanında hiç bi şeysi olmadığı halde evinde misafiri geliimiş, peygambermize. Bunlar dağılırmış. Herkes ben götürcem ben götürcem. Hiç bi şeysi olmadığı halde evinde, iki kişilik yiyecek kaplar dahi, çorbası dahi yok. 18 kişi gelmiş misafir. Karanlık ya, sofrada gece ev sahibi İbrahim peygamberimiz karıştırmış karıştırmış yerimiş. Boş yiyo, bi şey yimiyo. Öbürkunner, iki kişilik zaten yemek var, ama o iki kişilik yemek hepsine yetmiş. Ve buradan bereket doğmuş. Halil İbrahim bereketi diye bunun için deeler.

S.T.: Zeytin dalı cennet meyvasıdır.

K.T.: Hurmayla zeytin. Oruç dunduğunda hurma yoksa zeytinle aççaksın orucunu.

M.A.: Yumurta asarlar çiçeklerin üstüne.

K.T.: Nazar yerine geçiyo o. Bizim gomşu yapaa onu. Yumurtaları üstü üstüne bezin üstüne geçirir çiçeklerin dallarına asar.

S.T.: Zeytinin çatal çekirdeği oluu, onu soyaalar çocuğa nazarlık deye asarsın bunu, nazar olmasın deye. Çok çocukta vaadır buularda.

K.T.: Gariçitlik deeler onu yapaaalar.

M.A.: Doğacak çocuğun kız mı erkek mi olduğunu nasıl anlarsınız?

K.T.: Gız olca zaman gıcın az daa büyük oluyor deeyolar. Oğlan olcaa zaman göbeğin az daa böyle sivri oluyo deeyolar.

M.A.: Yeni geline kırmızı öreterler ya, neden kırmızı?

K.T.: Gırmızı ööteeler. Çocuğa sarılık oluyo ya sarısını alı deeler gırmızı onun için ööteeler. Annenin başına bağlaalar gırmızı. Gelinlere... Öldüğü zaman mesela al yazma bağlaalaa, bayrak yerine.

S.T.: Kadınlara al yazma, erkeklere çevirge deriz biz pembe büyük mendil.

Görüşme 33⁶²⁵

M.A. (Muazzez AYDINER): Buralarda yatır, türbe gibi yerler var mı?

A.M. (Ayşe MERAL⁶²⁶): Yok, asla yok. Orası nere biliyomun? Birgi'ye gidiyolaa ya isanlar. Mezaalaa var, gocuman gocuman zelvilee var. Zelvileen üstüne dilek daşı atıyolaa. Ne galbinden geçiyosa atıyosun, o zelvilerin başında galısa dileğin geçiyomuş.

M.A.: Yatırlara nasıl dilek dileniyor?

A.M.: Gızım ev isteesin, çocuk isteesin, mal isteesin. Dua edeesin. Bursa'ya yatırlara gittik. Ev isteyen daş yılmış bööle ev etmiş, çocuk isteyen beşik gibi çaput bağlamış.

M.A.: Türkçe dualarınız var mı? Mesela uyumadan önce okuduğunuz...

A.M.: Yattım Allah galdır beni / Sağıma soluma dönder beni / Gece gündüz arz ederim / Gabirime imanımlan gönder beni...deesin. Allahüla okuusun. Yataasın.

M.A.: Nazar değdiğinde ya da değmesin diye okuduğunuz bir dua var mı?

A.M.: Nazar duası Felak sureleri, hocu adamlaa vaa ya felak nas gulfüallah bunnaa okuyun deyolaa. Bunnaa birebi geliyo nazara.

M.A.: Bir adağınız olduğunda nasıl yerine getiriliyor?

A.M.: Bi işin olduğunda bi tavuk kesim veyahut da bi goyun kesim deesin.

M.A.: Kesince kendin yiyor musun?

A.M.: Hayır. Dağıtıısın, kendin yemezsin.

⁶²⁵ İncirlioiva-Sınırteke Köyü'nde 18 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶²⁶ Kaynak Kişi 49: Ayşe Meral, 77, Sınırteke, ev hanımı, okuryazar.

Görüşme 34⁶²⁷

M.A. (Muazzez AYDINER): Uğur ya da uğursuzluk sayılan bir şey var mı? Mesela baykuş öttüğünde uğursuzluk sayar mısınız?

A.M. (Ayşe MERAL): Batıl inanç onnaa.

Ş.A. (Şerif ABAYLI⁶²⁸): Ummadık cenaze vaa diyoz. Köpek uluusa cenaze vaa diyoz. Baykuş. Kesin oluyo da haa. Onnaa uluduğu zaman. Genç köpek uluduğu zaman kesin kesin o gün cenaze vaadır. Köyün içinden çıkıyo yani.

M.A.: Pis yerlere su dökmezler.

A.M.: Iscak su dökmezlee, iyi saatte bulunsunnaa. Şeytannaala denk gelii üstüne dökeseen. Seni sakat ediy o mesela. Gatiyen ıscak suyu yere dökmezlee. İçine soğuk su gat, ööle dök. Lağım gibi yere dökmüşün başka. Biz mesela toprağa serpiveriyoz ıscak suya. Ne vaadımı biliyoz mu? Iscak suyu yere serpmek eyi değil.

M.A.: Yakın çevrede yatır veya türbe var mı?

H.A. (Hasan ALTUNBAŞ⁶²⁹): Bu aşağı mahallade üç tane yatır var. Burda esmer vatandaş mahallesi var. Yani cingen dersek ayıp olur. Orda üç tane yatır var. Hatta bi zamanlar şu dağdan bi ışık belirdi. Fenercik, alçacık. Gündüz müydü o gece miydi?

Z.A. (Zekiye ALTUNBAŞ⁶³⁰): Gece.

H.A.: Böyle fenercik alçacık uçarıktan bu dağdan oraya gelince hooop ener gibi oldu gayboldu. O üç tane mezarın olduğu yere. Bi sefer gördük.

M.A.: Kime aitmiş o mezarlar?

H.A.: Onu bilmem gızım.

M.A.: Burada daha önce Rumlar yaşıyormuş. Onların mezarları nerede?

H.A.: Onu bilen yok. Ooda esmer vatandaşlar vaa ya. Esas bu köyün yerlisi onnaa. Diğerleri hep 50 sene evel, 80 sene evel dışarıdan gelme. Esmer vatandaşlar buranın yerlisi.

Z.A.: Gurban kesiyolaa oraya geliyolaa.

⁶²⁷ İncirliova-Sınırtke Köyü'nde 18 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶²⁸ Kaynak Kişi 50: Şerif Abaylı, 51, Aydın, bekçi, ilkokul mezunu.

⁶²⁹ Kaynak Kişi 51: Hasan Altunbaş, 88, Bulgaristan (4 yaşından beri Aydın'da yaşıyor), çiftçi, ilkokul mezunu.

⁶³⁰ Kaynak Kişi 52: Zekiye Altunbaş, 80, Aydın, ev hanımı, okuryazar.

H.A.: Şimdi orda ben yaşta var o kadın, ona sorun.

M.A.: Burada fal bakan, muska yapan var mı?

Ş.A.: Benim nenem, Meryem nenem bakıyordu. Bakla falı deyo biz. Hindi açıvecek senin geleceğini söyleyiveriyodu. Biz inanmıyoduk çocuk olduğumuzdan, hakaten dedikleri çoğunlukla çıkıyordu. Nenem gideli 20-25 yıl olmuştur.

H.A.: Annemin oğlan gaadeşi vaadı. Evinden tahranı, baltanı çalsın, cinciye çok okuyodu guranıkerim, hiç abdessiz bakmazdı. Benim evimden sen tahrayı çal, o eski yazı kitaplaada, mesela Mehmet çaldı Ayşe çaldı, dayım buluyodu benim. Bu köyde herkes giderdi onu çok seveeleedi. Kitaptan buluudu fakat falanca çalmış diye söyleyiveemezdi. Çünkü eyi şey değil o.

K.D. (Kadir DURMAZ⁶³¹): Pamuksuyu'na gittim. Gitmezden evvel ben bu türbeye bakıyodum. Hizmet ediyodum. Hizmet derken, temizliyorsun, günlük oraya ben fener yaptım her gün ışıklandırıyodum. Öyle bi uykum olur ki benim, davul çalsalar başımda kalkmazdım. Baak. 19 yaşındayken Pamuksuyu'na gittim, şu saatte kalkcam, mangalları değiştircem gelcem derdim o saatte kalkardım. Bunun sayesinde tahminimce. Yani yatırların bi şekilde iyi niyetli kişilere yardımı olur.

M.A.: Melek nine, kim yatıyor bu yatırlarda?

M.D. (Melek DURMAZ⁶³²): Bubam, çocuğum, anam orda.

M.A.: Sen gençliğinde baktın mı bu yatırlara?

M.D.: Gelii gideedim onarın yanına. Bu hastalık olunca gitmedim gari.

K.D.: Anaa onu demeyo, bu yatırları deyo.

M.D.: Kim bili kimin.

K.D.: Biz Romanız. Bizim burası daha önce nasıldı bilirsın. Fuldü Roman olarak. Bir tane sakallı, devriş deniyo onlara. Devriş amcanın birisi geliyo mahalleye, mahallede o adama rencide edici sözler mi ne kullanmışlar, o arkasını dönüyo, taş mı almış toprak mı ne, arif dedeye, ey medet mühret burayı darmadağın et. Şu mahalleyi darmadağın et, deyiş o deyiş. Rahmetli babam söyledi bunu bana. Böyle dervişler gezer. İnancı olan dinler. Buranın halkı dinlememiş. Bi dua ediyo, bizim mahalle... Buradan gidennee, şöyle ağız dadıyla bi ekmek yiyen yok.

Ş.A.: Bunar esas buralı, 2 hane. Kurucusu ve yerlisi.

⁶³¹ Kaynak Kişi 53: Kadir Durmaz, 49, Sınırteke, serbest meslek, ilkokul mezunu.

⁶³² Kaynak Kişi 54: Melek Durmaz, 90, Sınırteke, ev hanımı, okuryazar değil.

K.D.: Anamın babamın iki tane kızı oluyo. Anamın rüyasına mı babamın rüyasına mı ne Bilal Dede giriyo. Sana bir erkek evlat vereceem ama adını Bilal goycan. Benim gardeşimin adı ne, Bilal. Türbelere inanılır. Nerde bi yerde yol yapıyolarmış, Tire tarafları olması lazım, yol yaparken ordaki türbeyi yıkmak istemişler, greyderin kepçesi gırılıyo, izin vermiyo ordaki yatır.

M.A.: Bu yatırların içindeki ağacı kesmeye çalışmış birileri sanırım. Ne oldu o kişiye?

Ş.A.: Yuva dağıldı. Evi yurdu dağılıpduru.

M.A.: Evinizdeki yatırı ziyaret ettik. Sanırım yıllarca Melek Teyze bakmış o yatıra.

D.D. (Duran DENİZ⁶³³): Mum yakıyodu, silip süpürüveriyodu. Gelen giden mum şeyedyodu.

M.A.: Yatırda kimlerin yattığı biliniyor mu?

D.D.: Belli olmayık. Şimdi biz buraya Arif Dede, ikisi de Arif Dede deye şey ediyoz biz. Bi de garşıda var o da Bilal Dede, Dedeköyünde. Şimdi bizim burda Gocaosmanlar vardı. O Gocaosmanlar'ın hanımı Zehra Nene, o garşı yakadakı Bilal Dede bunun yanına ziyarete gelirmiş. Elinde böyle ışığına bura ziyarete gelirmiş. O böyle denk gelmiş görmüş avluda. O görmüş onnarı, elinde goca bi lamba. Eveli gece feneri gibi şeylerimiz oluudu, içine gaz gayıydık, onnarlan gelirmiş. Ben görmedim, o goca garı görmüş.

M.A.: Suret olarak görmüş mü?

D.D.: Suret olarak kimse göremez onu. O görülmez, goley mi o. Allah'ın yüzünü gören var mı? Kimse göremez. Bizim buuda daha önceden yemek edeelerdi, goyun keselerdi geliilerdi. Hindi milletin tabi para durumu olmadığı için gelemeyler. Bizim buraya bundan kaç sene evel davılcı geldi. O davılcı oraya ziyarata gitti durdu Allah'ım bana bi çocuk vee, Arif Dede'ye. Çiçekler getirdi başına, feslikanlar bitirdi, şimdi bi tane çocuğu oldu. Bi kız çocuğu veedi Allah. Bi şeye inancaksın, inanmazsan böyle şeylee olmaz.

M.A.: Siz hiç buraya dilek dilediniz mi?

D.D.: Ben buraya dilemedim. Ben Dedeköyündeki Bilal Dede'ye şey ettim. Onun baş ucunda şu gıdaa kasnak gibi bi delik vaa. Onun orasına elimi soktum, bi emzik

⁶³³ Kaynak Kişi 55: Duran Deniz, 54, Sınırteke, ev hanımı, okuryazar değil.

çıktı. Ben o emzik çıkasıya millet beni güldü. Soona benim bi tane de kız vaa Germencik'te, o oldu gene. O emziğe benim beyim bile güldü.

M.A.: Köyde kurşun döken, muska yazan, fal bakan var mı?

D.D.: Bakıverem mi, bakarım ben?

M.A.: Ne falı bakıyorsunuz?

D.D.: Pakla. Paklanın söylediği söylenir. Kafadan da atcak halimiz yok.

M.A.: Nasıl görüyorsunuz?

D.D.: Orda ne çıkarsa. Sen hindi bekar mısın, evli misin, kaç çocuğun vaa o orda çıkaa.

M.A.: Deneyelim o zaman.

D.D.: Sen kendin at.

D.D.: Sen evli misin? Şu senin olsun, şu ailene, belki arkanda dolaşan olur bu da o olsun.

(Baklaları sallayıp yere saçıyor) Bi gişi var sen ağız ağza veemişin gonuşuyosun. Bu tuttuğum senin arkanda dolaşıyo. Bi genç vaa aakanda. Bunlan haber alıy, bu gişiden. Sen hükümet içindesin acık. Topluma çok girip çıkıyosun. Çok galabalık yerlere giriysin. Etine dolgun bi insannan da geziyisin. Bi yerden para gelecek senin eline. Bak para elinde. Galabalıktasın. Yalnız lafın çok oluyo. Eyi niyetli değil, çok lafın geçiyi. İnce bi insan senlen çok eyi bi görüşme yapıyı. Sofran açık. Galbinde bi şey yok. Hiç kendinizden bi hastanız var mı? Başı yastıkta bi hastanız vaa. Çok sıkıntı geçiimişin, ferahlamışın. Yine de sene acık para gelecek. Sofran açık. Galbinde hiç bi şeycik yok güzelim. Yalnız bi gişi vaa seni takip ediyö. Kötü fikirlerini takip etmiyi, eyi niyetine. Arkanda goşan vaa senin. Yakınınızda bi böbek vaa mı? Yolunu bekliyo o senin. Bak gine o hastanız bu evden çıkıyo. Kendinizden birisi hasta. Senin galbinde heç bi şeycik yok. Göynün çok güzel. Bu gıdaa. Yalnız paklanın yüzünü güldür gari, kaç para ataasan.

M.A.: Ben de tam onun usulünü soracaktım.

KIZI: Bozuk para falan yani.

D.D.: Geçen gün geldilee burıya üç gişi, yok dedim baklalaa dedim.

M.A.: Nazar konusunu da biliyorsundur sen Duran Abla.

D.D.: Nazar oldu mu bi okuyan isanlara okudulur bizim gibi. Yaşlı bi isanlara, hoca gibi şeylere gideriz.

M.A.: Nazar değmesin diye boncuk gibi şeyler takmaz mısınız?

KIZI: Onu babaannem yapaa bak. İçine şey gataa hani çökelek otu diyoz ya çörek otu, ondan; biraz tavuk boku, garacaot, ondan yapar o. Onnarı bööle boncuklaala dizmiş. Ben onu dakmam, ama babaannemin galbi gırılmasın deye gabul ettim gene. Çörekotu dediğim zaten garacaot.

M.A.: Bir de karaçitlik var buralarda...

D.D.: Benim beyimden duyduğum, erkenden gidiymişin onu güneş doğmadan, sözde onu çıplak kesiliymiş o çitlik. Benim gulağıma ööle kaçtı. Şindi desti gibi ediylee onu çocuklara bağlamak için.

M.A.: Yatırların üstünde yazılar var.

D.D.: Bunu bilmeyolaa, üstünün yazısını kimse okuyamıyı onun. Bundan kaç sene eveli mezarı onun çatlaktı, Germencik'ten yapıcı getiidilee, üstündeki daşı bile çıkadılaa. O yapıcı da şeytannığı düşüniyi, dibine gadaa gazıyı, altın var sannediye. Gazdı gazdı bi şey çıkmadı. Soora yatırı güzelce onardı.

M.A.: Adama bir şey olmadı değil mi?

D.D.: Olmadı.

M.A.: Ağaç kesilmemiş ama.

D.D.: Ağacı bıraktırdılar. Şindi eyi gelmeyi insana. Kesildiği zaman eyi gelmeyi. Korkuynan kesmeyiler o ağacı. Buuda bizim Behice vaa. Buulaa baştan ayağa gadaa isandı, hep dağıldı, o kadın aldı. Soora o ordan arazi sürerkene moturun arka demiri, tam dibine yanaştırmış o türbenin, moturun arka demiri gırılmış. Demek ki yanına yanaştırmayı. Soora gari orları çevirdi o kadın. O mezarı bilen yok. Hiç kimse bilen yok o mezaaları. Benim dedelerim vaadın, onnaa dahi bilmeyo o mezarı. Eskiden beri duruyo, kimse bilen yok onu.

M.A.: Adını kendiniz mi koydunuz o zaman?

D.D.: Ya ya Arif Dede. Adını goyan yok, öyle biliylaa. Bak öbürkü Bilal Dede. O eveli bi bedelliğe durmuş Bilal Dede, goyun güdüyü. Bey hacıya gitmiş. Hacıya gidesiye, kadın demiş ki ülen kaksana Bilal, buydaylarımız duruyo, kaksana bunarı etsene. Dursun dursun demiş. Soora bir iki gün soora develeri deyo hazırla deyo gadına. Buydayları aniden bi günde biçti harman ettiği belli olmamış. Develeele daşıken bitirememişlee. Beyin garısı helva garıymış, ülen demiş Bilal demiş, ağa da burda olsaydın demiş bu helvadan yeseydi demiş. Sen demiş gat tabağa demiş. O

çanağın içine ettiği helvayı ıscak gayıyı, o helva soğumadan onun beyi namaz gilaakan Medine’de yanına gelmiş. O namazını bitiriyi, tabi selan verceekene Bilal yanında. Sen deyi nasıl geldin deyi, geldim deyi. Hanımın sana helva etti onu getiidim deyi. Soora eve geliyi, sen deyi benden ne dileyceesen dile deyi. Madem deyi ben senden bi dilek dileycem edeesen dey. Tamam deyi. Onun asası vaa, gideesen görüüsün. Bunu deyi nereye ataasam deyi oraya beni meraza ver deyi. Hani turbem et deyi. Tamam deyi. Onu bi atiy taa oraya denk geliyi. Onu ooda mezar ediyler. Bi de ayak ucundakı beyinin mezarıymış, ağa gari ya. Kapının eşiğinde, sen deyo burayı gaz bakam deyi, onu da orayı gazdırıyı. Gir bakem sana olacak mı deyi. Tabi o sağ olusa heekese yaygara etcek, söylicecek deye. Üstünü gapatıyo, sır oluyo o da. O da kendini içeri mezer ediyo. Benim büyüklemden öğrendiğim bu. Ooda adak ettiğin zaman götüriylee, kesiylee, yeyip içiyle, çiğ getirmezlee eti.

M.A.: Mumlar görmüşüm orda.

D.D.: Hee mum yakıylaa. Dilek dile, gönlünden ne geçeese dileesin yakaasin.

M.A.: Çaputlar vardı.

D.D.: Onu çoluk çocuk isteyennee edeeler, beşik gibi şey yaparlar. Her şey ediyler. Bebek ediyler, ev yapıylar. Gocu gocu zelvilee var, onnara daş atıylar tutcak mı tutmıycak mı deye. Tutaasa daş attınmı, dileğin gabul. Tutmazsa geri geldimi gabul değil.

Ş.A.: Bobam annattı bana bi gün. Burda bizim mezerlik var. Mezerliğin yanında böyle diyo ak sakallı, camiye mamiye gitmezdi babam içki gullanırdı, ama ooda gömüş onu, söylemiş. Ben den demiş dile ne dilersen. Bobamın dilleri tutulmuş, kekelemeye başlamış. Gözünün önünde böyle sakallı, yalnız demiş kimseye annatmıycaksın bu konuyu yanı. Bobam eve varıyo tabi nenem gillere dedeme annadıyo, o gün bugün hiç göömedim diyo. Bobam yoldan biri geçsin çağırır açmın susuzmun diye soraa, bobam ööle. O niyetten gözükmüş. Bobam annatmamış olsaymış eyi niyeti gösterceemiş.

H.A.: Ben de andım. Benim anne mesele orda evde bi kadın, babam sağ o zaman. Oraya kapıya geldi öyle nur, beyaz tenli kadın. Ana, bi kadın oraya kapı açıldı, e ben bi kadın vaa falan filan. Bobam çıktı annem çıktı kadın madın yok. Ondan

soona bobam anneme güldü, a çocuk dutamadın mı ağzında dedi. Bi daa gelceedi o dedi. Bi daa göömedik. Oraya geldi, nurlu bi şey, oraya goştı, bi daa yok.

Görüşme 35⁶³⁴

M.A. (Muazzez AYDINER): Uzun süre yağmur yağmazsa ne yaparsınız?

Ş.G. (Şenay GÜNDÜZ⁶³⁵): Çok kuraklık olursa yağmur duasına çıkarız. Hocalarla halk çıkıyo. Kadın erkek ayrımı olmaz. Şurda yukaada Müsella denen bi yer vaadır, orda yatırlaa vaadır. Oraya gidilir, orda yağmur duası edilir. Hocalar okuyo, herkes tespih çekiyo hocaların tarif ettiği şekilde. Kuranlar okunuyor. Öyle bi inancımız var. Kuran olarak dağıtıyo hoca, Yasin dağıtıyo diyelim. Filan tane 300-500 yasin okuncak, bilennee Yasin okusun. Bilmiyenee taş toplanıyor, ne gadaa olduğunu onu bilmiyorum, kırk bin mi ne gadaa, o taşlar okunuyor. Her taş bir külfüallah okunuyor. Etraf köyleeden de ziyarete geliyolar. O taşlar okunuyor, dualar yapılıyor, orda bizim keşkek yapılır 5-10 gazan. Bu yinir. Ordaki halka 3 gün olur. Üç gün olur duamız, üçüncüsü gün bu yiyecklee olur.

M.A.: Hangi günler yapılır?

Ş.G.: Sonu Cuma gününe denk getirilir. Ekseriyetini ben öyle biliyorum. Duamız boşa çıkmaz. Bu okunan taşlar Menderes'e atılmıyo, sallanımyo hani bi şeye asılıp nasıl oluyo öyle bi şeylee oluyo. Çoluk çocuk, yaşlı ihtiyar gidebilen herkes gitmeğe gayret ediyor.

M.A.: Duanızdan sonra yağmur yağıyor mu peki?

Ş.G.: Golay golay boş dönmeyiz.

M.A.: Ne zaman yağıyor? Kaç gün içinde?

Ş.G.: Belli olmaz, hava ordayken bulutlanabilir.

Görüşme 36⁶³⁶

M.A. (Muazzez AYDINER): En son ne zaman yağmur duasına çıktınız?

Ş.G. (Şenay GÜNDÜZ): İki üç sene olmuştur gari.

M.A.: İlla ki dede yanında mı yapılır?

⁶³⁴ Dalama'da 21 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶³⁵ Kaynak Kişi 56: Şenay Gündüz, 55, Dalama-Karahayıt Köyü, ev hanımı, ilkokul mezunu.

⁶³⁶ Dalama'da 21 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

Ş.G.: Bizimki orda oluyo mutlaka.

M.A.: Kaç tane yatır var orda?

Ş.G.: Dört tane vardır.

S.G. (Sibel GÜNDÜZ⁶³⁷): Yazın oturuken bile dedeleemiz uçuşur. Gören görebiliyo. Herkese görünmüyolaa.

M.A.: Sen gördün mü?

S.G.: Bi defa göödüm. Daha yeni, bi kaç sene içinde. Şeyde de vaamış, Aytepe yerinde, dedemiz. Birbiileene gidip geliyo deyo büyük insannaamız.

Ş.G.: Şurda Alıcaklı diye bi yer var, oraya ben hiç nasip olup da gitmedim, orda var yatırımız. Eskiden Dalama saten ordaymışmış çoğunluğu, soona enmişlee buraya. Bu dediğim yere Müsella deniyo.

M.A.: Sibel ılık geçiyor demişti...

Ş.G.: Fener olarak geçiyor dedeler işte. Böyle bi fener halinde onu görürüz.

M.A.: Siz de gördünüz mü?

Ş.G.: Evet.

M.A.: Kaç defa gördünüz?

Ş.G.: Onu bilmeycem, üç beş defa görmüşümdür. Şurda Artepe denen yer vaadır. Orda vaadır bi tane yatır, ben oraya hiç gitmedim.

S.G.: Artepe'de mağaranın iyi olmadığı söyleniyo. Onun içinde hazinelee vaamış, oraya giren çıkamıyo. O yol ta bööle nereye gadaa gidiyo, dağa, orda altından at arabası olduğu söyleniyo. Bi gişi gitmiş, dönememiş, geriye dönüş yokmuş.

Ş.G.: Orda mağara varmış, mağaranın devamı varmış. Görünen dağa gadar çıkıyomuş. Ama giren çıkan yok.

M.A.: Zeytin ve incir ağacıyla ilgili anlatılan ilginç bir şey var mı?

Ş.G.: Bilemiycem çocuğum yannız Kuran-ı Kerim'de dahi bu zeytin ağacınınna yemiş ağacının bu Aydın şeysinde geçtiği dahi yazıyomuş, Türkçe açıklamalı şeylerinde. Hocamız vaa bizim burda, o bahsetmişti.

S.G.: Alıcaklı'da gocamaan bi, kaç kişi beline sarılsa olcak, onun dalından kesilmiyo, günah. Garaçıklık. Ondan bir dal ellenmeyo, günah. Yatır başında.

M.A.: Dilek ağacı var mı?

S.G.: Yeniköy var, mezarlığında alıç ağacı var, hep yemeni bağılyolaa.

⁶³⁷ Kaynak Kişi 57: Sibel Gündüz, 27, Çine-Kasar, ev hanımı, ilköğretim mezunu.

Ş.G.: Dereköy’de dede vaa, yolun gıyında, yemeni bağlanıyo. Bunun bitişiğinde. Onu bi inançları vaa heralde okuyup yemeni bağliyolaa, dilek diliyolaa. Dereköy’ün çıkışında, Dalama’dan tarafta.

Ş.G.: Ben önce sorem birkaç şey. Bu Müsella’daki yatırlaa ne zamandan?

F.A. (Fikriye ARDA⁶³⁸): Eskiden harp olmuş da harpte öldürmüşlee onarı ooda. Şehirmiş imiş ora, Bulgar şeyriymişmiş. Orda bizim akrabalarından bile vaamış. Şehitler ooda ölmüş, Türk. Yonan kaçımış da zenginin gızını. Ondan çocuğu çocuğu olmuş, hamile galmış. Çocuk dünyaya geliyo. Bunlan Menderes’den bu tarafa geçiyo gari, çocuğu atıveecemiş Menderes’e. “*Atma annem denize/Döneriz dinimize/Sen Müslüman biz covur/Bize nikah düşer mi*” deye ööle ööle mani söyleleemiş. Eskiden benim gaynınam, Müsella’nın oldoğu yeede iki dane dede vaadır, yatırların lambasını yakıveridi benim gaynınam.

Ş.G.: On gadaa vaadır dee mi ooda yatır?

F.A.: Vaa. Oodaki yatırlara inançlıyızdır biz, yağmur duasına gideriz. Eskiden daha bizim çocukluğumuzda yağmur duasına gittin mi oodan yağmırına geliidik. Şindi itikat yok isanımızda. Kimi boğaz gavgası ediyo, kimi iyi kötü laf ediyo, yağmur doası bile etsek olmuyo. Ooda yol vaadır, yatırların garşısında tek bi yatı vaadır, greyderin bi denesi ona bozup geçiremedi. Geçittiimedi yola, bozduumadı. Yol geçcek, o gabirin olduğu yer geçemedi, dozer kaldımadı onu.

M.A.: Adı var mı bu yatırın?

F.A.: Yatır deniyor, eskileeden galmış. Ooda Müsella’nın içinde, yağmur doası ettiğimiz yeede iki dene böyüük böyük gabir vaa. O gabirin içinde hööle bi delik vaa, o deliğe sokuyosun eline, ooda seni seveese buğdey gatiyo, kimine para gativeriyo deyolaa, kimine guyruklu muyruklu gativeriyo, böcü gatiyo deyolaa. Elimi ben hiç sokmadım gooktum da, yağmur doasına gidennee öyle edeeler. Alıcaklı’da var bi yatır. İki tene menengiç vaa, bi seytin ağacı vaa, bi dal gopaa hem uyutmazla hem onu goo geliisin. Onnarı goduru gelii. Bizim buudan bi adam vaamış, onun dakkesini alı gelii ya, ağşam oluyo evin içinde delik daş sapıtıp geziyomuş. Sen neden getiidin bunu götüüür. Habarsız gomuş gelmiş o daşı. Oodan bi ağaç gırdın mı o ağaç hem ünee, hem gırdırtmaz, o ağacın olduğu yerdeki.

⁶³⁸ Kaynak Kişi 58: Fikriye Arda, 79, Dalama, ev hanımı, okuryazar.

Menengiç. Her sene ooda doa ediyoz. Evel şeytan görünüyomuş dede görünüyomuş delerdi, ısanıaa şeytan hindi.

M.A.: Sizce neden burda çok yatır var?

F.A.: Güzelim işte eskiden harp yataaymış bura.

M.A.: Evliya mezarı değil öyleyse buradaki yatırlar.

F.A.: Şehit.

Ş.G.: Şehit mezarı denmiyo ki dede deniyo bunara. Onnaa evliya, ermişle onnaa. Bak şurda Terziler’de var, orası şehit mezarlığı.

S.G.: Orayı açmışla, kan böyle aynı taze gan duruyomuş.

Ş.G.: Ora da önce bilinmiyomuş, Nazillili bi kadının rüyasında görülmüş. Kadın birkaç defa göömüş. Gelmişlee kazmışlaa, böyle kan damlıyomuş hala.

F.A.: O Arıtepe’de vaa. Oodaki mağaraya gittin mi galyomuşun. Eskiden işte covuulaa mı Yonanlaa mı oodan ora yol açmışla. Onu gazmışlaa, çıkaralım deye de, bulamamışlaa. Bizim buuda yatırlaa bozupbakılaa, çeşmelee bozupbakılaa, para arıyolaa.

Ş.G.: Çaput bağlanan, dilek ağacı...

F.A.: O Müsella’daki yolun içineğine bağlıyolaa, bi de o garıkolun yanında vaadır, sağ tarafında seytinlik vaadır. Orayı gazmışlaa, orıya çaput bağlıyolaa, dilek diliyolaadı.

M.A.: Dedeler görünüyor değil mi?

F.A.: Fener çocuğum onnaa görünüyö. Geçen sene biz hacca gittik, kapının önünde bizim doa oluyo. Hocalar Yasin okuyo, gari yolcu ya. Üç dene bööle lökü, biri bööle böyükmüş, ikisi güççükmüş. Gelmiş ora bizim fırıncığın başına gonmuş, kapının önüne, bizim yanımıza. İnsannaa oraya oraya bakıyo fisiriyo bakıyo fisiriyo, benim gelinin gaadeşi göömüş. Ablaa buraya gelsene. Ne vaa gıı? Bunnara baksana, üç tene. Oodan benim gelin goşturuyo. Gızım ne vaa dedim. Sooma dedi gari gelinin gaadeşi, üç tene lökü geldi gondur orıya dedi. Acaba dedim yatırlaa mı geldi uğurlamağa, gaynınamlan çocuklaam vaa ölüpduru onnaa mı geldi deyi ben gari oodan ağladım varasıya gadaa. Bi de bizim bak o Başmakçılaa diyorlaa, Arıtepe’de vaa, Perşembe gün ağşamı Cuma gün ağşamı buudan kakıp orıya gonuyolaa, Alıcaklı dediğimiz yere, ııkla baya bööle görünüyö.

M.A.: Kimlerin nazarı değer?

F.A.: Sevdiğin birinin nazarı gider insana. Mesela hindi ben sene ta hoodan geliiken kötü gözüne baktım mı ona nazar deyolar işte.

Görüşme 37⁶³⁹

F.A. (Fikriye ARDA): Bi tanesi bulunmadı çocuğun. Hemşireydi o çocuk. Bu eller bööle topuz topuz kemiklee çıktı, bööle galdı çocuğum, çok zayıf oldu. Nerlere gittik ilaçlar, dokturlar, adamı assubaydı. Adam götüümediği yee galmadı. Geçen hafta geldi, hurlaa yumuk yumuk olmuş. Çocuğum dedim nazaalık dakın, iyi edemiicekler seni. Gök boncuk dakıcaksın. Eskiden çocuklara garaçtılıktan çetili edeedi eski adamlaa. Hindi onnaa yok gari gök boncuklaa dakılıyo çaaşdaki. Muska ettisen de oluu da hindi hoculaa da hiç...

M.A.: Yıldızı düşük ne demek?

F.A.: Yıldızlaa düşük oldu mu nazar çok değer. Ben de ööleyimdir. Ben bak goca insan gelin oldum geldim bi galıbalığa giimezdim. Bi insan göödüm mü oodan hasta geliidim. Gaynınam okuyuveriidi gari rahmetli.

M.A.: Ne okurdu?

F.A.: Üç gulfallahi, bi Elham, guleüzübirabbinnas, guleüzübirabbinfelak, tebbet, gulfallahı okur elini yüzünü silip buradan bööle bööle siler. Elini gezdii çık yola, hiç bi şey olmaz. Bi de sen onnaa bilmezsin, selatüncimeime(Okuyor). Bunu oku biliyosan bi çift, heç bi şeyden, kazadan beladan, nazardan, her şeyden gurtulusun. En keskin dua bu. Allahülayla. Lilafı, gulfallahi, bunnarı çok okuycan. Nazar için, bi işin denk getcek olusa, işin denk gelmedi bunnarı oku. Okumanın duanın çok faydası olur, itikat etcen.

M.A.: İnsanın kendi kendine nazarı değer mi?

F.A.: Kendi kendine, inee inee. Ben geçen sene, eveli sene, oğlan vaa benim hööle bi sofa ekmiş. Anne hadi dedi gidelim dedi orıya dedi. Acık taze darı goparalım hem sen burayı gel kopaa kopaa komşulaana vee dedi. Kaktık gittik gızım. Oolaada gezdim, ganaldan atladım, geldim bi şeyim yok. Oodan geldim ben, deden oturupduru gapıda, ihtiyar nenen vaa. Dedee dedim yokarı çıkmadan gaynınınan yanna giriyim çıkıyım dedim. Hindi gitme soona git dedi. Ya ya dedim. Bi onun sözünü dutmadım. Orıya vaadım gızım kapıya ayaamı bi bastım bi kaydı benim

⁶³⁹ Dalama'da 21 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

ayak, huudan gırıldı. Soora gidiveesem olmicak mıdı? Adamın sözünü diinemedim. Sen dedi bismillasız gittin bi de benim sözümü dutmadın dedi.

M.A.: Bazı insanların nazarı daha çok değer derler.

F.A.: Bu nenen. Sen benden eyisin deyo. Şurdaki nenen. Sen benden eyisin, gezip duruyosun, hasta olmuyosun. Oodan gittim mi hasta oluyom.

M.A.: Nazarı degen kişiden elbise parçası gibi, saç gibi şeyler alınmaz mı?

F.A.: Elbisesinden eveli eveli buudan bi paaça koparılar, yakaalar, tütütüüler. Bi de çocuğun var, çocuğunnan dışarı çıkcan, çocuğun gömleğini ters giydirceesin. Benim çocuğumun bi nazarına gittik. Kendimden çok nazar değiyodu.

Görüşme 38⁶⁴⁰

F.A.: Hacı deeze deeler bana. Hacıya gitmeden hacı deeze hacı deeze, ben hacıya gitmedim çocuğum desem senin suratında hacı sıması vaa deeleedi. Hacıya gitceem zaman ben gençliğimde göödüm hep ööle, gösteeidi Allah bana orayı. Buudan gomşu gitti orıya da bizim, o zıman ben de amcana gidelim gidelim diye çok ısrar ettim. O, zamanımız değil zamanımız değil. Sen gitmiyceesen ya oğlanna gitcem ya damadına gitcem, onnara götürtcem. Ondan soona bi düşündüm oğlana desem içki içiyolaa. Anne benim zamanım değil dedi. Soona o gomşulaa gitti hacıya. Ben oodaymışım hacıda. Hacı abla ora altın oluk mu, hacı abla ora delik daş mı, hep soruyolaa ooda. Bura delik daş deyo, bura peygamberin türbesi diyo, gösteriyo. Geçen sene çıktı bize.

M.A.: 3, 7, 40 gibi sayılar neden önemli?

Ş.G.: Kırk şeysinde insanın burnunun direği mi düşeemiş noluumuş, heralde kırk ondan önemli.

F.A.: Çocuk olduğu zaman gulağına ezan okunuyoru, gırklanıyoru. Eski işleeden iş yok gari. Çocuk gundaklamıyolaa. Hele oğlan çocuklaana guşak guşatıdık. Beli açılmasın, şeytan aldadımış çocuğu... Ondan oğlan çocuklarına guşak yapaalar, beli gatı olsun deye.

M.A.: Şeytan aldatması nasıl oluyor?

F.A.: Hocanın gızına oldu. Cin seviyomuş. Boşandı gari çocuk. Şeytan aldadiyo.

M.A.: Şeytan, cin dediğimiz varlıklar nerelerde bulunur? Nasıl sakınmamız gerekir?

⁶⁴⁰ Dalama'da 21 Temmuz 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

F.A.: Çocuğum hindi evelki gibi şeytanın adı mı var? Eskiden şeytan göödük deelerdi.

Ş.G.: Ateş üstüne su dökerken bismillahsız dökme. Çamaşır yatağında bulunur.

F.A.: Cenaze yıkanan suyun üstünden geçeesen hamileyken.

Ş.G.: Tuvalet çocuklaa bismillasız çonar, şeytan çaapaa denir.

F.A.: Çocuk dünyaya geldi mi hasta oluyor, ööle morarıp gidiyo zera (sara) hastası.

M.A.: İlla ki cenaze suyunun üstünden geçerse hamile kadın, çocuğu sara hastası oluyor.

F.A.: Başka türlü olmaz. Dikkat etcen ona. Başsağılığına gittiğin yerde baktın cenaze suyu var, geçmiycen.

M.A.: Her yere su dökülür mü?

F.A.: Bismillahsız dökmicen. Bismillahirrahmanirrahim destur savuş.

Ş.G.: Ocağa bilem su dökerkene bismillah çekip ocağa döküyom ateşe döküyom decekmişin. Hani ocak söndürmek aanemine gelmesin

M.A.: Banyoda, tuvalatte...

F.A.: Bismillasız oturmıcan. Banyoda, tuvalette, gezdiğin yeede...

Ş.G.: Kapı eşiklerinde. Ooda eğleniimiş.

M.A.: Neden kapı eşiği?

F.A.: Denk getiicek işte. Sana bismillanı unuttuucak. Allah gorusun. Şeytanın şerinden, cinlinin şerinden, kötülerin şerinden Allah gorusun. Ayakkabı geycen, eveli sağ ayağına, bismillahirrahmanirrahim deyip. Eveli şeytan çok görünüyodu. Gençlere ööle eskiden.

Ş.G.: Ben hiç görmedim bak annemiz, bahçe ekerdik. Yine bi gün erken kakmış, hamur yoğurmuş, ekmek etcek. Tabi saat önemli. Bi kalkış bahçemizin içinde darı vaamış. Çatırt çatırt çatırt sıçan gırılıyomuş. Hani o sıçanı gıran kim dese bunu çarpıcak. Seslenmemiş. Neyse bu bi defa daha böyle eeken kakmışmış, gine mısırın içinde at goşuyomuş. Çat çat çat çat çat. Meğersem sabah baktıklaanda hiç bi şey yokmuş.

F.A.: Sabah ezenine gadaa eskiden şeytan bulunuu deeler.

Ş.G.: Seni gandırabiliise, sen o atınan goşan kim deesen. Bismillah çekee, okuu üfleesen bi şey olmaz.

F.A.: Sabah ezanına gadaa bunnaa uyumaz, şeytannaa. Gündüz de oluu da gece emme çok oluu. Biz evlendiğimiz sene, burıya gelin geldik Göksu'ya gidicez, bobam gil Göksu'da. Mezaalığın ooda, on dene mi vaa, on beş dene mi vaa, çocuk. Bi oynuyolaa, bi oynuyolaa, bi gülüşüpbakılalaa. Meğerkinem ben buudan gitmiycem dedim. Neden dedi amcan. Bak dedim ooda çocuklaa oynuyo. Okudu üfüüdü, hadi dedi. Ben buudan gitmem gari dedim, köyün içinden dolaştı. Meğerse şeytan çocuklaamış, öyle gözüküyomuş. Bi ona denk geldim.

M.A.: Kılıktan kılığa giriyor öyleyse.

F.A.: Isan gılığına da giriyo, seni gonuştuyo, sen ooda özürlü yapıyolaa işte.

Ş.G.: Bizim köyde bi viren vaa göçük altı deniidi, orda cortovuk vaa deniidi. Cortovuk halinde görünürmüş. Cortovuk dediğim yavrulu tavuk. Ben kendim görmedim ama görenneeden duydum.

F.A.: Alıcaklı dediğimiz yeede bi gomşu vaa bizim Alaattin. Oriya her zaman ağşam namazında inek gomaya geliyo. Ağşam goyup geliyo sabahınan almaya gidiyo. Ooda bi gocaa zeytinnik vaa, eskiden ora köymüşmüş ya, mahalle. Oriya hөөle tavuklaa yuva yapmış yımütlıyolaamış. Alaattin eşege binmiş geliyomuş bura eve, bi sürü cortovuk yavru arkasında, eşeğin önünde. Eşek çiğnicek diye adam oraya gidiyo oraya gidiyo, geçmemiş eşek. Gulaklaanı dikmiş duumuş. Allahım diyomuş bu eşek niye gitmiyo bu gadaa. Bismillahirrahmanirrahim demiş ama eşeğin başından yuları çıkaamış. Yuları çıkarasıyaadaa nereye gittiği belirsiz olmuş, hala anar durur. Gayboldu o yavrula dedi.

M.A.: Hala var mı böyle şeyler?

F.A.: Eskiden çoğumuşmuş eskiden. Hindi ısanıaa şeytan. Şeytan göödük deyen vaa mı, ısanıaa şeytan.

M.A.: Doğum yapan kadınların başına da bu gibi şeyler geliyor sanırım. Benim bir akrabamın başına gelmişti.

F.A.: Çocuğum benim başıma da geldi o. Ben ikiz çocuk yaptım. İkisi de kız oldu. Çocuklaa oynaakan gelin çamaşını yataana çışını yaptımış. Çocuk gonuşuyo dili iccik, gonuşumuyo çocuk gonuşumuyo. Allaam diyom ben bu çocuk bööle değildi ne oldu bu? Ondan soona bizim kapıya nalbant, eşeklere nal çakmaya geliiler, Kazım dedim, o adam da çocuklaa seviyo gonuşuyo, Kazım dedim dillee çalınıyo bunun get get dedim, hiç bi şeyi yoktu bu neden bööle dedim, pepiri olcak dedim.

Da şooda bi hoca vaa dedi, ona ben bi gün soruvereyim dedi. Yıldıznamesine bakdırıvereyim dedi. Paza gün gittik güzelim, eveli peeşembe gün Cuma gün oluyodu buuda düğün ya bizim, ben oğlan gaadeşimin düğünü vaa çocuklaa aldım oriya gittim. Çocuk ooda gonuşmasını düzeldiyo, haa dedim ben. Soona bazaa gün geldi nalbant gene. Kazım dedim ben, baktıriveedin mi ne vaa dedim. Çocuk dedi peeşembe gün dedi çamaşırı yataana çişe otuumuş dedi. Bismillasız oturuular ya. Bi kaat yazıveemiş çocuğun şeyine de daktım ben o değildi ne güzel oldu. Emme hindi yine o eser vaa accık. Ööle hızlı gonuşuyo, ne dediğini goduğunu bilmiyo gari gidiyo gidiyo ne dediğini bilmiyo. Yine eseri galıyor.

M.A.: Cinlerle şeytan aynı şey mi Fikriye Teyze?

F.A.: Heralda gızım.

M.A.: Yıldızname ne peki?

F.A.: Guranın içine bakıyolarmış. Senin başına ne gelecek, ne olcak onnarı hep annatıyomuş.

M.A.: Burda var mı yıldızname bakan?

F.A.: Yok. Vaadı da öldülee.

M.A.: Büyü yapılıyor mu?

F.A.: Yapılır. Tutaa da onun bozdurması çok zor oluyo. Bizim buuda bi hafız vaa, çocuk neede okudu, ooda bi hoca çocuk çok bilgin deye gızımı verem demiş. Çocuk da alımıyasıya ilaç eden, çocuk deliidi güzelim dee bırakı bırakı gideedi. Bubası goşturmadı mı hoculaa, doktuulaa. Soona eyi oldu çocuk, eveedi hindi hem hocalık yapıyo buuda. Gızını almadı deye ilaç yapmış. Bobası oodan gurtarayım deyesiye nelee çekti. Benim bi damat vaa işte, çok içki içiyoduu içkiden ne eve huzu veriyodu ne beş gurus goyuyodu. Ödemiş'te mi İzmii'de mi Ali Hoca, Gülşen demiş o hocanın yanına gidelim bunu içkiden soğudalım demiş. Gittilee, hindi içkinin adının andın mı tiskiniyo. Bi işte benim gızın çamaşır yatağına çiş etmesi, eseri gene de vaa.

Ş.G.: Eteri gitse beteri gitmez derler.

M.A.: Renklerle ilgili, doğum yapan kadına ne renk örtü örterler?

F.A.: Çocuk dünyaya gelesiye sarılık olmasın deye bundan bağlaalaa, kırmızıya.

Ş.G.: Mavi nazar olmasın deye örtüyolaa bebeğe. Bi de şimdi sarılık olusa deye kırmızı ederler.

Görüşme 39⁶⁴¹

M.A. (Muazzez AYDINER): İnançlarla ilgili Aydın ve köylerinde araştırma yapıyorum. Sizinle de bu konuda konuşmak istiyorum.

A.S. (Ali SAVRAN⁶⁴²): İnançlar. Biz Tahtacıyız, Aleviyiz. İnançlarımız bu çerçevede.

M.A.: Cem törenleri hala yapılıyor mu?

A.S.: Yapılıyor. Cuma akşamı, Perşembeyi cumaya bağlayan akşamda, bizde Cuma akşamı odur, Cuma namazı o günkü yapılan ibabetle Cuma namazını gılmış oluruz. Cuma namazının farzını orda gidermeye çalışıyorduk. Duk deyom bak. Şimdilerde Cuma ağşamları doğru dürüs yapamıyoz, onnardan da geri galdık. Baya yozlaştık yani. Cem evi bu sene yapılıyor, daha bitmedi, bitecek bu sene. Önce yoktu. Önce hangi arkadaşın evi genişse ona rica ediyoduk onun evinde yapıyoduk cemi.

M.A.: Doğa olayları ile başlayalım. Yıldız kayması sizin için ne ifade ediyor?

A.S.: Gökteşinin düşüp atmosfere girip kayıp gitmesi. Ben bilimden duyduğuma göre buna inanıyom. Ama halk arasında çoğu biri yıldız kaymasına bismillahirrahmanirrahim der daha.

M.A.: Okudukları bir dua var mı peki?

A.S.: Tabi vardır. Bizim hep dualarımız Türkçedir. Adam dili neye dönüyosa döndüğü kadar duasını eder, Allah’a yalvarır.

M.A.: Bizim için istediğiniz bir duayı okuyabilir misiniz?

A.S.: Okurum.

İsm-i Şah.

Ya Ali ben diyem ben can-ı dilden padişahımdır Ali.

Gözlerimin nuru canımda madurmay(?) mudur Ali?

Yoluna halkolduğum dinim imanımdur Ali.

Gıblagah Muhammet sevdicigahımdur Ali.

İmam Hasan ol ki yerül zayı mübbe haliyem elhamdurullah.

Hem huyundan hem yolundan halliyem.

⁶⁴¹ Bozdoğan-Alamut Köyü’nde 12 Ağustos 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶⁴² Kaynak Kişi 59: Ali Savran, 66, Alamut, çiftçi, okuryazar.

Kelbela'da yatar Şah Hüseyin'in başı açık.

Abdaliyem.

Gıblagah Muhammet sevdicigahımdur Ali.

İmam Zeynel İmam Bâkır İmam Caferim gel gör bunnarı sevmektür iman-i dinnerim.

Gerek ol ahretim için zikreylerim.

Gıblagah Muhammet sevdicigahımdur Ali.

Şah Taki Ali'ül Naki'nin gulun olıyım bu ihtiyar rahmet okur perver diğer gerek ol ahretim için zikreylerim neyleyim nigarı.

Gıblagah Muhammet sevdicigahımdur Ali.

Gavma eyilik Hatayim şu dünya fanidir.

Her ne ki gelse dostun vücutun mihmanıdır.

İlmi eğir dedik bu doayı okumak mömünnerin erkanıdır.

Gıblagah Muhammet sevdicigahımdur Ali.

Arada birkaç beyit unuttuğum olmuştur yani. Gusura bakma. Daha çoktur bende. Çoktur bende ezbere. Yalnız bir şey var, cenazede normal İslam aleminin gıldığı namazı biz de gılarız. Ama hindi dövede Türkçedir hep dövemiz. Cenezenin namazını gıldıktan sonra defn-i döveye geçeriz. Defni döveye geçtik mi ordaki imam bildiğini okur de mi? Biz de bildiğimizi okuruz.

M.A.: Hz. Ali sizin için çok önemli.

A.S.: Hz. Ali bizde bi batınen, çok eskiye dayalı, dünya kurulmadan evelki batınen olduğu gibi bi de zahireni var. Hz. Ali'nin akabinde Hz. Ali'nin doğum tarihi var ya ona göre de ibabeti var. Yalnız batınen bizi çok ilgilendiriyor. Bizim her yaptığımız iş onun batınen yaptıklarına bağlanıyo. Hz. Muhammed'in batınen yaptıklarına. Biz Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi birbirinden ayıramayız. Ya Allah ya Muhammed ya Ali. Biz onların üçünü bir ifade ederiz. Onnarı birbirinden ayıramayız yani. Ayıracak hakkımız da yok düşüncemiz de yok.

M.A.: Ali Amca, köyde ya da bu civarda evliya, eren gibi insanlar var mı? Yaşamış mı?

A.S.: Bizim köyün tarihi yeni. Daha 1928'den sonra alındı bura. Bizim burda evliya filan olmuşu yok. Ama önceden duyulduğu evliyalara gideller ibabet ederler. Mesela Madran Baba gibi, Karıncalı'da Karıncalı Dağı'nda Çoban Baba gibi. Şu

Beydağı'nda da bi türbe vardı. Yokarıda Er Dede var. Şurda goca meşenin olduğu yerde Gayıp Baba deyorlar, o var.

M.A.: Bunlar köyün içinde değil ama değil mi?

A.S.: Değil. Köyün içinde öyle bi yatır yok. Etraflarda. Bi de mevki olarak Kireçlik Mevkiinde Pir Dilek Dede var.

M.A.: Yağmur yağmadığı zaman burda yağmur duası yapılır mı?

A.S.: Tabi. Yağmur doası. Gidiyoz işte o dediğimiz yatırlara, gidiyoz orda ibabet ediyoz.

M.A.: Hala yapılıyor mu?

A.S.: Yağmur yağmazsa yapıyo. En az on beş gişi kadın erkek çocuk gidiyoz. Orda bi gurban kesilir. O gurban çoluğa çocuğa o isanlara yidirilir, sofraya doası okunur, orda hepimiz ibabet ederiz, niyaz ederiz sonra ordan geliriz.

M.A.: Bitkilerle ilgili inançlara gelelim.

A.S.: Bizde ağaçlar kutsal gibidir yani. Eskiden babalarımız dedelerimiz tahtacılık etse de yangına çok dikkat ederiz. Tahtacılık etmeylen, orda bi ağaç kesmeylen orman bitmez. Yangın bitirir ormanı.

M.A.: Neden kutsal sayıyorsunuz ağaçları?

A.S.: Ağaçlar Allah'ın yarattığı bitki, insana yaşam verdiği için, Allah'ın yarattığı bi nimet olduğu için.

M.A.: Çam ağacını daha çok seviyorsunuz sanırım.

A.S.: Çam ağacını dibinden kestini mi bi daha o ağaç zillemez, pelezlemez, fışkın vermez. Başka her türlü ağaç ziller ama çam ağacı kati surette zillemez. Bir de Halil İbrahim'ı ateşe verirken Halil İbrahim'ı yakmak için odunu bi çam ağacı vermiş. Kestini mi zilleme deye beddua etmiş. Biz ona inanıyoz. O beddua etmiş, gatr odunu çekmiş katır, haydi senin dölün düşün dutmasın demiş. Gatr ne doğurur ne eder ne ondan yavru olur ne bi beygire binse gene yavru olmaz, gancığına başka bi hayvan binse gene yavru olmaz. Gatırdan hayvan olmaz. Sadece eşek beygire biner, beygirden gatr doğar. Cinine ken varmış işte bi, gardaşmış, o orda zina etmiş iki gardeş, onlara cinken olmuş sonra cingen demişler. Onları da lanetlemiş Halil İbrahim öyle. Yurt yuva tutmayın diye.

M.A.: Buralarda zeytin ağacı da çok.

A.S.: Zeytin ağacı bizde daha kutsaldır. Zeytinin yağından biz delil uyandırırız. Onun şavkına nur olarak bakarız. Nur suresinin 35. ayetinde yazar Kuran-ı Kerim’de. Dede oldu mu biz ibabaet yaparkana o delil yanmadan biz onu yapamayız. İlle o delil olacak da öyle yapacaz. Cennet meyvesi oluyor. Nar, zeytin, incir, elma cennet meyvesi.

M.A.: Bazı ağaçların altında uyumaz derler.

A.S.: Hahh mesela, cevizin altında uyuma. Çünkü o oksijeni emerimiş, karbondioksit verirmiş. Onun altında uyursan kabus geçirisin. Bilimsel olarak var. Bizde ceviz altında yatmak eyi değildir derler.

M.A.: İğde ağacı.

A.S.: İğde de cennet meyvasıdır ama öyle bi kutsallığı falan yok bizde. Ona galdın mı böğürtlen bile cennet meyvası.

M.A.: Ardıç...

A.S.: Aşık Veysel’in saz yaptığı ağaç.

M.A.: Cenazelerinizde günlük yakılır mı?

A.S.: Yakılır. Onu biz aktarlardan alırsız ekseriyetle.

M.A.: Neden yakıyorsunuz?

A.S.: Onu annatıyım o zaman. Cenezenin olduğu yere kötü ruhlu, şeytan ruhlu melekler gitsin diye onun kokusunu yakallar. İyi ruhlu melekler de onun kokusunu sever yine gelir. Cenazenin başında o muhakkak yakılır yanı. Günnük, tava var ya bildiğimiz, saat 10’da onun içine goyulur, biraz köz goyulur, o odanın kokusunu başka bi şeye çevirir. O kokuunan cenaze dışarı çıkarılır, yıkanır. Günnük iyi ruhları çağırmak için, kötü ruhları govalamak için. Kötü ruhlar sevmez o günnüğün kokusunu, iyi ruhlar da severler.

M.A.: Yukarıda yatırlar var dediniz, onların içinde dilek ağacı da var mı?

A.S.: Yok bi burda var, şu Gaip Baba var ya, Goca Meşe dediğimiz, bi orda var ulu bi ağaç. Ona da senin dediğin gibi dilek ağacı gibi bi çapıt asallar, şunu asallar bunu asallar. Hindi yoktur o.

M.A.: Artık asmıyorlar yani.

A.S.: Yok. Yalınız kimse o ağaca zarar vermemeye çalışır, kutsal. O ağaç çok büyük, ulu. Bin senelik mi bin beş yüz senelik mi çok büyük ağaç. Ordaki yatır o

ağacınan bağlantılı. O yatırın sayasına o ağaç böyüyo, şindilerde de gurumaya döndü haa.

M.A.: Eşikle ilgili olarak, üzerine basılmaması oturulmaması gibi bazı inançlar var. Mesela babaannem bizi asla oturtmazdı küçükken.

A.S.: Afferim, babannen çok iyiymiş. O eşikten neçe ulu zatlar geçmiş. O eşikten neçe ulu insanlar, erenler, evliyeler gelmiş geçmiş müsafır olmuş. O eşiğe basılmaz, oturulmaz. O eşik kutsal bi şey. O eşik üstüne basılmak, oturulmak için değil. O eşik hanenin içine adımını atacak bi set bi sınırdır.

M.A.: Bir de ocak var.

A.S.: Ocak da kutsaldır tabi. Bizim ocağımız, Yanyatır Ocağı'ndanık biz. Bizim ocağımız, bizim o Yanyatır ocağımız senin şömine dediğin ocak var ya, o ocağa bağlıdır. Birbirine bağımlıdır. O ocağın da bi eşiği var. O ocağın eşiğine niyaz ederiz. O ocak bizim süreğimizin ocağı oluyo. Durhasan Dede köyü vardır Adana-Ceyhan'da, bizim pirimiz orasıdır.

M.A.: Asıl Adana'da, burda sadece çocukları var yani.

A.S.: Tabii. Durhasan Dede'nin çocuklarından gelmiştir buraya Narlıdere'ye. Esas pirimiz Durhasan Dede.

M.A.: Evimizde bulunan ocaklar da önemli, su dökülmüyor mesela.

A.S.: Bizde bi beddua edecek olursan ocağın söyünsün, ocağına su sepeleyim, böyle beddua edilir. Onun için bizim ocakta su dökmezler golay golay. Dökerse ateşe gine dökmez, kenarına döker. Yeni doğum yapmış gadınnar küllüğe gidip su dökemez. Su döktü mü onu cin çarpmış dellerdi eskiden. Cin çarpıp da ölen burda kadınlar da oldu yanı birkaç dene. Ben inanmıyom, benim inandığım soğuk çarpık onnara.

M.A.: Hayvanlar konusuna gelelim. Yılan hakkında ne gibi inançlar var?

A.S.: Cennetin kapısını yılan bekliyomuş. Cennetten içeriye şeytanı azazili guyma deye tembih etmil ya Rabbi, Tanrı, yılana. Varmış gapıya dayanmış, seni geçirmem ben demiş geçmen yasak demiş azazile şeytana. E neden? Emrettiler, geçmen yasak dediler. Gonuşurkana, bi o esne bakıyım demiş, ağzından bi girmiş şeytan, guyruğundan çıkmış getmiş, cennetin içine. Ondan sonra Allah ona beddua etmiş, yerde sürün demiş. Ondan sonra sürünge olarak yerde galıyo. Benim duyduğum bu.

M.A.: Geyik kutsal sayılır mı?

A.S.: Geyik kutsal sayılır. İshak peygamberin oğlu Yakubunan bi de Şahbaz varmış. Yakubunan Şahbaz'a demiş ki hanginiz bana bi geyik vurup gelip bişirir, hanginiz eveli getirip bişirirse peygamberliği ona vereceem demiş İshak. Tamam mı, tamam. Şahbaz da avcıymış. O muhakkak vurup gelip bişirip verecek, peygamberliği de alacak. Bu sefer anaları demiş ki, Yakup, ee, bak falan yerde bu guzu var, goç. Onu kes, bişir, babana ver demiş, İshak peygambere ver, peygamberliği al elinden demiş. O guzuyu kesmiş, geyik deye babasından şeyi almış, peygamberlik ücretini almış. Bu sefer Şahbaz gitmiş dağdan geyiği vurmuş gelmiş, gelse ki ooo baban Yakup'a verdi ücreti. Sinirlenmiş Şahbaz. Benim habarım yok niye verdin diye babasına, Yakub'u öldürecek olmuş, Yakup'u dayılarının yanın salmış annesi. Dayılarının yanında üç dene gızı varmış dayısının. O üç gızın üçünden de, dayı bana falan gızı ver demiş, eyi veriyim demiş. Düğün yaptırmış, en büyük gızı vermiş, o en ufak gızı istemişmiş. Olmadı beni hani neye aldattın? İşte o gızı istiyom ben. Tamam veriyim, demiş. Onu da vermiş. Velhasılı öyle üçünü de almış Yakup. Üç dene gızdan on, on iki dene çocuğu olmuş Yakup'un. Yusuf onun oğlu en ufak, Bünyamin onun oğlu, ötekiler var vesaire. Bunlar, on, on iki oğlanın çoğu Yusuf'u guyuya atmış, onu çok seviyo bizi sevmiyo gibi vesaire hikayesi olmuş bitmiş. Geyiğe gelelim şimdi, o geyiği vurmuş gelmiş babasına bişirip verecek, babası da öteki Yakup'a vermiş ücreti. Ondan gızmış. Bi daha var geyik hikayesi. Abdal Musa'dan, Antalya'da, orda Kaygı deye bi avcı ava çıkmış. Kaygı ava çıkmış, avlanırken bi geyiğe denk gelmiş. O da Abdal Musa, geyik donuna girmiş kendisiymiş. Bi ok atmış, koltuğundan denk gelmiş. Bi kaçmış o govalamış bi kaçmış o govalamış en sonunda Abdal Musa'nın türbesinin içine girmiş ganın izi. Gan izinden takip ediyo. Ee? Kapıcıları buraya giremezsiniz, yahu gireceem benim buraya geyiğim geldi, av bura geldi deye iddaşırkene, içerden salın onu demiş Abdal Musa. Ne diyon sen demiş. Ben bi geyiği vurdum ganı buraya gadar geliyo ben onu alacaam demiş. Geyiği vurdun mu? Vurdum. Neresinden vurdun? Gotluğundan. Okunu bilirmin demiş. Bilirim demiş. Hırkasını bi açmış. Bu mu? Bu. Abdal Musa'ya atmış oku. Bu sefer oku çıkarmış, vermiş. O Kaygı, ben senin yanında galıcam deye ona biat etmiş. Onun yanında galmış, onun adını sonra Gaygısız (Kaygısız) gomuş Abdal Musa. Gaygusuz Abdal goymuş.

M.A.: Don değiştirmiş dedin ya Ali Amca, peygamberler, ulu kişiler böyle şekil değiştirebiliyorlar mı?

A.S.: Değiştirebiliyo. Onlar ermiş insanlar. Veya bize görünmez oluyollar; daha saf, daha temiz, daha arı, Allah’a daha yakın olan taze çocuklara, akılbali olmamiş çocuklara, o şekil onnara da grnebiliyo.

M.A.: Trbelerden türbelere ışık geçer.

A.S.: Ona er deriz. O türbeden o türbeye ışık geçti mi, ah er geçti derler.

M.A.: Herkes görür m onu?

A.S.: Çoğu görür.

M.A.: Hala görünüyor mu peki?

A.S.: Görünüyo.

M.A.: Siz gördünüz mü?

A.S.: Gördüm. Sene 1955, 11 yaşındayım. Bir gün elimdee hayvanları gaybettim. Bi ormana doğru gittim dnyom geriye, gelirken Aşçı Baba deye oban Baba’nın bu yanda bi tekke var, o tekkeylen aram, ben sana ne gadar syleeyim 20 metre yok aram. O tekkeye bi ışık endi, oraları gündüz gibi yaptı.

M.A.: Ne renkti ışık.

A.S.: Baya berrak bi renk, beyaz. O ışığı hiç unutmam. Ondan sonraki gördüklerim cabası, ama onları uzaktan gördüm. Bu çok yakınıdı. Biz ona er diyo, dede diyo. Başka yerden bi er geliyo, ordaki erin yanına müsafir olarak geliyo, biz onu biliyo.

M.A.: Bir yerde türbe varsa, türbesi olan kişi orda yaşamış birisi mi oluyor yoksa sadece mezarı mı orda oluyor?

A.S.: Mezarı vardır veya yoktur onu bilemem. Ama oraya gonmuş gmş, ora oturmuş, gonaklamış gecelemiş, orda müsafir olmuş olabilir. Onu da neden deyom biliyon mu, Hasannan Hüseyin’in mezarı Kerbela’da. Ama şurda Ata’da Hasannan Hüseyin’in türbesi var. Ha ne olmuş, bi er şeklinde gelmiş bu şekil gelmiş oraya bi inmişler, orda bi gece istirahat etmek zorunda galmışlar. İstirahat ederkene o köylü başına toplanmış. Ee? Napıyonuz burda? Biz Hasannan Hseyinik. Falan yerden geldik falan yere iniyok. Ertesi gün olmuş o adamlar gitmiş ordan, o köylü oraya Hasannan Hüseyin’in türbesini yapmışlar. Onarın gonup göçtüğü yer deye oraya türbe yapmışlar. Ama yaşamazken de ruhen gelmişler de gonmuşlarsa gene yle. İlle ki yaşarken olması gerekmiyo.

M.A.: Yatırlara, türbelere kimler gider?

A.S.: Herkes. Oraya inancı olan kişiler gider. İnancı olmayanın orda ne işi var?

H.Y. (Hüseyin YETKİN⁶⁴³): Madran'da Madran Bana deller bi yatır var, evliya. Bi de Aydın'da var Eskici Baba deyî. Eskici Baba'ylan ikisi birbirlerine keramet. Madran Baba bi top gar kesmiş ordan, mendiline guymuş göndermiş Eskici Baba'ya. Eskici Baba da ne yapmış, bi meşe kuru, ateş, köz, pamuğun içine guymuş o da ona yollamış. Öyle annaşırılarkana Madran Baba gezmeye gelmiş. Onnarın şavkı vardır. O ona o ona gezeller. Gezmeğe gidince, Eskici Baba da mesela ayakkabı yaparımış, pabuç boyarımış. Madran Baba'ya otur sen hura demişler. Oturmuşlar. Eskiciye tabi ayakkabı yaptıрмаğa geliyo kadınnar. Baldır bacağı görünce bizim Madran Baba gevşemiş. Kadınların bacaklarını görünce, yanı sulanmış. Görünce Madran Baba'nın garı dım dım dım dım akmaya başlamış, erimeğe başlamış. Eyy topla gendini demiş. Madran'da erlik yapıp deel, erliği burda yapacaksın demiş. Bak demiş gevşedin, aklını başına topla demiş Eskici Baba. Ondan sonra tıpadak durmuş gar, damla. İnanaacaan, inanmazsan bi şey yok.

M.A.: Örümcek ile ilgili bir inanç var mı Ali Amca? Pek sevilmez sanki...

A.S.: Neden? Peygamberimiz saklanmış, o mağaraya girmiş. Peygamberimizin önüne, Hz. Muhammed'in önüne düşmanlar gelip onu öldürmesin deye hemen ağ yapmış o inin ağzına. Düşmanlar gelmiş bi baksa ki ohoo buraya hiç girilmemiş, daha örümcek ağı duruyo demişler, dönmüşler ordan geri. Peygamberimizi gorumuş düşmanlardan.

M.A.: Karga?

A.S.: Karga, dünyada ilk birbirini öldüren hayvan. Hz. Adem'in çocukları birbirini kıskanmışlar. Habilnen Kabil. Habil Kabil'i mi öldürük, Kabil Habil'i mi öldürük orasını tam kestiremiyom. Öldürmüş, dinelmiş galmış. Kömeceeni bilmiyo, hiç bi şey bilmiyo. Havada bi garga bi gargaynan dövüşmüş, küt biri yere düşmüş ölmüş. Bu sefer karga gazıvermiş hemen o toprağa, o gazdığı çukurun içine goymuş kömüş cesedini. Hah şöyle yapılıcak deye Habil, o da orayı gazmış Kabil'i kömüş oraya. Karga baya yaramaz bi guştur.

M.A.: Baykuş da karga gibi pek sevilmiyor sanırım.

A.S.: Baykuş, devlet kuşu denilir esas. Baykuş sevilmez deye bi şey yok.

⁶⁴³ Kaynak Kişi 60: Hüseyin Yetkin, 83, Alamut, çiftçi, okuryazar.

M.A.: Çoğu yerde taşlıyorlar.

AS: Bizim burda taşlamazlar. Bi şey olsa evine bayguş tñnesin deller ya, o òren olmuş, insanın bek varmadığı yapılar da gonaklar. Onun için ona òren çòksñn evine deller.

M.A.: Baykuşun òttñęñ evden cenaze çıkacağına da inanılıyor bazı yerlerde.

A.S.: Ona ben inanmıyorum. Eskiden padişahı belirlemek için bi padişah òldñęñde başka bi dene padişahı belirlemek için devlet kuşuymuş baykuş. Devlet kuşuymuş, kimin başına gond u onu padişah yapallarmış. Bi çoban varımış. Çoban da sñrñleri dolaşır gelir, çobanın başına gonuyomuş. Onu almışlar bi daha salmışlar havaya, dñnñp dolaşırkene gine en son çobana gonmuş, ùç sefer gonunca tamam demişler bñtñn millet. O çoban padişah olmuş.

M.A.: Yarasa için de viran yerlerde òter derler.

A.S.: Sultan Sñleyman'ın bi hanımı varmış hasta olmuş. Ne yapıyı m sana hanım demiş. Bana guş tñyñnden bi yatak yaparsan ben iyi olacaam demiş. Bñtñn guşları çağır mış Sultan Sñleyman. O zaman guşların dilinden biliyo o, bñtñn mahlñklerin dilinden biliyo, 650-700 sene yaşayık. Bñtñn guşları çağır mış, gelin benim hanım hasta olmuş, bi tñylerinizi boşaldın benim hanıma yatak yapalım. Yarasil geldiğı gibi soyunmuş, cılbamış. Ondan sonra bñtñn guşlar gelmiş bayguş gelmemiş. En sonra getirin şunu bana demiş, getirmişler. Neye gelmedin? Sen neye dayanarak tñn bñtñn bu guşların tñyñnñ almaya çalışıyon demiş bayguş. Sana bi şey saruyum bu dñnyada erkek mi çòk kadın mı çòk demiş. Erkek çòk demiş Sultan Sñleyman. Ne bildin, sen gendini erkekten mi sayıyon demiş. Bi hanımın ağzınlan bu yarasılın tñyñnñ dñktñrdñn, ne olcak şimdi bu, nerde yaşaycak bu? Onun için yarasalar mağaralarda yaşar ekseriyet. Bayguş da tñyñ vermediğinde akıllı guş.

M.A.: Leylek de uğur derler.

A.S.: Aynı Sultan Sñleyman, 600-700 yıl yaşadıktan sonra ezrail gelmiş yanına. Ya Sñleyman senin òmrñn bitti, canını alacaam diye gelmiş. òyle mi? òyle. *300 yaşında oğlum var Hamdireş/ òlñm vardığını bilsem gomazdım daş ùstñne daş* demiş Sultan Sñleyman. Bana ùç gñn mñsaade ver demiş. ùç gñn senin olsun demiş ezrail mñsaade vermiş. Neyse Sultan Sñleyman gakmış buradan taa başka bi dñnyaya gaçmış. ùç gñn dolduktan sonra ezrail oraya şıp varmış. Mñddetin oldu ya Sñleyman. E sen beni burda da mı buldun? Beni hindi burda òldñrñsen benim

cenazeme, türbeme kim gelecek demiş. Leyleklerle gırlangıçlar gelir demiş. Leyleklerle gırlangıçlar ona ziyaretata gidermiş yanı.

Görüşme 40⁶⁴⁴

M.A. (Muazzez AYDINER): Köyde ya da yakın çevresinde yatır, türbe gibi yerler var mı?

Ö.B. (Ömer BALCI⁶⁴⁵): Eskiden bizim buuda bi deezemiz vaadı deezemiz, Çete Kübra'sı deeler buna. Yonan zamanı bu çetelik yapmış. Bizim buularda öyle bir iki tane yatı vaadı. Şuuda gabiri vaadır, hemen bizim evin öbür tarafında. Yonan zamanında senin gibi genç kızınan barabar annesi gidiyolaamış, Yonan askerleri bu annesinin elinden kızını almak istemişlee veemek istememiş. Onu öldürüveemişlee, anasını öldürmüşlee kızını gene almışlaa gitmişlee. Hemen şuuda bööle bi yatır vaadır. Yonanlılaa daha evel, ova deriz bahça aralarına, ooda birisi bahçasından geliyomuş Yonan askerlee görmüş bi sıkı çekmişlee öldüümüşlee onu ooda. Eskiden. Yoksa peygamber şeysi falan yoktu, öyle Yonan zamanındanbir iki gabirlee vaadır. Şehit sayılıyo gari. Bizim aramız yakındı ben kendim ooda eskiden gece bekleedim. Bir iki ooda dede endiğini ben kendim gözümlen bile göödüm. Ee bööle geliyo, kendiliğinden gonuyo oraya, nur gibi bi şey geliyo gari bu dediğimiz mezarlara.

M.A.: Kimler görebiliyor dedenin inip çıktığını?

Ö.B.: Her bi insana görünmezmiş bu. Ben kendim birkaç sefee göödüm. Görünene görünüyö işte. Rasgele mi oluyo gari, istediğine mi görünüyö, orasını bilemiyöz gari. Heç bi insan gibi şey görünmüyö, elinde bööle şovk gibi bi şey, ööle bi lamba gibi bi şey geliyo eniyo oraya. Işık geliyo ışık. Ben kendim dööt beş sene eveli, şuuda sabah namazı gaktım apdes alıyodum, aniden kendim şovkun içinde galdım. Şovkları yakan mı oldu acaba, elektrikleri yakan da yok, burıya gelmiş gayri dede burıya gonmuş. Hemen şu 30 metire gadaa ardımızda. Orda bi Yonanların öldürdüğü kadın vaa, oraya gelmiş gonmuş. Ööle ben birkaç sefer göödüm.

M.A.: Bu mezarlar türbe şeklinde değil ama, değil mi?

⁶⁴⁴ Köşk-Çiftlik Köyü'nde 19 Ağustos 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶⁴⁵ Kaynak Kişi 61: Ömer Balci, 81, Çiftlik, çiftçi-Kore gazisi, okuryazar.

Ö.B.: Değil değil. Eskiden beri mezardın o, hayırseverin biri çoluk çocuk hayvan haşat çıkmasın deyi höyle hu gadar gabir yaptırıvermiş, ooda yatıyo gari kendisi. Onar bizim kendi köyümüzden böyüme. Evliyalardan peygamberlerden öyle bi eser yok.

M.A.: Cin, peri gibi varlıklara inanılır mı burda?

Ö.B.: Taa eskiden deermiş falan yeede peri vaa, falan yeede şeytan vaa. Şindi insannan kendi şeytan gari. Eskiden mesela buudan ovaya gideekene falan yeede cortovuk vaa deeler. Gece oodan geçeekene yovrularınnan barabar cortovuk görümüş. Şeytan vaa deerdi. Eskiden bizim buuda evin ardında goca bi garingeç vaadı, abim vardı benim. Onun gendisi göödü cortovuk. Gece geç vakit geliikene yovrularınnan barabar yolun içinde gezeemiş. Tovuk, şeytan. Bakıyo aniden gayboluveriyo. Eskiden bööle şey görünüyodu. Şindi 40-50 seneden beri heç bööle şeyi gören yok. Eskiden bizim bi amcamız vaadın. Gır Delileen Durmuş Dayı deriz biz ona. Onun kendisi bööle bahçada yatıyomuş, bi uyanıp bakıyo elli metre öte yanında dovullaa zurnalaa her şeyler çalınıpduru. Oodan kakıyo bu, bu düğünün olduğu yere gidem ben deyo. O vaadıkça onnar ilerliyo, o vaadıkça onnar ilerleyo, Köşk'e gadar gidiyolaa böyle. Köşk yanna varıkana, sabah ezanı horoz ötmeğe başladı mı gayboluumuş bunnaa. Köşk'e varıkana sabah ezanı horozlar ötmeğe başlıyo. Kendisi ovanın içinde galıyo. Ne çalgı vaa, ne düğün vaa, ne bi şey vaa. İşte bunnara şeytan diyolaa. Durmuş Dayı'yı Köşk'e gadaa almışlaa gitmişlee o zamannarı.

M.A.: Nisan yağmurlarının uğruna inanır mısınız?

Ö.B.: Ööle deeler bizim burda, nisan yağmuru bereket getirir deeler. Azot oluumuş onda, mahsule çok güzel yaraamış.

M.A.: Nazara inanıyor musunuz?

Ö.B.: Okumanın hee şeye faydası oluu. Mesela senin elini guyruklu sokuyo, onu buuda okuyan insannaa vaa, Guran'dan ayet okuyveriyo, o guyruklunun acısı hemen ooda geçiyo. Mesela ilan sokuyo, okuyuveriyo geçiyo. Bunu birkaç kişi vaadın okuyan, yaşlıydın onnaa öldü. Öteki türlü cinmiş periymiş pek nazar itabara almazlaa buuda.

M.A.: Kurşun da dökerler mi?

Ö.B.: Onu da yapaalar bazen yapaalar. Göze gelmişin sen deye çevirisin bi tepsinin içinde gürşunu eridii dökeelee oraya. Sene falanca göze getiimiş deeler. Eskiden nazaa degen insana dökeeleedi.

M.A.: Nazar insana ne yapar?

Ö.B.: Hasta ediyo baya insanı. Bazısının nazarı keskin oluumuş, hasta edeemiş insanı. Ekseri çakır gözlü insanın nazarı çok degeemiş. Kadınnaan daha çok degeemiş. Maşallah deyince değmezmiş gari. Çocuğa nazaa değmesin deye ufacık bi nazaalık takıyılaa. Ayet okuulaa, oraya takıveriiler, nazara faydası oluu deeler.

M.A.: Halil İbrahim bereketi derler...

Ö.B.: Eskiden iki gaadeşmiş onnaa. Beraber kendileri böyle buydey ekmişle. Buydeyi ekeekene gaadeşi demiş, beniki senikinden çok olsun demiş Halil İbraam'a. Ötekinin adı da İbraam'mış. O yaa gaadeşim beniki senikinden çok olsun demiş o onu döküveemiş. Öyle öyle ikisinin de aldığı mahsul bereketlenmiş gari. Birbirlerine iyilik olsun deye yapıyolaa gari. Bazısı vaa fesetlik yapaa, beniki çok olsun deye senikinden alı, bu da kendininkinden senikine döküveriyomuş gari seniki çok olsun deye.

M.A.: Bazı evlere at nalı asıyorlar.

Ö.B.: Göze gelmesin deye yapıyolaa gari onu.

M.A.: Tohum atarken okuduğunuz bir dua var mı?

Ö.B.: Okursan üç gılfüallah bi Elham, Cenaballah çoluğumun çocuğumun, guşun gurdun nasibini vesin deye ataasın. Daha beeketli oluu tabi. İşe başlaaken bismilla deesin, Cenaballah hakkında hayıllısı vesin deesin.

M.A.: Beddua edilir mi?

Ö.B.: Beddua eyi değil deeler. Ananın bubanın duası evlada çok geçeemiş. Evladın gıymaylıysa beddua etmiceksin.

M.A.: Mersin ağacı götürülüyor burda mezarlara. Sebebi nedir?

Ö.B.: Yeşillik olsun deye. Yeşillee ibadet edeemiş mezarın üstünde, ondan mersin dikiveriler üstüne.

M.A.: Yılan peki, sizin için uğurlu mudur uğursuz mudur?

Ö.B.: Yılan tabi daima insannık üzerine zaraalıdır da, yılanın gabiğı uğurluduu. Nasıl uğurluduu? Bu elleen üstünde sivilcelee oluusa onun gabiğına okuycaasın üç sefee gün batıla yutcaksın ona, haberin oluncaya gadaa o sivilcelee hiç galmıyo.

Gabığı çok uğuuluduu, eyi gelii. Bu gelinin vaadı geçti. Ben gendim okuyuveririm. Üç gulfüallah bi alham okuyuveriririm. Gün batıla onu okurun veririn bu yudar onu üç sefee. Öyle faydalıdıı.

M.A.: Hatice Teyze, yağmur yağmadığı zaman ne yaparsınız?

H.B. (Hatice BALCI⁶⁴⁶): Yağmırı yağmadığı zaman yağmur duasına çıkaalaa. Keşkek bişirilee, aş bişiriiler camide. O zıman Allah tarafından yağaasa yağıyo işte.

M.A.: Hala yapılıyor mu yağmur duası?

H.B.: Yağmazsa yapılıyo. Caminin avlusunda yapılıyo.

M.A.: Karaçitlik ağacı ne işe yarar?

H.B.: Eveli yoğuutlaam çok oldu ben yoğuut sataadım. İki sepet yoğuudum oldu. 80-90 kilo yoğuut sataadım bazara götürüüdüm. 10-15 kilo gaymağım oldu. Ondan sepetleen şeyleene garaçitlik sokaadım gıyılaana, nazar olması deyı.

M.A.: Çıçeklerle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

H.B.: Ayıngeç çıçeği deyolaa, o eyi değil deyolaa. Hocu geldi bizim bura ben hasta oldum. Bööle bööle deyolaa benim vaa ööle çıçeğim dedim, şöyle gül gibi çok güzel. O da Allah'ın ağacı değil mi dedi. Bilmiyom gari ona eyi değil deyolaa.

M.A.: Karganın ötüşünü iyi sayar mısınız?

H.B.: Bi guş oluu duvak guşu mu deelee ne deelee. Duuvak duuvak deye öter o. Bayguş gibi. Ovalaada göçeedik eveli, öteedin o. Soona derdim ben bunu soğannan daşlatalım gitsin. Acıyı acı götürüümüş deye. Duuvak duuvak dedi mi ölen oluu deelee. O kuşu beğenmiyyoz. Öteki gibi kuşlaa eyidii.

M.A.: Tavşan eti yiyor musunuz?

H.B.: Evelden yiidik, avcıydın deden. Tavşan vuru geliidi, keklik vuruu geliidi. Şindi hiç göösem bile bakasım gelmiyo. Uğuusuz deelee tavşana.

M.A.: Güvercini sever misiniz?

H.B.: Gövercini severiz. Günahmış hatta onu yemek bilene. Gövercin yova yapmış, örümcekler ağ yapmışlaa peygamberimiz orıya saklanmış Mine'de, Mekke'de. Ondan ona eyi deyolaa, günahmış yimek bile.

M.A.: Ayna kırılması iyi midir?

H.B.: Cam gırılısın can gırılmasın deelee, iyi deyolaa.

M.A.: Cinlere, perilere inanır mısınız?

⁶⁴⁶ Kaynak Kişi 62: Hatice Balcı, 76, Çiftlik, ev hanımı, okuryazar değil.

H.B.: Hoculaadan duyduğumuza göre yokmuş onnaa. Çocuklaamız hasta olduğunda okuyuvee deeler okuyverrim. Göz okuduulaa. Benim göz okuma şeyim vaa. Gözüm hasta oldu okuyuvee deeler, okuyuveerim ben. Göz okuması izininim vaa benim, aldım, hocam vaadin benim. Okumeyse geçiyoru, değilse doktura gidiyolaa.

M.A.: Kimden el aldınız?

H.B.: Hocam vaadin benim, hocaya gidiyodum. Bi aakadaşım vaadı, öldü, yazık o kızınan gidiyoduk. İki gişi gidiyoduk okumaya. Avucunun içine bi tüküüdü, yalan bakam bunu dedi, göz okuması dedi bu. Yalamışık biz onu gari. Allah razı olsun ondan, hindi okuyveriyon sene bene, geçiyo maşallah. Geçen gün damadın gözü it diisee olmuş, okuyuveecen mi? Okuyan oğlum dedim. Geçmiş maşallah.

M.A.: Dede gördünüz mü? Işıkla inen.

H.B.: Göödüm. Yonan zamanında öldüümüşlee oraya gömmüşle. Şindi alalım deyolaamış taalanın göbeğinde, aldımıyomuş goya, sallanıyomuş mezar. Kaldıramıyolaamış taalanın göbeğinden. Oodan kakıyo, bööle gidiyo ılık, löküs gibi, göödüm ben. Bi de köyün yanda vaadır, kakıp oodan oraya gidiyo. Işığınnan gidiyo gari, kendi görünmeyer, ılık iniyor. Ben yakında göömedim de ovaya göçeeen görüyoduk hep. Bizim evin akasında vaa bi de. Oodan kakıyo gari, şehit. Bizim evin üstünde görülüyo bembeyaz, tavuk gibi, tavşan gibi bööle. Tavşan gibi ılık görünüyomuş evin üstünde. Demek ki o gızımıştır ooda. Yonan zamanında övey annesi vaamış onun, çeteliğe çıkmışla.

M.A.: Nazara karşı ne yaparsınız?

H.B.: Kuuşun dökeeler.

M.A.: Sen döküyor musun?

H.B.: Dökerin nolcak. Eski tovanın içinde gızdır su gibi olur o. Höyle dülbent bi şey öötersin hastanın üstüne. Su gataasın tasın içine, iğne goolaa, soğan gabığı goolaa, onu şartdak bi dökeesin. Bööle göbekli möbekli bi şey çıkar o gari, iğneli miğneli. Hın nazar olmuş gari. Onu dökee geliisin, suyundan bi de çocuğun elini yüzünü yıkaasın, içirisin.

Görüşme 41⁶⁴⁷

M.A. (Muazzez AYDINER): Gök gürleyince ne yaparsınız Mürşit Teyze?

Ü.G.A. (Ümmü Gülsüm AYDOĞDU⁶⁴⁸): Sacayaa ataalar.

M.A.: Yıldırım çakınca peki?

GELİN: Büyökleemiz ulu ağaç altına oturduğumuz zaman yıldırım çapmasın deye goca çivi çakaalaadı, ben büyükleeden duyaadım, bobamgilleeden. Ondan soona, şimşek çaktığı zaman la ilahe illalah den deeleedi bize.

M.A.: Baykuş öttüğü zaman ne yaparsınız?

Ü.G.A.: Bayguş öttü mü aakasından soğan ataalaa. Ölüm ölcek deye eyi göömezler. Gaaga ötee de onu da eyi göömezler.

GELİN: Acı soğan sana gelsin datlı soğan bana gelsin deeler.

Ü.G.A.: Bayguş öttümüdün acı soğan ataalaa aadından. Kakaa gidee gari.

M.A.: Leylek gelir mi buralara?

H.A. (Hatice AKMAN⁶⁴⁹): Evelden hana leylek göödün mü işin ıras gedee deeler. Uçaakan göödün mü eyi, yataakan göödün mü pek eyi değil. Uçaakan göödün mü işin ıras getcek, öyle yoraalaa.

M.A.: Kumru?

H.A.: *Gu guuk guk/Yağı dööktü.* Annelerine deyo heralda. Bi gız yağ dökmüş heralda, bubası mı anası mı ne duyduğumuza göre, guş ol uç da daldan dala yağ döktü deye öt deye mi şeyapmışlaa. Büyökleee öyle dee. İnsanmış, yağı dökmüş, gızmışlaa heralda yağı döktüğüne, guş olda daldan dala gon öt duu demişlee ona.

M.A.: Köpek ulumasını iyiye yorarlar mı?

H.A.: İyi gelmez deelee insana uludu mu, ne zaman uluusa.

M.A.: Kedi?

H.A.: Cenneti guutarcak olan kediymiş deelee. Sırtın yere gelmesin deye dua etmişle ona. Bak o düştü mü sıtı üstüne gelmez.

M.A.: Ayna kırılırsa?

H.A.: Ayna gırıldı mı bek iyiye yoomazlaa ama, eski ısanlarımızdan öyle duyarız. Cana gelceene mala gelsin hesabına, cam gırılısa sen uğruycan bi şeye. Ondan cam

⁶⁴⁷ Nazilli-Dallıca Köyü'nde 21 Ağustos 2011 tarihinde Muazzez Aydın tarafından yapılan kayıttır.

⁶⁴⁸ Kaynak Kişi 63: Ümmü Gülsüm Aydoğdu, 91, Nazilli-Ocaklı Köyü, ev hanımı, okuryazar değil.

⁶⁴⁹ Kaynak Kişi 64: Hatice Akman, 73, Nazilli-Bayındır Köyü, ev hanımı, okuryazar değil.

gırıldığını eyi görüyolar. Senin cam gırılmamış olsa, sene bi şey olcak. Ayna eyi gelmez deele.

M.A.: Bir de eşikte oturulmaz derler.

H.A.: Ha, şeytan çaapaa deeler. Gapı eşiğine otuudun mu şeytan çaapaa deeler. Şeytannaa kapı eşiğinde oynaa. Oturup yatmıycan oraya, hasta masta olusun. Hastalığa uğrarsın gibisine.

M.A.: Ocak peki?

H.A.: Ocak da eyi değil. Şeytan çaapaa deeler. Ocağın içine giisen otuusan şeytan çaapaa. Şeytannaa ocağın içinde eğlenipdurumuş. Ateş olan yeede şeytan çok oluu, ocak içinde.

M.A.: Ateşe su dökülür mü?

H.A.: Bazısı dökülmez. Ocağın sönee deeler. Ocağın içine dökülmez, onu kenara alısın da.

Ü.G.A.: Galan közleen üstüne kül gömüverisin. Ocağa döktün mü ne dee büyükle biliyon mu? Ocağına su dökülsün deeler. Öyle dua edeeler. Eveli bak bi üç çocuk annesi oldum gızım, tokdur bi tane Ali Vehbi rahmetli, öldü adam, bi toktur vaadı. Toktura bilen gitmezdik, bi hocuya gideedik üç gulfü bi Elham okuyveri, sağırgulağa çaput bağlaa geliisin eyi oluudu. Sağındgulak vaadır höyle açaa dallaada, çiçek. Ona bi üç gulfallah bi Elham okusun çocuğum o çapıda, bağlaa geliisin hem çocuğun eyi oluu.

EK-2: HARİTA VE FOTOĞRAFLAR

A- HARİTALAR

Harita-1: Aydın İli Coğrafi Haritası

B- RESİMLER

Resim-1: Gaip Sultan Dede Yatırı, Aydın Merkez-Yılmazköy.

Resim-2: Bozatlı Hızır Dede Yatırı, Aydın Merkez- Yılmazköy.

Resim-3:Kaynak Kişi 4, Eski Anabacı Döne EROĞLU.

Resim-4: Kaynak Kişi 1, Anabacı Avşar ÇIBIK.

Resim-5: Kaynak Kişi 5, Hüseyin zdemir.

Resim-6: Dalama-Müsella adlı yatırların olduğu bölge.

Resim-7: Kaynak kişi 58 Fikriye Arda ve Kaynak Kişi 56 Şenay Gündüz.

Resim-8: Nazara karşı kurşun dökme.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Muazzez AYDINER
Doğum Yeri ve Tarihi : Silifke, 26/08/1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi-Türkçe Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi-Türk Dili ve Edebiyatı
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-posta Adresi : muazzezaydiner@hotmail.com

Tarih : 12/10/2012